ISIDOROS ZOURGOS

Câteva nopți și încă una

Traducere de
Ana-Maria Lucescu

ISIDOROS ZOURGOS

Câteva nopţi şi încă una

Traducere din greacă de
ANA-MARIA LUCESCU

ISIDOROS ZOURGOS s-a născut în Salonic în 1964. A absolvit Facultatea de Ştiinţe ale Educaţiei din cadrul Universităţii Aristotel din Salonic şi a predat în învăţământul primar. A colaborat cu numeroase reviste, în care a publicat poezie şi proză, dar şi însemnări critice bibliografice. A publicat până acum 11 romane şi a primit o seamă de premii (Premiul Cititorilor acordat de Centrul Naţional al Cărţii, 2011, Premiul Librăriilor „Public” în 2015, 2022, Premiul pentru Roman Istoric, pentru contribuţia preţioasă la literatura greacă, acordat de Fundaţia „Konstantinos şi Artemis Kyriazi”, 2023). Romanul *Câteva nopţi şi încă una,* apărut în 2017 şi vândut în peste 60 000 de exemplare, a fost încununat cu Premiul pentru Literatură Greacă decernat de revista literară *Klepsidra.* Pe lângă activitatea sa de romancier, a semnat, împreună cu regizorul Panos Karkanevatos, scenariul lungmetrajului *Maluri,* lansat în martie 2015. În martie 2024 a primit Premiul pentru Contribuţia la Educaţia, Cultura şi Literatura Elenă al Fundaţiei pentru învăţământ Primar din Grecia. Isidoros Zourgos este membru al Uniunii Elene a Scriitorilor şi al Uniunii Oamenilor de Litere din Salonic.

ANA-MARIA LUCESCU a absolvit Academia de Studii Economice din Bucureşti în 1994. În 2014 s-a stabilit în Grecia, unde s-a dedicat studiului aprofundat al limbii şi culturii greceşti. În perioada 2022-2024 a urmat cursurile masteratului de „Traductologie Latino-Romanică” al Facultăţii de Limbi şi Literaturi Străine (Universitatea din Bucureşti). A tradus cartea *Copii, încape toată Antichitatea într-un lift?* de Theodoros Papakostas (în curs de publicare) şi piesa de teatru *170 mp (Moonwalk)* de Yorgis Tsouris (în curs de publicare). Pe lângă activitatea de traducere, studiază greaca veche, iar interesele sale se axează pe limbi străine, literatură, traduceri şi istoria Greciei antice.

Lui Dimitris Zourgos,
care s-a grăbit să-şi ia rămas-bun de la noi, cei neconsolaţi

„Spune-i celui care fără grijă doarme cât de grabnic săgeata Sorţii zboară şi pe câţi astă lume capricioasă azi îi ridică şi mâine îi doboară... Găsit-a careva Timpul veşnic tânăr sau Norocul ce stă pe loc?”

autor arab necunoscut, *O mie şi una de nopţi*

„În jurul lui, secolul tocmai începuse, un secol din care îi va fi dat să îndure o parte, dar din care nimic nu-i va aparţine”

Sebastian Barry, *The Whereabouts of Eneas McNulty*

„Poate că nu scriu pentru nimeni. Poate scriu pentru aceeaşi persoană aşteptată de copiii care îşi desenează numele pe zăpadă. “

Margaret Atwood, *The Blind Assassin*

Bătrânul din vagon

Gara, 22 aprilie 1909, ora europeană 22:45

O dihanie cu un ochi galben, în adâncul nopţii. E din fier, e un tren, e murdar de fum şi neguros de la aburii ce-i ies din măruntaie. A pornit din Gara Sirkeci[1], din Constantinopol[2], şi călătoreşte deja de douăzeci de ore. Până acum, a prins pe drum două asfinţituri şi un răsărit de soare. E un tren bântuit, care duce câţiva călători şi un sultan cu mâinile şiroind de sânge.

De ceasuri întregi îşi ţine capul îmbătrânit sprijinit de geamul vagonului somptuos. În primele două nopţi de călătorie, sultanul detronat Abdul-Hamid al Il-lea mai mult privise tăcut pe fereastră umbrele argintii ale copacilor şi caselor scunde. Se zgâieşte la nălucile plăsmuite de lumina lunii şi, preţ de o clipă, i se pare că vede fluturând undeva un steag cu lună – nu acela al împărăţiei sale, ci al nopţii, al cârmuirii ce dăinuie pe vecie.

Trenul fusese pregătit de către Comitetul Revoluţionar în numai câteva ore, anume pentru el, un tren pustiu care să-l trimită departe de Constantinopol, în exil. Monarhul este însoţit de cei doi fii ai săi mai mici, de trei dintre nevestele sale, de aghiotanţi, de o droaie de servitori, precum şi de străjile care-l păzesc cu inimile strânse. Nu e mult de când padişahul şi-a pierdut atotputernicia, iar supuşii lui au nevoie de timp ca să se obişnuiască.

În gara din Salonic nu se află niciun oficial să-l întâmpine, ci doar o garnizoană locală şi comandantul Şcolii de Jandarmerie, un general italian, Di Robilant, care vorbeşte stricat turca otomană.

Comandantul îl pofteşte pe sultanul decăzut să ia loc în maşina sa, dar acesta refuză. Cu puterea ştirbită, sultanul vrea să meargă cu trăsura, vrea să audă zgomot de copite pe caldarâm, clinchet de hamuri cu zurgălăi, vrea să adulmece răsuflarea aburită a cailor în umezeala nopţii.

I se aduce o trăsură, ce porneşte pe drumuri strâmte şi întunecate. Ordinele Comitetului „Unire şi Progres” sunt clare: transferul trebuie să se desfăşoare discret, dacă se poate chiar în taină, departe de centrul zgomotos al oraşului şi de faleza unde toate cafenelele-şantan sunt încă deschise, iar lămpile cu gaz trădează orice mişcare. De două zile, împodobit cu steaguri şi scăldat în lumină, Salonicul

sărbătoreşte detronarea sultanului; de altfel, aici se află dintotdeauna sediul Comitetului Revoluţionar. Padişahul exilat – motivul însuşi al acestei bucurii – soseşte drept în sânul oraşului, dar este încă noapte şi Salonicul nu o ştie.

Trăsura îl zdruncină când şi când pe sultanul decăzut Abdul-Hamid al Il-lea, căci drumeagurile Cetăţii de Sus sunt pline de hârtoape. De la umezeală, nasul mare îi curge, în mâna stângă ţine o batistă şi cu cealaltă se agaţă vârtos de mâner, întrucât curbele şi gropile din caldarâm nu se mai sfârşesc.

În timp ce coboară dinspre zidurile răsăritene, pe partea stângă se desluşesc luminile Spitalului Municipal Hamidiye, care-i poartă numele. „Umbra lui Dumnezeu pe pământ” s-a îngrijit de propriii supuşi mai bine de treizeci de ani. Iar ei, cugetă el cu tristeţe, l-au răsplătit cu răpirea şi întemniţarea într-un tren pustiu.

Sufletul şi soldurile padişahului se mai liniştesc când trăsura începe să lunece pe dalele Bulevardului Hamidiye, botezat tot cu numele lui. Se mai domoleşte când vede marea – o bucată de oglindă spartă strălucind sub razele lunii. În dreptul fântânii de marmură din capătul bulevardului, adierea sărată a golfului îl furnică în barbă. Între timp, vizitiul dă bice cailor să străbată degrabă drumul aristocratic înţesat de consulate, unde sumedenie de ochi pândesc dinapoia draperiilor, iar cafenelele sunt încă deschise.

Trăsura coteşte la stânga spre bulevardul următor. Monarhul îşi desprinde ochii de la mare şi privirea îi este captivată de monotonia liniilor de tramvai. Şinele îl fac să se întoarcă în urmă cu cincizeci de ani şi-i amintesc că vizitase oraşul acesta pe vremea când era un tânăr prinţ. Acum se întreabă unde-l vor conduce liniile astea de fier – poate spre un mormânt care-l aşteaptă căscat.

Dinaintea trăsurii merg călări perechi de jandarmi galopând. Au gâtul de marmură şi privesc doar în faţă. În urmă vine o caravană mică târând rămăşiţele lumii sale din palatul Yildiz, pe care l-a părăsit pentru totdeauna.

Bulevardul pe care îl străbat acum are un aer impresionant: trotuare deo parte şi de cealaltă, şiruri de copaci, lumini, vile măreţe cu turnuri şi grădini luxuriante ce se întrezăresc dinapoia grilajelor înalte de fier. Sultanul nu le ia prea mult în seamă şi, din când în când, ochii i se închid – a îmbătrânit. Îşi mângâie doar palma stângă cu degetele mâinii drepte; parcă ar căuta ceva pipăindu-şi liniile mâinii. Dacă soarta îi e întipărită pe piele, atunci padişahul ghicitor în palmă nu va întârzia s-o descopere.

***

Începuse să se lumineze de ziuă. Oraşul urma să se trezească în curând. Lefteris, încă nespălat pe faţă, luă muslucul[3] şi plecă să-l umple la cişmeaua publică din apropiere. Mamă-sa dormea. Somnul o cuprindea de obicei cu puţin înainte de revărsatul zorilor, când i se oprea tuşea. La numai doi paşi depărtare, marea răspândea mirosul algelor de pe ţărm şi al nisipului umed care aştepta răsăritul ca să se usuce.

Tatăl şi fiul fărâmiţară bucăţi de pâine uscată în laptele cald şi începură să mănânce în tăcere. Dinăuntru, din odaie, se auzea răsuflarea grea a mamei. Lefteris lovea înadins cu lingura în farfuria smălţuită, căci uneori nu mai suporta să-i audă horcăitul. Tată-său mânca împietrit şi fără să-l privească. Băiatul împlinise deja unsprezece ani, nu mai avea nevoie de alinturi.

Ieşiră din casă şi o luară pe uliţa care dădea în Bulevardul Exohes. Se opriră în faţa izvorului tămăduitor al Sfintei Solomonia. Tată-său îşi făcu semnul crucii şi apoi, la fel ca în fiecare dimineaţă, drumurile lor se despărţiră. Lefteris porni spre centrul oraşului, unde se aflau agenţiile de ziare, iar kir-Iannis Zevgos o apucă înspre est, către conacele cu grădini, spre Vila Allatini din susul morilor, acolo unde se termina bulevardul cu vile şi începea drumul spre Şcoala Agricolă.

Lefteris se opri locului să caşte gura la tramvaiul ce tocmai trecea. Era plin cu bărbaţi îmbrăcaţi în costume, cu pălării crem şi gulere apretate. Cei mai mulţi dintre ei lucrau în Cartierul apusenilor şi în port, la bănci sau la birourile maritime. Luase şi el o dată tramvaiul până în centru, la agenţia de unde ridica ziarele. Se suise în el deoarece, cu o zi înainte, i se înfipsese un cui în talpă şi şontâcăia, lăsând urme în ţărână pe unde trecea. Prin „o dată” se înţelege cu bilet, altminteri sărea şi se agăţa mai mereu de coada vagonului, fără ca vatmanul să-l poată zări în oglindă. De obicei o făcea după-amiezile, pe arşiţă, sau în zilele foarte aglomerate, cerşindu-le călătorilor tăcerea complice. Ducea degetul la buze şi le privea rugător pe cameristele şi guvernantele îmbrăcate în alb, care coborau undeva pe la vilele lui Ath. Sossidis, Hr. Gheorghiadis, Hadzhimishev, Levi Modiano, Abbott, Per. Hatzilazarou...

Iuţi pasul, fiindcă soarele începuse să se înalţe. Trecu prin faţa berăriei „Mica Grădină”, unde văzu un ospătar măturând curtea.

— Ai întârziat, Lefterakis! E deja amiază! Îi strigă acela. Mari şi mai mult pasul şi se afundă până la gleznă în apa

adusă de pârâul din apropiere. La cafeneaua de la Turnul Alb, primii clienţi se aşezaseră deja la mese şi îşi sorbeau cafeaua de dimineaţă. Înţelese că se făcuse foarte târziu şi începu să alerge. O luă pe Bulevardul Hamidiye şi trecu în goană prin faţa cafenelei „Parthenon”. Scurtă drumul şi ajunse pe celălalt trotuar, ocolind câteva balegi de cal aburinde. Se afundă mai apoi pe străduţele din vechea cetate, unde soarele nu răzbătea decât la ceasul amiezii.

Din depărtare, Iannis Zevgos zări vila şi, odată cu ea, lumea adunată buluc în faţa grilajelor de fier. O mulţime de bărbaţi în uniformă militară umplea curtea până-n capăt, unde începeau treptele de marmură. Îşi croi drum prin gloata de curioşi împingând cu coatele în stânga şi-n dreapta, până ce izbuti să ajungă la poarta enormă de fier. Nu era nevoie să întrebe ce se întâmpla, pricepuse deja din discuţiile mulţimii: sultanul Abdul- Hamid se afla închis în Vila Allatini.

Doi jandarmi cu aer fioros îl opriră la intrare şi el începu să le explice stâlcit în limba osmanlâie: că era de mulţi ani grădinar la vilă şi că jumătate din zilele săptămânii şi le petrecea acolo. Să-l întrebe şi pe domnul director al Jandarmeriei, care locuise în vilă până alaltăieri. Ca să- şi întărească spusele, îşi strecură degetul printre zăbrele, arătând spre căsuţa unde-şi adăpostea uneltele.

Unul dintre jandarmi îi făcu semn să-l urmeze. Kir-Iannis îşi luă pălăria în mână şi se supuse. În timp ce mergea, privi temător în jur. Curtea imensă cu grădini găzduia de la un capăt la altul o pădurice de cizme strălucitoare şi de săbii. Ofiţeri de armată şi de poliţie, adunaţi în grupuri mici, discutau în şoaptă. Continuă să meargă în spatele jandarmului înalt, călcând pe pietrişul alb aşternut chiar de el pe alee. Deasupra sa, copaci cu cuiburi de păsări – pini, cei mai mulţi, şi arţari –, iar lângă grilajul de fier, dafini şi mirt; îi cunoştea pe fiecare în parte. Le dăduse chiar şi nume, dar n-o mărturisise nimănui, căci îi era ruşine. Trecu pe lângă rondurile de flori afânate; chiar ieri sădise acolo toate seminţele primăverii. Oare cum de se schimbase aşa totul într-o singură noapte?

La grajduri, o şură cu paie fusese transformată în Comandamentul garnizoanei. Un ofiţer cu mustaţa răsucită îi completă un permis de intrare şi îl umplu de ştampile.

— Să-l arăţi la poartă! Îi porunci. Mai ales în primele zile, până te-nvaţă străjile.

Ieşi cu hârtia şi pălăria în mână. Ridică pentru o clipă ochii spre ferestrele de la primul etaj. De multă vreme se obişnuise

să vadă acolo familia directorului Jandarmeriei, Robilant Paşa. Până ieri locuiseră în vilă, dar fuseseră siliţi să se mute în numai câteva ceasuri. Îi dăduseră pe oameni afară din casă şi într-o singură noapte îi duseseră în altă parte. Sultanul ăsta era o pacoste. Cei din familia directorului erau oameni paşnici şi discreţi, iar el, kir-Iannis, grădinarul lor, se obişnuise să muncească în pace. Robilant Paşa avea doar doi paznici, care făceau cu schimbul ziua şi noaptea, iar Iannis îi ştia bine. Acum, lumea întreagă se umpluse cu panaşuri şi chipiuri. Cum de se întorsese dintr-odată lumea cu susul în jos? Continuă să se întrebe. Cum de ajunsese un sultan să se amestece printre iedera şi tufele lui de trandafiri?

— Dar oare o fi cu adevărat sultanul? se întrebă cu glas tare, nevenindu- i să creadă, şi privi din nou spre ferestrele mari de la primul etaj.

În ultimele luni văzuse nişte caricaturi care circulau prin ziarele străine şi pe cărţile poştale. Padişahul era urât, scund, cocoşat, cu un nas mare şi un aer lasciv. Adesea, Lefteris le aducea seara reviste, pe care le înapoia la agenţie în dimineaţa următoare. Nevastă-sa, Gisèle, le citea şi din ziarele franţuzeşti. Presa străină relata despre amante şi roabe, orgii şi valuri de sânge, îl supranumea „Sultanul Roşu”. Prin pumnalul lui trecuseră mii şi mii de victime, aşa se scria, şi creştini, şi musulmani. Nu făcea deosebiri între duşmanii săi, era democrat şi tolerant în această privinţă, le săpa tuturor groapa la fel. Asta era o dovadă palpabilă de egalitate şi de frăţie. De ce oare îl duşmăneau revoluţionarii din Comitet?

Clătină din cap într-o parte şi-n alta ca să alunge gândurile fără rost, la fel cum cernea pământul brun prin zimbil ca să alunece pietricelele, chiar şi cele mici, de mărimea unui bob de linte. Avea multă treabă, căci era anotimpul de săpat şi însămânţat grădinile, dar, cu atâtea hârtii şi peceţi, se afla în întârziere. După ce vârî hârtia cu iscălituri la piept, porni spre magazie ca să-şi ia uneltele de săpat, îngrăşământul şi nisipul de râu. În acest timp, pe treptele de marmură din faţa vilei se descărcau cufere şi lăzi.

***

În fiecare zi străbătea pe jos, de cel puţin două ori, bulevardul cel mare, de la cafeneaua lui Modiano, aflată dincolo de vila lui Allatini, până la fântâna de pe Bulevardul Hamidiye, iar de acolo o lua prin labirintul oraşului vechi şi făcea calea întoarsă, ca să apuce să-i dea o mână de ajutor tatălui său, care trudea încovoiat deasupra pământului încă de la mijitul zorilor.

Pornea de la agenţia de lângă Banca Otomană cu un cărucior ticsit cu ziare şi împărţea mai întâi abonamentele: *Farul Salonicului*[4], *Adevărul*[5], *Yeni Gazete, El Avenir, Asir, Journal de Salonique* ş.a. Urca scări, se strecura în birouri, în cafenele, în marile centre comerciale din Port. Când se terminau abonamentele, lua vreo cincizeci de foi şi le băga în haina lăbărţată pe care o preschimbase în raniţă, atârnând-o de umeri cu sfori. Ţinea la vedere una sau două pagini, în special pe cele cu titluri incendiare, şi pornea din nou spre Exohes pe şoseaua lungă ce începea de la cafeneaua Turnului Alb. În răstimpuri, striga tare, în patru-cinci limbi diferite, titlurile ziarelor şi învăţase, cu timpul, unde locuia fiecare. Se oprea în faţa caselor înstărite şi, cu capul vârât printre zăbrele, începea să strige pe limba celor ce locuiau acolo: în turcă, greacă, ladino, armeană, franceză, bulgară...

De cele mai multe ori, după ce se mai uşura de povară, cotea către Moscheea Nouă şi se abătea pe-acasă, ca să vadă dacă nu cumva mamă-sa are nevoie de el. Casa lor era o veche magazie de lângă mare, pe care le-o cedase, contra unei chirii simbolice, binefăcătorul tatălui său, cel care fusese primul şi singurul lui căpitan.

Trecuseră ani buni de când Iannis Zevgos se îmbarcase marinar. De probă, îi spuseseră, doar pentru câteva luni. Rămăsese atât cât putuse, aşteptând să vadă dacă până la urmă pântecele-i va suporta marea. Din Salonic până la Marsilia vomitase des, cu capul aplecat peste copastie, făcând să crească îndeajuns nivelul valurilor. A dat însă Domnul şi-au fost nevoiţi să acosteze câteva săptămâni la Marsilia. Acolo se dăruise muncii cu trup şi suflet, trudise ca un hamal, mai rău ca un sclav, pentru că-i era ruşine de căpitan şi onoarea îl mâna să se caţăre şi să coboare pe coşurile de fum, sărind câte două trepte deodată.

La Marsilia o cunoscuse pe Gisèle. Muncea în prăvălia tatălui ei, una dintre primele tutungerii de pe drumul care ducea din port spre oraş. Din clipa în care-i zărise ochii de culoarea mierii, Iannis începuse să fumeze chiar şi în somn. Până să se încheie luna, erau deja căsătoriţi. Convertirea sa la religia ei, cea catolică, se petrecuse atât de repede, încât nici nu apucase să-şi dea seama. Fusese ca o pişcătură de ţânţar în timpul unui somn adânc. O privise hipnotizat de iubire şi îi dăruise religia strămoşilor săi, păstrând însă oraşul natal. Plecaseră la Salonic cu trenul. Atât fusese zestrea lui Gisèle – două bilete de tren către împărăţia sultanului.

Luaseră vechea magazie a căpitanului şi-o văruiseră. Construiseră o masă de bucătărie şi un closet. Trăseseră un

burlan de pe acoperiş ca să se scurgă apa de ploaie şi, centru că nu aveau obloane, atârnaseră draperii groase a ferestre, ca marea să nu le vadă îmbrăţişările.

După aceea, Iannis renunţase la corăbiile care-i pricinuiau greaţă şi începuse să sape pământul, să-l sădească, să cureţe copaci şi să plivească. Îl fermeca adierea aceea diferită, a pământului mirosind a bălegar şi a ierburi arse de soare. O iubi pe Gisèle, iubi şi pământul, şi aşa i se liniştiră măruntaiele. Îl mai apuca uneori greaţa, dar numai atunci când se gândea c-ar putea s-o piardă într-o zi pe Gisèle.

Lefteris se născuse în 1898, după calendarul creştin, în toiul iernii. Fusese anul în care Poselli[6] terminase Catedrala Catolică, numai că tot atunci luaseră foc Sinagoga Talmud Tora şi vechea moară a lui Allatini. După naşterea băiatului, Gisèle încetase să mai lucreze cu ziua în tutungerii şi rămăsese acasă, ca să-l crească mare cu lapte de la pieptul ei şi cu poveşti. Câţiva ani mai târziu, se dusese iar la muncă, de data asta la o filatură din Karagatsia, nu departe de Biserica Înălţării Domnului. Când tuşea ei începuse să sune ciudat, o alungaseră fără milă. După câteva zile, Lefteris fugise de la şcoală, dar câteva luni mai târziu fusese silit de tată- său să se întoarcă. Deprinsese iute scrisul şi cititul. Franceza o deprinsese între timp de la maică-sa, o sorbise pe-ndelete, ca şi laptele ei. Carte învăţase mai degrabă din ziare şi din reviste decât de la şcoală, învăţase să citească ziarele pe furiş, atingându-le atât de uşor, încât degetele lui păreau nişte picioruşe de păianjen: puteai să juri că paginile acelea nu fuseseră atinse vreodată.

În acea primă zi a venirii sultanului în oraş, Lefteris coti, ca de obicei, dinspre bulevard spre casă. Îl cam durea spatele încă de dimineaţă, de parcă povara ştirii zilei atârna la fel de greu precum ţiglele şi cărămizile scoase de fabrica lui Allatini. Dar cum toate noutăţile ultimelor zile erau tulburătoare, până la jumătatea drumului vânduse aproape toate ziarele. Se vorbea despre noua mişcare a Comitetului din capitală, care înăbuşise contrarevoluţia şi-l detronase pe sultan, despre noul masacru al armenilor de la Adana, dar, îndeosebi, se zvonea despre ostaticul Abdul-Hamid adus la Salonic. Îi rămăseseră doar patru gazete, două greceşti, una în ebraică şi una în bulgară – pentru cea din urmă, oricât strigă până răguşi în faţa vilei lui Hadzhimishev, nu-i răspunse nimeni.

TRANSFERAREA SULTANULUI ÎN MIEZ DE NOAPTE[7]

Aseară la ora 11 a fost transferat aici sub supraveghere strictă, împreună cu două dintre soţiile lui, sultanul

detronat Hamid şi a fost închis în palatul fraţilor Allatini de lângă turnuri.

O găsi pe mamă-sa în picioare în bucătărioară, amestecând cu lingura în mâncare. Când erau doar ei doi, vorbeau întotdeauna franţuzeşte. Aerul mirosea a pilaf cu roşii şi soarele îi lumina prin fereastră chipul. Avea părul lung, adunat într-un coc la spate. O privi o clipă, apoi îşi abătu privirea, ştiind că lumina amiezii îi dădea la iveală toată paloarea. O întrebă dacă avea nevoie de el şi îşi aruncă din nou pe umăr desaga cu ziare.

— Du-i gustarea asta lui taică-tău, a uitat s-o ia azi-dimineaţă, îi spuse şi-i arătă o traistă mică din lână groasă.

O puse şi pe-aceea pe umărul cu gazete, îi sărută mâna în care ţinea lingura şi ieşi pe uşă. Îşi apără ochii cu palma, ca să nu-l orbească soarele, şi cuprinse întregul golf cu privirea. Era înţesat de bărci şi caice cu pânzele umflate de vânt, ca nişte obraji. În zare se desluşea vaporul de pasageri *Haver,* care tocmai se grăbea să acosteze în cheiul lui Kerim efendi. Era una dintre zilele în care lumina îţi obosea ochii.

Se întoarse acasă după chipiul cu cozoroc mare, ce-l ferea de soare şi ploi. O găsi pe mamă-sa aşezată pe divanul din salon, plângând.

***

Când ajunse la Vila Allatini, era deja amiază. Vându şi ultimul exemplar din *Farul Salonicului* unuia dintre numeroşii pierde-vară care se adunaseră încă de dimineaţă împrejurul vilei, ca să-l zărească la un moment dat pe sultan ieşind şi ca să aibă ce povesti seara la cafenea.

La poartă fu interogat de un ofiţer care-l cercetă de sus până jos, plin de suspiciune. Lefteris se deprinsese deja să-i recunoască pe absolvenţii Şcolii Idadiye[8], cu aerul lor grav şi privirea arogantă. În faţa lui stătea un ofiţer de carieră, unul dintre generalii de mâine ai imperiului, care erau atenţi la orice, până şi la zborul unui cărăbuş, ca nu cumva să se ivească vreo piedică în calea ascensiunii lor.

— Trimite după grădinar! Îi porunci soldatului de lângă el, care stătea drept şi nemişcat, cu arma la picior. Dacă eşti cu adevărat fiul şi ajutorul grădinarului, atunci să ţi se facă hârtii, altfel nu intri!

Motivul pentru care ofiţerul nu-l luase la şuturi de la bun început pe copilandrul prost îmbrăcat din faţa lui era că i se adresase în franceză. Cazul lui Lefteris reprezenta pentru ofiţer întocmai zborul cărăbuşului, ce ar fi putut colinda pe la fereastra vreunui consulat – o eventuală rudenie a tânărului

sărăntoc cu vreunul dintre cei sus-puşi. Absolventul Şcolii Idadiye trebuia să fie cu ochii în patru, ca nu cumva, mai apoi, să i se ceară socoteală.

lannis Zevgos apăru la poartă, cu încălţările murdare de noroi. Îi arătă ofiţerului hârtia şi acesta îi ordonă să meargă de îndată la Comandamentul garnizoanei, ca să scoată una şi pentru băiat. Pe Lefteris îl lăsară să treacă fără escortă. Tatăl şi fiul porniră înapoi pe poteca pavată cu pietriş alb. La fel ca în timpul dimineţii, mai mulţi gradaţi stăteau în picioare, chiar şi pe sub copaci, aşteptând ordine.

— De mâine să vii îmbrăcat altfel, îi spuse, să nu se uite ăştia chiorâş la tine şi să te creadă un vagabond.

— Dar noi muncim cu pământ aici, sunt în hainele de lucru.

— Şi ce dacă?! Dacă tot treci mai întâi pe-acasă, să te schimbi şi să-ţi pui pantofii, ăia care au o gaură, dar nu se vede.

— Ăia nu mă mai încap.

Kir-Iannis se opri brusc din mers, scărpinându-şi capul asudat.

— Atunci să-ţi pui pantofii mei vechi, ăia de sub dulap.

— Ăia-mi sunt mari!

— Îndeasă-le ziare la vârf, să-ţi ţină degetele! Găseşte unele mai vechi la agenţie şi adu-le! Iată că uneori şi gazetele sunt bune la ceva.

— Vreau să vin desculţ. Vine vara şi-o să stau oricum cu picioarele în ţărână.

— Să nu mai spui una ca asta! Dacă te trezeşti într-o zi cu sultanul în faţa ta, ce te faci? Vrei să creadă că eşti un cerşetor? Aşa te-am crescut eu?

Ajunseră la Comandament, locul unde se eliberau permisele de intrare.

— Să ţii totdeauna hârtia asta în sân. Şi dacă, Doamne fereşte, se- ntâmplă să intri-n belea pe altundeva, s-o arăţi, fiindcă-i plină cu parafe şi de-astea. Au valoare şi-n afara vilei, peste tot. Ai grijă să n-o pierzi!

***

În orele următoare, ştirea se răspândise pretutindeni: „Sultanul, ostatic A QV
în oraş ?

Se împrăştiase ca mirosul unui pârjol şi îi făcuse pe oameni să-şi ridice capetele de la lucru şi să se întrebe – din Bulevardul Exohes şi până în vestul oraşului, în Bara[9], Nahmias, Kilkis Mahalé, dar şi pe drumurile de costişă ale satelor Kapoutzides, Arsakli, Kire^köy...

„Sultanul e ostatic în Vila Allatini!”

Fantezia populară se aprinse şi se răspândi suflată de vântul rutinei de zi cu zi, ce-şi găsea salvarea în zvonurile despre o viaţă ca-n poveşti. Fireşte că ziarele erau cele care turnau, de zile întregi, de săptămâni, gaz pe foc:

Joi la amiază, cu tot dejunul său îmbelşugat, Abdul-Hamid a mâncat doar două ouă. Mai târziu a cerut şi puţin iaurt. A fost trimis un agent de poliţie să-i cumpere...

> *Unul dintre oamenii săi de serviciu ne-a informat că, în cea mai mare parte a zilei, monarhul detronat stă aşezat într-un jilţ mare, adâncit în gânduri, şi-şi răsuceşte printre degete mărgelele groase de chihlimbar ale mătăniilor. Lângă el se află credinciosul său eunuc arab...*[10]

Plimbările de primăvară de pe Bulevardul Exohes nu mai erau acum întâmplătoare sau în voia soarelui şi a întâlnirilor ocazionale. Cu toate că bărbaţii continuau să salute cu o uşoară ridicare a pălăriei, iar femeile să- şi rotească graţios umbreluţele de soare, promenada lor avea acum o ţintă, un scop. Grupuri de prieteni, dar şi familii întregi se perindau pe trotuare cu aparentă indiferenţă, ca până la urmă să se îndrepte cu toţii spre locul unde bătea inima mitologiei locale. Trăsuri descoperite şi landouri mergeau pe urmele cailor năduşiţi, hurducăindu-se când şi când pe drumul pietruit. Vagoanele tramvaiului circulau înţesate de lume până la Depou, la capătul liniei.

După Depou, mulţimea devenea tot mai compactă, încercuind întreaga zonă din jurul Vilei Allatini. Chiar dacă marea întindere a terenului era împrejmuită cu garduri înalte de fier, pâlcuri de străji fuseseră înşirate dea lungul lui spre a-l păzi pe sultanul prizonier nu doar de privirile curioase, ci şi de bombe sau gloanţe, căci, cine ştie? Oraşul era renumit atât pentru unele, cât şi pentru celelalte.

În mulţimile de curioşi se amestecară deopotrivă vânzători ambulanţi, ziarişti, doi fotografi, un caricaturist care se aşeză la umbra deasă a unui copac, reporteri de la gazetele englezeşti, franţuzeşti, nemţeşti...

> *Curiozitatea continuă şi va continua să conducă multă lume spre vila romantică în care sultanul decăzut din drepturi îşipetrece zilele...*
>
> *Iar lumea se îndreaptă spre Vila Allatini cu dorinţa adâncă şi speranţa de a zări sau surprinde câte ceva din viaţa misterioasă a lui Abdul-Hamid şi a familiei sale. Dar nu vede nimic, oricât ar încerca să străbată cu privirea*

distanţa şi zidurile vilei. Totul este învăluit într-un mister absolut.[11]

În unele după-amiezi ale primei săptămâni, pe latura vilei dinspre mori şi mare, dincolo de grilaj, se putea deosebi şi un alt soi de adunare, mai ciudată. Puteau fi văzuţi un ziarist luând notiţe într-un carnet, un cerc de bărbaţi, dar mai cu seamă femei şi copii de pe la casele bogate din cartier, strânşi toţi în jurul unui băiat bine îmbrăcat, care vorbea încet şi clar, când în franceză, când în greacă. Mişcările îi erau atente şi reţinute, iar sprâncenele i se încreţeau la răstimpuri, în acord cu inflexiunile vocii. Acest tânăr domn prezenta un program de zici că era un animator într-un spectacol de revistă sau la o cafenea-şantan aristocratică, asemenea celor din preajma Turnului Alb. Se pare că poveştile lui stârneau interesul mulţimii, aproape că o vrăjeau.

Un observator atent ar fi putut surprinde momentul în care ziaristul îi făcu un semn cu ochiul tânărului sau faptul că acelaşi ziarist îi puse primul obolul în farfurioara ce răsări ca prin farmec în faţa adunării la sfârşitul reprezentaţiei. Toate acestea se desfăşurau la umbra deasă a unui dud alb, a cărui înălţime depăşea cu mult zăbrelele gardului împrejmuitor, ajungând până în dreptul primului etaj al vilei.

— Să poftească înainte copiii şi domnii care nu se sfiesc să-şi şifoneze costumele! Pentru dumneavoastră, doamnelor, se înţelege că este nepotrivit, dar lăsaţi copiii să se caţăre! Soarta a fost favorabilă şi ramurile acestui copac coboară până în dreptul ochilor noştri. Să se suie copiii şi să se caţăre din creangă-n creangă! Nu vă temeţi, doamnelor şi domnilor, niciodată n-a fost mai uşor să te sui în vârful unui copac! De-acolo de sus se vede direct în apartamentele padişahului. Poate vreunul va fi norocos şi va da peste o perdea uitată deschisă. Sau poate vor fi doi norocoşi! Lăsaţi copiii să-ncerce! Eu însumi, fiind în grădinile astea cinci zile la rând, l-am zărit de trei ori, o dată chiar de-aproape. În seara aceea am fost atât de speriat, că m-am adăpostit în braţele maică-mii. Doamnelor şi domnilor, monstrul din Yildiz se află în oraşul nostru, ar putea apărea oricând şi-n faţa dumneavoastră!

— *Mesdames et messieurs...*

În a cincea zi de la sosirea sultanului în oraş, kir-Iannis deschise gura:

— Pe unde dispari după-amiezile? Gazetele le isprăveşti încă de dimineaţă şi din vilă ne dau afară devreme... Ia spune-

mi, pe unde hoinăreşti?

Lefteris ocoli întrebarea.

Câteva zile mai târziu, tatăl său află veştile de la nişte cunoştinţe: „Fiul tău dă reprezentaţii în fiecare după-amiază. Adună grupuri de naivi şi le îndrugă câte-n lună şi-n stele despre vilă şi despre sultan. Îşi vinde scornelile şi jurnaliştilor. Au telefonat unii chiar şi de la ziarele din Atena, ca să ceară informaţii.

În aceeaşi seară, se urni spre casă când deja era întuneric beznă.

— Unde-ai fost?

— După cum ai prins de veste, la vilă am fost.

— Vinzi minciuni?

— Dacă se omoară toţi să le cumpere, ce vină am eu?

— Astea nu-s lucruri serioase...

— Şi ce, ogoarele sau gazetele sunt?

Kir-Iannis simţi cum i se suie sângele la cap. În aceeaşi clipă însă, băgă de seamă cât de mult se îngroşase vocea fiului său. Adevărul era că, în general, avea încredere în el: de trei ani supravieţuia singur pe străzi şi aducea bani în casă. Totuşi, trebuia să continue şcoala.

— Câştigi bani frumoşi, din câte înţeleg.

— Cei de la vile nu-s ca noi. Se scaldă-n parale, şi nevestele de bogătaşi sunt neieşite în lume, nepricepute.

Cred orice le îndrugi, nu-s ca mama.

— Şi cu paralele câştigate ce faci?

— Tată, propun ca mâine, duminică, să sapi singur la grădină. Eu o să vin direct aici după ce termin cu gazetele, o să-mi pun hainele bune şi o să-ncep de dimineaţă. Lumea iese la plimbare devreme şi căpăţâna mea născoceşte întruna poveşti.

— Unde ţii paralele?

Lefteris se sculă de pe scăunaşul pe care şedea şi ridică mangalul neaprins de săptămâni întregi. Îi arătă ceva mărunţiş şi nişte bani europeni înveliţi într-o bucată de piele.

— Ăştia-s toţi?

— O să iau şi de la ziarişti...

— Vezi să nu-şi bată joc de tine!

— Ştiu, tată, ştiu.

— Şi ce-o să faci cu paralele?

Lefteris împachetă cu grijă banii şi îi puse la loc sub mangal.

— Îmi răspunzi?

— Acum că mama e plecată prin vecini, pot să-ţi spun. O s-o ducem la sanatoriu, la munte, aşa cum a zis doctorul ăla.

— Mama ta are deja un bărbat care-i poartă de grijă.
— E mai bine dacă-i purtăm de grijă amândoi, tată.

Din depărtare se auzi sirena vaporului de pasageri – era ultima cursă. *Ahmet,* cu luminile aprinse, se pregătea să ancoreze la cheiul lui Kerim- efendi. Kir-Iannis auzi semnalul şi-şi aminti că locuiau lângă mare. Simţi cum îl cuprinde răul de mare de odinioară, cu vertijul acela cumplit şi năduşeala rece. Nu le mai simţise de mult, dar nu marea era de vină de data asta, ci mai degrabă teama că Gisèle, mai devreme sau mai târziu, îl va părăsi.

***

La scurtă vreme după ziua de 1 Mai, sărbătorită cu flori la pălării şi coroniţe pe creştetele fetelor, veniră primele călduri. Pe multe dintre străzile cartierului Exohes ieşise la plimbare ultima achiziţie a Primăriei. La început, copiii alergau în urma ei, huiduind şi aruncând cu pietre. Era un compresor cu aburi care bătătorea pământul zbârcit de ploile năvalnice. De cele mai multe ori, în urma lui venea şi o stropitoare care întărâta de-a binelea toate lighioanele desculţe ce locuiau în casele scunde aflate departe de bulevardul luminat. Şoferii coborau atunci din vehicule şi fiecare înjura pe limba lui.

Mulţimea rămânea în continuare adunată în jurul Vilei Allatini. În interiorul curţii, într-o parte, fuseseră ridicate corturi, ca să doarmă zecile de soldaţi care păzeau vila zi şi noapte. Grădinarul mic şi cel mare trudeau necontenit, deoarece, odată cu venirea sultanului, grădinile şi copacii erau expuşi privirilor a sute de oameni, care comentau şi cel mai mic amănunt.

Pe Iannis îl căutase la un moment dat chiar şi Necip Bey, directorul agriculturii pe judeţ. Fusese mâna lui dreaptă anul trecut, atunci când se plantaseră sumedenie de copaci de-a lungul întregii străzi Sedes, ce trecea prin faţa vilei, a fabricii de bere Flokas şi se continua până la Şcoala Agricolă. Beiul venise personal, ca să vadă cu propriii ochi cum arătau grădinile vilei. După o scurtă raită, zâmbise mulţumit şi-l bătuse prieteneşte pe umăr.

— Mai ai de lucru, Iannis, dar roadele se văd deja. O să mai trec, aşa, ca să fie îndeplinite formalităţile.

În zilele următoare fură nevoiţi să muncească până la asfinţit – crini, zambile, busuioc, garoafe... Castraveţii de lângă gard fuseseră sădiţi, grămezile de bălegar se mistuiau, răspândind mirosuri grele, iar cenuşa fusese amestecată cu pământ, ca prim îngrăşământ.

Ofiţerii şi soldaţii se obişnuiseră cu ei, aşa că-i lăsau să

intre şi să iasă fără să le mai ceară hârtii. Lefteris făcea şi o mulţime de comisioane; de altfel, taică-său nu voia să-i stea tot timpul printre picioare. Vorbea fără astâmpăr şi-l întreba neîncetat lucruri de care Iannis Zevgos n-avea habar. De când îi interzisese să mai dea acele spectacole în faţa gardurilor, pentru că străjile începuseră să se uite chiorâş la ei, îl punea să facă muncile cele mai neplăcute. Făcea şi comisioane pentru alţii, mai ales pentru servitorii şi ofiţerii care mişunau prin vilă.

Lefteris n-avea să uite niciodată ziua în care urcă pentru prima dată treptele albe de marmură şi trecu de uşa înaltă din lemn sculptat. Nimeri într-un antreu care ducea spre o altă uşă, cu două canaturi şi cu geamul incrustat. O împinse şi se trezi într-un coridor lung, îmbrăcat în lemn lustruit. Simţi cum îi tremură picioarele. Înţelese că intrase chiar în lumea poveştilor familiare lui, pe care le vindea pe câţiva gologani curioşilor din faţa grilajelor. Călca pe locul pe unde, în urmă cu câteva ore, păşise însuşi padişahul. Atingea acelaşi mâner de os al uşii pe care-l atinsese mâna aceluia când urcase pentru prima oară scările de marmură, gârbovit şi ostenit după călătoria cea lungă.

— Ce vrei? îl întrebă cu asprime un ofiţer apărut în capătul coridorului. Lefteris îl privea năucit fără să-i răspundă, de parcă îşi înghiţise limba.

De altfel, se găsea în peştera balaurului, a sângerosului Abdul-Hamid, era firesc să rămână amuţit pentru câteva clipe.

— Ce cauţi? îl întrebă din nou, de data asta în franceză, între timp, Lefteris se apropiase destul cât să-i poată distinge detaliile uniformei călcate, cureaua lustruită şi cizmele. Pielea îi mirosea a tutun şi a parfum greu, de trandafiri.

Întinse mâna şi îi arătă un pachet legat cu sfoară.

— Mi-au poruncit să-l duc la bucătărie, îi răspunse în franceză.

Ofiţerul îl luă şi-l aşeză pe măsuţa ovală din hol. Cu un gest rapid, scoase o baionetă de undeva din centura uniformei. Lefteris se dădu înapoi îngrozit. Ofiţerul zâmbi şi tăie sfoara cu o mişcare îndemânatică. Vârî baioneta la loc în teacă şi dădu la o parte hârtia groasă cu care era învelit pachetul.

— Mirodenii, mi-au spus, adăugă Lefteris, care, de cum văzu baioneta la loc în teacă, îşi recăpătă graiul.

După ce pipăi atent conţinutul şi-l mirosi, pentru a se asigura, ofiţerul înveli de mântuială pachetul şi i-l înapoie. Cu mâna cealaltă îi arătă o scară ce ducea în jos, la capătul coridorului.

— Pe-acolo ajungi la bucătărie. Data viitoare să intri însă pe

uşa din spate şi să nu-ţi mai fie frică de pumnale. Cândva o să mergeţi cu toţii, şi creştini, şi evrei, în armata otomană... Ce-o să te faci atunci?

Lefteris încuviinţă din cap fără să scoată o vorbă şi strânse cu grijă pachetul la piept. Ajunse la capătul coridorului şi, pe când cobora scările, simţi un miros de ceapă şi lapte fiert cu scorţişoară.

„Oare ce-o să mănânce padişahul astăzi la prânz?” se întrebă.

Pe măsură ce zilele treceau şi începea vara, Lefteris începuse deja să cutreiere nestingherit înăuntrul şi în afara vilei. Ţigări pentru paznici, târguieli suplimentare pentru servitorii care uitaseră să pună totul pe listă, rachiu pe furiş pentru ofiţeri – pe acesta îl aducea de obicei ascuns în seminţe sau în îngrăşământ. În plus, în fiecare dimineaţă vindea îndeajuns de multe ziare, căci era isteţ şi iute şi se descurca în toate limbile vorbite în oraş. Discret şi orb la abaterile din jur, Lefteris continua să scoată parale şi din serviciile făcute altora. Tatăl său prefera asta, decât să se expună privirilor, ale jandarmilor mai ales, cu istorisirile alea mincinoase.

Până la sfârşitul lui mai, intrase de mai multe ori la parter şi în subsolurile vilei. Începu să viseze, răsucindu-se în aşternut, cărămizile roşii din care era construită şi treptele de marmură strălucind săpunite, pe care încerca înspăimântat să le ocolească, întrucât, în vis, nu voia să le calce, având pe tălpi pământ brun din grădină.

Odată, pe când se afla în sala cea mare de la parter, apucase să se uite în sus la tavanele pictate. Alteori, băgase de seamă soba înaltă din porţelan, ramele lustruite care încadrau oglinzile imense făcute parcă pentru uriaşi, precum şi covoarele cu desene multicolore care te ameţeau privindu-le. Aerul mirosea a tutun rânced şi a lână umedă. Acest din urmă miros deştepta în mintea lui o senzaţie primitivă, străveche, aproape ca aceea de blană mitoasă.

Îl vedea adesea urcând scările – un bărbat înalt, întotdeauna elegant, îmbrăcat cu un costum închis la culoare, cu un fes aşezat impecabil şi guler alb apretat. Ţinuta lui protocolară era fără cusur, chiar şi în zilele în care până şi cicadele asudau de căldură, iar conurile de pin plesneau cu zgomot şi cădeau printre ace pe pământul uscat.

Îl mai văzuse prin cartier pe acest bărbat, care intra în unele zile de vineri în Moscheea Nouă, impunătorul templu al

comunităţii donmeh[12]. Îl întrebase pe tatăl său despre el în ziua în care-l văzuse târând-o grăbit de mână pe mica prinţesă, ca să urce scările. Era îmbrăcată cu totul în alb, de la panglica din păr şi până la pantofii de un alb ca al pietrişului de pe aleea ce conducea la intrarea din faţă a vilei. O ţâra pentru că, în mod evident, se grăbea, iar ea, fiică-sa, era cu mintea aiurea – la păsările din înaltul cerului, la gogoşile albe ale omizilor din pini şi la cine ştie ce altceva.

— El cine e? îl întrebă pe taică-său în vreme ce acesta cresta cu briceagul un pepene galben din cei timpurii, a cărui zeamă i se scurgea pe şorţul de grădinar. L-am văzut intrând în Moscheea Nouă. Îl cunoşti?

Kir-Iannis îi aruncă o privire nedumerită, asta tocmai când se apucase să despice pepenele şi să-i arunce pe jos seminţele.

— E un evreu donmeh de vază[13] , dintre cei din Smirna[14]. L-am văzut intrând falnic în Şcoala Comercială, la care merg numai musulmanii. Are şi propriul birou bancar, cred că e şi misit de imobile scumpe. Vorbeşte însă franceza la perfecţie. Odată m-a întrebat despre îngrijirea trandafirilor. Mi-am dat seama că-l interesa pentru grădina lui. I-am spus câteva secrete, când să îndepărteze lăstarii orbi de pe trandafiri, ca să înflorească de mai multe ori, cum să-i ferească de îngheţ, dintr-astea... Mi-a dat şi bacşiş – mare boier! E bancher şi agent de bursă, se pricepe la parale tot aşa cum ne pricepem noi la flori. Î vizitează chiar pe sultan, asta o ştiu sigur. Gurile rele şoptesc că-l ajută să-şi ţină ascunse paralele împrăştiate prin toată lumea şi pe care, spun gazetele, vor să pună mâna revoluţionarii. Într-o după-amiază i-am văzut împreună la fereastra cea mare de la primul etaj. Vorbeau în franceză, vântul mi-a adus la ureche câteva cuvinte.

— Fata care vine cu el e fiică-sa?

Kir-Iannis ridică din umeri nepăsător şi începu să cureţe pepenele de coajă ca şi cum ar fi ţinut în mână un măr mare.

Din după-amiaza aceea, Lefteris observă că distinsul vizitator aducea întotdeauna fetiţa cu el şi că o striga „Mirza”. Odată o întâlni singură pe coridorul cel lung de la parter – ţinea în mână o minge. Avea părul pieptănat la fel ca fetiţele din ilustratele englezeşti ce se vindeau la agenţie împreună cu revistele. Trecu prin faţa lui cu privirea plecată. Rochia îi foşni precum frunzele din grădina vilei, atunci când adia briza dinspre Micul Karabournou. Rămase cu privirea aţintită în urma ei – un peisaj mic şi alb ce se îndepărta. Fiul grădinarului ţinea în mână nişte trandafiri roşii şi roz. Primise ordin să-i predea eunucului din faţa biroului cel mare, a cărui

uşă de stejar rămânea totdeauna închisă. Pe când o privea dispărând, simţi pentru prima oară suferinţă din pricina ei, întrucât un spin mare i se înfipsese în deget şi două picături de sânge i se scurseră pe pardoseala de lemn.

Într-una din zilele următoare, alergă într-un suflet la taică-său, care, aplecat, tencuia zidul magaziei cu o mistrie. Acesta întoarse capul şi îi zări chipul scăldat de sudoare.
— Ce-ai păţit, mă?
— Am fost sus pentru prima dată!
— Sus, unde?
— La primul etaj.
Kir-Iannis zâmbi şi luă o gură de apă din ploscă, după ce mai întâi o înălţă ca şi cum voia să tină un toast.
— Hai şi-n haremlîc[15] s-ajungi!
— Tată, nu râde, l-am văzut! L-am văzut de-aproape! Atât de-aproape încât, dac-aş fi întins mâna, l-aş fi atins!
— Pe cine, mă?
— Pe padişah, îţi jur!
— Nu mai striga, împieliţatule, că ne bagi în bucluc! Vorbeşte mai încet!
— L-am văzut, este foarte bătrân şi cocoşat, zise Lefteris, de data asta în şoaptă. Stătea în picioare şi se căznea să-şi vâre picioarele în nişte papuci. Era în faţa uşii întredeschise a biroului dinspre grădină. Într-o mână ţinea o ţigară aprinsă. Are barbă şi un nas mare, este...
— Şşş! Mai încet, ţi-am spus! Pentru ei suntem ăia necredincioşi, adică de jos, ai uitat?
— E urât, tată, tare urât! zise încet, cât să-l audă.
— Te-a privit? Ţi-a vorbit?
— A întors capul numai o clipă – avea ochii roşii. Păianjen într-o căpiţă de paie de-aş fi fost, tot mi-ar fi dat mai multă importanţă. Stăteam în faţa lui şi parcă eram invizibil.
— Probabil se gândea la altceva, fiule. Cu cât eşti mai mare şi mai însemnat, cu atât pari mai în afara celor lumeşti.
— Nu mai e mare, e doar un ostatic.
— Oricât ar decădea un sultan, tot sultan e. Numai şiragul lui de mătănii valorează mai mult decât casa noastră. Sper c-ai făcut şi tu o plecăciune...
Lefteris rămase tăcut.
— Ai plecat capul măcar?
— Eram atât de tulburat, încât am uitat. Dar ţi-am spus, nici nu m-a luat în seamă...
— Vezi să nu ne bagi în bucluc şi să mă trezesc pe drumuri, iar tu, cu dosul înroşit de vergi... ai grijă, îţi zic! Şi-ncă ceva!

Adu-ţi aminte de violetele pe care le-am sădit împreună, nu există floare mai umilă decât ele. Aşa să fii şi tu în viaţă! Să nu ridici capul mai sus decât ţi-e rangul!

Dar când capul ţi se înalţă iute ca buruienile după ploaie, cum izbuteşti să te ascunzi? Cum se poate cineva feri de visele ce-l năpădesc? Nu sunt ca fulgerul, să te adăposteşti de ele sub un acoperiş, nici ca arşiţa verii ce se anunţă de dimineaţă, ca să uzi o pălărie de paie şi s-o porţi pe caniculă. Visele vin noaptea şi te înăbuşă cu fum. Eşti o albină harnică ameţită de ele. Sufletul tău este mierea pe care ţi-o fură. În spatele măştii de apicultor, visele îşi ascund adevărata faţă. Afli adevărul despre ele abia după ce te-au prădat.

Pentru Lefteris, sultanul în sine nu însemna nici vis încântător, nici coşmar. Vis era numai copila aceea înveşmântată în alb, cu bucle englezeşti, copila care vorbea franţuzeşte şi avea obrajii la fel de roşii precum păpuşile ruseşti. Vis era vila lui Allatini, faţă de care celelalte case din lume păreau nişte cocioabe. Vis însemnau tavanele înalte cu picturi, soba din porţelan, ceasul cu cuc din lemn sculptat, ce cânta la fiece oră, covoarele scumpe, ce-ţi acopereau degetele cu firele lor mătăsoase, ca nişte valuri. Vis însemnau bogăţia şi Mirza. Vis era vara aceea a anului 1909.

***

Seara următoare fu cea care avea să-l prefacă în „stâlp de sare", după cum scrie şi în Scripturi. Se preschimbă într-un grădinar de sare cu ochii plini de cristale mărunte, care nu erau urdori, ci cristalele unei nopţi de veghe.

Noaptea îi prinse reparând acoperişul magaziei din grădină. Se dădură jos şi începură să se îmbrace.

— Cred că mamă-ta e îngrijorată, trebuie să ne-ntoarcem.

— Ce se-aude?

— Tramvaiul, împieliţatule!

Simţiră zguduitul uşor al pământului. Priviră spre bulevard şi-l văzură trecând prin dreptul stâlpilor de iluminat.

— Tată, mă tem c-a fost ultimul! Ne-am luat cu treaba! Kir-Iannis îşi trânti mânios şapca în iarbă.

— Acuma ce facem? Picioarele mă dor de azi-dimineaţă şi treaba încă nu s-a terminat, mai sunt meremeturi de făcut. O să le termini tu, o să rămâi aici peste noapte. Eu plec, ca să nu rămână mamă-ta singură la noapte.

— Unde să-mi găsesc un loc?

— Copiii pot dormi oriunde, nu se supără nimeni. Îţi las şi nişte parale, ca să iei tramvaiul mâine-dimineaţă, să nu-ntârzii la agenţie.

— O să dorm în iarbă.

— Să stai într-un colţ mai ferit! Ia şi preşul din magazia cu unelte. O săi spun şi paznicului de la poartă c-ai rămas aici, să nu te trezeşti cu vreo baionetă la gât. În traistă mai ai nişte pâine şi-o ceapă. Am văzut şi nişte vişine pe terenul din vale, dinspre ţărm. Să te duci să culegi câteva înainte să te prindă noaptea!

— Mă duc, tată, n-avea grijă!

— Eşti bărbat de-acum, o să te descurci.

Cu haina cârpită în mână, porni spre poarta principală, care dădea în bulevard. Lui Lefteris i se păru că şchiopăta puţin. Din fericire, se gândi, mama o să-i dea mâncare caldă. El se va hrăni doar cu pâine şi vişine, dar îi era mai bine aici, cel puţin în noaptea asta n-avea s-o mai audă tuşind şi chinuindu-se.

Aşezat pe un trunchi gros de copac, mesteca alene pâine uscată şi vişine aproape crude. Stătea singur în întuneric şi privea dincolo de poarta luminată. La un moment dat, o trăsură se opri în faţa grilajelor. Vizitiul coborî din ea şi-i spuse ceva ofiţerului. Din gheretă apăru un soldat cu puşca pe umăr şi deschise larg poarta, ca să intre trăsura.

Lefteris îşi şterse gura de zeama roşie şi continuă să privească în jur. Încă nu-i era somn. Trăsura ocoli aleea cu pietriş alb şi alunecă fără zgomot prin iarbă, până la scări. Un servitor ieşi în întâmpinare cu un felinar. Din trăsură coborî mai întâi Alperen Bey, urmat de Mirza. Vizitiul, în poziţie de drepţi lângă treapta trăsurii, întinse mâna plin de curtoazie şi domniţa, evident obişnuită cu asta, se lăsă ajutată să coboare şi păşi graţios pe pământ.

Era un martor invizibil al unui spectacol dintr-o altă lume, o lume cu prinţese, valeţi, bidivii ţesălaţi... Simţi cum inima începe să-i bată năvalnic pe sub cămaşa murdară. Singur în noapte, putea să audă limpede răsunetul neliniştii ei.

Vizitatorii şi servitorul intrară înăuntru, iar vizitiul făcu un mic ocol cu trăsura şi dispăru în partea din spate a clădirii. Lefteris ştia din alte dăţi că vizitiii şi gărzile de corp aşteptau în spate, la bucătărie, şi fumau până când erau chemaţi.

Se apucă să supravegheze din nou vila. Era pentru prima oară când rămânea seara în grădină şi o vedea luminată. Observă cum luminile de la ferestre se aprindeau una după alta. De mulţi ani, clădirea era alimentată cu gaz, astfel că un singur chibrit aprins în dreptul unei vane alunga departe tot întunericul. Neîndoios, acest Alperen Bey era o persoană foarte importantă din anturajul sultanului, câtă vreme, odată cu venirea lui, vila fusese scăldată în lumină.

Începu să dea ocol vilei şi să caute în jur un loc în care să se

acuieze. Vreo doi soldaţi întâlniţi în cale îl salutară şi unul dintre ei îi oferi chiar o ţigară, dar Lefteris nici măcar nu întinse mâna; auzise despre acela că avea nişte apucături nefireşti. Mai bine să se ascundă undeva şi să doarmă.

Se instală într-o despărţitură din grajdul cel mare al cailor, unde mirosea a tencuială proaspătă şi a var. Era aşteptată cât de curând sosirea unui armăsar scump, căruia îi pregătiseră acolo culcuşul. Asta o ştia de la ajutorul bucătarului, care era grec. Luă două braţe de fân, le aşternu pe pietrele spălate şi aruncă preşul deasupra. Cunoştea familii întregi din locurile mlăştinoase de la apus, dincolo de poarta Vardarului, care nici măcar nu îndrăzneau să viseze la o asemenea odaie.

Cu toată oboseala, nu izbutea să adoarmă. Era curat locul armăsarului înfocat, nimic de zis, dar nu se vedeau stelele. Ieşi din nou afară şi începu să se plimbe prin semiîntunericul din curte.

Puţin mai târziu, cum stătea aşezat pe adăpătoarea unde-şi astâmpărau setea animalele de povară şi asculta greierii, începu să simtă cum pleoapele i se îngreunează. Deodată, un sunet ciudat îi ajunse la ureche – venea dinspre fereastra deschisă de la primul etaj. Semăna cu o melodie din Apus, ca un vals deformat. Îşi încordă auzul şi încercă să înţeleagă. Mai auzise ceva asemănător iarna trecută, în sala cea mare a fabricii de bere „Kristal” de pe strada Sabri Paşa. Nu era un gramofon, ci una dintre cutiile acelea mari care cântau cu ajutorul unei manivele – mama-sa îi zicea „organist”.

Se ridică şi se apropie de fereastră, având grijă să nu facă zgomot. Îşi lipi spatele de zid, la numai câţiva metri de fereastra deschisă, şi-şi ţinu răsuflarea. Era, într-adevăr, o cutie muzicală... Din salon se distingeau voci bărbăteşti, cuvinte rostite în franceză, ovaţii şi, la sfârşit, aplauze.

O umbră se apropie de el. Fiul grădinarului îl recunoscu la lumina slabă pe soldatul turc care-i oferise o ţigară. I se făcu pielea de găină.

— Ce cauţi aici? îl întrebă pe un ton sălbatic.

O luă la fugă şi se avântă printre pinii din curte. Înaintă fără teamă prin beznă, deoarece cunoştea locul ca-n palmă. Ajunse în faţa celui mai înalt arţar din grădină şi începu să se caţăre. Acolo nu putea fi văzut, iar luna, din fericire, nu se arătase în noaptea aceea...

Rămase în copac mai bine de un ceas, timp în care putu să audă cum urmăritorul lui scormonea locul, gâfâind. De la înălţimea unde stătea cocoţat, putea să vadă şi jumătate din fereastra prin care răzbătea muzica. Una dintre draperii era dată laoparte şi se zăreau creştetele câtorva bărbaţi. Cutia

muzicală continuă să cânte diverse melodii.

După ce se încredinţă că trecuse primejdia, coborî fără zgomot, precum o pisică obişnuită să umble pe acoperişuri. Trase adânc aer în piept şi se îndreptă spre grajdul unde-şi aşternuse culcuşul. În timp ce trecea prin faţa spălătoriei, se auzi strigat pe nume. Era una dintre cameristele vilei, Panaiota.

— Lefterakis, te căutam!

— Ce se petrece?

— Îmi ziseră c-ai rămas aci-n seara asta. Fă-mi şi mie un hatâr! Sus e serată, maşina cântă şi micuţa beiului dansează. Padişahul în persoană a cerut un buchet de roze proaspete din grădină, să i-l ofere. „De îndată”, aşa a zis, şi-a bătut din picior. Aşa mi-a spus aghiotantul lui. Vezi, din când în când îl lasă să poruncească. Mergi şi taie câţiva trandafiri, Lefterakis! Hai, te rog! Îţi dau eu felinar. Ia şi foarfecă, să nu stai să cauţi! Dă fuguta, rogu-te! Să nu mă duc eu şi să-mi umplu mâinile de înţepături. Ce i-o fi venit în minte bătrânului, Maică Precistă, să vrea flori pe-ntuneric? Mă apasă şi-o greutate în piept de azi-dimineaţă...

— Cu o condiţie, Panaiota...

— Care?

— Să duc eu florile.

Câteva nopţi

ÎL ÎNSPĂIMÂNTĂ ÎNTUNERICUL

La căderea nopţii, sufletul lui Abdul-Hamid este copleşit de o melancolie fără margini şi de o groază nedesluşită şi, înspăimântat de întuneric ca de moarte, cere întotdeauna lumină din plin.[16]

Ştirea o citise ieri, în faţa agenţiei, pe când aştepta cu ceilalţi copii să ajungă ziarele de dimineaţă. Dintr-un motiv necunoscut, o învăţase pe de rost. Acum, când sudoarea îi şiroia pe spinare, simţea cum îşi aminteşte cuvintele unul câte unul şi cum le savura atunci de parcă i se topeau în gură nişte boabe de năut mestecate. Această imagine a monarhului înfricoşat din ziare îi însoţea încordarea muşchilor şi respiraţia întretăiată.

Alerga în dimineaţa aceea fără să ştie de ce, fără să aibă un motiv. O făcea poate fiindcă avea unsprezece ani, iar picioarele lui, dacă rămâneau nemişcate chiar şi pentru scurtă vreme, şi-ar fi pierdut din vigoare şi ar fi arătat ca peştii din piaţa de pe chei, care, cu cât stăteau nevânduţi mai multă vreme în lăzi, cu atât se fleşcăiau mai tare. Alerga de-a lungul Bulevardului Exohes, pe lângă liniile de tramvai, pe sub arbuştii de mastic şi naramzii înmiresmaţi. Alerga cu pantofii vechi ai tatălui său, iar pietricelele cele mai mărunte îi pătrundeau prin găurile tălpilor şi-i răneau picioarele.

Vânduse deja toate gazetele din ziua aceea şi-şi luă avânt spre Vila Allatini, cu cămaşa-i albă desfăcută la piept, umflându-se ca o pânză de corabie. Soarele de vară îi pârjolea creştetul. Coapsele îi erau fierbinţi şi transpirau de parcă ar fi fost scufundat cu totul în jăratic. Când şi când, o albină sau o muscă pripăşită pe naramzele zdrobite îi tăia drumul, zburându-i înspre ochi şi nas, bâzâindu-i uneori şi în urechi.

„Sultanul se teme!” monologa. „A scris-o gazeta. Dacă eram sultan, numi era frică de nimic, nici de morminte noaptea, nici de oftică, nici de bolile din Bara sau din Kilkis Mahalé!”

De câteva zile îşi izgonea tatăl de la vilă devreme, ca să stea cu mamă- sa, care era vlăguită. Rămas singur după-amiezile, pe sub pini, şi-l închipuia pe Iannis Zevgos stând istovit lângă muslucul din curte, şi, cât mai era încă lumină, aruncându-şi cu apă pe braţele prăfuite şi pe grumaz. Revedea în minte imaginea acestuia ţinând în mână oglinjoara cea veche şi

căznindu-se să-şi netezească părul tot mai rar cu pieptenele acela de os, un cadou primit de la Gisèle în Marsilia.

Pe când alerga prin soare şi mintea îi era inundată de cele ce scriau ziarele despre vilă, încerca să le compare cu ceea ce el însuşi vedea pe furiş, zi şi noapte.

În fiecare seară, Mirza îl asculta ceasuri în şir pe padişah depănându-şi viaţa, iar apoi, drept mulţumire pentru ospitalitatea lui, îi dansa, după ce mai întâi Giafer Aga, eunucul, acorda uriaşa cutie muzicală, cea care păstra ferecate toate melodiile Apusului.

În fiecare zi, înainte să se-nnopteze, Lefteris tăia trandafiri – aşa cum îi porunciseră – şi-i înmâna eunucului. Apoi, fiul grădinarului se făcea că se întoarce din nou în grădină, însă rămânea la pândă, ascuns în debaraua cea mică mirosind a piele şi a vopsea, acolo unde străjile vilei îşi ţineau cartuşierele şi cizmele. Când cădea întunericul, se strecura afară călcând în vârful picioarelor, care i se afundau în covoarele groase, şi se ghemuia în spatele uşilor cu urechile ciulite.

Odată cu trecerea timpului, slujnicele de la catul mijlociu începuseră să se deprindă cu prezenţa micului grădinar în casă. La ultimul etaj, unde era haremul, bineînţeles că nu pusese piciorul. Până şi fiorosul motan alb al sultanului începuse să se obişnuiască cu el şi, de vreo două ori, îl urmase şi se frecase de picioarele lui. Papagalului, care călătorise în acelaşi tren cu padişahul, îi culegea fructe din grădină şi i le dădea sub privirea severă a lui Giafer Aga, cel despre care toată lumea ştia că nu era nici bărbat, nici femeie, fiind singurul care putea să urce şi la etajul de sus, în harem. Lefteris auzise jos, în bucătărie, că acolo, deasupra, şedeau tolănite femeile sultanului, flecărind şi mestecând mastică ore în şir.

Alerga acum pe larga şosea bătută de soare a cartierului Exohes şi pe dinaintea ochilor i se perindau nopţile din vilă. Îl scălda lumina şi semăna cu un alt copil, cifrei de cel care privea pe furiş, în unghere întunecate, prin gaura cheii şi prin crăpături. Trecu în goană prin faţa conacelor lui Arrigoni, Ismail Paşa, M. Kapanci. Scăldat în sudoarea-i caldă, visa să trăiască şi el într-o vilă ca a lui Hatzilazarou sau a familiei Abbott. Ar fi vrut şi el să poarte uniformă de marinar, să meargă la şcoli scumpe şi să stea cu taică-său lângă sultan, fără să se ascundă – să se desfete cu dansul ei.

Ce frumos dansa Mirza!

În fiece după-amiază, padişahul cel slut o primeşte în salon şi-i vorbeşte în franţuzeşte. Rareori îi răspunde, doar îl

ascultă şi mănâncă domol din dulciurile oferite de Giafer Aga. Tatăl ei, Alperen Bey, e undeva prin vilă şi fie discută cu unii care au multe galoane, fie studiază maldăre de hârtii. Padişahul nu se mai satură să iscodească frumuseţea Mirzei şi mereu îi adresează o vorbă.

Când se lasă întunericul, monarhul detronat e cuprins de melancolie şi fumează ţigară după ţigară, vorbindu-i întruna; îi spune despre viaţa sa... Fiul grădinarului, care ascultă pe furiş, are urechea fină şi ştie franceza mai bine decât greaca, aşa că înţelege...

În timp ce trage cu urechea, se simte ca un parazit, aidoma afidei pe tufele de trandafiri. Simte umilinţa şi fapta nelegiuită, ştie că, dacă e descoperit, va fi pierdut... Lucrul ăsta nu-l supără atât de mult, nu se teme aşa de tare, doar că numai la ea îi stă gândul...

Străbate în grabă Bulevardul Exohes. Trece de Sinagoga Bet Saul, de Vila Ida... În faţa acestui conac, doi ţărani cu fustanele descarcă brânză şi carne. Soarele uscase laptele ce li se scursese pe mâini şi pe picioare de la crăpatul zorilor. Au ochi albaştri, vorbesc o limbă neobişnuită şi, de cum te apropii de ei, te izbeşte mirosul. Le miros cămăşile, ghiumurile, samarul de pe măgar, care e şi el îmbibat cu sudoarea lor, brânzeturile cu duhoare iute, care, învelite în pânză, atârnă de cârlige, îi depăşeşte cu paşi mari – nu oboseşte, căci are unsprezece ani. Se grăbeşte, fiindcă vila îl cheamă la ea. Zidurile ei roşii, treptele albe, grilajele de bronz, o copilă care dansează... toate acestea se prefac în vârtejuri. Drumul de piatră de sub picioarele lui îl ştie, îi cunoaşte mirosul mâinilor – cerneală şi hârtie de la gazete – şi parcă îl împinge să ajungă mai repede. Este vânzătorul de ziare Lefteris Zevgos, un val al marelui bulevard care se sparge şi revine, o maree care porneşte de la uliţele strâmte din Cartierul apusenilor şi ajunge până la vila lui Allatini, în fiecare zi tot la fel; un reflux zgomotos care strigă titluri de gazete în cinci limbi, un val al străzii care vuieşte cu vocea lui.

Astăzi aleargă fără oprire. Probabil că, la ora asta, Kir-Iannis se întrerupsese din treburi pentru gustarea de prânz. El, fiul său, merge să-i uşureze truda, să-l trimită acasă devreme, întrucât conspiră cu propria soartă şi vrea ca noaptea să-l prindă singur în vilă, căci vrea să tragă din nou cu urechea la padişah în timp ce-i povesteşte fetei viaţa sa. Sultanul detronat îl păstrează lângă el doar pe Giafer Aga. Îl îndepărtează cu tact pe tatăl fetei – să meargă, chipurile, să găsească pe cineva cu care să stea de vorbă. Alperen Bey este

bancher. Se pricepe, se spune, la finanţe şi la legile lor mai bine decât oricine. Averea padişahului în Europa este nemăsurată şi noul guvern vrea să i-o confişte, o ştie toată lumea, doar so descopere printre hârtiile încâlcite ale băncilor.

Când prinde să se înnopteze, padişahul îl lasă pe bancher să-i verifice depozitele de bani şi obligaţiunile, iar el, cu sufletul înnegrit de ţigări şi de omoruri, jinduieşte să vorbească despre umbrele trecutului. Cei doi fii ai săi, care locuiesc împreună cu el în vilă, sunt prea mici ca să-l asculte. Alperen Bey se cufundă în lucru şi se retrage în biroul de alături să studieze contracte şi înscrisuri. Trandafirii din grădină îşi răspândesc mireasma din vaza de cristal. Mirza, cu ochi liniştiţi, aproape neclintiţi, mestecă zaharicale şi ascultă o mie şi una de vini şi de păcate din cei treizeci şi trei de ani ai tiraniei padişahului.

Cine ştie ce or şuşoti cei din jur în aceste zile! A îmbătrânit de tot padişahul, or zice, l-au îngenuncheat chinurile şi-a dat în mintea copiilor venerabilul. Să fie de vină amărăciunea exilului? Oare i se apropie sfârşitul, într-o casă cu cărămizi roşii lângă mare...?

Când privi pe furiş prin crăpătură pentru prima oară, Lefteris zări doar spatele lui Abdul-Hamid şi ceafa sa albă, ce aducea cu un os de sepie. Avea capul descoperit şi şedea cu spatele la uşa deschisă, ţinându-şi capul uşor aplecat. Fiul grădinarului observă cele câteva fire de păr albe ce-i răsăriseră pe creştet – staminele bătrâneţilor. Vocea îi era răguşită, iar franceza sa otomană semăna cu metalele grele care se lasă pe fundul apei.

Îi povestea anii de demult, când îl urmase pe sultanul şi unchiul său Abdul-Aziz în Europa, împreună cu Murad, fratele său. Îi spunea că trăise opusul celor scrise de zeci de ani de romanele şi gazetele Europei: sosit din furnalul Orientului, trăise în lumea de basm a Apusului. Păşise în tărâmul viselor de-a-ndoaselea, ca într-un periplu magic în jurul Pământului străbătut îndărăt. Trăise în Londra reginei Victoria şi la Bruxelles pe vremea regelui Leopold. La Koblenz îl întâlnise pe Kaiser, iar la Viena, pe împăratul Franz Joseph.

— Povestea mea, copilă dragă, s-a petrecut acolo, în castelele, în trăsurile, în pieţele lor spălate şi în catedralele cu vitralii ale creştinilor. O lume pestriţă, dar fără miresme. Săli de bal luminate, femei tinere şi frumoase pline de diamante, cai de paradă cu panaşuri – o lume altfel, grăbită. O lume care zâmbea şi spunea mereu „mulţumesc”, o lume perfidă, o capcană, toate. De-atunci, monarhii creştini au

devenit strigoii viselor mele. Când am ajuns sultan, Mirza, puţini ani mai târziu, nu mai aveam pic de încredere în ei. Aceştia, dar şi alţii, mi-au bântuit somnul. Pe unchiul meu l-au înjunghiat oameni de-ai noştri, uneltitori, dar au spus că s-a sinucis. L-au făcut sultan pe frate-meu Murad, care era bolnav, un neurastenic. În fiecare seară-i puneau lipitori pe cap, să-i sugă sângele şi inflamaţia. În tot acest timp eu cugetam şi făceam planuri. O voce lăuntrică îmi spunea că prefăcuţilor Europei numai eu puteam să le vin de hac. Aşa a vrut-o şi a hotărât-o Allah, pentru ca rânduiala şi cumpănirea să dăinuie în lume. Am ajuns sultan la începutul acelei lungi toamne, când smochinii erau încărcaţi cu roade ca sânii unei lăuze. Vei auzi de-acum înainte poveşti pline de pumnale şi de sânge. Nu cunoşti sângele, copila mea, fiindcă eşti încă mică. Îţi închipui că e ca boiaua aceea roşie pe care o foloseşti în picturile tale. Sângele, fiică frumoasă a lui Alperen Bey, este ca dansul: trebuie să-l studiezi. Dansul meu a urmat ani de zile aceeaşi muzică. Mă răsuceam atent la fiecare detaliu, dansam pe ritmul unui tron vechi, ce trosnea.

Lefteris îşi sprijinise capul de tocul uşii şi încerca să vadă lumea din salon printr-o fâşie îngustă de lumină. Mirza şedea în faţa divanului padişahului, pe un scăunel împodobit cu fildeş. Vocea monarhului era tărăgănată. Cuvintele îi ieşeau cu întârziere, de parcă îşi cântăreau fiece mişcare, ca la şah.

Fără să se ridice, îşi aprinse încă o ţigară. Acum privea printre picioarele sale scurte ce se sprijineau pe covorul cel mare. Purta papuci brodaţi cu fir de aur. Pe divan, alături de el, zăcea părăsită redingota de catifea, pe care, de la căldură, şi-o dăduse jos. Părea stânjenit, încât până şi băieţelul care-l privea pe furiş îşi putea da seama de asta. Scoase din buzunar un ceas Serkisoff şi privi ora. Ciudat mai era sultanul ăsta! Aştepta ca secundele şi acele ceasornicului să-i arate când era momentul să înceapă să-şi mărturisească viaţa. Nu avea întâlnire cu ambasadorii Marilor Puteri, ci voia doar să fie precis cu timpul, cu ceasul la care avea să-şi dezgolească adevărurile şi temerile. Poate fiindcă sosise şi clipa groazei supreme, căreia lumea îi zice „Moarte”?

Începu cu anii copilăriei sale în Palatul Dolmabah^e. Acel palat al amintirilor avea odăi răsunătoare, pereţi încărcaţi până la dezgust, podoabe oriunde vedeai cu ochii – adevărate poveri pentru somnul unui băiat bolnăvicios.

— Eram tăcut pe vremea aceea, îi mărturisi Mirzei încă din primele seri. După mulţi ani, când am fost pentru prima oară la operă, în timpul acelei călătorii în Europa, şi i-am văzut pe toţi şezând tăcuţi în fotoliile lor de catifea şi urmărind ceasuri

întregi spectacolul, mi-am amintit de mine la începuturi. Ani de zile fusesem spectator la opera din Palatul Dolmabah^e. Cu fraţii mei nu mă-nţelegeam, îi plictiseam, iar ei probabil că mă urau. Singura pe care-o suportam era Cemile, sora mea. Dascălii erau asemenea unora dintre vizirii mei de mai târziu: dezamăgitori.

Trase din ţigară şi scoase un fum albastru ce se împrăştie în drumul său spre tavanele pictate. Începuse acum să vorbească despre bunica sa Pertevniyal, vrăjitoarea. Lângă ea învăţase acele secrete ce le sunt folositoare mai mult profeţilor decât regilor: solomonia, astrologia, chiromanţia, cărţile de tarot, blestemele, acele, prieteniile cu demoni şi îngeri apostaţi, spânzuraţi de picioare.

Mirza îl ascultă cu atenţie o bună bucată de vreme. Cam din momentul în care padişahul se apucă să-i povestească despre porţile din lumea cealaltă, gândul îi zbură în altă parte. Aşeză pe sofa farfuria cu dulciuri şi, cu două mişcări ale gâtului, îşi aruncă la loc în matcă părul lung ce i se revărsa nestăvilit pe spate. Băiatul grădinarului putea să-i vadă chipul, însă ea nu, căci nu avea niciun motiv să-şi îndrepte privirea spre deschizături întunecoase.

„Umbra lui Dumnezeu pe pământ” vorbea acum despre mobilier, despre lemn, mai ales despre mahonul pe care îl lucrase cu propriile mâini. Exista o tradiţie în Casa Osman: toţi membrii familiei regale să înveţe o artă, pe lângă, desigur, selectarea iscoadelor şi intrigile din spatele uşilor închise. El alesese meşteşugul tâmplăriei. Lefteris băgă de seamă că vocea padişahului, vorbind despre mângâierile lemnului, se însufleţi, căpătă culoare şi intensitate. Îl văzu ridicându-se cu ţigara în mână şi târându-şi papucii înainte, până la marginea salonului.

— Priveşte, Mirza, priveşte scrinul ăsta, l-am lucrat cu mâinile mele în primele nopţi ale războiului cu ruşii, când n-aveam somn şi trebuia să mă gândesc la toate acele lucruri neînţelese de mintea generalilor şi a sfetnicilor mei, care se umflau în pene în vreme ce debitau nerozii. Asta a fost dintotdeauna, copila mea, Parlamentul otoman: o adunătură de proşti!

Fiul grădinarului îşi simţi gâtul obosit. Se trase puţin înapoi în întuneric şi începu sa-şi trece ceara, sa şi-o dezmorţească. Coridorul din spatele lui rămânea pustiu. Vila se anima doar dimineaţa; la astfel de ceasuri se liniştea ca un rumegător, mestecându-şi amintirile precum Abdul-Hamid.

Nu întârzie să-şi reia locul. Dacă deschizătura uşii ar fi fost mai largă, iar fi fost mai lesne, dar primejdia de a fi dibuit de

privirea lui Giafer Aga ar fi fost încă şi mai mare.

Între timp, „Alinarea Oicumenei”, aşa cum era numit de decenii în protocolul palatului, se aşeză din nou pe divanul său.

— Yildiz, aşa cum ştii, copila mea, înseamnă „stea”. Aşa am numit palatul pe care l-am clădit. Uram atât de tare Palatul Dolmabah^e, încât primul meu gând, de cum am devenit sultan, a fost să locuiesc în altă parte. Trei ani a durat până să fie gata Yildiz. Număram zilele şi ceasurile până să plec, atât de tare îl uram! Era atât de urât împodobit, atât de întortocheat, atâtea cotituri peste tot, atâtea cotloane... Paradisul criminalilor, copila mea. La Yildiz, totul era neted şi limpede. L-am construit simplu, ferit, am făcut un refugiu ca să mi se însenineze sufletul. Avea grădini nesfârşite, animale, un canal întreg cu bărcuţe de lemn, zeci de papagali, ţi-ar fi plăcut... Era mai degrabă o ascunzătoare înconjurată de trei rânduri de ziduri. Ce sunt casele pentru oameni, te-ai întrebat vreodată? Sunt la fel ca vizuinile pentru vulpi – tunelurile acelea calde cu multe ieşiri, dacă le-ai văzut vreodată. Sunt ca movilele de pământ şi galeriile pentru cârtiţă, ca labirinturile subterane pentru şoarecii-de- câmp: un adăpost. La Yildiz m-am simţit din prima clipă mai bine, fiindcă aveam şaizeci de dormitoare. Numai acesta de-aici, credinciosul meu Giafer, ştia în care aveam să dorm în fiecare seară, şi chiar şi el o afla în ultima clipă, întinzându-se ca un câine de veghe în faţa uşii, după miezul nopţii, cu poruncă să spintece pe oricine ar fi îndrăznit să se apropie.

***

E Sfântul loan Botezătorul. Calendarul creştin arată 24 iunie. Lefteris aleargă pe Bulevardul Exohes şi-şi lasă anume faţa descoperită în lumina soarelui, fiindcă, în realitate, nu-i sunt pe plac semiîntunericul şi crăpăturile. Sunt zile întregi de când ascultă pe furiş un sultan detronat şi iubeşte în taină o fată. Pândeşte cu privirea o fată donmeh, una dintre acelea care se roagă în Moscheea Nouă din vecinătatea sa. O copilă din rândul celorlalţi musulmani, care cu ani în urmă erau evrei, însă apoi au crezut în Profet şi în Coran. Adoră o copilă ivită întâmplător într-o altă lume decât a lui. Altă lume nu-i Coranul, ci bănetul şi aristocraţia, iar asta fiul grădinarului o ştie bine. Mirza merită un întreg sultan care s-o răsfeţe şi să-i spună seara poveşti din viaţa sa. Mirza n-a călcat niciodată desculţă în ţărână, nu s-a jucat cu praştia, nu şi-a însângerat unghiile spărgând migdale şi nuci, Mirza...

Trecu prin dreptul garnizoanei de artilerie de la Micul Karabournou. După un urcuş lin, îl întâmpină din faţă briza

mării, ciufulindu-i părul. Deşi se afla sub soarele sărbătoresc, el alerga acum către semiîntunericul vilei, către un moşneag-sultan care dăduse în minţile copiilor, însă focurile de ieri din cartierul său, în ajun de Sfântul loan, îi părură mai strălucitoare chiar şi decât soarele ăsta, poate fiindcă fusese şi Mirza acolo. Chiar el, fiul grădinarului, o trăsese către focurile peste care săreau micii derbedei ai străzii. Sfântul loan se făcea că nu vede.

În multe dintre aceste nopţi de spovedanie, lângă Giafer Aga stătea o cameră fotografică pe un trepied. „Abdul cel Blestemat”, cum îl numeau mulţi scriitori din Europa, era un împătimit al lentilei. Însă în acel amurg, aparatul fusese lăsat deoparte deocamdată, ca un animal împăiat. Mirza, plictisită să mai stea pe scăunelul de fildeş, se pornise să facă cercuri prin salonul cel mare. Ţinea în mână o minge moale, aruncând-o când şi când, iar aceasta se rostogolea pe parchetul lustruit. Giafer Aga stătea în picioare în spatele maşinăriei şi-i curăţa lentila. Abdul-Hamid îşi manifestase încă de la prânz dorinţa de a se fotografia cu Mirza. Voia, îi spusese, ca ea să-l păstreze în amintire până la adânci bătrâneţi. Giafer Aga era pregătit să-i îndeplinească încă o dorinţă stăpânului său.

La un moment dat, mingea îi scăpă prin uşa deschisă şi se rostogoli afară pe coridor. Era întunecat şi doar în capăt licărea o fereastră, lăsând să treacă o geană de lumină venită de la lămpile grădinii. Luă mingea în mână şi se îndreptă ca atrasă de un magnet către draperia ferestrei. Îi atrase atenţia o umbră care-i trecea prin fată când şi când.

Îl simţi captiv în capătul coridorului. El, auzindu-i paşii, se temu că o să-l întrebe ce caută în semiîntuneric. Trebuia să găsească repede ceva; din fericire, văzuse cândva servitorii aprinzând gazul. Cu mişcări febrile, scoase cutia de chibrituri pe care o ţinea mereu în buzunar şi, când îi văzu silueta apropiindu-se ca o umbră, aprinse primul băţ. Flacăra aflată la înălţimea pieptului îi preschimbă pentru o clipă chipul, făcându-l să pară din altă lume – un chip cu colţuri umbrite, aproape înfricoşător. Îndreptă repede chibritul aprins spre capătul conductei de gaz şi deschise vana. O flacără galbenă cu margini roşiatice îşi aruncă lumina pe coridor.

Când se aprinse lumina, Mirza se opri în loc. Gazul de iluminat îi risipise orice nedumerire cu privire la făptura aceea pe care o zărise la fereastră. În faţa ei se afla acum un copil de aceeaşi vârstă cu ea, un servitor obişnuit, al cărui chip îl cunoştea. La picioarele lui era aşezat un buchet de

trandafiri.
— Eşti grădinar?
— Da, îi răspunse.

Giafer Aga îşi făcu apariţia în capătul coridorului lung şi-i strigă că totul era pregătit pentru portret.

Lefteris o privi ţintă în ochi, chiar în adâncul pupilelor.

— Aş vrea mult să vin şi eu...

— Unde?

— Acolo, cu voi, la fotografie...

Nu-i răspunse, fiindcă, pe de-o parte, se simţea oarecum surprinsă, iar pe de-alta, arăta că nu-i pasă câtuşi de puţin.

— Mă aduce tatăl meu aici în fiecare seară..., îi spuse indiferentă, ca şi cum n-o deranja în mod deosebit să schimbe subiectul discuţiei.

— Ia ăsta, o să fie ca şi cum aş fi şi eu în cadru, îi spuse. Mirza păru din nou că nu pricepe mare lucru. El se aplecă, ridică buchetul şi i-l oferi aşa cum îi văzuse făcând pe mulţi domni atunci când intrau în vilele de pe Bulevardul Exohes.

— Mulţumesc, îi răspunse, tot în franceză, apoi se întoarse şi o porni spre Giafer Aga.

La scurt timp după executarea fotografiei, îşi recăpătară locurile, padişahul, pe divan, şi ea, pe scăunelul ei. Noua artă a eternităţii îi capturase pentru totdeauna împreună. El, înveşmântat pentru acea ocazie într-o redingotă de catifea frumos călcată şi cu un fes nou, dar, tot mai îmbătrânit pe zi ce trecea, tot mai gârbav, stătea cu palmele desfăcute, sprijinite fiecare pe câte un genunchi. Avea barba vopsită cu caraboia şi ochii întunecaţi şi melancolici. Orbitele sale, atât de des comentate de gazetele Europei, rămâneau adânci şi păreau ca şi cum s-ar fi cufundat în mâzgă sau în mâlul de pe fundul Bosforului. Ea stătea în picioare alături de el, înveşmântată în alb şi cu pantofi de un alb geamăn, trimiţându-şi vag zâmbetul către eternitate. Între ei, pe un soclu, erau aşezaţi câţiva trandafiri plini de viaţă, atât de expresivi, meat ai ti zis ca vor sa grăiască.

— Îndrăgesc telescoapele şi nuvelele poliţiste, declară el la un moment dat, pe un ton plin de solemnitate. Telescoapele, fiindcă vreau să văd totdeauna departe – asta s-o iei în ambele sensuri! – şi nuvelele poliţiste, întrucât şaradele cu criminali sunt mai interesante decât multe altele, să spunem, de pildă, decât şahul. Criminalul, copila mea, e un om inteligent rămas fără argumente.

Adusese vorba de nuvele fiindcă voia să-i povestească despre poliţia lui, căci era mândru de ea, şi despre încrengătura sa de zeci de iscoade. Se fălea cu ele de parc-ar

fi fost nişte bibelouri dintr-o colecţie privată. Îi spuse şi despre bomba explodată în urmă cu câţiva ani pe una dintre străzile capitalei, care-l ţintise chiar pe el, pe când se întorcea la Yildiz după rugăciunea ţinută în Marea Moschee Sfânta Sofia.

Mai târziu, padişahul schimbă subiectul şi-i vorbi despre primele seismografe, pe care le adusese în capitală din proprie iniţiativă. Se referi şi la telefoane, care nu-i plăceau, dar pe care, abia în ultimii ani, le îngăduise, ca pe ceva detestabil, dar necesar, ca pe încă o dependenţă faţă de Apusul creştin. Ii spuse şi despre cei doi fii mai mici ai săi, pe care-i adusese cu el aici, în surghiun.

La un moment dat, se simţi stingherit de redingotă şi o scoase.

— Misiunea ei s-a încheiat. Giafer Aga, poţi s-o iei şi s-o arzi. Azi-noapte am visat că n-o să mai fiu sultan. Atât mi-a fost ursit, pân-aici. Dacă te gândeşti bine, seamănă cu una dintre cutiile acelea magice, care ascund o paiaţă. O paiaţă împinsă de un arc în urmă cu treizeci şi trei de ani şi carea îngrozit, fără veste, toate paşalele trândave din Dolmabah^e. Arcul ăsta a ruginit acum, Giafer Aga, şi capul paiaţei s-a ofilit ca o floare şi stă aplecat. Ia redingota asta şi arde-o! Mai degrabă nu, căci ochiul de veghe al lui Allah vede şi numără faptele noastre bune. Ia-o şi dă-o acelui copil de la grădină, care chipurile găseşte mereu câte ceva de făcut, ca să ne stea toată ziua printre picioare. Spune-i aşa: „Padişahul îţi porunceşte s-o porţi când vei creşte, ca să-ţi aduci aminte de «Umbra lui Dumnezeu pe pământ».”

Ultima dintre acele câteva nopţi începu când „Abdul cel Blestemat” îngenunche pe covor şi, privind spre răsărit, ridică mâinile spre cer. Rosti în turcă:

ÎN NUMELE LUI ALLAH, MULT MILOSTIVUL, MULT IERTĂTORUL!

Slavă lui Allah, împăratul făcător de bine şi creator al universului, domn peste Cele Trei Lumi, care înălţat-a firmamentul fără să-i pună vreun sprijin şi care întins-a pământul ca pe un aşternut...[17]

Mirza se juca acum cu o panglică şi-l urmărea tăcută, la fel ca în noaptea dinainte. Giafer Aga stătea nemişcat lângă trepiedul camerei fotografice. Câţiva fluturi de noapte se luptau să intre în salon, fermecaţi de lumină, dar îi stăvilea geamul, şi atunci ei, încercând să pătrundă înăuntru, alergau

pe el în linii perpendiculare, de parcă l-ar fi tivit. Lumea sultanului le era interzisă tuturor, chiar şi fluturilor. Tuturor? Nu chiar, fiindcă umbra micului grădinar pe pământ se ascundea în spatele unei uşi. În mână ţinea câţiva trandafiri din grădină – un cal troian, un şiretlic pentru a pătrunde în lumea lor închisă de jur împrejur.

— Mirza, ce-ţi pasă ţie de politică? Tu eşti fiica Paradisului! De ce-ar trebui să afli cum au ajuns atunci ruşii la porţile capitalei? Vorbesc despre anii aceia, când şi-au aşezat tabăra la Sfântul Ştefan. Ce-ţi pasă de debarcarea de-atunci a flotei britanice în Insulele Prinţilor?

Ce-ţi pasă ţie de lucrările înfăptuite de mine în tot devletul în anii aceia? Trenurile, podul de metal din Galata... În oraşul ăsta, în cuibul ăsta de viespi al revoluţionarilor, uită-te la spitalul Hamidiye, la portul cel nou, uită-te la o sumedenie de lucrări! „întinde-i mâncare hienei şi o să-ţi mănânce mâna pe de-a-ntregul.”[18] Numai despre crime au de zis, c-am omorât duşmani cu duiumul. Iscoadele mele-mi spuneau totul, ăsta-i adevărul! Ştiam totul despre toţi, slabi sau puternici. Pe Midhat Paşa[19] lam înlăturat încet-încet, după un plan. Patriarhul armean m-a provocat, câinele, printr-o solie. Pe-ăştia i-a omorât poporul pe uliţele capitalei. Era o gloată, nu zic, dar era plină de indignare, şi de-asta i-au vânat cu pumnale şi ciomege, le-au rupt oasele, i-au jupuit, asta-i adevărat! Poliţia mea a încercat să-i apere, chiar dacă nu meritau, necredincioşii. Armenii mi-au fost întotdeauna antipatici, evreii m-au lăsat indiferent, în greci am avut încredere. Doctorii, farmacistul, arhitectul, mulţi dintre bancherii şi dragomanii mei au fost greci. Sultanul, Mirza, este cumpănitorul lumii, grădinarul din grădina lui Allah, este cel care trebuie să smulgă buruienile fără milă.

În ajunul Sfântului Ioan Botezătorul, mahalalele din susul şi din josul marelui bulevard clocoteau. Căldura amiezii încă nu se risipise de tot, iar pe drumurile neasfaltate se ridica ici-colo colbul iscat de crengile uscate pe care copiii le târau după ei, înainte să le stivuiască. Unele dintre ele erau ditamai copacii, tăiaţi cu toporul şi lăsaţi câteva zile la soare pe maidane, să se usuce.

Fiecare mahala se îngrijise de un maldăr de crengi şi butuci. Câţiva nori adunaţi pe cer în timpul după-amiezii îi speriară un pic pe cei mai înfocaţi, dar se împrăştiară odată cu venirea nopţii. Romeii care locuiau în cocioabele văruite dincolo de strada pietruită şi luminată, mărginită de copaci,

se adunaseră din vreme în cete şi umpluseră cu apă cisterne, ulcioare, chiupuri, ce avea fiecare în gospodărie. Apoi treceau unul câte unul şi aruncau înăuntru inele, monede, cruci de lemn sau de argint şi dinţi de aur, ca să-i lumineze sfântul despre cele viitoare.

Sub bolţile de vită-de-vie fuseseră scoase bunătăţile: rachiu cu seminţe opărite în oţet, covrigi cu scorţişoară, cafele care fierbeau în ibrice mari şi răspândeau un miros îmbietor în curţile mici, unde se coceau caise şi migdale. Grecii din cartierul Exohes sărbătoreau cele mai lungi zile ale verii şi, cum nu erau agricultori, ca să fie nevoie de ei la câmp toată ziua, aveau vreme să chefuiască şi să petreacă toată noaptea.

Focurile se înălţară şi luciră odată cu lăsarea întunericului. Îndeosebi copiii făcuseră un cerc în jurul făcliilor şi cântau. Vecinii de alte religii stăteau deoparte şi se holbau la focul care, odată cu venirea nopţii, atrage fără deosebire toate făpturile.

Lefteris îşi duse două degete la gură şi fluieră cu toată puterea, apoi ieşi în faţa droaiei de copii desculţi de pe stradă. Erau cu toţii copii ai vecinilor din casele amărâte din susul sau din josul izvorului tămăduitor al Sfintei Solomonia ori mici ucenici care dormeau chiar în ateliere, în potcovării, tâmplarii sau fierării. La fluieratul lui Zevgos, banda se supuse şi se traseră toţi în spatele lui, căci pe cele mai multe străzi încă îl socoteau şeful lor, chiar dacă nu mai umbla cu ei, iar asta pentru că mergea când şi când la şcoală, muncea neîncetat din zori şi părea să se fi maturizat înainte de vreme.

Focul din mahala blocase circulaţia pe drumul neasfaltat, iar câteva vite întârziate, aduse de la o păşune îndepărtată, aproape că-şi pârliră părul trecând prea aproape de flacără.

Lefteris făcu prima săritură peste foc, în mijlocul chiuiturilor entuziaste ce se auziră până la Moscheea Nouă şi cheiul lui Kerim-efendi. Inspiră adânc şi întoarse capul înapoi, fălindu-se cu isprava lui. Reuşise să treacă pe deasupra văpăii înainte ca aceasta să înceapă să se mistuie şi să piardă din înălţime. Chiar dacă nu se mai îndeletnicea cu raidurile bandei de pe stradă, voia totuşi să-l socoată mai departe şeful lor.

Un vecin cără un paner cu cireşe şi începu să le împartă copiilor.

— Să vii şi la anu', nene! strigau cei mai mulţi şi-şi agăţau cireşele două câte două la urechi, ca pe cercei, râzând în hohote şi căutând vreo oglinjoară să se privească.

Fumul văpăii îşi schimbă direcţia de la vânticelul nopţii şi tot cercul de credincioşi ai Sfântului Ioan începură să adune

funingine pe chipuri şi pe picioarele goale. Se năştea astfel, încet-încet, un trib sălbatic, cu cercei la urechi şi funingine pe pielea bronzată, care, în răstimpuri, exaltat de vară, zbiera cu buzele înroşite de la cireşele sacrificate şi sărea peste flăcări.

Deodată, în capătul drumului, printre strălucirile focului, se zări o şaretă.

— Pe-aici nu treci! Înapoi, mă! Începură să strige câţiva din trib.

În spatele vizitiului apăru o siluetă subţire, îmbrăcată în alb. Părea o zână care se rătăcise şi care, în loc să ajungă la lacul ei plin de nuferi, se trezise pe un drum de pământ uscat, împiedicată de un foc.

La început, simţi că-i amorţesc picioarele şi trase adânc aer în piept. Fără să stea prea mult pe gânduri, îşi părăsi ortacii şi se-ndreptă către şaretă. Vizitiul coborâse deja şi venea spre el.

— Are loc să treacă? întrebă în turceşte.

— Nu, nici pomeneală! răspunse Lefteris.

Se puse lângă trăsură şi o urmări discret, fără să facă mişcări pripite.

— De-abia te-am recunoscut, îi spuse ea în franceză şi-i zâmbi.

— Hai să mergem! Îi răspunse şi-i întinse mâna, ca s-o ajute să coboare. De îndată ce păşi în ţărână, vizitiul se apropie de ei.

— Aci o să fim, o să ne vezi, îi vorbi din nou într-o turcă stricată şi-i arătă prin semne locul unde ardea văpaia.

Zilele verii durează mai mult şi aliatele lor, focurile, înfruntă şi ele fără milă întunericul. Cu cât trecea vremea, în jurul focurilor Sfântului loan se adunau copii din toate vecinătăţile: odrasle de turci, mai ales, şi de evrei, care săreau neobosite peste flăcările ce încercau să le lingă picioarele goale Şi să pârlească părul lung şi ciufulit al fetelor.

— Fă-mă să-mi amintesc de seara asta, îi spuse Mirza, cu răsuflarea întretăiată şi cu rochia ei albă ajunsă cenuşie de la funingine.

— Mă-ntorc imediat, nu pleca! Îi ceru el şi-i făcu semn vizitiului să aibă grijă de ea, apoi o rupse la fugă ca un calicanţar[20] care, în mod paradoxal, naufragiase pe pământ în toiul verii.

Casa lui nu era departe, asa că se duse şi se întoarse ca un porumbel în noapte. Când reveni, părea linistit şi ţinea ceva împăturit în mână. Ai fi zis că lepădase pe drum, ca pe o cămasă de sarpe, tot răul diabolic al focului pe care-l răpise

din noapte.

— Trebuie să hrănim focul, ca să nu se sfârsească petrecerea! Îi strigă din toţi rărunchii, căci ţipetele sălbatice şi râsetele de lângă ei nu mai conteneau.

Ea încuviinţă din cap, iar el, diavolul verii, rupse hârtia şi-i arătă ce adusese de-acasă.

— Partea de sus, tu, cea de jos, eu, îi spuse, şi-i dădu s-o ţină în palmă. Făcu doi pasi, se apropie de foc şi o azvârli cu sete în mijlocul flăcărilor.

— Fă şi tu la fel! Îi strigă.

Costumul de catifea al lui Abdul-Hamid deveni hrană pentru limbile rosii ale focului, ce se războiau cu întunericul. Bătrânul padisah credea în vise şi înţelesese că nu mai avea nevoie de redingota de catifea, şi poate că un alt vis avea să-i arate că nici fiul grădinarului nu avea nevoie de ea. În focurile Sfântului loan se arată viitorul, iar vorbele mari ale regilor se dezgolesc şi devin vreascuri ale destinului.

***

Lefteris o urmărea pe Mirza prin gaura mare a cheii. Cheile vilei erau mari ca niste cuţite, iar găurile prin care privea îi aminteau de lentila aparatului de fotografiat. Fata lui Alperen Bey era cam agitată, poate chiar plictisită. Se juca de zor cu panglicile ei, observând totul în jur, mai puţin orbitele adânci şi îngrijorate ale padisahului. Deodată, întinse mâna spre sofaua cea mică şi luă cutia cu chibrituri, pe care fumătorul pătimas Abdul-Hamid le folosea ca să-şi aprindă ţigaretele. Ca să scape de plictiseală, în timp ce se prefăcea că-l ascultă – aşa erau toate fetele binecrescute de pe Bulevardul Exohes –, aprinse un chibrit şi-l duse în dreptul ochilor. Abdul-Hamid se ridică numaidecât de pe divan şi, cu strigăte ameninţătoare, îi smulse chibriturile din mână. Mirza se înrosi de rusine Şi-Şi coborî capul. Giafer Aga făcu câţiva pasi şi se opri lângă ei. Sultanul Rosu se înrosise la fel ca fata şi răsufla greu.

— Niciodată să nu mai faci asta, niciodată, auzi?! O să-i spun şi lui
Alperen Bey când se va-ntoarce din biroul meu, ai priceput?

Giafer Aga îl luă de braţ şi-l ajută să se aşeze la loc pe divan.

— Dac-ar fi smuls cineva chibriturile din mâinile lui Ulviye cu ani în urmă, acum ar fi în viaţă! Fiica mea, Ulviye, ar împlini acum patruzeci de ani. Aş avea acum şi nepoţi de la ea şi ar fi cu mine aici, în vremea surghiunului. Fata mea a ars de la nişte chibrituri din astea când era mică, s-a aprins ca o torţă, cărbune s-a făcut! O sărutam şi plângeam... Auzi ce-ţi spun?! O sărutam şi plângeam... Trupuşorul ei era cald şi

mirosea a carne arsă... Să nu le mai atingi niciodată! Niciodată, auzi?!

Giafer Aga îi aşeză cu mişcări grijulii câteva perne la spate şi-i dădu în mână batista albă cu monograma brodată. Afară noaptea era caldă, se auzeau greierii. Vântul, care bătea dinspre Marele Karabournou, ridică o draperie de la una dintre multele ferestre şi un fluture de noapte pătrunse în salonul cel mare. Padişahul, care în tinereţea sa citise legende persane şi poveşti arăbeşti, urmări cu privirea zborul fluturelui-suflet şi, preţ de-o clipă, lăcrimă.

Lefteris se strecură fără zgomot şi, ţinând în mână trandafirii, pe care nu apucase să-i înmâneze, ieşi în curte pe scara din spate. Afară, în grădină, mirosea a mare, a iarbă, a lună şi, de foarte departe, a ars.

În dreptul staţiei de la Depou, se opri în loc să-şi tragă sufletul. În spatele zidului înalt de care se sprijinise se aflau atelierele vagoanelor de tramvai. Se auzeau ciocane şi strunguri muşcând din fier. Jos, la picioarele sale, se simţea mirosul de muştar sălbatic, cu florile lui galbene, crescând la rădăcina zidului. Vila lui Allatini era foarte aproape, să stea un pic să i se usuce sudoarea şi să-şi recapete suflul. Străjile erau mereu suspicioase, şi dacă l-ar vedea aşa, l-ar lua la întrebări. „Îl caut pe tata”, le-ar spune. „Ce atâta zor?”, l-ar întreba din nou. „1 s-a umplut capotul de sânge”, asta ar trebui să le spună, dar nu voia.

Nu voia să le spună străjilor despre izul morţii ce dădea târcoale casei, nu voia să-i spună tatălui său un aşa adevăr: că-n toată goana aceea, nu se gândea, inimă de piatră, la mamă-sa, ci la nopţile sultanului cu Mirza, la cum acel moşneag senil îşi tot amintea şi vorbea, iar ea, inexpresivă, îi dansa mereu la sfârşit, fără să scoată un cuvânt. Pe mama lui o trecuse deja în rândul morţilor şi nu voia s-o spună nimănui, căci se ruşina chiar şi s-o gândească. Mai mult însă se ruşina fiindcă voia să fugă pentru totdeauna din coliba lor, să se furişeze ca un şobolan într-una dintre vilele de pe Exohes. Cine auzise vocea sultanului tremurând de emoţie precum flacăra opaiţului, cine ascultase foşnetul rochiei ei în timp ce dansa nu-şi putea dori altceva decât să-şi schimbe viaţa pentru totdeauna.

Apartamentul de la ultimul etaj

Primul stasimon

Bulevardul Vasilissis Olgas,

iunie 1979

Orestis aşeză pe masa din salon teancul de pagini dactilografiate şi se rezemă de spătarul fotoliului. Uşa deschisă a terasei aducea de jos, din şosea, ecoul maşinilor. Era un deranj discontinuu, întrerupt de răgazuri de linişte. Din când în când însă, zgomotul revenea, odată cu schimbarea culorii semaforului. Era momentul întrecerii, al năvălirii pe asfaltul fierbinte. Primele plecau motocicletele, urmate de automobile, în vreme ce noile autobuze roşii, îmbinate la mijloc şi de două ori mai lungi, lunecau încet – precum viermii de pământ cărămizii – prin faţa staţiilor: Evzonon, Analipsi, Depou...

Bătrânul aşezat în faţa lui Orestis avea capul întors spre uşa ce dădea în terasa imensă, unde se îngrămădeau plante şi mobilier de grădină.

— Cum vi se pare cartea? Văd că nu spuneţi nimic...

Bătrânul rămase tăcut, pesemne fiindcă-l împovăraseră anii.

— Scrii mai bine decât vorbeşti, îi răspunse la un moment dat, iar lucrul ăsta este, să spunem, consolator...

Tânărul din faţa sa nu păru stânjenit de comentariu, poate că deja se obişnuise cu aşa ceva.

— Domnule Orestis, sucul dumneavoastră de portocale! Îi spuse tânăra menajeră, aplecându-se să aşeze o tavă lângă hârtiile sale. Cu gheaţă, aşa cum vă place, adăugă ea şi-i dărui un zâmbet.

— În sănătatea ta, Korina, replică el şi înălţă paharul pe care începuseră deja să apară broboane de apă.

— Domnule Girdot, „Korina” e un pseudonim, am dreptate? îl întrebă pe bătrân, după ce tânăra se retrase înăuntru.

— În casa asta, nume precum „Tasia” şi „Pagona” sunt interzise, îi răspunse.

Vocea îi era greoaie din cauza anilor şi a fumatului. Cu toate că uşa terasei rămânea deschisă ceasuri întregi, mirosul de ţigări stăruia peste tot; era limpede că pătrunsese în pernele canapelei, în cuverturi, în draperii.

Orestis zâmbi cu siguranţa celui care ştie că expresiile de pe chipul său trec neobservate.

— La fel ca „Girdot”, tot aşa...

— Da, Orestis, pseudonim ca „Girdot”. Tu ştii o mulţime de lucruri, fiindcă eu ţi-am îngăduit asta, nu uita. Mai exact, ţi le-am spus chiar eu, ţi le-am mărturisit...

— Am fost încă de la început ţinta mărturisirilor *de profUndis*[21].

— Greşit! Scopul a fost naşterea acestor pagini pe care mi le citeşti. Totul s-a îndreptat către ele. Să nu crezi că tu, în

mod special, erai ţinta. Oricine s-ar fi implicat ar fi făcut parte din scop.

— Mereu m-aţi pus la încercare chiar dumneavoastră. Altfel am început acum trei ani, domnule Eugène, nu uitaţi: „Se caută absolvent de filologie pentru lucru după-amiaza”. Aşa scria în anunţurile din *Macedonia* de duminică.

Băgă de seamă că Eugène Girdot îşi dusese la buze un trabuc. Capul său continua să fie întors spre uşa terasei, prin care răzbătea adierea nopţii.

— Înainte să vă cunosc, domnule Eugène, m-am întrebat întotdeauna cum reuşesc nevăzătorii să-şi aprindă ţigările.

— Ei bine, te-ai lămurit acum?

— Cred că da...

Eugène Girdot luă în mână o brichetă electrică, dintre acelea silenţioase, moderne, şi, cu trabucul în gură, îşi înclină capul apropiindu- se de flacără. Pufai de câteva ori şi fu învăluit pe dată de un fum aromat.

— Înveţi să te apropii cu ţigara în gură luându-te după temperatură – nu vezi flacăra, dar o simţi. Am auzit la televizor, la o emisiune a Forţelor Armate, c-au scos nişte rachete care, atunci când sunt lansate, se ţin după temperatura motorului avionului inamic. Din clipa-n care o rachetă începe să-i urmărească, pilotul şi aeronava şi-au semnat condamnarea la moarte.

— Se cheamă senzor de temperatură.

— Ai spus-o ca un profesor.

— Sper, totuşi, că nu scriu ca un profesor, ci ca un scriitor. Cum vi s-a părut până acum cartea mea... sau, mai degrabă, cartea noastră? Nu mi- aţi spus...

— Ca şi cum l-ai fi cunoscut îndeaproape pe Lefteris Zevgos, când era copil.

— Să iau asta ca pe-un compliment?

— Ia-o cum vrei. Dacă n-ar fi melodramatic ca un orb să plângă, aş fi lăcrimat.

— Dumneavoastră m-aţi îndrumat, n-am mers la nimereală...

— Orbii ştiu să conducă, trebuie doar să ai încredere în ei.

— Cartea asta e despre viaţa dumneavoastră, domnule Eugène.

— Pe care, totuşi, tu o reconstitui.

— Nu într-un mod arbitrar, aş vrea să cred...

— Să sperăm, tinere, e abia începutul. Nu ştiu ce vei spune despre trăirile mele, vom vedea...

Pufăi din nou din trabucul subţire. Fumul înmiresmat cutreiera peste tot: pe masa ovală cu scaune, care avea

aceeaşi vârstă cu Girdot, pe deasupra pianului, a vechiului radio, pe covoarele ce se încăpăţânau să acopere podeaua, deşi era mijlocul verii.

— Totul a început între noi cu acel anunţ. Era atât de general, dacă vă amintiţi, şi de vag...

— „Se caută absolvent de filologie pentru lucru după-amiaza.” N-ar fi putut să sune altfel. Ce-ai fi vrut să scrie, împieliţatule? „Se caută cititor cu voce frumoasă, expresivă etc.?” Nu merge. Însă, aşa cum l-am formulat, părea obişnuit, ca şi cum aş fi căutat un profesor pentru meditaţii. Ai fi putut să-i predai greaca veche nepoatei mele după-amiezile, dac-aş fi avut o nepoată...

— Am fost al cincilea cititor pe care l-aţi ascultat, dacă nu mă-nşel...

— Cam atâţia au fost. I-am ascultat citindu-mi câte o pagină dintr-un roman – la alegerea fiecăruia. Îmi amintesc şi de-o tânără care-mi repeta mereu că are nevoie să lucreze. Am respins-o. N-aş fi suportat să-l aud pe Heathcliff din *La răscruce de vânturi* vorbind cu glasul unei femei, de pildă. Şi, desigur, nici prin gând nu mi-ar fi trecut să-i permit să-mi scrie viaţa. Imaginează-ţi ridicolul: viaţa lui Lefteris Zevgos sau, altfel spus, a lui Eugène Girdot, scrisă de-o smiorcăită. Dezgustător!

Trase nervos din trabuc.

— Mi se pare că fumaţi la fel ca Abdul-Hamid.

— Una dintre abilităţile tale este să schimbi subiectul discuţiei în câteva secunde. Evident, sentimentalule, te-a deranjat caracterizarea pe care i- am făcut-o unei studente necunoscute. Pesemne te-ai gândit că-i arbitrară, nedreaptă şi crudă. Nu suporţi asemenea lucruri, Orestis, eşti moale ca untul! Mă-ntreb cum de-ai putut să-mi scrii tu viaţa...

— Şi eu mă-ntreb multe. Oare toate au fost aşa cum le-am scris în carte? îi seamănă bulevardul ăsta, pe care auzim acum maşinile trecând, celui de-atunci, măcar puţin? Mirosea într-adevăr aşa cum am scris? Copilul acela care vindea ziare sunteţi chiar dumneavoastră?

— Vom vedea toate astea la sfârşit. Noaptea-i lungă şi-i încă devreme. Înainte să suni la interfon, am auzit cucul cântând de zece ori, încă nu sa făcut unsprezece. Te-ai întins în pat la amiază? Ai dormit un pic?

— Am dormit aproape buştean. De altfel, n-avea cine să mă trezească...

— Mamă-ta unde-i?

— La casa de vacanţă a mătuşii mele, în Halkidiki.

— Carevasăzică, ai dormit, o să rezişti, deci...

— Eu fară-ndoială, dar dumneavoastră?

Eugène Girdot zâmbi şi-şi schimbă locul pe canapea, unde se lungi pe jumătate.

— Trei ani lângă mine şi încă n-ai învăţat că bătrânii şi câinii dorm puţin! Îţi aminteşti cum câinele meu rămânea treaz ascultând romanele pe care mi le citeai? Bătrânii sunt asemenea câinilor, fiindcă deseori arată de parc-ar avea urechile ciulite, parc-ar aştepta ceva. Bătrânii ştiu sigur ce-aşteaptă...

— Ce fel de comparaţii sunt astea? Sună bizar...

— Gândeşte-te mai bine! Dorm puţin şi-şi ciulesc urechile nu cumva să vină vreunul nepoftit. În plus...

— Câinele dumneavoastră, înainte să-l pierdeţi, la cine credeţi că ciulea urechile? Pe cine aştepta?

— Pe prietenii mei morţi, de la cafenea – nu erau mulţi. Dar ne-am luat cu flecăreli. Trebuie să apuc până-n zori să-ţi ascult toată cartea. Nu-mi place să las lucrurile neterminate.

— Poate că flecăresc, dar înainte să continui lectura, o s-o repet: niciodată nu mi-am închipuit că, de la un simplu cititor pentru un bărbat orb, voi ajunge să-i scriu şi viaţa.

— În primele luni mi-ai mărturisit că vrei să devii scriitor. Mi-ai spus-o fără sfială, îţi aminteşti? A ajutat şi sticla aceea de coniac franţuzesc...

— Îmi amintesc, desigur. Apoi au început şi mărturisirile dumneavoastră – voiaţi să fim mereu singuri, aveaţi o anume îngrijorare în privinţa asta: Korina şi cealaltă menajeră, cea dinainte, îmi scapă numele ei acum, trebuiau să stea retrase la bucătărie, după cum şi doamna Jeni, fireşte, trebuia să fie şi ea absentă. Chiar, v-aţi gândit vreodată că doamna Jeni e ultima intendentă de pe Bulevardul Exohes? Dacă ne-ar auzi cineva, s-ar amuza copios! Intendentă, la bloc?! Oricât de mare ar fi apartamentul ăsta, nu-i un palat, ca să justifice prezenţa unui econom. Dacă-mi permiteţi, aş spune că nu-i doar o chestiune de funcţionalitate, ci şi de stil...

— Dar eu aparţin altei epoci, e limpede asta, după mobilier, după draperii...

— Cât de tăcută e, totuşi, doamna Jeni! La-nceput am crezut că nu mă prea înghite şi că de-asta nu-mi vorbeşte. Cu timpul, mi-am dat seama că şi cea mai măruntă vorbă din partea mea o lăsa indiferentă.

— Exagerări! Îşi ştie pur şi simplu locul şi detestă tot ce-i de prisos. Să ştii că ăsta-i şi motivul pentru care-o păstrez.

— Aş paria că ceea ce vă reţine e doar faptul că-i o fe— meie-n vârstă. Locuieşte-n acelaşi bloc, ceea ce, la prima vedere, pare convenabil. Pe de altă parte, unde-ar putea

merge după atâţia ani petrecuţi alături de dumneavoastră? Pe scurt, vă e milă de ea, de-asta o şi păstraţi. Îndrăznesc s-o spun fiindcă vreau să ştiţi că masca de dur, pe care-o afişaţi atât de des, nu-i întotdeauna convingătoare. Îndrăznesc, aşadar...

— „Te obrăzniceşti”, vrei să spui, dar accept. Eşti moale ca untul, dar şi obraznic – o combinaţie rară, mărturisesc, în tinereţile mele, eu eram doar obraznic.

— Ce alt copil ar cuteza să asculte pe furiş un sultan?

— *Cherchez la femme!* Crede-mă, n-a fost atât de greu pe cât pare.

— În cartea mea e prezentată un pic ca o faptă eroică, nu-i aşa?

— Flecăreşti şi ceasul trece. Rămâi concentrat asupra scopului tău. Supravieţuirea ca scriitor, adică impresionarea bătrânului ascultător. Nu uita că ai nevoie de bani, ştiu asta. Te-ai născut sărac ca şi mine, Orestis. În anii aceia, eu eram plătit pentru fiecare foaie de gazetă şi pentru fiecare buchet de trandafiri. Tu eşti plătit pentru fiecare oră de citit. Vei fi plătit şi pentru o carte la comandă. Vei fi plătit pentru fiecare pagină şi pentru fiecare clipă dăruită mie. Pune clepsidra, tinere, să măsoare timpul pe care ţi-l cumpăr. Noaptea va fi lungă şi fierbinte. Ascultă jos, pe stradă, acolo, pe leşul vechiului bulevard, ascultă cum se grăbesc toţi! Nu zăbovi, fii ca ei...

Grădinarii Salonicului

Portul, 27 iunie 1916

Unele zile de vară sunt diferite de celelalte. Eşti obişnuit să trăieşti cu căldura şi cu lumina orbitoare a soarelui, să simţi sudoarea scurgându-ţi- se neîncetat, ca saliva, când, într-o zi, te trezeşti şi totul e altfel: lumea poartă ochelari negri şi soarele nu te mai orbeşte. Este una dintre acele zile puţine cu nori şi ploaie, doar jumătăţi de zile uneori, căci, după- amiaza devreme, razele încep să ardă din nou, iar apa de ploaie se evaporă.

Soldaţii trupelor aliate ale Frontului Macedonean începuseră să se deprindă cu arşiţa portului din Salonic şi cu igrasia sufocantă a uliţelor pline de urină. Ziua aceea însă începu altfel – soarele întârzie să apară din pricina norilor grei.

Un grup de infanterişti francezi stăteau la poarta Vămii şi căscau gura la orizontul închis, până la Marele Karabournou, acolo unde se sfârşea cartierul Exohes. Păreau să tânjească după cerurile încruntate din ţările lor, bulbucate, în cea mai mare parte a anului, de norii gata să picure stropi lăptoşi de ploaie. Singura stavilă a acestei nostalgii era certitudinea că acolo, în nordul Franţei şi în Belgia, în acea Europă răcoroasă, pământul era sfâşiat de tranşee nesfârşite, iar ploaia cădea peste mii de cadavre pe jumătate mâncate de şobolani.

Soldaţii văzură pe cineva apropiindu-se de ei cu pas grăbit. Avea mâinile vârâte în buzunarele largi ale pantalonilor, iar şapca îi era trasă pe frunte, ca să-l apere de soarele orbitor şi de privirile viclene ale pescăruşilor ce se încrucişau în zare. Le dădu bună ziua pe limba lor, iar ei îi răspunseră mestecând cuvintele, fără vlagă.

— Mă trimite Marchizul. Aseară a fost scandal, pesemne c-aţi aflat…

Vorbea franceza ca un compatriot de-al lor – abia simţeai că are un accent străin.

— Cum putem fi siguri că vii cu adevărat din partea Marchizului şi că nu-i vreo capcană? îl întrebă căpitanul grupului de soldaţi.

— Sunteţi Patrick Martin?

Căpitanul dădu din cap, iar bărbatul, drept răspuns, scoase

din sân un ceas de aur şi i-l arătă.

— Mi-a spus că ăsta-i semnul de recunoaştere, paşaportul. Deschide, zice, toate uşile armatei franceze, ca un desfăcător de conserve!

Ostaşii ghiciră reacţia căpitanului şi izbucniră în râs. Acesta îşi netezi mustaţa lungă şi zâmbi, apoi îi arătă nou-venitului un adăpost în spatele Vămii.

— Să mergem acolo, tinere, căci aici până şi peştii sunt spioni în serviciul generalului Sarrail[22]!

Stătură sub acoperişul adăpostului şi căpitanul scoase nişte hârtii pe care le aşeză pe un butoi gol. Lemnul era îmbibat cu ulei, dar nu conta, fiindcă paginile căpitanului erau doar nişte hârtii vechi, mâzgălite cu socoteli.

— Să-i spui Marchizului că ni se termină tutunul. Bărbaţii de pe Frontul Macedonean, când nu luptă, fumează fară-ncetare. Să-i mai spui şi să aibă grijă ce femei ne-aduce. Doi dintr-ai noştri s-au ales, săptămâna trecută, cu boala aia franţuzească, cu sifilis, dragul meu.

— N-aţi plătit şampaniile, domnule căpitan!

— Două lăzi au fost, tinere, mi-aduc aminte. Nu sunteţi ieftini şi nici fetele voastre nu-s dintre cele mai bune. Aş spune că singurul vostru avantaj, faţă de alţi traficanţi, e că vă ţineţi gura şi nu ne şantajaţi.

— Nu-i puţin lucru, domnule căpitan!

— Tu eşti nou? Că nu te-am mai văzut.

— Nu-s ciracul Marchizului, ucenic adică, sau învăţăcel – turcii-i zic „cirac”. Pricepeţi, nu-i aşa? Colaborăm din an în Paşte. Eu mă ocup cu grădinile şi cu ziarele. Sunt asociat la o agenţie şi aflu veştile iute. Astăzi, de exemplu, România a declarat război Germaniei, asta aţi auzit-o?

— Vai de noi dacă Armata Orientului ar aştepta să fie informată de voi! Da, de azi România e-n război cu Germania. Să vedem când s-o hotărî şi regele vostru...

— Dacă vă interesează o discuţie despre politica europeană, vă invit, domnule căpitan, la o cafea la „Splendid Palace”.

— Nu semeni cu ceilalţi băieţi ai lui, ăia cu bricege... Întâi de toate, vorbeşti excelent franceza! Ce dracu' a păţit Marchizul? Angajează acum şi profesori de la Lycée[23]?

Lefteris zâmbi şi-şi duse mâna la cozorocul şepcii, în semn de salut.

— O să-i duc hârtiile astea, domnule căpitan, însă el aşteaptă francii. Ce să-i spun?

— Să-i spui că voi trece personal pe la magazin în seara asta. Şi transmite-i sănătate, acum e unul de-ai noştri. A-ncasat nişte cuţite pe la spate, după cum am aflat...

— Da, de la un Tommy[24] beat.
— L-a văzut vreun doctor?
— Însuşi colonelul englez i-a trimis unul din armată. Se tem de scandal mai rău decât de tunurile bulgăreşti.
— Să-i mai spui Marchizului şi să nu-i mai bage-n magazin pe coloraţii noştri. Mi s-a spus alaltăieri c-au văzut acolo zuavi[25] şi anamiţi[26]. Să nu se mai întâmple! Le zicem „fraţii noştri”, dar asta-i valabil doar în tranşee. Ne-am înţeles?
— Am priceput, o să-i zic.
— Asa să facă, dacă vrea ca ofiţerii francezi să aleagă băuturile şi fetele. Nu-mi bag eu măciuca acolo unde-a avut-o ieri un arap...
O ploaie caldă se porni pe neaşteptate. Pe cheiul celălalt, hamalii începură să facă gălăgie şi macaralele se porniră să încarce mai repede, fiindcă vagoane întregi cu cereale erau descoperite. Mirosea a mare, a unsoare de la maşinării, chiar şi a boabe de orz ce mucegăiau, pierdute în rosturile pietrelor de pe caldarâm.
Îi salută şi apucă drumul înapoi, căscând gura la încărcăturile de pe dig. În depărtare, pe mare, vapoarele cu aburi erau ancorate în radă, cu coşurile stinse. Cuirasate, contratorpiloare, submarine plutind la suprafaţă, toate sub pavilioanele aliaţilor din Antantă. Mai aproape, pe chei, erau legate caice, feluci şi bărci pescăreşti. Se simţea un miros de ulei de motor, de petrol şi de pânze sărate. Peste tot se găseau funii încolăcite sau întinse, iar toată zona duhnea de la măruntaiele peştilor de pe jos, care hrăneau muştele oraşului.
Avea să treacă pe la Marchiz după-amiază, să vadă cum îi merge cu rana, dar până atunci voia să hoinărească un pic fără grijă şi să se răcorească-n ploaie. Trecu prin faţa Palatului Stein şi-l zări afară, într-un colţ, pe micul evreu de la agenţie, mototolind la sân un braţ de ziare.
— S-au udat, Moise?
Băieţelul înălţă capul şi-l privi cu ochii săi mari şi negri.
— Nu, domnule Lefteris, am apucat să mă adăpostesc aici.
— Nu te mişca de-acolo! Dacă ţine mult, întoarce-te şi lasă-le la agenţie. Cine-a mers azi în Exohes?
— Ferdinand, domnule Lefteris.
— Merg şi eu într-acolo, poate-l întâlnesc pe drum.
Cum nu-i păsa de ploaie, lăsă în urmă palatele şi se îndreptă spre staţia de tramvai de la Turnul Alb. Se opri sub acoperiş şi aşteptă. Pe partea cealaltă a străzii observă doi senegalezi cu fesuri roşii uriaşe, care cărau poşta militară. Doi biciclişti marocani pedalau de zor prin ploaie; trecură prin faţa lui şi dispărură pe străduţele din spatele teatrului „Noua

Scenă”.

Îşi întoarse privirea de la drum şi privi din nou spre mare. Băgase de seamă că în dimineaţa aceea era cam îngândurat. Se trezise prost dispus şi îşi făcea toate treburile mecanic. Îşi ocupa o mică parte a minţii cu piaţa neagră a Marchizului, deşi aceste afaceri murdare îi aduceau de două ori mai mult decât procentul său de la agenţie. Odată cu priveliştea orizontului posomorât şi cu acompaniamentul muzical al ploii, îşi împărţea mintea ca pe nişte pagini de ziar, când la grădina lui Alperen Bey, pe care o avea în grijă, când la războiul care dădea semne să izbucnească din nou. În acea zi, îl bântuia şi amintirea maică-sii, care răposase de ani buni. De îndată ce sosi tramvaiul, se urcă, răzuindu-şi mai întâi noroiul pantofilor pe bordura de piatră a staţiei. Din pricina ploii, călătorii erau puţini. Găsi un loc să se aşeze şi începu să privească în tăcere pe fereastră. Vagonul porni încet, iar în scurtă vreme intră pe Bulevardul Exohes. În dreptul vilei Ida, văzu un grup de ofiţeri italieni cu pană la pălărie şi cu pelerine. La următoarea staţie, doi australieni veniră să se aşeze lângă el. Era neobişnuit să vezi aliaţii folosind tramvaiul localnicilor, întrucât aceştia se deplasau cu propriile mijloace. Ciuli urechile şi încercă să înţeleagă ce spuneau. De zece luni, de când primii aliaţi ai Armatei Orientului debarcaseră în oraş, începuse să înveţe engleza de pe stradă. Oraşul era plin de scoţieni, englezi, irlandezi, australieni şi neozeelandezi, iar engleza devenise esenţială pentru supravieţuire şi pentru un loc bun în piaţă. Cei doi ofiţeri care stăteau în faţa sa vorbeau despre intrarea României în război.

Coborî două staţii mai departe de casa părintească. Picioarele îl conduceau de unele singure. Trecu pe lângă vila lui Mehmet Kapanci şi continuă să meargă. Îşi urma pantofii alb-negru de parcă ar fi fost un căţel, de parcă paşii săi ar fi întins o lesă invizibilă şi l-ar fi tras încotro doreau.

Se opri în dreptul vilei lui Alperen Bey. Se străduia să găsească o scuză credibilă, un motiv pentru care se afla la poarta ei. Conchise că pretextul vizitei sale nu putea fi altul decât îngrijorarea sa pentru grădină, din pricina ploii neaşteptate.

Îl văzu pe supraveghetor venind dinăuntru şi apropiindu-se de poarta de fier. Theodoros, paznicul grec, se holba la el, cu cheile-n mână.

— Foarte elegant astăzi, Lefteris! Îmi închipui că nu la muncă ai venit...

— De ce încui mereu, măi Theodoros?

— Poruncă de la stăpân. Mi-a zis şi că „pe la poartă trec

toate seminţiile lui Israel, iar noaptea, soldaţii beţi cântă şi-şi varsă maţele peste tot, aşa că să-ncui mereu”. Are şi-o fată la vârsta măritişului, Lefteris, nu uita!

— Deschide-mi poarta să intru!

— Ce se petrece? De ce-ai venit?

— Mi-am făcut griji din cauza ploii. Jos, în port, a fost furtună, vreau să văd cum stau beţele de la trandafiri.

— Chiţibuşar mai eşti, Lefteris, iartă-mă că ţi-o zic! Au căzut câteva picături, ce să păţească florile?!

— De mulţi ani fac s-arate grădina asta ca un paradis. Beiul vrea să fie totul fără cusur. Are încredere-n mine, n-o să-i fac treabă de mântuială!

Trecu de poartă şi păşi în curte, pe cărarea cu pietrişul aşternut chiar de el cu doi ani înainte. Din frunzişul copacilor se scurgeau pe el ultimele picături de ploaie. Se îndreptă spre locul unde sădise trandafirii şi se aplecă peste fiecare în parte, ca să vadă dacă nu-i vătămase cumva furtuna de dimineaţă. Mângâie florile cele mai îndrăzneţe, acelea care, cu gâtul ridicat şi cu petalele desfăcute, îl priveau drept în ochi. Le apucă uşor cu mâna şi îndepărtă duios câteva picături de ploaie – ai fi zis că plânseseră, iar acum el le ştergea lacrimile, consolându-le.

La un moment dat, i se păru că îşi aude numele. La început crezu că se înşelase, dar îndată se auzi din nou strigat pe numele mic şi poftit în franceză.

Se ridică şi-l văzu pe bei salutându-l de pe veranda vilei. Stătea în picioare şi purta un costum alb – aşa cum obişnuia în lunile de vară – şi un fes vişiniu.

— Vino să bem o cafea! Îi strigă, făcându-i semn cu mâna dreaptă.

Deşi cumva surprins, Lefteris se simţi măgulit. Alperen Bey era o personalitate importantă a oraşului: consilier financiar în companii de asigurări, om de afaceri, agent de bursă, unul dintre cei mai pricepuţi în chestiunile bancare, dar, mai presus de toate, era tatăl ei...

— Sunt bine florile, nu te mai îngrijora! Nici dacă ţi-ar fi fost copii...! Îi strigă el, tot în franceză, făcându-i din nou semn să se apropie.

Îşi scoase şapca şi o ţinu în mâini, mai mult din instinct. Urmă cărarea pietruită ce-l purtă spre treptele de marmură spălate de ploaie.

— Am cerut cafea cu lapte şi fursecuri. La ceasul ăsta, e tot ce trebuie! Alperen Bey se aşezase deja la masa de sub acoperişul verandei şi-i arăta
grădinarului său un fotoliu gol. Lefteris se aşeză, ţinându-şi

mai departe şapca în mâini. Apucă doar să arunce o privire către pantofii săi de piele alb-negru, temându-se că un rest de noroi de pe marginea tălpii ar putea da impresia unei nespuse grosolănii. Din fericire, păşise cu grijă pe cărarea pavată cu pietriş şi nu se murdărise.

Trase adânc aer în piept, ca şi cum venise ceasul unei grele încercări. În curte, aerul mirosea frumos de la copaci şi de la pământul umed. „Ce să vrea oare? , apucă să mai gândească înainte să-şi descheie nasturii de la haină. – Mă bucur că vorbesc cu tine, Lefteris. Nu-i vorba doar de uşurinţa ta de-a vorbi franţuzeşte, ci şi de capacitatea ta de-a rămâne concentrat la subiect. Problema mare a comunicării noastre cu muncitorii e că deviază discuţia şi-ţi spun tot ce le trece prin minte. Taică-meu avea o fabrică de ţesături, aşa că ştiu. Ăştia îşi amestecă treaba cu cererile, priceperea cu ghinionul, plânsul cu protestul, şi totul devine un talmeş-balmeş. Şi, crede-mă, nu-i vorba de etnie sau de religie. Sunt toţi la fel, turci, evrei, greci... Tu însă mă nedumereşti.

— De ce, stimate domn?

— Vezi? Un alt grădinar m-ar fi numit simplu „stăpâne”. Tu eşti altfel...

— Mă îndeletnicesc şi cu negustoria, după cum v-am spus...

— Aşadar, nu te simţi muncitor, deci pot vorbi deschis, în ultimii ani, vezi tu, noi, toţi cei care nu suntem greci şi ortodocşi, am început, pentru întâia oară, să ne-ntrebăm dacă putem să ne exprimăm liber. Cine şi-ar fi închipuit, Lefteris, cine? Un oraş întreg s-a pierdut în câteva ore, de parcă ar fi fost jucat la zaruri! Într-o singură noapte am trecut la greci, iar în dimineaţa următoare, toate steagurile noastre erau coborâte. Taică-meu, de supărare, a murit în anul următor, iar fabrica noastră de ţesături, despre care-ţi vorbeam, a încetat să mai primească comenzi de la Statul otoman şi s-a închis. Voi n-ar trebui să vă plângeţi, Dumnezeu v-a fost alături, iar de-atunci eu am început să cred că Atotputernicul vorbeşte cu adevărat greceşte...

Pe faţa lui Alperen Bey înflori un zâmbet şiret. Lefteris îl simpatiza, fiindcă era amabil şi cultivat, la fel ca majoritatea evreilor donmeh pe carei cunoscuse. Chiar îi va părea foarte rău când va veni ziua în care beiul o să-l ocărască şi o să-l blesteme din adâncul sufletului.

— Da, Dumnezeu vorbeşte până la urmă greceşte, Excelenţă, şi are chiar şi nume de familie. Se cheamă „Venizelos”.

Alperen Bey izbucni în râs.

— *Oh, mon Dieu!* Ăsta nu-i umor de grădinar, e ceva mai

mult! Mă las dus de ispită, totuşi, şi continui: numele mic al Dumnezeului căruia i se zice „Venizelos” îmi aminteşte de cineva... Din bruma de greacă pe care o ştiu, *eleftheria* înseamnă „libertate”, corect?

— Corect, stimate domn.

— Cum te simţi purtând povara unui nume atât de greu? Greu ca idee şi ca semnificaţie, dar şi identic cu al marelui vostru conducător, Venizelos[27]. Cred că împieliţatul ăsta ne va conduce din nou în scurtă vreme şi că va continua s-o facă mulţi ani de-aici înainte.

— Asta-i o discuţie amplă, stimate bei...

— Ai dreptate, însă deja ne-am abătut. Aş vrea, întâi de toate, să-mi exprim mulţumirea pentru serviciile voastre, ale tale şi ale tatălui tău. Într-adevăr, cum o duce?

— E tare greu. Tremuratul i se înteţeşte pe măsură ce trec anii, merge cu bastonul cel mult până-n curte şi-apoi se-ntoarce iar în pat, căci oboseşte uşor.

— Mârşavă boală! Se pare că l-a însemnat soarta. Spune-mi însă despre tine...

O slujnică îmbrăcată în alb aşeză o tavă mare de argint pe masă. Aerul se umplu de mirosul de cafea şi scorţişoară.

— Bucătăreasa noastră a trăit mulţi ani în Alexandria şi, după cum vezi, fursecurile ei au parfumul mirodeniilor din Orient.

Trecu o jumătate de minut până ce ea aranjă ceştile şi linguriţele în faţa lor.

— Ce vreţi să ştiţi? îl întrebă Lefteris, sorbind prima gură de cafea.

— Vorbeşti cu fiica mea încă de când eraţi copii... Simţi o gheară strângându-i pieptul.

— Mai precis, din primele zile ale sultanului în Vila Allatini.

— Ce îndepărtată mi se pare acea epocă, Lefteris! Când a venit sultanul, când a stat în vilă trei ani, când l-au ajutat să fugă, înainte să intre armata greacă în oraş...? Acum viaţa-i diferită, avem războiul ăsta mare în Europa şi nimeni nu se-aştepta să ţină atât de mult.

— Chiar, care credeţi c-o să fie deznodământul? îl întrebă, căci în adâncul sufletului se temea că el şi fiica beiului erau de fapt subiectul discuţiei lor.

— Întâi de toate, avem toată armata asta în coaste. Dacă numeri toate regimentele străine, e ca şi cum un întreg nou Selanik ar fi venit şi s-ar fi lipit lângă oraşul care exista deja. Aşa ceva nu s-a mai pomenit! Citeam zilele trecute într-un ziar britanic că acum suntem cel mai dens populat loc din lume! La cele mai multe ceasuri ale zilei nu poţi să te plimbi

prin oraş din cauza puzderiei de soldaţi, la fel şi în port. Să nu mai vorbesc, desigur, despre atmosfera de desfrâu...
— Mi-a spus Theodoros că acum încuiaţi poarta zi şi noapte.
— Fireşte! Şi ce face, oare, toată armata asta? Nici măcar pe sârbi n-au izbutit să-i ajute, şi uite că amărâţii ăia au căzut ca muştele-n Corfu, răpuşi de boli şi de frig. Armată-i zice! Sapă toată ziua în jurul oraşului şi nu fac decât să înfigă ţăruşi, să ridice corturi şi să deschidă şanţuri. Bine i-a numit Clemenceau[28]...
Lefteris îl întrerupse râzând:
— Citesc presa franceză în fiecare zi. Clemenceau e, într-adevăr, foarte inteligent.
— Cel mai inteligent! Când se referă la ăştia, le zice „grădinarii Salonicului”, fiindcă nu luptă, ci sapă toată ziua...
Îi văzu mai întâi umbra făcând înconjurul casei mari. Avea părul prins şi ţinea în mână o carte. Nimic din înfăţişarea ei nu amintea că era musulmană. Alperen Bey şi fiica sa se înveşmântau şi trăiau ca şi cum s-ar fi aflat în inima Europei.
Se ridică de pe fotoliu cu mişcări lente. Amorţeala din picioare trebuie să fi fost de la pantofi – avea şireturile legate prea strâns. Dar nu, era un alt fel de furnicături, unul care dura de şapte ani întregi. Şapte ani de răvaşe, de vise, de scrisori şi trandafiri, de foc şi sudoare.
Făcu o mică plecăciune, iar ea îi întinse mâna să i-o sărute.
— Sper, domnule Lefteris, că trandafirii mei nu s-au scuturat.
— Nu, domnişoară Mirza, vântul şi ploaia doar i-au mângâiat. Cu prima căldură a soarelui, vor mirosi şi mai frumos.
— Merg să tai câţiva pentru masa cea mare din salon. Tată, îmi permiteţi?
Coborî grăbită scările de marmură şi o luă pe cărarea din grădină.
— „Grădinarii Salonicului”, aşadar, stimate domn, reluă Lefteris, aşezându-se din nou.
— Lefteris, să nu fim naivi! Tigrul[29] ştie ce face. Mâine-poimâine o să devină prim-ministrul Franţei şi-apoi, la un moment dat, o să-l lege de belciug pe regele grec şi-o să-l târască-n război. Oricare-ar fi sfârşitul acestei confruntări, mai devreme sau mai târziu, să ţii minte, oraşul ăsta o să se schimbe. Uită-te câţi eram noi, musulmanii, acum patru ani! Plecăm de cum ni se iveşte ocazia. Vezi tu, secolul ăsta o să fie pentru toţi o mâncare greu de digerat.
— Unde vreţi s-ajungeţi cu asta?

Alperen Bey îşi aprinse o ţigară şi îşi încrucişă picioarele cuibărite în pantaloni albi de în.

— Diavolul ăsta de Venizelos o să ne târască pân' la urmă-n război, să ţii minte! În mai, oamenii lui au organizat o adunare în faţa moscheii – Sfânta Sofia, cum îi spuneţi voi – şi-au scandat lozinci în favoarea Antantei. Mulţimile n-au nevoie de prea mult ca să iasă pe străzi să celebreze măcelul ce-o să urmeze. Aminteşte-ţi ce s-a întâmplat cu carcasa zepelinului german pe care l-au proţăpit pe faleză, în faţa Turnului Alb. Nici cea mai bună operetă, nici cea mai scumpă trupă de artişti n-ar fi avut vreodată un asemenea succes. Imaginează-ţi, încă se mai vând inele şi cruciuliţe făcute din metalul topit al scheletului! „Idolatrie”, cum aţi spune şi voi, creştinii, însă, dacă stai bine să te gândeşti, chiar asta e esenţa războiului din perspectiva gândirii filozofice: o sărbătoare sălbatică a rasei, care-l scoate dinlăuntrul nostru pe strămoşul din pădure. Din punctul de vedere al economiei, războiul înseamnă nesiguranţă, îngheţarea activităţii economice, falimente, piaţă neagră. Pentru câţiva, înseamnă câştiguri astronomice pe căi obscure – eu nu sunt dintre aceia... Voi fi pe deplin sincer cu tine, Lefteris. Cândva, casa asta avea un personal de zece oameni, acum are o bucătăreasă, o cameristă şi pe Theodoros, un om bun la toate – paznic, portar, vizitiu...

Lefteris îşi aprinse ţigara pe care-o răsucea între degete de ceva vreme. Beiul prefera să privească în sus, la pinii uzi, în timp ce-i vorbea pe un ton confidenţial.

— Am ochi şi văd, stimate domn, îi răspunse el pe un ton brusc.

Beiul se hotărî să-l privească drept în ochi. Schimbarea de ton a grădinarului nu-i trecuse neobservată.

— Ce nu poţi, totuşi, să vezi e viitorul acestui oraş. În curând, aceşti grădinari-soldaţi îl vor preschimba într-o fortăreaţă. Grecia, la un moment dat, va intra-n război de partea Antantei. Aici ar putea avea loc un nou Gallipoli[30]: incendieri, cenuşă, omoruri... Dacă vor câştiga forţele Antantei, atunci otomanii vor fi printre învinşi, iar noi, musulmanii din oraşul ăsta, vom fi învinşii învinşilor. Învingătorii lui Venizelos nu ne vor cruţa...

— Cred că exageraţi.

— Am o fiică şi casa asta. Am construit-o după visurile soţiei mele, când era în viaţă, iar Mirza era doar un ?runc. Dac-o vrea Dumnezeu, aşa cum plănuiesc, până a sfârşitul anului, Mirza va fi măritată, trebuie doar să nu ne-apuce războiul.

— S-a găsit mirele?

— Sunt doi care aşteaptă, unul mai respectabil decât altul. Ambii locuiesc în Constantinopol. Când ea o să aleagă, cu voia lui Dumnezeu, mă voi simţi mai liniştit să meargă acolo cu soţul ei.

Lefteris stinse ţigara cu mişcări nervoase.

— Şi dumneavoastră, stimate domn? Unde veţi merge?

— Aici e casa mea, oraşul meu, chiar dacă mă tem că într-o zi nimic din ceea ce e în jur nu va mai fi al meu. Deodată, îl arătă pe grădinar cu degetul.

— În război, de oameni mă tem. Grecii nu fac excepţie de la regula asta. Dacă veţi ieşi biruitori, a doua zi mă voi teme şi mai mult...

Lefteris tuşi sec şi, în timp ce-şi ştergea gura cu şervetul apretat, se gândi că Alperen Bey semăna tot mai puţin cu bărbatul voinic care cu ani în urmă îl sfătuia pe Abdul-Hamid în privinţa depozitelor sale, acel aristocrat neclintit cu două ceasuri la jiletcă, unul pentru ora europeană şi altul pentru cea otomană.

— Care e rolul meu în toate astea?

— Eşti unul dintre grecii mei apropiaţi, aş vrea să ştii asta. Eşti aproape un copil încă şi n-ai priceput că viaţa îşi ţine cele mai multe cărţi de joc ascunse. De asemenea, pentru că eu am devenit greoi, aş vrea ca tu să vii şi să-mi spui noutăţile din piaţă. Tine urechile ciulite şi n-o să ieşi în pierdere! Du-te pe la „Noul Club”[31], unde-s numai romei, du-te la Camera de Comerţ, la Banca Orientului... Chiar dacă sunt cine sunt, de cele mai multe ori, atunci când mă văd, îşi măsoară cuvintele, se tem pesemne c-o să mă amestec în treburile lor. Lumea s-a schimbat şi, pe zi ce trece, simt că-s dat laoparte, că îmbătrânesc. Vreau să stau aici, în grădină, şi tu să- mi aduci veşti din lumea negustorilor romei. Eşti deştept, eşti grec, şi-n scurtă vreme vom avea război. Stă-n mâinile tale să faci parale...

— Să ştiţi că sunt mereu în mişcare.

— Ştiu, oraşul nostru nu-i încă atât de mare. Cumpărai fructe şi zarzavaturi de la ţărani pe-o nimica toată, apoi le vindeai pe navele aliaţilor de cinci ori mai scump. Aveai doi-trei saltimbanci care se căţărau cu frânghia pe contratorpiloare, în timp ce tu, de jos, din barcă, te tocmeai în franceză şi împingeai coşurile...

— Asta se petrecea în primele săptămâni de la venirea flotei.

— Mereu faci câte ceva. Speculă. Mi s-a spus că miroşi de la o poştă iscoadele, lumea-i plină de ele. La asta să fii atent, totuşi: cel mai ieftin lucru în Salonic sunt gloanţele.

— Simt că mă supravegheaţi, stimate domn.

— Să fii sigur de-asta! Nu mai sunt la vârsta la care să-ncep colaborări fără a mă informa înainte. Ştiu că vorbeşti şi cu socialiştii, ăia care vor să întoarcă lumea cu susu-n jos.

— Numai din curiozitate, vă asigur!

— I-am cunoscut şi eu cu ani în urmă pe Benaroya[32] şi pe Yona[33], chiar mai înainte să-i trimită guvernul în Naxos, în pustietăţi, ca să nu vadă ţipenie de om. Atunci mă interesau mult exporturile de tutun, dar şi breslele din port, care se amestecau în treburile noastre şi creşteau leafa cu ziua. Hamali şi şlepari, de la ei am auzit prima oară despre socialism. E o boală, fiul meu, acest socialism, să te speli bine pe mâini când îi întâlneşti. Şi-n veacurile dinainte oamenii aveau poveşti, cele o mie şi una de nopţi, dar ele erau inofensive. Ale socialiştilor însă spun şi cred că toţi oamenii sunt egali şi că pot aduce raiul pe pământ.

— E noua religie a săracilor, stimate domn, iar eu, dacă-mi permiteţi, m-am născut printre săraci...

— Dar nu vei muri sărac, o văd în ochii tăi, în aerul ce te-nconjoară. Ascultă la mine, există două feluri de-a face parale: unul e trotuarul, pe care-l ştii bine, iar celălalt, să fii în spatele unui birou. Mi-am scos biroul în grădină şi te invit la el. Ajută-mă şi te voi învăţa multe. O achiziţie de acţiuni bine ţintită sau cumpărarea unei proprietăţi într-o singură noapte echivalează cu truda unei vieţi întregi. Cu ajutorul meu, vei lua o casă aici aproape, în cartierul Exohes, locul căruia îi aparţii, de fapt, numai că, dintr-un capriciu al sorţii, te-ai născut într-o cocioabă lângă mare. Stii câte case bulgăreşti sunt în cartier? Bulgarii, dacă o să piardă războiul, o să uite de oraşul ăsta pentru totdeauna. Atunci va trebui să ai nişte agoniseli şi să cumperi.

Lefteris se mai gândi o dată cât de mult îl simpatiza şi cât de rău îi va părea când va veni ziua în care beiul o să-l ocărască şi o să-l blesteme. Atunci când el şi fiica lui, mai copţi la minte şi mai hotărâţi, se vor afla foarte departe.

Plecă de la conacul lor în jurul amiezii. Norii se risipiseră şi revenirea soarelui era deja certă. Sub razele lui calde, apa ploii de dimineaţă se evapora, sporindu-i pe piele umezeala pe care o simţea ca o neplăcere lipicioasă.

Nu luă drumul spre casă. Nea Iannis Zevgos avea să mănânce singur, ca de obicei. În ultimele luni, taică-său aducea tot mai mult cu ceea ce fusese întotdeauna: un om puţin vorbăreţ. Acum era un bătrân care se încăpăţâna să rămână tăcut, de parcă se sfădise cu viaţa şi nu-i mai vorbea;

posomorât şi neînţeles, de parcă tăcerea şi negarea erau ultimele sale gesturi de demnitate înainte să se audă lopeţile pe capacul sicriului.

Se îndreptă spre răsărit, către Allatini, atârnându-şi haina pe umăr, cu cămaşa descheiată şi şapca trasă până la sprâncene. Pantofii lui de piele scumpi erau acoperiţi de colb. Păşea graţios pe drumul pavat de lângă şinele de tramvai. Stia fiecare casă de pe bulevard, fiecare foişor din curţi, fiecare copac dinăuntrul şi din afara grădinilor, fiindcă pe cei mai mulţi îi săpase împreună cu taică-său. Ceea ce se schimbase de la nopţile acelea ale lui Abdul-Hamid nu erau atât de mult steagurile otomane, pe care le coborâseră şi le împăturiseră în cufere sau chiar înfăşuraseră cu ele unelte ruginite în magazii, cât prezenţa necontenită a tuturor seminţiilor de pe pământ în Armata Orientului. Multe dintre conacele mari ale bulevardului fuseseră rechiziţionate şi transformate în comandamente, cartiere generale, servicii sanitare... În afara lor, din zece în zece metri, erau santinele cu fel şi fel de uniforme, care se priveau chiorâş şi nu ştiau să schimbe între ele nici măcar o vorbă.

În fiecare zi vedeai pe străzi şi în port chipuri şi uniforme nemaiîntâlnite. Anamiţii, care purtau pălării în formă de pâlnie, cutreierau prin tot oraşul şi adunau şobolani graşi din miile de capcane, aşezându-i mândri în cuştile cu roţi pe care le trăgeau după ei. De ceva vreme, localnicii spuneau prin cafenele că-i strângeau zilnic cu meticulozitate fiindcă generalii se temeau de boli şi că-i duceau undeva, pesemne la un cuptor încropit, ca să-i ardă pe toţi laolaltă, ca pe nişte noi martiri. Mai vedeai şi ambulanţe americane, asistente canadiene cu pistrui, spahii călări din Algeria, iar pe deasupra mai vuia şi zvonul că oricând puteau sosi în oraş mii de ruşi, dar şi sârbi din Corfu – câţi dintre ei scăpaseră de tifos – conduşi de moştenitorul tronului sârb, principele Alexandru.

Se opri puţin sub un prun şi-i cercetă două dintre crengile ce se întindeau încărcate dincolo de gard. Culese două prune şi le şterse de mânecă. Una dintre binefacerile pământului şi ale pomilor era că miroseau mai frumos decât ziarele şi bancnotele. Gândea mult în acea dimineaţă, dezordonat, cu o notă de reverie.

Începu din nou să calce pas cu pas în pantofii lui. Mergea şi îi privea, la fel cum făcea când era copil, pe acelaşi drum, în puţinele dăţi când purta pantofi... Depoul nu era departe şi gândurile i se suciră din nou, haotic, însă, în mod ciudat, nu începu să cugete la Mirza, ci la război. Dacă Venizelos ar câştiga la Atena, lucrurile s-ar schimba, iar Grecia întreagă s-

ar înveşmânta în kaki. Ce-şi dorea el, mai presus de toate, era ca toată armata aceea să rămână în oraş vreme îndelungată. Acelaşi lucru îl voiau şi Marchizul, şi bătăuşii din Bara, şi cântăreţele armene, şi dansatoarele din cafenelele-şantan. Afaceriştii din târg dibuiseră mii de feluri prin care să stoarcă parale de la armată şi voiau ca lucrul ăsta să continue. Oamenii de rând fireşte că mureau de foame, fiindcă existau dificultăţi cu transportul grânelor, dar se gândi că aşa era mereu, de parcă foamea ar fi fost singurul bilet către rai.

Însă ce erau toate acele lucruri pe care i le spusese Alperen Bey? Cum putea să ajungă bogat din spatele unui birou? Nu era el făcut pentru birouri, căci străzile îl îmbiau în fiecare zi să le străbată şi nu putea să le reziste. Nu cumva băgase de seamă ceva şi acum îl trăgea de limbă? însă acel zbucium lăuntric pe care-l simţea de atâţia ani nu se vedea, nici măcar un turnător n-ar fi putut să-l ştie! Nu poţi trăda ceva ce încă nu s-a întâmplat! Poate că iubirea ei era doar o închipuire sau un vis scurt dintrun somn de amiază, pe spătarul unui scaun. Îşi repetă asta în sinea lui, cu amărăciune, apoi muşcă dintr-o prună.

Se opri peste drum de vilă în miez de zi, fără a se feri de soarele arzător. Grădina părea abandonată. Auzise că vila fusese cumpărată mai întâi de Statul otoman, apoi o preluaseră din nou nişte evrei italieni – treburi încâlcite. Ferestrele erau pecetluite şi toate uşile ferecate, părea că turnul minunilor îşi coborâse de mult obloanele. Privi cu atenţie câmpurile de lângă vilă. Acolo unde odinioară erau bostănării şi podgorii, acum vedeai rânduite zeci de corturi soldăţeşti. Una dintre seminţiile Armatei Orientului îşi ridicase acolo tabăra. Ştia că după ea urma alta, şi apoi încă una, până dincolo, la Sedes. La fel se petrecea la nord de oraş, dar şi la vest, la Zeitenlik. Tot Salonicul era înconjurat de forţele generalului Sarrail, de „grădinarii Salonicului”, care toată ziua sădeau şi udau copacii desfrunziţi ai războiului.

După ce se sătură să privească vila, merse la poarta de fier, unde era prins un lanţ gros cu un lacăt mare. La un moment dat i se păru că, brusc, greierii amuţiseră; poate că era şi confuzia creată de lumina puternică a soarelui. Acum auzea şi altceva: de undeva venea un sunet de „organist”. Fără să stea prea mult pe gânduri, schiţă câţiva paşi de dans pe pământul bătătorit din faţa porţii. Părea că dansează uşor cu ceva nevăzut, un înger poate, ceva care, în orice caz, nu lăsa nicio umbră pe pământ. După ce execută câteva figuri de dans, îşi reaminti că în seara aceea, când îi va da pe ascuns scrisoarea

în faţa teatrului, îi va cere un hatâr: să-i aducă să vadă din nou acea fotografie a ei cu Abdul-Hamid şi cu trandafirii lui între ei.

Grăbi pasul şi se îndreptă spre Sedes. În scurtă vreme ajunse în afara oraşului, la chioşcul fraţilor Flokas, unde se opri să bea ceva, să se răcorească. Putea alege cea mai umbrită masă, căci, din pricina prânzului şi a căldurii, chioşcul era pustiu. Odată aşezat, îşi încrucişă picioarele şi- şi scoase şapca ce-i lăsase pe creştet o cunună de sudoare. Cu coada ochiului, zări un spate mărunţel în partea din dos a cafenelei. Recunoscu imediat spatele plăpând al lui Ferdinand – de altfel, un teanc de ziare zăcea pe pardoseala curţii. Dalele din jurul lui aveau dungi roşii, scrijelite cu un ciob de ţiglă. Ferdinand se juca fără griji, sărind de unul singur şotronul.

Lefteris zâmbi şi se aşeză mai confortabil în scaun, ca să caşte ochii la el. Când veni chelnerul, comandă cu voce tare două limonade. Auzindu-i vocea, Ferdinand se apropie şi se opri în faţa lui, alb ca varul şi cu un tremur pe buze.

— Puturosule, îi zise, roagă-te la Dumnezeul părinţilor tăi, în sinagogă... Mergi la sinagogă, nu-i aşa?

Ferdinand dădu tăcut din cap. Paloarea şi lumina soarelui îl făceau să semene de sus până jos cu un adevărat giulgiu.

— Roagă-te să mă iubească şi ea şi să nu fie război....

— Altceva, domnule Lefteris? întrebă şi-l privi încă tulburat şi năucit.

— Da, afurisitule! Să fie reci limonadele!

Salonique, 29 septembrie 1916

Ma chérie.

Au trecut două săptămâni de când te-am zărit ultima oară şi mai mult de cinci de când am rămas singuri şi ne-am vorbit. În dimineţile din urmă, când vin la grădină, le dau bineţe florilor, căci ştiu că peste câteva ceasuri, când te vei întoarce de la şcoală, înainte chiar să intri-n casă, te vei apleca deasupra lor. Dezmierd acele petale şi tulpini pe care, la un moment dat, le vor atinge degetele tale. Nu ştiu care Dumnezeu mă ajută să-ţi scriu cuvinte frumoase cu degetele astea groase, aşa de umflate de târnăcop şi de trebuşoare, încât se simt stângace ţinând condeiul. Nu-ţi ascund că, de alaltăieri, am început să-mi frec palmele cu glicerină, poate pentru că mi-am simţit pielea aspră ca hamurile ieftine ale cailor sau poate pentru că am observat, preţ de-o clipă, privirea plină de compătimire a tatălui tău – în timp cerni dicta scrisori, mi s-a părut că auzeam cum bătăturile mâinii mele zgârie hârtia voastră scumpă. După cum probabil ai auzit, petrec câteva ore în biroul lui dimineaţa, atunci când tu eşti la Şcoala Terekki, la respectabila şcoală musulmană de fete. După ce termin munca în grădină, îmi schimb hainele şi merg în biroul lui. Nu mi-a fost deloc uşor, crede-

mă!

Luna care a trecut a fost, oricum, foarte diferită. La începutul ei, l-am îngropat pe taică-meu la cimitirul Evanghelistria, puţin mai sus de mahalaua în care s-a născut. În seara următoare, m-am apucat să pun ordine în lucrurile din casă. Pe unele le-am aruncat, pe altele le-am păstrat, am curăţat toate colţurile şi am scuturat cele câteva sertare. Au rămas doar vocile lor târându-se pe zidurile joase, clare precum guşterii pe pereţii văruiţi. Una dintre voci, cea groasă, era a lui, iar cea în franceză, a ei. Vocile morţilor sunt inocente şi lipsite de răutate, ca şopârliţele, dar şi ele dispar odată cu prima tencuială, iar altele noi vin să se închidă în dulap, în iconostasul de tablă sau în fanariul[34] atârnat de tavan, acolo unde păstram merindele grase şi iaurtul.

Mă gândesc uneori, Mirza, cum casele noastre ajung să fie nişte plăci de gramofon pentru răposaţii noştri. Dacă nu le tulburăm, vocile lor rămân închise acolo, înăuntru.

De aceea m-am şi mutat şi le-am lăsat pentru totdeauna în urmă, acolo, în magazia de lângă mare transformată în casă, aproape de cheiul lui Kerim- efendi. Casa aceea, de altminteri, n-a fost niciodată a noastră, a fost o concesie făcută de cineva care l-a preţuit mult pe Iannis Zevgos, pe vremea când era în viaţă. Am părăsit casa aceea pentru ca vocile să rămână veşnic acolo, captive, căci sunt ca nişte triluri de canari.

În acele ultime seri petrecute în casa mea, pe când puneam deoparte, ca să le-arunc, rufele peticite şi pantofii găuriţi, tociţi la călcâie ca papucii, mi- am amintit de tine...

Ma tendre aimée, ştiu, nu aşa sunt scrisorile îndrăgostiţilor, sunt mai elegante, meşteşugite, căci propoziţiile lor poartă costume, iar accentele cuvintelor miros a parfumuri florale. Dar eu sunt grădinarul tău, Mirza, iar florile ne unesc de când eram copii. În scrisorile mele nu-i nevoie de alte flori, ci doar de adevărul meu de zi cu zi şi de acea curiozitate a mea pentru gândurile tale, pentru cele nerostite, pe care o fată nu se cade să i le spună tatălui ei, ci doar acelui bărbat care o va duce departe. Scrisorile pe care ţi le scriu sunt un strat întins de flori, unde trăieşte un crin înalt, care este iubirea mea, în vreme ce timpul în care te văd e atât de puţin, cât un bob de linte. Ce să încapă într-un timp atât de scurt? O grimasă de-a ta? Un zâmbet? O adulmecare adâncă din batista ta parfumată?

Ţi-am scris mai sus despre luna care s-a dus, cea în care s-au petrecut şi multe alte lucruri, pe lângă moartea bătrânului grădinar, pe care-l iubeam. S-a schimbat şi relaţia mea cu tatăl tău, altceva a început, şi acum e altfel. El a făcut primul pas, ştii deja, nu mă mai repet. Vrea să mă ajute şi să-l ajut. Dacă din asta izbutesc să scot bani, voi fi mai aproape de tine. Nu-i mai sunt doar grădinar, sunt urechea sa pentru tot ce se întâmplă în piaţă. Alperen Bey îşi ia acum informaţiile de la prietenii mei, care sunt zilieri, cafegii, lustragii, lăptari. Şi totuşi, de la ei află cum se trezeşte în fiecare dimineaţă generalul Sarrail sau ce program are generalul Milne[35]. Târgul ascunde multe ocazii, căci e mult bănet în preajma aliaţilor.

Venizelos, pesemne c-ai aflat, a venit în oraş şi s-a întâlnit cu oamenii acelei organizaţii numite „Apărarea Naţională”. Nu ştiu dacă ţi-ai dat seama, dar ţara s-a frânt în două. Tocmai când începusem s-o simt ca pe propria-mi patrie, au tăiat-o în două. Nişte cunoscuţi de-ai mei din Federaţie[36], care lucrează pe chei, spun că astea cu patria sunt poveşti. Dacă-i aşa, avem jumătate de poveste la Salonic, şi cealaltă jumătate la Atena. Poate că regele grec, dacă-l compari cu vechiul tău admirator, Abdul-Hamid, ţi-ar părea sărac şi neimportant, dar nu poţi spune acelaşi lucru despre Venizelos.

Alaltăieri m-am dus şi eu să mă înghesui în mulţimea care-l înconjura. În amestecătura aia de lume, să vezi ce lucru hazliu, am zărit şi-un hoţ de buzunare pe care-l ştiu de ani buni. Am dat mâna cu Venizelos, fiindcă voiam să iau o fărâmă din puterea lui, să devină numele nostru comun un fir de telegraf, să iau ceva din cuvintele lui însufleţitoare. El străluceşte, Mirza, crede-mă! Dac-ar trăi tatăl meu, mi-ar spune că acum păcătuiesc, aşezând cununile de lumină ale sfinţilor pe capetele celor cu jobene şi mănuşi albe. Lumea, totuşi, a priceput că are o lumină cretanul şi că se va lăsa condusă acolo unde acesta doreşte. Eu doar în voia ta mă voi lăsa, să mergem unde vrei tu, după ce mai întâi o să zornăie în chimirul meu gologanii. În castelul pe care ţi-l voi ridica, îşi vor şterge temeinic picioarele, înainte să intre, şi Abdul-Hamid, şi Venizelos.

Nu te-am mai prins de mână de la ultimul 1 Mai.

Je t’embrasse,

Lefteris

De-a lungul iernii dintre '16 şi '17, grădina fu lăsată în voia ploilor şi a zăpezilor. Deşi picioarele grădinarului treceau pe lângă straturile de flori, rareori se opreau – şi atunci, numai pentru puţină vreme. Apoi urcau treptele de marmură şi se frecau de peria de la uşă înainte de-a intra în birou, unde aerul mirosea a cerneală, a tutun aromat şi a ceai cu scorţişoară.

Şi părul, şi barba lui Alperen Bey albiseră şi contrastau cu veşmântul lui de iarnă, închis la culoare. De la ploi şi norii groşi, cerul avea şi el culoarea închisă a cernelii. Văzduhul era şi mai întunecat în dreptul ferestrelor din pricina acelei îmbrăţişări de un verde intens a bătrânilor pini ce cuprindeau vila de jur împrejur, ca un cleşte, ascunzând şi mai mult lumina firavă a iernii.

Lefteris îi făcea două vizite săptămânal, lunea şi joia. În primele minute ale întâlnirii, beiul asculta întotdeauna tăcut raportul ajutorului său despre cele adunate din viaţa oraşului. Ce se vorbea deschis era stivuit pe biroul său cel mare în teancuri de ziare, însă, după cum e cunoscut, ştirile cu cea mai mare greutate nu sunt scrise în gazete. Informaţiile nevăzute erau despre cine a preluat aprovizionarea cu furaje a armatei greceşti, cine continua să vândă kilometri de sârmă

ghimpată Armatei Orientului, care erau primele împrumuturi pe care le va acorda noua sucursală a Băncii Naţionale din oraş...

În ultimele săptămâni ale lui februarie, concluziile lui Alperen Bey, după multe ceasuri de discuţii cu Lefteris, erau cam aceleaşi:

— Parcă şi războiul ăsta a fost făcut pentru evreii din oraş!

Era a treia ţigară pe care şi-o aprindea de când se întâlniseră. Calendarul arăta 27 februarie 1917.

— Mii de soldaţi englezi însetaţi beau butoaie nenumărate de bere, furnizată de fabrica de bere „Olympos”. Florentin vinde nutreţ pentru animalele de povară greceşti. În Comisia pentru Aprovizionarea cu Alimente, parcă toţi vorbesc doar franceza. Unde sunt oare ceilalţi aliaţi? Cine sunt cei din spatele lor? Pun rămăşag că toţi sunt absolvenţi ai şcolii Alliance[37], evrei din Salonic cu cetăţenie franceză. Cine se află în spatele Camerei de Comerţ italiene? Evrei cu cetăţenie italiană! Nu-i greu să ghiceşti: Guglielmo Errera.

— E firesc, stimate domn, dacă-mi permiteţi. În vreme ce dumneavoastră sunteţi închis aici, în această casă, întregul oraş merge la serate dansante, cluburi şi evenimente filantropice. În fiecare seară, negustori din Salonic, proveniţi din cele mai mari familii evreieşti, ciocnesc pahare pe undeva cu ofiţerii de aprovizionare ai aliaţilor...

— Ştiu, Lefteris, nu mi le mai spune înc-o dată, e plictisitor. Nu pot să mă schimb la şaizeci de ani şi să devin altcineva. Să ne ocupăm de treburile noastre acum... Mai întâi, să te întreb dacă rechiziţionările de alimente continuă.

— Da, continuă, însă de câteva zile aliaţii sunt mai atenţi şi-şi plătesc toţi furnizorii la timp şi cu preţuri bune.

— Există surplusuri de alimente la trupe?

— Există. De obicei, le iau unii de-ai noştri şi fac speculă cu ele pe nimica toată.

— Intermediari de resturi de mâncare, aşadar..., comentă Alperen Bey, făcând o grimasă plină de dispreţ.

— Cam aşa, fructe şi legume rămase după sortare, faină de calitate inferioară, tutun umed, chestii de genul ăsta...

Beiul trase adânc aer în piept.

— Ce vremuri trăim! murmură. Bunurile imobile sunt blocate, transporturile, mai complicate ca niciodată, încât, ca să găseşti un vagon de încărcat, trebuie să-l cunoşti personal pe general! Pe mări navighează vapoare puţine, şi acelea cu teama submarinelor nemţeşti şi numai sub controlul de fier al britanicilor.

Totuşi, morile lui Allatini lucrează neîncetat. Poate că

fabrica de cărămidă e inactivă fiindcă nu se construieşte nimic, dar morile merg. Ieri am trecut pe-acolo cu landoul. Theodoros mi-a spus, printr-un văr care munceşte acolo ca supraveghetor, că-n unele zile morile abia fac faţă comenzilor. Acum, pe lângă faină, scot şi pâine.

— Francezii au comandat ţesături ieftine pentru armată. A fost una dintre puţinele afaceri câştigate de un musulman.

— Vremurile se schimbă. Iată, până şi marele regalist grec Kleon Hatzilazarou, în ciuda tuturor apariţiilor sale publice şi a demnităţilor deţinute, va dispărea într-o zi din afaceri, să ţii minte ce-ţi spun!

— Totuşi, beiul meu, grecii se simt mai confortabil sub conducerea greacă, fiindcă au răbdare şi, mai presus de toate, au găsit căi de-a o scoate la capăt cu conţopiştii pedanţi.

— Şi noi, Lefteris? Noi ce facem?

— Nu fiţi aşa pesimist, stimate domn! Aveţi planurile pentru mica fabrică de bere şi, dacă presaţi cât e nevoie Banca Orientului, o să vă finanţeze.

— Şi când noi vom fi gata să potolim setea trupelor aliate, războiul se va fi sfârşit.

— Nu staţi degeaba, totuşi. Să vă amintesc că încă urmăriţi serviciile de pe piaţa valutară. Nimeni nu cunoaşte lumea băncilor mai bine ca dumneavoastră…

— Nu mai aştept bucurii din lumea afacerilor. Bogăţia mă găseşte bătrân de-acum şi nu se mai apropie de mine, se duce la alţii. Singura mea speranţă de bucurie e fiica mea, doar să nu întârzie…

— Am găsit mii de ocale de parafină ieftină, stimate bei. Ne interesează?

— E nedeclarată?

— Da, e marfa de contrabandă de la nişte cunoscuţi de-ai mei de la Consulatul italian. Vor să scape de ea, putem să ne tocmim pentru un preţ bun.

— Mai bine să aşteptăm întâi veştile de la Atena.

— Învingătorul se vede de pe-acum, stimate domn. În târg se şopteşte că-i doar o chestiune de timp până când regele va ceda. Nu va trece mult şi Venizelos nu va mai fi doar şeful Apărării Naţionale, ci prim-ministrul întregii ţări. E şi vecin cu dumneavoastră acum. Vă amintesc, stimate domn, că locuieşte aici, în cartierul Exohes, în vila lui Kapanci. Vă spuneam mai devreme că, dacă regele pleacă, asta n-o să le fie pe plac grecilor de aici, fiindcă pe Constantin îl au la suflet ca eliberator. Venizelos trebuie să tină seama de asta.

— Pentru ca marea să se cureţe, spunea tatăl meu, e nevoie mai întâi de un vânt puternic din larg, Lefteris. Vântul

romeilor e pe sfârşite. Venizelos nu va ajunge prim-ministrul Salonicului şi al Apărării Naţionale, ci al Greciei întregi. Apoi o să-mpartă cărţile după bunul său plac. Va decreta o mobilizare generală în toată regula, nu ca cea de la Apărare, care abia se târâie de luni de zile, fiindcă guvernele Franţei şi Marii Britanii încă n-au vărsat sumele necesare. După asta, va lupta alături de Antantă împotriva bulgarilor. În ce an te-ai născut, Lefteris?

— În 1898, stimate bei.

— Dacă se face mobilizare, o să te cheme. Doar dacă... Statul otoman, pe care l-aţi cucerit în urmă cu patru ani, era, după cum ştii, extrem de dezorganizat. Ştiu că-n registrele militare există lacune imense, asta pentru că multe naşteri n-au fost declarate şi, în plus, s-au făcut mii de greşeli atunci când au fost copiate dintr-un registru într-altul. Adaugă la toate astea strămutarea populaţiilor şi închipuie-ţi ce haos! Mii de oameni de-ai noştri care erau înregistraţi au plecat în Orient şi tot atâţia refugiaţi de-ai voştri au venit din Bulgaria şi din Tracia. Oare pe tine te-a declarat cum trebuie răposatul kir-Iannis?

Lefteris ridică din umeri.

— Lasă, când va fi momentul, mă voi ocupa eu însumi şi-i vom da de capăt. Nu vreau să te îmbrace-n kaki tocmai când o să ni se închege treburile. Lucrul cel mai important în vremurile astea, ţi-am mai spus, sunt paralele. Alaltăieri am concediat camerista. Mi-e ruşine s-o spun, dar casa mea mai are acum doar o slujnică pentru toate – ea se ocupă cu gătitul, cu dereticatul şi-o însoţeşte pe fiica mea în oraş. De-asta îţi spun, trebuie să găsim soluţii profitabile înainte de venirea verii.

— Dar facem lucruri, nu stăm cu mâinile-n sân. Am depus acte în regulă la Camera de Comerţ, sunt înregistrat, mă salută altfel acum, nu mai îndrăznesc să ies afară îmbrăcat oricum. Dintre grădini, doar pe-a dumneavoastră o mai îngrijesc, ştiţi asta, nu mai sunt grădinar.

— O meriţi, tinere grec, şi ăsta-i doar începutul! Datorită ţie şi cunoscuţilor tăi am vândut o grămadă de bijuterii, fără ca cineva din cercul nostru să ne bănuiască nevoile, închipuie-ţi ce-ar crede viitorul soţ al Mirzei dac-ar afla că socrul său vinde bijuterii vechi de două secole!

***

Bulevardul Exohes, nr. 73
Vineri, 7 martie 1917

Mon Grec,

M-am obişnuit să-ţi primesc scrisorile lungi şi, destul de răsfăţată

fiind, să- ţi răspund doar cu bileţele scurte. Nu-i deloc o purtare frumoasă din partea unei fete de familie bună, absolventă în câteva luni a Şcolii de fete Terekki, care în limba noastră înseamnă „progres , „înnoire”. Dar ce-i cu mine astăzi, de vreau să-ţi vorbesc altminteri?

M-am aşezat la cel mai vechi *secrétaire* al familiei, pe care, de acum doi ani, l-am luat în camera mea. L-am pus lângă fereastra mare ce dă spre spatele grădinii, acolo unde, primăvara, mâinile tale fac minuni. Într-o zi, îţi voi scrie şi-ţi voi trimite o scrisoare dedicată doar frumoaselor tale mâini.

Plouă de dimineaţă şi, fiind zi de sărbătoare pentru musulmani, n-am avut azi şcoală, astfel că ziua pare interminabilă. Deşi am fost şi la moschee pentru rugăciune, timpul parcă s-a oprit în loc. Am cântat la pian, mi-am făcut tema la engleză şi exerciţiile de contabilitate, am citit cincizeci de pagini din *Le Comte de Monte-Cristo* şi, pe deasupra, am aranjat un teanc de cărţi poştale de familie ce trebuiau orânduite. Este una dintre multele sarcini pe care mi le încredinţează tatăl meu, fiindcă mă consideră responsabilă şi, după cum le spune rudelor noastre, „extraordinar de matură pentru vârsta mea”. Îmi imaginez ce faţă ar face dacă ar afla vreodată de corespondenţa pe care o port în secret cu grădinarul lui grec!

Tata lipseşte de la prânz, ceva trebuie să se fi petrecut de i-a stricat tabietul de după-amiază. L-a strigat pe Theodoros şi l-a luat pe sus din căsuţa grădinii, ca să pregătească trăsura, apoi a plecat prin ploaie, cu coviltirul negru coborât. Din câte am auzit, a fost o inundaţie la unul dintre magazinele noastre de jos, din centru, pe strada Midhat Paşa, aproape de Konaki. Le închiriem creştinilor, iar pentru că este vineri[38], sunt deschise astăzi. Aşadar, scriu liber, pentru că slujnica noastră, singura pe care o avem, este jos, în bucătărie, iar cheia uşii mele este răsucită. Eventualul nostru trădător ar trebui să se prefacă într-un djinn al Halimei şi să intre ca un fum pe sub uşa dormitorului meu, să se apropie fără zgomot pe la spate şi să recunoască, uitându-se pe coala de hârtie, că ţie îţi scriu. Apoi să trădeze totul tatălui meu, cu ajutorul unui vis. Ce uşor e totul în poveşti, însă djinnul ar trebui să ştie şi franţuzeşte, or, asta nu se întâmplă nici măcar în O *mie şi una de nopţi!*

Râd, *mon amour,* căci am nevoie de asta. Ce altceva face cineva când simte o povară în piept? încearcă să râdă, poate se roagă, scrie poezii lirice într-un caiet frumos sau răsfoieşte vechiul ierbar de la şcoală, ca să-şi uite gândurile.

Lefteris, să lăsăm însă cuvintele multe, fiindcă e necesar să vorbim despre problemele noastre, la început prin corespondenţă şi, când se va ivi ocazia, faţă în faţă. Şcoala mea se încheie peste câteva luni şi deja discutăm cu unele profesoare despre excursia tradiţională de vară. Anul trecut, clasa terminală a mers cu un vaporaş închiriat până vizavi, la Litohoro; poate anul acesta vom vizita altă coastă de pe partea opusă. Oricum ar fi, vara trece repede. Dacă aş fi bărbat, aş şti ce-aş face din septembrie. Aş merge la Paris, la studii. Acolo, femeile sunt altfel. Aici, singurele lucruri pe care vor să le studiez sunt un soţ şi purtatul de veşminte negre,

la fel ca mama şi mătuşile mele, pentru tot restul vieţii. Nu refuz să mă căsătoresc într-o bună zi, dar este încă prea devreme; nu pot înţelege de ce atâta grabă din partea tatei. Sunt sigură că vara asta vizitele lui Zeki şi ale lui Volkan în grădina noastră – niciodată împreună, ci mereu separat – se vor îndesi. Dulcele meu grec, după cum vezi, sunt fiică, iar timpul mi se scurge încet-încet. Cine-a mai auzit ca o fată, în
lumea credinţei noastre, să-şi nesocotească tatăl? Şi totuşi…

Scrisorile tale sunt pline de nelinişte şi de iubire. Oricât de mică m-ai considera, îţi pot ghici, din ele, buzele strânse şi ochii gata să lăcrimeze, mai ales în acele pasaje în care-mi scrii în stilul poeţilor. N-am citit prea mulţi, dar cred că aşa se exprimă. Mama mea, după cum mi s-a spus, căci eu n-am nicio amintire despre ea, obişnuia să citească poezie franceză înainte de culcare: Victor Hugo, Alphonse de Lamartine, Alfred de Musset, François- René de Chateaubriand… Puţine femei din generaţia ei ştiau să citească. Cărţile noastre sfinte şi canoanele lor interpretează lumea în numele nostru, chiar şi astăzi, fără să ne întrebe.

Îţi spuneam că mă simt amorţită, pentru că vara asta mă îngrijorează mult. Cred că tata, fără s-o spună, desigur, se teme că va muri şi împinge timpul înainte, spetindu-se de dimineaţă până seara. Maritişul meu, hârtiile de valoare, războiul sunt grijile sale cele mai mari. Dacă m-ai întreba ce vreau de la viaţa mea, ţi-aş răspunde pe loc, la fel ca la examene, când sunt bine pregătită: vreau să fim împreună. Şi cum se va întâmpla asta? Ţi-aş răspunde: nu ştiu. Iar dacă m-ai întreba ce mă macină în ultima vreme, ţi-aş spune: frica. Din vara aceea cu poveştile padişahului, când m-ai împins să sărim peste focuri, am adesea acelaşi vis: suntem în aer, ţinându-ne de mână, mişcând picioarele şi mâinile precum ţestoasele în apă, doar că acum, dedesubtul nostru, se cască Gheena – focuri ce ne ameninţă unduindu-şi limbile ca nişte cobre.

Dragostea mea, dacă m-ai întreba din nou ce-aş vrea, chiar şi pentru un scurt răgaz, ca să mi se ridice povara de pe piept, ţi-aş spune: timp. Daţi-mi timp, tu, tatăl meu, cei doi miri pretendenţi din Cetate[39]. Măcar să-mi ofere timp şi vara asta, să dureze mai mult.

Am vise, la fel ca şi tine, dar mă tem să le spun şi, mai ales, să ţi le scriu. Aminteşte-ţi numai de povestea vecinei mele, Aline Fernandez[40]. Adu-ţi aminte de scandalul iubirii dintre ea şi ofiţerul Spiros Alibertis – o copilă evreică şi un creştin, închipuie-ţi! Şi totuşi, au fugit împreună la Atena. Cu siguranţă îţi aminteşti ce scriau pe atunci gazetele, de vreme ce bucăţile astea de hârtie care miros dezgustător sunt obiectul muncii tale. Ea şi-a schimbat credinţa şi s-au căsătorit.

De multe ori vorbesc cu voce tare dinaintea portretului mamei mele şi mă rog să am îndrăzneala de-a face şi eu ce-a făcut Aline. Apoi izbucnesc în plâns, fiindcă mă gândesc la tata, care ar rămâne singur.

Dă-mi timp!

Je t'aime,

Mirza

Gheena

Duminică, 6 august 1917

Theodoros, vizitiul lui Alperen Bey, nu-şi amintea să-l fi văzut vreodată pe Lefteris într-un asemenea hal. Era aproape şase după-amiaza când acesta trecu de poarta de fier şi păşi în grădină. Nu purta haină, iar cămaşa îi era plină de funingine şi ţărână. De la un pantof îi căzuse tocul, iar asta îl făcea să calce strâmb. Vizitiul nu îndrăzni să-l descoasă, nu-i dădu nici măcar bună seara. Era limpede că-şi petrecuse toată noaptea veghind. De altminteri, cine putuse să doarmă într-o astfel de noapte?

— E înăuntru beiul? îl întrebă, frecându-şi ochii înroşiţi de fum şi nesomn.

— E înăuntru, Lefteris. Ce năpastă mai e şi asta?!

Clătină doar din cap şi merse mai departe. Fără îndoială că pinii şi trandafirii lui i-ar fi spus bună seara; cu siguranţă aşteptau o mângâiere din partea lui pe când trecea pe lângă ei. Nu le vorbi, aruncă doar o privire fugară ca să se încredinţeze că acolo, la vilă, lumea rămăsese la fel şi nu o înnegrise iadul focului, care de ieri de la prânz înghiţea una câte una străzile oraşului, cocioabele de lemn, curţile, copacii, palatele cu coloane şi metope... Din fericire, în împrejmuirea vilei încă triumfa verdele. Acolo, negre erau doar landoul, pregătit de Theodoros pentru orice eventualitate, şi bucata aceea de cer dinspre apus şi port, acolo unde încă se dezlănţuia turbat marele incendiu.

Urcă în grabă treptele, fără să-şi şteargă pantofii, şi bătu cu ciocănelul în uşa albă de la intrare. În locul slujnicei, îi deschise Mirza, fiindcă în asemenea clipe eticheta era lăsată deoparte.

— E-n birou şi cred că te aşteaptă, îi spuse fără măcar să-l salute.

— Mulţumesc, murmură el printre dinţi şi înaintă pe coridor.

— Lefteris!

Îi auzi din nou vocea şi se opri.

— Orice ai de gând să-i spui, fă-o cu grijă, te rog! N-a închis un ochi de ieri.

Îi auzi paşii în spatele său.

— Vreau să fiu şi eu de faţă. Ce dacă sunt femeie?! Cred că am dreptul... Adierea purtată de vocea ei îi răcori grumazul.

— Şi eu te vreau înăuntru, îi spuse. Să sperăm că n-are nimic împotrivă.

Mirza trecu pe lângă el în linişte şi se opri la uşa biroului.

Bătu şi-i făcu semn să aştepte. O văzu intrând şi lăsând uşa întredeschisă în urma ei. Înaintă spre deschizătură, şi de-acolo putu să vadă jumătate din birou şi- o parte din bibliotecă. Vocea ei se auzea limpede, dar nu înţelegea prea bine, fiindcă vorbeau în turcă amestecată cu ladino. Ce ştia însă cu siguranţă era că îl supăra să mai stea în spatele uşilor întredeschise şi să asculte pe furiş. Se înfurie la gândul că nu făcuse niciun pas înainte de când era copil, de-atunci de când padişahul îi povestea unei prinţese viaţa sa ca într-un basm, iar el asculta în taină, cu mâinile străpunse de propriii trandafiri. Se înfurie la vederea unei deschizături care-l oprea, a unei uşi care încă se gândea dacă avea să i se deschidă, a unei uşi care încă nu se hotărâse dacă avea să fie şi el părtaş la lumea ei sau era doar o iritaţie neplăcută, ce trebuia stăvilită printr-o închidere bruscă. Cu cât se gândea mai mult, cu atât mai tare îl aţâţa furia, poate la fel ca incendiul ce mistuise un oraş întreg în câteva ore.

Împinse uşa, deschizând-o larg, şi păşi în biroul spaţios.

— Spuneţi-mi unde să mă aşez ca să nu murdăresc, port pe mine toată funinginea oraşului, spuse, neputând să-şi ascundă nuanţa de ironie din glas.

Alperen Bey îi arătă în tăcere fotoliul din faţă, unde Lefteris se aşeza de obicei. Mirza luă un scăunel din colţul cu piedestalul pentru flori şi-l puse lângă biroul tatălui ei.

— Vrei ceai? îl întrebă îndată ce îşi luă evantaiul în mână. El ridică fruntea şi refuză, descoperindu-şi o parte a gâtului plină de praf de cărbune şi de sudoare uscată. Alperen Bey, aşezat în faţa lui, nu arăta cu mult mai bine. Nu purta cravată sau haină, iar cămaşa îi era descheiată până la începutul burţii. Din piept îi ieşeau fire dese de păr alb, iar ţesătura albă de mătase a cămăşii era pătată cu stropi de cafea şi ceai. Mirza continua să-şi mişte evantaiul cu febrilitate. Ea fu cea care rupse tăcerea dintre ei:

— În viaţa mea nu-mi amintesc să fi trăit asemenea căldură! Focul de jos, din oraş, a transformat tot cartierul Exohes într-un cuptor!

— Adevăratul cuptor e acolo jos, domnişoară Mirza, în Konaki, pe Venizelou, în Piaţa Eleftherias, în Cartierul apusenilor, în cartierele evreieşti...

Mirza îşi aranjă părul cu o mişcare nervoasă şi slăbi gulerul ce-i prelungea rochia neagră.

— De ieri auzim mii de oameni pe bulevard, sirenele aliaţilor, camioane, căruţe..., îi spuse.

— Sunt gata să ascult bilanţul propriului dezastru, o întrerupse beiul.

— Vă rog să-mi permiteţi, stimabile, să-ncep cu al meu! De ieri-seară nu mai am casă, fiindcă odaia pe care o închiriasem pe strada Halkeon a ars, împreună cu toate hainele mele, cu banii şi cu singura fotografie a mamei. Nu mai am agenţie de distribuţie, căci tot cvartalul acela s-a făcut scrum, nu mai am nici bani, pentru că şi Banca Naţională a ars, şi puţin a lipsit ca tata să rămână fără mormânt! Din fericire, flăcările n-au ajuns până la cimitirul Evanghelistria, ca să-i prefacă toţi chiparoşii în lemne de foc şi cărbuni!

Se aşternu liniştea. Se auzea doar sticletele îngăimând ceva în colivia atârnată afară, la fereastra umbrită a biroului.

— Îmi pare rău, Lefteris, îi spuse Alperen Bey, suntem cu adevărat devastaţi, crede-mă...

— Din câte am putut vedea în mijlocul iadului, ramura familiei Ipek^i, adică dumneavoastră, a pierdut cele trei magazine de pe Midhat Paşa, depozitele din spatele Băncii Otomane şi tot etajul cu birouri din spatele Hotelului „Splendidă Dacă luaţi acum o barcă şi vâsliţi spre port, puteţi vedea tot grandiosul „Splendid Palace” arzând ca o torţă, precum şi cinematograful “Pathe” de lângă el.

— Sunt victime? întrebă Mirza.

— Deocamdată, din câte se aude, nişte soldaţi francezi pe care i-a trimis acolo Sarrail, de parcă flăcările ar fi fost o colină ocupată de nemţi şi trebuia s-o cucerească.

— Cum ai ajuns aici?

— Pe jos, cum altfel?! Cele mai multe vagoane sunt arse, iar trăsurile şi caii nu se pot apropia, fiindcă i-ar îneca fumul. Camioanele aliaţilor cară încontinuu oameni de azi-dimineaţă, familii întregi sunt doar în cămăşi de noapte şi cu o pătură-n mâini. Îi lasă la Pedion Areos şi se întorc să mai încarce. Pe drumuri însă e greu de condus, din cauza mulţimii şi a dărâmăturilor. Cei care aveau bărci sau caice au ieşit în larg, ca să se salveze şi să respire...

— Dumnezeule, de ce ne-ai blestemat? şopti Mirza, respirând anevoie, de parcă focul ajunsese în casa lor şi aerul se împuţinase.

— Se-aud şi vorbe de-astea, într-adevăr.

— Ce anume? îl întrebă Mirza.

— Că focul e pedeapsa divină pentru cei care făceau speculă şi se îmbogăţeau pe spinarea oamenilor. Vă spun sincer, printre ruine vezi case de bani topite de dogoarea incendiului şi căpătând forme ciudate. S-au strâmbat şi nu mai pot fi deschise cu niciun chip.

— Am nevoie de odihnă, spuse beiul frecându-se la ochi. Mirza, spune- i lui Theodoros să pregătească, te rog, căsuţa

de jos. Îl vom găzdui pe Lefteris cât va fi nevoie. Spune-i şi slujnicei să scoată aşternuturi, prosoape, două cămăşi de-ale mele, în sfârşit, tot ce-i trebuie...

— O ultimă întrebare, zise iarăşi Mirza. S-a sfârşit răul?

— Nu de tot, dar pare să fie sub control. Hipodromul, Sindrivani, Bulevardul Hamidiye nu par a fi în primejdie. Pe de-altă parte, nu-ţi închipui c-au mai rămas multe de ars. Au scăpat mai ales clădirile din piatră, Loutra, Bezesteni, Sfânta Sofia...

— Odihneşte-te! Mâine-dimineaţă vom coborî acolo cu Theodoros.

— E cu putinţă, stimabile, ca jandarmii să nu ne lase să trecem.

— Mâine, Lefteris, să ne dea Dumnezeu lumina zilei şi vom vedea...

Simţi nevoia să închidă ochii şi să doarmă. Avea să meargă jos, la căsuţa portarului, să se spele mai întâi şi să îmbuce câte ceva, căci era lihnit. Avea să arunce o privire şi la trandafirii ei, înainte să se întunece. Ştia că e, din nou, un sărac grădinar.

***

Se deşteptă odată cu primele raze de lumină, din pricina unui sunet amestecat – gurluitul porumbeilor şi sforăitul uşor al vizitiului. Se ridică în şezut pe aşternuturile întinse pe podea şi îşi frecă faţa cu palmele. Era în primul minut al exilului său din somn, încercând să-şi amintească unde se afla şi ce se întâmplase cu o zi înainte.

„Focul , se gândi la început. „Şi sărăcia care mă paşte , adăugă apoi.

Auzi arcurile de la divanul de alături scârţâind.

Theodoros se întoarse pe partea cealaltă şi o muscă veni să i se aşeze pe degetul mare de la picior. Afară, prin fereastra deschisă, se auzeau sus în pini păsările vilei sărbătorind ziua cea nouă.

Se duse lângă masă şi umplu o năstrapă cu apă din ghium. Era răcoroasă, dar mirosea a lapte. Pesemne că Theodoros ducea în ghiumul de apă şi laptele pentru bucătăria vilei.

Ieşi în grădină. Pinii stăteau neclintiţi, era acalmia ceasului de dimineaţă. În porumbarul de lemn cu acoperiş roşu, porumbeii vilei îşi umflau pieptul şi uguiau. Aerul mirosea a răşină şi a fum venind de departe. O albină îi bâzâi supărător la ureche pentru o clipă şi apoi se îndepărtă.

După ce se spălă şi se pieptănă, se apucă să bată la loc tocul desprins, pe care-l purta de ieri în buzunar. Bătu două cuie sprijinind pantoful de lavoarul privatei de lângă căsuţă.

Laolaltă cu loviturile de ciocan, se auzea zgomotul circulaţiei matinale de pe drum.

Străbătu curtea, ieşi pe bulevard şi se opri o clipă în poartă, ca să se obişnuiască cu buimăceala străzii. Deşi era încă foarte devreme, aglomeraţia depăşea orice imaginaţie. Camioanele aliaţilor se îndreptau în convoi către centru. Din partea opusă veneau care, catâri şi cai încărcaţi, roabe, biciclete... Vedeai femei şi copii cocoţaţi pe boccele de haine şi cergi. Într-o căruţă, în vârful unui morman, o tânără îşi strângea la piept maşina de cusut. Altul dezmembrase o uşă de la dulap, cea cu oglindă; o ţinea la subsuoară şi o proteja ca pe un tablou de valoare. O lăuză aşezată pe un cărucior tras de un bărbat de vârstă mijlocie îşi alăpta pruncul privind tăcută în jur la vilele şi balcoanele înstăritului cartier.

Toţi cei afectaţi de incendiu care aveau rude la răsărit, în Exohes, Kalamaria, Kapoutzides, Sedes, părăsiseră Pedion Areos şi o luaseră pe marele bulevard. Cei mai mulţi erau evrei, căci focul le preferase cartierele.

— Beiul a spus că putem porni, se auzi o voce în spatele lui.

Era Theodoros, care, proaspăt trezit din somn, îi făcea semn. Lefteris hotărî să stea acolo şi să-i aştepte, însă mai întâi trebuia să deschidă larg poarta, ca să treacă trăsura. În scurtă vreme, landoul ieşi pe poarta deschisă şi se opri în stradă. În răstimpuri, calul înhămat fornăia neliniştit. Pesemne că mirosul care venea dinspre oraşul ars îi deşteptase în minte un instinct primordial, acela pe care toate făpturile vii îl au în faţa groazei focului.

— Poate va trebui să lăsăm trăsura mult mai devreme, stimabile, observă Lefteris.

— Cât ne-o duce, apoi vom continua pe jos. Theodoros va rămâne s-o păzească şi să ne aştepte.

— Să luăm la noi cârpe ude. Dacă mai e foc şi ne apropiem, o să ne fie de folos.

Beiul îi porunci din ochi lui Theodoros şi acesta plecă spre casă să le aducă.

— Stimabile, iertaţi-mi îndrăzneala, poate că sunteţi îmbrăcat prea elegant pentru locul în care mergem.

Alperen Bey stătea aşezat, rezemându-şi spatele drept de spătarul banchetei. Palmele sale, puse una peste alta, acopereau mânerul de os al bastonului pe care-l ţinea drept, între picioare. Purta un costum bej, o cămaşă albă şi o cravată roşie. Capul îi era acoperit cu o pălărie nouă, o panama[41] originală, care-i umbrea sprâncenele dese şi cărunte. Pantofii săi în două culori, cafeniu şi alb, erau lucraţi manual de un meşter armean recunoscut pentru meşteşugul său.

— Şi astăzi tot nobil sunt, Lefteris, îi răspunse fără să-l privească. Când şi dacă voi înceta să fiu, înseamnă că am murit...

Prin faţa lor trecu un bătrân zdrenţăros, cu un fes găurit. Căra în spinare un scaun vienez elegant. Era evident că în oraş începuseră jafurile.

— Urcă, fiule, îi spuse beiul, continuând să privească altundeva.

Privea înainte, pe marele bulevard forfotind de mulţimea care, istovită, se îndrepta spre vila Allatini şi mai încolo, spre taberele aliate. De ieri, era un secret bine cunoscut că toţi înfometaţii din oraş puteau să-şi astâmpere foamea doar din mâinile aliaţilor.

Theodoros, după ce lăsă la picioarele lor o traistă groasă plină cu cârpe curate, toate înmuiate în apă cu ulei de trandafir de mâinile Mirzei, se aşeză pe locul vizitiului şi landoul începu să lunece încet pe pavaj, cu grijă, căci mulţimea care venea din partea opusă îi oprea în repetate rânduri.

— Drace! strigă la un moment dat Theodoros, trăgând de frâie. Am încurcat-o!

— Ce se petrece? îl întrebă beiul.

— Trebuie să mergem ca melcul, stăpâne, uite ce vine de jos!

Cum tramvaiul nu circula, mulţimea ocupa tot bulevardul. Nu erau doar oamenii disperaţi, nedormiţii sau mamele înlăcrimate, ci şi tot felul de rămăşiţe ale vieţii lor de odinioară venind în urma lor: un măgar cu blana arsă, câini, pisici, găini, raţe, dar şi copii desculţi alergând de colo- colo.

— Mergi încet şi nu înjura! Respectă-le suferinţa!

Lefteris îi aruncă o privire piezişă şi încercă din nou să-l descifreze. Era tatăl ei, provenea dintr-o familie înstărită, era educat, mai degrabă francez decât otoman, un om de afaceri donmeh, uman şi distant, cinic şi filantrop. Cel mai important însă, era tatăl ei, hărăzit să fie bătrâna Soartă masculină care avea să-i hotărască ei viaţa.

Aproape de Corpul III al Armatei, jandarmii blocau drumul şi accesul spre centru. Theodoros trase trăsura pe margine şi coborî să discute cu ei. Alperen Bey privea tăcut în depărtare, unde se vedeau primele contururi întunecate ale oraşului. Din mai multe părţi se zăreau dâre subţiri de fum ridicându-se spre cer, de parcă ursitoarele ar fi gătit în bucătăriile ruinelor viitorul miilor de oameni înfometaţi şi fără adăpost.

— Stăpâne, trebuie să coborâţi. Doar pe jos, mi-au spus, fără trăsură. Nu stau la poveşti... nu-i momentul acum! Mai

bine să nu-i întărâtăm.

— N-are rost să intrăm printre ruine cu trăsura. Stai aici şi aşteaptă-ne cât va fi nevoie.

Aici locul fierbea. Jumătate din oraş era o vatră fără sfârşit, cu mulţi cărbuni încă aprinşi în ea.

— Luaţi asta, stimabile, îi spuse, îndesându-i în mână o cârpă udă. Să vă ştergeţi faţa când simţiţi că vă arde!

Îşi puseră pălăriile pe cap – panamaua şi şapca – şi porniră pe jos către cafeneaua de lângă Turnul Alb.

— Uite ce noroc îl aştepta pe noul guvern al liberalilor! Îi spuse beiul după scurtă vreme. Nici n-au apucat bine să depună jurământul miniştrii lui Venizelos, că s-a întâmplat nenorocirea. Oare cine-i ministrul responsabil pentru coordonarea aparatului de stat?

— Ministrul Comunicaţiilor, Alexandros Papanastasiou, stimabile. Chipurile, e pe drum, vine cu trenul din Atena.

— Ce să facă un om de unul singur, mai aparţine şi unui guvern nou, unei ţări sărace şi rănite?

— Mai sunt şi aliaţii aici.

— Ştii ce simt eu faţă de ăştia... De doi ani se poartă cu lumea de parcam fi o colonie a Antantei. Sarrail ăsta, care umblă înfoiat ca un păun, crede că domneşte peste nişte coolies din Indochina sau nişte hamali din Maroc!

Sărmane Abdul-Hamid, dacă erai tu pe tron, ăştia nu mai erau aici!

La auzul numelui padişahului, ceva îi vibră pe dinăuntru. Nu era bucurie, nici teamă sau nostalgie, ci mai degrabă semăna cu o invocare a morţilor în lumina mediteraneeană, cu o fotografie din copilăria sa, pierdută undeva şi regăsită.

— Zilele astea veţi constata şi dumneavoastră că prezenta aliatilor în oras va fi de bun augur. Singurul lucru ce li se reproşează în clipa de faţă, legat de incendiu, e c-au isprăvit aproape toată apa din centru şi că, de alaltăieri, de când focul a început să se înteţească, apa n-a fost îndeajuns, şi de-asta a apucat să se întindă. După părerea mea, asta nu stă-n picioare, fiindcă Vardarul era aşa de puternic, încât nicio tulumbă de pompieri şi niciun furtun n-ar fi putut opri catastrofa.

— Doamne, e posibil aşa ceva?!

Trecuseră de Turnul Alb şi intrau pe drumul de la malul mării. Vocea lui Alperen Bey răsună răguşită, plină de îngrijorare. În ciuda vârstei, grăbi pasul, fără să atingă pământul cu bastonul, căci priveliştea dezastrului îl atrăgea şi-l ţâra spre ea ca un magnet uriaş.

Mergeau acum pe faleza pavată, în direcţia portului,

înşiruite una după alta, clădirile splendide ale capitalei Junilor Turci încă fumegau, sfărâmate. Pereţi orfani stând de unii singuri, înnegriţi de iadul focului, cupole înjumătăţite, ca nişte cranii fără dinţi, bucăţi de marmură afumate, ornamente de ipsos dezlipite, balcoane atârnând ca nişte ciorchini. În faţa cinematografului „Pathe”, grămezi de moloz, căci o mare parte din pereţii lui se prăbuşiseră. Printre grămezile de pământ, un pian abandonat. Un soldat britanic, cu casca crem pe cap, încerca să cânte ceva, apăsând clapele din picioare. Totul era o nebunie, cufundată în fumul celor două zile, în izul cărbunelui ce începuse deja să se învechească şi al grăsimii arse din nişte magazii de pe primul chei.

— S-au mistuit în flăcări până şi caicele, comentă Alperen Bey, arătându-i nişte carcase pe jumătate scufundate la câţiva metri de mal.

— Vardarul s-a năpustit cu asemenea furie, încât flăcările s-au răspândit şi pe apă. Au scăpat doar acele ambarcaţiuni care şi-au desfăcut legăturile la timp şi s-au îndreptat spre contratorpiloarele aliaţilor.

— Ce fac toţi aceia de la margine, cei din bărci şi de la babale?

Lefteris văzu două-trei grupuri de hamali şi marinari de barje. Zdrenţăroşi cei mai mulţi dintre ei, cu basmale legate la cap, aruncau în apă, de pe mal şi din bărci, funii şi cârlige.

— Pescuiesc mobilă, stimabile. La un moment dat, o s-o vândă prin pieţe, şi-atunci hai dovedeşte, dacă poţi, că era din casa ta, când caicul pe care l-ai închiriat s-a scufundat înainte să părăsească cheiul.

Parterul unei clădiri cu birouri maritime arăta ca un şantier. Arseseră arhivele, mobilierul, uşile. În mijlocul acelor dărâmături, un frizer îşi aşezase scaunul şi bărbierea soldaţi şi civili – pe oricine dorea să facă primul pas spre un nou început şi să uite de catastrofa.

De pe ţărm cotiră pe strada Venizelou – scene de Apocalipsă. Cafeneaua lui Flokas distrusă, „Noul Club”, de asemenea; prăvăliile scumpe, câte mai stăteau în picioare, aveau obloanele coborâte şi topite, deformate de trecerea focului. Pe toată strada, părea că doar Palatul Stein avusese noroc, de parcă flăcările l-ar fi nesocotit şi-ar fi trecut mai departe.

Ajunseră în Cartierul apusenilor; acolo, altă Gheenă: bănci distruse, Spitalul Francez evacuat, Şcoala de Călugăriţe arsă, Catedrala Catolică murdărită de fumul diavolului.

— Acela de sus e sfântul vostru? întrebă beiul, arătându-i deasupra străzii Egnatia un schelet mare, devorat de foc în

multe locuri.

— Da, stimabile, acolo era Sân-Dimitrie.

— Încă o dată, de-a lungul secolelor, n-a izbutit să vă salveze, doar că acum n-a putut să se salveze nici măcar pe sine. Trăim nişte vremuri, Lefteris, în care legea universală e focul. Priveşte minaretele noastre! Poate că încă stau în picioare, albe ca nişte lumânări, dar acoperişurile lor de plumb s-au topit. Dacă vei căuta jos, la bază, vei vedea arse berzele care-şi aveau cuiburile acolo. Unde sunt sfinţii noştri şi ai voştri? Mă tem că iau prânzul cu generalul Sarrail.

În zilele următoare, toate cartierele din afara centrului pârjolit se umplură cu victimele incendiului. Până şi cartierul Exohes îşi uită pentru puţină vreme liniştea aristocratică, întrucât casele, grădinile şi curţile se umplură de rubedenii care, într-o singură noapte, pierduseră totul şi găsiseră găzduire pe la veri, unchi, cumetri...

Cei mai săraci însă dintre sinistraţi nu puteau nici măcar să viseze la un pat într-o vilă din Exohes, care să le amintească de nordul Europei, şi nici măcar la doi metri de pământ fără înghesuială, într-o curte cu pini, într- un foişor sau o casă de grădinar. Cei mai mulţi dintre cei rămaşi fără adăpost găsiseră refugiu în taberele improvizate ridicate de soldaţii Antantei, cu aceleaşi corturi identice, aliniate în şir, cu cazane pline cu lapte fiert şi raţii de pâine. Desigur, mai erau şi aceia, cei mai nefericiţi dintre săraci, care nu găsiseră loc nici măcar în tabere, ci dormeau pe trotuare, în curtea Sfintei Sofia şi a Mitropoliei sau la umbra zidului medieval din vechea Cetate de Sus.

În inima centrului comercial, negustori descumpăniţi continuau să răscolească printre ruinele fierbinţi, căutând orice ar fi putut fi salvat şi avea vreo valoare. Mai sus de Egnatia, focul se oprise înainte de biserica Fecioarei Maria Acheiropoietos, în vreme ce mai jos de bulevardul larg apucase să ardă o mică parte din Hipodrom, vecinătatea dinaintea bulevardului Hamidiye.

Autorităţile încurajau în toate chipurile plecarea de orice fel, fie permanentă, fie temporară. Trenurile, pline ochi, porneau în fiecare dimineaţă către Thessalia şi Atena, cu familii întregi care plecau lăsând în plata Domnului dărâmăturile întunecate. Cei mai mulţi nu se vor mai întoarce niciodată în Salonic. Dintre aceştia, majoritatea erau evrei care aveau să ajungă în Palestina. Alţii, mai îndrăzneţi, închiriau veliere şi bărci şi plecau pe mare, ca să simtă doar mireasma aricilor-de-mare, departe de grinzile carbonizate şi

ţiglele sparte, peste care acum se uşurau cei fără adăpost. Copiii lor îşi sprijineau capul să adoarmă pe colaci de frânghii sărate, visând la Constantinopol, Smirna, Pireu, Voios, Halkida... Salonicul rămase zile şi nopţi învăluit în aburi, încleştând ca un guler strâmt gâtul lui Alexandros Papanastasiou, care, în puţinele ore de somn ce-i reveneau, visa la un oraş nou, cu cvartale de blocuri, cu drumuri trasate, trotuare, parcuri...

Se pare că, în pofida împotrivirilor, visele se adevereau până la urmă în acel august al incendiului. Lefteris, bunăoară, dormea la numai douăzeci de metri de ea şi, din când în când, putea să-i admire nestingherit rufele albe întinse la soare. Câteodată, bea ceai pregătit de mâna ei, aplecându- se amândoi asupra hârtiilor şi peceţilor şi schimbând priviri furişe pe la spatele încovoiat al tatălui ei.

Restanţele contractelor de asigurare însemnară al doilea foc ce îi urmă incendiului din 5 august. Mulţi vorbeau despre un Armaghedon în istoria mondială a asigurărilor. Numai compania britanică „North British & Mercantile Co.” trebuia, de pildă, să despăgubească trei mii de contracte. Aşa se face că oraşul se umpluse cu agenţi de asigurări trimişi de companii pentru a întocmi rapoarte amănunţite. Semănau adesea cu nişte jurnalişti începători, căci, lipsiţi de expresie, îşi vârau nasul peste tot, făceau fotografii şi luau notiţe. În războiul juridic ce izbucnise în jurul despăgubirilor se aflau în joc nici mai mult, nici mai puţin de trei milioane de lire. Dacă firmele de asigurări izbuteau să pună incendiul pe seama unei acţiuni ostile, nu s-ar fi plătit nicio despăgubire. Problema se târşâi între guvernul grec, Foreign Office, consulate şi ziare până în decembrie al aceluiaşi an.

Lefteris continua să colinde prin oraş de dimineaţă până seara. Focul îl lipsise de agenţie, de casă, de haine şi de economiile pe care şi le păstra în cameră, dar îi dăduse în schimbul tuturor acestora un bilet spre Paradis – îl adusese aproape de dormitorul ei. După ce trecură primele zile ale catastrofei şi ale tristeţii ce o însoţea, pricepu că era încă foarte tânăr şi că putea să prindă oraşul aceasta în pumn şi să-l stoarcă, chiar dacă mâna i se umplea de zeama neagră a ruinelor arse.

În primele săptămâni trecu şi pe la Marchiz, care se întrema în pridvorul casei sale, înfăşurat în bandaje. Se vârâse iar într-o încăierare şi fusese înjunghiat, la fel ca vara trecută. Prăvălia Marchizului însă, precum şi casa din Cetatea de Sus rămăseseră neatinse de foc. Ba chiar situaţia din piaţă se arăta roz, fără să fi fost pârjolită de flăcări, căci carnea

femeilor devenise şi mai ieftină, iar distileriile ilegale abundau, dat fiind că, în mijlocul dezastrului, ultimul lucru de care şi-ar fi amintit jandarmeria şi poliţia militară a aliaţilor era alcoolul ilegal. Când te apropiai de Marchiz, simţeai cum duhneşte – dintotdeauna şi-l amintea aşa –, însă acum situaţia era dea dreptul insuportabilă. Sub pretext că era rănit, stătuse săptămâni întregi fără să facă nimic şi, bineînţeles, fără să se spele. Fuma haşiş toată ziua şi punea o slujnică armeană din casă să-i cânte cântece de jale orientale, bătând în tamburină. Lefteris, după luni întregi de bombăneli şi ciorovăieli, îi luă cu de-a sila banii pe care i-i datora, scoţând la iveală ultima sa carte: briceagul, care se îndoia şi încăpea mereu în buzunarul de la pieptul hainei.

Cu un pumn de lire englezeşti în buzunar, cobora dinspre casele turceşti din Cetatea de Sus spre zona arsă[42], îi promisese Marchizului că va dispărea o dată pentru totdeauna din magazinul lui şi din întreaga lume a Barei. Cuvintele lui Alperen Bey îi răsunau încă în urechi, la fel ca lirele de aur din buzunar. „Mi-am scos un birou în grădina”, îi spusese, „şi te aştept să vii, ca să-ţi arăt alte căi de-a te îmbogăţi”.

În timp ce pantalonii i se înnegreau de ţărâna arsă, fluiera în surdină, fiindcă presimţea că iarna asta va fi diferită. Trecu prin faţa acelor dărâmături despre care ştia că miroseau altfel, căci înăuntrul lor arseseră saci întregi cu anason. Şi ce dacă-l înconjura o lume cu tencuială vineţie, şi ce dacă se temea că următoarea mobilizare a guvernului Venizelos îl va îmbrăca în uniforma kaki, acum că Grecia intrase deja în război? Speranţa lui să scape de armată stătea acum în arhivele arse şi, bineînţeles, în relaţiile lui Alperen Bey, după cum i-o făgăduise chiar el. Viaţa părea frumoasă. Era aproape de ea, lângă ea, simţea aroma uleiului de dafin pe care şi-l punea în păr şi devenea pe zi ce trece tot mai necesar stăpânului, tatăl ei. Mâine chiar, urma să plece prin părţile Goumenissei, ca să încheie o tranzacţie cu grâu din următoarea recoltă şi să plătească avansul în numele beiului. Făceau predicţii amândoi şi anticipau, crezând că în lunile următoare preţul pâinii avea să se dubleze.

În zilele din urmă îşi cumpărase haine şi pantofi noi. „Noul Club” din Salonic nu avea să întârzie să-l primească printre membrii săi, deşi câţiva dintre cei mai vechi, negustori din Naousa şi Siatista, îl priveau chiorâş. Era grec, era un prăvăliaş ruinat de incendiu, din cale-afară de tânăr, desigur, dar, din cauza dezastrului, asemenea detalii aveau să fie trecute cu vederea în lunile viitoare.

În cele din urmă, ajunse să îndrăgească incendiul. Îi amintea de propria lui flacără, de propriul cuptor lăuntric arzând neostoit din vremea când vindea ziare pe străzi.

Visuri de august! Învăţase să conducă şi landoul. Mâinile lui Theodoros îi arătaseră mângâierile care linişteau iapa neagră, amănuntele de care trebuia să ţină seama când lustruia lemnul şi roţile şi cum să ungă osiile de metal şi arcurile. Poate într-o zi avea să-i ceară lui Theodoros să se prefacă bolnav şi s-o ia el la plimbare cu trăsura până departe, acolo unde nu existau soldaţi şi tabere cu oameni fără adăpost. Era frumos acolo, dincolo de Sedes, la bostănăriile şi podgoriile pe care încă le exploatau vechii moşieri, boierii aceia de odinioară pe care oamenii Federaţiei[43] îi pomeneau în fiecare seară în blestemele lor.

Bulevardul Exohes, nr. 73,
Marţi, 27 ianuarie 1918

Ma chérie.

Uite c-am scris şi adresa sus, în dreapta! De parcă scrisoarea asta urma să treacă dincolo de grilajele acestei grădini! E doar o scrisoare dinăuntrul lumii noastre, la fel ca aceea pe care ţi-am trimis-o săptămâna trecută, ca şi cealaltă, de la începutul lunii, ca şi aceea...

Plouă, scumpa mea, aşa cum bine vezi şi tu, căci norii nu se deosebesc la douăzeci de metri – doar atât ne desparte. De multe ori îţi văd umbra în spatele draperiei. La amurg, aştept să aprinzi lumina în odaie, ca să se lumineze întreaga fereastră, să devină scena unui teatru de umbre, iar eu, de partea cealaltă, să mă minunez cu orele.

Plouă, iar Theodoros lipseşte, întrucât, după cum ştii, de două zile e în sat; s-a dus să închidă ochii mamei sale. Aşadar, de data asta, o să-ţi dau chiar eu cartea, cea în care va fi plicul cu scrisoarea şi pe care, chipurile, am împrumutat-o s-o citesc, iar acum ţi-o înapoiez. L-am trimis şi pe Theodoros de multe ori să-ţi înapoieze cărţi, vorba vine, ca să nu-i trezim bănuieli tatălui tău. De altfel, am avut grijă să-l trimit şi după alte comisioane, ca să nu se prindă de şiretlic. Îl socot greu de cap, dar mai bine să ne ferim, fie ce-o fi.

Sunt zile lipsite de ocupaţie, plictisitoare. După sărbători, mişcările din piaţa oraşului au scăzut; până şi aliaţii cumpără şi beau mai puţin acum. Cu trei zile în urmă am încheiat o altă afacere în numele tatălui tău, iar răsplata mea nu a fost deloc de dispreţuit. Cu musulmanul ăla care face fesuri, amicul unchiului tău, cel cu atelierul meşteşugăresc de lângă spitalul rusesc. Şi ei îşi strâng lucrurile şi pleacă în Turcia. Se teme, după cum mi-a spus, de o victorie a Antantei, care ar îngreuna condiţiile şederii lor aici. După trei săptămâni, i-am găsit cumpărător, un croitor cunoscut din Atena, care a primit o zestre frumuşică şi vine s-o investească aici, în „Ţările Noi[44] fac şi pe misitul, după cum vezi, *ma chérie.*

Cu actele şi contractele mă simt mai în largul meu decât înainte. Pe lângă îndrumarea tatălui tău, m-a ajutat şi faptul că, pe vremuri, am

petrecut nişte luni la Şcoala Comercială – apoi am renunţat. Mi-l amintesc pe răposatul lannis Zevgos, care mă implora să rămân... Pupase poala murdară a multora ca să mă înscrie, fiindcă hârtiile pe care le aveam de la Şcoala Orăşenească nu erau în regulă. Aşa eram eu, Mirza, din câte mi-aduc aminte: plecam pe la mijlocul drumului, mereu.

Am adus masa din bucătărioară lângă fereastră şi-ţi scriu zgâindu-mă la casa voastră. După cum ţi-am mai spus, ne despart doar câţiva metri, iar asta graţie marelui incendiu. Îi datorăm şi altceva, să nu uiţi asta, iubirea mea: dacă n-ar fi fost focul, toată vara grădina voastră ar fi fost plină de vizitele celor doi pretendenţi din Constantinopol.

Ai cerut timp de la viaţa ta, iar ea ţi l-a oferit cu dărnicie, arzând un oraş întreg. Nimic n-ar fi fost la fel dacă viaţa noastră n-ar fi luat foc în acea după- amiază de vară. Eu încă aş fi locuit în camera de pe Halkeon, unde auzeam, prin peretele alăturat, strigătele copilului întârziat la minte, care ţipa dimineaţa şi noaptea ca un pescăruş. Doamne, cum puteau să îndure bieţii oameni! Aş fi avut agenţia şi în fiecare dimineaţă i-aş fi aprovizionat pe ţânci cu ziare să iasă pe stradă, în vreme ce eu as fi notat retururile şi noile livrări de reviste.

Chiar, am uitat să-ţi spun că l-am văzut pe Ferdinand, unul dintre micuţii noştri de la agenţie, în tabăra engleză a sinistraţilor de la Pedion Areos. Se joacă ore în şir cu ţărâna, fără griji, lângă cortul lor. Mare foc, binecuvântat să fii de Dumnezeul copiilor! Tu ai fi stat de vorbă în unele după-amiezi cu un pretendent, să zicem cu Volkan, iar în altele, cu Zeki. Ar fi fost politicoşi, poate ar fi existat şi momente de stânjeneală, iar atunci unul dintre ei s-ar fi jucat cu fesul nou şi costisitor din mână. Evrei donmeh din Constantinopol! Nu era rău gândul lui Alperen Bey. Privirea lui e mereu îndreptată spre răsărit, fiindcă el crede că aici n-aveţi un viitor. Într-o după-amiază, i-am spus că-n Turcia, la fel ca şi aici, nu veţi fi consideraţi musulmani în toată puterea cuvântului şi vă vor privi cu neîncredere. „Satul rău are case puţine”, mi-a răspuns. „în oraşele mari, să mă privească aşa cum vor ei!

Plouă, scumpa mea! Casc ochii la casa voastră, la culoarea ei albă, la ţiglele roşii de la fabrica Allatini, la ferestrele mari, la turnuleţul drăgălaş de unde se vede marea – cel cu camera rotundă, unde mamei tale îi plăcea să stea şi să brodeze, iar ţie îţi amintea de poveştile franţuzeşti pe care le citeai când erai mică. Oare cum se vede căscioara mea din odaia ta?

Am deschis fereastra şi inspir mirosul de pământ ud. Am făcut asta mai mult ca să prind câteva note de la pianul tău, căci acum te văd, da, te văd aşezată! Ce păcat că fereastra ta e închisă şi aud numai ploaia! Ce păcat că nu pot veni la fereastra ta, ca o vrabie de iarnă, şi să-ţi bat în geam! Într-o zi însă, voi veni cu puterea unui şoim, iar atunci Alperen Bey nu va putea să mă refuze. Tată- meu şi-a schimbat credinţa de dragul iubirii pentru mama mea, care era franţuzoaică şi catolică. E tradiţia familiei noastre, *demoiselle de mon cœur,* să trecem râurile pe malul celălalt fără a ne teme să ne udăm picioarele. Doar să mă iubeşti şi să-mi dai timp. Am nevoie de timp, Mirza, ca să devin cineva.

Când cânţi la pian, nu mă uita! Deschide fereastra, fiindcă aici, jos, în casa din grădină, nu pot trăi doar cu murmurul ploii.

Lefteris

Luni, 2 februarie 1918

Micul meu şoim duios,

Când te-am văzut cu capul ud, întinzând mâna să-mi înapoiezi cartea, mia venit să izbucnesc în râs. Cât de amuzant erai, iubirea mea, cu părul ascunzându-ţi ochii şi cu *Contele de Monte-Cristo* ascuns sub manta!

Astăzi, dragul meu, nu voi fi zgârcită cu vorbele. Aveai dreptate, totuşi, în privinţa incendiului: ne-a schimbat viaţa, întrucât a întârziat peţitul şi te-a adus lângă mine, să joci cărţi în fiecare seară cu vizitiul şi să te gândeşti la mine. *Mon amour,* cu siguranţă că scena asta nu-i foarte romantică, dar eu nu sunt una dintre copilele acelea care, cu un buchet de anemone şi două versuri scrise la întâmplare, îşi fac visuri dulcege. Tata o ştie bine, să nu crezi că nu... şi se teme. Poate, vara trecută, nu s-a temut atât de foc, cât chiar de mine, de privirea mea dispreţuitoare atunci când i-am întâlnit pentru prima oară pe Zeki şi pe Volkan. În general, evreii donmeh din familiile bune ale Salonicului se cunosc între ei, iar noi, se ştie, suntem cei mai moderni dintre ei, poate chiar eretici pentru unii. Ar fi primejdios să grăbească lucrurile, căci un cuvânt îndrăzneţ din partea mea, un refuz de moment ar da naştere la tot felul de comentarii în cercul nostru. Nu-i prost tata, a preferat să lase mireasa să se coacă un an de zile decât să fie însoţită de bârfe şi comentarii care i-ar scădea valoarea pe piaţă.

Dacă ţi separe că sunt cinică, *mon amour,* te asigur de contrariu. Îmi scrii în scrisorile tale despre armată şi mă necăjesc, mă simt ca şi cum mi-aş fi cumpărat rochia cu un număr mai mic, iar gulerul ei mă strânge ca un lanţ în jurul gâtului. Ştii dacă au recrutat anul tău de naştere sau ţi-e frică chiar şi să întrebi? Poate te gândeşti că te caută să-ţi lase hârtia şi nu te găsesc. Dacă-i aşa, atunci eşti doar *insoumis.* Nu-ţi face griji, tatei îi pasă de tine, căci are nevoie să-l ajuţi la treburi. În ultimii ani a consiliat mulţi ofiţeri superiori greci cu privire la investiţii, aşa că, după părerea mea, te necăjeşti degeaba şi mă împovărezi şi pe mine.

Mai vreau să fii atent la un lucru: nu te deschide prea mult în faţa vizitiului nostru, omul ăsta are ceva care mă sperie. Când îmi trimiţi vreo scrisoare cu cărţile mele, mai bine să le împachetezi mai întâi în hârtie legată cu sfoară. Să ne ferim, iubirea mea, şi, desigur, să încercăm neîncetat să câştigăm timp. Dacă ai de gând să devii unul de-ai noştri, un donmeh, şi să vii la Moscheea Nouă, spune-mi, ca să pot începe să sper. Nu ştiu ce-i mai greu, până la urmă, pentru un bărbat: să facă bani sau să se lepede de credinţa strămoşilor săi?

Poţi să zici că sunt naivă, dar de ce am impresia că-n Franţa au găsit o soluţie pentru toate astea? Dacă mă vei răpi vreodată, să nu rămânem în oraşul ăsta carbonizat, cu muştele şi ţânţarii din fiecare vară. Să mergem undeva departe, pe insula contelui de

Monte-Cristo, să... Închei aici, fiindcă am auzit un zgomot la uşa din faţă.

Je taime

Se făcea că e într-un oraş aşternut cu ruine; dărâmături şi drumuri săpate ce semănau cu nişte albii de râu. La răstimpuri, pe străzile strâmte vedea leşuri umflate de cai. Mirosea a hoit şi a ulei ars de motor. Muştele bâzâiau deasupra cadavrelor, roiuri întregi de muşte... Îşi flutura palma prin faţa ochilor închişi, ca şi cum ar fi vrut să le alunge. Dar cel mai mult voia să alunge oraşul ăsta ars de război, oraşul în care orizontul, în loc să fie luminat de fulgerele ploilor de primăvară, era brăzdat de scânteile tunurilor, iar pământul îi era sfâşiat de plasele de sârmă ghimpată.

— Lefteris, trezeşte-te! Te cheamă beiul! Trezeşte-te, mă!

Deschise ochii şi văzu peretele zgrunţuros de la capătul nasului. O arie de treierat albă, văruită, luase locul oraşului vineţiu plin de ruine.

— Trezeşte-te, împieliţatule! Ce-ai păţit azi de dormi aşa?

Se întoarse pe-o parte şi-l văzu pe Theodoros aplecat deasupra capului.

— Te cheamă beiul, e musai să mergi!

Se ridică în şezut pe patul de fier, încă luptându-se să se desprindă cu totul din visul cu schije de obuze, *abri-uri,* plase de sârmă ghimpată...

— Mă duc să pregătesc trăsura. Mi-a zis să fie iapa ţesălată şi sătulă. Vezi de te spală, ţi-e boţit obrazul!

Auzi uşa închizându-se în urma vizitiului. Primul lucru pe care şi-l dorea în acea dimineaţă era să se întâmple ceva care să-i permită să stea singur. Aproape că se făcea anul de când împărţea cu Theodoros o odaie mititică. A doua dorinţă era mai simplă: să-şi vâre capul sub apă.

La scurtă vreme, merse la vilă şi ciocăni la uşă, cu gura încă uscată de somn. Îl găsi aşezat la birou, cu ziarele întinse dinainte.

— Spune să-ţi facă un ceai, o cafea... Cere şi nişte pesmeţi, nu vom prânzi aici la amiază.

Îi convenea că beiul era cufundat în ziare, căci avea nevoie de puţin timp să-şi revină. Era de vină pesemne absintul din ajun. Câteodată, când simţea o strânsoare în jurul gâtului, lua străzile la pas, de unul singur. Ieri, asfinţitul îl găsise în faţă la Lebet[45]. Îl întâlnise acolo pe sârb, un vechi cunoscut din port, care ţinea pentru refugiaţi o cafenea înjghebată în întregime din tablă şi scânduri de la cuferele Armatei Orientului. Pentru o oca de fasole, sârbul îţi aranja întâlniri cu

fete din zona arsă şi din taberele de refugiaţi de la Zeitenlik. Absintul ajuta să nu-ţi mai aminteşti nimic a doua zi.

În acea dimineaţă, beiul avea, totuşi, chef să-i citească titlurile ziarelor cu o voce teatrală:

ÎNSEMNĂTATEA VICTORIEI GRECEŞTI

Nemuritoarea lance grecească a fulgerat şi sub străfulgerările ei au căzut poziţiile cele mai fortificate şi punctele cele mai strategice. Skra, teribila cotă 1076[46]*, a fost cucerită.*[47]

VICTORIE GRECEASCĂ PE FRONTUL GEVGELI CAPTURAREA A NUMEROŞI PRIZONIERI COMUNICAT OFICIAL

Comandamentul General al Armatei Orientului a expediat următoarea telegramă:

SALONIC: 17/30 mai. Ora 7:15. Diviziile Creta şi Arhipelagul au atacat în această dimineaţă...[48]

Beiul îşi aprinse una dintre ţigările sale scurte, ridică sus de tot altă foaie şi dispăru în cerneală şi fum.

Când lupta aliaţilor trece prin cea mai critică perioadă, este o onoare pentru Grecia să acţioneze de partea popoarelor civilizate.[49]

Lefteris îşi sorbea cafeaua cu nesaţ. Se lupta să-şi domolească durerea de cap, în vreme ce urechile îi vâjâiau de nesomn şi-l ardea stomacul.

— Nu te simţi rău că nu eşti de fată la asemenea momente de eroism şi de glorie?

— Nu înţeleg, stimabile.

— Despre armată vorbeam, despre faptul că nu eşti de faţă, pe când ceilalţi greci ţin piept tunurilor bulgăreşti.

— Nu i-am refuzat patriei mele serviciul militar, stimabile, doar că ea încă nu m-a chemat...

Alperen Bey zâmbi şi-şi scoase ochelarii. Cu cât îmbătrânea şi-i încărunţea barba, cu cât i se dezgolea fruntea şi rama de sârmă a ochelarilor îi devenea tot mai necesară, cu atât îi amintea lui Lefteris de celălalt Lefteris, de Venizelos. Înrolarea sa în armată, ba chiar viaţa sa depindeau de aceşti doi bărbaţi, care-l jucau la zaruri mângâindu-şi când şi când, gânditori, barba.

— Dac-ai dori să te oferi voluntar, asta se poate aranja... Se întrebă ce joc juca beiul cu el în dimineaţa aceea.

— Dar să lăsăm deoparte, băiete, chestiunile militare, treburile noastre sunt aici şi ne-aşteaptă.

Preferă să nu-i răspundă şi îşi sorbi doar restul cafelei.

— Afacerea pe care am încheiat-o în urmă cu câteva zile a fost avantajoasă din toate punctele de vedere. Atenienii plătesc cu bani gheaţă, cuprinşi de entuziasmul investiţiilor într-o colonie originală. Prim- ministrul grec pare să le fi umplut capul cu visul Greciei Mari. Se iau la întrecere unii cu alţii pentru investiţiile din „Ţările Noi”. Eu, personal, dac-aş fi în locul lor, mi-aş vârî paralele în Portul Pireu, căci al nostru de- aici e tot mai marginalizat pe zi ce trece. Să-ţi spun doar că guvernul grec a înaintat o măsură ce permite importul liber al produselor de bază doar prin Pireu. Ştii ce înseamnă asta? Că toţi importatorii noştri, în majoritate evrei, sunt împovăraţi de costuri de transport şi multe altele. Apreciez că, din cauza asta, dar nu numai, portul nostru se va ofili mai devreme sau mai târziu. Cu ani în urmă, şi-a pierdut şansa de-a fi declarat „port liber”, lucru pe care grecii de la ministerul din Atena nici măcar n-au acceptat să-l discute. În fine, părerea mea nu contează prea mult în discuţia noastră. Nouă, această tendinţă recentă a unor gospodari din capitală plini de aere ne convine, vom scoate bani frumoşi din asta. Vin sudicii – în special membri de vază ai Partidului Liberal – cu toată înfumurarea învingătorului. Toate câte se-aud şi se scriu despre noul oraş care se construieşte după incendiu au inflamat minţile multora...

— Nu fără temei, stimabile...

— Pe de-altă parte, ai noştri pleacă. Musulmanii şi evreii donmeh îşi lichidează încet-încet averile şi-şi strâng gospodăriile. Nimeni nu se poate simţi în siguranţă după o posibilă victorie a Antantei. Unii pleacă, aşadar, iar alţii vor să vină.

— Noi, din câte-mi dau seama, vom fi puntea, intermediarii şi...

— Şi consilierii pentru economii şi schimburi valutare, iar pentru cei care-şi lichidează averile şi pleacă, consilieri de investiţii pentru locurile unde se duc – Smirna, Beirut, Constantinopol...

— Ultima tranzacţie ne-a arătat că există mult spaţiu. Posibilităţile...

— E vorba, în esenţă, de două lumi diferite. Poţi să-ţi imaginezi un musulman care face iminei scoţând-o la capăt cu un consilier al băncii englezeşti din Atena? Lumile astea două, eu le pot face să comunice între ele şi să încheie tranzacţii într-un mod extrem de profitabil pentru mine...

— Nu-i niciun mister în toate astea, stimabile. Noi continuăm să extindem ceea ce am început deja.

— Am aici în fată o listă cu musulmani din Salonic care

doresc să emigreze, fie imediat, fie în timp. Înregistrarea completă a tuturor proprietăţilor lor, înainte de-a căuta cumpărători, e esenţială. Începem de azi. Theodoros e gata?

— Aşa mi-a spus.

— Vom prânzi mai târzior, în oraş. Mă-ntreb însă dacă, după incendiu, a mai rămas vreun loc respectabil unde să ne aşezăm... O văzu stând în deschizătura uşii de la birou. Purta o rochie neagră, care-i adăuga ani şi o făcea să pară uscăţivă, una dintr-acelea pe care obişnuiau să le poarte femeile musulmane din Exohes. Căută să-i prindă privirea, dar ea dispăru în camerele din spate.

— Vom începe cu o mică fabrică de ţigle şi cărămizi din Sedes. Mi s-a părut că cel de-acolo se grăbeşte să plece mai repede decât toţi ceilalţi, aşa că sigur o să cedeze la preţul cerut. Am un olar din Marousi care-i interesat pentru ginerele său, hai să mergem, şi mai vedem...

Era o zi de primăvară târzie, în pragul verii. Coborâră acoperişul trăsurii, să nu-i bată soarele, căci, pe măsură ce se scurgea timpul, acesta devenea din ce în ce mai stânjenitor. Între vizite, comentau ce auziseră, iar Lefteris nota date şi cifre. De la fabrica de ţigle din Sedes până la o fabrică de săpunuri din Kalamaria, şi-apoi îndărăt, spre Vest. La pârâul Toumbei vizitară un atelier de fierărie deţinut de un donmeh, o rudă îndepărtată a beiului. Vindea tot: magazii, atelier dotat cu toate uneltele, casă. Voia să meargă la Smirna, iar beiul se angajase să-i găsească acolo casă, magazin şi moşii. După ce plecară de la fierărie, se îndreptară spre zona arsă. Îl lăsară pe Theodoros la o cişmea umbrită, în afara zidurilor. Avea să-i aştepte acolo, unde staţionau şi alţi vizitii.

Trecură pe lângă Turnul Alb în jurul amiezii. Aglomeraţia obişnuită se mai potolise; de altfel, era sâmbătă, iar firmele evreieşti erau închise. Merseră cu paşi lenţi de-a lungul falezei, pe lângă liniile de tren instalate de aliaţi pentru a uni partea de est cu portul. Pe partea stângă, deasupra valurilor, se aliniau ghişeele îngrijit vopsite, cu frumoasele lor cupole, ca nişte pălărioare, situate pe debarcaderul vaselor de pasageri – *escalier de marbre* –, unde se verificau paşapoartele călătorilor de pe vapoarele care acostau în oraş.

— Avem de vânzare birouri şi o casă în centru, îi spuse beiul, mergând încet şi legănându-şi bastonul scump, din lemn lustruit, în ritmul paşilor.

Ne aflăm, fireşte, într-o fază de tranziţie, întrucât oraşul se reconstruieşte. Deocamdată, desigur, cele mai multe vile sunt în restaurare. Priveşte!

Ridică bastonul şi-i arătă câteva clădiri cu faţa spre mare.

Aveau schele şi paravane de pânză groasă, iar din ele răzbătea gălăgie de la muncitorii care lucrau. Din loc în loc, vedeai terenuri goale ce fuseseră curăţate de dărâmături şi aşteptau acum în anticamera istoriei oraşului, ca să renască sub forma unor edificii moderne, străzi sau pieţe, orice ar fi dictat planurile, legile sau încălcarea lor.
— Un mare interes prezintă Cetatea de Sus, unde avem multe case musulmane. Desigur, acolo sus sunt bairuri şi stânci. Ce orăşean ar fi serios interesat? Dar s-aşteptăm, căci vederea spre mare atrage, niciodată nu ştii...
De când se porniseră la drum de dimineaţă, Lefteris îl asculta şi-i răspundea laconic. Îşi petrecea majoritatea timpului luând notiţe cu un creion moale într-un carnet. Era deranjat, fiindcă în acea sâmbătă beiul era puţin ciudat şi, uneori, uşor nepoliticos.
— Încă ne interesează aprovizionarea cu alimente a aliaţilor. Furnizorii se schimbă constant, iar înghesuiala lor în faţa birourilor ofiţerilor de aprovizionare pare fără sfârşit. Să nu uiţi şi de armata grecilor, care-n clipa asta luptă. Şi ea are furnizori – ai partidului, fireşte...
Lui Lefteris i se păru că, la pomenirea armatei greceşti, tonul vocii i se schimbase.
— Cred, stimabile, că peştele cel mare urmează să vină sub chipul reconstrucţiei. E important ca cineva să studieze noile artere rutiere... Strada Tsimiski, de exemplu. În câţiva ani, vom avea acolo cu totul alte valori ale imobilelor.
— Am ajuns, i-o tăie Alperen Bey, scoţându-şi pălăria în faţa unei intrări luxoase. Îmi vei permite, Lefteris, să te invit la masă.
În acea zi ar fi preferat să se întoarcă în odăiţa sa şi să se întindă pe patul de fier, fără a vorbi cu nimeni, dar...
— Mă simt onorat, stimabile, vă mulţumesc.
Ospătarii aveau ceva din moliciunea cunoscută a Orientului, amestecată cu nepăsare. Nu putea să-i pună în mişcare nici măcar perspectiva unui bacşiş generos din partea a doi domni bine îmbrăcaţi – în mod limpede, patron şi angajat, totuşi, domni –, mai ales dată fiind extrema eleganţă a celui mai în vârstă. Comandară miel cu orez şi băură ayran şi un strop de rachiu rece. De la masa lor se zărea pieziş marea, dar jumătate din fereastră era acoperită de perdele scurte. Ciocniră paharele şi dădură pe gât rachiul îngheţat.
— Cine ştie ce-o să ne aducă vara asta? se întrebă cu voce tare Alperen Bey.
— Vara trecută a adus incendiul, anul ăsta vom vedea. Cea mai bună veste ar fi încheierea războiului.

— Nu spera prea mult, Lefteris, căci ambii adversari au forţe la păstrare. Retragerea Rusiei i-a oferit Germaniei o gură de aer, căci a economisit forţe de pe Frontul de Est chiar atunci când Antanta credea c-o să termine cu ea o dată pentru totdeauna. În august se împlinesc patru ani de la începerea războiului, cine s-ar fi aşteptat să dureze atâta?!

Lefteris trase puţin perdeluţa şi aruncă o privire în stradă.

— Stimabile, spuse trăgând adânc aer în piept, cred c-a venit vremea să vă las.

Alperen Bey ridică ochii din farfurie.

— Adică să plec din căsuţa lui Theodoros. Câştig ceva bani de la dumneavoastră, aşa că mă voi îngriji să-nchiriez o cameră undeva. Am auzit că, în Exohes, e o familie de negustori de tutun care, după incendiul de anul trecut, de-abia se descurcă, aşa că închiriază toate camerele de la parter. Ziceam să iau una, nu-i departe de dumneavoastră...

— Fă cum crezi, îi răspunse sec beiul, vârând în gură o bucată de miel. Să punem capăt şi bârfelor din cartier, adăugă de îndată ce înghiţi îmbucătura şi luă o gură din ayranul rece.

— Ce bârfe, stimabile?

— Vorbe-n vânt, care se aud încoace şi-ncolo. Aşa cum intri şi ieşi zilnic din casă, mulţi se-ntreabă dacă eşti ginerele meu sau un asociat.

Lefteris încrucişă cuţitul şi furculiţa deasupra farfuriei pe jumătate pline.

— Aţi putea, cred, să spuneţi că sunt ajutorul dumneavoastră preţios, un colaborator de neînlocuit...

— Toată viaţa mea am umblat fără minciuni, de ce-aş începe acum? Team instruit aşa cum aş face-o cu oricare altul şi, de-ar fi vreodată nevoie, aş face acelaşi lucru cu altcineva.

Lefteris se înroşise. Aprinse o ţigară şi trase perdeluţa de tot laoparte, ca să poată privi în stradă.

— Lefteris, vreau să vezi noile trasări din planul urbanistic al lui Hebrard[50]. Vreau să te uiţi cu atenţie, când o să avem acces la el. Am primit promisiunea c-o să fim printre primii care vor vedea noile planuri. Preţul terenurilor va fi determinat exclusiv de ele.

— Niciodată n-am izbutit să înţeleg ce am fost cu adevărat pentru dumneavoastră, în planul vieţii şi-al afacerilor – unde m-am aflat cu adevărat în toate aceste luni.

— Hai acum, nu-s vorbe bărbăteşti astea! Cele sufleteşti doar femeile din popor şi le zic, la cişmea sau afară-n prag, îi răspunse şi bătu din palme să-i fie adusă socoteala.

Mergeau agale de-a lungul Bulevardului Hamidiye, pe ale

cărui tăbliţe scria acum „Apărarea Naţională”. Se îndreptau spre cişmeaua unde poposise Theodoros. Găsiră trăsura priponită cu pietre, în vreme ce el dormea iepureşte pe pământ, cu spatele sprijinit de-o roată.

Porniră la drum cu iapa asudând sub soare. Bulevardul Exohes părea liniştit şi frumos în amiaza târzie. Trecură pe lângă vila doctorului K. Aslanian, a avocatului Em. Salem, a Hersiliei Mizrahi, pe lângă Guvern. După discuţia de la restaurant, plină de tăişuri, nu mai scoseseră o vorbă. Theodoros, care de obicei sporovăia, tăcea şi el. Chipurile lor arătau de parcă ceva clocotea în adâncuri, gata să ţâşnească afară cu pocnet.

Lefteris se sprijinise de spătarul banchetei şi privea lung casele şi grădinile, chibzuind că n-ar fi de mirare ca de mâine să-şi reia vechea viaţă – grădinar, ca tată-său, fără costum şi cravată, fără visuri.

— Avem musafiri! exclamă Theodoros, trăgând brusc de hăţuri când ajunseră la poarta de fier a vilei lui Alperen Bey.

Doi bărbaţi stăteau în faţa casei, în dreptul grilajelor, părând să-i aştepte.

— Coboară! Îi porunci beiul lui Lefteris cu o voce surprinzătoare, care parcă venea dintr-o altă gură, o gură străină, cu dinţi ascuţiţi.

Se apropiară de ei. Erau soldaţi greci, dintre care unul purta pe braţ însemnele de caporal.

— Tu eşti Lefteris Zevgos? îl întrebă.

Nu fu în stare să simtă tristeţe sau nelinişte, nici să gândească, nici să facă doi paşi ca să ajungă până la ei.

— Eu sunt, răspunse calm.

— Lefteris Zevgos, patria te cheamă! Îi spuse şi, întinzând mâna, îi dădu ordinul de recrutare.

— Doar o clipă, să-mi iau câteva lucruri.

— Nu-i necesar să ne urmezi chiar acum. Te poţi prezenta şi mâine unde scrie acolo.

— Prefer să vin acum cu voi, le răspunse şi aruncă o privire dispreţuitoare către Alperen Bey.

Între timp, Theodoros deschisese larg poarta, ca să bage trăsura înăuntru. Lefteris veni după el, îndreptându-se către căsuţă. Intră în odaie şi luă câteva haine – doar pe cele pe care şi le cumpărase singur, nu şi pe acelea dăruite de bei în zilele incendiului.

Ieşi în grădină cu valijoara închisă neglijent – curelele erau strânse în găurile greşite. Caporalul îşi aprinsese o ţigară afară, pe drum, şi-l aştepta. Alperen Bey intrase în curte şi păşea pe aleea cu pietriş alb.

— Mulţumesc, stimabile! Îi strigă Lefteris de departe, plin de ironie.

Alperen Bey se întoarse şi-l privi. Ţinea ceva în mână şi începu să-l fluture de la distanţă. Lefteris recunoscu una dintre scrisorile sale către Mirza.

Înainte să-l urmeze pe caporal la camionul militar, auzi pianul din camera ei. Era primăvară târzie şi, prin ferestrele deschise, vântul unduia perdelele. Era sâmbătă, 19 mai 1918.

Apartamentul de la ultimul etaj

Al doilea stasimon

Orestis întinse mâna şi luă paharul cu apă.

— Mi s-a uscat gura de atâta citit, îi spuse lui Girdot şi începu să bea.

În vreme ce lua ultimele înghiţituri şi ţinea ridicat paharul de sticlă, îi aruncă prin acesta o privire furişă, căutându-i pe chip o expresie, ceva în limbajul trupului care să arate că acceptase cartea pe care o scrisese despre viaţa lui.

— Ei bine? îl întrebă aşezând paharul gol pe masa dintre ei. E important să am o primă părere, un sentiment despre cum vi s-a părut până acum viaţa dumneavoastră zugrăvită în carte.

— Important pentru tine poate, dar nu şi necesar!

— N-am văzut nici măcar o tresărire pe chipul dumneavoastră, nicio manifestare de mulţumire sau de nemulţumire...

— Am învăţat de mic să-mi ascund sentimentele. O scrii şi-n carte: Lefteris Zevgos, cel care voia să spună atât de multe, dar care, tăcut, privea pe furiş din spatele uşilor. Cel care visa, dar care-şi păstra visurile pentru sine. Doar în scrisorile lui către ea sufletul îi prindea aripi, însă ele l-au distrus. Tu însuţi ai scris asta.

— Trebuie să fi fost un moment foarte dureros atunci când aţi plecat în armată.

— Nu a fost atât armata, cât izul trădării, care se revărsa asupra mea precum duhoarea din dormitorul recruţilor.

— Trădare din partea unui moşneag cu bani...

— Atunci nu eram sigur că trădarea venea doar din partea beiului. Mă speria şi totodată mă înfuria posibilitatea ca Mirzei să-i fi fost pe plac această situaţie – plecarea mea, vreau să spun.

— Eraţi atât de bănuitor, aşadar?

— Le-am chibzuit pe toate. Oare cum ajunsese o scrisoare de-a mea în mâinile lui Alperen, de vreme ce ultimele scrisori

i le dădusem eu însumi? Sunt sigur că, îndată ce bătrânul a priceput ce se-ntâmpla în casa lui, a trecut la fapte. Nu-mi pot închipui că Alperen, aşa cum mi-l aduc aminte chiar şi-acum, a fost capabil, fie şi pentru câteva zile, să se prefacă neştiutor. Nu-i stătea-n caracter.

— Aşadar, credeţi c-ar fi aflat totul abia cu o zi înainte, pe 18 mai.

— Cred că da. Nu uita că, pentru a întoarce mecanismul recrutării către persoana mea, în haosul acela al arhivelor, era de-ajuns un singur telefon. Mirza credea întotdeauna că, de-ar fi vrut, tată-său m-ar fi putut ascunde de armată ani de zile. Se-ntâmplau multe de felul ăsta în anii aceia...

— Dacă-n cele din urmă Mirza a fost nevinovată, credeţi că el i-a spus mai devreme, înainte să vină soldaţii, de descoperirea acelei scrisori?

— În ziua aceea a fost tăcută de dimineaţă, poate c-o ameninţase de cu seară. Trebuia să fi auzit, Orestis, acel cântec de pian din clipa plecării mele – un bocet, cum ai spune şi tu, scriitorule! Nu ştiu ce naiba era piesa aia, doar muzicienii cunosc astfel de lucruri, dar era cu siguranţă un rămas-bun, asta era limpede.

Îl văzu aprinzându-şi încă o ţigară în felul acela al orbilor, pe care Orestis îl observase de multă vreme.

— Vă simţiţi tulburat?

— Ce te face să spui asta?

— Până la urmă, a fost un complot? Poate că beiul ştia lucrul ăsta fiindcă i-l mărturisise chiar ea?

— Bănuiala asta m-a otrăvit în tranşee luni de zile.

— Să vorbim despre ce-a urmat? Unde-aţi fost în sâmbăta aceea şi mai apoi, până să vină vremea campaniei?

— Despre campanie scrii mai departe?

— Fireşte.

— Îţi voi spune. Centrul de instruire a recruţilor era undeva în afara Salonicului, nu-mi amintesc precis unde. Am stat acolo aproape toată vara. Mi-a rămas întipărit în minte faptul că rămâneam tăcut zile întregi – puşcaşul tăcut. Mai erau şi alţii ca mine, inadaptaţi. Am întârziat, totuşi, să plec pe front, asta o ţin minte. Pe la mijlocul lui august m-au luat să îngrijesc grădina Cartierului General. Munceam acolo ceasuri în şir, doar eu şi florile...

— Ar fi o imagine tare frumoasă în carte, însă, din păcate, omit toate astea, după cum veţi vedea, şi trec direct la campanie. Totuşi, florile le iubeaţi cu adevărat, nu era vorba doar de lupta pentru supravieţuire.

— Da, dar mai era ceva pe deasupra. Le simţeam aşa cum

un om singuratic simte, din răsuflarea câinelui său, ce ascunde sufletul animalului. Priveşte afară, pe terasa mea – e plină de plante. Vei spune poate că-i un lux de prisos pentru un bătrân orb. Nu le văd, Orestis, dar le adulmec, le simt. Mi-e de-ajuns să-mi împing cadrul în fiecare dimineaţă prin faţa glastrelor şi, cu ajutorul Korinei sau al Olimpiei, să m-aplec câteodată să le-ating.

— Olimpia e asistenta de dimineaţă?

— Da, e asistenta medicală. Tu vii după-amiezile, de-asta n-ai întâlnit- o.

— La ce vă gândeaţi acolo, în grădina Cartierului General? Nu prea mai are însemnătate acum, desigur, căci cartea e scrisă.

— Priveam când şi când înspre răsărit, către Bulevardul Exohes, către casa ei. Exohes n-a fost niciodată doar un cartier pentru mine, ci o altă planetă, un loc unde voiam să trăiesc ca ei, chiar dacă eu nu eram unul de-al lor. Nu voiam să mă-ntorc în Halkeon, nici altundeva în zona arsă, printre săraci. Uneori, la Comandament, pe când săpam marginile grădinii, aproape de drum, aruncam priviri furişe către fiece landou ce trecea prin faţa porţii. Deşi mi se întâmplaseră atâtea în vila lor, tânjeam s-o revăd aşezată în trăsură împreună cu tatăl ei, îmbrăcată în alb şi ţinându-şi umbreluţa de soare deasupra capului.

— Nu era prea obişnuit să vezi o musulmană îmbrăcată în alb.

— Aşa mi-o închipuiam eu.

— Până când aţi rămas la grădina Comandamentului?

— În septembrie '18 m-au trimis la Corpul 1 de Armată. Nevoia de materie însufleţită era imensă. Războiu-i ca marile camioane ce-nghit benzină cu vadra. Oamenii sunt combustibil pentru război.

— Ce frumos aţi spus!

— S-o pui în carte! La urma urmei, e şi cartea mea...

— Este cu adevărat? încă nu mi-aţi confirmat-o.

Eugène Girdot zâmbi şi-şi aruncă chiştocul în scrumiera de lângă el, care era plină cu apă.

— Orbul trebuie s-audă sfârâitul ţigării stinse în apă pentru a fi sigur că nu dă foc la ceva. Acum, în legătură cu confirmarea de care spuneai, o ibovnică pe care-o aveam odată la Paris îmi zicea: „Cu toţii, *mon amour,* avem nevoie de acceptare. Eu vreau să ştiu că atunci când eşti în mine, te pierzi cu totul, iar tu vrei să ştii că eşti cel mai bun amant pe care l-am avut vreodată.” Tinere, şi tu eşti la fel acum. Vrei s-auzi că eşti bun la pat!

Orestis izbucni în râs.

— Cu alte cuvinte, că scrii bine, asta aştepţi s-auzi! Ca să-ţi satisfac curiozitatea, de două ore de când te-ascult citind, mă străduiesc să aflu dacă Lefteris Zevgos ăsta despre care scrii sunt eu. Nu-s încă sigur. În vreme ce sfârşeai capitolul de mai devreme, în care beiul îmi flutura scrisoarea de departe, am simţit o înţepătură-n piept. Lucrurile nu s-au petrecut tocmai aşa atunci, însă acum am simţit din nou acea supărare, ceva ce-mi Stârneşte furie şi-mi creste bătăile inimii.

— Ceea ce-mi spuneţi e încurajator pentru mine, arată că romanul are efect asupra cititorului, emoţionându-l, arată că...

— Nu ştiu însă care dintre cei doi a fost mai nefericit atunci, acel Lefteris al tău sau eu, Eugène Girdot?

— Când cartea va fi publicată, cititorii vor afla despre acel Lefteris – doar pe el îl vor cunoaşte. Îmi pare rău, aşa se-ntâmplă întotdeauna...

— Dacă-n următoarele pagini nu-mi seamănă pe cât mă aştept, cartea n-o s-apară niciodată! Cât voi trăi eu... mai târziu, faci cum crezi!

— Să trecem acum, domnule Eugène, la Corpul 1 de Armată.

— Am plecat pe Frontul Strumei. Cei mai mulţi de lângă mine erau ostaşi căliţi, la explozia obuzelor îndepărtate nici măcar nu-şi plecau capul. Să-ţi spun drept, nu prea-nţelegeam războiul pe-atunci. Obuzele erau rare şi cădeau parcă la-ntâmplare, de nicăieri, ca nişte fulgere născute aiurea de furtună. Bulgari să lupte în faţa noastră n-am văzut, doar mai târziu câţiva neraşi, prizonieri, care ne cereau ţigări. Mai degrabă îmi amintesc bătăturile de la bocanci şi duhoarea ţărânei din tranşee.

Dar acolo, pe cinstea mea, mirosea mereu a mormânt, iar asta ţi-o spune un grădinar care săpa pământul de mic copil!

— Cu toate astea, v-aţi adaptat.

— Depinde cum priveşti lucrurile. În lunile acelea eram ca hipnotizat. Uneori credeam că soldatul acela de infanterie, care mergea împovărat cu puşcă, mască de gaze, cleşte pentru sârma ghimpată, gamelă şi ploscă, toate lovindu-se între ele, era altcineva, nu eu. Într-o zi, bunăoară, la un apel, mi-am auzit strigat numele, dar aşteptam să răspundă altcineva. Câteodată, mi se părea că-s fratele geamăn al puşcaşului Lefteris Zevgos care lupta pe Struma.

— La Kavala când aţi fost?

— Când a fost eliberată Macedonia de Est şi s-a mutat acolo Comandamentul Corpului I de Armată.

— În noiembrie, de altfel, războiul s-a încheiat oficial. Germania s-a predat.

— Da, asta mi-o amintesc, căci am făcut o petrecere mare la Comandament. Mă puseseră acolo din nou să îngrijesc grădina, fiindcă unul din Salonic le şoptise că făcusem treabă bună la Cartierul General. Alţii, în baracă, şopteau între ei că aveam relaţii sus-puse, căci, în vreme ce eu îmi îngrijeam florile, ei descărcau cufere-n ploaie. Ce relaţii să fi avut eu?! Eram doar ăla pe care-l gonise Alperen Bey cu un şut în dos într-o sâmbătă după-amiază! Nu aveam pe-atunci, Orestis, cunoştinţă de micimea omenească, deşi trăiam pe străzi de mic copil. M-am schimbat în câteva luni, am devenit alt om în campanie. Îmi plăcea să fiu din nou printre flori, dar gândul meu era mereu acolo, îndărăt. Mă mistuia dorinţa să aflu dacă mă trădase, dacă se supusese sau dacă primise să se mărite cu acel Volkan. Ori cu celălalt, cu Zeki. Nu-i groaznic că, după şaizeci de ani, încă-mi amintesc numele lor?!

— Vă înşelaţi, domnule Eugène. Acele nume le-am născocit eu numai şi numai pentru carte.

— Poţi să-mi spui „stimabile”, te rog? Ţi-aş fi îndatorat... Orestis simţi un fior, deşi pricepu ce se petrecuse, fiindcă această privelişte a confuziei era stânjenitoare şi cruntă. I se mai întâmplase într-o după-amiază să-l vadă pe Girdot pierzându-se pe când îi citea. Vârsta înaintată şi orbirea îl împingeau tot mai adânc în galerii necercetate.

O chemă pe Korina să-l ajute să se ridice. De obicei, câţiva paşi cu cadrul îl ajutau.

— Vreţi să mergeţi la toaletă? îl întrebă Korina.

— Da, te rog, răspunse el.

Orestis ieşi puţin pe terasă, ca să ia aer. Cerul era spuzit de stele – o noapte senină de vară. Doar puţine dintre balcoanele de peste drum erau luminate, cei mai mulţi fiind plecaţi pe la casele lor de vacanţă. Orestis zâmbi la gândul că, odinioară, aici erau casele de vacanţă ale oamenilor acestui oraş; acum, pentru un pic de verdeaţă şi răcoare, trebuia să dai fuga în Halkidiki sau Asprovalta, pe drumuri mai proaste decât cele din vremea Antantei. Se uită la ceas; era aproape miezul nopţii. Se întrebă cât timp va mai rezista Girdot să-l asculte citind.

— Pune de cafea! i se auzi vocea din salon poruncindu-i Korinei.

— Sunteţi gata, stimabile? îl întrebă Orestis cu un surâs, vârând capul prin perdea.

— Nu sunt Alperen Bey, tinere, nici stimabil, şi-s alergic la astfel de soţii!

— V-aţi întors, domnule Eugène?

— N-am plecat niciodată, dacă nu cumva consideri evadare faptul că m-am dus să mă uşurez din pricina prostatei îmbătrânite. Aşază-te la loc, să continuăm!

— Dar sunteţi cu adevărat pregătit?

— Nicicând nu m-am simţit mai bine! Ce-mi vei citi acum?

— Campania din Ucraina. Vă amintiţi de ce s-a făcut?

— Fiindcă al doilea Lefteris al vieţii mele, Venizelos, n-a vrut să le strice hatârul anglo-francezilor şi ne-a trimis pe noi, la începutul lui '19, să luptăm împotriva bolşevicilor – pe noi, Corpul I de Armată, diviziile 1, 2 şi 13! Soldaţi greci murind în războiul civil al altei ţări! Ruşinos!

— Aveţi totul în minte foarte limpede. Cred că nu mai e nevoie de altă introducere, pot începe.

— La propria mea viaţă, introducere?! Ştii că-ndrugi prostii, da?

Călcâiul de fier

Stavros, în Golful Strumei,
24 decembrie 1918

Norii scoborâseră şi un vălmăşag cenuşiu, ceva ca o pâclă sau negură joasă, acoperea vârful coastei împădurite. Aceasta cobora destul de abrupt până la ţărm, printre platanii udaţi de sus de pâraiele de munte şi scăldaţi de jos de valuri. Plaja de la Stavros avea doar o singură clădire cu două etaje, ce semăna cu o vamă veche sau cu un avanpost al otomanilor. Restul erau barăci, adăposturi pentru bărci şi magazii joase, pline cu năvoade şi tot soiul de ruginituri din corăbii – buloane, ancore...

Porniseră încolonaţi din satul Vrasna şi mărşăluiau de-a lungul ţărmului, către portul din Stavros. O lume întreagă în mişcare, Regimentul 34 de Infanterie, cu bateria sa de artilerie, catârii, încărcăturile şi bărbaţii tăcuţi în bătaia ploii. Ajunul Crăciunului lui 1918, în lumina sărăcăcioasă a iernii. Burniţa încă de dimineaţă şi frigul muntelui, amestecat cu aerul sărat al ţărmului, înroşea obrajii raşi ai bărbaţilor.

Pe măsură ce se apropiau de Stavros, coasta împădurită venea şi ea mai aproape, la fel ca altele asemenea, care se înşirau dinapoia ei, foi de munte împădurit una după alta. Pe la mijlocul celei dintâi se zăreau câteva case şi turla de piatră a unei biserici, iar alături, clopotniţa, din aceeaşi piatră, ca un far străjuind muntele. Un singur drum pornea în urcuş dinspre mare, străbătea satul şi ajungea până la ultimele case de pe culme.

Cu cât se apropiau dinspre Vrasna de portul natural de la Stavros, ploaia se înteţea şi, dintr-odată, imaginea cătunului căţărat pe coastă deveni tot mai palidă, înceţoşându-se, ca şi cum mica aşezare năzuia să se înalţe şi să se piardă-n nori, într-un singur trup şi suflet cu clopotniţa, cisternele de piatră, ţăranii înveşmântaţi în negru şi vitele.

— Ţineţi pasul, măi! se auzi vocea unui sergent din afara formaţiei. Haideţi, flăcăii mei, să le-arătăm englezoilor că şi noi suntem armată, cu toate lirele lor! Înainte, măi, capul sus! E bună şi ploicică, o să vă dea luciu la căşti! Mărşăluiau pe drumul noroios de lângă ţărm, care lega cele două sate. La un moment dat, coloana de bărbaţi trecu printre platanii dezgoliţi. Bocancii li se afundau în frunzele putrezite, iar răsuflările le ieşeau ca nişte corole de lalea, sau cel puţin aşa

păreau în ochii lui Lefteris Zevgos, care era soldat şi grădinar şi ştia numai de lalele, florile ce fuseseră dintotdeauna un simbol al iubirii absolute. Florile răsuflării lor se pierdeau la iuţeală în umezeala dimineţii, ca şi iubirile acelea, de altfel, cărora li se zicea „absolute”.

— Unde sunt englezii, sergent? se auzi o voce dintre rânduri.

— Ne privesc cu binoclul. Daţi-i înainte!

Intendenţa engleză avea tabăra aşezată în acea regiune de luni de zile, iar sute de soldaţi îşi petrecuseră vara între cele două sate, purtând doar pantaloni scurţi, cu pieptul şi braţele rumenite lăsate la vedere sub soarele carnivor al verii greceşti. Înotau în pâraiele muntelui şi în mare. Făceau fotografii suiţi pe bivoli paşnici din inima Macedoniei. La umbra copacilor uriaşi, mulţi scriseseră zeci de scrisori unei Mary sau Evelyn care trăia într- o odaie dintr-o casă de cărămidă roşie şi muncea douăsprezece ore într-o fabrică, făcând proiectile de tun. Alţi Johnny pictau pe şevalete instalate sus în sat sau în pădurea de platani cu vechiul han, ce-şi întindea tot trupul de sute de copaci până dincolo de vama veche. În această pădure, vegetaţia exuberantă şi simfonia insectelor le aminteau unora dintre ofiţerii Majestăţii Sale de meleagurile Indiei pe care le civilizaseră odinioară...

Când primii ostaşi ai Regimentului 34 ajunseră la clădirea Vămii, un căpitan înalt şi uscăţiv al misiunii britanice ieşi afară în ploaie, încheindu- şi în grabă mantaua. Se opri în faţa comandantului grec şi salută cu toate formalităţile.

Era un lucru bine cunoscut de toţi grecii – ofiţeri şi infanterişti – că Intendenţa engleză, înainte de a se îmbarca pentru Ucraina, avea să-i aprovizioneze grijuliu cu îmbrăcăminte, încălţăminte, muniţie şi, după cum şuşoteau unii, cu înţelegere şi simpatie. Deşi nemţii semnaseră capitularea şi armistiţiul în urmă cu o lună, Marele Război, din pricina unui capriciu al sorţii, încă nu se încheiase pentru toţi.

În două ore, întregul regiment înaintase cu ridicarea unui adăpost improvizat din corturi şi prelate mari, care aveau să-i apere pe soldaţi de ploaie. Mai exista şi precizarea clară a comandantului lor că puteau folosi orice loc de refugiu oferit de localnici sau de aliaţii englezi.

Plutonul lui Lefteris reuşi să dibuie înainte de prânz o magazie joasă de cărbuni, sufocată de mărăcini şi ierburi căţărătoare, care, sporite de umezeală, acaparaseră aproape jumătate din acoperiş. Magazia părea părăsită încă de la începutul războiului, căci îi lipseau uşa şi ferestrele. În ultimii

patru ani, vânturile o curăţaseră de praful de cărbune pe dinăuntru şi pe dinafară; rămăseseră doar nişte saci vechi, înnegriţi şi găuriţi. Pe podeaua de pământ răsăriseră şi se uscaseră multe rânduri de buruieni.

— Camarazi, asta-i tot ce-am găsit! Să ziceţi şi mulţam! mormăi Triandafyllou, descărcându-şi în mijlocul magaziei raniţa pe care-o cărase în spate de la Vrasna.

— Mi se loveşte ţeasta de tavan, dom' caporal! se auzi o altă voce.

— Cu-asemenea căpăţână, aşa-ţi trebuie! răspunse caporalul şi nici măcar nu se întoarse să-l privească, căci în clipa aceea cerceta ungherele împăienjenite ale magaziei. La comentariul caporalului izbucniră râsete, apoi bărbaţii se porniră să-şi descarce samarele – „echipamentul de lupta[1], cum îl numeau ofiţerii –, care se udaseră şi atârnau grele de la marşul matinal prin ploaie.

— Zevgos!

Lefteris făcu doi paşi şi se opri în faţa caporalului.

— Du-te la căpitan şi raportează-i unde-o să ne petrecem noaptea! Paişpe oameni o să fim aici. Să ştie şi el!

Lefteris se afundă din nou în îmbulzeala portului, printre tunuri, căruţe, camioane englezeşti şi catâri, şi-l găsi pe căpitan, ca să-i dea raportul. Acesta doar clătină din cap, fără să-i dea prea multă importanţă, căci era copleşit de daravele.

Scăpat de povara pe care-o lăsase în magazie, se apucă să hoinărească prin împrejurimi. Dincolo de vamă se aflau un han părăsit şi încă o pădure de platani care continua până la capătul golfului. Pâraiele ce coborau de pe coastele cu vegetaţie deasă erau umflate de ape. Din fericire, britanicii se îngrijiseră să aşeze lespezi de piatră una lângă alta, ca să poată trece fără a-şi uda ghetele. Peste un pârâu, mai adânc şi mai învolburat, clădiseră un podeţ de lemn.

Simţea nevoia să fie singur. În ultimele săptămâni, se săturase de tovărăşia lor, de glumele din dormitor, de răsuflarea celuilalt atingându- i, nepoftită, faţa. Înaintă prin pădurea de platani, fără a se îndepărta de stâncile ţărmului. Din când în când, întâlnea soldaţi cu obrajii rumeni. Erau britanici de serviciu, care patrulau sau transportau în mână plicuri, telegrame...

Se opri la o margine a pădurii, călcând pe stânci şi pe nisip. Îşi aţinti privirea la Golful Strumei; în depărtare zări ancorate cele două vapoare franţuzeşti, cu coşurile lor de fum îndreptate către privirile soldaţilor din port. Nu le putea citi numele de departe, însă le auzise pomenite alaltăieri într-o discuţie dintre colonelul lor şi un francez de la Statul-Major.

Erau vapoarele *Normandie* şi *Tigre,* pregătite să îmbarce regimentul lor şi să pornească pe ruta către Strâmtori, iar de acolo, înspre Marea Neagră. Lefteris auzise că ei vor coborî primii scara vaporului şi vor păşi în portul Odesa.

Scoase o ţigară din tabacheră şi şi-o aprinse, în vreme ce căsca gura la cele două nave. Apele golfului păreau întunecate, oglindind orizontul mohorât. Mâine în zori avea să fie Crăciunul, însă cerul păgân, strângând la sân norii împăduriţi şi copacii cu frunze înnegrite de ploaie, nu avea să-şi schimbe prea curând paleta de culori întunecate. Lumea întreagă părea cufundată adânc în puţul iernii, sugând din lumina-i firavă.

Apăsă cu furie bocancul şi sfărâmă în bucăţi nişte cochilii de midii aduse la ţărm de valuri. Simţea că nu ştie cu adevărat cine e, unde merge, de ce merge, dacă se va întoarce acasă şi dacă cineva încă-l mai iubea, ca să-l aştepte. Cu o doză de autoironie amară, chibzui că, dacă ar lua în mână un creion şi o bucată de hârtie, ca să scrie o scrisoare, aşa cum făceau toţi camarazii lui, singura persoană căreia ar fi putut să i-o adreseze era Marchizul. Auzi paşi în spatele lui şi se întoarse.

— La ce te gândeşti, măi salonicanule?

Era Mihalis Triandafyllou de la el din pluton, un brutar din Grecia eliberată, un bărbat serios şi călit în foc.

— La ce să mă gândesc, măi Mihalis? încotro suntem târâţi, la asta mă gândesc!

Mihalis îşi întoarse nervos capul în stânga şi-n dreapta, să se încredinţeze că nu-i auzea nimeni.

— Fă-mi cinste cu o ţigară şi spune-mi ce te frământă!

— Războiul din Europa s-a încheiat. Noi unde dracului mergem?!

Triandafyllou trase adânc din ţigară şi se apucă şi el să caşte gura la vapoarele franţuzeşti din depărtare.

— O să-ţi vorbesc pe şleau, salonicanule, căci te văd cinstit şi ştii să-ţi ţii gura, îi spuse la un moment dat, trăgând şi mai nervos din ţigară. Mergem acolo unde ne dictează politica franceză, fiindcă întâi de toate trebuie apărate interesele capitaliştilor francezi din Rusia. E-atât de simplu şi de dezgustător totodată! Acolo, în Ucraina, unde-o să mergi, poate o să fii sfâşiat de vreun obuz, numai şi numai ca să nu se iste la Paris debandadă în marele import de caviar şi blănuri! Poate o să ţi se-mprăştie creierii-n ţărână, camarade, ca nu cumva să rămână şampania scumpă fără caviar, s-o bea vreun burghez pe burta goală, pricepi?!

Lefteris îl ştia pe Triandafyllou, ba chiar ieşiseră împreună într-o după- amiază, la Kavala, şi se plimbaseră mestecând

seminţe. La început îşi spuseseră poveşti despre femei, însă, pe când treceau pe lângă prăvăliile de tutun, discuţia luase iute o altă întorsătură, îl citise atunci, din spusele lui, că era socialist, c-avea „boala” asta, cum îi spunea Alperen Bey. Fie şi numai repulsia pe care socialismul i-o stârnea beiului era o pricină serioasă pentru Lefteris să-şi asculte cu atenţie tovarăşul.

Nu-i împărtăşi prea multe, căci trebuia să se întoarcă devreme în tabără. Cel mai mult îi vorbi despre o carte despre care discuta adesea cu un ortac de-al lui care ştia slovele şi era un brutar priceput. Acolo, în Lamia, muncea şi Mihalis Triandafyllou, asta înainte să-l îmbrace-n kaki. Acest tovarăş al lui petrecuse ani buni în America, iar în vremea marilor greve făcuse chiar puşcărie. Acolo, în fierbinţeala cuptorului, Triandafyllou discuta cu patimă până-n toiul nopţii despre romanul acela, *Călcâiul de fier,* al lui Jack London. Îi făcuse o mare impresie, mai întâi titlul şi apoi tot ce spunea despre viitorul omenirii. În vreme ce mâinile lor frământau neîncetat aluatul, iar sprâncenele li se albiseră de la faină, vorbeau despre societatea aceea din roman, în care capitaliştii ar fi fost daţi deoparte, iar niciun muncitor nu mai lucra fără asigurare. Până când visul avea să devină însă realitate, era nevoie de greve şi trebuia să se işte revoluţii, iar în timpul ăsta, călcâiul de fier al marelui capital îi vâna pe toţi cei care îndrăzneau să ridice capul, spre a-i strivi ca pe nişte gândaci pe podeaua rece a bucătăriei. *Călcâiul de fier* nu era un roman pentru doamne şi domniţe înveşmântate-n alb, care-şi beau ceaiul servit de mâinile negre ale vreunei slujnice. Era o evanghelie care călătorea din gură-n gură şi care le deschisese ochii câtorva mii de muncitori americani. Era o carte pentru aceia care voiau să răstoarne masa aşternută a lumii şi să-i spargă toate serviciile vechi şi crăpate.

— Totuşi, camarade, îmi stă pe limbă şi nu pot să nu te-ntreb: dacă toate-s aşa cum zici şi dacă pentru mai-marii şi buzunarul lor ne cară până la capătul lumii, de ce-ai acceptat să vii? Ne-au pus pe toţi să semnăm înainte. Dacă nu voiai, puteai să nu vii în Rusia.

— Din aceeaşi pricină pentru care-au venit cei mai mulţi: pentru „solda zilnica[4], pentru gologani. Şi-au lăsat în urmă ogoare nelucrate, prunci, bătrâni, datorii... şi cea mai mică drahmă e trebuincioasă.

— De-astea o mie de drahme, camarade, aveai tu aşa o mare trebuinţă?

— I le-am trimis pe toate maică-mii. Muierea mea e lăuză şi ea ţine casa acum. În ultimele zile ale luptei noastre pe

Struma, a venit pe lume fecioru-meu. Catârii ni i-au rechiziţionat când am intrat în război. Acolon sat, oamenii se hrănesc cu ghinde şi roşcove. Pentru mine am păstrat doar cincizeci de drahme, să am de ţigări şi de nişte rachiu. Dar tu?

— Eu, ce?

— De ce-ai semnat?

— Să spunem că n-aveam unde altundeva să mă duc.

— Încâlcit mai vorbeşti! Ai trimis toţi francii alor tăi?

— Să zicem că da, ce importanţă are? Lucrul de care mă tem acum e că acolo sus, în Rusia, o să dăm de bucluc.

— Păi, ce-aşteptai, daruri de pomană? Un stat cu-aşa dare de mână n-a existat niciodată la romei. Salonicanule, acum ce-a fost a fost! Ai grijă doar să-ţi păzeşti bine pielea pe-acolo!

— Bolşevicii ăştia nu-s şi ei socialişti? Cum o să mergi să-i omori pe-ai tăi? Pe unii care poate-au auzit câte ceva despre *Călcâiul de fier!*

Mihalis îşi aşeză din nou casca pe cap.

— Nu-i treaba patriei noastre unde mergem. Ce vrei să fac, camarade, să trag în nori?

Îi întoarse spatele şi se-ndreptă către magazia de cărbuni. Lefteris îl urmări cu privirea pe când se îndepărta. Se gândi că Triandafyllou nu vorbea chiar rău şi că îi arăta încredere; totuşi, firile lor nu se potriveau. Uneori îl înfuria tonul vocii lui sau felul în care mesteca. La glumele lui nu râsese niciodată.

Părăsi marea şi cele două drapele franţuzeşti ce fluturau în larg şi îşi aţinti privirea înspre crâmpeiul de sat de pe coasta împădurită. Cerul îndoliat îşi coborâse acum norii şi mai jos, iar primele case erau acoperite cu şi mai mult alb. Începuse din nou să burniţeze şi, odată cu primele picături, casele se albiră de parcă ar fi fost cufundate în uzo.

Ar fi putut căsca gura ceasuri în şir la coasta aceea de munte, la cea din faţă şi la celelalte, cele sfioase din spatele ei, la fel de împădurite şi de împresurate de nori. Stăteau înşirate una după alta, îndărătul şi de-a lungul coastei pe care se afla satul, iar uneori se curbau, rotunjind spinarea întregului munte. I se păreau ca nişte petale de flori aşezate în spirală, oferind o carne fragedă tuturor bobocilor. Îşi făgădui că a doua zi dimineaţă va încerca să urce în vârful satului, căci voia să privească de sus golful campaniei de peste mări...

Zilele care urmară aduseră ghinion. Se dovedi cu neputinţă ca artileria să fie încărcată pe vapoare în acel ?ort, şi nici animalele de povară, nici restul armamentului greu. Bărcile care făceau curse între vapoare şi debarcaderul de lemn se

vădiră nepotrivite. Îmbarcarea tunurilor şi a armamentului greu trebuia să se facă într-un port adânc şi bine echipat. Exista o singură soluţie: artileria să fie trimisă la Salonic, unde s-o aştepte cele două vapoare pentru a o încărca. Apoi să vină vapoarele din nou aici, la Stavros, ca să îmbarce pedestraşii cu tot cu raniţele lor.

Lefteris auzea vociferări şi nemulţumiri venind dinspre sediul improvizat al Comandamentului. Ceea ce unii numeau „ghinion”, alţii numeau „lipsă de organizare”. Englezii zâmbeau ironic şi tăceau. Comandamentul central, care era francez, grăbea transferarea, pentru a nu irosi şi mai mult timp. Trei zile întregi fură necesare să mute artileria, prin noroi şi ploaie, în portul din Salonic şi să înceapă îmbarcarea. Se apropia Anul Nou.

în magazia de cărbuni timpul părea să stea în loc. Soldaţii primiseră de la englezi uniforme groase de lână, iar acum se priveau unii pe alţii şi făceau haz de „hainele de botez”, cum le numeau. Când nu ploua, erau adunaţi în faţa portului, complet echipaţi, iar nişte ofiţeri elocvenţi ţineau discursuri. Orice discurs despre campania din Rusia Meridională cuprindea nesmintit referiri la mitul lânii de aur şi la expediţia Argonauţilor, la eterna virtute războinică a neamului şi la datoria sacră a grecilor de a-l ajuta pe ţarul de aceeaşi religie cu ei să se aşeze din nou, falnic, pe tronul său.

Lefteris era mai tăcut ca niciodată în zilele acelea. Îi ceruse caporalului permisiunea să cutreiere împrejurimile, de vreme ce nu avea cui să scrie, iar jocul de cărţi pe pătură îl moleşea.

— Doar să nu te rătăceşti! Îi ordonă acesta şi nu-i mai dădu atenţie, fiindcă ştia că putea avea încredere în el şi, totodată, pentru că i se părea că grădinarul era un om ursuz şi câteodată ciudat. Dacă l-ar fi văzut citind sau scriind într-un caiet, caporalul ar fi jurat că-i poet.

La un moment dat, în peregrinările sale, Lefteris dădu peste un doctor englez care vorbea desăvârşit franceza şi-l întrebă dacă-i picase vreodată în mână o carte numită *Călcâiul de fier.* Doctorul îi răspunse că era pentru prima oară când auzea de ea. Îl părăsi lăsându-l mut de uimire în pragul cabinetului şi porni pe drumul care urca prin sat şi ducea în vârful costişei. Drumul pietruit mirosea de la un capăt la altul a bălegar de la coteţele de porci, a stejar de cârmâz ud şi a fum de la hornuri. Mai sus de curtea bisericii găsi un luminiş între copaci şi se căţără ca să cuprindă cu privirea tot golful de dedesubt. Avea să plece în câteva zile – nu era tocmai trist, ci mai degrabă îngrijorat. Lăsa în urmă un oraş ars, o iubire neelucidată şi un Iuda bătrân şi musulman. Trăia într-o ţară pe care n-avusese

vreme so digere prea bine şi care, în răstimpuri, îşi schimba graniţele aşa cum actorii îşi schimbă costumele. Totuşi, iubea această patrie, înţelegând-o mai degrabă prin fiii ei – camarazii săi din vale, din magazia de cărbuni. Îi era milă de ei, dar mai ales de el însuşi, căci erau trimişi acolo, în Nord, ca să aducă „lâna fermecata‘, cum o numeau. Când totul se va fi încheiat, după ce-şi vor fi îngropat morţii, aveau să i-o ducă peşcheş lui Venizelos, nu cu fire de aur însă, ci cu stropi de sânge.

„Oare să aibă dreptate Triandafyllou că proletarii n-au patrie?”, se întrebă.

Îşi ridică gulerul de la manta şi îşi aprinse o ţigară.

„Eu insă am o patrie , îşi spuse, cuprinzând cu privirea, de acolo de sus, întreaga lume – munţii violet, valurile sculptate ale mării şi şnurul auriu de nisip ce încununa golful de jur împrejur.

„Totuşi, pentru mama, patria a devenit taică-meu, după ce l-a cunoscut”, cugetă el din nou.

Îşi aminti de amândoi şi-l podidi plânsul.

După scurtă vreme, ştergându-şi lacrimile, coborî până la drumul pietruit al satului şi o porni la vale. Dinspre o casă îi veni o mireasmă după care tânjise. Cineva gătea varză cu oasele şi cu sufletul porcului înjunghiat de Crăciun.

***

Vaporul *Normandie,* 1 ianuarie 1919

Ma chérie,

Astăzi, pentru greci, este Anul Nou. Pentru marinarii francezi de pe *Normandie* este o zi obişnuită – pentru anglo-francezi azi e 14 ianuarie –, cu un prânz obişnuit, conserve, viţel şi iepure, întotdeauna prea sărate, lucru pe carel simţi doar după-amiaza, când cauţi apă la tot pasul. Nici pentru voi, musulmanii, ziua asta n-are ceva special. Totuşi, eu îmi încep această ultimă scrisoare cu urarea sărbătorească: să ai un An Nou fericit!

Scriu cu un creion moale, împrumutat de la un camarad – hârtia o primim de la armată. Îţi dai seama că scrisoarea asta va fi foarte diferită de celelalte pe care ţi le-am scris. Acum, între noi fie vorba, mai e şi cenzura militară. În vreme ce-ţi scriu, îmi închipui privirea plictisită a ofiţerului de siguranţă periindu-mi scrisoarea de sus până jos. Sunt sigur că scrisoarea mea va fi citită de-a fir a păr, căci e neobişnuit ca un soldat grec să scrie franţuzeşte. De-aceea, scumpa mea, îţi spun că, dacă-n trecut indiscretul care şedea între noi era tatăl tău, acum acesta va fi un ofiţer oarecare. Şi, crede-mă, mă simt mult mai în largul meu cu acest camarad francofon de la cenzură decât cu moş Alperen!

Am lăsat în urmă insulele Thasos şi Lemnos şi navigăm către Constantinopol. Departe, la orizont, de-abia se zăreşte Samothraki, căci e o vreme mohorâtă, de iarnă, iar valurile ne clatină serios în

răstimpuri. Dinaintea mea se află un geam acoperit de sare, astfel că lumea de-afară pare încă şi mai tulbure şi mai întunecată. Aşa cum ţi-am scris mai sus, aceasta-i ultima scrisoare pe care o primeşti de la mine. Părăsesc patria, iar ultima mea imagine e cea a portului din Stavros, la gurile de vărsare ale Strumei. Ne-au adunat pe chei şi, înainte să înceapă îmbarcarea, am cântat cu toţii imnul naţional. În încheiere, am strigat de multe ori „Ura!”, cu armele înălţate, căci plecam, în sfârşit, în campanie. Satul lăsat în urmă, cu casele lui de piatră pe costişa împădurită, semăna cu Mycene sau cu alt loc antic. Vezi că-mi mai amintesc câte ceva din lunile petrecute pe băncile Şcolii Orăşeneşti! Toate puştile noastre, cu baionetele fixate, se înălţau ca o pădure de suliţe. Îmi stăruia în minte această imagine şi dintr-o carte franţuzească pe care-o luasem odată din biblioteca ta şi-o răsfoisem. Era o carte a unui grec antic, care povestea despre o fată jertfită pentru ca vântul să sufle şi să se poată porni o campanie. Aşadar, mi s-a părut că portul din Stavros seamănă cu Aulida – dacă-mi amintesc bine numele acelui loc antic –, fiindcă aşteptasem zile întregi fără să facem nimic.

Îndată ce bocancii mei au lăsat în urmă pământul şi m-am urcat în barca ce avea să ne conducă la vapor, am avut un simţământ ciudat, ca şi cum mi-aş fi luat rămas-bun pentru totdeauna de la pământul natal. Poate că în Rusia, unde mergem, voi fi ucis. Poate de aceea m-am simţit aşa şi am vrut să-ţi trimit o ultimă scrisoare.

Desigur, nu ştiu dacă o vei primi vreodată, căci sunt atât de multe lucruri care ne despart – marea, armata, tatăl tău... M-am întrebat dacă nu cumva, plecând, am simţit doar din întâmplare acelaşi nod în gât pe care-l simt ţăranii atunci când ridică pânzele către America, lăsând în urmă, cu inima sfâşiată, pământul satului lor. E posibil, aşadar, să nu mă mai întorc prea curând în patrie, poate nicicând, poate o să fiu ucis, poate o să mă alătur bolşevicilor... (iertare, domnule ofiţer, glumesc!).

Presimt, deci, că nu mă voi întoarce şi încă nu am un răspuns limpede la marea întrebare: ştiai sau nu că vor veni în acea după-amiază să-mi lase ordinul de recrutare? Dacă ştiai, ai încercat să-l împiedici pe taică-tău sau ai văzut în furia lui o uşurare pentru impasul în care te aflai? I-ai spus că te iubesc de ani de zile, de când erai doar o copilă, că te-am respectat, c-am devenit ciracul lui doar pentru luxul de-a te vedea în fiecare zi?

Însă atitudinea ta din acea după-amiază, dar şi după aceea, lasă loc de îndoială. Am rămas atâtea luni în Salonic, încât, dacă voiai, puteai să mă vezi sau, la nevoie, să-mi trimiţi un mesaj prin Theodoros ori prin slujnica ta. O, *enivrante amie!*[51] Pesemne că n-ai avut curajul lui Aline, care-a lăsat deoparte un nume de familie respectat, o obârşie nobilă, o religie, căsătorindu-se cu Spyros Alibertis. Tu însăţi mi-ai spus povestea lor, cea mai romantică din cartierul Exohes. Pesemne că n-ai avut nici măcar jumătate din voinţa tatălui meu, care a devenit catolic de dragul nevestei lui, Gisèle. N-ai semănat nici un pic cu mica franţuzoaică needucată, care a părăsit totul de dragul lui şi s-a dus într-un oraş necunoscut, ca să sfârşească bolnavă de oftică într-o colibă de lângă mare. Pentru că n-ai fost nici Aline, nici Gisèle, nici toate acele lucruri pe care le-am visat, te-am jertfit ca pe Ifigenia.

Cuţitul pe care-l ţin în mână se cheamă „uitare”. Scumpa mea, poate că într-o bună zi, după mulţi ani, îmi voi aminti de tine şi voi veni pe neaşteptate să-ţi cer lămuriri. Dacă asta se va întâmpla vreodată, să ştii că nu voi mai fi grădinarul, nici mâna dreaptă a vreunui misit donmeh. Voi veni doar dacă taica Alperen îşi va pleca umil capul şi va curăţa cu un ştergar fotoliul în care mă voi aşeza.

Până atunci, să fii fericită!

Armata s-a îmbarcat în cele din urmă, corăbiile au plecat, iar campania a pornit.

Te îmbrăţişez,

soldat Lefteris Zevgos,

Divizia 2, Regimentul 34 de Infanterie, Batalionul 2

***

În ziua de Bobotează, dimineaţa devreme, aruncară ancora în portul Odesa. Primele imagini zărite de soldaţii regimentului fură cerul apăsător al Rusiei şi mulţimile de oameni care veniseră să-i întâmpine pe chei. Ţineau în mâini steaguri ruseşti şi greceşti, pe care le tot fluturau în frigul dimineţii. Pe punte, se pregătiră pentru o inspecţie grabnică, înainte de a se alinia şi a începe să coboare pe scara laterală. Printre ei, la fel ca pe mal, domnea o atmosferă de sărbătoare, după atâtea zile de captivitate gălăgioasă petrecute între plăcile de tablă. După un bărbierit bun şi câteva felii de pâine prăjită mâncate, unii dintre ei, care avuseseră rău de mare şi se chinuiseră, făceau acum haz pe seama înfăţişării lor.

Defilară pe străzile oraşului. După ce urcară treptele impresionante din port, păşiră într-un oraş european, cu o primărie maiestuoasă, o operă şi parcuri. Drumurile, adevărate bulevarde, erau străjuite de şiruri de castani sălbatici şi de salcâmi. Greceskaia, strada cea mai de seamă a comunităţii greceşti, era plină de conace impunătoare. La balcoane şi ferestre stăteau aplecaţi oameni cu drapele, aclamând Regimentul 34, care defila în şiruri de câte patru, purtând izmene călduroase şi tunici de lână noi primite de la Intendenţa engleză.

Era unul dintre cei mulţi, un grădinar tăcut printre ţărani, muncitori, meşteşugari şi flăcăi simpli care păşeau pentru întâia oară pe asemenea bulevarde. Erau bărbaţi pe care, pentru întâia oară, îi aclamau de la balcoane femei cu podoabe grele şi mâneci încărcate cu dantelă, băieţi în uniforme de marinar, care mergeau la şcoli alese, unde învăţau trei limbi străine şi scrimă. Era pentru întâia oară când bărbaţii de pe Frontul Macedonean, după ce se înfundaseră luni de zile în noroiul şi roiurile de ţânţari de pe Struma, treceau prin mijlocul aplauzelor negustorilor cu gulere albe scrobite, care de ani buni câştigau mii de ruble din încărcăturile de cereale transportate de la Răsărit spre

Apus pe vasele fluviale de pe Dunăre şi prin reprezentanţele lor de la Brăila şi de la Galaţi.

Era unul dintre cei mulţi, unul dintre aceia care nu aveau să cunoască niciodată de-aproape persoanele de vază ale comunităţii greceşti, care nu aveau să fie invitaţi niciodată la un *après-souper,* ca s-o asculte pe fiica cea mare a familiei cântând Chopin în salonul măreţ. Era unul dintre aceia care nu aveau să mănânce niciodată borş dintr-o farfurie de porţelan, care nu aveau să stea de vorbă, ţinând în mână un pahar de coniac, cu agenţi de asigurări şi consuli în cluburi private, nici nu aveau să mângâie, într-o dulce moleşeală, scaunul de catifea din loja operei.

Doar cei care aveau să supravieţuiască luptelor cu bolşevicii vor putea să povestească, peste ani, lângă soba din cafeneaua satului lor, cum trăiau grecii din Odesa, cât de înalţi erau caii lor, cu blana ţesălată şi strălucitoare, câte ceasuri elveţiene aveau în casele lor impunătoare şi cât de mult îl iubeau pe Venizelos atunci, la început, când le adusese armata greacă sub balcoane. Era unul printre cei mulţi – auzea, vedea şi tăcea. Îşi săpa zilnic propriul ogor şi-l afâna, spre a sădi, când va veni vremea, visuri noi, fiindcă cele vechi prinseseră afide şi zăceau bolnăvicioase în cartierul unui oraş ce nu-l mai atrăgea. Împreună cu Mirza, jertfise atât cartierul Exohes, cât şi Salonicul însuşi, pironindu-le cu acelaşi cuţit acolo, în golful din Stavros, în mijlocul uralelor camarazilor săi care urcau în bărci să meargă la vapoare. Iubire, cartier şi oraş – îşi fluturase pentru totdeauna batista dinaintea lor, trimiţând o ultimă scrisoare de pe *Normandie,* ce fusese preluată, la Constantinopol, de către poşta militară a cuirasatului *Averoff.* Intrând în Marea Neagră, se golise şi se curăţase cu totul pe dinlăuntru. Se simţea acum imaculat, mai alb chiar şi decât zăpezile pe care avea să le întâlnească.

La nord de Odesa, martie 1919

Toată întinderea dintre satul Kremidovka şi Bol Bougialik, dar şi mai sus, la Serbka, Berezovka şi Vasilinovo, era numită „Frontul de Nord- Vest”. În realitate, era o imensă arie de treierat biciuită de furtuni de zăpadă, cu temperaturi variind de obicei între minus 20 şi minus 30 de grade.

Transportarea aliaţilor, greci şi francezi, se făcea îndeosebi cu trenul, iar fiecare deplasare de felul acesta era o adevărată odisee. Cel mai adesea, se întârzia ceasuri întregi, ba chiar şi zile. Din când în când, locomotivele se defectau în mod misterios, iar mecanicii, fără grabă, se puneau să le repare. Era un secret bine cunoscut că toţi cei de la Căile Ferate

colaborau cu Roşii. După numeroase tergiversări, cele mai multe curse se desfăşurau cu ofiţerii înşişi postaţi în locomotive, îndreptându-şi asupra mecanicilor revolverele încărcate. Unii dintre mecanici erau lăsaţi spânzuraţi cu capul în jos de copaci câte-o zi întreagă, ca să fie drept pildă. Pe unii dintre ei, care recunoscuseră sabotajele, îi executau fără a-i mai dezlega. Bărbaţii din Regimentul 34 întâlniră de câteva ori astfel de leşuri spânzurate, legănate încoace şi încolo de vântul îngheţat ce mătura câmpia.

Toţi soldaţii Diviziei 156, greci şi francezi, dormeau iepureşte, de teama că nu se vor mai trezi dimineaţa din pricina frigului. Dacă supravieţuiau nopţii îngheţate, dimineaţa nu izbuteau nici să se spele, căci ploştile lor rămâneau sloi de gheaţă. Mâncau zăpadă ca să-şi astâmpere setea, iar uneori, dacă bombele nu-i sileau să se vâre iute-n pământ ca şobolanii, abia apucau să bea o cană de ceai. În jurul obrajilor şi al capului îşi înfăşuraseră cârpe ca să se apere de frig, semănând toţi cu nişte răniţi. Aveau sprâncenele acoperite de cristale şi bărbi pline de păduchi, care li se plimbau pe gât, frunte şi părţile tainice de sub izmenele englezeşti, care, în gerul stepei ucrainene, li se păreau acum a nu fi chiar de lână.

Lumea întreagă era o arie de treierat albă, iar ei, nişte boabe stinghere, risipite. În răstimpuri, războiul, un bou greoi priponit de-un ţăruş, se învârtea de jur împrejur, trecând peste ei şi strivindu-i sub copite. Lumea întreagă era o arie de treierat, unde vântul îngheţat cernea sufletele celor ucişi, împrăştiindu-le-n văzduh.

Bolşevicii continuau să vină cu miile. De câteva ori îi văzură de-aproape, ba călare, ba artilerişti cocoţaţi pe vreo taceankă – o căruţă dintr-acelea cu mitraliere grele. Adeseori, întârzierile trenurilor li se păreau o binecuvântare, după cum şuşoteau între ei, departe de urechile ofiţerilor. Era de preferat să priveşti din spatele ferestrei cum se dezlănţuie vântul pe câmpia a bă şi împrăştie zăpada ca pe nişte fulgi de raţe împuşcate decât să te afli afară, neştiind încotro s-o apuci şi tot ciulind urechea la galopul ameninţător al cavaleriei atamanului Grigoriev[52]. Lasă să întârzie cât o vrea misiunea, să-i schimbe alţii pe nenorociţii care luptau în prima linie a frontului, să moară alţii, nu ei! La urma urmei, războiul e o loterie, o ruletă ce are ca bilă alicele puştilor. Dacă te găseşte, te rogi de treizeci şi şase de ori să mori, ca să nu suferi.

Toţi camarazii care înfruntau zăpada împreună cu Lefteris îl rugau pe acesta să stea de vorbă cu francezii întâlniţi în cale. Voiau s-audă şi de la ei cuvinte de nemulţumire şi de revoltă.

Zvonurile circulau printre toate trupele aliate: soldaţii nu mai voiau să lupte. Veştile se răspândeau de două luni, de la primele bătălii, cele de la Herson şi de la Nikolaev. Unele fapte nu puteau fi tăinuite de către Comandament. Se şoptea că mulţi dintre cei care fuseseră declaraţi morţi erau pur şi simplu dispăruţi. La batalioanele franceze ajungeau ştiri cum că în închisorile din Odesa, rechiziţionate de Comandamentul francez, nu mai încăpeau soldaţii indisciplinaţi şi dezertorii.

În zilele acelea dispăru şi Mihalis Triandafyllou, zici că-l răpise un demon viclean al stepei. Nu se găsiră urme de sânge, nici vreun leş îngropat pe jumătate în nămeţi. Căpitanul, în discuţiile dintre ei, preferă să nu dea amploare faptului; îl declară dispărut şi nu mai comentă. Lefteris
îşi ţinu şi el gura închisă în legătură cu cele petrecute cu o seară înainte. Erau amândoi de planton la un post de strajă şi-şi împărţeau un strop de vin dintr-o butelcuţă, să se încălzească. La un moment dat, Mihalis îşi lărgi fularul pe care-l avea înfăşurat ca un giulgiu în jurul gâtului, vârî două degete înăuntru şi scoase un lănţişor cu o cruciuliţă de aur.

— Te ştiu om de cuvânt, îi spuse şi, dintr-o singură mişcare, îşi scoase lănţişorul de la gât.

— Ce faci? îl întrebă Lefteris.

— Când s-o sfârşi nenorocirea asta, să cobori în sat şi să-ntrebi de Hrysanna, văduva mea, şi să-i dai cruciuliţa asta, s-o pună-n leagănul feciorului meu, să-şi amintească de mine. Eu îs sătul de cruci în războiul ăsta, în fiecare seară, înainte să-nchid ochii, simt că târăsc după mine o droaie de morţi. Mâine să nu mă jeleşti, să ştii c-am scăpat de călcâiul de fier şi c-am să fiu viu, am să fiu cu Roşii. Da' mai bine să mă declare mort, ca să aibă Hrysanna o pensie, o despăgubire, ceva... Ne-am înţeles?

Îl privi iscoditor.

— Eşti sigur? îl întrebă şi întinse mâna să-i scuture gheaţa de pe sprâncene – un gest de afecţiune obişnuit între camarazii de război.

— Sunt, salonicanule! Tu vrei să vii?

— Încă rezist şi, oricum, aici învăţ...

— Eşti singurul care o să ştie unde-o să fiu mâine. Ia-l! Lefteris deschise palma şi apucă lănţişorul care încă păstra căldura gâtului.

— Feciorului tău îi voi spune cele mai bune lucruri, îţi făgăduiesc!

— Dumnezeu să te aibă-n pază! Îi spuse Triandafyllou, strângându-şi din nou fularul în jurul gâtului. Să ştii, Dumnezeu e cu dreptatea! Ăsta nui un război al patriei

noastre.

În zilele următoare lipsi de la apelul de dimineaţă. Fu consemnat mai întâi ca absent nemotivat, apoi ca dispărut.

***

În acea săptămână, la mijlocul lui martie, ninsoarea paralizase toate drumurile şi căile ferate. Neizbutind să tină piept valului năprasnic de vreme rea, grecii şi francezii se oploşeau pe unde nimereau. Bolşevicii însă, fii ai iernii, continuau să înainteze. Între timp, veştile despre noi dezertări se înmulţeau. Un anume subofiţer Papadopoulos din Compania a IX-a trecuse la Roşii, împreună cu mai mulţi dintre oamenii săi. Despre Kondylis, colonelul, se spunea că-l huiduiseră la un raport al batalionului. Cel mai grav incident însă se petrecu în rândul celor din Nord-Vest, când francezii abandonară frontul şi se porniră înapoi către Odesa.

Atunci veni un ordin de la Comandament, către Compania a II-a din Regimentul 34, să meargă şi să tragă în francezii care se retrăgeau. Refuzară. În ceasurile următoare, începură şi ei să se retragă ordonat.

Nu pricepu nici el cum se întâmplase în cele din urmă. Parcă cineva aruncase o monedă în înaltul cerului plumburiu, iar aceasta, căzând pe gheaţă, îi arătase fuga. Era o monedă-busolă, care indica mereu Nordul, satul Vasilinovo, fuga. Fusese trimis de batalion să găsească un grup de francezi care băteau în retragere, pentru a le comunica hotărârea căpitanului lor de a neglija ordinele şi de a nu le face rău.

Mergea înfofolit, când, pe neaşteptate, asupra lui se abătu din nou furtuna. Începu să înainteze orbeşte, biciuit de crivăţ cu fulgi de zăpadă care-i loveau straşnic faţa şi pieptul. Pricepu că se apropia de-o groapă mare. Căzu în genunchi şi se porni într-acolo de-a buşilea, ca să se ferească, pe cât putea, de furia vântului. Ajunse lângă un crater adânc de vreo trei metri. Se târî până la buza lui şi-şi lăsă corpul să alunece. Era limpede că acel crater fusese căscat de un obuz mare. Datorită lui îşi recăpătă răsuflarea, fiind protejat de furia vântului. Pe când stătea ghemuit şi tot ce auzea era doar urletul furtunii, începu să iscodească în jur cu coada ochiului. Ascunzătoarea care-l salvase părea o groapă comună: din loc în loc erau împrăştiate picioare şi mâini, atât de îngheţate, încât nici măcar zăpada nu izbutise să le păteze – cărnuri învineţite, cu câteva bucăţi de pânză zdrenţuită ce fuseseră cândva o mânecă sau un crac de pantalon.

Trase adânc aer în piept, vrând parcă să se asigure că se mai află în viaţă.

— Oare până când voi îndura asta? se întrebă, luptându-se

să-şi liniştească răsuflarea ce-i făcea pieptul să tresalte.

Nu era teamă, ci lehamite şi silă. Erau revărsarea vâscoasă a smintirii, lehamitea de groaza lipicioasă, nebunia fiecărei zile, ţipătul, pornirea turbată de a se ridica în picioare cu mâna pe care-o găsise în groapă, retezată de braţ, şi de-a răcni, de-a urla în vânt, ca să înspăimânte ursitoarele şi moartea, să salveze demnitatea omenească.

Chircit în partea cea mai adâncă a craterului şi absorbit de propriul urlet în mijlocul viscolului, i se păru că aude râsul lui Alperen Bey. Pentru prima oară i se făcu teamă – nu de război sau de moarte, ci de nebunie. Îi era teamă de aceste voci nevăzute, înşelătoare, care chinuiau suflete biciuite. După ce furtuna avea să se sfârşească, va pleca. Măcar de l-ar fi urmat pe Mihalis, nu neapărat la bolşevici, ci doar departe de aici, departe de măcel, pe-o insulă, pe-o stea, oriunde altundeva! Poate că Triandafyllou ascultase în copilărie aceeaşi poveste ca şi el, povestea lui Tom Degeţel, care găsea pietricelele şi continua pe drumul cel bun, ca să nu se piardă în pădure. Poate că Triandafyllou lăsase în urma lui dinţii celor ucişi – semne pentru ca prietenul său Lefteris să-l poată găsi în stepă.

Se chirci şi mai mult, înfăşurându-se strâns cu braţele. La un moment dat, fără a-şi da seama cât timp trecuse, vuietul viscolului amuţi. Plămânii demonului stepei se goliseră, iar acum domnea calmul – calmul şi liniştea. Cei câţiva fulgi de zăpadă care mai cădeau pe ici-colo arătau doar că, şi în mijlocul unei asemenea tăceri, timpul continua să curgă.

Se căţără până la marginea craterului şi privi în jur. Orientându-se pe cât putea, porni la drum. Socoti că, dacă ar mai trăi o zi, două, ar ajunge la Vasilinovo. Ştia că acolo se aflau un batalion de zuavi şi o unitate de blindate. Dacă nu dezertaseră deja, avea să-i întâlnească. Nu ştia ce le-ar fi spus odată ajuns acolo; de altfel, nici nu avea ce să le spună.

Se aplecă, luă un pumn de zăpadă curată şi-o băgă în gură, căci îi era sete şi foame. În buzunarul dinăuntru al mantalei îi rămăseseră câteva stafide. Îşi vâra când şi când degetele acolo şi le culegea una câte una. Când o apucă între degete pe ultima, observă că, odată cu ea, apucase şi un păduche.

Înainta încet, târşâind picioarele prin zăpadă. Dacă voia să supravieţuiască, trebuia să găsească un loc de refugiu. Din fericire, înainte să-l prindă noaptea, descoperi un camion al aliaţilor spintecat în două. Un obuz, fără îndoială, spulberase cabina şoferului, şasiul şi trei roţi. Acum stătea într-o rână, cu singura roată rămasă afundată în zăpadă. Prelata remorcii părea totuşi trainică. Făcu mai întâi o inspecţie amănunţită de

jur împrejur, ca nu cumva să fie cadavre sfârtecate înăuntru sau dedesubt. Rămăşiţele camionului erau curate, fără niciun stârv; se pare că fusese părăsit la începutul raidului, înainte ca tabla să devină una cu stârvurile.

Sus în remorcă, în câteva colţuri unde crivăţul nu pătrunsese, zări nişte resturi de grâu. Era un camion de aprovizionare; acum, ajunsese pe jumătate schelet, pe jumătate cort din pânză groasă scuturată de vânt. Se strecură sub prelată şi strânse în urma sa, cu nişte corzi, două bucăţi care fluturau. Întreaga remorcă avea podeaua înclinată. În colţurile de jos găsi şi alte boabe de grâu vărsate şi începu să le înfulece cu lăcomie, precum porumbeii. Îşi amăgi foamea, apoi luă o pătură mică, pe care-o cărase în raniţa din spate. O aşternu în remorcă şi se întinse cu capul în partea ridicată şi cu picioarele în jos. Lemnul remorcii era rece, fireşte, dar era mai bine decât dacă ar fi fost de metal; prelata stăvilea vântul şi-l proteja.

Zâmbi uşor şi-şi strânse mantaua pe trup.

„E mai bine fugar. Mai bine singur”, se gândi.

Singurul sunet pe care-l auzi pe parcursul nopţii fu cel al prelatei întinse, izbită de vânt ca membranele tobelor.

Nu mai auzea vocea lui Alperen Bey, nici alte voci, ci doar pânza groasă fluturând în furtuna ce se pornise din nou în timpul nopţii. Cam atunci, spre dimineaţă, îl visă pe Abdul-Hamid fumând. Padişahul nu vorbea, părea gânditor şi nu-l luă deloc în seamă.

În următoarele două zile, se încredinţă că se îndepărtase de linia de tren ce lega Berezovka de Vasilinovo. Trecuse, de asemenea, pe timp de noapte, peste curba liniei care cotea către sud-est, înspre Nikolaev. Lăsând în urmă şinele de tren şi drumul principal, acoperit şi el de gheaţă, urma din instinct şi fără prea multă judecată orice drum de ţară îi apărea în cale, în care nu se înfunda şi pe care izbutea să păşească.

Se ţinea departe de ferme, de magazii, de clădiri părăsite şi de unele aşezări în care nu se zărea nicio dâră de fum înălţându-se-n văzduh. Mulţi ţărani plecaseră de teama luptelor, alţii se alăturaseră armatei lui Mahno[53] sau bolşevicilor atamanului Grigoriev. De cele mai multe ori îl simţeau doar câinii, lătrând de departe, dar şi aceştia încetau iute, căci erau flămânzi de săptămâni întregi. Iarnă şi război, mierle îngheţate, schelete de sălbăticiuni, dar şi de dobitoace, spulberate din ţarcuri de loviturile de tun. Pe măsură ce se îndepărta de câmpurile de luptă, nu mai vedea cadavre omeneşti, nici tranşee cu sârmă ghimpată şi saci de nisip. În

faţa lui se întindea stepa, imaculată în singurătatea şi letargia iernii.

A doua zi întâlni nişte săteni care jupuiau un porc atârnat de un copac dezgolit. Dedesubt, în dreptul capului, aşezaseră o găleată în care i se strângea sângele scurs. Despicătura din burtă, prin care i se revărsau măruntaiele, scotea aburi în ger.

Se aşeză pe o cisternă alăturată, unde vara ţăranii îşi adăpau animalele la umbra copacilor. Acum însă era uscată, iar din ţeavă îi atârna o bucată de gheaţă amorfă, care lui Lefteris i se păru că seamănă cu intestinele porcului sacrificat.

Sătenii care jupuiau animalul înjunghiat erau un bărbat şi o femeie, îmbrăcaţi în piei de oaie, în bucăţi murdare de blană şi în nişte haine vechi moştenite pesemne dintr-un cufăr de iarnă. Li se zăreau doar chipurile – bărbatul avea o barbă lungă şi neagră, iar femeia, un chip rotund, deschis la culoare şi cu pistrui. Aveau pulpele înfăşurate în cârpe legate cu sfori, iar în picioare, opinci lucrate de mână.

La început, aleseră să nu-l bage-n seamă. Îi întoarseră spatele şi roboteau la animalul sacrificat, cu două cuţite lungi; poate că prezenţa lui îi şi înfricoşa. Lefteris stătea rezemat de cişmeaua îngheţată, găsind că era odihnitor să caşte gura la ei; se săturase să fie singur, doar cu gândurile lui, de trei zile-ncoace şi avea nevoie de ceva care să-i liniştească mintea. Hainele lui nu aveau niciun însemn care să arate că era grec. Era doar un soldat, francez, polonez, rus de partea Albilor sau a Roşiilor, un simplu soldat, greu încercat de război şi de sălbăticia stepei.

La vreo două sute de metri de copac se zărea o izbă, obişnuita casă ţărănească din câmpia ucraineană. Dintr-o anume pricină, perechea jupuia porcul departe de casă; poate ca să fie departe de câinii lor, pe carei ţineau, pesemne, închişi pe undeva, căci simţiseră mirosul de sânge şi lătrau ca turbaţi.

Bărbatul, după ce termină de jupuit, încercă să-i spună ceva, amestecând şi câteva cuvinte franţuzeşti. Lefteris, prinzând curaj, îi adresă întrebarea direct în franceză. Acesta încercă să-i răspundă, mai ales prin semne făcute cu mâinile, dar fără a pune jos cuţitul. Lefteris îl întrebă dacă se aflau bolşevici în apropiere, iar acesta-i răspunse cu două vorbe şi cu mâna dreaptă, pe care o flutura vag către orizont, încercând să-i arate că bolşevicii sunt pretutindeni. Îl întrebă apoi dacă trecuseră pe-acolo şi alţi soldaţi, iar atunci bărbatul ridică o mână şi-i arătă înspre drum. Când Lefteris îi ceru pâine, îi arătă doar porcul sacrificat şi ridică din umeri – un

semn al neputinţei de a-i oferi ce-i cerea. Oare dacă nu şi-ar fi aruncat arma şi ar fi avut-o acum la el, se întrebă Lefteris, săteanul ar fi fost mai ospitalier şi mai binevoitor? îi ceru din nou pâine, şi singurul gest al bărbatului fu să-i arate găleata în care se scursese sângele. Îi veni să-şi verse rărunchii.

— Mai bine-mi mănânc păduchii de pe mine! Îi azvârli vorbele ca pe nişte pietricele şi plecă fără a-şi lua rămas-bun de la ei.

„Bună ziua" şi „bună seara" se potrivesc doar în oraşe şi sate, acolo unde oamenii mănâncă şi se spală. În câmp, la răsărit de Vasilinovo, trăieşti ca un animal sălbatic, iar seara trebuie să-ţi exersezi strigătul, ca nu cumva să-l uiţi şi pe acela într-o zi.

Mărşăluia încontinuu, zărind cum, în unele locuri, zăpada începuse să se prefacă în noroi, în vreme ce în altele era o gheaţă tare ca piatra, care-i tocea bocancii. Continuă să meargă tăcut pe ceea ce semăna a drum, având la stânga şi la dreapta şiruri de copaci uscaţi, printre ale căror ramuri dezgolite se zăreau cuiburi părăsite de păsări.

La un moment dat, întâlni un car tras de boi, mânat de un bătrân cu mustăţi uriaşe şi cu o căciulă de blană de două ori cât capul lui. Lefteris îşi duse mâna la gură, făcându-i semn că-i e foame. Bătrânul nu se opri, vârî doar mâna într-un coş şi-i aruncă două castane pe drum. Le ridică din zăpada murdară şi le şterse de haine; erau două castane mari, crude, semănând cu ochii lui Hristos din icoane. Le înghiţi pe nerăsuflate.

Continuă să meargă, iar după mai multe ceasuri, îi fu limpede ca lumina zilei că e pe cale să-şi piardă minţile. N-avea niciun plan de supravieţuire, n-avea o destinaţie, simţea doar o dorinţă arzătoare să fugă departe, să nu stea în loc, ci să meargă fără încetare, cu toate puterile trupului său, fără a se gândi la nimic. Ştia nişte nebuni de felul ăsta la Salonic, care umblau fără ţintă de la Lebet până la Kalamaria, hrănindu-se doar cu paşii şi cu delirul lor.

Îi atrase atenţia mai întâi un stol de păsări negre adunate pe marginea drumului. Se gândi că, dacă ar prinde una cu mâinile, ar mânca-o indiferent ce gust ar avea, căci monstrul foamei îi sfâşia măruntaiele şi începuse să regrete că, în urmă cu câteva ceasuri, refuzase cu îngâmfare şi trufie neghioabă sângele proaspăt de porc. Se apropie, însă păsările rămaseră pe loc, neclintite; era limpede că în stepă nici măcar dezertorii nu mai speriau zburătoarele. Îşi dădu seama că cele mai multe stăteau îngrămădite pe ceva. Pe măsură ce se apropia, imaginea devenea tot mai clară. Un om era legat de un copac

cu mâinile la spate, iar păsările îi ciuguleau carnea. Trunchiul nu-i mai stătea drept, ci era aplecat înainte, iar capul îi atârna peste picioarele răşchirate în zăpadă. Multe dintre păsările negre se cocoţaseră pe creştetul omului şi, cu mişcări iscusite, îi ciuguleau chipul. Altele două trăgeau de rana căscată în piept.

Scoase un ţipăt, iar ele, înfricoşate, se ridicară în aer. Începu să agite toiagul pe care-l avea pentru drum, învârtindu-l apoi în cercuri mari în văzduh. Era urletul agoniei mamiferului care-şi vede semenii cum sunt mâncaţi. Păsările negre zburară şi mai sus, aşezându-se pe ramurile dezgolite ale copacului de care era legat leşul.

Era limpede ca lumina zilei că fusese executat cu mâinile legate de copac, la spate. Alături de el, pe zăpadă, zăcea o bonetă militară. Lefteris o ridică şi, ţinând-o în mână, se înfiora. Stema grecească nu fusese devorată de corbi. Prinse capul de păr şi-l ridică. Pe ochii mortului din faţa lui se afla o rămăşiţă de pânză ce-i astupa orbitele goale. Obrajii erau şi ei mâncaţi pe jumătate, la fel şi o bucată moale a gâtului.

Din acea gură pecetluită, pe care-o recunoscu, ascultase luni de zile nenumărate poveşti despre drepturile săracilor lumii, despre lupta muncitorilor şi despre egalitate. Auzise şi despre călcâiul de fier al tiranilor, care urmăreşte să-i zdrobească pe toţi răzvrătiţii. Gura lui Mihalis era acum pecetluită de moarte. Gâtul lui, uscat şi mâncat pe jumătate, nu mai purta crucea, fiindcă acum o avea Lefteris.

Îi veni să plângă, însă în loc de lacrimi îi veneau doar nedumeriri şi întrebări. Un mare „de ce”. De ce l-au ucis?!

— Nu le-ai spus povestea călcâiului de fier? îl întrebă, îşi scoase boneta de pe cap şi o ţinu în mână cu respect. Şi, totuşi, îşi aminti că Mihalis era meşter la vorbe. Cu siguranţă le povestise aventura lui, nu doar prin gesturi, ci şi prin cuvinte izvorâte din inimile muncitorilor; le spusese probabil şi despre călcâiul de fier care-l urmărise o viaţă întreagă şi că venise la ei ca să fie de partea lor şi să-l ajute să scape.

Nu-l crezuseră.

Foametea albă

Rusia Meridională, ţinuturi necunoscute, martie 1919

Mai sus de Vasilinovo nu existau nume, nici culori. Nimic din ce întâlnea nu se vedea pe hartă – sau poate era acolo, dar nu şi-l amintea el – şi totul era alb cât vedeai cu ochii. Îşi ţâra picioarele, iar în răstimpuri îşi ridica mâinile să-şi apere faţa de viscol, aşa cum fac condamnaţii la moarte puşi la zid – fulgi de zăpadă căzându-i în voie pe creştet, pe frunte, pe trup. Mergea încet, ţinându-şi mâinile ridicate în dreptul feţei, ca să se ascundă de furia albului şi de şuieratul sadic al vântului ce călărea, ca o fiară desfrânată, câmpia.

Ani mai târziu, Lefteris Zevgos avea să se întrebe adeseori cum izbutise să supravieţuiască acelor zile, ce înger îşi întinsese ocrotitor aripile negre şi-l scăpase de crimele albului, ale zăpezii grele ca pietrişul, ale orizontului alb de zăpadă şi chiar de cele ale soarelui din spatele norilor, ce-şi pierduse culoarea, părăsindu-şi galbenul mândru – o tipsie de un alb spălăcit, inocentă ca un miel, care acum putea fi privită ţintă în ochi, fără teamă.

Ani mai târziu, Lefteris Zevgos va încerca să-şi amintească cum i se păruse, prima oară când o zărise, silueta aceea micuţă care mergea la vreo sută de metri în faţa lui, în vreme ce el, mai puternic şi cu un prisos de avânt, avea s-o ajungă încet-încet din urmă şi s-o depăşească, mânat de dorinţa de a supravieţui.

Necunoscutul purta o uniformă ce amintea de infanteria franceză şi care, fireşte, se albise de la zăpadă, la fel ca pânza pe care-o avea înfăşurată în jurul capului. Chipiul, arma şi raniţa, toate fuseseră abandonate pe undeva. Era un soldat mic de statură, mergând prin zăpada ce-i ajungea uneori până la piept, iar atunci, cuprins de panică, sărea ca să câştige-n înălţime, să se dezgroape din ea. Amintea de caii de la Intendenţă, care, când se spărgea gheaţa vreunui lac şi se afundau în apele îngheţate, se scuturau să scape de teama sfârşitului umed, în vreme ce moartea le ajungea până la gât, gata să le potopească nările fremătând de groază.

Primul lucru care-i trecu prin minte când îl zări fu să strige. Încă nu ştia cu certitudine dacă uniforma lui nu era furată, dacă nu cumva era un bolşevic ucrainean, un rus roşu sau alb, sau doar un pribeag al zăpezii, rătăcind singur prin urgie.

După ce se apropie îndeajuns de el, timp în care vântul apucase să împrăştie toată zăpada de pe mantaua aceluia, Lefteris se încredinţă că purta uniforma infanteriei franceze. În vreme ce acoperea distanţa dintre ei, scoase din buzunarul de la piept briceagul pe care-l ţinea ascuns acolo şi-l ţinu în palmă. Deodată, îl văzu oprindu-se în loc; poate că trăgea cu urechea, simţindu-i prezenţa.

Alese să scoată un strigăt dintr-acelea lipsite de cetăţenie, un ţipăt care ar fi putut ieşi din gura oricui. De îndată ce se dovedea necesar, era pregătit să-i spună şi primele cuvinte, dar, pentru început, ajungea un strigăt – paşaportul stepei, ce nu expiră niciodată. Îl văzu întorcându-se şi privindu-l cu atenţie. Nu făcu nicio mişcare bruscă, cum ar fi, bunăoară, să scoată vreo lamă din buzunar, aşa că preferă să ascundă şi el briceagul.

Veni vremea să asculte şi răspunsul la strigătul său. Intensitatea şi culoarea acestuia îi dădură senzaţia că animalul acela înfăşurat în cârpe, care stătea dinaintea lui, era pesemne lovit sau înspăimântat, de bună seamă mai slab ca el. Drept răspuns, fiul grădinarului scoase un strigăt şi mai puternic, ca să fie sigur că se impune încă de la început.

Infanteristul francez nu-i răspunse la fel, ci doar ridică mâna – un semn de salut, o propunere de prietenie, de supunere, aşadar, căci în lumea aceea sălbatică acestea două erau unul şi acelaşi lucru.

Ajunseră la câţiva metri unul de celălalt, iar Lefteris se opri în loc. Francezul recunoscuse uniforma armatei greceşti şi încerca să-i spună ceva prin gesturi. Lefteris i se adresă în franţuzeşte, iar el îşi coborî mâinile, lăsând pantomima deoparte. Părea stânjenit.

— De ce mă priveşti ca pe-o stafie, nu-nţelegi franceza? Dacă nu eşti zuav, ce dracu nu-nţelegi?

— Eşti francez? îi auzi vocea pentru prima oară.

— Nu, sunt grec.

— Sunt pe urinele tale?

— Nu ştiu, pur şi simplu am fugit, dar nu-s singurul... Tu?

— Şi eu am fugit.

— Unde mergi acum?

— Din câte-mi pot da seama, la dracu'! Abatele din parohia mea, când ne vorbea despre iad, pomenea mereu de focuri şi smoală. De zăpadă n-a adus vorba niciodată, nenorocitul!

— Nu vorbi mult, păstrează-ţi puterile! O să vorbeşti cât vrei când vom găsi un adăpost, ai înţeles?

— Pari foarte sigur c-aşa o să fie...

— Dacă nu crezi, mai bine întinde-te acum şi crapă!

Nu-i răspunse, doar îi făcu loc maşinal să treacă înainte. Părea să aibă nevoie de cineva care să stea în frunte. Să meargă, aşadar, grecul ăsta primul prin viscol, iar el să-l urmeze, călcând în şanţul de zăpadă săpat de picioarele lui.

În următoarele ceasuri, soarta lor comună le servi o surpriză în mijlocul pustietăţii: se treziră pe neaşteptate într-un sat părăsit. Avea orişicum puţine case, iar acum cele mai multe dintre ele aveau bătute în cuie ferestruicile şi uşile joase. Se iţeau doar foarte puţin deasupra solului, iar zăpada era pe cale să le acopere, fiindcă nimeni n-o dădea în lături. În multe locuri, nămeţii întrecuseră în înălţime acoperişurile scunde şi astupaseră cu totul cărările înguste. Croindu-şi un culoar prin zăpadă, trecură pe lângă nişte grajduri pustii şi hambare pe jumătate dărâmate. Deodată, zăriră fum din două părţi; vasăzică, nu plecaseră toţi sătenii, unii rămăseseră. Cei doi soldaţi puteau încă de pe-acum să-şi închipuie cine rămăsese: cei neputincioşi, care nu puteau pleca departe, bătrânii şi bolnavii.

Ciudate mai erau casele acelea din Rusia Meridională! Lefteris avea să şi le amintească mulţi ani după aceea, întâi de toate, erau îngropate de-a dreptul în pământ. Intrai şi, după câţiva metri, dădeai peste vreo zece trepte care te conduceau într-o hrubă. Acolo întâlneai o căldură neaşteptată, venind de la un cuptor mare ce ardea neîntrerupt într-o odaie separată. Pământul păstra căldura şi-şi râdea de iarna de la suprafaţă, care îşi ţâra hora morţii. Aşa era şi casa babei Iordanka: o gaură caldă în pământ. Spunea adesea, cântând, că bordeiul era o gaură caldă, ca cea dintre picioarele ei, o gaură din care adusese în lumea ei încălzită cinci feciori, însă pământul de deasupra, stepa cu mendrele vântului şi cu războiul, i-i luase pe toţi. Doi dintre ei se aflau alături de călăreţii atamanului Grigoriev, iar ceilalţi trei erau cu anarhiştii lui Mahno, cei cu drapelele roş-negre. Aşa rămăsese Iordanka, văduva, singură în gaura ei, să hrănească şoarecii cu mâna, de parcă i-ar fi fost nepoţi. Prima oară o zăriră stând înfăşurată în negru dinaintea bisericuţei, căreia îi lipsea uşa, fiindcă fusese preschimbată în lemne de foc. Ferestrele n-aveau geamuri, iar crucea de bronz a acoperişului fusese topită de mult în cuptoarele Revoluţiei. Bătrâna trăgea cu o mână o legătură de lemne, iar cu cealaltă îşi făcea semnul crucii dinaintea unei fresce în culori pe jumătate şterse, aflată acolo unde cândva fusese buiandrugul. Se aşezară puţin să caşte gura la ea. În zăpadă, semăna cu o pasăre neagră care nu izbutea să zboare, ci făcea doar mişcări bruşte, târându-şi o aripă rănită în jurul bisericii

jefuite. După scurtă vreme, o văzură cum trece prin faţa lor târând legătura groasă. Deodată, se opri la câţiva metri de ei, în faţa unei uşi joase, cum erau cele care duceau în casele ciudate de sub pământ. Le spuse ceva şi le făcu semn. Se apropiară de ea, amorţiţi de îngheţ şi de istoveală. Deschise uşa şi le arătă nişte trepte. Acolo, jos, se zărea o lumină. O luă înainte, făcându-le mai întâi semn să închidă uşa în urma lor. Simţiră îndată un miros de lemn ars şi de pământ. Lefteris recunoscu iute încă un iz ascuns: cel de tămâie mucedă.

— Lumea de jos, murmură francezul şi-i făcu semn lui Lefteris să meargă înainte.

O soartă excentrică îi adusese împreună – doi dezertori şi o bătrână cu mintea în ceruri. Naton şi Lefteris vorbeau între ei în franceză, dar cu

,[7]

Iordanka nu vorbeau deloc. Iordanka avea alte coduri de comunicare. Cuvintele le folosea mai mult ca să cânte, să intoneze psalmi sau să monologheze în faţa lucrurilor lăsate de fiii săi când plecaseră la război. Lefteris nu întârzie să priceapă că, şi dacă i-ar fi vorbit limba, nu s-ar fi schimbat multe în găzduirea ei. Mintea ei părea să evadeze în răstimpuri deasupra stepei, iar mişcările şi expresiile sale aveau o logică înţeleasă doar de ierarhia înaripată a cerului.

— Femeia asta-i nebună! Îi spuse Naton pe şleau încă din prima seară.

Erau înveliţi în pături de lână şi discutau între ei cu voce joasă.

— Zi-i „nebuna sfântă”, dacă vrei, dar tot nu-i întreagă la minte, adaugă francezul.

În acea primă seară, Lefteris nu prea avea chef să vorbească despre Iordanka. Era din pricina oboselii, a foamei de nepotolit, dar mai ales a nevoii de a-l cunoaşte pe francezul micuţ care îndrăznise să facă exact acelaşi lucru ca el: să-şi părăsească unitatea, dând cu banul pentru propria soartă şi dispărând în zăpadă. Oare cine era acel sergent mărunţel, cu barba roşcată, cu chipul acela care, deşi acoperit de păr, părea al unui copil? Cine era acel Naton care citea cu o pereche de ochelari cu rame de sârmă şi părea să se teamă până şi de umbra sa?

— De ce crezi că ne-a luat în casa ei? îl întrebă Lefteris.

Naton ridică din umeri.

— Poate ne-a luat drept fiii ei, dac-o avea fii…, îi răspunse după un timp.

— Are. N-ai observat fotografia de pe iconostas?

Naton ridică iarăşi din umeri, în acelaşi chip.

— Dacă ne-ar fi luat drept fiii ei, nu ne-ar fi îmbrăţişat? îl întrebă din nou Lefteris.

— Păduchii de pe noi ar fi putut să despartă până şi nişte tineri proaspăt căsătoriţi, comentă francezul, scărpinându-se iar în cap.

Lefteris izbucni în râs pentru prima oară după zile întregi, poate chiar săptămâni... Îşi dăduse seama că francezul era un om plăcut, cald în îngheţul zăpezii şi luminos în întâia noapte întunecată petrecută acolo, în gaura Iordankăi.

— Totuşi, ne-am spălat! Atâta apă fiartă şi petrol...

— Să fie sănătoasă baba nebună...

— Nu-i spune aşa, nu-mi place.

— O spun cu drag. De altfel, îmi aduce aminte de bunica mea, doar că ea...

— Ea... ce?

— Ea ne şi hrănea pe-atunci, în vreme ce aici...

— Rusia moare de foame, dragul meu marchiz, n-ai priceput?

Naton îşi ridică vârful bărbii lungi şi-l mirosi; îi plăcea că mirosea a săpun.

— Din fericire, Rusia Meridională are apă şi săpun.

— Şi mai presus de toate, foc. Casa ei e caldă.

— Nu m-am mai încălzit aşa din iarna lui '14.

— Lupţi de aproape cinci ani?

— Patru şi jumătate, mai exact. Am dormit în adăposturi mai mult decât în căminul universităţii...

Apăru brusc în faţa lor, fără basma, cu părul alb căzându-i pe umeri. Bătea ritmic într-o piuă de lemn, iscodindu-i ca pe ceva demn de mirare. Naton se apucă s-o cerceteze şi el, înfruntându-i privirea. Bătrâna îngăimă ceva, dar nu pricepură dacă li se adresa lor sau fiilor ei plecaţi, lunii, lui Mahno sau lui Lenin. Le întoarse spatele şi dispăru în odaia de-alături.

— Ai văzut soba aia mare? Cea care-i şi cuptor, ai văzut-o?

— Am văzut-o.

— Ai văzut ce ardea acolo niţel mai devreme?

Naton ridică iarăşi din umeri, în chipul ştiut. Începuse o să-i amintească lui Lefteris de ţâncii pe care-i avea la lucru la el în agenţie, cei care vindeau ziare pe străzi.

— Ne-a ars uniformele şi, cu ele, miile de păduchi.

— Sărmana Antantă, s-a pierdut în flăcări!

— Nu-i de râs, mă, am rămas în curu' gol...

— Şi păturile astea?

— Îs pături, nu haine!

— O să-ţi lipsească uniforma, grecule?

Hotărî să nu-i răspundă. Până în acel moment, un singur lucru îi era clar: că înnoptase într-un loc necunoscut şi că urma să petreacă cine ştie cât timp împreună cu un adolescent şi cu o bătrână care vorbea, poate, şi cu duhurile.

În casa Iordankăi îţi dădeai seama dacă e zi sau noapte numai dacă urcai câteva trepte şi priveai afară din locul aflat în faţa uşii de la intrare. Privind mobila dărăpănată care se găsea acolo, ai fi zis că fusese odată o sală de primire. Ferestrele mici ale acestei săli erau necurăţate de luni întregi, poate chiar de ani.

Casa ei era, oricum ai fi privit-o, un loc aparte. Mirosea a lemn, a lână şi a un soi de pact între brânză şi iaurt. Era caldă, plină de aşternuturi pe podea şi de scoarţe vineţii pe pereţi. Lămpile aveau petrol, iar candela de la iconostas era întotdeauna aprinsă. În acest cămin de ţară se mai zăreau câteva ornamente şi piese mici de mobilier, care păreau să nu aibă legătură cu restul micului univers al casei. Poate unul dintre feciorii ei era negustor sau poate bărbatul ei, care murise, adusese suveniruri de la Odesa sau de la Kiev, din lumea saloanelor Albilor, a generalului Denikin[54]: un ceas de perete, un scaun vienez stingher, o coloană de onix pentru flori, un prespapier părăsit pe tejgheaua din bucătărie, cu totul nefolositor, întrucât din casă lipsea hârtia, în afară de o Biblie veche, pe care o vizitau de multă vreme niscaiva rozătoare evlavioase.

— Ăsta-i un adăpost, omule, da, un adăpost! Aşa mi-a fost norocul, din tranşeele de la Gallipoli în cele de la Salonic, şi de acolo la Bitola şi în şanţurile zuavilor de la Vasilinovo. Şi uite-mă şi-aici! Sunt un dezertor, la dracu', dar tot în adăpost stau!

Încă din a treia zi de odihnă, Lefteris ajunsese să-l placă. Naton purta acum cămăşi groase, în dungi, şi nişte şalvari primiţi de la lordanka dintrun cufăr vechi cu iz de bumbac stătut şi de parfum de damă vărsat. Înăuntru avea o boccea cu petice colorate, care se potriveau mai degrabă într-un teatru decât într-o casă ţărănească. În următoarele săptămâni, lordanka avea să înnădească resturile pestriţe, ca să-şi îmbrace noii feciori, iar ei, un amestec între ţărani şi acrobaţi, aveau să le poarte făcând haz că încă mai sunt în viaţă.

— Adăpost, dragul meu grădinar! Sunt din nou sub pământ! Când oi muri şi-o să mă vâre-n groapă, o să mă simt ca acasă, aşa să ştii!

— Poate preferi să stai afară? îl întrebă, arătând cu degetul

către tavan, către lumea de sus, unde stăpânea albul.

— Păi, dacă nu mă plâng ţie, cui să mă plâng?! Bunicii lordanka? Pe cinstea mea, camarade dezertor, mă tem că într-o seară o să ne pună nişte otravă în felia de pâine pe care ne-o dă, o cred în stare...

Lefteris închise din nou ochii. După socotelile lui, în lumea de sus pesemne că se înnoptase. De dimineaţă, începuse să facă primele planuri de fugă, odată cu venirea primăverii, când, departe de-aici, îi va aştepta un ocean nesfârşit de noroi, fie că mergeau spre Kiev, fie spre Sevastopol. Haine, nu uniforme, păr lung, bărbi – refugiaţi şi ei, pasămite, între miile de oameni.

— De mâine ieşim la vânătoare, ai înţeles, Naton? Grâul bătrânei se termină şi mă tem că, dacă nu facem ceva, în cele din urmă ne vom ruga chiar noi pentru otravă, căci moartea prin înfometare-i cumplită!

Îşi deschise larg ochii albaştri.

— Crezi că vom muri, Lefteris?

— Cred că vom trăi mai degrabă...

— Am studiat arheologia. Voi trăi la Lyon, nu-i aşa? Să nu mă contrazici, acolo voi trăi!

— Dacă nu te-mpuşcă la graniţă...

Îşi frecă ochii cu îngrijorare, de parcă ar fi vrut să-şi stăvilească o lacrimă pe cale să-i scape şi să-l facă de ruşine.

Era Naton Lefèvre, avea douăzeci şi cinci de ani, se născuse într-un orăşel din sudul Franţei, cu numeroase vestigii romane, Vaison la Romaine. Studiase arheologia la Universitatea Catolică din Lyon. Fusese mobilizat în batalionul de la Marsilia şi apoi în Divizia 156, pe care soarta o legase de Orient şi de Frontul Macedonean.

— Stii ce-nseamnă, camarade dezertor, să fi scăpat de obuzele turceşti la Gallipoli? Să stai luni întregi cu ţeasta la pământ, purtând cască zi şi noapte, iar când te întorci în patrie, să te-mpuşte?

— Eşti dezertor, dragul meu, ce te-aştepţi să-ţi facă?

— Şi la Bitola, să vezi acolo, cu bulgarii şi cu nemţii, şi mai încolo, la Ohrid, la Leskovac...

Lefteris ar fi plătit oricât pentru o ţigară, pentru o gură de uitare. În adâncul sufletului, la fel şi Naton, cu toate că în acea zi îl apucase mania de a vorbi neîntrerupt despre cele trăite în război.

— Adăpost, şoareci, ţărână, mizerie, mâini retezate, creieri împrăştiaţi...

— Ce naiba te-a apucat azi?

— Tinerii se căcau pe ei, tranşeele puţeau, iar ei plângeau

şi nu-i puteau privi în ochi pe veterani, fiindcă ruşinea lor era mai rea decât uniforma murdară.

— Ai rezistat, totuşi, patru ani.

— Am rezistat, grecule, până...

— Pân-am ajuns aici!

— La farsa asta, la ticăloşia asta! Războiul – le spuneam tuturor, oriunde mă aflam – s-a sfârşit în noiembrie. „Noi ce căutăm aici?”, strigam. Eşti bolşevic, mă învinuiau.

— Până când ai stat?

— Până ce-am ieşit în zăpadă, în afara Odesei, şi-am luat-o pe calea ferată, către Vasilinovo. Totul alb de jur împrejur, nu mai aveam putere, simţeam că nu mai pot respira. Am început să mărşăluim prin zăpadă, fiindcă pe linia de tren aveau loc sabotaje. Linişte şi alb, cât vedeai cu ochii. Seara respiram greu şi nu puteam s-adorm. Vinul pe care ni-l împărţeau nu-mi era de-ajuns să mă liniştesc. Până ce...

Nu părea sigur că vrea să continue.

— Până ce, într-o seară, când eram de patrulă, am văzut nişte câini sălbatici mestecând măruntaiele unui tânăr caporal care era la companie doar de-o săptămână. Fusese mitraliat de bolşevici. Se desprinsese, pesemne, de pluton, şi de-asta i-au făcut felul, cine ştie... Zăpada-i supsese tot sângele, în timp ce fulgii continuau să cadă pe el. „Nu vreau să mor în zăpadă!”, le-am spus, şi i-am lăsat. Eram patru, iar ei mă priveau înmărmuriţi. „Mă duc în patria mea”, am strigat. „La Vaison la Romaine, să sap pământul, să găsesc antichităţi romane!” „întoarce-te, ţi-ai pierdut minţile!”, îmi spuneau.

Lefteris îl urmărea pe Naton, care se ridicase între timp în picioare, recitând toate astea cu gesturi teatrale şi cu privirea sticloasă pironită în tavanul adăpostului lordankăi.

— Câinii îi sfâşiaseră pantalonii şi-l mâncau de-aici, din faţă...

Bătrâna lordanka venise din bucătărie şi acum stătea în mijlocul camerei, privindu-l.

— Îi mâncau alea, grecule, pricepi?

Îşi întinsese mâinile către Lefteris, implorându-l parcă să nu piardă niciun cuvânt.

— Pricepi?!

Bătrâna azvârli cârpa pe care-o ţinea în mână şi se apropie de el. Naton stătea acum în genunchi şi-şi ţinea capul plecat.

— De nu era zăpada, poate aş fi suportat şi asta. Dumnezeu turna fulgi, tot mai mulţi... Voia s-ascundă ruşinea, voia ca nimeni să nu vadă cei doi câini smulgându-i bărbăţia...

Iordanka îl îmbrăţişă fără să-i ceară voie cu privirea măcar,

iar el, ca şi cum asta aştepta de mult, îşi desfăcu braţele.

— Doamnă, vă jur, îi spuse el, de nu era zăpada care voia s-ascundă toate astea, aş fi suportat!

Îi luă capul la pieptul ei şi începu să-l dezmierde. Naton plângea acum în hohote, zguduind-o cu totul. Ea închise ochii şi începu un cântec de leagăn. Trecu aşa un minut. Bătrâna îşi deschise din nou ochii, mângâindu-i mai departe capul şi barba. Deodată, îşi aşeză palma dreaptă pe piept şi începu să-şi descheie încet-încet nasturii capotului. Naton ţinea ochii închişi, lăsându-se legănat. Bătrâna Iordanka îşi vârî palma pe sub capot, căutându-şi sânul. Îl scoase afară, alb şi sfrijit, în vreme ce barba lungă a lui Naton îi atingea pântecele.

Lefteris se ridică şi, cu o mişcare ageră, opri mâna bătrânei, care, împinsă de cel mai orb instinct, îşi ţinea sânul pentru a-l oferi ca hrană unui băiat în suferinţă.

— Nu, doamnă, acum e bine! Îi spuse Lefteris şi-l trase uşor pe Naton din îmbrăţişarea ei.

Aceasta, după ce-l privi cu ochi goi, se apucă să-şi încheie nasturii. Era pentru întâia oară când Lefteris o numea „doamnă”, iar asta i-o datora lui Naton, care acum stătea ghemuit pe rogojina de pe podea, micuţ şi liniştit ca un prunc.

Diferenţa dintre foame şi zăpadă e că aceasta din urmă, la un moment dat, se topeşte şi dispare, pe când foamea nu. De obicei, ea creşte când încep îngheţurile şi se înteţeşte odată cu noroiul primăverii.

Ieşeau afară, printre copacii ce prindeau a se înverzi şi pe câmpurile mlăştinoase, în căutare de rădăcini moi şi de şobolani. Ţineau în mână o puşcă străveche a bătrânei şi îşi aţinteau privirea către vârfurile copacilor înalţi şi către cer, ochind orice soi de zburătoare. Se străduiau să împuşte vreo gâscă sălbatică sau câte o lebădă, în vreme ce visau să devină canibalii frumuseţii ei, s-o ţină cu mâinile de gâtul ei lung, lăsând-o să atârne ca un animal jertfit şi să-i picure sânge.

Nu mai purtau încălţări, ci se târau desculţi printr-o imensă mare de noroi. Era primăvară, iar unii copaci deja o aflaseră. În satul minuscul al lordankăi, trăiau şi doi bătrâni, care, obişnuindu-se cu ei, nu le mai dădeau nicio atenţie. Dacă însă vreunul ar fi avut legături cu bolşevicii, lear fi putut spune acelora că doi străini, doi soldaţi din rândurile invadatorilor, veniseră odată cu ninsorile şi rămăseseră să locuiască în casa acelei bătrâne, care avea feciori în război şi o parcelă cumpărată undeva sus, acolo unde îşi au sălaşul sfinţii şi îngerii.

Încercau să afle veşti din război, dar asta era mai greu chiar

şi decât găsirea hranei. Pe lângă sat treceau uneori cete înarmate. Lefteris şi Naton bănuiau că mergeau să se unească cu armata atamanului Grigoriev. Nu se apropiau de ele, căci se temeau. Poate că acum semănau cu nişte ţărani la înfăţişare, dar dacă cei înarmaţi ar fi priceput că nu vorbesc nici ucraineana, nici rusa, pesemne i-ar fi executat. Uneori treceau şi corpuri de polonezi, cu alte drapele, dar şi unele trupe răzleţe, pe care mintea lor nu le putea încadra nicăieri. În orice caz, războiul civil rus li se părea cu neputinţă de înţeles.

Pe la mijlocul lui aprilie, sub tirania zilnică a foamei, hotărâră că trebuiau să ia în curând calea de întoarcere. Auziseră de la un negustor între două vârste, care trecuse prin sat pentru câteva ceasuri, că soldaţii Antantei se retrăgeau. În porturile de la Odesa, Herson şi Sevastopol, vapoare mari veneau şi plecau, încărcate cu ofiţeri de-ai lui Denikin, dar şi cu o mulţime de oameni din vechea Rusie; printre ei, mulţi greci, carei lăsau în urma lor pe muncitorii sovietelor sărbătorind. Armata greacă, după cum îi spusese cu puţina lui franceză, alesese să plece îndărăt prin România. Cel puţin asta se auzea în popasurile caravanelor şi în staţiile de tren.

Zilele treceau, iar ei nu se hotărau asupra clipei potrivite pentru plecare. Aveau să plece împreună, ăsta era primul lucru pe care-l stabiliseră; al doilea era că trebuiau să-şi uite, o dată pentru totdeauna, vechile nume. Conveniseră deja să se îndrepte către Sud şi nu s-o ia în sus, către Kiev – toate astea, desigur, trebuiau să se petreacă înainte să-i apuce toamna. În porturile de la Marea Neagră se adunau mii de refugiaţi; acolo ar fi putut mânca din gunoaiele lor şi, în plus, nutreau speranţa că pe chei nu s-ar ţine seama prea mult de documente şi paşapoarte.

Când zilele începură să se îndulcească, lordanka scotea tot mai des un scăunaş în faţa uşii şi se aşeza în drum, împletind sau însăilând resturile de ţesături colorate pe care le ţinea pitite în cufărul ei. Glodul se uscase de-acum, iar satul era înconjurat de ierburi şi de drumeaguri de pământ care stârneau praful. Bătrâna le vorbea când şi când, fără să aştepte vreun răspuns. Lefteris simţea că acum e mai veselă decât peste iarnă – poate că şedea în prag aşteptând să apară vreunul dintre feciori. Uneori schimba câteva vorbe şi cu cei doi bătrâni care locuiau în sat – aceste trei suflete mai rămăseseră. Se vedea de la o poştă că moşnegii o ţin pe lordanka la o oarecare distanţă, din respect ori chiar dintr-un pic de teamă. Nu era din pricina îngerilor Iordankăi, pe care-i

simţeai înconjurându-i creştetul ca o aureolă. Misterul respectului faţă de ea fu dezlegat în ultimele zile ale acelui aprilie.

Era o după-amiază târzie, iar ei trei stăteau jos în casă şi alegeau fructele şi rădăcinile pe care le adunaseră de dimineaţă, după ce cutreieraseră ceasuri în şir. Cele câteva alice pe care le trăseseră într-un pâlc de cocori fuseseră zadarnice. Dintr-odată, simţiră pământul de deasupra capetelor lor – ce le ţinea şi loc de acoperiş – cutremurându-se.

— Cai, spuse Naton, lăsând totul din mână.

— Sunt mulţi, poate un escadron întreg de cavalerie. Ce se petrece?

O văzură pe Iordanka ciulindu-şi urechile şi privind în sus, către tavan.

— Vin încoace. La dracu, ce caută aici? se smiorcăi Naton.

Bătrâna îşi scoase şorţul şi începu să urce grăbită scările. Ei o urmară, fără alte vorbe. În faţa casei, în drum, se iscase un adevărat vârtej de praf. Înainte să-i poată desluşi bine prin colb, îi izbi în nări mirosul cailor. Trebuie să fi fost mai mult de douăzeci de călăreţi, iar caii pe care-i trăgeau după ei, încă şi mai numeroşi – pesemne că-i luaseră ca pradă. O văzură pe Iordanka strecurându-se printre picioarele lungi ale cailor.

— Măicuţă, ai grijă! strigă Naton şi-o apucă din spate, de teamă să nu fie strivită de copite.

Lefteris îl opri, strângându-l de braţ.

— Nu face mişcări bruşte! Îi porunci.

Erau acum înconjuraţi de călăreţi fioroşi, cu căciuli înalte de blană, jiletci din piei de oaie, paltoane din postav şi pălării. Pe piept aveau petrecute cartuşiere încrucişate, iar puştile lungi de pe spate le ieşeau în afară ca nişte paloşe. Printre hamuri şi colb, fluturau două steaguri roş- negre.

Naton cunoştea mai bine decât Lefteris situaţia din Ucraina în ultimele luni. În armata franceză exista o mai bună informare despre războiul de gherilă care brăzda ţara în lung şi-n lat. Cele mai multe lucruri i le explicase în nopţile lungi din gaura Iordankăi. Ştiau amândoi despre naţionaliştii lui Petliura[55], despre atamanul Grigoriev, despre anarhiştii lui Mahno, cu steagurile lor roş-negre, care se aliaseră de curând cu bolşevicii împotriva lacheilor moşierilor, aflaţi în luptă de partea generalului Denikin.

Nu le trebui mult să priceapă că erau înconjuraţi de ţărani anarhişti, care se ridicaseră la luptă pentru reîmpărţirea pământurilor, cerând comunităţi independente şi nimicirea moşierilor care le sugeau sângele de veacuri.

— Suntem înconjuraţi de armata lui Mahno! Îi spuse Naton, tremurând.

— Nu face mişcări bruşte şi totul va fi bine! Adică ce, preferai să fie curtenii ţarişti ai lui Denikin sau tribunalele noastre militare?

Naton nu-i răspunse. Era cu adevărat îngrijorat pentru doamna lor, care dispăruse în mijlocul unei păduri de cozi stufoase şi de picioare de cai, înveşmântată în negru şi cu o basma roşie legată la gât, de parcă purta direct pe piele steagurile bărbaţilor lui Nestor Mahno.

Dintr-odată, printre nechezături şi sforăituri, auziră voci şi râsete. O văzură ridicându-se de la pământ, ca şi cum venise clipa în care se adeverea că doamna aceasta zboară către ceruri oricând doreşte, iar seara, drept căpătâi, are o aureolă. lordanka tocmai ce fusese ridicată, precum o păpuşă, de nişte mâini puternice, care o aşezaseră pe o iapă albă. Era ca o matrioşcă zâmbitoare în braţele unui războinic cu căciulă înaltă de lână şi cu mustăţi lungi. Naton îl recunoscu de-ndată pe unul dintre cei cinci feciori din fotografie. Ceilalţi bărbaţi îşi scoseseră căciulile în semn de cinstire şi respect pentru mama conducătorului lor.

Misterul respectului pios şi al temerii celor doi moşnegi faţă de ea se dezlegase: lordanka îşi dăruise fiii Revoluţiei cu aceeaşi mărinimie cu care îşi oferea aşternuturile fugarilor.

În acea noapte dormiră afară, lângă focul cel mare aprins de tovarăşii fiului ei. El şi maica lui merseră jos, în casa lor, iar cei doi dezertori, fără să le-o spună nimeni, se retraseră discret; de altfel, la bărbaţii lui Mahno găsiră, în afară de pâine şi carne sărată, şi o căpetenie cultivată care vorbea franceza. Îi spuseră povestea lor lui Petru, care purta ochelari rotunzi asemănători cu ai lui Naton. Îi relatară aventurile lor, sperând că, fiind dezertori ai armatei imperialiste, să le trezească măcar simpatie. Un moment de stânjeneală apăru atunci când Petru îi întrebă fără înconjur dacă voiau să participe mai activ la lupta împotriva imperialismului internaţional. Nu era prea uşor să-i mărturisească unui mistic al anarhismului, unui revoluţionar, că tot ce-şi doreau în adâncul sufletului lor era o viaţă liniştită, departe de armate şi de război.

Lefteris ieşi primul din impas, amintindu-i cu diplomaţie cât de necesar era ca Mişcarea Muncitorească să se dezvolte şi în ţările lor. Da, asta era, ar vrea să se întoarcă în ţările lor! Să-şi schimbe numele şi să continue lupta acolo. Petru le vorbi şi despre Komintern[56], care fusese fondat de curând de Lenin, subliniind divergenţele lor cu privire la tactica bolşevicilor.

După refuzul lor de a lupta alături de Mahno, Petru îi informă pe larg despre cum puteau, din ţările lor, să rămână în legătură cu Mişcarea Anarhistă internaţională.

Îşi dădură seama că aveau să scape în cele din urmă, sperând că-i vor lua cu ei în marşul lor spre Sud şi că-i vor lăsa în cel mai apropiat dintre marile porturi. Erau încredinţaţi că nu fuseseră luaţi drept reacţionari, drept duşmani de clasă. Însă, mai presus de toate, erau încrezători, căci se bizuiau pe dragostea bătrânei, care, în ceasul acela, în casă, îşi spăla cu tandreţe feciorul şi sigur îi cerea să-i protejeze şi pe aceşti doi orfani ai săi, aceşti doi copii ai iernii – vrăbiuţele sale.

Apartamentul de la ultimul etaj

Al treilea stasimon

Ventilatorul din tavan se învârtea fără zgomot la prima treaptă. Orestis lăsă foile pe masă, aşeză deasupra lor un prespapier înfăţişând Republica Franceză sub forma unei fete tinere şi îşi aprinse o ţigară. Aruncă o privire să vadă cum se simte bătrânul, fiindcă îl încerca o teamă lăuntrică, încă de la începutul serii, că pe Girdot, într-un punct al cărţii, avea să-l fure somnul.

— Domnule Eugène, aceste două capitole despre război şi despre Ucraina mi-a fost foarte greu să le scriu.

Luă o înghiţitură din sucul de portocale care se încălzise.

— Pentru cineva care n-a luptat niciodată, continuă, e greu să scrie despre război. Iar zăpada nu e nici ea un subiect uşor, căci abundă în simboluri...

— Dar ai făcut armata, nu-i aşa?

Vocea bătrânului suna greoaie, fiindcă nu vorbise de multă vreme.

— Da, domnule Eugène, am făcut-o. Din fericire, au fost doar douăsprezece luni, fiindcă aveam familie de întreţinut.

— Adică pe cine întreţineai?

— Pe maică-mea. Sunt singur la părinţi, iar ea e văduvă, aţi uitat?

— Vocea mamei tale e imposibil de uitat, căci e atât de diferită de celelalte! Orbii văd sunetele aşa cum nu-ţi poţi închipui. Vocea mamei tale are puterea de a-l face pe un bărbat orb să se îndrăgostească. Mi-aş dori ca, într-o zi, să te scutească de îndatoririle tale de cititor şi să-mi citească ea o carte, *Contele de Monte-Cristo,* de pildă. Mi-ar plăcea mult so aud citită de vocea ei! De altfel, eu am citit-o doar în franceză, în vremea când sentimentul răzbunării se afla pe locul al

doilea în ierarhie, la mică distanţă de primul.

— Şi care era primul, dacă-mi permiteţi?

— Am considerat că nu era nevoie să ţi-l spun, căci erai dator să ţi-l imaginezi.

— Nu cred că-i greu de ghicit: banii!

— *Exactement.* Dac-am juca unul dintre jocurile prosteşti pe care le aud la televizor, aş întreba: ce lucru a unit atâţia oameni de rase şi credinţe diferite pe Bulevardul Exohes? Banii. Ce lucru făcea să fie atât de frumos acest cartier, atât de diferit? Banii. Ce-mi lipsea mie pe atunci, de eram nevoit să trăiesc ca un şoarece prin pivniţele lui? Pentru că asta era viaţa mea în Exohes pe vremea aceea. Banii îmi lipseau, Orestis! Banii sunt singurul răspuns la aceste întrebări şi la atâtea altele. Dar ce dracu' au păţit poeţii de nu-i preamăresc aşa cum ar trebui? Lipsa de sinceritate: boala endemică a celor educaţi, a „intelectualilor”, cum le spun azi comuniştii. Ţie nu-ţi plac banii?

Orestis se ridică în picioare ca să se dezmorţească şi se îndreptă cu paşi lenţi spre masa cea mare din salon, întinse mâna şi luă un *fruit glacé* din bomboniera încăpătoare. Începu să-l mestece încet, fără grabă. Când o văzu pe Korina, menajera de seară a lui Girdot, că intră din partea cealaltă a salonului, îi ceru apă şi cafea. Dădu un ocol canapelei pe care stătea întins pe jumătate bătrânul, apoi se aşeză din nou în faţa lui.

— Simt că această întrebare a fost pusă ca să mă prindă-n capcană, precum şi trimiterea dumneavoastră de mai devreme la comunişti! Văd că v-ar interesa să aflaţi poziţia mea clară cu privire la ambele chestiuni. Totuşi, dacă neg importanţa banilor în acelaşi mod în care dumneavoastră o subliniaţi, atunci mă apropii considerabil de acceptarea unei ideologii care contestă acumularea lor – altfel spus, capitalul. Ce să ne mai învârtim în jurul cozii, domnule Girdot: ori vânător de avere, ori comunist. Încercaţi să mă forţaţi să iau o poziţie în această dilemă.

— *Exactement,* dragul meu Orestis.

— Şi ce importanţă are ce cred eu?

— Doar ai făcut din viaţa mea un roman…

— Dacă era necesar să cercetaţi în această direcţie, trebuia s-o fi făcut încă de la început, acum e prea târziu. Niciun scriitor n-ar accepta, desigur, să se supună ordinelor şi să schimbe ceva în propria carte.

— E adevărat că mi-ar fi plăcut să-i descânţi niţel mai mult pe bolşevici şi pe ceilalţi revoluţionari din Ucraina! Era cât pe ce să ne lăsăm oasele acolo.

— Mă bucur că ne-am întors la carte. Aşadar?

— Aşadar, ce? Lucrurile nu s-au petrecut aşa cum le descrii.

— Nu ăsta-i scopul suprem, domnule Eugène, ne-am înţeles de la- nceput!

— Nu te acuz de încălcarea termenilor înţelegerii noastre, purtăm doar o discuţie. Ceea ce am auzit sună foarte romanţat, în viaţă e altfel...

— Nu există, totuşi, în viaţă, momente ce se petrec întocmai ca-n romane?

Girdot îşi aprinse o ţigară în felul tuturor orbilor de pe pământ, dar şi al acelora care încearcă să câştige timp înaintea unei întrebări dificile.

— Lasă asta pentru final, răspunse el după o scurtă vreme. Oricum, bătrânei care ne-a salvat atunci – nu-mi amintesc cum o chema – i-ai dat un nume care mie-mi sună mai degrabă bulgăresc. Pe bătrâna aceea, spuneam, o prezinţi cu o sensibilitate şi o tehnică demne de un mare prozator. Bravo!

— Vă mulţumesc...

— Nu te grăbi să-mi mulţumeşti! Cât despre aşteptarea din satul acela, de la Stavros, pe care-o evoci ca să amintească de Aulida şi de aşteptarea aheilor, foarte frumoasă şi ea. Pe Triandafyllou însă, care-n realitate se numea Panaiotidis, îl tratezi prea la repezeală..

— Din motive de economie narativă.

— Îmi închipui că la orice comentariu negativ îmi vei răspunde cam la fel – ca să te dezvinovăţeşti „cu dezvinovăţiri în păcate”[57], cum spun psalmii. Cât despre Panaiotidis, era un comunist care se asemăna mult cu alţii pe care i-am cunoscut în anii ce-au urmat. Mi-a plăcut foarte mult ceai scris, că Zevgos nu râsese niciodată la glumele lui. Într-adevăr, aşa era Panaiotidis: nu numai comunist, ci şi un tip plictisitor.

— De prisos să vă repet că, în calitate de scriitor, nu socot izbândă doar ceea ce se potriveşte cu amintirile dumneavoastră. Cartea mea pune o sumedenie de pariuri...

— Cum ar fi?

— Vă poartă cu gândul altundeva? Limba în care-i scrisă zguduie

sau doarme de-a-n picioarelea? Natura răspândeşte miresme în paginile ei? Amorurile ei asudă sau sunt sterile?

— Până acum n-am văzut în roman amor în adevăratul sens al cuvântului, cu trupuri şi cu suspine, ci doar aluzii. Viaţa mea a fost plină de femei şi de iubiri de alcov, dar nu ştiu dacă într-adevăr ai de gând să spui ceva din toate astea. Şi, ca să spun drept, nici nu-s sigur c-aş vrea. Eu sunt de modă

veche, Orestis, nu totul trebuie scos la lumină. Interesele şi amorurile trebuie să rămână în umbră, nu să le despoaie romanele.

— Pe măsură ce trece timpul, îmi dau seama că aveţi o părere, o opinie despre roman. Ce credeţi despre golurile narative inserate intenţionat chiar de autor? De pildă, n-am scris nimic despre îmbarcarea dumneavoastră şi a lui Naton pe vapor. Poate s-a petrecut la Odesa, alături de mii de conaţionali greci, ori poate la Sevastopol, printre numeroase aristocrate încărcate de bijuterii şi de înscrisuri care nu mai valorau nici măcar o rublă. Nu scriu nimic despre asta. Vi se pare dezamăgitor?

Eugène Girdot ridică din umeri cu indiferenţă.

— Şi da, şi nu. Oricum, viaţa mea a fost altfel decât cea descrisă de tine. Nu mă plâng, căci, în adâncul sufletului, mă aşteptam la asta.

Fură întrerupţi de sunetul telefonului, care era aşezat pe bufetul cu oglinda cea mare. Tresăriră amândoi, căci era o oră târzie. Se auzi răspunzând vocea proaspătă a Korinei; o ascultară în vreme ce dădea lămuriri.

— Cine e, Korina? întrebă Girdot.

— Doamna Jeni. A văzut lumină din stradă şi s-a îngrijorat, de-asta a sunat.

— Spune-i că, dacă nu-i e somn, poate să urce, întrucât seara asta-i deosebită. Viaţa mea, fie într-o carte, fie în afara ei, vom vedea...Korina le întoarse spatele şi continuă să vorbească la telefon cu intendenta.

— Azi are un soi de zi de odihnă. După cum ştii, locuieşte în aceeaşi clădire, la doi. Azi e ziua-n care merge să-şi vadă nepotul. Fiu-său stă pe Vasilissis Olgas, la două staţii mai jos.

Se auzi receptorul pus la loc în furcă. Korina se întoarse cu paşi vioi a bucătărie.

— Să nu uiţi cafeaua! Îi strigă Orestis.

— Aşa uitucă mă credeţi? se auzi vocea ei zglobie, chipurile ofensată.

— Ce drac de femeie-i asta, domnule Eugène? îl întrebă-n şoaptă.

— Ai sânge-n tine, vasăzică! Nu-ţi ascund că, de multe ori, mi s-a părut că n-ai nicio picătură!

Orestis luă din nou în mână paginile dactilografiate şi zâmbi. Ştia că bătrânul nu-l vedea, iar asta-i făcea zâmbetul şi mai savuros. Îşi dăduse seama de mult că Girdot era unul dintre acei patroni de modă veche care voiau să fie familiari cu an gaj aţii lor, dar nu din cale-afară. Când angajatul prindea curaj dincolo de limitele pe care doar el le stabilise,

atunci devenea o bestie. Orestis îl voia pe Girdot îmblânzit, ca să-l placă şi să-l cheme să-i citească şi să-i scrie cărţi, căci avea nevoie de banii lui ca să trăiască – şi, pe deasupra, îşi făcuse visuri.

Palatul de pe Bulevardul Hoche

Paris, decembrie 1919

Un Citroën roşu trecu în viteză peste o baltă, împroşcând trotuarul cu apă. Naton dădu să-l tragă pe Lefteris deoparte, însă nu apucă, aşa că pantalonii grădinarului se udară.

— Hai sictir! strigă grecul din Salonic şi, de n-ar fi avut umbrela, ar fi ridicat mâna cu degetele răsfirate să-i arate o ditamai munţă[58], aidoma gestului de ocară pe care-l făceau cărăuşii din Piaţa Baruthane.

— Las-o baltă! spuse Naton şi continuă să meargă şi el cu umbrela în mână.

— Mai avem mult? îl întrebă Lefteris, venind în urma lui.

— Aproape-am ajuns.

La Paris, iarna plouă adesea şi, ca peste tot în lume, se întunecă devreme. Acolo întâlneşti străzi pavate şi hârtoape care, în zilele ploioase, se umplu cu bălţi, întâlneşti şi şoferi care, ca peste tot în lume, nu se sinchisesc deloc, udându-te din cap până-n picioare. Un tânăr voinic de statură, fost supus al Imperiului Otoman, fugar urmărit de justiţia militară, merge în urma unui francez scund, înjurând şoferul maşinii care trecuse fără să-i pese dacă cineva se află în apropiere.

— Mi-e dor de zilele când purtam zi şi noapte o baionetă la mine! Naton, cu tine vorbesc, mă auzi?

Ploaia cădea cu zgomot şi Naton mergea cât putea de iute. Voia să ajungă la timp, fiind convins că prima impresie contează cel mai mult la o întâlnire.

— Mă auzi când îţi vorbesc?!

— Am ajuns, îi spuse şi îşi sprijini umbrela pe umăr.

Lefteris arătă cu mâna stângă înspre plăcuţa clădirii de la colţ.

— Asta-i strada de care ţi-au spus?

— Da.

Nu trecuse nici măcar o săptămână de când se aflau la Paris. Era destinaţia finală a unei călătorii lungi – de la Vasilinovo la Nikolaev şi de acolo la Sevastopol, în marele port prin care Uniunea Sovietică vomita toate bucatele stricate ale ţării, microbii vechiului regim. De acolo plecau majoritatea celor îngroziţi de războiul civil care făcea ravagii prin câmpii: moşieri, curteni, politicieni ai Dumei, trântori aristocraţi, culaci, episcopi, negustori greci şi armeni, cei osândiţi la moarte, poliţişti ai ţarului şi ofiţeri de armată care,

într-o singură noapte, îl părăsiseră pe generalul Denikin.

Lefteris şi Naton fură nevoiţi să aştepte aproape o săptămână până să găsească un vapor. Dormeau în adăposturile din port, în parcurile din oraş şi, în unele nopţi ploioase, pe sub poduri. Banii pe care îi aveau la ei erau drămuiţi, cât să le ajungă pentru câteva zile petrecute în cala vreunei corăbii.

La Sevastopol, în aşteptarea vaporului, făceau munci de rând şi comisioane pentru familii de nobili speriaţi, care se ascundeau. Adesea, capul familiei era dispărut, iar băieţeii purtau încă uniforme de marinar, în vreme ce nevestele erau doldora de podoabe şi de batiste cu par— fumuri şterse, pe care le scăldau în lacrimi. Cei doi dezertori pretindeau că erau angajaţii francezi ai unei case de comerţ, atunci când izbucnise revoluţia şi-i blocase în ţară. Izbuteau să-i convingă pe fugarii care stăteau să-i asculte că bolşevicii puseseră mâna pe economiile şi pe documentele lor de călătorie şi că puţin lipsise să nu-şi piardă chiar viaţa.

Portul din Sevastopol fu noua maternitate unde, ca prin minune, se născură a doua oară. Primul, grecul voinic de statură, deveni Eugène Girdot. Al doilea, mai scund şi veşnic zâmbitor, cu un accent din sudul Franţei, deveni Sébastien Buvet. Cutreierând oraşul de colo-colo încă de dimineaţă, îmbrăcaţi cum erau, arătau ca vai de lume. Purtau aceleaşi cămăşi ţărăneşti asudate şi nişte zdrenţe în culori ţipătoare de-ale bătrânei lordanka, pe care le luaseră cu ei de la Vasilinovo, atunci când fiul morocănos al bătrânei îi însoţise, pentru mai multă siguranţă, din Nord până spre porturile Marii Negre. Aveau, totuşi, o ascunzătoare improvizată în care păstrau un rând de schimburi curate. Când avea să fie ceasul potrivit, se vor spăla în râu şi le vor îmbrăca, înainte să se îmbarce pe vapor.

În acea după-amiază întunecată din decembrie, Naton, acum Sébastien Buvet, înainta prin ploaie pe strada pariziană. Felinarele izbuteau anevoie să străpungă ploaia şi întunericul. Se opriră în faţa intrării unei vile somptuoase cu două etaje, care avea toate ferestrele luminate. Se priviră cu o oarecare îngrijorare sub lampa de la intrare. Umbrelele şiroiau pe toate părţile, amintind de perdeaua de apă a unei mici cascade. Îşi şterseră picioarele şi sunară la sonerie.

La sfârşitul primăverii lui 1919, la Sevastopol, drama Rusiei Mari se apropia de sfârşit. Trecuse mai bine de un an de când imperiul sângera prin portul din Sevastopol, în câteva luni, zeci de vapoare sub felurite pavilioane, ticsite de oameni, străbătură dus-întors Marea Neagră, potopind Europa cu

emigranţi. În portul acela tumultuos, Lefteris întâlni şi numeroşi greci. Cei mai mulţi dintre ei erau burghezi înstăriţi care luau drumul către Constantinopol, iar de acolo, către Pireu sau Salonic. De fiecare dată când auzea numele oraşului său, ceva îl înţepa în piept ca un ac de siguranţă deschis, căci îi veneau în minte două morminte acoperite cu buruieni şi o grădină de trandafiri dezmierdaţi acum de mâini străine.

Petrecându-şi vremea cu refugiaţii greci şi discutând ceasuri în sir în vreme ce aşteptau vapoarele, spunea de fiecare dată altă minciună despre cum ajunsese pe pământul Rusiei. Îşi arunca ochii şi pe ziarele greceşti, uitate de ceilalţi, ascultând totodată ştirile şi zvonurile spuse de aceştia cu privire la soarta naţiunii elene. În tovărăşia lor, citi despre Regimentul 34 de Infanterie, care, în cursul primăverii, luă drumul întoarcerii prin România, iar de la Galaţi, fără întrerupere, se îmbarcă pe vaporul către Asia Mică. Erau aceiaşi bărbaţi care, după parada stânjenitoare de pe străzile Odesei, defilară în luna mai pe cheiul de la Smirna, înecaţi în drapele alb-albastre şi în ovaţii.

Ar fi putut să fie şi el acolo, plimbându-se pe chei şi bând rachiu îngheţat cu pepene galben în cafenelele marelui oraş. Ar fi putut, când ar fi venit vremea, să se întoarcă acasă fără să se mai ascundă. Ar fi putut să se plimbe în oraşul său, pe străzile noi trasate pe locul ruinelor arse şi să se perinde prin clădirile moderne care aşezau Salonicul în vitrina unei noi epoci.

Dar ar fi putut să fie şi în altă parte, printre cadavrele îngropate la repezeală în Ucraina, printre numele rostite sub un drapel alb-albastru fluturat de vânt sau într-unul dintre sicriele pecetluite şi fotografiate înainte de-a fi vârâte în pământ.

Ar fi putut foarte bine să fie încă la Salonic, ajutor al lui Alperen Bey, asta dacă n-ar fi pus ochii pe fata lui. Ar fi putut să fie unul dintre muşteriii cafenelei de la Turnul Alb, scăpat de armată, bine îmbrăcat, cu câteva chile în plus şi multe bancnote în portofel.

Ar fi putut să fie toate astea şi multe altele. Acum supravieţuia, lipsit de adăpost, în Sevastopol – cu alt nume, cu alt sânge şi visuri, cu dor după alte femei. Pe vaporul fugii avea s-o cunoască pe Kalina Alekseevna, o văduvă de colonel, căreia îi va dărui întregul elan vital care-i mai rămăsese după armată şi lupte. Sânii femeii mature aveau parfumul esenţei de trandafir. Termina întotdeauna înăuntrul ei, căci mireasma aceea, împreună cu amintirile, îl paralizau.

Marchiza de la intrare îi ferea acum de ploaia torenţială,

astfel că izbutiră să-şi închidă umbrelele şi să-şi ia pălăriile în mâini. Ultimii bani ai lui Naton fuseseră cheltuiţi într-un magazin cu haine de mâna a doua. Acolo îşi cumpăraseră paltoanele şi pălăriile; de cămăşi şi de pantaloni făcuseră rost în sudul Franţei, de la o episcopie care împărţea bunuri pentru refugiaţi. O slujnică negricioasă deschise uşa de la intrare. Lefteris se prezentă cu voce îndrăzneaţă – o mică reamintire sonoră a faptului că acum se numea Eugène Girdot şi că era un francez al diasporei, cu rădăcini greceşti din Marea Neagră. Îşi şterseră cu grijă pantofii şi intrară în casă.

Aerul din salonul cel mare mirosea a cărbune de sobă amestecat cu un iz de vanilie ce venea dintr-o bucătărie ascunsă privirilor. Toţi pereţii erau acoperiţi cu un tapet de culoarea zahărului, decorat cu flori mici. Se zăreau un pian, o masă cu scaune, coloane pentru flori, o oglindă mare încadrată de o ramă aurită voluminoasă, bogat împodobită cu frunze sculptate. Lângă canapeaua de două locuri cu picioare subţiri se afla o măsuţă joasă, cu o veioză şi nişte reviste pentru femei.

Apăru în salon din partea opusă a casei, purtând un costum închis la culoare, cu gulerul cămăşii scrobit. Avea părul alb, barbă şi un *pince-nez* la ochi; părea trecut de şaptezeci de ani.

— Doctorul Kuzneţov? întrebă Lefteris.

— În persoană, răspunse bărbatul bine îmbrăcat.

Îi simţiră accentul rusesc încă de la primul cuvânt.

— Domnule, venim din partea Kalinei Alekseevna...

— Am fost deja anunţat de către nepoata mea. Vă rog, luaţi loc!

În ciuda vârstei înaintate, Dorofei Andreevici Kuzneţov le strânse mâna şi se aşeză în faţa lor cu mişcări tinereşti; un bătrân mai degrabă nevricos, dar în mod vădit capabil să rezolve chestiuni mai mici sau mai mari într- un timp scurt.

— Cine este cel cu origini greceşti?

— Eu, domnule, îi răspunse Lefteris, care ar fi preferat să nu-şi fi scos paltonul, întrucât cămaşa îi era găurită şi prea strâmtă – episcopia care împărţea hainele nu se sinchisea de detalii.

— E o întrebare importantă, iar în scurt timp veţi înţelege de ce o pun. După cum văd, sunteţi doi tineri care aţi scăpat din ghearele morţii. A fost voinţa lui Dumnezeu, nu zic, dar adevărul e că trebuia să fi plecat mai devreme. Vedeţi casa asta? Am ridicat-o împreună cu fetele mele acum cincisprezece luni. E important să prevezi marile furtuni ce se apropie şi să iei măsuri din vreme. Şi eu sunt emigrant, dragii

mei, însă am izbutit să plec înainte să simt cuţitul în spate. Am venit aici, la Paris, cu toate documentele şi banii, după ce mi-am lichidat în grabă averea. Dacă azi trăim omeneşte, e datorită acestui simţ de prevedere. Nepoata mea nu ma ascultat, a crezut până-n ultima clipă că dinastia Romanov o să domnească pentru totdeauna peste pământurile Rusiei. Greşit! Însă ea a scăpat. Să-i fie de bine, alţii nici măcar atâta n-au reuşit!

— La un moment dat, domnule doctor, deschise Naton gura pentru prima oară, am priceput că nu mai era nicio speranţă. Prea târziu însă, fiindcă eram deja prinşi în capcană, aşa că ne-am pierdut banii, documentele…

Bătrânul nevricos îl întrerupse, aruncându-i o privire scrutătoare şi netezindu-şi, totodată, vesta ambiţios de strâmtă şi de elegantă pentru vârsta lui.

— Chestiunea documentelor se aranjează, nu sunteţi nici primii, nici ultimii care-au venit la Paris fără să aibă măcar un act oficial care să le dovedească identitatea. În războaie se petrec astfel de lucruri. În cazul vostru, mărturisesc că n-am înţeles prea bine cum aţi ajuns mai întâi la Odesa şi apoi la Sevastopol, după cum mi-a povestit Kalina. Recunosc însă că nu-i treaba mea. I-am făgăduit nepoatei mele c-o să vă ajut cum pot şi, pe sfinte e pământuri pe care le-am lăsat în urmă, voi face tot ce-mi stă-n putinţă! Mi-a spus că vă pricepeţi la grădinărit, domnule Girdot.

— E pasiunea mea, domnule doctor. Deşi la Moscova lucram la o societate de asigurări, vă jur c-aş fi putut să-mi câştig pâinea îngrijind grădini, dac-aş fi vrut. Însă în Rusia statutul social al grădinarului este foarte modest. Totuşi, în exil, supravieţuirea e tot ce contează. Da, sunt grădinar.

— Cu origini greceşti?

— Da, de două generaţii.

— Vorbiţi greceşte?

— Mă descurc.

— Vă-ntreb asta fiindcă am de gând să vă trimit la cel mai bogat om al Franţei. Întâmplarea face ca el să fie, după cum se spune, de origine greacă. Dacă află că sunteţi grec, cred că vă va fi mai uşor să găsiţi de lucru la el.

— V-aş fi recunoscător, domnule doctor!

— Am început tratându-l pe majordomul lui şi am ajuns să fiu medicul personal al Mariei Pilar, o poziţie demnă de invidiat din toate punctele de vedere.

— Cine este Maria Pilar, dacă-mi permiteţi?

— O aristocrată spaniolă foarte apropiată de familia regală, dar nici eu nu ştiu prea multe. Pare să fie o iubire de lungă

durată – aproape o soţie – pentru domnul Basil. Cert este că Maria Pilar reprezintă tot ce are mai scump pe lume Basil Zaharoff, cel mai puternic bărbat al Franţei. Aţi auzit, poate, de el?

Negară amândoi din cap.

— Cred că, dacă v-ar vedea în clipa asta, ar fi foarte mulţumit, întrucât se străduieşte mai mult decât orice să rămână în umbră, cu toate că-i extraordinar de puternic. Aşadar, dragul meu Girdot, ce-ai spune despre o probă de lucru la palatul grandios de pe Bulevardul Hoche? E o clădire impunătoare cu cinci etaje, plină de jardiniere agăţate la ferestre şi balcoane, iar în interior are plante în toate ungherele. Palatul îi aparţine în întregime lui Zaharoff, însă mai are şi un castel cu grădini imense la Balincourt, precum şi vila sa albastră de la Nisa. Undeva tot vei găsi să mănânci o bucată de pâine. Tu, tinere, ce ştii să faci?

Naton înghiţi în sec.

— Eu am studiat arheologia, dar pot fi orice, secretar, vizitiu, paznic…

La ultimul cuvânt, Dorofei Andreevici Kuzneţov zâmbi. Silueta

lui Naton cu siguranţă nu inspira încredere pentru a fi angajat paznic, nici măcar portar.

— Sunt de părere, îl întrerupse doctorul, că puteţi merge amândoi la palatul de pe Bulevardul Hoche. O să vă pregătesc un bilet pe care să-l arătaţi majordomului, care verifică atent cine intră şi cine iese. E scoţian şi îmi e dator, căci l-am vindecat de o durere abdominală ce-l chinuia de ani de zile. Cred, aşadar, c-o să aibă grijă să găsiţi ceva de lucru. Nu-i o idee rea, dragul meu Sébastien, să-nveţi grădinăritul alături de Eugène. Meseria asta o să-ţi asigure totdeauna o pâine cinstită. Slujnica negricioasă stătea lângă ei ţinând în mâini o tavă cu ciocolată fierbinte.

— Până beţi băutura asta revigorantă, merg în biroul meu să pregătesc scrisoarea.

Doctorul Kuzneţov ieşi din salon. Îl auziră urcând scara, ce ducea la etajul de sus. Rămaseră singuri privind tăcuţi cele două ceşti aburinde.

— Crezi că şi-a dat seama? şopti la un moment dat Naton.

— Ce anume?

— Că suntem dezertori.

— Probabil, dar nu-i pasă. Kalina mi-a spus că are o slăbiciune pentru ea. E fratele maică-sii, care-a murit.

Mai schimbară câteva vorbe în şoaptă, până se răci ciocolata şi puturăs-o apropie de buze.

— I-ai spus c-o iubeşti? îl întrebă Naton, privindu-l cu ochii lui mari şi inocenţi.

— Eşti prost? Fireşte că i-am spus, altfel cum am fi ajuns aici?

Naton se apucă să cerceteze salonul în tăcere. Deşi era cu vreo patru ani mai mare decât Lefteris, grecul îi fusese încă de la început ca un frate mai mare – din gaura Iordankăi până la Sevastopol şi de la Constantinopol până la Marsilia… La fel şi acum – Lefteris mergea în faţă, iar el îl urma. Îşi dorea să treacă doar câţiva ani, ca să se poată întoarce în Vaison la Romaine, orăşelul său. Acolo, avea să găsească el nişte minciuni noi despre cum se întorsese ca un alt Lazăr, deşi îl credeau mort de multă vreme.

Unchiul Dorofei îşi făcu din nou apariţia, ţinând în mână un plic pecetluit. Văzându-l că se apropie, se ridicară în picioare cu respect.

— Tot ce vă urez e să aveţi mult noroc şi nu uitaţi că am nevoie să-mi păstrez stima de care mă bucur în acel palat! Şi eu sunt emigrant, flăcăii mei. Sper ca laudele pe care le scriu în scrisoarea mea să fie adeverite de purtarea voastră şi-n practică. Avem o nouă patrie şi e important să prindem rădăcini aici. Să nu vă faceţi iluzii despre vreo posibilă întoarcere! Noaptea lungă a bolşevismului nu se va sfârşi curând.

În timp ce se îndreptau spre uşă, Lefteris simţi mâna doctorului prinzându-l de braţ şi oprindu-l în loc. Era limpede că voia să rămână puţin în urmă.

— Speram, dragă Girdot, să fiţi cu vreo zece ani mai mare, îi şopti. Atunci aş fi putut nutri speranţe pentru măritişul Kalinei. Mărturisesc că astăzi m-am convins că lucrul ăsta n-are cum să se petreacă. În fine, măcar să aibă un protector! Nu neapărat un soţ, ci un protector. Dumnezeu să fie cu voi!

Ieşiră pe pavajul de piatră şi apucară drumul înapoi. Cum ploaia se oprise, ţineau umbrelele închise. Aveau de mers pe jos mai bine de-o oră până la cartierele sărace, acolo unde hanuri pline de tifos ofereau, pentru câţiva franci, un pat şi o farfurie cu supă.

— De ce nu te duci să dormi la pensiunea unde stă Kalina? îl întrebă.

— Ca să se obişnuiască încet-încet.

— Cu ce să se obişnuiască, Eugène?

— Nu mă striga aşa când suntem doar noi doi! Spune-mi Lefteris! „Să se obişnuiască înseamnă să se pregătească. N-o să rămân cu ea toată viaţa.

— Şi când ai de gând s-o părăseşti?

— Îţi plac melodramele, mi se pare! O să plec când o să-mi cumpăr primele haine bune. În stepă, ca să supravieţuim, aveam nevoie de-o baionetă ascunsă sub manta, aici avem nevoie de costume scumpe. Te-ai prins cum stă treaba?

***

Palatul de pe Bulevardul Hoche, situat în inima Parisului, ar fi putut găzdui o companie, o bancă sau mai multe familii înstărite şi numeroase. Fusese însă cumpărat cu ani în urmă de burlacul Basil Zaharoff, care-l folosea exclusiv ca locuinţă personală. Înainte de a-l vizita, cei doi sărăntoci avură grijă să se intereseze pe cât le stătuse în putinţă despre misteriosul şi enigmaticul lui proprietar. Zaharoff era un vestit negustor de arme, care se întâlnea după bunul-plac cu prim-miniştrii marilor state europene; un om de afaceri cu prelungiri labirintice ale afacerilor pe întreg pământul – arme, nave, submarine, petrol, averi imobile, ziare... Deşi nu urmărea acest lucru, numele său apărea deseori pe prima pagină a ziarelor europene. De câteva ori fu chiar fotografiat cu decoraţiile primite de la marile puteri coloniale. Sfârşitul războiului îl găsise din nou câştigător, căci se situase încă de la început de partea Antantei.

Paznicul de la poartă îi însoţi până la biroul de la parter, unde se afla o sală mică de aşteptare, precum şi, aşezată la loc de cinste, cartea vizitatorilor. Plicul doctorului Kuzneţov îi era adresat lui Thomas Hall, majordomul scoţian. Cei doi se aşezară să-l aştepte cu pălăriile în mâini. Avuseseră grijă să vină îmbăiaţi şi bărbieriţi, întrucât îi stăpânea teama că i-ar putea arunca afară înainte de-a apuca măcar să arate scrisoarea doctorului, în scurtă vreme, apăru un bărbat înalt şi uscăţiv, cu mănuşi albe, care deschise plicul ce-i era destinat ajutându-se de un cuţit pentru hârtie. Citi scrisoarea fără să-şi schimbe câtuşi de puţin expresia îngheţată de pe chip.

— În acest palat, doctorul Kuzneţov e respectat şi binevenit, rosti el cu un pronunţat accent străin. Am împuternicire de la însuşi *monsieur* Basil să angajez chiar eu personalul de probă. După o perioadă, aprobarea finală o dă chiar dumnealui, pe baza recomandării mele, pe care o adoptă întotdeauna. Clădirea asta e plină de jardiniere la balcoane şi ferestre. E de la sine înţeles că florile ce vor fi sădite şi combinaţia lor de culori trebuie să fie aprobate de mine personal. Dar să nu mă grăbesc, toate astea le vom discuta mai încolo. Întrucât munca de grădinar la palat este în fapt limitată, va trebui să petreceţi multe zile, poate chiar săptămâni, la castelul lui *monsieur* Basil de la Balincourt,

aflat la 50 de kilometri de Paris. Acolo grădinile sunt imense, iar munca nu se termină niciodată. La castel e nevoie de braţe puternice, pe când aici, la palat, de discreţie, umblet uşor, ochi închişi şi urechi astupate. Se-nţelege că sunteţi angajaţi doar de probă şi că hărnicia şi purtarea voastră vor fi cântărite zilnic.

Era un servitor aspru, dintre aceia care, după ce-i întâlneşti, iar mai apoi le cunoşti stăpânul, par, prin comparaţie cu acesta, mult mai prejos în amabilitate şi mărinimie. În timp ce le vorbea, privirea lui Thomas Hall îi iscodea fără pic de discreţie.

— Faptul că, pe lângă scrisoarea doctorului, aţi fost victime ale bolşevicilor, continuă el, vă face plăcuţi pentru început. Eugène Girdot, în scrisoarea de recomandare a doctorului se menţionează că ai origini greceşti. Sunt dator să te previn că, din pricina acestui lucru, sau mai degrabă datorită lui, *monsieur* Basil va dori să-ţi vorbească puţin la un moment dat. Nu există nimic legat de Grecia care să-l lase indiferent.

Lefteris înghiţi în sec. Îşi dădea seama că ultimul om pe care l-ar fi putut păcăli cu minciunile pe care le îndruga de luni întregi era Zaharoff.

— Ar fi o mare onoare pentru mine să mă primească, îi răspunse, plecându-şi umil capul.

— Slugărnicia asta orientală nu e necesară în acest palat, aşa că nu-i cazul s-o repeţi. Detaliile le veţi afla curând, prin asistentul meu. O zi bună!

Din clipa aceea, vreme de multe luni, Lefteris avea să nutrească un singur vis atunci când, agăţat în gol, îngrijea jardinierele: visul de a-l azvârli cândva pe Thomas Hall de la unul dintre geamurile mari aflate la etajul al cincilea.

***

Următoarele zile fură zile de adaptare şi instruire. Între timp, închiriaseră împreună o odaie mică la mansarda unei pensiuni modeste aflate la o oră de mers pe jos de la palatul de pe Bulevardul Hoche. Urcând şi coborând în linişte prin clădirea fastuoasă, puteau auzi frânturi din discuţiile personalului. *Monsieur* Basil era plecat în străinătate, iar comentariile şi bârfele curgeau în voie.

— Ai priceput pentru cine lucrăm? îl întrebă la un moment dat Naton, pe când puneau îngrăşământ într-unul dintre vasele mari de lut de pe palierele impresionante ale scării. Pe zi ce trece înţeleg din ce în ce mai multe. Tu ai auzit de treaba cealaltă?

— Care?

— Dac-o să ajungem vreodată să-l vedem de-aproape, să nu

fii sigur de nimic.
— Ce vrei să spui?
— Am auzit că foloseşte sosii. S-ar putea ca cel din faţa ta să nu fie adevăratul Zaharoff. Are sosii fiindcă se teme c-o să fie ucis. Se spune că şi el le-a făcut felul multora. Gurile rele pomenesc şi de favoritul ăla al tău, ştii tu, socialistul, Jaurès[59], care-a fost omorât înainte să-nceapă războiul. Se spune că *monsieur* Basil a plănuit totul, dând ordin să fie ucis, căci predicile lui pacifiste îi stricau socotelile – războiul adică.
Întrerupseră vorba, căci auziră paşi pe scară. Nişte bărbaţi eleganţi, cu serviete în mâini, urcau treptele. Cei doi grădinari îi mai văzuseră, în ultimele zile, pe câţiva dintre angajaţii Societăţii „Vickers Sons & Maxim Ltd” urcând la etajul al doilea, în căutarea lui Basil. Lăsau dosare în grija secretarilor şi coborau bocănind cu tocurile pe marmura lustruită.
— Nu mai căsca gura! Îi spuse Naton. Isprăveşte treaba aici, că ne-au pus în cârcă şi împodobitul de Crăciun! Lefteris nu-şi putea lua privirea de la angajaţii care coborau treptele de marmură în spirală ale scării monumentale din palat.
— Ce te holbezi aşa? îl întrebă Naton.
— Ce-au ei în plus faţă de noi, poţi să-mi spui?
Naton ridică din umeri nepăsător.
— Ce-mi ziceai de împodobit?
— Ni l-a pus scoţianul în cârcă, Lefteris! A zis să ornăm toate glastrele şi jardinierele cu ghirlande şi flori de hârtie. De Crăciun şi de Anul Nou o să fie aici însuşi Zaharoff, hai odată! Lefteris mai amestecă o dată pământul din vasul cel mare, având grijă să nu murdărească podeaua strălucitoare, apoi începu să-şi strângă uneltele şi resturile de îngrăşământ.
— Crezi c-o să ceară să mă vadă? îl întrebă pe Naton în timp ce coborau treptele, îndreptându-se spre magazie.
— Mi se pare că asta-ţi doreşti, până la urmă...
— Ce-am de pierdut, poţi să-mi zici?
— Şi dac-o să-şi dea seama că suntem dezertori?
— Nu se-ncurcă ăştia cu nişte păduchi, Naton!
— Dac-o să ne prindă şi-o să ne dea afară, ce ne facem? Muncitorii cerşesc pe străzi alături de invalizii de pe front. Acum că războiul s-a sfârşit, au ieşit la iveală sărăcia şi mizeria care nu mai au nicio justificare.
— Să te rogi pentru un singur lucru, Naton: să nu fim trimişi la castelul Balincourt de sărbători! Vreau să fiu aici când o să vină, să văd din ce stofă sunt făcuţi oamenii ăştia.
— Pe mine mă dezgustă gândul că muncesc pentru un negustor de arme. Mitraliera Maxim, pe care-o vinde de ani

de zile, a ciuruit mii de oameni ca noi doi. Ce legătură poate avea o asemenea brută cu florile şi cu frumuseţea?

— Naton, frăţioare, o dai periculos în socialism. Jaurès e mort de cinci ani, nu mai poţi lucra pentru el.

— Mă-ntreb ce fel de curiozitate e asta, de fapt, să vrei să-l vezi de- aproape pe Zaharoff? Eu nu vreau decât să-mi iau leafa, în monede dacă se poate, ca mai întâi să le pot spăla bine la cişmea!

Întrerupseră discuţia întrucât întâlniră două cameriste încărcate cu cearceafuri apretate.

— Aşteptăm musafiri, fetelor? o întrebă Naton pe cea blondă, tăindu-i jucăuş calea.

— Grădinarii să se-ntoarcă la ţărâna lor! răspunse ea roşie ca focul, împingându-l laoparte spre a trece.

Naton îi răspunse cu o mimică tandră. Pusese ochii pe camerista blondă şi nu pierdea ocazia s-o tachineze sau să-i ofere flori, în vreme ce fratele său mai mare rămânea gânditor, visând la o strângere de mână din partea celui care semnase atâtea contracte ale morţii.

***

Până la Crăciun, zilele trecură numaidecât, alunecând parcă printre zăpezi şi gheţuri. Kalina Alekseevna îi invită la cină de îndată ce închirie un apartament mobilat în centrul Parisului, nu foarte departe de palatul de pe Bulevardul Hoche. Merse doar Naton, dăscălit de fratele lui mai mare să spună că Lefteris devenise, chipurile, indispensabil la palat şi căi dădeau mult de lucru, chiar şi seara.

Auzind minciuna spusă de Naton, Kalina Alekseevna strâmbă din gura ei frumoasă.

— Să-i spui că n-o să-l mai deranjez, nu-mi datorează nimic, aşa să-i spui!

Naton nu izbutea să-şi ascundă tulburarea de pe chip; era limpede că actoria nu era punctul lui forte.

— N-o să mai fie nevoie să-mi trimită scuze copilăreşti prin corespondenţă, aşa să-i spui! La urma urmei…

Naton se opri din mestecatul fripturii pe jumătate făcute pe care-o avea în gură şi aşteptă ca ea să-şi termine fraza.

— La urma urmei, a fost doar un armăsar bun. Nu unul dintre cei mai buni, dar în exil eşti nevoit să scazi nivelul pretenţiilor.

Naton dădu pe gât bucata cu ajutorul unei înghiţituri zdravene de vin.

— Tu continui să-mi fii simpatic, poţi veni când doreşti…

În aceeaşi seară, Naton îl găsi treaz, în timp ce umplea cu fum de ţigară mica lor odaie de la mansardă.

— N-ai somn? îl întrebă.
— Cum a fost?
— Cum să fie? Nu vrea să te mai vadă niciodată. Nu te-aşteptai la asta?
— Nu atât de repede, recunosc. Da'-i mai bine aşa, căci nu vreau să am obligaţii, nici să-şi vâre nasul pe la palat cu orice ocazie.
— Unchiu-său ne-a băgat acolo, nu uita asta!
— Naton, aprinde-ţi o ţigară şi ascultă! Azi l-am văzut... Falsul Sébastien se apropie de soba cea mică şi îşi întinse deasupra ei mâinile înroşite de frig.
— Ei bine?!
— E foarte înalt, cu ochi reci, albaştri. Are un cioc cărunt la bărbie şi un mers mai degrabă greoi. Lângă el era Maria Pilar – o adevărată frumuseţe. În urma lor, doi servitori cărau valize şi cufere.
— A venit stăpânul, carevasăzică!
— Tot personalul ne-am aliniat ca să-l primim, aşa cum făceam la regiment când aveam inspecţie. Părea binedispus. Închipuie-ţi, pe portar l-a ciupit de obraz! Foarte ciudat, Naton, e un om atât de luminos, atât de senin, parc-ar fi vândut toată viaţa numai jucării şi zaharicale!
— Kalina Alekseevna mi-a spus în seara asta că-i un om enigmatic. Femeia asta e la Paris doar de trei săptămâni şi-a cunoscut deja atâta lume! După ce-a aflat despre iniţiativa unchiului ei de-a ne trimite la Zaharoff, s-a interesat şi ea în dreapta şi-n stânga şi-a aflat câte ceva. Îi pasă de noi, Lefteris, cu toată amărăciunea pe care-a arătat-o în seara asta.
— A trecut prin faţa mea şi s-a oprit să mă privească. Thomas Hall l-a ajuns din urmă şi i-a şoptit ceva la ureche. Ochii îi sunt ca o carte închisă, nu poţi citi nimic în ei. M-a salutat în greacă şi m-a întrebat de unde sunt. Cuvântul „Salonic” n-a părut să-l impresioneze, a clătinat doar din cap şi a trecut mai departe, urcând treptele. Maria Pilar nici nu m-a observat. Părea ocupată cu guvernanta copiilor, pe care-o trăgea după ea.
— Ce crezi, o să ne păstreze *monsieur* Basil?
— Nu asta-i problema, îi răspunse, suflând fumul spre tavanul înclinat. Vreau să aflu ce fel de oameni sunt cei care izbutesc în viaţă. Vreau să aflu asta de la Zaharoff, dacă tot m-a aruncat soarta la picioarele lui.
— Ai început să visezi cam departe, mi se pare. Eşti doar un grădinar, Lefteris, coboară cu picioarele pe pământ, te rog!
Eugène Girdot îl privi cu furie.

— Încă o dată să-mi mai spui asta, şi s-a terminat între noi!

Naton îl privi cuprins de panică.

— Dacă era să sap flori toată viaţa, puteam sta şi la Salonic, ai înţeles?

— Dar tu înţelegi că-mi fac griji pentru tine?

— Nu te-a învăţat nimic Ucraina până la urmă? Lumea-ntreagă e o stepă. Ca să-ţi scapi pielea, trebuie să te faci lup. Ai părăsit armata şi te-ai certat cu legea ca să pui răsaduri de flori sub un alt nume şi în alt loc pentru tot restul vieţii? Nu arzi pe dinăuntru? Fă-te lup dacă vrei să trăieşti, de câte ori trebuie să-ţi spun?

Naton păli şi mai mult.

— Am plecat din armată ca să scap de sânge, iar tu-mi ceri acuma să fiu lup?

— Îţi cer să trăieşti, mă, fiindcă te iubesc! Asta nu-i viaţă, să sapi toată ziua!

— Sunt arheolog, Lefteris, nu...

— Căcat, eşti doar un muncitor! Şi dacă te-ai întoarce-n sat ca arheolog, ai săpa şi-acolo, dar nu ca să pui flori, ci ca să scoţi bucăţi de marmură. Ce-au în plus ăştia ca Zaharoff, ca Alperen...

În acea clipă se opri brusc şi ochii îi licăriră precum flacăra candelei la o adiere neaşteptată de vânt. Părea că— şi pierduse pentru moment busola amintirilor, ca şi cum fusese magnetizată de ceva, indicându-i acum alte puncte cardinale. Stinse cu mişcări lente ţigara în scrumiera aflată pe podea, lângă pat.

— Cine-i Alperen ăsta?

— Lasă asta şi culcă-te, s-a făcut târziu!

Naton îşi întinse cu grijă hainele pe scaunul de lângă sobă şi, rămânând doar în lenjeria de corp, se vârî sub pături. Lefteris îi vedea acum doar ceafa şi o porţiune din spatele îngust.

Partea aceea din el care nu devenise încă Eugène Girdot se simţea rău fiindcă ridicase vocea la Naton. Nu voia, totuşi, să-l vadă că încă se teme până şi să aibă dorinţe. Partea din el care era Lefteris îl iubea. Dac-ar fi stat pe— un munte de bani, ca Zaharoff, i-ar fi dăruit o casă într-O pădure, plină cu cărţi şi monede antice, ca să stea acolo şi să studieze până la adânci bătrâneţi. Partea din el care era Lefteris, care nu devenise încă Eugène Girdot, îl iubea, chiar dacă ţipase la el, chiar dacă-l trimisese să cureţe mizeria făcută la ibovnicele lui, ca-n seara asta, la cina Kalinei Alekseevna. Totuşi, partea din el care era Lefteris Zevgos îi juca şi nişte feste ciudate, întrucât se pare că nu-l uitase încă pe Alperen Bey.

— Naton, frate, să ştii că n-am vrut să ridic vocea la tine.

— Nu-i ceva rău, Lefteris, să-ţi doreşti să trăieşti o viaţă liniştită, îi răspunse, cu spatele încă la el.

În acea seară nu mai scoase o vorbă.

Într-una din ultimele zile de martie ale noului an, fură anunţaţi să se pregătească, întrucât aveau să plece pentru mai multe zile, poate chiar săptămâni, la castelul de la Balincourt. Trenul avea să-i lase într-o staţie apropiată, iar de acolo urma să-i preia camionul castelului, cel care făcea aprovizionările din împrejurimi. Venise primăvara, iar munca în grădinile castelului trebuia să înceapă.

Cele trei luni de iarnă trecuseră liniştit. În scurtă vreme, deprinseseră toate amănuntele vieţii din palatul de pe Bulevardul Hoche. După Anul Nou, Zaharoff îşi reîncepu călătoriile, lăsând-o pe Maria Pilar singură cu copiii, pradă nervozităţii şi întunecimii pe care aceştia o ascund înlăuntrul lor.

Eugène şi Sébastien nu se ocupară doar de grădinărit în aceste luni, ci avură tot felul de atribuţii: îngrijitori, hamali, meşteri pentru reparaţii simple, însoţitori ai Mariei Pilar – de la o anumită distanţă, desigur. După ce trecură primele săptămâni, Thomas Hall începu să le încredinţeze comisioane, mai întâi pe străzile învecinate, apoi în tot Parisul: cumpărături, colete mici şi scrisori, însoţirea musafirilor la gară. Oferiră chiar şi un ajutor neaşteptat celor doi şoferi de la palat, care se îmbătaseră într-o seară şi o făcuseră lată într-o speluncă. Lefteris şi Naton îi aranjară cu pumnii pe nişte cuţitari. Despre încăierarea asta, Thomas Hall nu trebuia să afle nici în ruptul capului. Din clipa aceea, fiindcă îşi ţinuseră gura, lumea închisă de la palat prinse drag de ei. Portarul bea apă în cinstea lor, şoferii, inclusiv cel al stăpânului, îi socoteau tovarăşii lor, bucătăreasa începu să-i întrebe dacă tânjeau după vreo mâncare anume, iar camerista blondă îşi deschise lacomă buzele să-l sărute pe Naton în magazia slab luminată de jos, printre făinuri şi brânzeturi.

De două ori se nimeri ca Lefteris să-l însoţească pe Zaharoff la nişte întâlniri, alături de garda personală a acestuia. Instrucţiunile erau clare: să fie bine îmbrăcaţi şi să-l urmărească discret de la depărtare. În clipa în care Lefteris simţi greutatea dulce a pistolului pe pântece, sub gabardină, i se păru că viaţa i se schimbase, iar caliciile a fel de fel de flori aveau să se prefacă, la un moment dat, în ţevi de pistol răspândind o mireasmă de metal bărbătesc.

În ultima săptămână din martie renunţară la mansarda

închiriată şi îşi mutară puţinele lucruri pe care le aveau într-o odaie de la parterul palatului. Plecau în Picardia, la castel, unde aveau să stea mai multe săptămâni – poate chiar luni –, până la mijlocul verii. La palat se zvonea că în timpul verii Zaharoff avea de gând să organizeze o recepţie în grădinile de-acolo şi că avea programate multe întâlniri. Parcelele de pământ, greu încercate de iarnă, trebuiau să fie însămânţate, iar peisajul imens dimprejur, să fie schimbat până la mijlocul primăverii.

Era una dintre serile de dinaintea plecării la castel. Naton ieşise în oraş, însoţind-o pe camerista blondă la cinematograf. Lefteris folosea o odaie a servitorilor rămasă goală după ce asistentul scoţianului, mâna lui dreaptă, murise pe neaşteptate, fără ca doctorul Kuzneţov să apuce să-i ofere vreun ajutor. Întins acum pe patul de fier al celui decedat, răsfoia o revistă mondenă, uitată de vreo doamnă în sala de aşteptare de la intrare.

Se auzi o bătaie nerăbdătoare în uşă. Se miră, fiindcă ora era târzie şi-şi îndeplinise toate treburile primite de dimineaţă. Se ridică plictisit, fără să dea semne că se grăbeşte nici măcar atunci când bătaia se auzi din nou, mai insistentă. În deschizătura uşii îl văzu pe Thomas Hall, care tocmai îşi scotea mănuşile albe – părea obosit.

— Nu v-aţi culcat încă?

— Adineauri am primit poruncă să mă retrag şi să-ţi transmit dorinţa lui *monsieur* Basil. Te aşteaptă în biroul său, la etajul al doilea.

Inima lui Lefteris începu să bată puternic.

— Pot folosi baia de la parter? îl întrebă.

— Fireşte, este pentru tot personalul.

— Cât timp am?

— De acum, douăzeci şi cinci de minute, spuse scoţianul, punând la loc în buzunarul vestei ceasul cu lanţ.

— Mulţumesc.

— Te-am prevenit, îţi aminteşti?

— E-n toane bune?

— *Monsieur* Basil este mereu acelaşi şi faţă de personal. Noapte bună! începu să urce scările. Paşii lui trădau oboseala. De altfel, Thomas Hall era de cel puţin două ori mai în vârstă decât Lefteris.

Se bărbieri cu mişcări încete la lumina slabă a lămpii din baie. Lama briciului urcă şi coborî ferm de câteva ori, netezindu-i gâtul şi obrajii. La sfârşit, în vreme ce-şi dădea cu colonie, îşi privi puţin chipul în oglindă. Bărbieritul era doar

un pretext pentru a-l vedea pentru ultima oară pe Lefteris Zevgos în oglindă.

Scoase o cămaşă curată şi o pereche de pantaloni dintre lucrurile împachetate în valiza pregătită s-o ia cu el la castel. Îşi inspectă unghiile şi îşi lustrui perechea cealaltă de pantofi, cea pe care o folosea pentru treburile din oraş.

Pe când urca încet treptele – servitorilor nu le era permis să folosească ascensorul –, îi veni în minte, pe nepusă masă, o imagine a lui Alperen Bey. Acum i se părea pierdut departe, în adâncurile mahalalelor din copilărie. Şi-l închipui pe Alperen ca pe unul dintre copiii puternici de la el din cartier, care-l bătuse în colbul de pe drum şi-l umilise. Părea că totul se întâmplase demult, pe vremea când dimensiunile şi ierarhia lumii erau altfel, înainte ca el însuşi să înţeleagă că, în marea machetă a lumii, Bulevardul Exohes era doar o stradă lăturalnică a Bulevardului Hoche.

Bătu hotărât în uşa înaltă din nuc. Totul fusese regizat încă de la început. Fiecare mişcare trebuia să fie călăuzită de un suflu îndrăzneţ, privirea să nu coboare, vocea să fie fermă, să nu se bâlbâie şi, mai ales, săi reamintească permanent lui Eugène Girdot, sieşi, că n-avea nimic de pierdut la urma urmei – poate doar lanţurile, dar într-alt chip decât cel hotărât de acel vechi călcâi de fier.

Biroul era mare cât un salon şi mirosea a hârtie scrisă cu cerneală şi a tutun aromat. *Monsieur* Basil şedea într-un fotoliu, lângă o lampă mare, şi-şi fuma trabucul. Alături, pe o măsuţă joasă, se aflau pahare, ceşti şi o scrumieră. Picioarele îi erau sprijinite pe un scăunaş de catifea, fără pantofi, doar cu şosete negre.

Se îndreptă cu pas încet spre el. Socotea că acel „Intră!” pe care-l auzise după bătaia în uşă era de-ajuns, că-i dădea dreptul să se apropie atât de mult. Se opri la doi metri de scăunaşul pe care îşi odihnea picioarele.

Basil Zaharoff îşi ridică privirea din ziar şi-l privi cu atenţie. Domnea tăcerea. Se măsurară o vreme din priviri, fără ca vreunul dintre ei să scoată o vorbă.

— N-ai de gând să-ţi pleci privirea, Eugène Girdot? i se auzi vocea.

— Doar când e necesar, domnule, numai atunci.

— Închide bine uşa, te rog, e un frig ucigător pe culoar! Trimiţându-l înapoi ca să închidă uşa, Zaharoff întărise într-un mod magistral rolul fiecăruia, dacă acesta nu le-ar fi fost cumva îndeajuns de clar.

— Poţi să te-aşezi, Eugène, îi spuse arătându-i un fotoliu aflat dinaintea lui. Pentru un om de vârsta mea, nu-i greu de

înţeles ce mare neajuns poate fi o pereche de picioare obosite. Eşti în picioare de azi-dimineaţă, îmi închipui…

Lefteris se aşeză în tăcere, având acum conştiinţa limpede a rolurilor. Zaharoff avea să-i spună orice-i trecea prin mine, iar el va consimţi. *Monsieur* Basil avea să întindă mâna spre ieşire oricând avea chef, iar el va merge să închidă uşa indicată de degetul stăpânului.

— Dac-ar fi fost o oră matinală, Eugène, ai fi stat, desigur, în picioare atâta timp cât ar fi fost nevoie.

— Poate că prefer aşa, domnule, fiindcă nu mă simt deloc în largul meu să stau aşezat în faţa dumneavoastră.

Zaharoff zâmbi.

— Şi eu, într-un fel, dar hai să ne adaptăm. Povesteşte-mi despre tine!

— Ce vreţi să ştiţi, domnule?

— Aş zice totul, dar e târziu. Eşti din Salonic?

— Da, m-am născut şi am crescut acolo. Mama mea era franţuzoaică, iar eu vorbesc franceza de copil, la fel şi greaca.

— Am observat că accentul tău nu diferă prea mult de cel al parizienilor. Desigur, vom continua să vorbim în franceză, prefer aşa. Eşti grădinar, deci?

— Da, grădinar.

— Şi cum ai ajuns iarna în Rusia? Să nu-mi spui că te-ai dus să sădeşti flori pe front!

Lefteris îl cerceta acum fără pic de ezitare. Părul cărunt, cât mai avea, era nepieptănat, iar barba îi era zbârlită şi încâlcită de palma care nu-i dădea pace. Îşi dădu seama că avea ochii la fel ca atunci când îl întâlnise prima oară: nu spuneau nimic, două lacuri îngheţate care ascundeau totul sub un strat de gheaţă; doar pleoapele păreau să aibă o umbră de viaţă, deschizându-se şi închizându-se ca nişte draperii grele de catifea.

— Aş prefera, domnule, să vă spun totul, fără să ascund nimic. Dac-aş încerca să vă păcălesc ca pe ceilalţi, v-aş subestima. O să vă spun, deci, adevărul gol-goluţ, chiar dacă-mi va aduce necazuri.

— Pe el îl aştept târziu în noapte, după ora zece. Cine intră-n această clădire trebuie să înveţe să lase minciunile şi basmele la poartă. Aici, albul e alb şi negrul e negru. Te ascult, aşadar, căci povestea îndrugată de voi e cusută cu aţă albă. Ce căutaţi în Rusia tu şi celălalt, Sébastien francezul?

— E foarte simplu, *monsieur* Basil. Acolo ne-a dus armata. La un moment dat, în nebunia zăpezii şi-a luptei, am hotărât că vrem să trăim. Am aruncat armele şi ne-am pierdut în stepă. Acolo ne-am întâlnit prima oară, întâmplător. Suntem

dezertori, *monsieur* Basil, el, al Republicii Franceze, iar eu, al lui Venizelos.

— N-aş vrea ca numele prietenilor mei să fie amestecate în discuţia noastră. Spune-mi acum, meseria de grădinar e reală?

— Doar pe jumătate, căci am făcut mai multe-n viaţă, încă de copil: am vândut ziare, am muncit în locuri deocheate, m-am ocupat cu specula, am făcut pe misitul...

Ce altceva mai doriţi să aflaţi? După cum vedeţi, nu vă ascund nimic.

— Îi povesteam într-o zi lui Clemenceau cu ce treburi mă îndeletniceam în Cetate pe când eram tânăr. Îmi amintesc c-a făcut ochii cât cepele de surpriză.

— Pot îndrăzni să vă-ntreb ce treburi, domnule?

— La fel ca tine, mai mult sau mai puţin, doar că eu am găsit devreme protectori.

— Eu sunt singur, domnule.

— Îmi închipui, nu-s toţi la fel de norocoşi în privinţa asta.

Mai spune-mi ceva: şi numele voastre-s tot false, nu-i aşa?

— Cum v-aţi dat seama, domnule?

— În primul rând, e o concluzie logică, iar apoi, insistând să-ţi spun pe nume de vreo două-trei ori, am remarcat în ochii tăi acea uşoară îngrijorare dată de strădania de a-l asimila, ca şi cum ai purta o haină nouă cu care încă nu te-ai obişnuit şi care te stânjeneşte la fiece mişcare. Cum să-ţi explic mai bine altfel? Dacă-ţi rupi piciorul şi începi din nou să mergi, mult timp vei păşi diferit. Aşa şi cu tine. La auzul numelui “Eugène”, te întorci diferit, nu te simţi în largul tău nici măcar cu propria respiraţie.

— Îmi provocaţi uimire şi admiraţie, domnule!

— Îţi spun de la început, nu-mi pasă cu ce nume aţi fost botezaţi. „Eugène Girdot” mi-ai spus, aşa vei rămâne. La fel şi celălalt, Sébastien. La autorităţi te-ai declarat cu numele nou?

— Am făcut cerere unde trebuie şi acum aştept, domnule.

— Vorbeam ieri cu garda mea de corp, cel cu care ai fost la întâlnirea aceea pe care-am avut-o la Hotelul Ritz.

— Cu Kirkan?

— Da, cu Kirkan. A venit la Paris în '15, odată cu masacrele armenilor, iar de-atunci îl am alături. L-am întrebat ce părere i-ai făcut în tot timpul acela, când aţi stat unul lângă altul. Mi-a spus că păreai să savurezi momentul. E adevărat?

— Îmi plac locurile în care lumea-i bine îmbrăcată, domnule. Dacă lucrurile stăteau altfel, acum aş fi la Salonic, membru al „Noului Club”, aş lua parte la evenimentele de la

Lycée, aş...

— Îmi place când oamenii nu-şi ascund dorinţele, spre deosebire de smeriţii prefăcuţi şi de mironosiţe. Îţi place viaţa bună, Eugène, luxul?

Lefteris îl privi din nou ţintă în ochi. Ar fi vrut să aibă puterea de a sparge gheaţa groasă din ochii bătrânului. Unde voia să ajungă? Ce voia de la el în miez de noapte? Ce fel de familiaritate era aceea, încât îl primea în ciorapi, însă-l biciuia totodată cu vorbele, ca să rămână supus pe cărarea hărăzită catârului?

— Da, domnule, îmi place viaţa de felul ăsta. Dac-ar trebui să trăiesc simplu, doar ca un muncitor, aş muri cu sentimentul eşecului. De timpuriu, fireşte, din cauza tristeţii.

— Şi dacă toţi muncitorii, uniţi, ar revendica o viaţă mai bună? îl întrebă, incapabil să-şi ascundă un surâs ironic.

— Sunteţi originar din Orient, *monsieur* Basil, aşa mi s-a spus...

— Adevărat.

— Atunci probabil cunoaşteţi acele poveşti pe care le spun arabii şi turcii. O *mie şi una de nopţi,* poveşti prinse una de alta ca mărgelele în mătănii sau, dacă preferaţi aşa, ca nodurile în rozariu. Aceste visuri ale muncitorilor şi ţăranilor sunt poveşti pe care le-au scornit nişte evrei cu imaginaţie bogată şi le-au servit mulţimii. *Monsieur* Basil, m-am născut sărac şi încă sunt, dar niciodată om de rând.

— Îmi placi, tinere.

— În lupta mea cu viaţa sunt singur, iar asta am învăţat-o în stepa înzăpezită.

— Tot ce-mi spui mă îndeamnă să-ţi destăinui gândurile mele. Mai întâi însă, toarnă nişte coniac în două pahare, căci e prea târziu să-l trezim pe Thomas. Îmbătrâneşte şi el. O să găseşti acolo tot ce trebuie.

îi arătă un dulap mare cu multe uşi, plin de oglinzi, sticle şi rafturi de sticlă. Pe când umplea paharele, sir Basil Zaharoff îl urmărea cu atenţie. Avea mişcări masculine, sigure, arătând o dexteritate rafinată în timp ce desfăcea şi închidea la loc sticla cu eleganţă şi umplea paharele cu iuţeala potrivită. Nu mai văzuse de mult un bărbat plin de vigoare şi, totodată, cu mişcări armonioase ale degetelor; nu mai văzuse de mult un pianist cu mâini puternice. Ar fi putut să jure că şi cu un revolver ar fi afişat acelaşi stil satisfăcător.

Monsieur Basil cuprinse paharul cu palma şi dădu pe gât o înghiţitură zdravănă. Lefteris avu grijă să-i imite fiecare gest, fără să ia vreo iniţiativă – din respect şi cu speranţa unei înţelegeri. Zaharoff nu trebuia să-l uite după seara asta, ba

chiar mai mult: trebuia să-l accepte. Dar pentru ce treburi? *Monsieur* Basil ştie întotdeauna; el, ca servitor, era dator doar să aştepte.

— De câteva zile mă gândesc să te trimit în Grecia. Cuvintele bătrânului îl găsiră cu paharul de coniac în aer.

— Ce vreţi să spuneţi, mai exact? îl întrebă şi aşeză paharul la nimereală.

— Nu-i o chestiune simplă, şi adevărul e că nici eu nu sunt pe deplin lămurit. Eugène Girdot, să spunem că eşti o acţiune pe care-o cumpără cineva în mod nechibzuit, aproape impulsiv. Îi acordă timp şi capital, apoi aşteaptă să vadă cum evoluează. Mă gândesc, aşadar, să investesc în tine, cerându-ţi să investighezi la faţa locului o situaţie serioasă. Am nevoie de un tânăr îndrăzneţ, grec şi francez în acelaşi timp, un cosmopolit discret, care să fie omul meu de încredere. Problema e că tu nu eşti cu totul al 9 meu, cel puţin deocamdată...

— Dumneavoastră aţi spus mai devreme că-n tinereţe aţi avut protectori.

— Aşa este, şi nu ezit să-l numesc pe cel mai important dintre ei, un politician din vechea generaţie, Stefanos Skouloudis[60].

— Iar eu v-am răspuns că sunt singur. Aşadar, dacă dumneavoastră aveţi intenţia să-mi oferiti protecţie şi anumite perspective, de ce n-aş deveni cu totul al dumneavoastră? Dar, *monsieur* Basil, doar n-am de ales între două oferte! Dumneavoastră îmi oferiţi o şansă, sugerându-mi desluşit acel bine-cunoscut *take it or leave it* al englezilor. Dacă refuz, luna viitoare voi sădi cu Sébastien, una lângă alta, tufele dumneavoastră de trandafiri!

— Îmi place că-mi respecţi momeala. Ăsta-i încă un tip de etică pe care n-o înţelege oricine. Aşadar, să continui? Lefteris încuviinţă din cap în tăcere şi continuă să-l privească drept în faţă, fără şovăială. Noaptea asta avea ceva din nopţile de odinioară petrecute în Vila Allatini cu Abdul-Hamid, doar că acum nu privea prin gaura unei chei, stând în picioare, ci era aşezat într-un salon.

— De prim-ministrul Greciei mă leagă o profundă stimă şi prietenie. Consider că e o mare şansă să ţină el cârma ţării. Discutăm adesea despre viitorul Europei, al Greciei – care se extinde – şi despre prăbuşirea otomanilor. Negustorii de arme, înainte de orice altceva, trebuie să fie permanent informaţi despre chestiuni politice şi diplomatice, chiar mai mult decât politicienii înşişi, întrucât aceştia vorbesc uneori şi

cu taberele opuse, studiind situaţia curentă din toate unghiurile, inclusiv din spatele oglinzii. Întreabă-l şi pe Gustav Krupp[61], dacă-l vei întâlni vreodată – familia lui vinde arme în toată lumea de zeci de ani. Spuneam, aşadar, că Venizelos se află acum în cel mai bun moment al său, triumfător alături de Antantă, o legitimare personală în faţa unui rege pasiv. Totuşi...

— Totuşi?

— Cât de departe poate să ajungă succesul lui? Se va dovedi până la urmă cretanul suficient de ambiţios fată de cerinţele contextului istoric?

— Cred, domnule, că-i foarte dificil de răspuns acum la asta.

— Adevărat. Sufletul omenesc e un mister; până şi acel doctor Freud de la Viena şi-ar ridica mâinile în semn de neputinţă. Dar să ne-ntoarcem la tine, ca să nu batem câmpii! În Grecia, situaţia politică dospeşte schimbări. Venizelos nu-i singur. Pe lângă aliaţi, mai sunt Partidul Liberalilor, turcii, dar şi regaliştii, care încă n-au înghiţit înfrângerea. În aceste împrejurări, mă preocupă Asia Mică şi Marea Egee, însă nu pot urmări toate astea şezând într-un fotoliu pe Bulevardul Hoche şi citind ziare! Cineva trebuie să devină ochii şi urechile mele acolo, la Atena, la Smirna, în Partidul Liberalilor, în ministere, la Bursă, oriunde se poate vedea şi auzi ceva. Oare eşti în stare?

— Singurul lucru sigur e că-mi doresc s-o fac, *monsieur* Basil!

— Aşadar, poţi. Dacă-ţi doreşti cu adevărat, atunci poţi. Este, totuşi, o muncă de lux, crede-mă! Vei fi un necunoscut printre necunoscuţi, nestânjenit, în esenţă. Auzi, observi şi mă informezi. Nu te pot urmări pas cu pas, ţi-o mărturisesc încă de la început, însă investesc, prin mijlocirea ta, într-un singur cuvânt – încredere.

— Mă interesează mult povestea asta, *monsieur* Basil. Are alternative, varietate, mai multe culori chiar şi decât grădinile.

— Nu vei pleca încă, fiindcă sunt multe lucruri pe care trebuie să le înveţi lângă mine. Poate la vară, dar depinde cum o să meargă. Ai vrea să- l iei cu tine şi pe prietenul tău?

— Sébastien a fost doar o întâlnire întâmplătoare în stepă, *monsieur* Basil. Nu-l atrag pericolele, nici luxul. Preferă o viaţă liniştită, mi-a spus- o limpede. De altfel... – De altfel?

Falsul Girdot păru să ezite o clipă.

— De altfel, crede în basmele socialiste. Crede că pământul poate să devină o grădină înflorită, cu toţi oamenii uniţi.

Lăsaţi-l la castel, *monsieur* Basil, nu există om care să vă îngrijească florile mai bine decât el!

— Bine, Girdot, am înţeles. Lasă-l să plece singur mâine. Va găsi la Balincourt un grădinar cu experienţă, care o să-l înveţe multe. Tu o să rămâi aici, la palat. O să vorbim zilnic, o să vii cu mine şi la unele întâlniri, fiindcă trebuie să-ţi deschizi ochii. De asemenea, e obligatoriu să citeşti zilnic toate ziarele filă cu filă.

— Dac-am priceput bine, viaţa mea se schimbă din seara asta.

— S-a schimbat deja, sunt însă dator să-ţi spun că-n seara asta ai mai trecut o probă.

Lefteris îl privi nedumerit.

— Ce vreţi să spuneţi?

— Abia dacă te atingi de băutură. Nu m-aş încrede niciodată într-un om care nu se poate abţine atunci când simte parfumul unui coniac scump. Eu îmi permit să mă destind, tu însă nu. De-aici înainte, toţi cei din jur vor fi ca nişte demoni care încearcă să-ţi smulgă ceva, iar tu vei fi, în mod necesar, cerber. Un câine cu trei capete inspiră teamă doar atunci când e treaz. Viaţa-i o stepă, aşa cum ai spus, şi supravieţuieşte doar acela care nu sângerează, căci mirosul de sânge atrage lupii.

Hrysanna

Pireu, toamna anului 1920

În urmă cu douăzeci şi cinci de ani, un alt Zevgos, Iannis, făcuse prima sa călătorie pe mare, pe ruta Salonic-Pireu-Marsilia. Era un tânăr ambiţios şi plin de zel, dar care n-avea să ajungă niciodată marinar. Iannis Zevgos îşi părăsise vaporul la Marsilia, după ce, într-o prăvălie de tutun, îi întâlnise pentru întâia oară ochii de culoarea mierii. A treia oară când cumpărase tutun din mâinile ei, îi reţinuse palma, hotărât să nu-i mai dea drumul. Câteva zile mai târziu plecaseră împreună către Salonic, cu trenul, fluturând batista înspre vaporul care îi pricinuise greţuri.

Un povestitor cu imaginaţia bogată ar putea să susţină că, printr-o coincidenţă diabolică, fiul lui Iannis Zevgos întregi acea călătorie ciuntită, suindu-se pe acelaşi vapor şi parcurgând ruta Marsilia-Pireu. Poveşti! Nu putea fi acelaşi vapor, căci marea îmbătrâneşte corăbiile la fel de repede precum războiul pe oameni. Cu un alt vas, aşadar, ajunse Lefteris Zevgos – sau mai bine zis Eugène Girdot – din Marsilia la Pireu. Avea douăzeci şi trei de ani, însă arăta de treizeci. Războiul îi îmbătrâneşte chiar şi pe cei care l-au respins, pe dezertori. Fiul aceluia care fusese cât pe ce să devină marinar păşi în primul port al ţării cu un paşaport francez, trei costume, o mustaţă groasă şi un cont de depuneri deschis pe numele său, din care putea să-şi acopere nevoile şi destule dorinţe.

Se instală într-un hotel respectabil din Pireu – nici măcar el nu ştia de ce acolo, şi nu în Atena. Poate pentru că, fiind un port, îi amintea de Salonic; poate pentru că, de mai multe ori pe zi, ochii lui căutau marea. Poate şi pentru că aici avea siguranţa anonimatului – în mijlocul mulţimii gălăgioase cu mii de călători, muncitori, agenţi navali, negustori, hamali, al acelei mulţimi pestriţe pe care, de la balconul îngust al hotelului său, o vedea în fiecare dimineaţă cum se târăşte prin soare ca o reptilă uriaşă.

În primele zile, învăţă să se orienteze luându-se după indicatoarele principale: Teatrul Municipal, Kastela, docurile mici şi mari. Umbla în fiecare zi pe jos ore întregi. Când vremea era frumoasă, purta un costum crem cu cravată roşie şi o pălărie panama originală. În zilele înnorate, îmbrăca ceva mai închis la culoare – costum gri cu cravată bleumarin,

pălărie de fetru cu boruri largi şi pantofi negri. În camera lui avea multe haine, un pardesiu impermeabil până la genunchi, şepci, cămăşi albe apretate. Personalul hotelului fusese însărcinat încă de la început să-i ridice rufele murdare şi să i le ducă la spălătorii de încredere, de unde se întorceau călcate şi parfumate, cu o crenguţă de lavandă uscată.

Se prezenta drept Eugène Girdot, om de afaceri greco-francez de la Paris, interesat de investiţii în zona capitalei şi până departe, pe ţărmul celălalt al Marii Egee, la Smirna, acolo unde se făurea noua Grecie. Mustaţa groasă, părul cănit şi chilele în plus îl fereau pe afaceristul francez de neplăcerea de a fi recunoscut. Pentru orice eventualitate, ocolea cu grijă cafenelele din capitală şi din port despre care auzise că erau frecventate de macedoneni. Însă chiar de s-ar fi întâmplat nenorocirea ca cineva să-l recunoască pe fiul grădinarului din Exohes sau pe soldatul din Regimentul 34 de Infanterie, documentele oficiale emise de Republica Franceză ar fi închis toate gurile.

Se înţelesese cu Zaharoff să corespondeze la postrestant, dat fiind că era posibil să tot schimbe hotelurile, dar oraşul avea să rămână acelaşi. Dacă, dintr-un motiv oarecare, ar fi schimbat şi oraşul, prima persoană pe care trebuia s-o informeze era *monsieur* Basil. Scrisorile lui aveau să fie trimise direct la adresa de pe Bulevardul Hoche, având numele lui Eugène Girdot la expeditor şi pe cel al lui Thomas Hall la destinatar. Numele „Zaharoff " era mai bine să nu fie scris pe un plic ce avea să treacă prin atâtea mâini, întrucât acesta apărea din ce în ce mai des pe prima pagină a ziarelor, mai cu seamă după o interpelare în Parlamentul englez.

Petrecu săptămânile acelei toamne trăgând cu urechea şi intrând în vorbă cu orişicine. Vârstnicii înstăriţi erau sursele lui cele mai bune, fiindcă spuneau multe ca să-şi umple timpul ce abia se ţâra. Asculta, compara, dădea laoparte exagerările şi fanteziile şi înregistra esenţialul.

Intuiţia lui Zaharoff din urmă cu câteva luni se dovedi corectă. Venizelos făcu greşeala să convoace alegeri în octombrie, în ciuda părerilor consilierilor şi colaboratorilor săi. Triumfătorul, omul care adusese armata greacă în Smirna, pierdu lupta electorală. El însuşi nu ieşi nici măcar deputat, declară că se retrage din politică şi plecă la Paris.

În săptămânile dinaintea alegerilor, Lefteris colindă sediile centrale ale liberalilor. Se înscrisese în partid şi se infiltră în cercurile de prin cafenelele din jur, frecventate mai ales de membri de rang mediu. E adevărat că unii îl priveau strâmb, căci nutreau antipatie faţă de acei susţinători întârziaţi ai

partidului, care urmăreau să obţină câştiguri pe seama relaţiilor cu oamenii guvernului.

Nu fu nevoie să aştepte rezultatul. Învârtindu-se toată ziua încoace şi- ncolo şi discutând cu atâta lume, avu sentimentul de nezdruncinat că Venizelos va fi marele perdant. Îi trimise în timp util o scrisoare lui Zaharoff, în care îi aducea la cunoştinţă propria estimare a felului în care avea să evolueze situaţia.

Banii – expresia materială a generozităţii lui *monsieur* Basil – şi-i ţinea la Banca Comercială, a cărei sucursală era foarte aproape de hotelul unde şedea. Retrăgea de fiecare dată sume mici şi cheltuia cu măsură, fiindcă prefera să meargă des la bancă – un prilej să se învârtă pe-acolo. După cei cunoscu pe funcţionarii de la ghişee, urcă şi la etaje, sub pretextul că îl interesa să investească bani în ceva, într-o reprezentanţă, în afaceri maritime, pe piaţa din Smirna, poate... Directorul se arătă foarte prietenos cu el; de altfel, se simţea măgulit că un domn bine îmbrăcat, care cunoştea Parisul mai bine decât cunoştea el maghernițele muncitorilor din port, îi cerea sfatul.

Deseori stătea de vorbă şi cu un alt funcţionar de la acelaşi etaj, un emigrant din Rusia, la fel ca el, care luase drumul străinătăţii din portul Odesei. Fusese ofiţer în armata Albilor şi prinsese rădăcini în Grecia de câteva luni. Se numea Vasili şi vorbeau în franceză. De altfel, cunoaşterea limbilor străine fusese şi motivul pentru care îl angajaseră la bancă, şi anume să traducă documente. Lefteris nu lungea discuţiile despre Rusia, căci nu voia ca ochii mici şi isteţi ai lui Vasili să-şi dea seama că sub hainele elegante ale domnului Girdot se ascundeau semne de întrebare mari ca nişte seceri.

În multe seri, lăsa deoparte costumele frumos călcate şi, îmbrăcat mai simplu, ieşea să se amestece printre marinari în casele de plăceri din jurul portului. Ajunse să cunoască Troumba[62] şi cabaretul „International”, pe care începu să le frecventeze regulat. Găsea că roabele păcatului erau foarte darnice şi, ca urmare, provocatoare. Într-o seară îl văzu şi pe Vasili în braţele uneia dintre ele; se salutară cu un zâmbet discret.

îl ajuta şi băutura să simtă că, în unele seri, nu reprezenta nimic, că era un nimeni, liber, departe de Zaharoff, de armată, de Naton şi moralitatea lui plângăcioasă, departe şi de fiica aceea a cartierului Exohes, pe care de multă vreme nici măcar nu şi-o mai amintea; izbăvit de ea, o uitase deja. Se simţea liber să rătăcească pe oriunde dorea, să urle deasupra oricărui trup pe care-l plătea, eliberat şi de povara de-a îngriji

mormântul părinţilor, adică liber de morala tristeţii. Era un apatrid, izbăvit de vechiul nume, de trecut, de nevoia de prieteni şi rude.

Existau însă şi seri în care se întorcea la hotel, iar somnul întârzia să vină. Deschidea atunci cutia cea mică, îmbrăcată în catifea, în care păstra inelul tatălui său şi o broşă a mamei sale, pe care le avusese cu el şi pe front. Acolo, pe catifeaua dinăuntru, o aşeza şi pe ea. Îşi amintea limpede momentul când o ţinuse în mână pentru prima oară. Era în noaptea aceea îngheţată din Ucraina, pe când patrula împreună cu Triandafyllou. Era cu două zile înainte ca Mihalis s-o şteargă din unitate şi să plece să-i întâlnească pe bolşevici.

Ţinea crucea pe care i-o pusese în mână camaradul său de război, iar acum o aşeza sub lampa de birou s-o mai privească o dată. Îşi amintea numele satului de munte al Hrysannei, nevastă-sa, şi ultimele cuvinte ale lui Mihalis: „Să i-o duci fiului meu!”

La începutul noului an îi trimisese deja trei rapoarte scrise lui Zaharoff. Îşi dădea seama foarte bine că Asia Mică era pentru *monsieur* Basil o investiţie foarte importantă. Ştia câţi bani donase Partidului Liberal şi cât de mult sprijinise debarcarea armatei la Smirna. Prin urmare, îsi putea închipui ce urmărea să câştige vulpoiul bătrân la sfârşitul acestei călătorii. Zăcămintele de petrol din Mosul nu erau departe de-acolo. După marele război ucigaş, nu multe erau guvernele dispuse să cheltuiască bani pentru achiziţionarea de arme noi. Europa trecea printr-un şoc posttraumatic şi nu voia să audă de nicio ofertă sau reducere pentru maşinile distrugerii. Zaharoff ştia de multă vreme că secolul acesta avea să fie secolul petrolului.

„Monsieur Basil”, îi scria din Pireu, „noul guvern demontează întregul mecanism de stat al lui Venizelos. Referendumul pripit pentru întoarcerea regelui este doar vârful aisbergului. Pe front sunt înlocuiţi toţi ofiţerii superiori, fără ca cineva să cerceteze dacă au fost capabili sau nu. Ceea ce contează acum, mai presus de orice, este aderarea la noul regim. Nişte ofiţeri neîncercaţi în luptă cum pot oare învinge? Alaltăieri am îmbătat un diplomat între două vârste ca să-l trag de limbă, şi ştiţi ce mi-a spus? Dacă Kemal era informat despre cât de fărâmiţaţi suntem, ar fi început deja contraatacul. *Monsieur* Basil, apreciez că este necesar, îndată ce vremea se mai îndreaptă puţin, să merg la Smirna pentru a evalua situaţia cu ochii mei. Aştept din partea dumneavoastră confirmarea scrisă a permisiunii pentru plecarea mea”.

Sosise deja martie când se hotărî, în sfârşit, să meargă în

satul lui Mihalis, iar asta se întâmplă după un coşmar. Visă din nou blestematul acela de copac dezgolit din stepă, de care-l legaseră cu mâinile la spate şi- l împuşcaseră. Mihalis îi apăru în vis aşezat în zăpadă, cu mâinile legate de trunchi şi cu capul plecat. Lefteris avu senzaţia că stă în picioare în faţa lui de ceva vreme, auzind doar vântul, când, deodată, Mihalis îşi înălţă capul şi păru să-l privească. Însă nu-l vedea cu adevărat, căci păsările îi mâncaseră ochii.

— De ce amâni? îl întrebă mortul.

Se trezi în mijlocul nopţii şi îşi scoase maioul leoarcă de sudoare. Se ridică încet şi deschise uşa balconului, care era luminat de stâlpul din stradă. Afară ploua mărunt şi molcom. Îşi aprinse o ţigară, gol de la brâu în sus cum era, ca să-şi revină. Nu se crăpase încă de ziuă; cele mai multe lumini veneau de la vapoarele care aşteptau în radă permisiunea de a ancora în port. Se gândi că va dura zile întregi până să sosească răspunsul lui *monsieur* Basil. Trebuia să-şi ţină vechea promisiune, fiindcă nu voia să care mortul în vis şi la Smirna. Aprinse lumina şi se apucă să-şi pregătească valiza.

Luă trenul de dimineaţă spre Lamia. Prefera să meargă acolo şi să rămână o noapte sau două, ca să-şi poată pregăti urcuşul pe munte. Din câte văzuse pe hartă, satul lui Mihalis şi al Hrysannei era cocoţat sus de tot, unde îşi aveau vulturii cuiburile. Nu exista un drum în adevăratul sens al cuvântului; cine voia să ajungă până acolo trebuia să îmbuneze catârii.

Pe când trenul se clătina pe versanţii Parnasului, privirea i se pierdu prin trecătorile înzăpezite ale munţilor. Muntoasa Rumelia avea încă zăpadă, şi trebuia să urce pregătit. Dacă ar fi fost văzut cu haine de salon şi înţepenit de frig, ar fi fost întâmpinat cu hohote de râs. Legănat de tren, Lefteris mângâia crucea lui Mihalis, pe care o purta la gât. Îi venea mereu în minte imaginea acestuia pe când era în viaţă şi îi vorbea despre marea revoluţie şi călcâiul de fier.

— Dacă înmânez crucea, o să mă laşi în pace? O să te-ntorci în lumea umbrelor?

Îşi dădu seama că, dintr-un motiv anume, i se părea firesc acum să le pună întrebări morţilor.

Ajunse în Lamia la prânz, odată cu lapoviţa. Luă o cameră la primul han pe care-l găsi în centru. Camerele erau mici, cu o sobă pentru lemne şi un lavoar. La fiecare etaj exista un closet comun, iar paturile de fier miroseau a petrol, căci le ungeau mereu ca să alunge puricii. Cât despre apă caldă, nici pomeneală.

Oaspeţii, în mare parte, erau negustori de vite din Atena sau din Larisa. Mulţi purtau şepci, erau neraşi şi posaci, iar

alţii tuşeau în răstimpuri, cerându-i unui hangiu greoi să le pregătească ceai de tei sau de muşeţel. Sala de mese a hotelului era mică şi avea pereţii coşcoviţi din pricina umezelii, iar în aer plutea un miros înecăcios de lemn ars şi fum de ţigară. Apropiindu-se de obişnuiţii casei, Lefteris simţi numaidecât izul de lână umedă al straielor de pe ei, care erau nişte împletituri de munte lucrate de mână. Numai el era îmbrăcat ca un filfizon.

Ieşi în piaţă. Voia să facă târguieli ca să semene cu ei, să mănânce o supă care să-l întremeze şi să întrebe unde ar putea găsi mai întâi un taxi, iar apoi călăuze şi catâri pentru munte.

Există întotdeauna o primă oară, chiar şi pentru munte. Când, în anii copilăriei pe Bulevardul Exohes, spuneau „munte”, înţelegeau cel mult unul ca Hortiatis, la care se zgâiau în toate anotimpurile cum îşi schimbă culorile jucându-se cu răsăritul soarelui. Mersese acolo de câteva ori cu părinţii şi cu un măgar împrumutat, ca să strângă lemne şi castane. Hortiatis fusese dintotdeauna un munte domesticit, învecinat cu ţărmurile oraşului. Nu era foarte înalt, nici n-avea păduri sălbatice; era un munte ca un animal de casă, care, dacă întindeai mâna să-l mângâi, îţi oferea botul.

Viaţa îl ferise apoi de munţi – fusese soldat în câmpia de la Serres şi în stepa ucraineană, iar mai târziu, cetăţean al Parisului.

Acum mergea la capătul lumii, acolo unde ceaţa dă culoarea fiecărei zile, unde te întrebi dacă acea potecă de pe buza prăpastiei va fi acolo şi mâine sau va fi smulsă de vreun torent din temelii şi împrăştiată-n genuni. Călărea prin Munţii Rumeliei, dincolo de Bralos, îndreptându-se către Gkiona, acolo unde hărţile se închideau singure, ridicând nepăsător din umeri.

Călăuza era un bărbat tăcut, la vreo treizeci de ani. Ducea celălalt catâr, pe care legase valiza muşteriului cu funii din păr de animale, şi mergea întotdeauna în faţă. Uneori, lângă hăul prăpastiei, striga nişte cuvinte neînţelese de Lefteris. Când, la un moment dat, îşi dădu seama că le erau adresate catârilor, şi nu lui, râse cu poftă.

Primul popas după Lamia fu la hanul lui Karanasios. După mai multe ceasuri, noaptea îi găsi la un alt han, unul foarte mic, ce semăna cu o casă. Avea cu totul doar două odăi, una pentru bărbaţi şi una pentru femei. Bătrânul care-l îngrijea se lăuda că în vremurile de demult dormiseră în ele chiar şi mirese împodobite cu galbeni. Lefteris şi călăuza lui se culcară în două paturi alăturate. Celălalt, răsucindu-şi o

ţigară lângă sobă, îi povesti în linii mari propria viaţă. Avea şapte copii şi, datorită lor, scăpase de frontul din Asia Mică. Vota cu regele, pentru că odată, cu mulţi ani în urmă, îl văzuse în piaţa din Lamia, păşind semeţ cu cizmele lui negre ce-i ajungeau până la genunchi.

Dacă totul mergea bine, a doua zi aveau să ajungă în satul lui Triandafyllou, o fărâmă de loc aproape de culme, la un ceas de mers de la Koukouvista – aşezarea de vază a regiunii. Odată ajunşi în sat, călăuza avea să-i ceară părintelui să descuie biserica şi să doarmă acolo până a doua zi, când avea să ia calea-ntoarsă. Cât despre străinul din Atena, întrucât mergea la cineva, avea să fie primit ca musafir în acea casă. Lui Lefteris îi plăcea tăcerea călăuzei, fiindcă nu trebuia să-i spună prea multe despre motivul vizitei sale în sat şi, de altfel, nici nu voia să-i spună.

Satul lui Mihalis se ivi la capătul ultimului urcuş. Era ridicat la poalele unui versant, fiind ferit de vânturi. Purta încă pe umeri zăpezile iernii; cât despre ceţuri, ele coborau şi se ridicau după ceasul zilei. La stâne fură întâmpinaţi cu lătrături de câinii ciobanilor. Prezenţa lor, străină pentru mirosul câinilor, iscase deja tulburare în sat.

— Crezi c-o să ne-atace? îl întrebă.

— Nu te teme, dom' Eugène, sunt câini de casă, o să mârâie niţel şi-o să ne lase să trecem.

Porţiunea coborâşului de pământ înzăpezit se sfârşi, iar acum auzeau potcoavele animalelor de povară lovind drumul pavat ce se ascundea sub stratul de zăpadă. Mânate de curiozitate, câteva uşi se întredeschiseră, lăsând să se vadă chipuri acoperite cu broboade.

Nu dură mult şi ajunseră într-un loc mai larg, unde se aflau biserica şi, alături de ea, şcoala – două clădiri mititele. Erau închise, căci se însera, fiind mult prea târziu pentru vecernie sau învăţatul de după-amiază. O uşă se deschise în piaţă şi doi-trei săteni ieşiră afară, holbându-se la ei.

Cel mai în vârstă se apropie.

— Bine-ai venit, Doukounas! Pe cine ne-aduci? îi strigă el călăuzei.

— Un domn din Atena. O caută, zice, pe Hrysanna Triandafyllou, dar eu n-o ştiu.

Lefteris coborî de pe catâr şi îşi netezi mantaua ţărănească ce-l ferise de îngheţ tot drumul.

— Există primar, poliţist, în fine, vreo autoritate aici? Bărbatul în vârstă veni mai aproape.

— Bine-aţi venit la noi în sat! Ce vânt bun v-aduce, domnule?

— Vin de la Atena s-o întâlnesc pe Hrysanna Triandafyllou. Trei zile de drum, dragul meu!

— Sper că nu-i aduceţi belele, e o femeie greu încercată! Se ţine scai moartea de ea şi pare că nu vrea să renunţe.

— Ce vrei să spui? îl întrebă Lefteris şi se apropie de el. Clădirea de vizavi era în acelaşi timp cafenea, băcănie, poştă, câteodată dispensar, de toate. Pe soba care duduia fierbea apă într-un vas metalic. Se aşezară alături, ca să se încălzească, iar bătrânul, care era primarul satului, ceru să fie adus nişte rachiu pentru străinul care părea întru totul neînvăţat cu greutăţile muntelui.

— Mai întâi, domnule Eugène, au sosit veştile despre bărbatul ei, spuse după o scurtă vreme. Dispărut pe front, fără ştire. Îl îndrăgeam, ştii, căci Mihalis era un copil cu sufletul curat, doar că se-ncurcase cu socialiştii şi n-avea o viaţă uşoară, fiindcă-l luaseră la ochi. Hrysanna e singură la părinţi, tată-său e de-ai noştri şi mamă-sa e cretană, de-asta i-au dat numele ăsta, căci noi nu avem Hrysanne prin părţile noastre.

Lefteris dădu rachiul pe gât dintr-o înghiţitură, însă, deşi soba ardea, frigul adunat în oase în cele două zile petrecute pe catâr părea să nu-l lase.

— Şi doar pentru că mamă-sa era cretană, aici socoteau ca-i cu Venizelos. Mihalis cu Roşii, ea venizelistă, greu li se deschideau uşile prin sat! Toată regiunea asta, *anadan babadan*[63], a iubit regalitatea, pe Constantin mai ales şi, bineînţeles, guvernul de-acum...

— Şi cum de-a lovit-o iar moartea?

— I-a luat copilul, domnule Eugène.

Lefteris se înfioră.

— A murit băiatul?

— A murit, domnule Eugène... Dacă aveam doctor aici, poate-l salvam. Se zvârcolea la înmormântare, sărmana, a fost nevoie de trei femei s-o ridice din groapă. Din fericire, era botezat, se face un an de-atunci... Şi chiar alaltăieri am făcut parastasul de patruzeci de zile pentru muma lui Mihalis. S-a stins şi biata Spithourena. Şi-a pierdut feciorul şi nepotul într-un singur an. Măcar a avut Dumnezeu milă de ea şi i-a dat noră bună, de i-a închis ochii, ce poţi să mai zici... Ce mai, a rămas singură Hrysanna, „copila de suflet a lui Venizelos”, cum îi zic nişte bătrâne rele de gură de- aici din sat. Dar să n-ai grijă, de vreme ce-ai fost prieten şi camarad de armată cu Mihalis, mai pot să-ţi împărtăşesc câte ceva. Au început deja să vină peţitori de prin satele dimprejur, căci văduva-i frumoasă ca o icoană. Nici nu zici că-i aievea, e ca păpuşile

alea din vitrinele de la Londra şi de la Paris, că eu citesc ziare şi le văd acolo. Păcat însă că n-are noroc, a luat- o Moartea la ochi!

În tot acest timp, Lefteris ţinea în mână cutiuţa de catifea. Ajunsese la concluzia că trebuia să-i arate primarului crucea lui Mihalis şi să-i lămurească pricina venirii lui acolo, ca nu cumva să păteze onoarea Hrysannei; în satul acela, după cum îşi dăduse seama, căutau bârfe cu orice prilej.

Dar nu se mai puteau întinde cu vorba, căci se înnopta. Din fericire, primarul se îngrijise să trimită din vreme un copil de prin vecini la văduvă, s-o anunţe că avea un musafir din Atena.

— Nu se cuvine să te bage-n casa ei, bărbat străin. În casa mea, să mă ierţi, suntem zece suflete. Când aşternem seara să dormim, nu găseşti nici măcar o scândură pe care să pui piciorul. Nu te-ai simţi comod. O să deschid oricum biserica pentru Doukounas. E cald acolo, căci e aşternută cu scoarţe şi chilimuri. O să v-aduc şi un mangal.

În scurtă vreme, copilul veni şi se aşeză lângă sobă. Avea obrajii roşii ca focul, din pricina gerului. Îi spuse primarului că văduva era tulburată, fiindcă nu-i venea să creadă că un prieten de-al bărbatului ei venise de pe front şi îi aducea crucea mortului. Îi trimitea vorbă primarului că avea săi aştearnă străinului să doarmă jos, în grajdul cel vechi.

— Aşa-i, îl întrerupse primarul, grajdul catârilor e gol de ani buni. Ne- au rechiziţionat pentru război, domnule Eugène, toate animalele de povară.

În piaţă, Doukounas aştepta să ia cheia bisericii.

— Vii cu mine mâine? îl întrebă pe Lefteris.

— Nu ştiu încă, dar nu pleca până nu vorbim! Când te mai întorci?

— Într-o săptămână, căci eu aduc şi poşta. L-au îmbrăcat pe poştaş în kaki şi-acum e în Asia Mică, aşa că-i fac eu munca.

— Să nu pleci până nu vorbim! Îţi plătesc mâine, nu cumva să mă uiţi.

Călăuza clătină din cap şi îi ură noapte bună.

Se lăsa întunericul. La marginea pieţei îl aştepta copilul, să-l ducă la casa văduvei. Era firav şi avea capul tuns scurt, ca să nu se prindă păduchii de el.

— Cum te cheamă? îl întrebă în timp ce mergeau pe uliţa întunecată.

— Apostolis, domnule.

— Eşti rudă cu văduva?

— Nu, domnule, suntem vecini.

— E femeie cumsecade văduva, Apostolis?

— Mama mea zice că-i leită Fecioara Maria, dar nu toţi spun asta.
— Ce spun ceilalţi?
— Că-i destrăbălată şi roaba Anticristului.
— Cine-i Anticristul, Apostolis?
— Venizelos.

***

Toată noaptea se auzi vântul, căci o lucarnă de sus avea geamul spart. Nu dormi bine, dar aşa fusese în ultimele săptămâni, somnul îl prindea greu. Grajdul era totuşi curat, semăna mai degrabă cu o magazie, căci era gol de patru ani; rămăsese fără cei doi catâri în vara lui 17, când Grecia intrase oficial în război şi serviciile de rechiziţionare ale armatei adunaseră animalele de povară din fiecare sat.

I-ar fi vrut cu el în seara aceea, să fie aici, în casa lor, să le simtă mirosul pielii, să-i audă răsuflând şi scoţând pe nări firicele de fân! Se gândea că poate acum, în vreme ce el stătea întins lângă ieslea goală, fuseseră deja omorâţi şi aveau burţile spintecate de vreun obuz sau îşi rupseseră vreun picior într-o groapă, cărând în spate una dintre mitralierele Maxim pe care le vindea Zaharoff. Poate chiar îi întâlnise cândva, fără s-o ştie, pe frontul Strumei; poate-l târâse de căpăstru pe vreunul dintre ei, să treacă prin malurile pline de noroi. Poate că-i mângâiase pe front într-o clipă nebănuită, cuprins de un val de tandreţe lăuntrică pe care nu ştia încotro s-o îndrepte.

Petrecu cea mai mare parte a nopţii jucându-se de-a v-aţi ascunselea cu somnul – când treaz, când adormit, iar uneori, pe la mijloc –, ceva asemănător cu un vis lucid, încerca să adoarmă legănat de chipul ei: o Maică a Domnului văduvă, subţirică, cu pielea aurie şi mijlocul tras prin inel. Faţa ei semăna într-adevăr cu păpuşile din vitrine, iar numele ei părea desprins din altă lume; Hrysa şi Anna, două femei într-una singură, sfântă şi ibovnică, sobră şi nepăsătoare, a lui Mihalis şi-a nimănui.

Se răsuci de multe ori pe-o parte şi pe cealaltă, cu vântul mereu în urechi. Era un altfel de vânt, nu ca acela al mării, din casa în care se născuse. Când Golful Thermaic gâfâia şi-l trezea, mamă-sa îl lua în braţe şi-i îngâna cântece de leagăn duioase din Marsilia, tot despre mare şi ele. Aici însă, erau doar stâncile abrupte ale munţilor, iar el era singur. Măcar mai devreme auzea paşii ei de deasupra, făcând să scârţâie podeaua de lemn dintre caturi. De la o vreme însă, de când Hrysanna se culcase, se auzea doar vântul. Dacă acesta ar fi fost un cuvânt feminin, şi l-ar fi putut închipui ca pe o

ghicitoare ce încerca să-i şoptească viitorul printr-un geam spart. Dar vântul era întotdeauna bărbătesc, la fel ca viforul, fratele său; îi invidia, căci în fiecare noapte se împreunau, pe rând, cu Hrysanna.

Când deschise ochii odată cu primele raze de lumină, vântoasele încetaseră. Se aşeză pe velinţă, buimac, trezit într-un aşternut străin şi neputând să găsească începutul şi sfârşitul, susul şi josul. Se chinui să-şi amintească unde se afla şi de ce – o nedumerire a dimineţii ce-l cuprindea uneori. Îi auzi paşii deasupra capului, pe podeaua de lemn dintre caturi. Sub tălpile goale ale femeii, scândurile proaspăt spălate de sus păreau să spună ceva, scârţâind sub povara dulce. Auzi apoi cum ritmul armonios al scârţâiturilor se schimbă, iar sunetul lemnului se îngroaşă precum vocea băieţilor la pubertate. Pricepu că văduva ieşise afară şi cobora pe scara ce dădea în curte.

Aruncă păturile, se ridică şi îşi puse cizmele. După ce aranjă puţin locul unde dormise, merse lângă portiţa grajdului şi privi afară pe furiş. Scândurile perpendiculare ale portiţei erau aşezate strâmb, lăsând goluri între ele. O zări stând lângă sârma coteţului şi aruncând grâu găinilor. Purta un palton negru ce fusese, fără îndoială, modificat – o fostă tunică militară, a lui Mihalis, poate. Ieşi în curte şi îşi duse palma la ochi. Ziua se anunţa senină şi luminoasă. Hrysanna se întoarse şi-l privi.

— V-am trezit? Bună dimineaţa! Iertaţi-mă, podeaua face mult zgomot, cred că asta v-a trezit. Când mi-am dat seama, am coborât în curte, dar mă tem că a fost deja prea târziu…

Îi zâmbea, iar el nu se aşteptase la asta. Femeile frumoase pe care le cunoscuse până atunci îşi împărţeau scump zâmbetul şi-l drămuiau de parcă ar fi fost scorţişoară sau chinină.

— Nu-ţi face griji, e ora la care mă trezesc!

— Mă duc să vă pregătesc o cană cu lapte, spuse ea şi urcă iute scara exterioară.

Sus în casă ardea focul. Lefteris se aşeză la masa din odaia de zi şi aşteptă răbdător.

— Doriţi şi cafea? îi auzi vocea din mica bucătărie.

— Da, dacă nu deranjez.

Se apucă să privească în jur, de data asta la lumina zilei. Ieri, singura dâră de lumină venea de la o lampă cu petrol agăţată într-un cui pe perete. De altfel, atunci îi privise mai mult degetele, pe când ţinea în mâini crucea ui Mihalis, şi lacrimile, pe care şi le ştergea când şi când cu dosul palmei, dezvăluindu-şi vinişoara de deasupra încheieturii.

Toată casa mirosea a curăţenie: chilimurile de pe podeaua de scânduri, scoarţele de pe pereţii văruiţi, lemnul bine lustruit al mobilierului, fructiera de pe masă. Până şi aerul părea că fusese spălat.

Aduse o tavă cu o cană de lapte fiert, câteva felii de pâine aşezate pe o farfurie smălţuită şi nişte brânză proaspătă ca pumnişorii pruncilor.

— Mâncaţi dumneavoastră, eu mă duc să pregătesc cafeaua!

Sorbi din laptele cald şi începu să mănânce pâinea cu brânza abia prinsă. Trăia unul dintre acele momente rare când ţi se pare că Pământul se învârte mai repede, când timpul începe să curgă mai iute, când ziua şi noaptea se succedă într-un ritm ameţitor. E ceasul în care trebuie să iei o hotărâre pe loc, căci soarta fornăie neliniştită, ca un cal gata să pornească în galop. În clipa aceea, trebuie să-l încaleci şi să-l îmblânzeşti, altminteri te va arunca la pământ şi, poate, încurcându-ţi cizma în căpăstru, te va târî, umilit, la sute de metri depărtare.

„La dracu', ce se petrece?”, murmură el după ce termină în grabă de mâncat. „Ce să fac acum, mamă, îmi spui? Spune-mi în franceză, nu-mi pasă cum, dar spune-mi ceva...”

Mirosul cafelei fierbinţi din bucătărie ajunse până la masa din odaia de zi, unde era aşezat. Auzi zgomot de ceşti şi pahare lovindu-se între ele şi o zări venind cu aceeaşi tavă. De data asta şezu şi ea, de partea cealaltă a mesei. La ceasul acela, lumina zilei îi dezvăluia fiecare amănunt. Hrysanna avea ochii de culoarea mierii, ca mama lui, era cam înaltă pentru o femeie, iar părul ei, des şi viguros, se revărsa bogat de pe capul bine proporţionat, cu urechi mici.

— Sper că nu plecaţi azi!

O privi plin de curiozitate şi de stânjeneală.

— Dar motivul vizitei mele s-a încheiat...

— Ar fi o insultă adusă memoriei lui, domnule Girdot. Când un străin venea în casa asta, însuşi Mihalis se îngrijea de el cât mai bine. Voia ca uşa noastră să fie întotdeauna deschisă, la fel şi soacră-mea, Dumnezeu să-i ierte!

— Dar m-ai omenit, Hrysanna, aseară am mâncat, am dormit...

— Am atâtea lucruri să vă întreb... Vă rog, dacă nu vă e cu supărare, rămâneţi! Sunteţi singurul om care-mi poate povesti despre Mihalis, despre ultimele sale luni, despre ultimele ore... Numai dumneavoastră ştiţi toate astea.

Sorbi prima gură de cafea şi îşi aprinse o ţigară. Trebuia să meargă să-l găsească pe Doukounas la biserică, să-i plătească

şi să-i spună că-l aşteaptă să vină negreşit cu catârii lui săptămâna viitoare.

***

Pentru Eugène Girdot, dimineaţa aceea cu brânză proaspătă şi cafea fu începutul săptămânii. Pentru creştini, începutul săptămânii e duminica, pentru negustorii din piaţă, e lunea, pentru Girdot, fu o zi de miercuri dintr-un sat de munte, ce-l găsi vorbind cu o văduvă despre bărbatul ei ucis, care, pentru patria lui, era o dispariţie acoperită de ruşine naţională, iar pentru Mişcarea Muncitorească Internaţională, o pierdere lipsită de glorie, un accident între tovarăşi. Fiecare zi de miercuri avea să fie de- acum încolo începutul noii săptămâni, slăvirea noii sale vieţi, amintirea înrobirii sale de privirea ei.

În acea dimineaţă îi povesti totul despre moartea lui Triandafyllou. Nui ascunse nimic, săpă adânc în amintirile sale şi scoase la lumină până şi cel mai mic grăunte, aşezându-l pe masă, lângă fructieră. Îi dezvălui tot ce trăise împreună cu soţul ei răposat, în afară de un singur lucru, poate lipsit de importanţă la prima vedere: că destinul, şi numai el, îi adusese împreună pe el şi pe Mihalis, că în adâncul sufletului îl găsea plicticos, că numai dintr-o bagatelă a sorţii patrulaseră amândoi în noaptea aceea geroasă în care îi încredinţase crucea, ca să i-o ducă într-o zi înapoi fiului său.

— Adevărul e că-n scrisori n-a pomenit niciodată numele dumneavoastră, domnule Eugène. Aş fi ţinut minte.

Se ridica şi merse să deschidă o ladă din camera alăturată. Se întoarse cu un teanc de plicuri legate cu sfoară.

— Le am pe toate aici, îi spuse şi dădu să taie sfoara cu foarfecă.

— Nu, te rog! zise el şi-o apucă de mână. Nu vreau! Să faci asta când eşti singură, nu vreau să-mi aduc aminte de front...

Îl privi uluită. Bărbatul acela care venea de departe, din lumea oraşelor, o punea în încurcătură. Îi venea întruna să-i ceară iertare, ca şi cum ar fi spus ceva nepotrivit sau care-l supărase. Se simţea stângace în cele sociale, o femeie simplă de la ţară.

El îi ţinu mâna în palmă; era caldă ca pântecele unui porumbel.

— Aveţi dreptate, îi spuse ea după scurtă vreme. Iertaţi-mă, fac numai gafe, adăugă ea, trăgându-şi mâna.

Rămaseră aşezaţi la masa aceea aproape toată ziua. Avusese grijă să-i trimită plata lui Doukounas încă de dimineaţă, prin Apostolis. Abia spre după-amiază se duse el însuşi la băcănie să facă ceva târguieli, pentru că, aşa cum le

spuse sătenilor adunaţi acolo, nu se cădea că mersese cu mâna goală la o casă ce fusese lovită de Moarte şi de fiica ei, Sărăcia. Lucrul ăsta- i merse la inimă primarului, care-l privi cu ochi plini de admiraţie.

— Adevărat, domnule Eugène, sunteţi un adevărat domn şi- un filantrop!

După ce târgui tot felul de merinde, îl luă cu el pe Apostolis să-l ajute să le care şi să aibă un pretext pentru a-i da un taler la sfârşit, căci îl plăcea mult. Era convins că, dacă ar fi trăit la Salonic, acest copil ar fi vândut cele mai multe gazete. Eugène Girdot mergea înainte; în locul şepcii ţărăneşti din timpul călătoriei pe catâr, acum purta o pălărie elegantă, cu boruri largi, pe care o ţinea ascunsă între lucrurile sale. Înaintau amândoi, iar perdelele tuturor caselor se mişcau, ba deschizându-se din curiozitate, ba închizându-se cu mânie. Un străin în casa văduvei! Muncile şi zilele[64] copilei de suflet a lui Venizelos se răspândeau prin sat din gură-n gură.

Înainte să se despartă de Apostolis, îi ceru să-l aştepte lângă grajdul Hrysannei, unde intră aplecat, cu toate târguielile, şi începu să scotocească în valiză.

După puţină vreme, apăru cu un pachet mare şi se apropie de copil în lumina palidă a amurgului.

— Astea erau pentru fiul Hrysannei – jucării şi cărţi pentru când avea să crească. Sunt ale tale. E mai bine să nu le vadă ea. A plâns destul de azi- dimineaţă şi nu-i nevoie s-o întristăm şi mai mult.

Apostolis îl îmbrăţişă strâns pe după mijloc; cu o palmă, deschisă, îi mângâia paltonul, iar cu cealaltă, făcută pumn, strângea talerul.

Girdot găsi sus în odaia de zi două lămpi aprinse, de data asta aşezate
una în fata celeilalte. Mirosea a supă şi a scorţişoară cu
zahăr. O zări , -L , , ,
zâmbindu-i din mica bucătărie, învăluită în aburii unei oale.

„La dracu'!", murmură din nou în sinea lui şi coborî în fostul grajd să se schimbe.

În seara aceea de miercuri, fu singura casă din sat cu ferestrele luminate până la miezul nopţii. În această a doua seară, fu rândul ei să-i povestească viaţa. O împinse să bea şi un pahar din vinul pus chiar de ea pe masă. Plânse de două ori, o dată când îşi aminti de fiul ei, pe care-l înrolase moartea devreme, devenind recrut ca şi tatăl lui, iar a doua oară, fără motiv, căci un cuvânt nevinovat la prima vedere păru să fie scânteia pentru noi lacrimi. Nu fu numele lui Mihalis, ci cuvântul „marea", ca un bilanţ al vieţii ei de până atunci şi un

vis zadarnic. După câteva nopţi, Lefteris avea să înţeleagă.

Îi povesti despre viaţa ei, despre maică-sa, mireasa de şaisprezece ani care venise de la Rethymnon până aici, la capătul lumii. Murise la naştere, iar taică-său nu se recăsătorise. Se stinsese şi el de timpuriu, după ce fusese udat până la piele de o furtună pe munte, iar vântul îngheţat îl doborâse la pat, cu febră. Îşi dăduse sufletul după câteva zile; pneumonie, spusese învăţătorul, care se pricepea puţin mai bine.

Mihalis o iubise de mică, deşi el se perinda mereu între sat şi Lamia – unde muncea la o brutărie – sau alerga la plantaţiile de măslini din Amfissa, toamna, când se culegeau roadele şi erau căutaţi lucrători. Muncea şi studia Mihalis cât putea. Serile mergea adesea şi la sindicat, iar în toţi anii aceia o aşteptase, aşa cum aşteptase şi revoluţia, să răsară, să înmugurească şi să trăiască alături de ea pentru totdeauna.

Hrysanna adora şcoala, astfel încât mersese doi ani la rând în ultima clasă – măcar să fie acolo, de vreme ce nu putea ajunge la liceu – ca să-şi potolească setea de carte şi să-l ajute pe dascăl să-i înveţe să scrie şi să citească pe copiii ciobanilor. Erau pe-atunci ani în care şcoala gemea de copii. Hrysanna citise aproape toate cărţile şcolii, cumpărate de la Atena cu ajutorul unei donaţii primite mai demult din America. Pe măsură ce creştea şi mintea i se cocea, vorbea de ziceai că era şi ea învăţătoare, iar Mihalis era foarte mândru de asta, căci, deşi era muncitor, îşi dăduse seama, după cum el însuşi spunea, că lumea va fi salvată de socialism şi de cărţi.

Vorbea fără întrerupere, fără să-şi tragă răsuflarea – oare unde ţinuse ascunse toate astea atâta timp? îi povesti despre soacră-sa, care-i fusese ca o a doua mamă; îşi aminti clipa în care sosiseră banii trimişi de Mihalis, salvându-i de foamete – nouă sute cincizeci de drahme, arginţii Ucrainei, după cum îi scrisese el într-o scrisoare, fără a se teme, sărmanul, de cenzură.

O asculta năucit. Nu atât din pricina vorbelor, care treceau în planul al doilea, sau a culorii glasului şi a degetelor pe care şi le mişca spre a da o formă sensului fiecărui cuvânt. Era năucit de gestul nestingherit cu care îşi netezea un zuluf de păr ce-i scăpase de sub basmaua de pe cap, de ochii ei de culoarea mierii, de lanul gâtului ei gol mirosind a grâu, de sânii ei ca două mere. Apoi mai era şi mersul ei legănat, când pleca şi venea de la bucătărie – lin, feminin, distant, ca al unei preotese virgine. Hrysanna nu era fecioară, căci între coapsele ei se născuse odinioară însăşi viaţa, iar asta o făcea

mai pură chiar şi decât fetele neprihănite.
„La dracu'!", îşi spuse din nou, când ea plecă să aducă desertul din bucătărie. „Cum o s-ajungi bogat trăgând o zână după tine?"
Îşi făcea planuri în minte, dar dacă ea, totuşi, nu-l voia? Acest din urmă gând îi reteză somnul şi în a doua noapte petrecută în grajd. Dacă-l respingea? De data asta, nu vântul era de vină că nu-l prindea somnul, ci teama ca trupul lui să nu fi fost dorit doar de prostituate sau de nişte văduve de militari desfrânate, precum Kalina Alekseevna.
Începu să numere pe degete zilele săptămânii sale, care începuse astăzi. Marţea următoare, cel mai târziu, trebuia ca totul să fie ori încheiat, ori început.

Până să i se scurgă săptămâna, se topi toată zăpada din sat şi de pe costişele din jur. În seara zilei de sâmbătă, se porni o furtună de primăvară, cu asemenea tunete şi fulgere, încât îi amintiră de front. Turna cu găleata, iar ploaia cădea cu picături mari, lovind cu zgomot ţiglele şi fâşiile de tablă.
Stătea întins cu ochii deschişi, cu o mână la căpătâi, şi fuma privind lung către lucarna cu geamul ciobit, luminată de fulgere în răstimpuri. Zări un firicel de apă scurgându-se de la geamul spart şi prelingându-se pe zid până jos, la ieslea ce-i găzduia acum lucrurile. Din când în când, auzea podeaua de deasupra scârţâind sub picioarele ei care străbăteau toată casa – era limpede că nici ea n-avea somn. Se gândi că în momentul acela, dacă s-ar afla la fereastra cea mare a odăii de zi, ar avea în faţă o privelişte feerică, lăsându-l înmărmurit în faţa fulgerelor.
Aruncă ţigara afară în ploaie şi urcă scara exterioară. Deschise uşa fără să bată. Când şi când, fulgerele luminau toată casa. Înaintă spre odaia ei, dar ceva îl opri în faţa uşii deschise; o umbră de ezitare, o umbră a bărbatului civilizat care se ascundea în el. O văzu stând în picioare în faţa ferestrei înguste a odăii, privind afară.
— Nu ţi-e frică? o întrebă.
— De ce să-mi fie frică? îi răspunse, fără să se întoarcă. Aşa tună aici, în munţi.
Se apropie şi se opri în spatele ei.
— Vreau să spun, nu ţi-e frică de mine? îi spuse.
Se întoarse brusc şi-l privi.
— Şi azi tot jos o să dormi! Îi sublinie cu asprime.
— Aprinde lampa, vreau să te văd!
— Coboară, mi-e somn!
— E prea târziu, Hrysanna, acum te cunosc, e prea târziu...

Un fulger nou lumină dintr-odată camera. În clipa-n care se auzi tunetul ce-i urmă, o cuprinse în braţe.

— Lasă-mă! Îi spuse ea de îndată ce sunetul tunetului se stinse.

Mirosea a femeie, nu se mai putea înfrâna. Aşa îşi închipuise mirosul ei de-atâtea zile. Îşi simţi tâmplele zvâcnindu-i de jind. Îi prinse buzele într- ale lui.

— Lasă-mă! spuse ea din nou şi se trase înapoi, împingându-l cu putere.

— Te vreau!

— Pleacă! Îi strigă.

Era ceva dincolo de puterile lui. Dacă nu pătrundea înlăuntrul ei în noaptea aceea, avea să rămână toată viaţa un bărbat mutilat, neputincios în faţa oricărei femei.

— E prea târziu, nu-nţelegi? îi strigă.

O azvârli pe pat şi-şi descheie pantalonii.

— Eşti o bestie! Îi strigă, dar ţipătul i se îneacă în noile tunete.

Se aruncă deasupra ei şi începu să-i sărute cu patimă gâtul. Dintr-o singură mişcare, îi rupse cu mâinile cămaşa albă de noapte.

— Eşti a mea acum! Îi şopti la ureche, simţindu-i, în aceeaşi clipă, unghiile pe faţă.

— Sunt a lui, auzi? A lui pentru totdeauna!

— Minciuni, Hrysanna! Trăieşti în minciuni!

— Aşa-mi place!

Se lăsă pe ea cu toată greutatea, având grijă să nu-i provoace durere. Cu mâna tremurând de dorinţă, o atinse între coapse şi simţi, cu surprindere, cum degetele îi lunecă în umezeala ce izvora din despicătura pe care încă nu i-o văzuse. Odaia mirosea a mosc de femeie, nestăvilit – îl dorea şi ea, în cele din urmă. Când îşi dădu seama de asta, gemu satisfăcut şi o pătrunse ca un armăsar, ca un mascul al dorinţei, bărbatul-animal gata săi pună lumea întreagă la picioare.

— Eşti a mea! Auzi?

Intră şi ieşi din ea cu forţă şi pricepere.

— E mort, auzi? Mort!

— Spui minciuni, îi zise ea sfârşită, iar el îi simţi lacrimile pe chipul lui.

— E mort, mort! Îi repetă blasfemator, în timp ce o cucerea fără milă.

îi simţi degetele, minunatele ei degete, înconjurându-i spatele şi strângându-l cu furie.

— Eşti a mea, a mea!

— Da, sunt! Îi răspunse şi îşi încolăci picioarele în jurul lui.
— Te iubesc! Îi strigă, revărsându-şi şiroaiele vieţii într-ale ei.
— Dacă mă iubeşti, adu-mi marea!
— Acolo o să te duc, la mare, îi răspunse gemând şi golindu-şi până la capăt sămânţa sărată.
Rămaseră acolo întinşi, două corpuri înlănţuite. În răstimpuri, fulgerele luminau odaia, urmate de tunetele lor ca nişte cozi, uneori depărtate, alteori atât de apropiate, încât păreau slujitoarele mortului, bătând cu furie în uşă ca să intre şi să-i târască şi pe ei în regatele întunecate.

După o săptămână, se aflau singuri în cupeul trenului ce plecase din Leianokladi şi gonea spre Atena, scuipând fum din abundenţă. Când şi când îi arăta pe fereastră acel punct al orizontului unde se aştepta ca, din clipă-n clipă, să apară minunea. De altfel, îi făgăduise asta încă din prima seară pe care o petrecuse cu ea: „Cu mine o să vezi şi-o să atingi marea. Am jurat că, prima oară când o s-o priveşti, vei fi alături de mine!” Urcându-se în tren, îi împuiase capul despre clipa în care o vor zări de departe şi despre momentul în care liniile de tren se vor apropia atât de mult de ea, încât îi vor simţi sarea pe piele.
Hrysanna privea inocentă ba spre chipul lui, ba afară pe fereastră. De când se ştia pe lume, dorea s-o vadă, s-o atingă, să soarbă o înghiţitură din ea, să facă astfel un parastas pentru sufletul mamei sale cretane, care, de dragul unei iubiri, renegase marea şi plecase pentru totdeauna pe povârnişurile munţilor.
— Spune-mi că nu mă minţi, spune-mi că nu-i încă una dintre glumele tale! O să vedem marea? Spune-mi!
Îi cuprinse chipul cu palmele şi, după un sărut prelung, i-l întoarse uşor către fereastră. Soarele de aprilie făcea ca valurile Golfului Maliac să strălucească aurite.
— Dă-mi voie să-ţi prezint marea, îi spuse. Lângă ea m-am născut.

***

În după-amiaza aceleiaşi zile luară trenul electric şi coborâră în Pireu. Opriră un taxi, încărcară valizele şi flecară spre hotel. Tot drumul, Hrysanna privi pierdută a stânga şi la dreapta. Capitala, Pireul, lume, maşini... Toate astea le ştia doar din cărţi şi din puţinele lor fotografii.
Seara merseră la Tourkolimano, într-o tavernă mică şi liniştită, aproape de valuri. Aerul mirosea a smochine uscate şi a nisip sărat. Mâncară smarizi prăjiţi, salată şi băură

reţină[65]. Ea nu prea vorbea, doar privea nemărginirea întunecată a apei şi-i strângea când şi când mâna.

— Maică-mea, căreia-i semăn, după cum se spune, căci eu n-am cunoscut-o, avea acasă o cutiuţă păstrată cu grijă. În ea ţinea câteva scoici aduse din Creta. Îţi vine să crezi?

— Unde sunt scoicile acum? o întrebă.

— În valiza mea, Eugène, la hotel. N-am altceva de la ea, nici măcar o fotografie. Puţinele ei haine le-am dat pentru o mână de făină în timpul războiului.

— Într-o zi o să te duc în Creta, când o să-mi dea răgaz treburile!

— Povesteşte-mi despre treburile tale, dragostea mea, chiar dacă n-o să înţeleg prea multe. Sunt doar o femeie de la ţară.

— Toate la timpul lor, Hrysanna…

— Dragul meu, un domn de la masa aceea a ridicat mâna şi-ţi face semn.

Eugène se întoarse şi privi înspre ultima masă a tavernei, care abia de era luminată de o lampă cu acetilenă atârnată de o viţă sărăcăcioasă.

— Dar e Vasili, rusul! zise el şi-i făcu semn să vină la masa lor.

Din ziua aceea, Eugène avea să facă asta de multe ori în capitală – să-şi cheme cunoscuţii aproape şi să le-o prezinte pe Hrysanna, fălindu-se cu frumuseţea ei.

Ea îl zări pe bărbatul elegant apropiindu-se, însoţit de o femeie cu părul foarte scurt şi acoperită de bijuterii.

— N-am vrut să vă deranjăm!

— Ce deranj, Vasili? E plăcerea noastră.

Hrysanna simţi cum bărbatul o dezbracă cu privirea.

— Iubirea mea, dă-mi voie să-ţi prezint un prieten foarte bun şi un membru valoros al Băncii Comerciale. Acesta este Vasili Karlovic Junkermann[66].

Apartamentul de la ultimul etaj

Al patrulea stasimon

Îl auzi râzând. Îşi ridică ochii de pe hârtie şi-l văzu ţinându-şi capul sprijinit pe spătarul canapelei, cu ochii aţintiţi în gol spre tavan. Putea să numere pe degete de câte ori îl văzuse pe bătrânul Girdot râzând. Era un bătrân cu toane, agresiv, care nu iertase firea şi legile ei pentru faptul că orbise şi îmbătrânise.

— Vă amuzaţi, văd, domnule Eugène...

— Pe cinstea mea, nu-mi amintesc să mă fi întâlnit cu fantome în viaţă! Acest Junkermann nu-i cel care a apărut de curând la televizor[67]? îmi amintesc vocea lui Alexandrakis, da, el era Junkermann! Slujnicele pe care le aveam atunci în casă, două surori din Voios, nu pierdeau niciun episod. Cartea despre Junkermann nu mi-ai citit-o niciodată. A cui ziceai că e?

— A lui Karagatsis, domnule Eugène.

— Cum ţi-a venit, diavole, ideea să mă pui alături de acest Junkermann? Ce trucuri mai sunt şi astea?

— E ceva mult mai modern decât Alexandre Dumas, dacă-mi permiteţi...

— Şi mai stupid, dacă-mi permiţi şi tu. Pune-mă, dacă vrei, să-l întâlnesc pe Venizelos, pe Metaxas, dar nu fantasme! Auzi, Junkermann! Cum de te-ai gândit la asta?!

— Aţi trăit şi dumneavoastră în Pireu în perioada interbelică.

— Şi ce dacă?

— Nu-mi pot închipui Pireul acelei epoci fără Junkermann.

— Şi viaţa mea, tinere, ce-ţi datorează viaţa mea? Am suportat deja multe acrobaţii ale fanteziei tale, dar asta...

Orestis se aşeză mai comod în fotoliu. Ştia ce să facă atunci când Girdot se încăpăţâna; n-avea să fie prima oară când avea să-l ducă acolo unde voia.

— Era chiar atât de frumoasă Hrysanna în realitate?

— Nu vorbeam despre Junkermann?

— Capitolul se numeşte „Hrysanna”.

— Să scoţi asta cu Junkermann!

— Aţi iubit-o nebuneşte, aşa am scris, aţi auzit doar...

— Eşti prea tânăr ca să vorbeşti despre iubire, nici măcar nu poţi bănui ce-nseamnă...

— N-am scris altceva despre această iubire, doar ceea ce aţi auzit. Am considerat că e de-ajuns.

— În realitate, nu-i niciodată de-ajuns. În iubire, percepţia timpului se umflă şi se dezumflă ca un colac de salvare. Nu găsesc o comparaţie mai bună... Gândeşte-te tu şi scrie ceva mai potrivit. Tu eşti scriitorul, la urma urmei.

— Cu toate astea, n-aţi trăit cu ea. Sfârşitul acelui deceniu vă găseşte din nou în Franţa, nu-i aşa?

— Aşa-i.

— Singur, nu-i aşa?

— Singur-şingurel. Până şi Zaharoff a observat asta atunci şi a făcut un comentariu.

— Aţi continuat să lucraţi pentru el?

— Nu la arme, ci la nişte vapoare de marfa. Eram responsabil cu încărcatul şi descărcatul şi, de asemenea, eu eram cel care negocia cu sindicatele muncitorilor portuari. Zaharoff credea că aveam înfăţişarea potrivită pentru a vorbi cu muncitorii, căci le semănăm destul de mult, însă, după cum spunea, emanam totodată o superioritate inaccesibilă pentru ei. Fireşte, Zaharoff îmbătrânise şi el. S-a căsătorit cu Maria Pilar într-un cadru restrâns – eu n-am fost. Nu-mi amintesc, desigur, dac-am fost invitat, dar eram la Marsilia, căci aveam nişte probleme cu macaralele şi cu operatorii acestora, îmi amintesc că ne îngrijorau mai ales muncitorii italieni, fiindcă microbul mafiei, adus din Sicilia şi de la sindicatele din New York, se infiltrase bine de tot. Pe docuri comanda atunci, din umbră, Luciano[68].

— De ce n-aţi rămas cu Hrysanna? Nu mi-aţi spus niciodată motivul.

— În orice caz, nu fiindcă a cucerit-o Junkermann, râse el, continuând să stea cu faţa îndreptată spre tavan.

— În acest punct, cartea are un gol. Am scris ceva, dar mă tem că-i prea tragic. E pe-aici pe undeva, în notiţe. Domnule Eugène, un roman bun trebuie să fie foarte atent la dozaj. Sentimentele, de pildă, trebuie să fie...

— Precum condimentele, cu măsură! Asta vrei să spui, nu?

— Exact! Felicitări! Dacă nu v-ar fi interesat atât de mult banii în viaţă, aţi fi putut deveni scriitor. De altfel, nu v-au lipsit călătoriile, nici experienţele.

— Ce-ai scris despre Hrysanna, de spui că-i prea tragic?

— M-am gândit să pun trupul ei frumos să plutească pe valuri, cu faţa întoarsă către adâncuri şi părul legănându-se la suprafaţa apei, ca nişte tentacule de caracatiţă. În depărtare, cerul să fie roşu şi negru, iar în timpul ăsta dumneavoastră să vă îndreptaţi cu o barcă înspre un vapor francez ancorat în

largul Smirnei.

— Dar n-am fost la Smirna...

— De ce?

— Am aşteptat luni întregi să primesc învoire de la Zaharoff, dar nu mia trimis-o niciodată. În toate scrisorile pe care le primeam de la poşta din Pireu, îmi sublinia: priveşti, asculţi, aştepţi. Cred că bătrânul vulpoi mirosise eşecul afacerii şi nu voia să fie implicat în ce urma să vină. Avusese alte planuri, şi anume Smirna să fie sub controlul statului condus de Venizelos, iar oamenii lui să cutreiere lumea cu privirea îndreptată mereu spre Răsărit, spre petrol. Asta e ce cred eu din puţinul pe care-l ştiu despre el. Nu era uşor, să ştii, fiindcă afacerile lui erau oricum învăluite-n întuneric.

— Mi-am închipuit-o pe Hrysanna moartă, plutind în apele portului din Smirna, iar pe dumneavoastră fugind cu ajutorul paşaportului francez.

— Nu mă măguleşti prea mult în cartea asta de doi bani!

— Nu despre dumneavoastră scriu, am mai discutat asta. Dar spuneţi- mi acum, de ce n-a rămas Hrysanna în viaţa dumneavoastră?

— De ce întrebi dacă deja ţi-ai imaginat o mulţime de lucruri, chiar tragice, după cum ai spus?

— Încă nu le-am scris, sunt doar nişte idei însemnate pe o ciornă. Acum însă vă cer să-mi spuneţi adevărul.

— Ce să faci cu el, de vreme ce eşti scriitor şi ticluieşti singur câte adevăruri doreşti?

— Sunt totuşi un om care face parte zilnic din viaţa dumneavoastră. Cred că am dreptul să ştiu, chiar dacă n-o să scriu nimic despre asta.

— „Dreptul” e un cuvânt care-l justifică pe „fă cum te taie capul”, eu aşa ştiu!

— Eu o s-aştept, domnule Eugène. Am răbdare...

Fu zguduit de bine cunoscuta tuse tabagică; toţi erau de acord că, la vârsta lui, ar fi trebuit să se lase de mult de fumat. Îşi scoase batista din mâneca pijamalei, o desfăcu şi scuipă în ea. După ce-şi curăţă gâtul, continuă:

— La un moment dat, ai scris ceva adevărat despre viaţa mea, ceva care se potriveşte şi cu povestea ta. Scrii că Girdot din carte a spus cândva: „La dracu, cum o s-ajungi bogat trăgând o zână după tine?”

— Vă era o povară, aşadar?

— Dacă spun da, va trebui să mă simt ruşinat, nu-i aşa?

— Şi totuşi, i-aţi făcut cunoştinţă cu marea, aţi scos-o din închisoarea muntelui şi aţi adus-o la oraş.

— E adevărat, însă...

— Însă?

— După câteva luni devenise o povară. Punea multe întrebări, nu mai puteam s-o păcălesc. Începuse să suspecteze că afacerile mele erau obscure. Avea şi ea aceeaşi concepţie despre puritatea morală ca Triandafyllou, credea şi-n basmele pe care le spuneau Roşiii...

— Prin urmare?

— Nu există o urmare. Într-o seară – era luna mai, ţin minte, mai 1922, chiar înainte ca valul de refugiaţi să sufoce Pireul mi-am strâns lucrurile în tăcere şi-am dispărut. Îi scrisesem dinainte lui Zaharoff despre corespondenţa noastră de la post-restant, cerându-i să-mi trimită scrisorile nu în Pireu, ci la Poşta Centrală din Atena. Am stat o vreme în centrul Atenei, la Hotelul „Grande Bretagne”, nu fiindcă voiam lux, ci pentru că aşa eram mai în siguranţă. Bogăţia o speria şi o ţinea la distanţă. N-ar fi îndrăznit niciodată să mă caute acolo.

— I-aţi lăsat bani?

— Fireşte!

— Vreun bilet?

— Unul scurt, dacă-mi amintesc bine...

— Cât timp aţi stat la Atena?

— Doar câteva săptămâni, fiindcă următoarea scrisoare a lui Zaharoff mă chema înapoi la Paris. Avea multe treburi de rezolvat la Marsilia, căci interesul afacerilor sale se îndreptase deja către vapoare.

— De ce v-ar fi deranjat să fie şi Hrysanna cu dumneavoastră?

Bătrânul Girdot îşi muşca buzele de câtăva vreme şi continua să-şi împletească degetele.

— Era o povară, nu-nţelegi? Şi cu cătuşe poţi s-alergi, dar nu-i acelaşi lucru.

— Presupun că n-aţi mai văzut-o niciodată.

— Niciodată.

— Spre deosebire de Mirza...

Îşi căută din nou ţigările.

— Vă sfătuiesc să nu mai fumaţi!

— Te sfătuiesc să-ţi vezi de treaba ta!

— N-o să vă-ntreb despre Mirza, pe ea poate o vom regăsi în carte.

— Nu-mi spune nimic despre ea!

— Încă ceva: odată cu trecerea anilor, Zaharoff şi dumneavoastră v-aţi îndepărtat unul de altul, din câte-am înţeles.

— Da, e adevărat, un divorţ de comun acord. Visam cândva

să devin mâna lui dreaptă, însă nu eram potrivit pentru jocul dur pe care-l făcea. Acum, la bătrâneţe, pot să-mi recunosc crudul adevăr. De altfel, *monsieur* Basil îmbătrânise şi el în vremea aceea. Ultimii ani din viaţă şi

i-a petrecut într-un scaun cu rotile, însă, cel mai important, n-avea moştenitor – un imperiu lăsat în voia sorţii, cum aţi spune voi, scriitorii.

— Aşadar, cu anii, v-aţi îndepărtat.

— Am mai spus-o, nu eram bun nici de gardă de corp, nici de consilier financiar. Eram prea moale pentru primul rol şi prea neinstruit pentru al doilea.

— Aşa că v-aţi făcut propria afacere.

— Da, cu ulei, după cum ştii. În portul Marsilia cunoscusem nişte negustori mari, care transportau mărfuri cu vapoarele lui Zaharoff. Ce altceva putea să facă un grec la Marsilia, decât să aducă ulei din insule şi să aibă legături cu fabricile de săpun din regiune? Nu mă plâng, am făcut bani. Nu atâţia câţi aş fi făcut dacă rămâneam lângă Zaharoff, însă, totuşi, am avut propriul meu Packard[69], şofer şi o vilă mică. Am avut şi multe ibovnice...

— Dacă v-aţi întoarce în timp, aţi face aceleaşi lucruri?

— Ce vrei să spui?

— Aţi părăsi-o iarăşi într-un hotel din Pireu, cu un teanc de franci francezi şi un bilet? A fost un lucru drept?

— Nici greşit pe de-a-ntregul n-a fost!

— Ce-a fost, domnule Eugène?

— A fost un păcat...

Orestis nu-l mai întrebă nimic o bună bucată de vreme. Doar îl privea, în vreme ce acesta fuma şi trimitea fumul spre tavan. În curând avea să reia lectura romanului. Celălalt Girdot, cel livresc, îi aştepta între pagini – poate că şi el fuma. Bulevardul Vasilissis Olgas, aflat cu şapte etaje mai jos de picioarele lor, se liniştise acum, iar ceasul se apropia de ora două dimineaţa.

Ia spune-mi, Girdot, de ce te temi?

Marsilia, suburbii, 10 martie 1933

Aşeză telefonul în furcă răsuflând uşurat, însă pe chipul femeii din faţa lui se citea nerăbdarea.

— Iartă-mă că te-am făcut să aştepţi, dar vama-i ca familia nevestei: nu scapi uşor!

— Păi tu n-ai nevastă!

— Dar am vamă în fiecare zi! În greacă, limbă pe care n-o cunoşti, avem o expresie foarte frumoasă: „Mi-a scos sufletul”. Chiar asta se petrece! Ca s-aduc uleiuri în portul ăsta, trebuie să-mi iasă sufletul.

Râse de propria vorbă de spirit, fără să aştepte vreo încuviinţare sau un zâmbet din partea ei. Uneori, în seri ca aceasta, Catherine era mai dificilă şi mai pretenţioasă chiar şi decât vama.

Îşi strânse cordonul halatului şi se ridică de la birou. Cu cleştele în mână, încercă să întoarcă un buştean aprins în şemineu, ca să ardă mai bine.

— Eugène, trebuie să vorbim, se auzi vocea ei.

— Te-am refuzat eu vreodată, *ma chérie?* Am impresia că-n seara asta revendici premiul pentru lipsa de chef. Ascultă-mă, trăim într-o lume instabilă, plină de frământări şi sărăcie. Zilele trecute, în ţara mea a avut loc încă o tentativă eşuată de lovitură de stat. Un ofiţer[70] care se bucura de stimă în politica de centru a încercat să pună mâna pe putere. Un eşec total – al lui, dar şi al întregului sistem! La Berlin, e doar o chestiune de timp până când Adolf Hitler va scoate în afara legii sindicatele muncitoreşti. În India, un avocat pe care l-au numit „Marele Suflet” a decis să se confrunte serios cu generalii Majestăţii Sale, iar tu, micuţă Catherine, pur şi simplu nu ai chef.

Îi aruncă din nou o privire sălbatică. Dintr-un motiv anume, nu-l întrerupsese încă, ca şi când se amuza ascultându-i gureşul monolog. După atâtea luni, îl cunoştea bine – după ce scăpa de vamă, era cel mai binedispus om din lume. În seara aceea însă, stătea în puterea ei să-l facă şi mai fericit, de aceea se grăbea.

— Micuţa mea Catherine, uită-te la lumea în care trăieşti şi spune un mare „mulţumesc” Celui Preamilostiv duminica viitoare, la Nôtre-Dame de la Garde. Eşti singura fiică a unui bărbat puternic, care, în pofida vârstei, continuă să fie unul

dintre cei mai de seamă avocaţi din Marsilia. Graţie serviciilor lui am scăpat de impasurile legilor franceze cu privire la porturi. Mai mult, graţie lui te-am cunoscut. De multe luni petreci ceasuri
întregi în casa mea, în „căsuţă de păpuşi, cum îi spui tu, în această micuţă vilă clădită pe marginea prăpastiei şi înconjurată de pini deşi. Interiorul ei a fost decorat de adevăraţi artişti Art Déco, cum le spun prietenii tăi din saloane. Dulcea mea Catherine, căsuţa asta de păpuşi a fost desenată şi construită de un tânăr arhitect pe care l-a plătit un grec, un negustor de uleiuri de sorginte ţărănească, care şi-a cheltuit toate economiile pentru asta. Lumea tatălui tău şi a amantului tău, dulcea mea Catherine, are bun gust şi siguranţă.

Îşi aprinse o ţigară şi continuă să-l urmărească bosumflată.

— În septembrie trecut a trebuit să merg până la Pireu ca să descâlcesc o încurcătură birocratică la vama de-acolo. Am trăit în Pireu, ştii asta. Întregul oraş e inundat de refugiaţi. Deşi au trecut aproape zece ani de la Catastrofă[71], mii de oameni locuiesc încă în barăci de carton gudronat şi- n cocioabe. Ia aminte şi la detaliul ăsta, micuţa mea Catherine: unii dintre aceştia erau mai bogaţi în Asia Mică decât mine astăzi. Suntem, draga mea, cufundaţi în marea clepsidră a timpului. Cineva ar putea s-o întoarcă pe neaşteptate la un moment dat, iar noi să ne trezim cu susul în jos, dând cu disperare din mâini în nisip.

— Cărţile pe care le citeşti cu atâta patimă în ultima vreme te-au făcut mai cizelat, iubitule! Vorbeşti ca un intelectual, ca un poet...

— Mă ironizezi, micuţa mea Catherine, dar n-am de gând să-mi stric buna dispoziţie. De obicei, te arăţi incisivă faţă de „sociabilitatea mea atrofiată”, cum o numeşti tu. N-ai acceptat încă faptul că mă plictisesc întâlnirile astea anoste din saloanele în care vrei să mergem şi că prefer cărţile mele, şemineul şi un coniac Martel.

— Toate astea se pot îndrepta, cât mă priveşte, adică, dacă...

— Dacă?

— Dacă viaţa mea s-ar schimba din temelii. Atunci ar veni să ancoreze la mal lângă a ta, întocmai ca vapoarele pe care le închiriezi din Grecia şi din Algeria ca să-ţi care uleiurile.

— Eşti misterioasă în seara asta.

— În seara asta, Eugène, sunt însărcinată!

Se opri brusc din scormonitul jarului în şemineu.

— Ce-ai spus?

— Am spus că sunt însărcinată.
— Cum e posibil? Suntem atât de atenţi!
— S-a dovedit că nu destul.
Se apropie de ea şi o apucă de umeri.
— Eşti sigură?
— Absolut! Dar să nu-mi pui întrebarea de care mă tem, căci o să-ţi ard căsuţa asta de păpuşi de la un capăt la altul! Sunt însărcinată şi copilul e al tău, doar al tău!
— Linişteşte-te, te rog! Nu m-am îndoit nicio clipă de cinstea ta.
— Eugène, ai treizeci şi cinci de ani. Alţii, în locul tău, ar deschide în seara asta cea mai scumpă şampanie, fiindcă ar avea confirmarea că sămânţa lor e încă vie, în vreme ce tu...
— Eu... ce?
— Tu mă priveşti de parcă te-a lovit trăsnetul şi pari extrem de nefericit!
— Nu-i aşa de simplu, pentru numele lui Dumnezeu! Dă-mi puţin timp să mă obişnuiesc cu gândul!
Catherine pufni şi îşi petrecu invers picioarele. Girdot făcu înconjurul salonului cu mâinile vârâte în buzunarele de la halat şi se aşeză din nou la birou.
— Dumnezeule! şopti el şi scoase una dintre ţigările egiptene aflate în caseta de porţelan de lângă stilouri şi călimară.
Se auzi ceasul de perete bătând de nouă ori. Din colţul celălalt al salonului se auzea, abia perceptibil, zgomotul paraziţilor scoşi de radioul deschis. Furtuna de afară, care se înteţise, întrerupsese difuzarea unui cvartet de coarde transmis în direct de postul de radio de la Paris.
— Nu-i fiindcă nu mă vrei, o simt, însă eşti gata să te plângi că un bebeluş te dă peste cap, te scoate din singurătatea în care trăieşti de bunăvoie. Recunoaşte!
— Te deranjează că n-am nicio ambiţie să perpetuez numele Girdot?
— Dar „Zevgos”?
Era ultimul lucru pe care se aştepta să-l audă din gura ei în acea seară.
— Ţi-am mărturisit totul într-o noapte, într-o clipă de slăbiciune, iar noaptea următoare ţi-am cerut să uiţi.
— N-a fost o clipă de slăbiciune, te înşală memoria, Eugène. A fost un moment de iubire intensă. Uneori cred că ţi-e frică de amintirile tale.
— În fine, ce doreşti?
— Cum adică ce doresc? întâi de toate, mă aşteptam să te bucuri! Restul vine de la sine. Ţi-am spus şi mai devreme: vin

să aliniez cei douăzeci şi patru de ani ai mei ritmului vieţii tale. Dacă nu vrei să frecventez *après- midi-utile* acelea anoste, cum le numeşti tu, atunci fă-mi copii. De dragul lor o să rămân cu tine aici, în căsuţa de păpuşi.

— Copilul a devenit deja „copii”?

— Până la urmă, ia spune-mi, Girdot, de ce te temi?

— Oricine are copii se teme de riscurile financiare. Profitul e proporţional cu riscul. Nu eşti om de afaceri şi nu poţi pricepe.

— Câte nume de oameni putred de bogaţi care au o duzină de copii vrei să-ţi înşir?

Încerca să-i ocolească privirea. Dacă ar fi sunat telefonul să-l înştiinţeze despre controlul vamal de seară, poate că asta l-ar fi ajutat să încheie un armistiţiu provizoriu.

Ajunse într-un port din satul numit L'Estaque, un mic univers aflat la o aruncătură de băt de Marsilia. Îi ordonă şoferului să nu lase Packardul prea aproape de chei. Merse puţin pe jos, deşi ploua încă de dimineaţă fără nicio speranţă de soare. Întreaga Provence trăia începutul unei primăveri timpurii, crude şi timide, pe care o simţeai mai mult ca o aşteptare, deşi calendarele stăruiau că astăzi, 12 martie, iarna era de domeniul trecutului.

Se aşeză în spatele geamurilor celei mai mari cafenele, care avea vedere la tot portul din L'Estaque. Fereastra cea mare era împărţită în multe pătrate mai mici. Stătea cu un pastis în mână şi căsca gura la priveliştea fărâmiţată a cheiului. Câteva dintre pătratele geamului adunaseră mai multă sare adusă de vânt, arătând o lume mai tulbure chiar şi decât cea a ploii care nu dădea semne să se oprească.

În răstimpuri, îşi desprindea privirea de la tabla de şah a ferestrei şi şi- o plimba prin cafenea. În aer se simţea un miros de fum, de cafea şi de tărie, căci nu erau puţini marinarii care beau încă de dimineaţă. Întâlnirea lui întârzia, iar în pachet îi rămăseseră doar două ţigări.

„Ia spune-mi, Girdot, de ce te temi?”

Îşi dădu seama că, pe măsură ce persoana pe care o aştepta întârzia, fraza de ieri a lui Catherine nu avea să-i mai dea pace.

„De ce te temi, Lefteris?” se întrebă.

Comandă încă un pastis şi privi fără chef cheiul mohorât. Aici descărcau, în ultimii ani, vapoarele pe care le închiria; cele mai multe dintre ele erau nişte epave ruginite pe care nu le asigura nicio companie. Jumătate dintre cei din echipajul lor erau fugari certaţi cu legea, dar asta nu era treaba lui.

Treaba lui era să se roage, de fiecare dată când avea un asemenea transport din porturile Greciei sau ale Africii, să nu se întâmple ceva pe mare, căci pagubele ar fi fost atât de mari, încât n-ar fi putut să le recupereze ani de zile. Totuşi, oamenii pe care îi avea în vămile portuare şi mai ales aici, în Marsilia, se făceau că nu văd. Preferau să mângâie teancurile de bani ce le erau strecurate discret în buzunare, în loc să arunce o privire la încărcăturile lui. Stabilea transporturile cu un napolitan, despre care toţi cei din port ştiau că-i omul lui Carbone[72] şi al lui Spirito[73], cei care-şi întindeau aripile protectoare asupra fiecărei călătorii.

În aceşti ani din urmă fusese oarecum liniştit. Pe mare, corăbiile nu se scufundau, de obicei, din pricina furtunilor, ci a rivalităţilor. În urmă cu trei ani, oamenii lui Carbone îi făcuseră oferta de a-şi pune mărfurile lângă încărcătura lui. În câteva mii de bidoane de ulei se puteau ascunde atâtea: praf de faină, pistoale de jucărie, oregano cu iz diferit... Propuseseră, de asemenea, să aducă cea mai mare parte a uleiului clandestin. Aveau oameni care să-l împingă în nordul Franţei, dintre aceia care nu se încurcau cu hârtii, ştampile şi altele asemenea. Se învoise, întrucât câştigul era gras pentru toţi; trebuia doar ca marea să fie de partea lui, căci, dacă vremea se înfuria şi-i scufunda vreuna dintre corăbiile acelea putrezite, totul s-ar fi dus de râpă fără asigurarea navală. Atunci, ar fi trebuit să-şi plătească furnizorii din zece porturi în câteva luni, iar apoi el, la rândul lui, s-ar fi înecat în datorii.

Îl văzu pe napolitan intrând agale în cafenea, cu o şapcă pe cap şi cu gulerul de la gabardină ridicat – înfăţişarea tipică a lui Salvatore. Napolitanul îl zări numaidecât şi se îndreptă spre masa lui.

— Mai plouă? îl întrebă Girdot.

— Vreme de rahat! Stropeşte mărunt-mărunt, cât să trebuiască să-i tot scoţi ca să-i ştergi, îi răspunse, ţinându-şi în mână ochelarii ce se murdăriseră iar din cauza ploii.

— Ce veşti ai, Salvatore?

— E bun pastisul aici? întrebă el.

Drept răspuns, Girdot ridică mâna şi-i făcu semn chelnerului.

— Atunci, hai să-l încercăm! continuă Salvatore punându-şi ochelarii la loc, după ce-i şterse.

— Ce mai face Carbone?

— E sufocat de treburi.

— Marsilia, Salvatore, e o gură căscată ce strigă cu mâinile făcute pâlnie. Ştii încotro?

— Înspre New York, Girdot, asta o ştiu şi curcile! Ceea ce

se schimbă însă, iar curcile n-au prea înţeles-o, e că banii mulţi sunt mai jos – la Rio, Buenos Aires, Santiago, acolo unde majoritatea vorbesc spanioleşte şi toate rasele pământului se corcesc între ele. Acolo o să merg şi eu într-o bună zi, ţine minte ce-ţi zic! Marsilia, şi direct la Buenos Aires! Ai priceput, Girdot? Că-s om şi eu şi câteodată tremur pentru pielea mea!

— Te zoreşte Carbone?

— Unii îl zoresc pe el şi pe Spirito, iar ei, pe noi toţi. În oraş e o mâncătorie care n-o să ducă la nimic bun. Dar de ce-ţi spun toate astea? Tu nu prea eşti băgat în ele, tu doar aduci uleiuri şi, din câte se pare, de azi o să le-aduci singur şi-o să plăteşti un sac de bani pe asigurări şi taxe. Asta am venit să-ţi spun. Colaborarea cu tine nu ne mai convine. Carbone îţi mulţumeşte şi-ţi transmite c-o să rămâi mereu o amintire plăcută.

— Mă aşteptam să ajungem aici la un moment dat. Mai bine să se închidă cercul acum, înainte să se imputã piaţa.

— Avem şi alte căi în perioada asta, dar n-am voie să-ţi spun prea multe. O să-ţi spun doar atât: Marsilia s-a umplut de italieni, fiindcă Ducele e dur şi-ntruna pleacă mulţi de-acolo. Toţi ăştia îşi amintesc de patrie şi de bucăţele ei – mozarella şi paste. Se-aude că Ducele se pregăteşte să intre în Etiopia, îţi dai seama?

Girdot zâmbi cu înţeles.

— Îţi poţi închipui reacţia Franţei? Nu-l pot lăsa să treacă aşa.

— Embargou, poate… Ce spui, Salvatore?

— Girdot, ai o minte ascuţită ca briciul! Când o să se-ntâmple asta, noi o s-aducem toată brânza clandestin. Eu i-am spus lui Carbone să nu te lăsăm deoparte, dar, din câte-am înţeles, afacerea asta vrea s-o facă singur. A acceptat un singur lucru, dacă vrei, să luăm ulei numai de la tine – la juma de preţ, fireşte! Dacă-l aduci legal, n-o să-ţi convină. Noi cumpărăm mereu fără acte şi vindem la preţuri normale. Dacă vrei s-aduci ulei de unul singur, fă-o! Dacă nu vrei, Carbone îţi trimite drept cadou de despărţire un pont – aşa mi-a zis să-ţi spun.

— Ia zi-l! Că doar n-aduc marfa de contrabandă dacă numi ţine el spatele.

— Caută la Anvers, în Belgia. Acolo, afrikanderii şi evreii au pus pe picioare cea mai mare piaţă de diamante. Diamantele n-au greutate şi nu murdăresc buzunarele, asta mi-a zis să-ţi spun. Între noi fie vorba, Girdot, dac-ai reuşit să treci caicele cu ulei pe sub nasul vămii, n-ai cum să dai greş cu

diamantele. Bagă-ţi-le în fund, dacă trebuie!

Girdot izbucni în râs şi dădu pe gât, dintr-o singură înghiţitură, paharul cu pastis.

— Totul e bine când se termină cu bine, Salvatore! Spune-i lui Carbone că poate o să merg la Anvers să-mi caut norocul. Poate oi vrea să-mi şterg şi de-aici urmele – e vorba de-o femeie, aşa să-i spui! Mai spune-i şi să stea cu ochii pe unii deputaţi. Se aud multe, să fie atent! Băuturile sunt din partea mea, Salvatore!

Napolitanul se ridică şi-şi luă şapca în mână.

— Să fii sănătos, Girdot, şi păstrează pentru tine ce ţi-am spus despre Argentina, nu-i nevoie s-o ştie oricine. Cu tine, vezi tu, e altceva. În trei ani de zile, între noi n-a fost nicio gâlceavă. Se spune că ai sânge de grec. Acolo jos, în Argentina, e plin de compatrioţi de-ai tăi. Să fii sănătos, Girdot!

După ce-l văzu dispărând afară în ploaie, mai comandă un pastis şi-şi făgădui că acela avea să fie ultimul, cel puţin până la prânz.

Seara şi-o petrecu acasă, singur. Era a doua noapte de când Catherine îşi strânsese puţinele lucruri şi plecase. Într-un bilet ţâfnos pe care i-l lăsase dimineaţa lângă ceaşca de cafea, îi dăduse termen o săptămână. Se trezise cu noaptea în cap, şi dusă a fost.

Ploaia se opri în jurul orei şapte, odată cu lăsarea amurgului. În salon, Girdot stătea la fereastră, având privirea aţintită departe în zare, spre ultima geană de lumină ce se cufunda şi se stingea în apele plumburii ale Mediteranei. Nu prea avea chef de companie sau de conversaţie, însă în seara aceea aştepta o persoană pe care o sunase la prânz şi-o invitase la el acasă, să bea un pahar împreună. Era bijutierul de la care cumpăra în exclusivitate de câţiva ani. Obişnuia să dăruiască fiecărei iubite cu pretenţii şi câtorva prostituate care-l satisfăcuseră în mod deosebit câte o bijuterie – niciodată flori, era o chestiune de principiu şi, mai ales, de amintire, o ipotecă pentru viitor. Telefonându-i domnului Leroux să treacă pe la el, încheia astfel o relaţie de simpatie veche de mulţi ani. Bijutierul acceptă invitaţia pe loc, nevoind să-l jignească pe unul dintre cei mai fideli clienţi ai săi. De altfel, „Girdot era, dincolo de achiziţiile sale, un om interesant”, după cum sublinia în dreapta şi-n stânga cu fiecare prilej.

Femeia care îi îngrijea casa termina treaba înainte să se întunece şi pleca împreună cu şoferul. Girdot găsea

întotdeauna mâncare caldă acasă şi îşi lua înapoi cheile Packardului. Femeile care intrau seara în casa lui n-aveau nimic de făcut în bucătărie, mergeau direct în dormitor.

Domnul Leroux veni împreună cu fiul său, un tânăr înalt şi uscăţiv, cu pistrui.

— Seara nu mă încumet să conduc eu. Fiul meu, pe lângă îndemânarea la volan, are şi vederea mai bună. În plus, fiind încă foarte tânăr, nu a dobândit uşurinţă în relaţiile sociale. Mai mult ca sigur că discuţia cu dumneavoastră îi va fi de folos.

Vorbea în numele fiului său, fără a-i da ocazia să spună ceva. Girdot preferă să-l privească pe tânăr câtă vreme domnul Leroux trăncănea. Trecu peste amabilităţile de prisos cu un zâmbet reţinut şi-i conduse în salon, lângă căminul de marmură în care buştenii ardeau, absorbind binefăcător umezeala din aer. Aşezaţi în fotolii confortabile, cu un coniac scump în mână, îşi petrecură primele minute cu generalităţi. Tânărul se instalase deja în magazinul tatălui, îngrijindu-se să prindă cât mai repede secretele meseriei. Cum plictiseala îl sleia pe Girdot mai mult decât orice oboseală, intră direct în subiect.

— Am nevoie de nişte informaţii pe care îmi închipui că dumneavoastră mi le puteţi oferi. De câţi ani sunteţi bijutier, domnule Leroux?

— Eu sunt a doua generaţie, iar fiul meu aici de faţă, a treia. De la noi au cumpărat personalităţi... să vă spun doar că una dintre cele mai valoroase piese ale noastre a împodobit gâtul lui Sarah Bernhardt...

— Vreau să-mi povestiţi despre Anvers.

Domnul Leroux îl privi nedumerit.

— Ce anume doriţi să aflaţi despre Anvers?

— Despre piaţa aurului şi, mai ales, despre cea a diamantelor.

— Anvers şi diamantele lui constituie o lume aparte, domnule Girdot, cu propriile reguli, burse, protecţie. Nu uitaţi că-i cea mai veche piaţă de acest fel din Europa. Portul acelui oraş a văzut atâtea încărcături de diamante, încât ar putea să îmbrace cu ele un chei întreg!

Girdot zâmbi silit. Învăţase de-a lungul anilor că unul dintre cele mai eficiente complimente era admiraţia prefăcută faţă de umorul interlocutorului.

— Ştiam că o conversaţie cu dumneavoastră e întotdeauna înfrumuseţată de digresiuni plăcute. Un chei de diamante, vasăzică? Mă întreb dacă toate diamantele care l-ar acoperi ar fi declarate, legale.

— Nu vă înţeleg, domnule Girdot.
— La negru, nedeclarate, clandestine... Sunt cumva indiscret? Poate vă stânjenesc, domnule Leroux?
Expresia bijutierului se schimbase complet, lăsând laoparte orice mască a bunei-cuviinţe.
— Sunteţi interesat de asemenea afaceri?
— Vreau să ştiu câţi dintre colegii dumneavoastră au curajul să se implice în comerţul angro ilegal.
— Dar chiar credeţi că, dacă aş şti ceva, v-aş spune?
— Desigur că nu. Nu cer mărturisirea dumneavoastră şi nici să turnaţi pe cineva. Întrebarea mea este generală şi ar putea fi adresată oricui: există o legătură între piaţa cu amănuntul din oraşele Franţei şi contrabandă?
— Sunteţi sigur că pentru uleiul pe care-l puneţi în mâncare toată lumea a plătit taxele prevăzute de lege?
— Îmi place, domnule Leroux, că nu vorbiţi pe ocolite. O să vă răspund ca un negustor de ulei: evident că nu sunt sigur!
— La fel ca pentru toate lucrurile din lumea asta! Chiar, aţi auzit vreodată, domnule Girdot, de bauxită, fier sau minereu de cărbune fără taxe?
— Nu, nu s-a întâmplat.
— Nu s-a întâmplat, pentru că asemenea volume sunt uriaşe. Produsul e ieftin şi nu poate fi ascuns, câtă vreme trec trenuri întregi încărcate cu ele. Însă cât de mici sunt diamantele? Aduceţi-vă aminte, domnule Girdot...
— Atât de mici, domnule Leroux, încât nu-i chiar imposibil să devină invizibile.
— E o plăcere să stai de vorbă cu un om inteligent!
— S-ar putea ca, la un moment dat, să fie nevoie să fac cunoştinţă cu câţiva dintre colaboratorii dumneavoastră. Mă interesează în mod deosebit aceia care nu lasă aceste pietre minunate expuse privirilor oricui.
— Dacă o să mă simt în siguranţă, domnule Girdot, poate v-aş putea oferi câteva nume din Anvers, după ce, bineînţeles, voi fi asigurat în toate privinţele.
— Nu veţi ieşi în pagubă, domnule Leroux. Colaborarea noastră de până acum v-a demonstrat-o deja.
— Sunt sigur de asta. Dar acum, serios vorbind, v-am văzut la magazinul meu însoţit de cele mai frumoase prostituate din Marsilia. Cineva vi le alegea...
— Spirito, domnule Leroux, ăsta nu-i un secret.
— Totuşi, dragul meu, diamantele nu ţin doar o noapte. Nu-s ca parfumurile, care dispar dimineaţa chiar şi de pe cel mai frumos gât. Aş spune că diamantele dau o iluzie de nemurire. Pe bună dreptate, de altfel, căci nu există nimic care să

dureze mai mult decât ele.

— Dragă domnule Leroux, vorbiţi ca un filozof.

— Dacă aveţi de gând să vă îndeletniciţi cu ele, sunteţi dator mai întâi să reflectaţi asupra existenţei lor misterioase şi apoi, ca regulă de neîncălcat, să vă îndrăgostiţi de ele. Ceea ce menţine comerţul lor clandestin şi îl face invincibil în faţa legii este, în principal, tocmai această dragoste nemărturisită a negustorilor contrabandişti pentru diamante. În codurile de legi nu există iubire, domnule Girdot, dar în lăcomia umană, uneori, ea prosperă.

— Credeţi că Anvers e locul potrivit pentru o astfel de iubire?

— Măcar e cel mai apropiat de noi. N-aş exclude nici India, dacă n-ar fi atât de departe.

— Când pot trece pe la magazinul dumneavoastră să iau lista aceea cu nume, nu doar pentru Anvers, ci şi pentru oricare alt loc în care se află persoanele potrivite? Ştiţi, călătoriile nu mă sperie.

— Mai sunt de rezolvat chestiuni legate de stocuri, procente... Dacă o să vă implicaţi până la urmă, să nu ne uitaţi, pentru că de multă vreme ne gândim să deschidem un al doilea magazin la Toulon, iar un furnizor de încredere e întotdeauna necesar.

— Putem discuta şi asta mâine la prânz.

În seara aceea nu prea avea răbdare, iar pentru astfel de treburi voia să fie calm şi odihnit. Îşi conduse oaspeţii la ieşire şi rămase în prag până ce maşina lor dispăru după cotitură, luminând pinii de pe marginea drumului. Era o noapte întunecoasă, fără lună, şi începuse din nou să plouă mărunt.

Închise uşa în urma lui, micşoră aproape toate luminile, deschise o sticlă de pinot noir şi se aşeză la fereastra cea mare. În marea Marsiliei, corăbii luminate aşteptau în radă semnalul pentru a ancora la vreun chei sau pentru a se pierde în întuneric.

Îi era frig. Umplu un al doilea pahar cu vin şi se cufundă în gânduri. Îşi aduse aminte că avea treizeci şi cinci de ani, că era aproape grec, aproape bogat şi singur. Începu să evoce chipuri, voci şi râsete pe care le auzise cu ani în urmă.

„Ia spune-mi, Girdot, de ce te temi?”

Se temea de un făt diform; acesta era dalta care sculpta şi modela statuia groazei sale. Catherine, pruncul şi el, uniţi pentru totdeauna!

N-o iubea, nu voia să-şi petreacă tot restul vieţii alături de ea. Râsul lui Catherine îi amintea de nişte lanţuri de inspiraţie

Art Déco – elegante, fireşte –, dar care, atunci când se târăsc, scot acelaşi sunet ca pe podeaua unei închisori.

Începu să se gândească la alte trupuri, ca să scape de prigoana acelui viitor dureros. Îşi aminti de nopţi e petrecute cu minunate statui ale desfrâului, învăţate să suspine şi să spună în pat ceea ce alte femei n-ar fi îndrăznit să rostească. Spirito avea gust şi-l stima, aşa că-i trimitea doar spuma mării.

Nu doar pe Catherine şi pe prostituate, pe care nu le iubise niciodată, nu şi le mai amintea, dar nici pe celelalte, pe Hrysanna sau pe Mirza, iubiri adevărate. O uitase chiar şi pe maică-sa. Virtuoz al uitării, simţea că-n fiecare zi dispare câte un chip din trecut – o cunoştinţă, o întâlnire veche –, alunecând toate precum apa de ploaie într-un canal.

Îşi aşeză la picioare suportul greu al telefonului. Formă numărul bărbatului care lucra la ordinele sale, rezolvându-i majoritatea treburilor – transferuri, contracte, acţiuni…

— Ai înnebunit, Eugène, mă suni în toiul nopţii? se auzi o voce tunătoare.

— Lichidezi totul – casă, maşină, acţiuni…

— Te urmăreşte cineva?

— Sunt curat ca lacrima, dar o să plec.

— Unde?

— N-are importanţă.

— Eşti cumva beat?

— O să te sun şi mâine la prânz, ca să te convingi că vorbesc serios. Între timp, începi de dimineaţă! Până la vară cel târziu vreau să fie totul vândut, iar banii să fie în mai multe conturi, în franci şi lire sterline.

— Îţi vinzi şi costumele, Eugène?

— Pe astea le dăruiesc. Dacă dai jos câteva kilograme, poate ţi se potrivesc…

La celălalt capăt se auzi un râs răguşit.

— Aştept confirmare mâine la prânz, căci dimineaţă o să cred c-am visat telefonul ăsta! Îi spuse vocea după o scurtă pauză.

— O s-o ai. Noapte bună!

Îşi umplu pentru a treia oară paharul de cristal cu vinul de culoare rubinie. Se ridică, porni radioul şi răscoli puţin jăraticul în cămin. De la Paris ajungea, pe undele scurte, o voce masculină care comenta situaţia politică a Germaniei din ultima săptămână.

Se gândi că, dacă Zaharoff n-ar fi fost bătrân şi neputincios, s-ar fi dus să-l întâlnească, pentru a-i sublinia că se apropie vremuri mai bune pentru comerţul de război, însă *monsieur*

Basil era prea bătrân pentru orice, iar pe Lefteris Zevgos începuseră să-l atragă acele pietre microscopice ale destinului, acele cristale desăvârşite de carbon de culoare albicioasă sau gălbuie. *Monsieur* Leroux avea dreptate când zicea că, dacă vrei să te îmbogăţeşti din diamante, mai întâi trebuie să te îndrăgosteşti de ele. Asemenea iubiri nu-l speriau, fiindcă putea, oricând dorea, să le pună într- un săculeţ de catifea şi să le uite în sertar.

Te văd singur

Portul Anvers, aprilie 1933

Se simţea uşor şi binedispus, însă avea o amorţeală în picioare. Ştia că acesta era ecoul îndepărtat al greţurilor ce-l chinuiseră în timp ce străbăteau Marea Nordului. Din clipa în care intraseră în labirintul gurilor de vărsare ale râului Schelde, legănatul se oprise. Se simţea uşor, cu toate că fularul de lână îi apăsa gâtul, iar cureaua trenciului îl cam strângea peste mijloc.

După ce trecură de ultimul dig, vântul se domoli. Laţurile parâmelor fură aruncate în jurul babalelor, iar vaporul de linie coti într-o parte şi atinse cheiul spre a coborî pasarela. Bărbatul cu trenci aşeză cele două valize într-un colţ de pe ultima punte şi, evitând să se sprijine de balustrada udă, îşi aprinse o ţigară. Nu se grăbea, putea să plece printre ultimii. Sunt nerăbdători doar cei care au pe cineva să-i aştepte.

Căsca gura în stânga portului, acolo unde macaralele îşi întindeau gâturile cenuşii, ca nişte lebede gigantice. Contempla bulevardul de pe ţărm, cu impunătoarele sale centre comerciale şi cu străzile care porneau, perpendiculare, spre mare, dezvăluind tainic din sânul urbei câteva pieţe, statui şi fântâni. Având o vedere panoramică de pe punte, se încredinţă că era un oraş bogat, cu un port ce părea nesfârşit. Îşi aminti de clipele acelea, din război, când citea – în ziarele tipărite de aliaţi la Salonic – ce se scria despre Anvers şi despre bombardamentele nemiloase ale asediului din 1914, despre cucerirea şi ocuparea oraşului de către nemţi până la sfârşitul războiului. Acum, oraşul pulsa de viaţă, graţie portului şi a diamantelor, ce alcătuiau, de mai bine de un veac, destinul său comercial.

Îşi mângâie trenciul la piept să se asigure că portofelul lui era acolo, în buzunarul ferit dinăuntru, şi că lista cu nume a domnului Leroux se afla la locul ei, împăturită între bancnotele de cinci sute de franci. O listă de nume cu care aspira să-şi clădească o nouă afacere şi o altă viaţă, care să compenseze vila mobilată, Packardul, acţiunile, hainele,

operele de artă… Tot ce agonisise vreme de zece ani în Franţa fusese vândut în două săptămâni, transformându-se în fonduri la o bancă din Geneva.

Se simţea uşor. Marsilia era acum o parte din trecut, la fel ca Parisul şi Pireul – nişte stupi din care recoltase toată mierea şi apoi îi părăsise. Lăsa în urmă mătcile pustii ale amintirilor, fiecare cu câte o cămăruţă aparte în care abandonase singurătăţii câte o regină – Kalina Alekseevna, la Paris, Hrysanna, la Pireu, Catherine, la Marsilia…

De Catherine se despărţise la telefon. Trei zile încheiate frământase în sinea sa cuvintele de despărţire, ca să le poată potrivi cât mai bine:

— Mai gândeşte-te, dar eşti prea tânără, simt că mă sufoc, nu sunt încă pregătit, fireşte că nu sunt femeie, totuşi, înţeleg, există doctori…

Catherine îi închisese telefonul în nas şi nu-i mai răspunsese,

chiar dacă o sunase de mai multe ori. După câteva zile plecase la Lisabona, simţind că se înăbuşă, şi se urcase pe acest vapor ca să-l legene valurile Atlanticului. Se simţea liber, ceea ce, în practică, înseamnă uşor.

Azvârli chiştocul în apele portului, lângă o pată de petrol ce descompunea lumina şi o făcea să scânteieze ca un curcubeu prăbuşit în mare. Scoase documentele de călătorie pentru control, continuând să privească apatic scara vaporului. Cei mai mulţi pasageri coborâseră deja, amestecându-se în mulţimea vuitoare, plină de fluierături, claxoane şi strigăte.

— *Monsieur!* auzi o voce în spate.

Se întoarse şi văzu un tânăr îmbrăcat în uniformă de însoţitor de cabină.

— *Monsieur* Girdot, dumneavoastră sunteţi? îl privi cu un aer bănuitor.

— Ce vrei?

— Am primit această scrisoare pentru dumneavoastră.

— Cine ţi-a dat-o? îl întrebă.

— O doamnă care m-a rugat să v-o dau după ce coboară de pe vapor.

Îşi încruntă sprâncenele îngrijorat, fiindcă nu-i plăceau toate astea. Cine l-a recunoscut? De ce nu-l abordase personal şi ce naiba era cu scrisoarea aia? Se simţi urmărit de umbra lui Catherine şi a fătului ei. Mereu se temuse că nu va putea scăpa de ea atât de uşor.

Luă scrisoarea şi observă că tânărul nu pleca.

— Şterge-o! Îi spuse răstit. Să-ţi dea bacşiş ăia care te-au trimis!

Se înfuriase. Un plic fără expeditor era gata să-i umple buzunarele cu bolovani. Amestecul acela de libertate şi de stare de bine abia descoperit, pe care-l simţise de-a lungul întregii călătorii, era acum ameninţat.

Rupse plicul cu mişcări nervoase şi despături trei pagini scrise îngrijit de o mână de femeie. Începu să le citească, iar chipul i se îngălbeni din nou, ca şi cum greaţa din Marea Nordului se preschimbase brusc în rău de uscat şi-l sugruma.

După ce termină de citit, împături neglijent scrisoarea şi o îndesă în buzunarul lateral al trendului. În acea clipă se auzi fluierând sirena vaporului. Sunetul acela viguros îi aminti de epilogul călătoriei sau de începutul primului act al unei drame ce începea pe bulevardul de pe ţărmul acestui oraş numit Antwerpen de locuitorii săi flamanzi.

Scrisoarea pe care o citise părea un program de teatru distribuit înainte de spectacol. Semăna cu introducerea unei drame tocmai începute, în care se distingea totul, actorii, costumele...

La început nu eram sigură, mon chéri, *am crezut că te-am confundat din cauza oboselii resimţite după călătoria cu trenul de la Madrid la Porto. Ne-am urcat pe vapor în ultimul moment; în aceeaşi seară te-am văzut la cină la clasa I şi m-am încredinţat. Umerii laţi, mişcarea aceea a capului când mestecai, chiar şi felul în care te aplecai deasupra farfuriei... Ochii tăi neschimbaţi, aşa cum mi-i aminteam, cercetând întregul salon, curioşi să afle, să recunoască la timp orice eventual pericol. Încă te mai temi de ceva, Lefteris Zevgos! De mine nu te poţi ascunde. Eram aşezată destul de departe şi am trecut pe lângă masa ta doar o clipă. Bărbatul meu nu şi-a dat seama de nimic, şi nici tu nu m-ai observat, sunt sigură de asta. După ce m-am convins că nu m-ai recunoscut, nu te-am mai scăpat din ochi. Am aflat numărul cabinei tale, te-am văzut la bar, comandând un coniac scump, şi în sala de biliard, dându-ţi jos haina de tweed, rămânând în vestă şi aplecându-te deasupra mesei cu postav verde.*

Călătoreşti singur. De ce? Oare eşti la fel de singur şi în viaţă? Dar să nu-ţi scriu, totuşi, pe un ton atât de tragic. Eşti viu, asta contează, însă şi mai important e că armata nu ştie că trăieşti. Acum eşti altcineva, am aflat asta a doua zi, dând bacşişuri generoase personalului de pe vapor. Eşti Eugène Girdot, un om de afaceri care s-a îmbarcat la Lisabona, venind de la Marsilia. Călătoreşti singur la clasa I, oferi bacşişuri consistente şi cauţi conversaţie. E limpede, după cum mi s-a spus, că nu eşti ceea ce se numeşte un „tip închis". În a doua zi a călătoriei ai căutat o prostituată cu care să-ţi petreci seara. Ai avut ghinion, mon Grec, *compania e foarte atentă! De altfel, lângă tine călătoresc atâtea familii. Nu ţi-a fost ruşine,* mon chéri?

În seara aceea, în care s-a făcut proiecţie de film în salonul de la clasa I, mi- am adus bărbatul şi ne-am aşezat în spatele tău. Nu-ţi poţi închipui ce aproape mă aflam de tine! Câteodată pericolul are

ceva afrodiziac... Nu fi surprins că vorbesc aşa, nu mai sunt fecioara de pe Bulevardul Exohes, pot, în sfârşit, să vorbesc altfel, acum ştiu. Către sfârşitul filmului, am invocat o durere de cap şi ne-am retras înainte să se aprindă luminile; nu voiam cu niciun chip să mă recunoşti!

Cât a durat proiecţia, am urmărit acel creştet pe care-l ţinusem de-atâtea ori în mâini. Îţi observam dintr-o parte expresiile de pe chip la scenele care se perindau pe ecran, una după alta. Ne-au pus să vedem Tarzan, îţi aminteşti? Un pic naiv, dragostea mea, dar ce altceva să proiecteze noaptea târziu în mijlocul Atlanticului? O aventură plină de pericole în junglă te ajută să uiţi de valurile întunecate. Ţi-am urmărit chipul multă vreme. Cât de expresiv mi s-a părut, aproape copilăros, de parcă anii ar fi stat în loc! Mi l-am amintit pe Lefteris Zevgos, cel cu braţele pline de trandafiri, care asculta, la mijlocul unui coridor pustiu, un sultan povestindu-şi viaţa ca pe un basm. Chipul tău nu sa schimbat de atunci, pare mereu dornic să asculte, arată inocent în faţa poveştilor pe care şuvoaiele vieţii ţi le aştern la picioare. Încrezător în basme, în aventuri şi visuri. Dragostea mea, ai fost întotdeauna opusul florilor tale. Ele înfloreau prinse în rădăcini, pe când tu, încă de copil, alergai ba cu gazetele în mână, ba să îndeplineşti ordinele tatălui meu.

Oare eşti bogat? Puţin trebuie să fii, întrucât călătoreşti la clasa I şi eşti extraordinar de elegant. Am numărat zilele acestea peste cinci costume – cu două rânduri de nasturi, într-o culoare, tweed şi model în spic şi, bineînţeles, întotdeauna cu batistă la buzunar. Întotdeauna ţi-ai dorit asta, nu-i aşa? Tatăl meu credea în tine, voia să te înveţe cum să câştigi bani aşezat la un birou cu telefon. Probabil că ai reuşit, căci nimic din tine nu sugerează că vinzi ziare sau că sapi prin grădini pentru a trăi. Oare îţi mai aminteşti grădinile de pe Bulevardul Exohes? Dar focurile Sfântului Ioan, ţi le mai aminteşti?

Dar să nu devin melodramatică. Te-am urmărit mai ales atunci când

Tarzan s-a aruncat în râu, cu pumnalul în gură, să omoare crocodilul. Arătai, Lefteris Zevgos, febrilitate, pasiune. Ţi-ai întors capul în stânga şi în dreapta, căutând parcă pe cineva căruia să-i vorbeşti, însă n-aveai pe nimeni alături, n-aveai cui să-i spui cât de mult îţi place Johnny Weissmüller[74] *şi că aşa trebuie să fie în filme, crocodilul acela trebuia înjunghiat pe loc, fiindcă aşa o cere ordinea morală a lumii. N-aveai însă, dragostea mea, pe cineva alături ca să i-o împărtăşeşti.*

Toată noaptea am avut acea imagine în faţa ochilor: tu, căutând pe cineva lângă tine pentru o vorbă, un comentariu, un zâmbet... Sunt multe întrebările, ştii? De ce călătoreşti singur? De ce-ai venit la Anvers? De ce te-ai prefăcut mort în armată? De ce m-ai privit sălbatic în faţa casei mele, în ziua în care au venit soldaţii şi ţi-au înmânat hârtia de înrolare?

Te-ai gândit vreodată că, la urma urmei, poate n-a fost vina mea? Te-ai întrebat de ce-am venit şi eu la Anvers? Te-ai întrebat, în ultimă instanţă, dacă toate astea sunt coincidenţe sau pur şi simplu

soarta?

Cine poate şti, iubirea mea dintâi?

Mirza

P.S. Nu-i nevoie să afli numele de familie pe care îl port după căsătorie.

Rezervase o cameră la „Grand Hotel”, cunoscut înainte cu numele de „Weber Hotel”; era situat în centrul oraşului, la doi paşi de gară şi de Opera Flamandă. Admirând hotelul de la o oarecare distanţă, turnul lui, care domnea deasupra celor două bulevarde, le amintea celor umblaţi prin lume de Berlin. Pe sub ferestrele hotelului se întindeau şiruri de copaci printre care treceau liniile de tramvai.

În prima seară izbuti să adoarmă abia în zori, cu cele trei pagini împrăştiate pe perna de alături. Îi treceau prin minte întruna aceleaşi gânduri, ca apa din fântânile arteziene care nu se scurge, nu dispare, ci se ridică din nou spre lumină, străbătând ţevile cu acelaşi murmur şi ţâşnind în jeturi identice de fiecare dată. Care dintre zecile de femei la care căscase gura vreme de trei zile pe vapor era Mirza? îşi bătea capul să-şi amintească, însă fără rezultat. Cum fusese posibil ca ea să fi devenit umbra lui, iar el, prostul, să nu-şi fi dat seama de nimic?! Cât de naiv era să-şi dorească să facă afaceri cu diamante, de vreme ce nu fusese în stare să perceapă nici măcar o scânteie din strălucirea ei? Poate îmbătrânise, poate era obosit?

Îşi petrecu următoarele zile prin oraş, simţindu-i scrisoarea lipită de el, alături, dinainte şi dindărăt, de parcă ar fi făcut picioare şi-l urmărea, de parcă ar fi avut o voce de stentor şi-i recita, în răstimpuri, fiecare cuvânt. Îi căuta umbra. Adesea, mergând pe bulevardele largi, întorcea brusc capul, doar-doar va distinge o femeie urmărindu-l sau poate-un servitor, pe oricine cu un mers vinovat care-i călca pe urme. Simţea neîncetat că e expus privirilor ei şi că, la un moment dat, va trebui să-i dea socoteală. De ce a mâncat şi a băut asta? De ce cealaltă? Ce căuta în acel cartier? începu să se teamă că făcuse o obsesie.

în zilele următoare, îşi dădu seama că numai munca îl putea face să-şi revină. Avea deja întipărită în minte topografia oraşului şi se putea deplasa cu uşurinţă, fără a părea un nou-venit. Porni din Diamantkwartier, cartierul diamantelor, însă nu căută de la bun început persoanele pe care i le însemnase domnul Leroux, începu prin a se familiariza cu mărfurile, ca un potenţial cumpărător, ca un vizitator aflat în trecere prin oraş, care îşi aştepta vaporul sau trenul pentru a pleca.

O mare parte a negoţului cu diamante se afla în mâinile

evreilor. Mulţi dintre negustori erau evrei hasidici, cu paltoane negre, pălării cu boruri largi, barbă şi cârlionţi. Existau însă şi numeroşi evrei laici, cu cămăşi de mătase şi cravate moderne, având aerul unei tradiţii familiale care se întindea pe mai multe generaţii. El însă simţea că avea încă mirosul ţărânei ce-i intrase sub unghii în anii când săpase alături de tatăl său. Se înciudă. Îi vedea pe toţi acei tineri bine bărbieriţi, absolvenţi ai celor mai bune şcoli, având de obicei un nas mare, păr roşcat şi pistrui, şi îl apucă necazul. Începuse să se simtă mai apropiat de aceia care, în Franţa ultimilor ani, întorceau capul atunci când vedeau evrei pe stradă.

Negocierile cu negustorii se purtau în franceză, iar când trebuia, intrau în scenă flamanda, engleza sau amândouă, în funcţie de câte carate avea marfa. Observă, de asemenea, că se făceau tranzacţii şi cu negustori din India; atunci, engleza dădea laoparte celelalte limbi, la fel cum lirele sterline înlocuiau deseori francii şi mărcile germane.

Într-una din seri, pe când se întorcea din piaţa diamantelor, îl aşteptă o surpriză plăcută. Fiind singur de mai multe zile în Anvers, obişnuia să stea de vorbă cu personalul – făcuse cunoştinţă chiar şi cu directorul. Pe măsură ce zilele treceau, devenea parte din viaţa de zi cu zi a hotelului. Avea deja propria masă în cafenea, unde, în fiecare dimineaţă, îl aşteptau ziarele împăturite. De multe ori urmărea cine intra şi cine ieşea. Mulţi erau persoane cunoscute, al căror nume apărea scris cu litere mari în ziare – actori, politicieni, artişti şi oameni de afaceri. Uneori, ca să-şi alunge plictiseala şi singurătatea, trăgea chiar şi cu urechea. Aşa aflase că un grup care se cazase aici de câteva zile era format din naţionalişti belgieni ce-şi dăduseră întâlnire acolo – şeful lor era unul, Léon Degrelle[75], pe care se părea că-l ştiau cei mai mulţi dintre ei. Surpriza care-l aştepta în seara aceea avea legătură cu o cerere şoptită la urechea celui mai serviabil funcţionar de la recepţie – să-i găsească o companie feminină discretă. Se pricepeau ei să-şi mulţumească clienţii cu persoane care nu erau stridente, trecând aproape neobservate printre doamnele şi guvernantele din marile saloane.

În jur de şase după-amiaza, o găsi aşteptându-l în salonul hotelului. Era frumoasă şi bine îmbrăcată, cu o vulgaritate promiţătoare – tocmai ce-i trebuia sufletului său târât zile întregi prin praf şi pietriş.

Înainte să urce în cameră, o plimbă multe ceasuri prin toate pieţele şi magazinele. Îi cumpără haine şi par— fumuri, o

trată cu îngheţată, cinară la cel mai scump restaurant, după care urmară cocteiluri până spre dimineaţă. Sanne îl privise la început cu stânjeneală, chiar cu puţină teamă. Experienţa îi arătase că trataţiile multe cereau la final lucruri extreme în pat. Reuşi s-o linişească puţin cu băutură, vorbindu-i rar ca să-l înţeleagă, fiindcă franceza nu era limba ei maternă. O întrebă ce înseamnă numele ei în flamandă, iar ea îi răspunse: „crin”. Începu atunci să-i spună despre toate felurile de crini pe care le ştia, despre unele dintre capriciile lor şi câteva secrete de îngrijire, pentru ca aceştia să-şi poată etala întreaga frumuseţe într-o grădină. Sanne fusese plăcut surprinsă de faptul că, în timpul plimbărilor lor, nu părea deloc să se ruşineze mergând alături de ea – era un adevărat gentleman. Ai fi zis că aproape voia s-o afişeze, fără să-i pese de privirile şi de zâmbetele ironice ale celor din lumea bună.

— M-ai sleit de puteri, îi spuse ea la un moment dat, mult după miezul nopţii, aşezându-se istovită pe marginea unei fântâni ce încetase să arunce apă din adâncuri.

O privi aproape cu tandreţe.

— E timpul să mergem să ne întindem.

Pe drumul spre hotel, „crinul” şchiopătase uşor, căci o bătuseră pantofii. Privirea aceea a lui, când stătea pe fântână, îi dădu curajul să-l ţină de braţ cu familiaritate. Pe când se dezbrăcau în camera spaţioasă, începu să cadă o ploaie puternică – se auzea prin geamul întredeschis. Aşteptă în pat, pe jumătate dezbrăcat şi cu un ziar în mână, până ce ea se aranjă.

— Ce citeşti? îl întrebă din baie, căci Sanne ştia de mult că momentele de tăcere nu sunt pe placul clienţilor.

— Despre cinematografe. Vrei să mergem mâine?

— Mâine? Mă rezervi şi pentru mâine?

— Te rezerv, *ma chérie.*

— Şi ce-o să vedem? îl întrebă, scoţându-şi capul din baie.

— *Tarzan the Ape Man*[76].

— Ce mai e şi asta?

— E bun, o să vezi...

O pătrunse cu toată puterea. Învăluit de aburii alcoolului, se gândea că el, fiul grădinarului, era încă viu, un bărbat pe care nu-l uitau, dar pe carel deranjau cu răvaşe după cincisprezece ani. Se gândea şi că, începând de mâine, va începe să folosească lista domnului Leroux, iar ea, poate şi soţul ei, n-aveau decât să stea cu ochii ţintă asupra lui.

Când se prăbuşi pe spate în pat, sleit, ajunse la concluzia că o plăcea pe
Sanne. Se hotărî s-o păstreze o săptămână.

***

— Socot că nu trebuie să vă pierdeţi timpul cu evreii ortodocşi, îi spuse interlocutorul din faţa sa. Nu sunteţi de-al lor, nici măcar n-o să vă asculte.

— N-aveam de gând să mă amestec cu fanatici, domnule Morel.

— Să ştiţi că-n acest cartier, în genere, nu ne pierdem vremea cu discuţii inutile. Cu domnul Leroux am o colaborare de mulţi ani, iar acesta este motivul pentru care stau acum cu dumneavoastră în biroul meu, şi nu în faţă, la tejghea.

— Mi-am dat seama de asta.

— Până la urmă, ce sunteţi dispus să faceţi? Tranzacţii pe stradă, poate? N-aş îndrăzni să vă propun asta. Poate importuri legale din Africa? Atunci vorbiţi-mi despre capitalul dumneavoastră. Realitatea pieţei este foarte diferită de cea pe care-o aveţi în minte. Ar trebui să luaţi în considerare şi posibilitatea ca domnul Leroux să fie bine intenţionat faţă de dumneavoastră, desigur, însă nu neapărat eficient.

Majoritatea discuţiilor avute în următoarele două zile cu unii dintre colaboratorii domnului Leroux fură, mai mult sau mai puţin, aceleaşi. Piaţa diamantelor era saturată, închisă, bine păzită şi putea continua să existe fără el. După a cincea întâlnire de pe Pelikaanstraat, lucrurile se limpeziseră: era un drum fără ieşire. Domnul Garnier, ultimul de pe listă, avu amabilitatea să-l conducă până la uşă.

— Nu puteţi trece înaintea celor care se joacă cu diamantele de când erau copii, credeţi-mă!

Ieşi afară pe Pelikaanstraat şi îşi aprinse o ţigară. Se făcuse după-amiază. Muncitorii de la atelierele de tăiere şi prelucrare ieşeau de la lucru, iar giuvaiergeriile din centru îşi salutau ultimii clienţi şi închideau casa. Îşi zicea în sinea sa: „Girdot, trebuie să recunoşti: fiasco! Ce-ai crezut? Că aveai să-ntâlneşti vreun Zaharoff al diamantelor care să te facă imediat mâna lui dreaptă? Prostule !”

Mergea fără ţintă. Voia doar să-şi limpezească mintea, care, de trei zile, îi era istovită de ateliere slab luminate, de birouri prin care se perindau o mulţime de oameni, de persoane inexpresive care aveau grijă să scape de el cât mai repede. „Prostule!”, repetă el, îndreptându-se către piaţa largă din faţă, Grote Markt, ca să-l răcorească adierea.

Într-o seară, la Marsilia, ieşise cu nişte prieteni ai lui Catherine, pasionaţi de artă, şi-i ascultase povestind despre tripticul *Coborârea de pe cruce* al lui Rubens, o adevărată capodoperă, aflată în Catedrala din Anvers.

Trecuse mult de când nu mai fusese la biserică. Când se

ducea, o făcea pentru sufletul maică-sii, care fusese o catolică fidelă până la sfârşitul vieţii. Taică-său, tot până la sfârşitul vieţii, fusese credincios cuvânt cu cuvânt sfaturilor primite de la nevastă-sa, arătând, în acelaşi timp, o mare indiferenţă faţă de disputele dogmatice. Fiu-său, care acum se numea „Girdot”, căuta de obicei bisericile atunci când se simţea umilit. În acel amurg, cum era hărţuit fără milă de propriul sine, Catedrala Fecioarei Maria din Grote Markt îi apărea ca un refugiu.

Trecu pe sub intrarea impunătoare şi păşi în penumbră. Catedrala era extrem de înaltă; mai precis, avea propriul cer, mai semeţ chiar şi decât cel de-afară, care se pregătea de ploaie. Întrebă un om al bisericii care se îngrijea de lumânări unde anume se afla tripticul *Coborârea de pe cruce* al lui Rubens, apoi merse mai departe. Era târziu şi biserica avea să se închidă curând. Îşi asculta paşii răsunând într-un ecou înmiresmat, întotdeauna fusese curios să afle ce şiretlicuri foloseau popii tuturor dogmelor de făceau să miroasă atât de plăcut prăvăliile lor.

— Mamă, sunt incorigibil, iartă-mă, abia de mai pot să-mi număr gândurile bune pe degete, rosti el în greacă, oprindu-se în faţa tripticului.

Câţiva credincioşi de alături, deranjaţi, îi aruncară priviri piezişe. Evident, nu era necesar să vorbească tare. „Rubens!”, spuse el – din fericire, în gând. „Unde eşti, Catherine, să mă vezi? Poate atunci ai fi mândră de mine. Priveşte, Catherine, *Coborârea de pe cruce,* aceeaşi stare ca a mea, însă mă tem că eu nu am speranţa învierii...

Deodată, auzi un foşnet de haine în stânga altarului, acolo, în penumbră, sub un vitraliu prin care lumina nu mai pătrundea, fiindcă afară se întuneca. Îl părăsi pe Rubens şi încercă să distingă chipul femeii în taior deschis la culoare care stătea sub fereastră. Îşi simţi inima bătând cu putere. O văzu ridicându-se şi îndepărtându-se cu paşi repezi – tocurile ei se auzeau acum nervoase, poate chiar speriate, îndreptându-se spre ieşire. Tulburarea nu părea să-l slăbească. Fără a sta prea mult pe gânduri şi mărind pasul, se luă după ea. Două bătrâne îl priviră sever, fiindcă era din cale-afară de necuviincios să străbată biserica aproape alergând. Încetini puţin şi se opri să asculte, căci o pierduse din ochi. Ieşi în culoarul principal şi-i zări spatele chiar când ea ieşea. Se grăbi şi mai tare, indiferent la privirile celor din jur. Afară, o văzu pregătindu-se să urce într-un Ford vişiniu. Alergă înspre ea şi, fără nicio ezitare, îi apucă braţul. Speriată, femeia ţipă şi se întoarse să vadă cine o atacase.

— *Désolé, madame, je me suis trompé*[77]*!*

Din maşină ieşi un bărbat care îl privi fioros. Continuă să-şi ceară iertare cu capul plecat, până ce-i văzu urcând în maşina care demară scrâşnind.

Se opri în mijlocul marii pieţe. Se simţea jenat, era nervos şi flămând. „Prostule! Mirza e musulmană, ce să caute ea într-o catedrală!”

Porni către hotel fumând nervos. Pălăria îi stătea strâmb, iar trenciul, desfăcut, îi flutura în aer. La recepţie, funcţionarul îi făcu semn.

— *Monsieur* Girdot, vă caută cineva.

— M-aşteaptă în salon?

— Nu, *monsieur,* omul acela nu putea să aştepte aici. Dacă-l vedea directorul, mâine-dimineaţă aş fi rămas fără slujbă.

— Prost îmbrăcat?

— Miroase a mahala, dacă înţelegeţi...

— În fine, unde-i acum?

— Pe strada din spate, la uşa bucătăriilor. O să-l recunoaşteţi, e înalt, poartă o haină cafenie şi o şapcă. Dacă vreţi, pentru orice eventualitate, pot aranja să vă însoţească cineva de la hotel.

— N-am de ce să mă tem, dragul meu... Mulţumesc!

Ieşi pe uşa principală a hotelului şi dădu roată întregii clădiri. Îl văzu fumând în picioare în spatele bucătăriei, lângă cazanele cu resturi de mâncare.

— Tu m-ai căutat?

Înainte să-i răspundă, bărbatul îşi scoase şapca şi o ţinu în mână.

— Îmi cer scuze, în camera dumneavoastră doarme Sanne?

Îşi încruntă sprâncenele. Ar fi vrut să aibă la el briceagul de care nu se despărţea niciodată la Salonic în vremea când lucra pentru Marchiz.

— Cine eşti?

— Aţi cerut-o pentru o săptămână?

— Şi ce dacă?

— Am venit să ne înţelegem cu banii.

Îi mai aruncă o privire. Dacă ar fi avut vreodată curiozitatea să vadă cum arătau proxeneţii în Anvers, acum se putea declara satisfăcut.

— Pot să aranjez asta cu ea.

— Nu îngreunaţi situaţia, *monsieur,* există reguli.

— Dacă te plătesc acum, poţi să dispari din viaţa ei pentru totdeauna?

— Cam greu, *monsieur,* fiindcă...

— Fiindcă?

— Fiindcă sunt fratele ei.

De-a lungul anilor petrecuţi la bordelul Marchizului, învăţase să-şi păstreze calmul. Se obişnuise să nu scoată briceagul pentru orice fleac, să înghită batjocurile ofiţerilor beţi ai Antantei şi să-şi păstreze chipul neclintit, ca de ceară, pentru a nu-i observa celălalt furia clocotind pe dinăuntru.

— Unde-aţi învăţat franceza tu şi soră-ta? îl întrebă, oferindu-i o ţigară din pachetul său.

— În Sud, *monsieur,* unde altundeva? Ea, la măicuţe, iar eu, la o fierărie. Vezi dumneata, pe băieţii orfani n-au vrut să-i facă mesageri ai Domnului. Turnătorie, *monsieur,* de mic copil, dacă mă-nţelegi...

— Sora ta-i frumoasă şi ascultătoare. Ar fi fost o bună măicuţă. De ce na rămas?

— Întrebi multe, *monsieur,* şi mergi cam departe. Dacă vrei să scrii vreo carte lacrimogenă, am multe să-ţi povestesc, dar te costă-n plus.

Îl urmări în timp ce sufla fumul tras din ţigara pe care i-o oferise. Ba-l privea în ochi, ba se ruşina şi-şi cobora privirea. Ajunse la concluzia că nu se afla de prea mulţi ani pe stradă; fierul dinlăuntrul lui, cel de la vechea turnătorie, nu se întărise încă de tot.

— Să mi-o rezervi pe soră-ta pentru o lună, doar pentru mine,

însă cu o condiţie: să dispari! M-ar enerva să tot apari.

— O sută de sterline, *monsieur.*

— Ieşi în faţă şi aşteaptă-mă în piaţă, la taxiuri.

— Ţi-o las fiindcă-i veselă cu tine, se simte bine. Altfel n-o iroseam fără rost, să ştii!

Clătină din cap şi-i arătă partea din faţă a hotelului.

— Şi-mi pasă de ea, *monsieur,* dacă mă crezi!

Îi întoarse spatele şi se îndreptă către intrarea principală, în noptiera de lângă pat îşi păstra, separat unii de alţii, lirele şi francii. Puse banii într-un plic şi coborî scările decorate cu ficuşi şi covor roşu. În salon o văzu pe Sanne şezând la o masă şi bând o ciocolată caldă. Răsfoia o revistă. Îi făcu semn că se întoarce repede.

Staţia de taxiuri se afla la vreo sută de metri de hotel. Îl zări aşteptând încovoiat, cu haina încheiată la un singur nasture. Dacă n-ar fi existat conversaţia de mai devreme, l-ar fi luat drept un ţăran simplu care se rătăcise prin marele oraş.

Întinse mâna şi-i dădu plicul.

— Sigur sunteţi fraţi?

— Nu semănăm, *monsieur?*

— Nici cât negru sub unghie!
Îi întoarse spatele şi se înapoie la hotel.

Erau zile imposibil de definit. Pe de o parte, sentimentul eşecului pe drumul comercial al diamantelor, iar pe de alta, lipsa unui cămin, cu viaţa sa închisă în câteva valize şi conturi la bancă; o prostituată care-l însenina şi bănuiala din mintea lui că-l urmăreşte prima iubire, ascunsă poate în spatele vagoanelor de tren sau al scripeţilor de macara.

Erau zile imposibil de definit. Dacă întreaga sa viaţă ar fi fost un film, la Anvers ar fi trăit pauza din mijloc. Avea treizeci şi cinci de ani şi nu ştia dacă jumătatea cealaltă a filmului avea să fie la fel de interesantă ca prima.

În fiecare seară făcea dragoste cu Sanne, uneori cu patimă, ca şi cum ar fi vrut să-şi recupereze cele o sută de sterline, alteori tăcut şi tandru, de parcă ar fi fost căsătoriţi de ani buni şi ar fi crescut împreună copii, care acum îşi deschiseseră aripile şi zburaseră departe. O adulmeca în fiecare seară – pielea ei avea ceva ademenitor, făcându-l să se piardă într-o dorinţă de purificare, încercă de câteva ori să-i explice, dar era dificil. Ea îl lăsa so adulmece şi râdea fără griji. Râdea nesilit, ca şi cum ar fi alergat pe un câmp cu pământ moale, fără pietre. Nu se gândea la ziua de mâine şi nu-i păsa dacă o să-i apară în faţă nişte uluci şi o să-şi piardă liniştea. Râdea şi el – de accentul ei flamand sau de entorsele şi fracturile cu care se poticnea în limba franceză, căci, pe de o parte, aceasta nu era limba ei maternă, iar pe de alta, nu mersese niciodată la o şcoală adevărată.

În unele seri, când îl vizitau insomniile de odinioară, o privea dormind. Dacă s-ar fi bucurat de succes pe cât îşi dorea, dacă ar fi fost bogat şi puternic pe cât visase, dacă ar fi fost în stare să înfăptuiască minuni doar prin propria putere, ea ar fi fost Magdalena lui. Chiar dacă nu avea cuvinte de mântuire de spus mulţimilor, ci numai darul de a fi un bărbat drept în faţa tuturor prostituatelor lumii.

Singura femeie pe care nu avusese niciodată bucuria s-o aibă lângă el, pe care n-o privise în timp ce dormea istovită de dragoste, era cea care-l acaparase ca nimeni alta din viaţa lui. Oare se afla încă la Anvers? Avea copii? Bătrânul Alperen trăia? Mai locuiau în Salonic? Cam greu de crezut, căci, după anii aceia din Asia Mică – ai schimbului de populaţii[78] –, toţi musulmanii plecaseră în Turcia.

La un moment dat, se sătură de acea durere a absenţei ei şi începu să găsească amuzant faptul că ea era undeva, nevăzută, şi că, probabil, îl urmărea. Era singură în Anvers?

Oare pusese pe cineva pe urmele lui? Un om care să-i dea un raport amănunţit despre o femeie de moravuri uşoare cu care grecul îşi împărţea zilele şi nopţile? Poate că totul pornise, în sufletul lui, de la acel pustiu de netrecut ce începuse odată cu slăbiciunea sultanului pentru ea şi ajungea până la Bulevardul Exohes, la numărul 73 – la conacul ei, acolo unde el săpase pământul, ca servitor, atâta vreme.

El şi Sanne ieşeau la cină în jur de şapte, mereu îmbrăcaţi elegant. El, cu redingotă, iar ea, cu garderoba înnoită graţie generozităţii lui; avea părul tuns *à la garçon,* pălării cloche, rochii cu talia joasă, iar din geantă nu-i lipsea niciodată parfumul No 5 al lui Coco Chanel. Aveau masă rezervată la un restaurant aristocratic, cu chelneri care stăteau drepţi, atenţi la fiecare gest al lor. Lefteris se amuza din cale-afară când Sanne, după primul pahar de vin, râdea cristalin, atrăgând privirile celor din jur. Atunci îi vorbea în greacă, tot cu voce tare, iar ea râdea din nou, dându-şi seama că universul luminos dintre ei nu dădea socoteală nimănui. Bacşişurile lui Girdot de la sfârşitul serii nu lăsau loc pentru nemulţumiri sau aluzii din partea conducerii sau a personalului. Clienţii care îi priveau chiorâş erau neînchipuit de rigizi şi de plicticoşi.

Era una dintre acele seri în care râdeau ca nişte copii – ce frumoasă era Sanne în clipa aceea! –, când un chelner se opri discret lângă el şi-i lăsă pe masă o carte de vizită. Apoi se aplecă să-i şoptească ceva la ureche. Sanne profită de ocazie şi-şi şterse lacrimile pricinuite de râs, însă nu fu îndeajuns de atentă şi îşi întinse machiajul în jurul ochilor.

— *Ma chérie,* cred că trebuie să mergi la o oglindă, observă el politicos. Frumuseţea ta a devenit dintr-odată grotescă.

Ea clătină din cap, se ridică în tăcere – aşa cum obişnuia – şi se strecură înspre toalete. Girdot se întoarse către chelner.

— Dacă am înţeles bine, ne invită la masa lui.

— Aşa este, *monsieur,* iar aceasta este cartea lui de vizită. Luă în mână eleganta carte de vizită. Era scrisă mai întâi în greacă, iar dedesubt, în franceză.

— Asta parcă-i un miracol! exclamă el.

Chelnerul aştepta răbdător după un răspuns.

— Unde-i masa, dragul meu?

Chelnerul îi arătă din priviri un ungher al marelui salon.

— Adu tacâmurile mele şi ale domnişoarei. Ne mutăm!

Şi, te rog, când se întoarce, s-o conduceţi la cealaltă masă.

Lăsă grăbit şervetul împăturit pe masă, lângă cartea de vizită. Sanne, care avea să vină în curând, va încerca să pătrundă misterul.

Vasili Karlovic Junkermann, director general al Fabricii de textile „Gortys S.A. “

Relaţia lui cu bancherul finlandez nu ascundea vreun lung şir de întâlniri. Se născuse dintr-o simpatie reciprocă şi din preferinţa lor comună pentru viaţa de noapte din Pireu. Girdot locuise în Pireu aproape nouă luni, apoi fusese chemat de Zaharoff să se întoarcă la Paris. Plecase fără să-şi ia rămas-bun; de altfel, fugise ca un hoţ, lăsând-o pe Hrysanna năucită.

Cei doi bărbaţi se îmbrăţişară strâns din instinct, după cum avea să interpreteze Girdot ani mai târziu. Îl găsi pe Junkermann cam îmbătrânit, cu tâmplele albite şi mustaţa încărunţită. Vasia trecuse de patruzeci de ani.

— Cred, dragă Girdot, că restaurantul ăsta rămâne deschis până dimineaţa. Cât să apucăm să ne povestim totul într-o noapte.

Se mai priviră puţin, schimbară primele cuvinte, se mai strânseră o dată de umeri, până când Sanne veni şi se aşeză cuviincios lângă ei. Ochii lui Vasili Karlovic avură grijă să facă o primă evaluare a trupului ei – în treacăt şi discret, din fericire.

— Ce faci la Anvers, Vasia?

— După cum ai văzut şi pe cartea de vizită, nu mai sunt traducător la bancă, ci directorul unei fabrici de textile, în fiecare an are loc un congres al branşei noastre. Anul trecut am fost la Budapesta, anul ăsta sunt aici. E un prilej să schimbăm aerul. Tu?

N-avea rost să o supună pe Sanne la martiriul ascultătorului pasiv şi inert. Se ridicară iute de la masă şi stabiliră să meargă să bea ceva în barul hotelului, lăsând-o pe Sanne în cameră – era cea mai bună soluţie. Hotelul putea să-i servească până dimineaţă.

Când intrară, sala extrem de înaltă, mobilată în stil Ludovic al XV-lea, era pe jumătate plină, iar un tip înalt, cu părul dat cu briantină şi îmbrăcat în redingotă, cânta melodii cunoscute la pian. Două perechi făceau câteva piruete pe micul ring de dans. Se aşezară la o masă din margine, lângă imensele draperii de catifea, şi începură să bea şi să povestească.

Viaţa lui Vasia se schimbase în bine. Printr-un aranjament bancar bizar, devenise directorul companiei falimentare „Gortys S.A.” a fraţilor Sklavoiannis. Era reprezentantul băncii în trei fabrici: Pireu, Salonic şi Kalamata. Părăsise casa din Kastella, iar acum avea automobil şi propria vilă. Frecventa saloanele doar atunci când era necesar pentru relaţiile publice ale fabricii. Rămăsese burlac, fără a fi dispus

să explice orişicui motivul. De câte ori putea, călătorea ca să se destindă. Ascultându-l, Girdot abia dacă putea distinge, după accentul lui, că nu era grec. Junkermann, trăind neîntrerupt atâţia ani în Grecia, părea mai grec chiar şi decât el, care rareori avea ocazia să vorbească în greacă. Povestea lui ocupă cea mai mare parte a nopţii. Deşi băuse mult, avu grijă să nu alunece în zone interzise – cele două nume, dezertările sau un Zaharoff al cărui nume, chiar şi la simpla auzire, încă provoca spaimă.

— Ascultă, Eugène, îi spuse la un moment dat Vasia, la cei patruzeci de ani ai mei, nu pot pierde noaptea ascultând poveşti spuse pe jumătate.

Privirea inteligentă a finlandezului parcă îl îmbrânci să se rezeme de spătarul scaunului.

— Vreau să spun că te plac prea mult ca să joc teatru. Povestea vieţii tale are goluri. Dacă ţi-e teamă să mi-o spui întreagă, mai bine ne salutăm ca doi buni cunoscuţi. Altminteri, hai să ne deschidem inimile acum! Ia spune-mi, Girdot, de ce te temi de fapt?

Această ultimă întrebare o auzise de multe ori în vremea din urmă. Ridică mâna şi comandă încă un rând de cocteiluri. Finlandezul din faţa lui oferea garanţii că putea să bea toată noaptea fără a pierde un cuvânt.

— Ce făceai în Pireu? Erai spion? N-aveai cum să fi învăţat Ucraina din cărţi! De vreo două ori te-am tras de limbă şi mi-am dat seama c-ai călcat pe pământurile ei.

— Sunt dezertor, Vasia.

— Şi tu? răspunse Junkermann, izbucnind în râs. Când ne-au pus pe fugă Roşiii, am lăsat baltă galoanele şi soldaţii şi-am fugit la Odesa, să-mi salvez pielea. Dar tu?

— Eu la Sevastopol, îi răspunse Girdot, râzând la rândul său.

A fost începutul. Limba i se dezlegă, de parcă-l aşteptase pe acest bărbat nemaipomenit pentru a-şi asculta propria voce povestindu-i viaţa.

— M-ai întrebat mai devreme, Vasia, de ce mă tem. De sărăcie mi-a fost frică întotdeauna. De-acolo au început toate, de la grădina unui conac pe care-o îngrijeam şi de la un sultan. Ştii, trăgeam cu urechea în unele nopţi. Nu-i ceva cu care să mă mândresc... Însă voiam s-ajung ca ei.

Dimineţile de primăvară din Anvers au ceva din negura provincială a Belgiei, ceva din lumina densă, pâcloasă, care pluteşte deasupra oraşelor şi a satelor, întrucât, mai jos, norii plini de apă conspiră, împiedicând-o să pătrundă.

În tot salonul răsuna zgomotul farfuriilor şi al ceştilor pregătite pentru micul-dejun. Cei doi fumau ultima ţigară, după cum conveniseră, înainte să meargă la culcare. Draperia din faţa lor era trasă laoparte, iar ei căscau gura la intersecţia de pe bulevard şi la muncitorii primăriei care măturau pavajul în piaţa vecină.

— Şi totuşi, păsările de noapte – femeile uşoare, vreau să zic – continuă să te atragă, îi spuse la un moment dat, zâmbind pe sub mustaţă.

Se întoarse şi-l privi. Se simţea recunoscător, desigur, fiindcă îşi deschisese sufletul dinaintea lui, însă, văzând că discuţia se îndrepta către Sanne, simţi că-l deranjează ceva; nu ştia nici el ce.

— Altceva voiam să te întreb, Vasia, schimbă de îndată subiectul. Ai mai văzut-o, poate, pe femeia aceea frumoasă pe care o însoţeam atunci la Tourkolimano?

— Pe Hrysanna, vrei să spui.

— Îţi aminteşti numele ei de atunci?

— Nu fi naiv, Eugène! Nimeni nu-şi aminteşte după atâţia ani. Explicaţia e alta.

— Vrei să spui c-ai mai văzut-o?

— O văd des.

Cu toată epuizarea din timpul nopţii, mai găsi un strop de putere să se tulbure.

— Ce vrei să spui?

— Nu te-ai purtat bărbăteşte, Girdot, hai să spunem lucrurilor pe nume.

— E bine?

— Lucrează la „Gortys” de ani de zile, am angajat-o muncitoare. S-a căsătorit cu un contabil de la compania de gaz lampant. Are şi doi copii.

— Te-ai culcat cu ea?

— De ce întrebi? Tu ai fugit noaptea ca un hoţ!

— Te-ntreb că aşa vreau! Şi ţin să-mi răspunzi.

— Da, m-am culcat cu ea. Nu atunci când am angajat-o, ci mult mai târziu. Doar nu-ţi închipui că sunt atât de ieftin să-i zic: „Ia o bucată de pâine şi treci prin patul meu!”

Junkermann observă că Girdot îşi muşca nervos buzele.

— După ce-ai părăsit-o şi ai plecat, curând s-au abătut o mare sărăcie şi nenorocire. Vapoarele veneau din Asia Mică încărcate cu mii de nefericiţi. Poporul dormea pe străzi, în biserici, în clădiri publice. Închipuie-ţi că până şi Teatrul Municipal avea catifelele acoperite de pături şi rufe murdare. Femeile, mame cele mai multe dintre ele, se prostituau pentru o tingire cu lapte şi o bucată de pâine. La început ne

salutam pe stradă. Îmi dădeam seama că voia să-mi vorbească, dar îi era ruşine. Am observat că era mereu singură. Într-o după-amiază, m-am oprit şi-am început să vorbim. M-a întrebat dacă te văzusem, dacă ştiam unde eşti. A doua oară când ne-am întâlnit, am stat mai mult de vorbă. Nu-şi putea ascunde nevoia de a munci cu ziua. Am luat-o la bancă, la curăţenie. Banii pe care i-ai lăsat i-au ajuns doar câteva luni.

— Nu s-a gândit să se întoarcă în sat?

— Cu niciun preţ, îmi repeta asta mereu. Ceea ce ne-a apropiat, dacă-ţi vine să crezi, a fost faptul că eram singurul om care te cunoştea. Ai intrat în viaţa ei ca un duh, ai smuls-o din casa ei, ai adus-o în marele oraş, i-ai dăruit dragoste, apoi ai dispărut. Uneori, Hrysanna se gândea că poate doar îşi imaginase toate astea. Ca să-ţi risipesc orice nedumerire, m-am culcat cu ea în seara-n care a venit acasă la mine să-mi vorbească despre nişte probleme de la fabrică. N-o lăsasem să fie femeie de serviciu multă vreme, căci mi-a părut rău de mâinile ei frumoase şi-am angajat-o la ţesătoria „Gortys” din Pireu. E foarte frumoasă, după cum ştii, dar rece în pat – cel puţin cu mine. I-am dezmierdat trupul frumos pentru o noapte, mi-a fost de-ajuns. După două luni i-a găsit peţitoarea bărbat şi s-a căsătorit.

— Nu-mi puteam imagina viaţa alături de ea, Vasia.

— Ea putea. A venit cu mine fiindcă mă vedea ca pe o undiţă la capătul căreia, undeva în lume, exista un cârlig, în care te găseai tu. Cu alte cuvinte, credea că, agăţată de mine, te putea întâlni cândva.

— Schimbă subiectul!

— Ascultă, Girdot, sunt ultimul om de pe lumea asta care să-ţi ţină predici. Am fost cel mai ticălos dintre ticăloşi, crede-mă. Om fără greşeli nu există, viaţa însăşi e o greşeală. Vrem să păşim fără să ne înţepe spinii ei, dar încălţările pe care ni le dă au, întotdeauna, mărimea greşită. Aseară ne-am deschis sufletele, însă toate astea îşi pierd însemnătatea la lumina zilei. Priveşte afară, ne-au tras draperiile şi ne aflăm la răscrucea dintre două mari bulevarde. În curând vor începe agitaţia, viaţa fiecărei zile, lupta pentru supravieţuire, treburile, goana după bani... Am multe să-ţi spun, discuţii de zi, nu întrebări de suflet şi altele de felul ăsta. Poţi să mă asculţi?

— Nu mi-e somn, Vasia. De altfel, e ora pentru cafea, îi spuse, ridicând mâna către tânărul care pregătea salonul pentru micul-dejun.

— O să-ţi vorbesc direct şi fără înflorituri, detaliile pe urmă.

Am nevoie de un director, un om de încredere pentru fabrica din Salonic. Fostul director era un prieten de-al meu, Mihalis Karamanos. Şi-a dat demisia pentru că, aparent, s-a îmbolnăvit. Nu mai zic că mereu se plângea de clima oraşului. Salonicul nu i-a priit niciodată. Pentru mine, Eugène... sau mai degrabă Lefteris, contează ca cel de-acolo să fie omul meu, căci n-am încredere în alde Sklavoiannis. Eşti din Salonic, cunoşti oraşul, iar eu îţi ştiu viaţa şi felul de-a gândi. Eşti descurcăreţ, ai experienţă în negustorie şi în relaţiile cu oamenii şi, pe deasupra, ai trecut chiar şi prin foc. Ai pielea tăbăcită. Vrei să vii? Din ce mi-ai spus, mi-am dat seama că, profesional, eşti în aer.

— N-am nimic înaintea mea. Cu diamantele, cum ţi-am spus, eşec total! Cât despre Zaharoff, aşteaptă arhanghelul să vină după el.

— Ăştia-s strugurii de sus, Girdot, nu toţi ajungem la ei, n-avem ce face... Diamantele şi armele sunt pentru alţii, însă bogăţie există şi-n altă parte. Fii director la „Gortys” şi fă orice alte investiţii vrei!

O zăriră îndreptându-se spre chelner ca să-i ceară să-i pregătească micul-dejun. Se trezise devreme. O fată din Flandra, cu rochie albă şi pantofi de dans cu barete, un pic simplă în gândire, cu piele aurie, o franceză stâlcită şi-un frate proxenet – o floare într-un canal. O priveau cum aşteaptă răbdătoare o ceaşcă de cafea. Îi văzuse şi ea, dar nu voia săi întrerupă.

Junkermann începu să caşte gura la ea, cu ochii cârpiţi de somn.

— Te-am mai întrebat, cred: încă-ţi plac păsărelele de noapte?

Simţi din nou aceeaşi neplăcere ca la începutul serii, când o mai adusese în discuţie.

— Aici greşeşti, Vasia, şi mi se pare bizar. Eşti om de lume şi ai privirea ageră. Sanne e viitoarea mea logodnică şi va veni cu mine la Salonic.

Apartamentul de la ultimul etaj

Al cincilea stasimon

Orestis se aştepta ca bătrânul să înceapă iar cu bombănitul, pentru că, în paginile cărţii, Junkermann era din nou amestecat în viaţa lui. Totuşi, bătrânul părea să fi uitat toate lucrurile de care se plânsese cu o oră înainte. Era şi acesta unul dintre simptomele previzibile ale bolii sale: să uite întâmplările cele mai recente şi să pună aceleaşi întrebări, iar şi iar.

— De ce te-ai oprit?

— S-a terminat şi acest capitol, domnule Eugène.

— Ah, s-a terminat?

— Încă nu vă e somn?

— Deloc. Nu continui?

— Imediat. Să beau ceva şi reiau.

— Bine. Poate vrei un coniac? Cred că am Martel.

— E prea cald în noaptea asta pentru coniac, domnule Eugène, nu suntem în Franţa. Afară asfaltul e încă fierbinte de la soarele de ieri. Vreau să vă spun că aceste ultime lucruri pe care le scriu s-au întâmplat aievea. Chiar aşa, nu în '33 aţi venit la Salonic?

— Ba da, în '33.

— Nu sunteţi curios să aflaţi ce-aţi făcut atunci, potrivit cu ce scrie în carte?

— Ba da. Recunosc că, într-adevăr, nu-mi amintesc prea bine ce afaceri am făcut prima oară.

— Vedeţi, adevărul din roman e cel care rămâne, cel care-şi păstrează valoarea!

— Dar ce se întâmplă când îmi înghite propria viaţă, cea reală?

— Nu există viaţă reală, domnule Eugène, există doar viaţa dumneavoastră, felul în care vă amintiţi întâmplările pe care le-aţi trăit atunci.

— Asta-i bună! Ce vrei să spui cu „nu există viaţă reală”?

— Altcineva, care v-a cunoscut, la lucru, să zicem, şi care a locuit în acelaşi oraş cu dumneavoastră, are propria „poveste adevărată”.

— Nu-i prea clar ce-mi spui, iar ceasurile sunt înaintate. Am trăit o viaţă reală, una singură, însă acum o uit încet-încet... asta-i îngrozitor! Nu există Dumnezeu, e...

— E uitarea, domnule Eugène.
— Da, blestemata asta, care-i mai puternică chiar şi decât chestia aia pe care o au în America, radioactivitatea!
— Să trecem la altceva?
Bătrânul Girdot îşi schimbă poziţia pe canapea.
— Spune-i să pornească ventilatoarele din tavan! Ţie nu ţi-e cald? Korina! Korina!
Vocea îi era răguşită şi vlăguită. Nu izbuti să strige şi a treia oară, fiindcă-l întrerupse tuşea.
Foarte curând simţiră amândoi un curent de aer răcoros. Orestis îşi adună foile, să nu se împrăştie.
— Din vremea când a venit Metaxas la putere, ce vă amintiţi?
— Ce să-mi amintesc de piticul ăla?! Când venea la Salonic, nişte lingăi pe care-i cunoşteam se înghesuiau pe lângă el, ca să apară împreună în fotografii. Defilări şi vorbe umflate! Războiul a fost cel care i-a albit memoria, de şi-l amintesc tinerii altfel acum... Din fericire însă, a fost mereu o stavilă în calea comuniştilor.
— Vă amintiţi unde locuiaţi în vremea aceea?
— Pe Bulevardul Exohes, unde altundeva?! Închiriasem o casă vizavi dea lor, nimic ieşit din comun.
— Vila lor era închisă?
— Ferecată de ani de zile. Era înconjurată din toate părţile de copaci tineri şi bătrâni şi de ierburi sălbatice. Era ca jungla lui Tarzan despre care scrii. Aşa am găsit-o eu în '33.
— Cum v-aţi simţit văzând-o din nou?
— Lasă-mă acum cu astea! Spune-i să ne-aducă nişte suc de portocale. Korina! Korina, drace!
De jos, din stradă, se auzea zgomotul unei motociclete. Cineva se străduia, în pustietatea nopţii târzii, să traverseze pe două roţi şi în mai puţin de un minut Vasilissis Olgas, fiica Bulevardului Exohes.
— Să crăpi, derbedeule, în toiul nopţii! murmură Girdot. Orestis zâmbi. Bătrânul era tare ca piatra. Dacă ar mai fi avut ochii de odinioară, ar fi stat într-o seară la pândă, să pună mâna pe vreunul dintre cei care-i stricau somnul. Îl auzise spunând că, dacă ar vedea, s-ar duce să toarne ulei pe stradă, ca să alunece şi să moară vreunul dintre golanii ăia cu motocicletele.
— Când au venit nemţii, unde eraţi? Vă amintiţi?
— Nu-mi amintesc, dar ce mi-a rămas în minte s-a întâmplat cu câteva luni înainte, când s-a spus la radio că nemţii au intrat în Paris. Îmi amintesc că mi s-a strâns inima. Atunci îmi spuneam că, de vreme ce Franţa n-a izbutit să le

ţină piept, învingătorul era hotărât dinainte. Să ştii însă că nu toţi erau împotriva naziştilor. Se spunea prin saloane că Hitler era filoelen şi altele asemenea. Nu mă ocupam de politică nici atunci, doar cumpăram terenuri de la naivi şi le vindeam după puţin timp ca loturi pentru construcţii. Eram însă în doliu...

— Da, Sanne...

— A murit înainte de războiul din Albania, la treizeci şi unu de ani. Cumplită suferinţă, Orestis. Am avut însă şi o consolare, aceea de a fi fost corect faţă de ea. Puteam să mi-o amintesc fără a năduşi de vinovăţie. Ai remarcat fotografiile cu ea de pe bufet? Cea în care stăm amândoi, iarna, în faţa Guvernului sau cealaltă, la o petrecere dată la restaurantul „Remvi”?

— Avea cancer?

— Da, de sânge.

— Eraţi căsătoriţi?

— Ai o obsesie să întrebi lucruri neesenţiale! Ce importanţă are?

— Scriu undeva că la Anvers aţi început să-i antipatizaţi pe evrei.

— Ascultă, era la modă atunci, întreabă şi-o să vezi că am dreptate. Trebuia să se întâmple nenorocirea de la Auschwitz pentru ca lumea să se trezească. Pe vremea aia habar n-aveam că ce simţeam eu se numeşte „anti-semitism”. Spuneau atunci ai noştri – naţionaliştii, vreau să zic – că- n spatele Roşiilor erau evreii. Prostii, dar periculoase... Când am venit la Salonic după Anvers, trecuseră deja doi ani de la Kampel[79]. Ziarele de aici turnau atunci gaz pe foc. Eu, îţi spun cu mâna pe inimă, aveam propriul meu necaz. Acum, după atâţia ani, pot să recunosc. Donmehii erau evrei, iar Mirza, evreică şi ea, în ciuda feregelei. Începusem să urăsc tot ce avea legătură cu ea.

— Nu vă pot crede.

— Să mă crezi!

— De-asta nu v-aţi căsătorit cu Sanne? Fiindcă speraţi c-o veţi reîntâlni cândva pe Mirza şi că încă nu va fi prea târziu?

— Eşti prost-crescut!

— Sunt scriitor, iar mintea mea e liberă să gândească orice!

— Să nu îndrăzneşti să scrii asta! N-am atârnat niciodată de fustele vreunei Mirza sau ale altei femei!

— Bine, vă cred. Spuneţi-mi acum despre 3E[80].

Pufni cu indignare. Işi aminti din nou de Korina şi începu să strige.

— Încet, domnule Eugène, o să treziţi lumea! Îi spuse Korina intrând în salon.

Avea părul răvăşit. Se lungise cum putuse pe canapeaua din bucătărie, iar acum îl certa.

— Toată clădirea e a mea şi-o să strig cât vreau, aţi înţeles cu toţii? Cui nu-i place, să-şi ia catrafusele şi să dispară! Orestis îi făcu semn să se întoarcă în bucătărie. Apoi luă una dintre ţigările bătrânului, o aprinse şi i-o aşeză între degete. Îl văzu trăgând din ţigară cu lăcomie. Poate că patima asta o deprinsese de la celălalt bătrân cu toane, cel care fumase şaizeci de ţigări pe zi până la sfârşitul vieţii – Abdul-Hamid.

Capcana

Bulevardul Exohes, nr 72
29 septembrie 1938

Dragul meu Vasia,

Îmi pot închipui surprinderea de pe mutra ta isteaţă: „Ce treabă are directorul sucursalei «Gortys S.A.» din Salonic să-mi trimită o scrisoare personală acasă, de parcă nu ajungeau documentele, telegramele, telefoanele...?”

Însă, dragul meu Vasia, pe lângă funcţii, mai există şi oamenii. Sunt unele momente în care, fără să stăm pe gânduri – ca atunci când aprindem o ţigară –, luăm un condei şi, într-o noapte de insomnie, îi scriem unei persoane dragi. O astfel de persoană eşti şi tu, prea scumpul meu director.

Ne-am întâlnit ultima oară acum două luni, atunci când ai avut mărinimia să iei avionul de la Atena ca să te aducă la Mikra, să fii aici cu câteva ceasuri înainte de a-i coborî trupul sleit de boală în pământ. Sanne a plecat în linişte, după trei luni de suferinţă din cauza unei boli neaşteptate, nedrepte. Nu şi- a provocat soarta, nu s-a stins din nepăsare faţă de sănătatea ei, din cauza unor excese sau din vreun alt motiv. A plecat fără pricină, repede şi liniştit. Cum a intrat în viaţa mea, aşa a şi plecat. Cinci ani de viaţă petrecuţi alături de mine; o fiinţă discretă, fără pretenţii, într-un loc străin pe care nu ea şi la ales, unde se vorbeşte o limbă grea, pe care a încercat aproape zadarnic so înveţe. Era ca şi cum ai fi privit o femeie de vârstă mijlocie încercând să deprindă mersul pe bicicletă. Nu pentru că trecuseră anii peste ea, căci era încă foarte tânără, ci pentru că limba greacă avea pentru ea o greutate de nesuportat. Vezi tu, nu toţi seamănă cu tine, care, în câţiva ani, ai izbutit să nu te deosebeşti de localnici atunci când vorbeşti.

După moartea ei, mi-ai spus de mai multe ori la telefon că par bine, că mă ţin pe picioare, şi cred că aşa e. Sanne nu era soţia mea, ci o femeie întreţinută, cu trecut. Acum pot să spun şi să scriu asta fără şovăială; de altfel, tu ţi-ai dat seama de acest lucru de la bun început, în Anvers, dar nu mi-ai făcut nicio aluzie aici, în Grecia. Am evitat să fac un copil cu ea, chiar dacă şi-o dorea, însă

aveam grijă să n-o târăsc după mine la plicticoasele întruniri mondene la care poziţia mă obliga adesea să particip – de altminteri, ea nici nu mi-o cerea. Prefera o plimbare cu vaporaşul prin golf duminica dimineaţa, iar apoi un peşte proaspăt la Micul Karabournou. Fără îndoială, cea mai mare iubire a ei era grădina casei mele, care dă spre mare. Sanne iubea mult grădina asta, să ştii; era copilul ei. I-am arătat multe din ceea ce am învăţat de la kir-Iannis Zevgos, însă ea îşi dorea o cunoaştere ştiinţifică, metode europene. Încă din primele luni i-am comandat cărţi de la Molho[81], în olandeză, în care scria despre soiuri noi şi metode de cultivare a lalelelor, a trandafirilor şi a garoafelor.

Până la urmă, cerea atât de puţin, Vasia! Şovăia chiar să simtă că era importantă în viaţa mea. Ori de câte ori îşi dădea seama că, poate, o iubeam, lăcrima şi-mi şoptea ceva de neînţeles în flamandă. Apoi se retrăgea din nou, fiindcă nu voia să cred c-ar fi fost în stare să profite de-un moment de slăbiciune sentimentală din partea mea ca să-mi pună pirostriile. Voia să fiu sigur că, dacă ar fi fost necesar, dacă i-aş fi cerut-o, era pregătită în orice clipă să-şi facă valizele.

Casa pe care am închiriat-o atunci când am pus din nou piciorul în acest oraş se află în partea de jos a bulevardului, cea cu vedere spre mare, unde sunt numerele pare. Să fie cam la un kilometru distanţă de casa în care mam născut – şi aceea tot lângă mare era. Acum ea nu mai există, au cumpărat- o nişte vecini, nişte refugiaţi cu parale din Bursa, şi au unit-o cu a lor, ca să clădească una modernă, cu două etaje. Ştii, după-amiaza, când vremea o permite, îmi beau cafeaua nu în partea cu grădina, ci în faţă, spre Bulevardul Exohes, unde casc gura la şirurile de copaci îmbătrâniţi. Pe măsură ce au trecut anii, bulevardul a devenit gălăgios, cu vagoane de tramvaie care trec din ce în ce mai des şi cu o sumedenie de maşini, de parcă ar exista ascunsă undeva o iepuroaică de fier care le fată încontinuu.

Aşezat, aşadar, în fiecare după-amiază pe veranda din curtea din faţă, am devenit pe deplin conştient de faptul că am împlinit patruzeci de ani, că am intrat într-un deceniu nou. În partea din spate a casei, florile şi Sanne, care le-a îngrijit cât a fost în viaţă, aplecându-se zilnic deasupra lor; în partea din faţă, eu, cu cei patruzeci de ani ai mei, iar peste drum, aşezată de-a curmezişul, vila lor, pustie şi năpădită de buruieni. Tu-mi cunoşti povestea. Nu există altcineva pe lume care s-o ştie, în afară de tine şi de un vechi prieten, Naton, grădinar de mulţi ani la un castel al lui Zaharoff. Tu ştii cum am ajuns în război sau în Franţa… Vezi tu, s-a întâmplat să flecărim de multe ori la telefon, mai ales seara, când eram singur la birou, doar eu şi zgomotul maşinilor care lucrau în schimbul de noapte.

Într-una dintre acele convorbiri ţi-am povestit şi despre temerile pe care le-am avut în primele luni ale venirii mele aici; mai ales când mă duceam la Camera de Comerţ şi Industrie sau la restaurantul „Olympos Naousa”, să iau masa cu diverşi clienţi. Aveam grijă să nu mă recunoască cineva chiar şi atunci când mergeam la un pahar în salonul de la „Méditerranée”, acolo unde veneam să te întâlnesc când vizitai Salonicul. Mă temeam, Vasia,

căci nu trecuseră mulţi ani de când părăsisem acest oraş. Am plecat odată cu mobilizarea din ’17 şi m-am întors în ’33, la şaisprezece ani după ce Lefteris Zevgos a dispărut, neîngropat, în zăpezile din Ucraina. M-am îngrăşat, e adevărat, mi-am lăsat o mustaţă stufoasă, am făcut puţină chelie, iar accentul meu, crede-mă, a rămas, fără să vreau, uşor franţuzesc.

Mă tem că unii m-au recunoscut, însă în cele din urmă şi-au văzut de treabă şi n-au scos o vorbă. Port caşmiruri prea scumpe pentru a primi întrebările indiscrete care, sunt convins, erau pregătite în mintea multora. Aceasta era pricina pentru care evitam întâlnirile profesionale cu cei care beau mult, fiindcă ştiam că, printre aburii de coniac, vreunul s-ar fi putut simţi ispitit să mă întrebe: „Nu tu erai cel cu gazetele şi cu agenţia din zona incendiată?”

Îţi mărturisesc că, într-o seară, s-a şi întâmplat. Îmi amintesc că la o petrecere dată la restaurantul „Remvi”, unde dansam cu Sanne, un avocat, care abia se mai ţinea pe picioare de la cât vermut băuse, mi-a aruncat-o în faţă. Cea mai interesantă parte a poveştii este, desigur, cât de pregătit eram să-mi apăr identitatea franceză, ca Girdot, şi cât de revoltat m-am simţit pentru că cineva mă confundase, fără să-şi ceară scuze. Sufletul omului e un mister, Vasia. E un magnet care face ca metalele să se lipească de el, iar pe celelalte le lasă să cadă şi să se piardă. M-am întrebat de multe ori ce rău făcuse Lefteris Zevgos de l-am aruncat la coşul de gunoi. Poţi să-mi spui?! Dar iată că Lefteris e încă în viaţă şi-şi bea cafeaua în fiecare după-amiază privind de la depărtare castelul lor înecat în buruieni. Cel care îşi aminteşte e Lefteris, nu Girdot.

Încă din primele zile am întrebat, să ştii, despre ei şi despre vila lor. Am aflat că au plecat în noiembrie ’22, probabil înspre Smirna. Nu mă miră, fiindcă cei mai mulţi donmeh, de mai mulţi ani, mergeau într-acolo. Toată averea lor a devenit disponibilă pentru schimb, mai puţin vila. Cu multe luni înainte să plece, chestiunea era deja rezolvată, întrucât casa fusese transferată unui grec, omul lor, şi astfel a fost exclusă din procesul birocratic. Probabil că Mirza şi bătrânul avuseseră intenţia de a se întoarce, de-asta au găsit un cumpărător care ştiau că le-ar fi vândut-o înapoi dacă i-ar fi cerut- o. Sună neobişnuit, dar nu găsesc altă explicaţie. În general însă, nu există proprietăţi care să nu fi fost ocupate după schimbul de populaţie.

Dacă la un moment dat, totuşi, se gândeşte să se stabilească aici cu soţul şi cu copiii, o să fim vecini. Nu-ţi ascund că am închiriat pe termen nelimitat casa în care locuiesc, cu gândul să fiu aproape şi să văd, să urmăresc dacă nu cumva apare cineva. Am întins o capcană, Vasia, la început, când am încercat să cumpăr vila lui Alperen Bey, însă am dat greş. Azi mai trăiesc doar câţiva moştenitori ai acelui vechi cunoscut al lor căruia i s-a făcut transferul, însă aceştia au respins din prima clipă orice discuţie cu privire la vânzare. Problema a fost urmărită foarte atent şi cu discreţie de către consilierul nostru juridic de la fabrică. Astfel, printr-un capriciu al sorţii, vila rămâne pustie şi, pe zi ce trece, se pierde tot mai mult, afundându-se în îmbrăţişarea unei vegetaţii

dezlănţuite şi căzând tot mai adânc în uitare.

În căsuţa de lângă stradă, unde locuiam împreună cu Theodoros, vizitiul, trăiesc acum şerpi – i-am văzut de câteva ori strecurându-se prin geamurile sparte. De ani de zile, copiii din cartier îi iau ca ţintă, exersându-şi îndemânarea la aruncatul cu pietre. Pe dinăuntru, vila ?are de nepătruns, aşa cum e cu scânduri bătute în cuie a toate ferestrele. Plantele agăţătoare, bineînţeles, sunt pe cale să acopere toţi pereţii, iar crengile dezordonate ale copacilor îi împing şi le zgârie tencuiala. Nu-ţi ascund că, de multe ori, simt nevoia să mă ridic, să iau o sapă şi nişte foarfeci şi să sar peste grilaje. Îmi vine să mă întorc acolo şi să fiu iar grădinar, ca şi când anii n-ar fi trecut, ca şi când totul ar fi ca atunci când prin faţa porţii se plimbau jandarmii otomani cu fesurile lor, iar a un kilometru depărtare, la catul al doilea al Vilei Allatini, Abdul-Hamid fuma ţigări tari. Mă reţin doar simţul raţiunii şi rolul pe care mi l-ai dat – o poziţie responsabilă, aceea de a proteja mari capitaluri şi plata zilnică a zecilor de nenorociţi. Ar trebui, poate, să spun „muncitori”, căci şi eu am fost un astfel de nenorocit, de vreme ce, pentru a scăpa de sărăcie şi a evada din lanţurile ei, mi-am vândut de-atâtea ori sufletul diavolului.

Dacă tot am vorbit despre rolul meu la fabrică, să ştii că am plasat un informator, un om de-al meu, la ţesătoria lui Tourpalis, care, dacă-ţi aminteşti, se află la Karagatsia, nu departe de aici. Ştii foarte bine că e cel mai mare concurent al nostru şi vreau să aflu cu exactitate ce se petrece acolo. Mă preocupă şi situaţia muncitorilor lui. M-ar interesa să aflu dacă, eventual, s-a răspândit printre ei vreo nemulţumire, pentru că, după cum ştii, lucrurile s-or fi liniştit la suprafaţă în ultimul an, dar încă există pericolul unei greve cu încăierări. Desigur, acum guvernează pumnul de fier al lui Metaxas, care oferă cu cealaltă mână ajutoare sociale şi diverse alte înlesniri. Totuşi, jarul evenimentelor din ’36 e încă fierbinte şi trebuie să fim mereu cu ochii în patru. Atunci au fost muncitorii de la fabrica de tutun, mâine ar putea fi ai noştri, de la ţesătorie, sau cei de dincolo, de la morile lui Allatini.

Muncitorii noştri – şi cred că aici suntem de acord – n-ar trebui să fie scutiţi de taxe, nici aduşi la sapă de lemn. E adevărat că afacerilor le-a priit sosirea refugiaţilor. Unde am fi găsit atâţia bărbaţi şi femei care să ştie meserie şi să fie plătiţi cu ziua atât de puţin? Noroc cu emigraţia şi cu barăcile! Acelaşi avantaj, ba chiar mai mare, l-au avut şi fabricile de covoare. Vezi tu, grecii din Orient stăpâneau meşteşugul mult mai bine decât cei de- aici.

Există însă un factor imprevizibil, o umbră la orizont: Germania. Cu cât trece timpul, temerile că ne îndreptăm spre un nou conflict se înmulţesc. Care e soarta unei fabrici de textile într-un război? O să-mi spui că soldaţii şi uniformele lor sunt cu miile, însă o să-ţi răspund că aprovizionarea armatei e oricum o chestiune complicată şi că ţine de voi, căci noi nu putem ajunge la ministerele care gestionează contractele şi licitaţiile. Cu ani în urmă, ţesătorii din Naousa primeau de lucru de la otomani, la fel şi evreii. Comenzile primite de la stat de fabrica „Gortys” nu sunt suficiente, ştii bine. Dacă războiul se apropie, perspectiva unei mobilizări va umple

magaziile armatei cu mantale, tunici, lenjerie de corp, de toate. Dar dacă o să vină războiul şi avioanele o să înceapă să ne bombardeze, adu-ţi aminte că fabrica noastră e foarte aproape de port, iar docurile lui o să fie printre primele ţinte. Nu cumva a sosit ceasul, Vasia, să ne gândim la transformarea unor capitaluri în ceva mai solid decât nişte obligaţiuni pe piaţa Londrei sau a Parisului?

Un alt lucru despre care vreau să-ţi scriu e că acum câteva zile s-a încheiat aici Târgul Internaţional, al treisprezecelea la rând. Şi în acest an a avut o mulţime de atracţii; o mare vâlvă a făcut şi omul-obuz, care a intrat în tun. Puzderie de lume: Nemţii, să ştii, au fost prezenţi şi atotputernici, cu drapelele lor roşii cu cârlige. Au fost anunţate şi concursuri de arhitectură. Am avut şi pavilionul regimului, care sărbătoreşte doi ani de când se află la putere. Chiar lângă el avea pavilion un alt producător de textile, Lanaras. Nici noi, cei de la „Gortys”, nu eram departe. Însă, la naiba, expoziţia asta ma stors de puteri, căci nu mai am douăzeci de ani să stau în picioare toată ziua. Trebuia să fim acolo, nu zic nu, însă industria textilă are altă greutate şi stabilitate faţă de săpunurile parfumate şi ţigaretele de lux. E ca apa şi pâinea, care n-au nevoie de prea multă reclamă; e de-ajuns să ţii cârma cu o mână fermă şi să fii în spatele muncitorilor zi şi noapte.

Acum c-am pomenit de muncitori, ce mai face Hrysanna, Vasia? De când
am rămas singur, îmi dezlipesc seara amintirile una câte una, ca pe timbre, şi le aşez în ordine.

Mai vreau să-ţi pun o ultimă întrebare. Ce mai face omul pe care l-am înlocuit, Mihalis Karamanos, prietenul tău, scriitorul cu probleme psihice? Te duci să-l vezi? Sufletului omenesc nu-i trebuie mult ca să se cocoşeze şi să se frângă. Închipuie-ţi că, odată, aveam obsesia să mă întorc aici, în cartierul Exohes, răzbunător ca un nou conte de Monte-Cristo, şi să-i pedepsesc pe toţi cei care mi-au împins viaţa să iasă de pe făgaş. Mai târziu mi-am dat seama că astea sunt doar pentru romane şi cinema. Acum, îmi beau cafeaua în fiecare după-amiază privind spre vila lor pustie şi năpădită de buruieni, de parc-ar fi ars-o cu pucioasă vechile mele blesteme.

Te îmbrăţişez,

prietenul tău, Eugène Girdot

***

Iarna îl găsi singur în casă. Umbla din odaie-n odaie, în şosete de lână şi cu un halat cadrilat, în buzunarele căruia îşi vâra mâinile când şi când. Într-unul dintre buzunare îşi mângâia pachetul de ţigări, Matsangos fără filtru, iar în celălalt îşi ascundea degetele care i se frământau pline de neastâmpăr, de plictiseală şi de o aşteptare neînţeleasă. În răstimpuri, liniştea casei era spartă de piatra brichetei grele de onix pe care o plimba din birou pe masa din salon şi de pe noptiera din dormitor pe veranda din faţă, care dădea în strada principală. Fuma mult, mânca foarte puţin şi adormea

cu gustul de coniac scump pe limbă, în gâtlej şi în visele care miroseau a frică. Era limpede că-i lipsea izbăvirea pe care Sanne i-o oferea zilnic, faptul că zi de zi îl ierta pentru ceea ce era.

Cu vremea, ceasurile petrecute în casă se preschimbau din neplăcute în chinuitoare, mai ales duminicile. În timpul săptămânii avea grijă să rămână la fabrică până târziu, iar când se întâmpla să plece devreme, se întorcea noaptea pentru a face verificări, a da ordine şi a ţipa. Majoritatea muncitorilor erau femei, însă noaptea lucrau mai ales bărbaţii. Aceştia, prigoniţi cei mai mulţi de un crud exil, nu-i dădeau prea multă atenţie; de altfel, nici nu-l auzeau clar, căci maşinile erau ca nişte adevăraţi dinozauri: mugeau neîncetat într-o junglă de fire, scame şi lumină slabă, o junglă care, în loc să miroasă a ferigi ude şi a scoarţă de copac, emana un miros de ulei de motor şi petrol.

Era prima iarnă fără Sanne, primele duminici fără plimbări cu barca, fără soare şi peşte. Florile ei le abandonase ca pe nişte copii nelegitimi; nu doar că nu adusese pe cineva să le îngrijească din vreme în vreme, însă chiar şi în zilele toride ale verii rareori îşi aducea aminte să le pună puţină apă. Odată cu primele ploi, trecu peste ele de câteva ori, strivind tot ce mai rămăsese, în clipele când căuta cu disperare să ajungă iute la ţărm, fiindcă în casă simţea că aerul nu-i mai ajunge. Ar fi trebuit, de fapt, ca în ziua înmormântării să se fi îngrijit să pună oameni să le scoată pe toate din rădăcini şi să acopere cu ele sicriul şi pământul proaspăt săpat; chiar şi aşa, tot ar mai fi rămas câteva, ca să decoreze sala pentru parastas. La mijlocul lui decembrie, grădina de altădată devenise un teren sterp, plin de noroi şi de gunoaie aduse de briză odată cu valurile mării.

Viaţa i se restrânsese în partea din faţă a casei. Nucleul acţiunilor sale zilnice erau o masă şi un scaun aşezate pe veranda cu vedere la stradă. Deacolo intra în bucătărie, în birou, în dormitor, şi-atât. Restul casei, neumblat, aduna umbre şi praf. Fuseseră uitate până şi capcanele pentru muşte, ce rămăseseră din vară, unse cu clei şi cu zahăr, să atârne de tavane, cu urme ca nişte vânătăi de la cadavrele insectelor neatente prefăcute în colb. Casa şi grădina o jeleau pe Sanne în toate felurile. Dar el?

Odată îi scrisese lui Junkermann că femeile uşoare din viaţa lui fuseseră multe, dar că era încă devreme să le evalueze. „La bătrâneţe, fiecare va ocupa locul ce i se cuvine , ii zisese în scrisoare, însă rămăsese neclar daca, în cele din urmă, o includea şi pe Sanne în această „colecţie”.

În multe după-amiezi şi chiar seri, stătea afară bine învelit, ca să nu-l prindă frigul şi umezeala, şi contempla mausoleul năpădit de ierburi al cartierului, umbra vilei impunătoare a lui Alperen Bey. Îşi punea ordine în gânduri şi încerca să găsească o explicaţie. Vila fusese vândută înainte de schimbul de populaţii. Ştia că asta se întâmplase şi în alte cazuri, când oameni bogaţi şi cu informaţii primite la timp sau cu viziune îşi lichidaseră din vreme averile, preschimbându-şi imobilele în lire de aur, pe care le luaseră cu ei acolo unde-i conducea soarta pribegiei. Ceilalţi pur şi simplu plecaseră pierzând totul, fie că erau greci venind din Orient, fie că erau musulmani din Salonic care se îndreptau către împrejurimile Ankarei. Aflase, de asemenea, că în '22 donmehii din oraş ceruseră comunităţii israelite să-i recunoască drept evrei, pentru a nu fi nevoiţi să emigreze, însă nu izbândiseră. Aşa că luaseră şi ei calea pribegiei, alături de ceilalţi musulmani.

Era însă limpede că Alperen Bey prevăzuse situaţia, vânzând vila înainte ca ea să devină subiect al schimbului şi să fie lichidată. Cel care o cumpărase, la fel ca moştenitorii săi mai târziu, nu voise să discute despre vânzarea sau închirierea ei. Plecaţi de ani buni în America, nu le păsa dacă locuinţa se degrada. Atunci, imaginaţia lui Girdot începea să zboare, iar întrebările ţâşneau una după alta. Poate că primul cumpărător, care decedase între timp, făcuse un legământ să păstreze casa închisă? Din ce pricină? Poate că foştii proprietari, doamna Mirza şi soţul ei, cumpăneau să se întoarcă cu altă cetăţenie şi să locuiască din nou în ea? Ar fi fost, desigur, o familie europeană, cu un soţ belgian, francez sau flamand şi cu o ceată de copii cu educaţie şi înfăţişare impecabile. Dacă lucrurile s-ar fi petrecut astfel, fostul lor grădinar le-ar fi dat bineţe în fiecare dimineaţă de vizavi, arătându-le, pe lângă caşmirurile perfect călcate, şi dinţii săi albi
- o amintire zilnică a acelor păcate vechi, de neiertat.

***

Într-o dimineaţă de decembrie, pe când era la fabrică, secretara îl anunţă că trebuie să aprobe câteva angajări de care se ocupase şeful personalului. Girdot bombăni puţin, căci pe birou îl aştepta un munte întreg de hârtii pe care trebuia să le verifice şi să le semneze – lucru care se întâmpla frecvent, fiindcă nici în ruptul capului nu voia să le cedeze din atribuţii subordonaţilor. În cele două săptămâni cât fusese plecat, pe birou se adunase un volum incredibil de muncă. Călătorise în Anglia pentru reînnoirea echipamentelor din fabrică. De îndată ce vremea avea să se mai îndrepte puţin,

trebuia să plece în Egipt pentru a achiziţiona bumbac, iar de acolo, la Ankara, unde-l aştepta, de multă vreme, o listă lungă de clienţi.

„Gortys” era nevoită să lupte din răsputeri pentru a supravieţui. În nordul Greciei, multe fabrici concurau între ele – „IFANET”, „Lanaras”, filatura lui Tsitsis, a lui Tourpalis –, în vreme ce altele noi îşi făceau apariţia, precum „SIZAL”, filatura cu prelucrări inovatoare ale agavei[82], având drept scop producerea de fire competitive care să înlocuiască frânghiile şi sforile importate. Tehnologia avansa, la fel şi noile sale aplicaţii. De câteva săptămâni, la „SIZAL” începuse să funcţioneze, pentru prima oară în Salonic, un generator de curent electric alternativ. Comerţul era în plin avânt, iar el trebuia să călătorească mai des, să se informeze şi să reînnoiască încontinuu organigrama. Trecuse însă de patruzeci de ani şi începuse să trăiască în propria casă ca un bătrân, având nevoie de tot mai puţin spaţiu şi chemând femeia care-i făcea curăţenie nu săptămânal, ci când şi când.

***

— Spune-i domnului Logarakis să aştepte! Să adune noii angajaţi şi să noteze pe-o bucată de hârtie numele, vârsta şi experienţa. Aţi înţeles?

— Da, domnule Girdot, îi voi transmite.

— Într-o jumătate de oră, aşa să-i spui!

Înclină capul şi ieşi fără să facă zgomot. Girdot ţinu în mână receptorul telefonului negru şi greu, părând să-l cântărească. Voia să-i spună un „bună dimineaţa” lui Vasia, care era în Pireu, şi să-l informeze despre întoarcerea sa. Privi din nou dosarele care-l aşteptau pe birou şi puse receptorul înapoi în furcă. „Diseară, ca să vorbim în linişte”, cugetă el.

Deschise primele dosare şi începu să răsfoiască hârtiile. Unele comenzi erau standard şi repetitive, aşa că se apucă să le semneze fără întârziere. Pe cele care necesitau să fie revăzute sau confruntate cumva le aşeza într- un teanc separat. Radioul de lângă el transmitea melodii de dans europene, ca acelea care le înnebuneau pe doamnele din lumea bună pe ringurile de dans. În răstimpuri, muzica se oprea, căci se transmiteau reclame. Toate erau pentru fabrici locale: „ABEZ”, „ZANAE”, fabrica de cărămizi „Filippou”, încălţămintea de cauciuc „Alysida”, dantelele lui Dambasinas. Pe măsură ce semna şi asculta, îi veni din nou în minte ideea să facă şi ei un contraatac viguros cu reclame la radio şi în reviste – un gând care-l măcina de câtăva vreme şi pe care trebuia să-l discute cu Vasia în acea seară. Fuma şi semna, apăsând cu stiloul de parcă ar fi vrut să-şi lase numele

imprimat pentru totdeauna pe fiecare comandă şi document de transport.

Gândurile îi fură întrerupte de radioul ce anunţa că se făcuse douăsprezece. Era deja amiază, iar şeful personalului şi muncitorii noi îl aşteptau jos, lângă maşini. Se ridică, îşi aranjă costumul şi cravata oglindindu-se în geamul cel mare şi se îndreptă către biroul şefului de personal, aflat la parter.

Spaţiul unde era instalat domnul Logarakis avea un geam larg prin care supraveghea întreaga zonă de producţie. Înainte de-a intra, Girdot îl văzu stând în picioare şi discutând cu un grup de muncitoare şi cu un bărbat cu părul alb. Secretara stătea lângă uşa biroului domnului Logarakis, ţinând la piept un dosar voluminos.

— Bărbatul acela de ce se află printre ele? o întrebă.

— Am cerut un şofer cu experienţă, domnule director. Noul nostru camion stă în garaj de câteva zile.

— Bine, îi răspunse el, după care intră în biroul şefului de personal.

Îşi dădu seama că venirea lui impusese tăcerea. Femeile, toate tinere, îşi plecaseră capetele, din respect şi teamă.

— Văd tinereţe, domnule Logarakis. Dar unde-o să găsim experienţa personalului de care avem nevoie?

Domnul Logarakis se aplecă înspre el şi îi spuse în şoaptă:

— Toate muncesc de mici, domnule director. În loc de şcoală, au intrat în filaturi. Nu duc lipsă de experienţă.

Le privi pe rând cu atenţie – toate aveau încă privirile plecate.

— Sunteţi fiice de refugiaţi? întrebă.

Se auziră câteva „da”-uri de ici-colo, semănând mai mult cu nişte şoapte.

— Cele mai multe dintre ele, domnule director, au venit în Grecia când erau în faşă. Alt loc n-au cunoscut.

— Le-ai trimis numele la secţia de poliţie pentru verificare, domnule Logarakis?

— Desigur! Toate sunt curate, nu s-a semnalat la niciuna vreo boală sindicalistă sau alte boli contagioase – politice, vreau să spun.

— Cel de-aici câţi ani are?

— Aproape cincizeci, dar, ştiţi, nu vrem copilandri la volan. Camioanele sunt un serviciu cu responsabilităţi.

Simţi cum ochii bărbatului de vârstă mijlocie îl cercetează atent. Fu rândul lui să-şi plece privirea, chiar dacă nu era muncitor sau refugiat; şi- o plecă doar din instinct, dintr-o „pişcătură de păianjen”- aşa îşi numea el al şaselea simţ. Ceva se petrecea, simţea asta, dar nu putea defini ce anume.

— Au fost informaţi despre sarcinile şi salariile lor, domnule Logarakis?
— În cel mai clar mod, vă asigur.
— Bine! Să fie trimise datele lor la contabilitate şi să fie repartizaţi în schimburi.
Îşi îndreptă privirea din nou către şofer. Bărbatul avea o mustaţă stufoasă, părul rar, iar faţa îi era brăzdată de soare şi vânt. Poate fusese cândva birjar sau muncitor la încărcările macaralelor din port, acolo unde soarele îi îmbătrâneşte pe toţi înainte de vreme.
— Ne cunoaştem, domnule director. Nu vă amintiţi de mine? îi spuse şoferul la un moment dat.
Vocea îi era cunoscută. Simţi nevoia imperioasă de a se aşeza undeva, de teamă că o să i se înmoaie genunchii.
— Să rămână doar domnul, îi spuse el secretarei. Conduceţi muncitoarele la contabilitate. Pe şofer trebuie să-l informez personal. Duceţi-vă!
După ce uşa se închise în urma lor, zgomotul ţesătoriei se domoli. Girdot şi şoferul se priviră bănuitor unul pe altul. Bărbatul cu părul înspicat părea să se apropie de cincizeci de ani, însă arăta istovit de goana după câştigul zilnic.
— Ia loc, Theodoros, îi spuse pe un ton aprig, arătându-i un scaun în faţa biroului şefului de personal.
— Mulţumesc, Lefteris, răspunse celălalt.
Purta un palton scurt de postav, aidoma celor pe care obişnuiau să le poarte marinarii sau hamalii din port. În mână ţinea un chipiu de marinar, iar bocancii din picioare erau jerpeliţi, plini de zgârieturi şi crăpături.
— De la vizitiu la şofer, vasăzică!
— Da, domnule Girdot, şofer!
Vocea lui nu izbutea să ascundă un ton uşor de ironie.
— Ai spus cuiva că mă cunoşti?
— Am învăţat să-mi ţin gura, mai ales atunci când nu-i treaba mea.
— Totuşi, mai devreme ai spus în faţa tuturor că ne cunoaştem.
Zâmbi – îi lipseau câţiva dinţi. Lefteris Zevgos, care muncise în port de copil, învăţase să deosebească gurile care îşi pierduseră dinţii din cauza bătrâneţii de cele a căror dantură fusese spartă într-o bătaie violentă. Theodoros îşi pierduse dinţii într-o răfuială. Acelaşi lucru îl dovedea şi crestătura adâncă din obraz, pe care nu putea s-o ascundă.
— Să zicem că am vrut să te sperii un pic, să te necăjesc, măi frate! Să nu crezi cumva că nu te-am recunoscut! Cum se putea?! Am stat atâtea luni cu tine în aceeaşi odaie.

— Ai vrut să te asiguri că vei fi angajat?

— Am nevoie să muncesc, Lefteris, iar experienţa nu-mi lipseşte. Sunt pe drumuri de când eram copil. La început cu hăţurile-n mâini, apoi cu volanul.

— Mă-ntreb cum ai trecut de selecţia domnului Logarakis... De ce-ai venit atât de prost îmbrăcat?

— Sunt sărac, domnule Girdot. M-am însurat cu o văduvă care are doi plozi...

— Bine, Theodoros, bine, n-am nimic cu tine. Eşti angajat, iar de mâine- dimineaţă iei camionul cel nou. Azi însă, pe înserat, vreau să fii la abator pe la opt. Să nu spui nimănui c-o să ne întâlnim. Ştii, nu le dau nas muncitorilor. Şi vezi să ai timp destul!

— Unde-o să mergem, domnule director?

— La o tavernă retrasă, ca să-ţi fac cinste c-o masă şi să vorbim despre vremurile de demult...

— Îmi faceţi o mare onoare!

— Acum pleacă, am treabă!

— Să trec pe la contabilitate să iau un avans?

Îl privi încruntat, dar celălalt rămase impasibil.

— Te grăbeşti, Theodoros!

— Şi dumneavoastră vă grăbiţi, domnule director! Masă din prima zi?

— La naiba, bine, du-te la contabilitate! O fac pentru nevastă-ta şi pentru plozii tăi.

Theodoros se ridică.

— La şapte o să fiu la abator, şefule!

Îşi puse pe cap chipiul de marinar şi se strecură printre războaiele de ţesut care lucrau zgomotos.

Era o zi înnorată, aşa că se făcuse deja întuneric înainte de cinci. Îi telefonă lui Vasia, îl informă despre întoarcerea sa şi discutară două-trei chestiuni ce nu suportau amânare până când aveau să se audă din nou la telefon în seara următoare. Ieşi din curtea fabricii conducând Chevroletul, trecu prin Beş Qnar şi parcă undeva în Piaţa Eleftherias. Piaţa era pustie în toiul iernii, doar nişte păsări negre stăteau de veghe pe crengile golaşe, cu penele zburlite de vânt. Bătea vardarul, coborând dinspre strada Ion Dragoumis şi şfichiuindu-i chipul. Contemplă o clipă marile clădiri ale băncilor – Banca Naţională şi cea Loniană –, apoi se îndreptă către faleză. Nu era nici ţipenie de om; era frig, începând din primăvară, piaţa se umplea de lume serile, când pe pavajul ei erau aşezate măsuţe de metal la care se serveau granite şi îngheţată.

Coti înspre mare, lăsând vântul să-l împingă uşor de la

spate ca un vechi cunoscut, ca un prieten care-l îndemna să se plimbe împreună. În largul mării se distingeau doar luminile vapoarelor ce aşteptau să fie descărcate în port; în depărtare, orizontul era întunecat ca smoala.

Tulburarea pe care o simţise în acea dimineaţă încă nu se potolise, deşi băuse două pahare de uzo la prânz şi făcuse o plimbare până la gară şi la Fabrica Elenă de Hârtie. Muncitorii din zonă, care-l cunoşteau, fură surprinşi să-l vadă pe directorul fabricii „Gortys” mergând pe jos prin noroi până la glezne, îmbrăcat în paltonul lui scump din păr de cămilă şi cu pantofii cu şiret lucraţi manual. Doi vagabonzi se ţinură scai de el şi îi cerură ţigări; le dădu o mână plină, fără să spună o vorbă.

Acum, stând în picioare la marginea primului chei, scruta luminile noilor clădiri construite după incendiu. Desluşi hotelul „Méditerranée”, grandiosul palat al Mediteranei, care-i trezea cele mai multe temeri. În restaurantul de-acolo, în holurile luxoase şi în balconul închis de la primul etaj avea mereu senzaţia că era privit şi că cineva avea să-l recunoască şi să vină să-l întrebe despre vremurile de demult.

Surpriza venise însă din partea unui muncitor prost îmbrăcat. Acum, după douăzeci şi unu de ani, stând în picioare pe marginea cheiului, cu vântul înroşindu-i faţa, avu dinainte portretul întreg al vechii sale antipatii. Era pictura în ulei a persoanei cu care împărţise o singură odaie de la marele incendiu din august '17 şi până în ziua când îi venise hârtia de înrolare în armată. Îşi dădea seama, cu limpezimea gândirii mature pe care o oferă timpul, că Theodoros era un om periculos, născut să fie slugă, sau mai degrabă turnător, un posibil bătăuş sau criminal. Ceea ce odinioară era o vagă senzaţie de antipatie acum se preschimbă în repulsie. Era, totuşi, singura verigă din trecutul său, singurul care putea să-l lumineze despre anii aceia, dar, din păcate, exista şi în prezent şi era pregătit să-l şantajeze.

Se întoarse în Piaţa Eleftherias şi urcă în maşină. Viră înspre Vest, îndreptându-se către fabrică. Pe drum îl lătrară câinii din curţi şi de la depozite, iar şobolanii se speriară de farurile maşinii; la început se opreau în loc năuciţi, iar apoi îi absorbea din nou întunericul, cu ochii strălucindu-le fosforescent.

Theodoros îl aştepta, fumând, sub un acoperiş din faţa abatorului.

— Urcă! Îi spuse Girdot, aplecându-se peste scaunul de lângă el şi deschizându-i uşa.

Când îl simţi lângă el, fu izbit de mirosul hainelor – fum de

sobă cu lemne şi naftalină.

— Unde mergem? îl întrebă vizitiul.

— Undeva liniştit, o să vezi!

Conduse pe drumurile de pământ ale depozitelor şi fabricilor, până ce ajunse pe străzile lăturalnice ale portului. Intrară într-o tavernă de peşte populară, cu podea din scânduri care scârţâiau şi cu plase întinse pe pereţi. De jur împrejur, cu excepţia şirului de butoaie cafenii, culoarea pereţilor era de un albastru spălăcit, cu băşici de umezeală din loc în loc. Aerul era înecăcios şi mirosea a peşte prăjit şi a reţină vărsată.

Trupurile lor aveau nevoie să se obişnuiască unul cu celălalt, să înveţe să stea alături fără să se tulbure, să recunoască din nou, fiecare, magnetismul animalic al celuilalt. Mâncară stavrizi cu salată de varză, păstrând tăcerea atât cât le era necesar. Băură retină din butoaiele prinse de pereţi. Theodoros părea să ţină la băutură – cel puţin cât Girdot.

„Bea, asta-i bine...”, apucă să gândească directorul fabricii „Gortys”, desfăcându-şi nodul cravatei. „Măcar o să-şi dea drumul la gură la un moment dat.”

— M-am ghiftuit, Lefteris. Acum doar să bem pe îndelete, îi spuse celălalt, umplând din nou paharele.

În acea seară ar fi putut să-i ierte orice fostului vizitiu, în afară de un singur lucru: că vorbea cu gura plină.

— În armată chiar te-au crezut mort sau ziceau aşa ca să nu afle oamenii de rând câţi dintre voi au fugit ca iepurii acolo, în Ucraina.

— Tu de ce n-ai mers în armată?

— Aveam cinci fraţi mai mici în sat. Taică-meu a murit în carieră înainte să-nceapă războiul, l-au adus bucăţele într-un sac. Eram cap de familie, cu acte, mă, nu baliverne!

Ochii lui Girdot scânteiară.

— Nu te-am adus aici ca să-mi vinzi gogoşi! Doar o mamă ai avut, îmi amintesc când te-ai dus în sat s-o îngropi. Taică-tău te-a făcut la şaizeci şi cinci de ani, era deja bătrân şi a murit după trei ani. De unde-ai scos fraţii mai mici? Ascultă, Theodoros, dacă-ţi închipui că poţi să-mi îndrugi verzi şi uscate, te-nşeli! De armată te-a scăpat Alperen Bey, fiindcă nu voia să- şi piardă măscăriciul, trădătorul. Nu erai doar vizitiu, ci îi turnai pe toţi, bucătăreasa, camerista, vecinii...

Theodoros îşi aprinsese o ţigară şi zâmbea uşor, căscând gura la năvoadele întinse pe peretele albastru.

— Am venit aici să spunem adevărul, Theodoros, ai înţeles?

În timp ce-i vorbea vizitiului, strângea furculiţa unsuroasă,

încercând să-şi domolească furia.

— Vorbeşti aşa, băieţaş, fiindcă te-ai căpătuit, ai ajuns domn!

Ai şters-o din armată, ţi-ai schimbat numele şi te-ai întors înţolit la patru ace – costum, maşină Chevrolet şi de-astea. Pe mine viaţa m-a trântit la pământ! Bătrânul Alperen a plecat în Turcia în '22, după ce şi-a vândut mai întâi casa, calul, trăsura... Am rămas pe drumuri, împreună cu miile de refugiaţi din tot oraşul, cerşind pâine şi trăind cu toţii ca oile, în biserici. Ştii cât a scăzut simbria în '22? Ştii ce se petrecea pe străzile alea? Călăreai fetiţe proaspete pe o bucată de halva! N-ai trăit, băieţaş, toate astea! Nu ştiu unde-ai fost şi ce-ai păţit, dar aici, în locul ăsta, eu şi mulţi alţii am scuipat până şi laptele supt de la maica noastră!

Îl asculta în tăcere, în timp ce furia începea încet-încet să-l părăsească. Îşi dădea seama că trebuia să-şi păstreze cumpătul. Theodoros avea să-i spună multe, ajungea doar să-i cânte puţin în strună, să-l hrănească din când în când, la fel ca pe maimuţele din grădina zoologică de la Anvers, când ieşea la plimbare cu Sanne. La urma urmei, şi vizitiul pătimise, chiar dacă era un impostor. Ştia de mulţi ani că mizeria îi muşcă pe oamenii buni, dar nu-i lasă în pace nici pe cei netrebnici.

— M-am dus şi am muncit doi ani în Serbia, acolo am învăţat să şofez, acolo am învăţat şi despre motoare. Îţi jur pe mormântul mamei mele că pot să fac şi să desfac singur tot camionul pe care mi l-ai dat azi-dimineaţă!

— Spune-mi ce s-a petrecut în ziua aia.

— Care zi, şefule?

— Nu-mi spune „şefule” când suntem doar noi doi! Despre ziua aia, când a venit armata şi mi-a dat hârtia. Despre ziua aia vreau să ştiu.

— De ce mai scormoneşti trecutul?

— Vreau să ştiu, m-auzi? Totul s-a schimbat din ziua aia! Vreau să aflu cine-a făcut să-mi derapeze viaţa, ai înţeles?

— Bătrânul i-a anunţat. M-a trimis pe mine cu un bilet, un plic sigilat, să-l duc la garnizoană. Nu l-am deschis, bănuiesc că te dădea de gol, spunea ce vârstă ai şi unde stai. Şi le cerea să vină să te ia.

— De ce-a făcut asta?

— Mai întrebi? Doar îi făceai ochi dulci fiică-sii, la ce te-aşteptai, să ţi- o dea plocon?

— Ea când a aflat?

— Ce anume?

— C-o să vină să mă ia, că bătrânul ştia totul.

— În după-amiaza dinainte. Tu erai plecat cu treburi, făceai tranzacţiile alea cu casele arse.

— Şi?

— De-ndată ce s-a întunecat, m-au trezit ţipetele ei, care ajungeau până la căsuţă. O bătea, Lefteris.

— Ce-ai auzit?

— Hohote de plâns şi ţipete. Ce spuneau, eu nu-nţelegeam, că vorbeau în limba lor. Însă ţi-am auzit numele de multe ori. După o jumătate de oră a sunat clopoţelul de la căsuţă – mă căuta. M-am îmbrăcat şi m-am dus. Stătea la biroul lui, fără cravată şi cu părul răvăşit. Părea tulburat. De cum am intrat, mi-a cerut să închid uşa.

— Ce voia?

— Să mă duc în oraş şi să găsesc o şleahtă de derbedei, nişte bătăuşi din Bara. Plătea bine ca să te scoată din joc fără să lase urme, dacă nu cumva...

— Dacă nu cumva?

— Dacă nu cumva puteam eu să fac treaba, ca să nu amestecăm pe alţii.

— Tu?

— Da, eu. Zicea că era mai bine cu mine, că noi eram împreună toată ziua, eram prieteni, nimeni n-avea să bănuiască. Atunci...

— Atunci? De ce te-ai oprit?

— Atunci a intrat domnişoara. Auzise totul. Avea cearcăne negre la ochi, da ăsta era răul cel mai mic. Era prima oară când o vedeam aşa! Mia spus cu sânge-rece că taică-său o bătuse cu cureaua, ba chiar şi-a desfăcut rochia în faţa mea şi mi-a arătat spatele. Pe faţă însă n-avea semne, ştia bătrânul ce face, dar nu-şi putea închipui că fiică-sa o să se dezbrace în faţa vizitiului ca să-i arate urmele.

— Ce s-a-ntâmplat apoi?

— A zis că, dacă se-atinge careva de tine, o să spună totul la poliţie – aflase tot, că trăsese cu urechea – şi ameninţa c-o să depună mărturie. Aşa că Alperen Bey a schimbat placa şi s-a aşezat să scrie acolo, în faţa mea, hârtia pentru garnizoană. Am dus-o chiar eu puţin mai târziu. Mi-aduc aminte că n-am înhămat caii, ca să nu atrag atenţia cu trăsura, ci am mers pe jos până la garnizoană. Ploua, îmi amintesc de parc-a fost ieri.

Lefteris trăgea încontinuu din ţigară. Se simţea ca aceia care află în mijlocul vieţii că nu sunt copiii adevăraţi ai tatălui lor, ci se trag dintr-o altă sământă, iar atunci întreg pământul li se schimbă dintr-odată, ca şi cum ar vedea lumea din spatele oglinzii.

— Îmi spui adevărul?

— Ce motiv am să-ţi spun minciuni?
— De-asta era rece a doua zi şi nu se apropia de mine!

— Îmi amintesc că rănile de sub haine trebuie s-o fi durut tare. Camerista, care-o îmbrăcase dimineaţa, mi-a spus că-i pusese rochia cu multă grijă, fără lenjerie, şi că-i închisese doar jumătate din nasturii de la spate – până şi aerul o făcea să sufere, aşa mi-a spus. Ce-ai păţit, Lefteris?

Observă că-şi ţinea capul plecat, cu ochii umezi privind în jos, către oasele de peşte din farfurie, către petele de reţină de pe faţa de masă, către scrumiera plină de chiştoace şi urât mirositoare.

— Şi-a luat rămas-bun de la mine cântându-mi la pian. Unde-o fi găsit puterea să mai cânte, cu asemenea dureri?

— Din partea mea nu-i bai, poţi să plângi, nu mă supăr... Îşi şterse ochii cu mâneca cămăşii.

— Sunt bine, Theodoros! Bine!

Fostul vizitiu îl urmărea cu coada ochiului. Directorul fabricii „Gortys” îşi alungase lacrimile, iar privirea i se împietrise la fel ca la începutul serii. Theodoros nu putea suporta acea privire; părea să-i spună că de-aici înainte viaţa lui avea să fie doar un du-te-vino slugarnic la fabrică, iar acest om care îi stătea dinainte, stăpânul său. Îşi umplu din nou paharul şi îl dădu pe gât dintr-o suflare.

— Mai am ceva să te întreb, Theodoros, îi spuse, umplându-i pe loc paharul, odată cu al lui.

Ştia deja că în duelul de băut reţină va ieşi învingător.

— Te-ascult, îi răspunse el, zâmbind cam tâmp.

— Dacă Mirza n-ar fi intrat atunci în biroul bătrânului, te-ai fi dus la bătăuşii ăia, cum ţi se ceruse?

Ridică din umeri cu indiferenţă.

— Sau te-ai fi ocupat tu singur de chestiune? începu să râdă în hohote.

— Ai spus că vrei adevărul în seara asta, Lefterakis. Aşa ai spus, nu?

— Aşa am spus.

— Aş fi luat lirele şi-am fi isprăvit. N-ai mai fi fost acum şeful meu!

— Nu te deranjează să mi-o spui aşa?

Celălalt continuă să râdă zgomotos.

— Nu eşti vreun ageamiu, ai trăit pe străzi, ştii cum stau lucrurile astea. Puţine sunt ocaziile în viaţă...

— De vreme ce spunem adevăruri, lasă-mă să-ţi spun şi eu ce-mi amintesc din acele zile. Te-am ascultat cu atenţie, acum o să mă asculţi tu. În toate lunile alea i-am trimis Mirzei o mulţime de scrisori – pe toate i le-am înmânat personal. Pe

una singură nu i-am dat-o, te-am rugat pe tine să i-o duci, a fost ultima. Dar tu i-ai dus-o lui Alperen, jigodie! Nu-i aşa, jigodie? Tu i-ai turnat totul bătrânului!

— Domnule Girdot, trebuie să fiţi mai atent. Un nume ca al dumneavoastră e vulnerabil la zvonuri şi bârfe. Trebuie să vă protejaţi poziţia.

— Ştiu, nu-ţi face griji, mi-am dat seama de-asta din prima clipă în care te-am văzut! Ţi-am cerut adevărul şi o să ţi-l plătesc, să n-ai nicio îndoială! Eu am bani, iar tu ştii să păstrezi secrete. Azi-dimineaţă, Theodoros, a dat norocul peste tine în biroul şefului de personal. Puţine sunt ocaziile în viaţa asta, după cum ai spus!

Ridică paharul şi îl ciocni cu cel al şoferului. În aceeaşi clipă, căci se făcuse târziu, proprietarul tavernei începu să presare rumeguş pe scânduri, să absoarbă vinul vărsat şi uleiurile.

— Ce târziu e!

— Îţi dau liber mâine. Sunt sau nu director la „Gortys”?

— Eşti!

— Atunci, hai să mergem!

Mergeau pe drumul de la ţărm, la un metru de marginea cheiului; dedesubt, marea sforăia. Era trecut de miezul nopţii, iar vântul se oprise de mult. Din pricina asta, pâcla începuse să învăluie stâlpii Bulevardului Nikis, iar lumina lor devenea tot mai slabă, aproape ascunsă la subsuorile cetii.

Vorbeau tare, ca toţi bărbaţii care dăduseră pe gât câteva pahare şi trăseseră cortina, lăsând lumea afară, departe, fermecaţi fiind de propriile cuvinte. Un spectator aflat la o oarecare distantă ar fi remarcat diferenţa dintre ei – Theodoros se împleticea, în vreme ce Lefteris îşi păstrase încă mersul drept, paralel cu şinele de tramvai ce se distingeau pe lângă trotuar.

— Să mergem la „Méditerranée”!

Şoferul se opri, scărpinându-se în cap.

— Nu se poate, şefule, nu mă primesc acolo!

— Eşti cu mine, o să te primească.

Directorul fabricii „Gortys” mări pasul şi trecu înaintea celuilalt, lăsându-l în urmă să-şi controleze mersul şi să nu se împiedice. Se opri în uşa hotelului cât să strecoare un bacşiş în mâna portarului şi să-i facă semn lui Theodoros să-l urmeze.

O apucară pe unul dintre holurile cu tapiserii pe pereţi şi covoare groase. Se cufundară în două fotolii de piele. Theodoros privea neliniştit în stânga şi-n dreapta. Mai fusese

în locul acela atunci când trebuise să-i ducă un mesaj fostului său stăpân, un negustor de tutun evreu care obişnuia să meargă acolo şi care mai târziu îl concediase. Acum putea să stea jos şi chiar să comande ce-i poftea inima – i se părea de necrezut! Deşi capul i se învârtea, bâlbâi numele unui coniac scump, întocmai celui cerut şi de fostul său coleg de cameră, cel care avea două nume, devenise mare şi important şi acum se mişca pe-acolo de parcă s-ar fi aflat în a doua lui casă.

După scurtă vreme, Girdot îl invită pe Theodoros să iasă în balconul închis de la primul etaj, ca să se bucure de privelişte şi marea să le limpezească puţin capul. Şoferul îl urmă cu paşi prevăzători, de zici că podeaua avea trepte sau că încerca să traverseze un câmp minat şi îi era frică. Grija lui era să nu se lungească pe podea la un moment dat, din cauza ameţelii provocate de reţină, fiindcă era prima oară când intra într-un asemenea loc şi nu ştia dacă avea să i se mai întâmple vreodată. „Ce dracu'! Cât poate să ţină la băutură Girdot ăsta, care-i treaz de parc-ar fi petrecut noaptea bând ceai?”, se gândi.

Pe balcon, coloanele scurte porneau de la un metru înălţime şi se terminau cu nişte arcade mici care crestau aerul, făcând nişte deschideri către orizont, ca nişte arabescuri. Coloanele şi arcadele fragmentau priveliştea Golfului Thermaic. Balconul semideschis, care amintea de o biserică sau de un palat regal din Granada, cum se gândise odată Girdot, era acum pustiu, căci era iarnă şi orele înaintate.

Stătură tăcuţi, fiecare sub câte o arcadă, de parcă ar fi pozat pentru portrete separate, ţinând în mână paharul de coniac ce semăna cu o ventuză. Părea că aşteaptă ca sirenele vapoarelor, mai curajoase, să spargă tăcerea. Ceaţa înghiţea încet-încet bulevardul de la ţărm, reflectoarele macaralelor din depărtare şi spuzeala de luminiţe de la răsărit, din cartierul Exohes, care în ultimii ani se dublase ca mărime şi aproape se unea cu mlaştinile şi cu casele refugiaţilor din Kalamaria.

— Ai găsit casă peste drum de vilă, aşa mi-ai spus, vorbi primul şoferul, căci liniştea şi reveria îl făceau să nu se simtă în largul său. Mai era şi ameţeala aceea care-i amintea că, spre a rămâne treaz, trebuia să vorbească.

— De-a curmezişul vilei locuia atunci un belgian, dacă-ţi mai aminteşti. Era inginer-şef la iluminatul electric şi avea o nevastă grasă care-şi tot schimba evantaiele.

— Îmi amintesc.

— Acolo stau. O închiriez din '33 şi depun chiria la bancă. N-am văzut pe niciunul dintre ei, probabil nu mai trăiesc, iar

banii îi iau moştenitorii.
— Ai vrut să fii aproape, nu-i aşa?
— Bea-ţi coniacul şi nu mai scormoni, vorba ta!
— Ba nu, încă te arde, nu-mi spune că nu...

Lefteris nu se întoarse să-l privească – făcea şi asta parte din joc. În seara aceea juca cu soarta lui un joc de cărţi, juca 31[83] şi era hotărât, pentru a câştiga, să mai tragă o carte şi la 29 sau la 30.

— Dacă tot te arde, am şi altele să-ţi spun...

Directorul fabricii „Gortys “ simţea cum transpiră sub costum – ceaţa şi amintirile îi provocau fierbinţeală.

— Fără bani? il întrebă cu vădită ironie.

— Fără bani, mă, ce crezi?! În seara asta o să-ţi spun totul, o să mă dezbrac în pielea goală! Tot ce vrei să afli de la mine, o să afli fără parale. Ce dracu', suntem evrei?

Lefteris se apropie de uşa deschisă a balconului şi făcu semn de-acolo spre bar să le aducă din nou băuturi.

— Hai spune, că mă arde! Toate lucrurile alea vechi mă ard.
— Nu-ţi voi spune chestii vechi, ci noi.
— Cât de noi?
— Din vara asta, de-acum cinci luni.
— Spune odată!
— Am văzut-o cu bărbatul ei.
— Pe cine, mă?
— Pe domnişoara. Aici, în Salonic.

Lefteris îşi sprijini paharul gol pe pervazul de marmură dintre două coloane.

— Eşti beat, Theodoros?

— Am văzut-o, îţi spun, am vorbit cu ea în faţa hotelului „Viena”, pe Egnatia!

— Cum arăta?

— Cum s-arate? Cam la fel, doar puţin obosită. Poate avea şi nişte fire albe, însă n-am văzut, că purta pălărie. Soţul ei, mult mai în vârstă, e probabil turc. Dar semăna şi c-un european.

— Cum de-ai avut curaj să-i vorbeşti?

— Înainte cu câteva luni, negustorul de tutun, evreul, mă dăduse afară. Careva sigur îi şoptise că am fost amestecat, cu ani în urmă, în scandalurile de la Kampel, însă pare-se c-avea şi altele adunate împotriva mea. „S-a umplut paharul”, a zis şi mi-a dat o mică compensaţie. Aveam nevoie de ea, aşa că am luat-o, dar înainte să plec, am scuipat pe jos în faţa lui, pe podea. De luni întregi mâncam, cu nevastă-mea şi cu orfanii, doar grâu cu lapte. Aşa că, de cum am văzut-o, am zis să-i cer

ajutor. Pun pariu şi-acum că au parale, se vedea şi după hainele lor.

— Şi ţi-a dat?

— Mi-a dat, mereu a fost milostivă. Am întrebat-o şi de tine, dacă mai trăieşti şi pe unde eşti.

— Ce ţi-a răspuns? îl întrebă, încercând să-şi ascundă fierbinţeala.

— A spus că eşti bine şi că trăieşti cu o străină în Europa. „O duce bine, fii pe pace!”, a ţinut să-mi zică. De la ea am aflat pentru prima oară că acum te numeşti Girdot.

— Ştii unde locuieşte?

Theodoros ridică din umeri nepăsător.

— Bătrânul mai trăieşte?

— A murit în Turcia cu ani în urmă. Mi-a spus-o rece, cu indiferenţă, fără să clipească măcar.

— Chiar, ce-ar gândi domnişoara dac-ar afla, după atâţia ani, că tu i-ai dat tatălui ei scrisoarea şi că de-aia a zvântat-o în bătaie?

— N-o să afle niciodată.

— Şi dacă-i spun eu?

— Unde-o s-o găseşti? Nu-i pasă, băieţaş, nu pricepi? Mai multe m-a întrebat despre bastarzii femeii cu care m-am însurat decât despre tine. Trezeşte-te, domnule director, şi trăieşte-ţi viaţa fără grijile astea! Te-ai dus şi ai pus capcană peste drum de casa ei. Alergi după năluci, să ştii! Ai grijă să rămâi Girdot, că dacă află lumea că eşti Lefterakis ăla cu ziarele, o să sară pe tine, să te mănânce! Ştii câţi lei în costume are oraşul ăsta?

— Hai să te văd! spuse Girdot schimbând subiectul, apoi zâmbi şi înălţă paharul. Hai, şoferule, să te văd cât eşti de bărbat!

Ia paharul, mă, ca pe-un camion, bea-l până la fund!

De îndată ce-l văzu şi pe vizitiu că ridică paharul, Girdot îl întoarse peal său către mare. Lefterakis, băiatul cu gazetele de odinioară, închină în cinstea destinului, dar şi a ceţii care învăluise totul.

— Mâine, Lefteris Zevgos, mă vei ajuta cu franci, nu cu vorbe, tună vizitiul, ştergându-şi gura de picăturile ce-i evadaseră din gură şi acum i se scurgeau pe bărbie.

***

Era trecut de două când Chevroletul directorului fabricii „Gortys” porni din Piaţa Eleftherias şi, gonind pe lângă mare, lăsă în urmă Turnul Alb pentru a se îndrepta spre Bulevardul Exohes. După zece minute de condus nervos, maşina încetini şi se opri fără zgomot în spatele casei lui Girdot, la numărul

72. Coborî doar el şi aruncă mai întâi o privire prin cartier; lumini şi obloane închise, o linişte absolută. Intră în casă în linişte şi, după scurtă vreme, ieşi cu ceva ascuns sub paltonul din păr de cămilă. Se apropie de maşină şi deschise cealaltă portieră cât putu de încet, apoi îşi întinse mâinile ca să-l tragă afară.

— Să mă ridic, că apoi mă descurc şi singur! Îi spuse. Parcurseră primii metri aproape îmbrăţişaţi. La început, crezu că şoferul n-avea să izbutească şi că se va prăbuşi în mijlocul bulevardului, peste liniile de tramvai. După câţiva metri însă, păru că-şi revine oarecum şi începu să meargă fără ajutor.

— Merg singur, băieţaş, nu mă ţine! Îi spuse.

Traversaseră strada, iar acum făceau ocolul vilei lui Alperen Bey.

— De ce mergem pe-aici? îl întrebă, stâlcind câteva cuvinte.

— Mai încolo e o gaură în grilaj. Barele au ruginit de-a lungul anilor şi se pot îndoi cu mâinile.

Dincolo de grilajul ruginit pândea o junglă întunecată. Dacă reuşeau să intre fără să fie văzuţi, de partea cealaltă nu putea să-i mai vadă nici Dumnezeu.

— Dacă ne prinde poliţia, tu o să ieşi în faţă, Girdot! Pe mine mă au la ochi.

— Ce-ai făcut de te-au luat la ochi? îl întrebă, îndoind cu mâinile grilajul ruginit, ca să lărgească deschizătura.

— Nişte portofele, bătăi, o babă cu parale, din astea... Lefteris îşi croise deja drum printre ierburile sălbatice şi crengile încovoiate ale copacilor, care nu mai fuseseră tăiate de peste douăzeci şi cinci de ani. Întinse mâna şi-l trase înăuntru prin grilaj; Theodoros însă, de îndată ce păşi pe primele crengi uscate, se întinse pe jos cât era de mare.

— Ridică-te, mă! Hai să te duc să vezi casa noastră! Un pic de curaj, şi- o să vezi unde ţi-ai mâncat anii tinereţii! Începură să înainteze aproape orbeşte. Întunericul acoperea curtea cea mare, vila pustie, precum şi căsuţa vizitiului, aflată în partea din faţă a terenului. Grădinarul mergea înainte, iar vizitiul îl urma. Trecuseră doar şaisprezece ani, dar între timp tufele de trandafiri se uscaseră, iar iapa ascultătoare murise.

— Băieţaş, nu văd nimic, îi spuse la un moment dat.

— Dă-mi mâna şi vorbeşte mai încet!

Simţi palma aspră a vizitiului într-a lui. Lefteris era transpirat, însă Theodoros înainta nepăsător. Simţea că păşeşte printr-o groapă adâncă, în care se scurseseră apele murdare ale celor mai luminoşi ani ai săi. Vizitiul mergea orb şi tăcut, ca un animal care nu bănuieşte frumuseţea lumii, un

porc beat care, de cum se vor ivi zorii zilei de mâine, avea să fie pregătit să-l şantajeze cât se poate de crunt pe directorul fabricii „Gortys”.

— Lefteris, să ne oprim puţin..., îi spuse cu vocea abia auzită.

Acesta se opri să-l aştepte, împresurat de crengile care-i intrau în ochi. Auzi cum în spate urina vizitiului curgea fierbinte, udând ferigile uscate şi rădăcinile de la suprafaţă. Un cântec pe care beţivul încerca să şi-l amintească fu întrerupt de un râgâit, urmat de ceva şi mai grosolan. Omul care cu ani în urmă fusese la un pas să-l omoare slobozea acum vânturi, lipsit de grijă, la doi metri mai în spate. În scurt timp, îl auzi apropiindu- se; răsuflarea lui era grea.

— Vizitiule, iată căsuţa noastră!

Stăteau dinaintea uşii bătute în cuie şi a ferestrei din spate. Theodoros arăta stânjenit şi amorţit. În ochii lui, coniacul se lupta cu acele imagini de demult, în care el trecea pe poarta de alături conducând victoria[84] neagră, al cărei acoperiş de pânză se ridica şi cobora, bine uns şi tăcut. Lemnul lustruit, spiţele albe ale roţilor, anvelopele negre din cauciuc indian autentic, umbrela de soare a domnişoarei, colonia de pe gulerul alb al lui Alperen Bey, un costum de culoarea nisipului, toate astea erau acum frânturi ale unei alte planete, ce călătorea departe, la mulţi ani-lumină.

Lefteris băgă mâna sub palton şi scoase o daltă mică, începu să desfacă scândurile prinse în cruce care blocau uşa. După o scurtă vreme, îşi propti pantoful scump sub încuietoare şi apăsă cu toată puterea. Uşa se deschise fără mare efort, scoţând un sunet sec.

— Haide, moş Theodoros, mai fă un ultim efort, îi spuse zâmbind, în vreme ce două picături de sudoare i se prelingeau pe frunte.

Era un zâmbet inutil, căci era întuneric şi era oricum ultimul din acea seară; de altfel, din cauza coniacului, în capul vizitiului bâzâia un roi de albine.

Girdot intră primul şi aprinse de îndată un chibrit, apoi încă unul, pe care îl lipi de fitilul lumânării pe care o adusese de acasă. Ridică lumânarea aprinsă, ca să lumineze mai bine. Vizitiul stătea uluit în prag.

— Intră şi trage uşa în urma ta, să nu vadă vecinii lumina!

Vizitiul intră şi făcu precum îi spusese, însă uşa nu stătea închisă.

— Avea un cârlig acolo, îţi aminteşti?

Theodoros se aplecă înspre toc şi observă o bucată subţire de fier ruginit; la asta se referea Lefteris.

— L-am găsit, mă, aici e!
— Pune-l, să nu se deschidă! Poţi?

Vizitiul se chinui puţin până izbuti să vâre cârligul în inelul fixat pe uşă. În timpul ăsta, Lefteris cerceta încăperea cu lumânarea în mână. În lumina portocalie apăru împletitura de trestie de sub acoperişul de ţiglă. Tavanul ciuruit găzduia pe la colţuri un cuib de păsări gata să cadă, pânze de păianjen atât de dense, încât păreau să aibă trup şi un cocon gol, ca de omidă. Jos, pe podea, pantofii li se auzeau târşâindu-se prin ţărâna adunată de-a lungul anilor pe scândurile strâmbe. Scânduri-coşciug, acoperite de carcase uscate de gândaci, de viermi de pământ care pieriseră încolăciţi şi de melci care, după o moarte lipsită de umezeală, îşi părăsiseră sicriul, amintind de călătoriile lente pe care nu apucaseră să le încheie.

În mijlocul casei stăteau două divane ruginite, încălecate, care împiedicau trecerea. Pe ele fuseseră lăsate o tingire, un ghium găurit, farfurii de lut crăpate, furculiţe, foarfeci de grădină, un ungător, toate acoperite cu acea varicelă a cuprului care îmbolnăveşte toate metalele.

— Theodoros, te-am adus în împărăţia ruginii!

— Acolo dormeam eu, băieţaş, îi spuse, arătând înspre colţul de sub fereastră. De pe divanul meu vedeam drumul din faţă, al tău era orientat spre curte. Ah, măi băiete, câte ceasuri ai aşteptat s-o vezi trecând...

Vorbele îi fură întrerupte de un sughiţ neaşteptat. Păru să-şi piardă din nou echilibrul.

— O să m-aşez, Lefteris. Nu mă mai ţin picioarele.

Nu-i răspunse, ci continuă să plimbe lumânarea prin fiecare colţ. Scoase din întunericul uitării o ramă veche cu geamul spart, o rogojină putrezită făcută sul şi o căldare cu resturi de piatră vânătă şi mraniţă.

— Aici m-am îmbrăcat, vizitiule, ridică vocea la un moment dat, arătându-i un loc. Aici, cu ordinul de înrolare în mână. Am stat aici, în mijlocul camerei, fierbând de furie, şi m-am îmbrăcat. Prin fereastra asta am auzit pianul ei pentru ultima oară. Mi-a trimis un rămas-bun demn de un roman. Chiar dacă avea dureri, aşa cum mi-ai spus, a cântat în semn de adio. Eu nu ştiam adevărul pe-atunci, eram furios pe ea şi voiam să plec cu soldaţii chiar în acea clipă, fiindcă nu suportam să vă mai văd în faţa ochilor. Preferam să plec învins decât să mai rămân în coliba asta. A fost mai bine aşa, căci, datorită trădării tale, am cunoscut lumea. M-auzi, vizitiule? Graţie sufletului tău mizerabil, am cunoscut lumea! Dacă nu era ea, poate m-ai fi ucis, mi-ai fi tăiat gâtul în seara

aia şi m-ai fi aruncat în mare, să mă mănânce peştii. Încep cu ochii, ştii? Aş fi avut două găuri uite aici. M-auzi!

Se apropie cu lumânarea de podeaua plină de colb şi cadavre, unde şedea Theodoros.

— De ce m-ai adus aici? Hai să plecăm!

— Poate mi-ai fi pus în mâncare otrava pe care-o aveam pentru buruienile din curte, ca să cad pe jos în dureri cumplite de pântece şi să mor cu spume la gură! M-ai fi ucis, vizitiule, dacă ea n-ar fi tras cu urechea şi nu m-ar fi iubit atât. Şi, hai, pentru asta pot să te iert, căci au trecut ani. Însă celălalt lucru pe care mi l-ai spus la „Méditerranée” nu pot să-l înghit. Mi-ai spus că alerg după năluci. Asta, vizitiule, nu pot accepta! Da, am întins o capcană – pentru ea şi pentru oricine altcineva din povestea aceea de demult care ar putea să treacă pe-aici. Am pus capcane şi tu ai căzut în ele! Crengile aşezate deasupra capcanei s-au rupt şi te-ai prăbuşit în groapă!

Theodoros îşi înălţă capul şi îl privi cu ochii pe jumătate închişi. Era pe punctul de-a se prăbuşi.

— Hai să plecăm, mă!

— Capcană, vizitiule! Azi te-a prins pe tine, mâine, cine ştie...?

Se apleacă deasupra lui, cu paltonul din păr de cămilă desfăcut.

În mâna stângă ţinea lumânarea aprinsă, iar în dreapta, dalta, cea cu care desprinsese scândurile de pe uşă.

— Nu alerg după năluci, vizitiule, o să plăteşti pentru ce-ai spus!

Ridică dalta şi lovi cu toată puterea capul bărbatului. Se auzi un zgomot ca al unui ou ce cade pe marmură şi se sparge. Ridică dalta şi lovi iar şi iar...

În jurul unei fântâni

Duminică, 12 iulie 1942

Dragul meu Vasia,

Îmi doresc foarte mult să te întreb, deşi ştiu că răspunsurile la astfel de întrebări se lasă aşteptate: cum e ca cineva să nu fie, cum e nefiinţa, cum e să nu exişti?

Veştile mi-au ajuns aseară, în jur de zece. A sunat telefonul; era Sawas Sklavoiannis. Părea devastat. Mi-a spus, îl citez, că Vasili Karlovic Junkermann a fost găsit decedat în vila din Finlanda, după ce petrecuse acolo toată iarna trecută, în singurătate absolută. Chiar dacă ai ieşit de mult din afacere, faptul că nu mai eşti printre cei vii sună înfricoşător.

Aşadar, cum e nefiinţa, Vasia? Am discutat despre asta şi faţă în faţă, în vara lui ’39, pe balconul de la „Méditerranée”. Îţi aminteşti? Ardeam tot de dorinţa de a vorbi despre moarte şi despre fiicele ei, pe care ni le propune-n peţit cu prima ocazie. Ai spus că te-ai căsători cu Singurătatea sau cu Deznădejdea, în vreme ce eu aş cocheta cu învierea şi cu Speranţa. Ce frumos discutam în acea seară – poetic, simbolic! Doi bărbaţi trecuţi de prima tinereţe, care n-au fost la colegii sau universităţi, dar care-au învăţat să studieze singuri, sub binecuvântarea împrejurărilor. Tu îi datorai asta lui Mihalis Karamanos, pe care-l admirai fără limite, iar eu, la început, insomniilor mele, care mă chinuie din tinereţe, dar şi Mirzei, căci ani la rând m-am pregătit să devin vrednic de ea şi prin studiu, când va fi venit ceasul...

A fost ultima oară, Vasia, când te-am văzut viu, însă nimeni nu-şi putea închipui asta. Deşi arătai puţin îmbătrânit, nimănui nu i-ar fi trecut prin minte că te îndreptai către sfârşit. Atunci, la „Méditerranée”, voiam să vorbim despre moarte şi despre nefiinţă pentru că aveam acea apăsare pe care, în linii mari, ţi-o mărturisisem. „Existenţa mea e umbrită de o crimă”, aşa îţi spusesem. Răspunsul tău a fost memorabil: „A mea, Eugène, de trei, dacă-mi aduc bine aminte.” „Nu mă refer la război”, am adăugat eu. „Nici eu”, ai completat tu, netulburat.

A fost şi acesta unul dintre multele lucruri care ne uneau: experienţa dea fi curmat o viaţă, privilegiul de-a fi aruncat pe altcineva în nefiinţă înainte să dispari tu însuţi. Ai spus atunci, privind către Golful Thermaic, că uciderea e de fapt cunoaştere, chiar necesară, dacă vrei să te separi de turmă. Greşit, Vasia! Crima e logodna memoriei noastre cu acea fiică a Morţii numită Deznădejde.

Să ne întoarcem însă la absenta ta de-acum. Încă din mai ’39, începuse să se discute despre tine în cercurile de la „Gortys” şi ale băncii care se află dinapoia bilanţurilor ei. Prima discuţie am avut-o cu Sawas, aici, în Salonic. Atunci a considerat util să-mi ceară

părerea despre parcursul tău în firmă, însă era neliniştit, iar asta din prietenie sinceră. Niciunul dintre fraţii Sklavoiannis nu va uita că existenţa de până azi a companiei „Gortys” se datorează Băncii Comerciale şi, mai ales, unei recomandări bine documentate purtând semnătura ta. Credeai că timpul o să-ţi dea dreptate şi că gigantul numit „Gortys”, cu cele trei fabrici ale sale şi întreaga sa reţea de distribuţie, putea fi salvat de la faliment atâta vreme cât banca avea să deţină controlul de atunci înainte. Ai scris la vremea respectivă că aceasta era singura speranţă pentru acţionarii băncii de a-şi recupera banii, după o serie de împrumuturi nesăbuite acordate de către fosta conducere familiei Sklavoiannis.

Sawas mi-a spus atunci fără ocolişuri: Vasia fie a îmbătrânit dezolant de repede, fie înnebuneşte încet-încet. Dispăreai zile întregi pretinzând că eşti obosit, în vreme ce gurile rele spuneau că te epuizai în diverse chipuri alături de o femeie tânără de care te apropiaseşi în ultima vreme. Cu alte cuvinte, ai început să ne arăţi că laşi din mână frâiele companiei „Gortys”. De fapt, asta ar fi trebuit să se întâmple peste cinci ani, conform planului de lichidare a societăţii. Totul arăta însă că n-aveai să rezişti până atunci sau, altfel spus, că erai deja plictisit şi aveai să renunţi. În general, comportamentul tău se schimbase. Nu răspundeai la majoritatea telefoanelor, responsabilii cu personalul şi contabilii noştri se plângeau că păreai să nu-i mai asculţi, iar pe biroul tău începuseră să se adune teancuri de documente nesemnate. Deodată, am aflat că ţi-ai vândut o mare parte din proprietăţile imobiliare, că ai păstrat asupra ta mulţi bani lichizi şi că ţi-ai cumpărat un iaht mare, răspândind în stânga şi-n dreapta vestea că, în sfârşit, venise timpul să faci înconjurul lumii.

Într-o zi însă, ai dispărut. Aşa, pur şi simplu.

După o lună, am primit la birou, la fabrică, o telegramă din nordul Africii. Scriai că eşti în viaţă, dar că din clipa aceea n-o să te mai simţi obligat să fii prezent. Aşa ai şi făcut până la urmă! La sfârşitul telegramei notai ceva personal pentru mine: „Nu aştepta să mori ca să călătoreşti.” Soarta oamenilor e moartea, aşa spunea mereu Karamanos, iar tu ai îmbrăţişat pe deplin acest adevăr. Se pare însă că în călătorie ai găsit un antidot de moment la toxicitatea bătrâneţii şi a degradării.

Am învăţat să trăim fără tine. Apoi a venit războiul, iar afacerea s-a pus la adăpost, ca să supravieţuiască, în vreme ce planurile mari şi îndrăzneţe au fost închise în sertare. Au trecut treisprezece luni întregi până când războiul a ajuns şi în cartierul nostru. În acest timp, multe afaceri şi-au ferecat porţile, altele îşi încheiau bilanţurile cu pierderi, acumulând stocuri, iar altele îşi lichidau produsele, raportând profit. Nimic din toate astea nu-i sănătos din punct de vedere financiar, iar tu ştii asta.

Când a intrat şi Grecia în război, avioanele vuiau toată ziua deasupra capetelor noastre. Tu dispăruseşi şi probabil erai fericit în vreun colţ al lumii, în vreme ce, în nordul Greciei, „Gortys S.A.” era bombardată împreună cu portul, zona liberă şi atâtea alte afaceri din vestul oraşului.

Viaţa oamenilor a devenit un şi mai mare chin. Cu puţin înainte

de începutul lui ’41 – îţi vorbesc despre luna lui decembrie, când războiul din Pind era în plină desfăşurare –, cumpărai o oca de pâine cu douăsprezece drahme şi jumătate, iar fasolea era douăzeci. O muncitoare necalificată din ţesătoria noastră – ştii că doar jumătate de clădire funcţionează, căci restul a fost distrus de bombardamente – primea douăzeci şi două de drahme, în timp ce croitoresele calificate, cel mult treizeci. Cu alte cuvinte, oamenii munceau pentru două sau trei ocale de pâine pe zi. Bărbaţii erau plecaţi la război, mijloacele noastre de transport fuseseră rechiziţionate pentru nevoile armatei, iar apoi, în aprilie, au intrat şi nemţii.

După cum îţi dai seama, de atunci situaţia nu doar s-a înrăutăţit, ci a devenit tragică. Astăzi, când îţi scriu, cuvântul cel mai salvator din oraş nu e „Hristos”, „Iahve” sau mai ştiu eu ce, ci „cantina”. Mi-a spus alaltăieri unul de la Mitropolie, când i-am dus o comandă, că cincizeci de mii de oameni sunt hrăniţi zilnic cu nici două sute de grame de pâine. Din fericire, Vasia, tu ai murit.

Aş fi vrut tare mult să-mi fi spus şi mie să vin cu tine în această mare călătorie, în loc să stau aici trist şi singur, într-un oraş care moare de foame, care seara e cufundat în întuneric, care-şi lasă cetăţenii evrei să fie umiliţi în mijlocul pieţei.

Ieri-dimineaţă, într-o zi de sâmbătă, am fost la Palatul Stein, poate-poate găsesc o ocazie să punem câteva dintre maşinile noastre la treabă. Îţi aminteşti Palatul Stein, clădirea aceea care te impresionase, cu sfera de sticlă de pe terasă? Biroul de avocatură cu care colaborează „Gortys” a aranjat o întâlnire cu directorii a două instituţii pentru nişte comenzi pe care ni le doream cu ardoare – aşternuturi şi lenjerie de corp. Era o zi foarte caldă şi umedă, vara din Salonic pe care ai detestat-o întotdeauna. Aşteptând să vină administratorul azilului de bătrâni, căscam gura de la etajul al doilea jos, în piaţă. Nemţii îi adunaseră pe toţi bărbaţii evrei care aveau până în cincizeci de ani şi îi aşezaseră în rânduri, să aştepte. Plănuiau să-i ducă să lucreze la drumuri în Katerini, aşa am auzit. Însă ceasurile treceau şi nimeni nu apărea să le spună ce şi cum. Între timp, soarele ardea, iar cei mai slabi dintre ei au început să se prăbuşească. Să fi fost acolo, Vasia, să-i vezi pe porcii blonzi cum îi băteau!

La un moment dat, în jur de douăsprezece, după ce terminasem prima întâlnire şi aşteptam a doua întâlnire, am privit din nou pe fereastră. Nimic nu se schimbase după atâtea ore. Le interziseseră pălăriile şi apa. Era deja evident că scopul pentru care-i adunaseră acolo era să-i umilească. Îi puneau să facă gimnastică şi râdeau. Unii îi fotografiau, batjocorindu-i. Râsetele nemţilor ajungeau până la noi, fiindcă aveam ferestrele deschise. Trebuia să fi văzut toată mulţimea aceea de sus – a fost pentru prima oară, recunosc, când i-am compătimit. Ştii, concurenţa din piaţă ne-a făcut de multe ori să fim rivali; mai demult ne temeam de ei şi din cauza grevelor, căci mulţi erau comunişti şi lideri sindicali. Nu-ţi ascund că, întrucât Alperen Bey avea sânge evreiesc din rude îndepărtate, indiferenţa mea iniţială faţă de ei s-a transformat ulterior în antipatie.

Dar să nu lungesc vorba. Când ziua s-a încheiat, toţi, atât cei de

jos, din Piaţa Eleftherias, cât şi noi, care priveam de la ferestre, aveam mai mult sau mai puţin acelaşi gust amar. Crucea nazistă începuse să zgârie cu marginile ei tot ce atingea; de altfel, culoarea roşie a întregului steag prefigura deja sângele. Era atât de simplu. De ce ne-a luat atât de mult să înţelegem?

În privinţa vieţii mele, ai şi tu o vină, Vasia, acum pot să ţi-o spun. M-ai adus în acest oraş după ce ţi-am mărturisit toate trădările din viaţa mea. Dacă nu te-as fi întâlnit în seara aceea la Anvers, chiar nu ştiu unde m-aş fi aflat acum. Însă oriunde aş fi fost, războiul s-a extins acum peste tot sau aproape... Sper ca ea să fie în Turcia, în siguranţă şi fericită.

Mă întorc la primele cuvinte ale acestei scrisori: cum e să nu fii? „Simplu”, mi-ai răspunde. „La fel ca înainte să te naşti.” Da, Vasia, dar ai băut, ai dezmierdat trupuri, ai râs, ai trăit, ai adunat amintiri; nu se poate ca toate astea să fie totuna cu întunericul din pântece. Dumnezeu, poate? Dacă-l vezi, de ce nu vă lasă să ne spuneţi un cuvânt de mângâiere? Evreul acela, despre care-am auzit că a murit ieri la prânz în Piaţa Eleftherias din cauza insolaţiei, a ajuns oare prin părţile voastre? Dar celălalt, un bărbat cu părul alb, care era şofer şi odinioară vizitiu...?

Lăcrimez, Vasia, fiindcă această scrisoare nu va ajunge niciodată la poştă; doar o voi încuia adânc în sertar. Oare unde se află mormântul tău? Exişti undeva în ceasul acesta sau plâng doar pentru slava oglinzii mele, care mă priveşte lung de deasupra bufetului din salon?

Al tău pentru totdeauna,
Lefteris

În sâmbăta aceea de octombrie, întârzie ca de obicei să adoarmă. Şezu înfăşurat în halat şi într-o pătură, mai întâi la birou, apoi pe canapea, până în zori. Încălzea casa cu o singură sobă – cea din birou, de obicei. Avea una mai mică în bucătărie şi alta în salon, din porţelan alb, rămasă stinsă de la moartea lui Sanne. Războiul îi schimbase rutina zilnică. Trăia mai mult în încăperea cea mare, unde se afla biroul, întinzându-se adesea pe canapeaua de piele, acolo unde altădată primea prieteni şi colaboratori. Coniacul se găsea rar, la fel zahărul şi cafeaua. Desigur, nu se număra printre cei care sufereau de foame, dar viaţa i se schimbase – mai întâi moartea ei, apoi războiul.

Întorcându-se acasă în acea seară de sâmbătă, ascultă puţină muzică şi- şi petrecu cea mai mare parte a timpului citind ziarele locale, dar mai ales o carte pe care o găsise în urmă cu câteva zile la librăria „Molhos”. O descoperise întâmplător, în lumina slabă a subsolului, în spatele unui teanc de reviste.

În seara aceea începu s-o citească cu un zâmbet uşor, fiindcă i se părea că trăieşte o farsă literară. El şi cartea se

întâlniseră mai târziu cu douăzeci şi trei de ani. Citea acel roman despre care, cândva, i se vorbise fără încetare; mai exact, ţinea în mâini cartea îndrăgită de răposatul acela, pe care atâta vreme îl dăduse uitării. Era *Călcâiul de fier* al lui Jack London, într-o traducere franţuzească, o ediţie veche de douăzeci de ani. Se întinse pe canapea şi se pierdu în lumea viitorului descris de London, rămânând acolo nemişcat ceasuri în şir, fiindcă lumea prezentului său era iremediabil insuportabilă.

Când închise cartea, văzu că se făcuse aproape patru. Îşi aminti multe, portul din Stavros, unde vorbise prima oară cu Mihalis, Ucraina, apoi Hrysanna. Cât despre *Călcâiul de fier,* îşi spuse întâi de toate că era prea bătrân ca să-şi mai schimbe modul de gândire. Era prea bătrân ca să iubească socialismul şi suficient de singuratic ca să nu se răzgândească de la un capitol la altul. De fapt, i se păru excesiv de didactică şi dezgustător de sigură în legătură cu adevărurile pe care le proclama.

Lăsă cartea pe podea şi, surprinzător, adormi repede. Visă că ningea; se făcea că era copil şi că alerga de colo-colo cu gura deschisă, înghiţind fulgi de zăpadă ca să-şi astâmpere setea.

Dimineaţa fu trezit de voci şi de zgomote de motor. Cum avea obloanele închise pe jumătate, lumina dimineţii pătrundea slab. Zgomotul venea dinspre bulevard. Ciulind urechile, distinse nişte fraze în germană, nişte ordine, iar apoi, din nou sunetul motoarelor unor vehicule mari.

„Camioane”, se gândi, ridicându-se în capul oaselor pe canapea.

Îi era frig. Soba se stinsese în toiul nopţii şi acum se simţea mirosul cenuşii mistuite, care se adunase în compartimentul de jos. Zarva de-afară se înteţea; ceva neobişnuit se petrecea în stradă.

Deschise obloanele de la fereastra care dădea în bulevard. Văzu un buldozer şi trei camioane blocând tot drumul. Poarta cea mare a vilei lui Alperen Bey era larg deschisă, iar buldozerul intra şi ieşea, scuipând un fum negru. Un ofiţer stătea cu mâinile în şolduri în mijlocul drumului, inspectând camioanele care intrau înşirate unul după altul, aşteptând să fie încărcate cu ceea ce le arunca buldozerul în benă. Trei soldaţi germani stăteau mai într-o parte, pregătiţi să primească ordine de la ofiţer.

Simţi că-l cuprinde tulburarea. Era ceva ce nu-i trecuse niciodată prin minte – maşinării de fier năvălind ca nişte tancuri în mausoleul său, şi toate astea într-o dimineaţă

inocentă de duminică, înainte ca până şi clopotele bisericii să tacă. Stând acolo, la fereastră, nespălat, nebărbierit şi cu părul zburlit, încerca să priceapă toată această violare care avea loc în faţa ochilor săi. Şi totuşi, nimic din toate astea nu era ciudat, de fapt. Nu era decât o evoluţie previzibilă, căci vila ei nu era nici prima, nici ultima casă din Exohes rechiziţionată de forţele de ocupaţie. Însăşi vechea şcoală Konstantinidis găzduia Gestapoul de luni bune.

Între timp, buldozerul intrase în curtea cea mare şi smulgea mărăcini, moloz lăsat acolo cu anii, care se pietrificase, şi copacii aceia care ţâşniseră haotic, crescând strâmb în mijlocul gunoaielor. Le încărcau pe toate în benele camioanelor care aşteptau aliniate. Totodată, dintr-un alt camion coborâră nişte bieţi nefericiţi; erau nebărbieriţi şi prost îmbrăcaţi, ţinând în mâini lopeţi şi târnăcoape. Tot ce lăsau în urmă dinţii buldozerului avea să fie adunat de prizonierii care executau munca forţată impusă de Reich încă din primele zile ale venirii sale. Poate că unii dintre ei se aflaseră în Piaţa Eleftherias în acea sâmbătă, aşteptând sub soarele arzător să fie înscrişi pe liste.

Se îmbrăcă şi se bărbieri în grabă. Purtând un costum de duminică tomnatică, unul cu model în spic, ieşi în stradă, unde se întâlni cu ceilalţi vecini care se holbau de ceva vreme la întreaga operaţiune.

— Slavă Domnului, era şi timpul! se auzi o voce de femeie de alături. Atâtia ani ne-au mâncat şerpii şi şoarecii!

Ofiterul-şef îl zărise ieşind din casa de peste drum şi se apropie pentru a-l întreba dacă nu cumva vorbeşte germană sau franceză. Era o întrebare obişnuită pe care ofiţerii forţelor de ocupaţie o adresau oricărui orăşean bine îmbrăcat cu care voiau să stea de vorbă. Îi răspunse în franceză, lucru care păru să-l mulţumească pe locotenent. Fără a sta pe gânduri, îl întrebă politicos dacă oamenii săi pot împrumuta curent electric de la casa lui pentru câteva ore. Girdot făcu semn din cap că da şi le arătă uşa de la subsol.

După aceea, se întoarse în casă şi îi aşteptă, gândindu-se că era o ocazie excelentă de a discuta cu ofiţerul despre soarta vilei; poate că la un moment dat ar fi putut chiar să intre în ea. Simţi cum inima îi bătea cu putere. Acea duminică nu semăna cu celelalte.

Puţin mai târziu, norii dimineţii se risipiră şi un soare de toamnă binevenit aduse căldură şi confort pe veranda lui Girdot, care dădea înspre bulevard. Neamţul stătea la poartă, supraveghindu-şi unul dintre oameni în timp ce acesta aranja cablurile pentru conectare.

— Aţi bea un ceai cu mine? îl întrebă pe locotenent, arătându-i masa şi scaunele care se aflau mereu sub streaşină. De altfel, de aici puteţi supraveghea întregul bulevard.

— Sunteţi foarte amabil, *monsieur...*

— Girdot, Eugène Girdot, cetăţean francez. Vă rog, luaţi loc! Ştiţi, înainte de război exista întotdeauna o femeie care se ocupa de această casă. Acum, vă rog să-mi permiteţi să lipsesc două minute ca să pregătesc singur ceaiul.

Neamţul păru că nu dorea să deranjeze; oamenii lui conectaseră deja cablurile, aşa că ar fi putut să se retragă. Amabilitatea domnului Girdot însă îl obligă să ia loc sub streaşină, să-şi aprindă o ţigară şi să urmărească de acolo cum lucrau utilajele. Subofiţerul său plasase deja doi soldaţi cu steaguri roşii pe stradă, ca să dirijeze traficul şi să evite accidentele. Era însă duminică dimineaţa, iar bulevardul părea pustiu.

— Cine va fi noul nostru vecin, domnule locotenent? îl întrebă, aşezând serviciul de ceai pe masă.

Îl scosese grabnic din bufet, iar acum umplea ceainicul cu ceai aromat de Ceylon, pe care-l păstra din vremurile bune de odinioară.

— Sper să nu fie un secret militar şi să vă pun într-o situaţie dificilă.

— În câteva zile, domnule Girdot, un panou mare va fi amplasat lângă poartă: Transport Kommandantur[85]. Comandantul va fi colonelul Meisner, sub ale cărui ordine mă aflu întâmplător şi eu.

Girdot zâmbi politicos.

— Ne vom vedea des, aşadar!

— Sper ca în săptămânile următoare să vă întorc invitaţia la acest ceai aromat pe care mi-l oferiţi. Ştiţi, voi petrece multe ore la serviciu – îndatoririle mele îmi impun să rămân uneori chiar şi seara. Nu mă plâng. De altfel, această vilă nu se compară cu cazarma. Departamentul de întreţinere şi construcţii al Wehrmachtului va avea grijă s-o amenajeze. Spuneţi-mi, domnule Girdot, locuiţi de mulţi ani în cartier?

— De ceva vreme.

— Dărăpănătura aceea mică de lângă poartă – ridicase deja mâna, arătând înspre căsuţa din grădină – ce era? Un grajd?

Girdot aşeză ceaşca cu zgomot pe farfurie.

— De ce întrebaţi?

— Dacă era grajd, poate ascunde o fundaţie de piatră şi vom avea de furcă. Oricum, o vom demola.

— O veţi demola? De ce?

— Deranjează. Dacă vrem să aducem camioane mari, nu pot vira. Poate va fi nevoie să dărâmăm chiar şi vechea poartă. Totuşi, nu mi-aţi spus, era un grajd?

— Nu ştiu, domnule locotenent. Când am închiriat această casă, vila era deja părăsită.

— Chiar lângă ea se află o fântână, acum e secată. Nu ştiu ce să facem cu ea, va trebui să cer ordin scris.

— O fântână, aţi spus? Nu ştiu. De aici nu se vede nimic, probabil e ascunsă de căsuţă.

— Şi la ce fabrică sunteţi director, domnule Girdot?

— La fabrica de textile „Gortys”, situată în cealaltă parte oraşului, spre apus.

— Câţi muncitori aveţi acum?

— Poate ar trebui să încep cu câţi muncitori aveam înainte de război. Acum, mai bine de jumătate din fabrică e pustie. Acoperişul i-a fost distrus de bombardamentele italiene. Portul, vedeţi dumneavoastră, e un vecin periculos.

— Războiul e un lucru trist, *monsieur.* Eu şi prietenii mei ne-am înscris la Tineret[86] în adolescenţă şi am pornit cu steaguri şi cu tobe ca şi cum totul era o sărbătoare. Recrutarea m-a prins la câteva luni după ce mi-am luat diploma – sunt arhitect. Vă spuneam, aşadar, că am început cu entuziasm. Patria, sângele german, Reichul... Dar să nu vă plictisesc. Au trecut deja trei ani de când luptăm şi recunosc că realitatea războiului e diferită. O să-mi spuneţi însă că am învins, dar într-un război care continuă, ce înseamnă această victorie, mai precis?

Zăriră un sergent apropiindu-se dinspre drum. Acesta se opri în faţa verandei şi îl salută pe locotenent.

— Ce se petrece?

— A sosit ordinul scris pentru demolarea colibei, domnule locotenent.

— Despre fântână ce spune?

— Scrie s-o curăţăm şi s-o întreţinem. Chiar s-au arătat surprinşi că i

am întrebat, fiindcă, după cum spun, există un ordin permanent pentru rezervele de apă.

— Dar e secată, nu asta le-am scris?

— Se pare că n-au ţinut cont, domnule.

— Spune şoferului de pe buldozer să ia o pauză. Când începe demolarea casei, vreau să fiu de faţă.

Eugène Girdot stătea pe celălalt scaun, fumând şi încercând să înţeleagă ce spuneau.

— Scuzaţi-mă, domnule locotenent, am trăit mulţi ani în Europa şi urechea mea e obişnuită cu multe limbi. Am înţeles

că a sosit, în cele din urmă, ordinul pentru fântână.

— Da, domnule Girdot, căsuţa va fi demolată, după cum v-am spus, iar fântâna va fi curăţată şi întreţinută.

Locotenentul se ridicase deja, întinzându-i mâna să-l salute.

— Ceaiul dumneavoastră a fost perfect. Cred că în două săptămâni voi putea să vă întorc invitaţia. Îmi închipui că oamenii mei mai pot fura puţin din curentul dumneavoastră astăzi.

Girdot zâmbi curtenitor.

— Însă mâine va fi restabilită alimentarea vilei cu energie electrică. Dacă-mi permiteţi, păreţi puţin cam palid. Poate ar trebui să vă odihniţi puţin cu obloanele închise, fiindcă toate aceste lucrări de terasament vă vor deranja considerabil.

— Sunt puţin nedormit, domnule locotenent, dar nu vă faceţi griji! Asta cel puţin nu-i din vina războiului, aşa am fost mereu.

Locotenentul salută lovindu-şi cizmele în felul acela aparte şi se porni cu paşi grăbiţi către cealaltă parte a drumului.

Căsuţa îşi dădu ultima suflare în colbul amiezii, sub loviturile dihaniei de fier – un suflet mic de praf se risipi ca un nor. Dinţii buldozerului se înfigeau în dărâmături, apoi cupa se răsucea în sus, luând o încărcătură straşnică, iar vehiculul greu, cu braţele şi cupa ridicate, se îndrepta spre cel mai apropiat camion, golindu-şi conţinutul în benă. În scurtă vreme, un teren gol, fără moloz şi ierburi, înlocuise ceea ce Girdot vedea de mulţi ani din casa lui.

Stând aşezat în hainele de duminică, urmărea minut cu minut
ceremonialul dispariţiei. „împărăţia ruginii , cum o numise în faţa lui Theodoros cu patru ani în urmă, fusese împrăştiată, ca o dună de nisip, în benele a trei camioane.

Însă, fără ca el să-i audă, vecinii îi comentau obsesia de a sta ceasuri în şir să urmărească ambiţiile de excavare ale Wehrmachtului. Cei mai mulţi credeau că burlacii bătrâni, mai ales când se întâmplă să fie şi directori, au o percepţie diferită a timpului faţă de cei cu nevastă, copii, obligaţii familiale, obligaţii bisericeşti şi escapade la ţară, cu mingi şi leagăne improvizate în copaci.

În cele din urmă, Girdot îşi irosi duminica fumând şi privind în gol, palid şi uşor neliniştit. Era oare fiindcă începuse să îmbătrânească sau era altceva?

La prânz, liniştea se aşternu înăuntrul şi în afara vilei. Buldozerul rămăsese fără motorină şi fusese tras pe margine, cu motorul oprit. Camioanele dispăruseră, iar muncitorii,

răzleţiţi printre copacii bătrâni din curte, smulgeau buruienile şi nivelau pământul cu târnăcoape şi sape. Din când în când, trecea tramvaiul – mai rar ca de obicei, e drept, căci era duminică. Destul de des, camioane mici cu bene de lemn treceau înspre grădinile din Sedes sau din Arsakli, pentru a încărca orice se putea mânca şi putea fi transportat, odată cu lăsarea întunericului, în subsolurile pieţei negre.

Dar ce aştepta oare Girdot în miezul zilei?

La început, se auzi vocea unui muncitor care vorbea în greacă cu accent stâlcit. Apoi, vocile deveniră două, ladino amestecat cu greacă; se auzeau cuvinte impregnate cu repulsie, poate chiar cu teamă.

Subofiţerul fu primul care se apropie de locul indicat de muncitori. Era un punct dincolo de căsuţa din grădină – ruina demolată unde, cu ani în urmă, dormeau unul lângă altul vizitiul şi grădinarul vilei. Sergentul german, împreună cu cei doi muncitori, se aplecaseră deasupra unei gropi mari, discutând ceva. De multă vreme, munca lor era să arunce găleţi legate cu funii în groapă, pentru ca altul de jos, de pe fundul fântânii, să le umple cu pietre şi cu pământ, iar ei să le tragă, pline ochi, la suprafaţă. Inginerul-şef dăduse instrucţiuni să fie scoasă o cantitate mare de pământ din fântână, pentru ca aceasta să-şi recapete astfel adâncimea de altădată, chiar dacă secase. Pereţii de piatră aveau să le indice pe unde se afla vechiul nivel.

Urmărea totul de vizavi, când, la un moment dat, văzu un muncitor golind o căldare de pământ şi arătând apoi ceva. Subofiţerul se îndepărtă cu pas grăbit şi intră în vilă, unde se afla, de ceva vreme, locotenentul.

Girdot zâmbi, căci, pe măsură ce treceau anii, se încredinţa şi mai mult de cât de amuzantă şi imprevizibilă era viaţa. Poate că stătea scris undeva, într-un registru al vieţii, că oasele lui Theodoros, vizitiul, vor fi scoase din mormântul lor secret, fântâna vilei, şi vor vedea din nou lumina soarelui, într-o duminică însorită.

Din clipa în care ofiţerul german îi anunţase că fântâna va fi curăţată şi păstrată în stare bună, îşi dăduse seama că sosise ceasul deshumării. Aşezat pe scaun încă de dimineaţă, rememoră de mai multe ori amănuntele acelei nopţi, dar şi pe cele din zilele următoare. În cele din urmă, vizitiul, oricât îi dăduse de furcă în timpul vieţii, se dovedise cooperant în moarte, căci îşi dăduse sufletul iute, fără ţipete sau gemete. Lefteris îşi aminti cum stătuse aplecat deasupra lui, lăsând jos dalta şi apucând batista ca să-i astupe gura în cazul în care ar fi început să geamă – nu fusese nevoie. Murise repede şi

liniştit, fără dureri sau clipe de agonie. Părea că păcatele îi fuseseră deja iertate, asemenea unui călugăr care se stinge în tăcere, ca flacăra lămpii, în chilia sa de rugăciune.

Îl târâse, după ce stinsese lumânarea pe care o ţinea în mână. Girdot avea şi acum în palmă acea senzaţie a gambei acoperite de păr şi de ciorap. Devenise, pentru câţiva metri, animalul de povară al decedatului, căci se întorsese cu spatele şi-şi plasase propriul trup între picioarele lui. Ţinându-l de picioare cu mâinile, începuse să-l târască prin întuneric. Când şi când, îşi dădea seama unde se lovea cadavrul – de patul de fier, de tocul uşii, de o treaptă, de prag. Afară, pe iarbă, era mai uşor să-l târască, ajungea doar să-şi poată aminti unde se află fântâna.

Îl lăsase la câţiva metri de căsuţă şi începuse s-o caute prin întuneric. Pierzându-şi orientarea, fusese nevoit să aprindă din nou lumânarea pentru o clipă, ca apoi să o stingă iar. În cele din urmă, găsise gura fântânii acoperită de o tablă groasă, ascunsă sub mărăcini şi buruieni. Îşi strecurase mâna printre ele, le dăduse laoparte şi trăsese capacul fără să-i pese de zgârieturi. Se întorsese şi începuse să caute cadavrul prin tufişuri, ca un animal sălbatic. Îl găsise zăcând în acelaşi loc unde îl lăsase, mai rece acum, dar la fel de tăcut.

Când luase hotărârea definitivă – asta se întâmplase pe balconul acoperit de la „Méditerranée” –, nu apucase să plănuiască totul în amănunt. Niciodată în viaţa lui nu plănuise detalii, nici când plecase singur în stepa îngheţată a Ucrainei, nici când o părăsise pe Hrysanna la Pireu, nici când vânduse tot ce avea în Marsilia, lăsând-o pe Catherine cu un copil în pântece.

Când îşi dăduse seama că trupul neînsufleţit eliberat din mâinile lui cădea de la o mare înălţime, se simţise uşurat. Apoi, se apucase să arunce în gol atâta pământ cât putea să care. La un moment dat, în vreme ce-şi ştergea sudoarea de pe frunte, îşi dăduse seama că trebuia să revină acolo cât mai curând. Dar mai bine chinul ăsta, şoptise pentru sine, decât şantajul pe care i-l pregătea vechiul său prieten. Se întorsese acasă, fiind atent la fiecare mişcare.

În acea dimineaţă de duminică îi veniră în minte şi evenimentele de după crimă. Îşi aminti cum făcuse pe furiosul a doua zi dimineaţă la fabrică, fiindcă noul şofer îi lăsase baltă şi cum intrase din nou în grădina vilei seara târziu, ascunzând o lopată cu coada scurtă sub trenci. Atunci găsise fântâna mai uşor, conducându-se după miros. Începuse să adune pământ de peste tot şi să-l arunce, o bună bucată de vreme, pe fundul uscat. Dimineaţa se întorsese iar, pentru

scurt timp, întrucât la lumina zilei exista pericolul să fie văzut, dar trebuia să se asigure. Intrase şi ieşise din nou, cu mii de precauţii. Fântâna devenise acum mormântul invizibil al lui Theodoros vizitiul, cel care, în toamna lui 1917, aproape izbutise săi sape groapa lui Lefteris Zevgos pentru câteva lire de aur. Acest ultim gând îi dăduse putere pentru zilele ce au urmat, căci cazul încă nu se încheiase.

Poliţia îl chemase la interogatoriu – unul formal, e adevărat –, fiindcă în acea seară apăruseră împreună la „Méditerranée”. Un individ de la marginea societăţii dispăruse, dar nu se găsise niciun cadavru, prin urinare nu exista nicio crimă. Ca să nu mai spunem că poate spălase putina, dacă era cumva amestecat în vreo treabă murdară. La un moment dat, Girdot îi zărise nevasta, care avea ochii înlăcrimaţi. Nicio autoritate nu putea să-i confirme dacă soţul ei păţise ceva sau pur şi simplu îi părăsise. Dând ordin contabilului de la „Gortys” să o sprijine pe femeie cu o sumă de bani, închisese problema spinoasă a noului şofer în cel mai bun chip posibil. Poate că problema urma să revină mai târziu, dar avea să fie la fel de neînsemnată, căci războiul aşterne în lume morminte noi şi nimeni nu şi le mai aminteşte pe cele vechi.

Se pregătea să se ridice şi să încălzească mâncarea din ajun, când îl zări pe locotenentul german apropiindu-se din nou de casă. Când îl văzu că se opreşte la poartă, îi făcu semn să intre. Locotenentul parcă tocmai asta aştepta; deschise poarta care scârţâia şi se apropie de verandă.

— Vă pregătiţi să vă odihniţi, domnule Girdot?

— Ca să spun drept, mă pregăteam să-mi încălzesc mâncarea. Doriţi să- mi ţineţi companie? Deşi mă tem că n-am nimic deosebit să vă ofer.

— Nu, dragă domnule, mulţumesc. Trebuie să mă întorc la treburile noastre, fiindcă avem şi mici surprize.

— Cum ar fi?

— A fost găsit un schelet uman în fântână.

— Un schelet? Ce spuneţi? Sună puţin înfricoşător! Locotenentul zâmbi.

— N-aţi făcut războiul, domnule Girdot, nu-i aşa?

— Nu. Mărturisesc că-i sunt recunoscător unui raport medical despre starea mea de sănătate în timpul primului război. Vă puteţi închipui, fiind cetăţean francez, din ce am scăpat – Frontul de Vest, înţelegeţi... Cât despre războiul actual, sunt deja prea în vârstă.

— Dacă eraţi cu mine atunci când înaintam în Polonia, şi nu doar acolo, un astfel de incident vi s-ar fi părut un detaliu

lipsit de importanţă. Presupun că şi în Grecia aristocraţii, precum proprietarii acestei vile, aveau grijă să-şi elimine duşmanii în acelaşi chip ca vechii feudali din Europa. Diferenţa e că aceia îi îngropau în ziduri, în vreme ce aceştia din zilele noastre se folosesc de fântâni.

— Vremurile s-au schimbat, domnule locotenent, iar toate astea sună foarte învechit. Le-as numi un decor de operă...

— Aveţi dreptate. Lumea pe care o visăm şi pentru care luptăm, domnule Girdot, vrea să şteargă o dată pentru totdeauna aceste rămăşiţe ale lumii feudale. Îmi sună puţin socialist..., mai adăugă cu o uşoară ironie, mângâindu-şi cu două degete mustaţa. Dar naţional-socialismul este socialism şi urmează să instituie pretutindeni aceste condiţii pentru naşterea omului nou.

— Aş vrea să-mi explicaţi asta pe larg, la un moment dat. Fluenţa dumneavoastră în franceză ne oferă luxul acesta.

— Fireşte! Să-mi iertaţi însă vorbăria, am venit pentru altceva...

— De ce nu luaţi loc?

— Nu-i nevoie. N-am la dispoziţie mai mult de un minut. Ascultaţi, Girdot, mai întâi vreau să vă spun că-mi sunteţi destul de simpatic, de aceea am să vă fac o propunere. Trebuie să ştiţi că valul rechiziţiilor făcute de Wehrmacht se va extinde, în perioada următoare, nu doar la reşedinţe mari, precum vila de peste drum, ci şi la o scară mai mică.

— Ce vreţi să spuneţi, mai exact?

— Rechiziţionarea camerelor în case locuite, care au posibilitatea găzduirii. Având ochi de arhitect, pot să vă asigur că la următoarea selecţie va trebui să oferiţi unui ofiţer german cel puţin o cameră din casa dumneavoastră. Vă anticipez reacţia şi vă declar de la început că vă înţeleg disconfortul, dar, credeţi-mă, măcar de-ar fi astea problemele oamenilor într-un război!

— Unde vreţi să ajungeţi?

— Mă aflu pe listele următoare ale celor care vor primi găzduire după rechiziţionarea unor spaţii în case din Salonic. Mi-ar conveni de minune să fiu plasat în casa dumneavoastră. E vizavi de serviciul meu şi cred c-ar fi o împrejurare fericită să locuiesc împreună cu un domn ca dumneavoastră, cu care pot comunica. Vă puteţi închipui o convieţuire mută între greci şi germani, fără o punte lingvistică? *Je pense que ce serait odieux.* Dacă sunteţi şi dumneavoastră de acord, am posibilitatea să aranjez acest lucru.

Ascultându-l, directorul de la „Gortys” încerca să

cântărească posibilele beneficii ale unei prietenii cu arhitectul german. Dacă nu putea evita să- şi împartă casa, ar fi fost de preferat să fie acesta în locul oricărui altuia. Auzise şi el jos, în piaţă, că venea un al doilea val de rechiziţii, întrucât forţele de ocupaţie se extinseseră şi exista o problemă serioasă de cazare a ofiţerilor.
— Cred că vă pot spune „Bine aţi venit!” chiar de pe-acum.
Locotenentul zâmbi satisfăcut.
— Cred că pot aranja şi problema menajerei. La început, ocazional, apoi mai vedem...
— Şi acest lucru e binevenit, domnule locotenent!
— Mă numesc Rainer Krause. Vă mulţumesc mult, însă trebuie să plec.
Detaliile le veţi afla de la sergentul pe care l-aţi văzut mai devreme. Este, să spunem, un fel de aghiotant al meu. El se va îngriji de toate aspectele procedurale în zilele următoare.
De data asta îl salută cu o strângere de mână, ca pe o bună cunoştinţă, apoi coborî cu pas grăbit scările şi traversă strada.

Pe măsură ce se apropia iarna, îngrijorarea începea să se vadă pe chipurile oamenilor, în riduri şi sprâncene încruntate. Aceasta avea să fie a doua iarnă a convieţuirii cu nemţii. Cea dinainte lăsase în urma ei mii de oseminte, precum cele descoperite de către locotenentul Krause în grădina vilei. Un ger nemaiîntâlnit, foame şi o teamă ca un vânt ce zguduia ferestrele în fiecare seară.
La fabrică lucrau doar câteva războaie de ţesut, şi acelea, doar până la prânz. Muncitorii şomeri trăiau din mâncarea de la cantinele sociale şi din ce izbuteau să găsească în gunoaie sau pe piaţa neagră. Cei care nu erau refugiaţi şi se trăgeau de la sat se întorseseră la casele lor, ca să poată, cel puţin, să macine ghinde şi să prepare ceva asemănător cu făina.
Din când în când, Girdot schimba lire de aur ca să-şi cumpere strictul necesar, ducându-şi astfel traiul mai departe. Salariul de la „Gortys” nu mai exista, iar familia Sklavoiannis se risipise şi nu mai primise de mult veşti despre ei. La fabrică mai păstrau o singură linie telefonică şi un camion, pentru a economisi puţina benzină luată pe cartelă, în caz că era nevoie să transporte vreo comandă.
Chevroletul directorului era parcat în spatele casei sale, fără a mai fi folosit. Girdot mergea pe jos în fiecare dimineaţă până în centru, iar de acolo, la fabrică. Când ploua, lua tramvaiul. Retrăia zile de nostalgie şi glorie, din vremea când străbătea Bulevardul Exohes cu gazetele încărcate pe umăr.

Călca pe aceleaşi lespezi – mai încet, e drept – şi trecea pe lângă aceleaşi case, căscând gura la aceleaşi porţi de fier. Nu mai striga primele titluri în mai multe limbi, nici nu mai trâmbiţa ciudăţeniile lui Abdul- Hamid din noua lui locuinţă. Limba ziarelor era una singură, la fel şi ştirile
- monotone şi neschimbate, vorbind pe fiecare pagină despre ordinea noii epoci şi despre dorinţa arzătoare de a zdrobi bolşevismul şi sionismul mondial. Jurnalele informau, totuşi, şi despre distracţiile din oraş – teatre, cinematografe, serate dansante, cluburi de jocuri de cărţi... Sultan însă nu exista, nici multe ţigări, ca să fumeze, nici iaurt, pe care îl iubea, şi, din păcate, nici poveşti. Existau doar minciunile din *Noua Europă* şi *Ziarul de după-amiază*[87].

Paşii nu-l mai duceau până la capătul cartierului, la Depou şi la Vila Allatini, ci se opreau în dreptul vilei cu panoul Transport Kommandantur
- nici un pas mai mult. Atunci arunca o privire înspre curte şi înspre grădină, unde soldaţi şi ofiţeri intrau şi ieşeau, grăbiţi cu toţii şi cu serviete în mâini. Scotea cheia, o ţinea în mână, iar apoi el, Lefteris, fostul grădinar, se îndrepta încet spre casă. După ce saluta fiecare vecin întâlnit în cale, închidea uşa în urma lui.

La începutul lui decembrie, locotenentul Krause veni să-l viziteze. Ceru şi primi cele două camere din spate, care dădeau înspre terenul unde odinioară fusese grădina lui Sanne. Lefteris îşi petrecea cea mai mare parte a timpului în biroul din faţă; alături se aflau micul său dormitor şi bucătăria. Îi despărţea un salon spaţios, întotdeauna rece şi nelocuit; soba albă de porţelan rămânea stinsă de ani de zile. În ultima vreme, fotoliile şi canapelele erau acoperite provizoriu cu cearceafuri vechi. Până sus la tavanul cu stucaturi, aerul mirosea a igrasie şi a lemn lăcuit vechi. Deasupra bufetului de stejar se afla o oglindă mare, cu o ramă aurie impunătoare. Pe el stăteau aliniate câteva bibelouri, iar pe peretele alăturat atârnau două litografii vechi ale oraşului Anvers. Astea erau puţinele frânturi care încăpuseră în cele două valize ale ei, înainte ca propriul sânge să o trădeze şi să o trimită, ca pe un palid bibelou, în lumea de dincolo.

În prima seară a sosirii sale, locotenentul Krause bătu şovăitor la uşa biroului. Intră purtând tot un halat de casă, la fel de scump ca al lui Girdot, dar nou. În mână ţinea cu evlavie o sticlă de coniac.

— Aş dori, dacă nu sunteţi ocupat, să începem sub cele mai bune auspicii. Cred că această sticlă ar putea să ajute. Nu se găseşte în fiecare zi un astfel de coniac, domnule Girdot. E

greu de obţinut chiar şi pentru ofiţerii Wehrmachtului.

Lefteris se ridică de la birou, strângându-şi cordonul halatului.

— Da, desigur, azi e prima dumneavoastră seară în această casă, domnule locotenent. Sunteţi atât de liniştit şi de discret, încât aproape am uitat de prezenţa dumneavoastră.

Deschise un dulap şi scoase paharele potrivite. Aşezaţi în fotolii faţă în faţă, sporovăiră despre tradiţia franceză a băuturilor alcoolice – vinuri, coniac, butoaie de stejar, orice putea apropia doi bărbaţi într-o noapte ploioasă.

— Sper că nu vă aşteptaţi, domnule locotenent, ca această trataţie să vă asigure încuviinţarea oricărei judecăţi sau opinii pe care o veţi exprima.

— M-aţi înţeles greşit, domnule Girdot. Opinia unui om respectabil mă interesează, cu condiţia să fie sinceră şi să ţintească esenţa discuţiei.

— Vă tachinez, dragă Rainer. Diferenţa de vârstă dintre noi îmi oferă acest curaj. Aveţi aproape treizeci de ani, nu-i aşa?

— Douăzeci şi opt, mai precis.

— Aşadar, vedeţi?! Vorbeam despre opinia mea, care pare să vă intereseze de la sine. Prin urmare, presupun că există şi alte păreri, pe care le respingeţi de la bun început.

— Aşa este, întrucât consider că e inutil şi o pierdere de vreme să ascult păreri previzibile, provenite din anumite spaţii de gândire. De altfel...

— De altfel...?

— Misiunea noastră în Europa nu are legătură cu acordul sau dezacordul faţă de anumite păreri, ci cu instinctul.

— Instinctul?

— Instinctul supravieţuirii şi al impunerii. Ceea ce revendicăm e un spaţiu vital pentru toţi cei de rasă superioară. Asta pretindem.

— Vorbiţi mai degrabă ca un antropolog decât ca un arhitect.

— Vorbesc în primul rând ca un ofiţer al Wehrmachtului.

— Să vă spun drept, domnule locotenent, mie toate aceste discuţii îmi dau dureri de cap. Prefer subiectele cotidiene – producţie, economie, venituri, coniac... În plus, am patruzeci de ani, iar instinctul meu, dragă Rainer, a început să slăbească. Dar haideţi să vorbim despre altceva, ceva legat de arhitectură, dacă doriţi. Îmi place să ascult despre astfel de lucruri. Cum vi se pare vila de peste drum? Din exterior pare să aibă interes arhitectural.

— Dar n-aţi fost niciodată înăuntru?

— V-am spus, când m-am mutat în această casă, vila de

vizavi era deja nelocuită de ani de zile. Tot ce ştiu despre ea e din discuţii auzite pe ici, pe colo. Imaginaţi-vă, nici măcar cartierul nu mai e acelaşi. Când casa era deschisă, aici împrejur locuiau alţi oameni. Probabil aţi auzit că acest oraş a schimbat mereu rasele umane, ca pe cămăşi.

— Atunci, într-o seară liniştită, vom bea următorul coniac în biroul meu. Pot să vă fiu chiar ghid, dacă doriţi. Interioarele vilei sunt excepţionale, deşi e necesară o sumă considerabilă pentru întreţinerea lor. Serviciul nostru tehnic a făcut doar cârpeli. Nu mă plâng, totuşi, suntem în război...

— Accept invitaţia dumneavoastră cu mare bucurie. E curiozitatea omenească, ştiţi, când vezi ani de zile doar partea exterioară a unei clădiri, la un moment dat începi să te întrebi ce s-ar putea ascunde dinapoia zidurilor.

Sunt curios, într-adevăr, şi nu vă ascund că abia aştept! Oricum, iarna asta se anunţă plictisitoare pentru mine. Locotenentul Krause umplu din nou paharele şi îl ridică pe-al său în dreptul feţei.

— N-am pretenţia să beţi cu mine în sănătatea Reichului – ar fi, cred, lipsit de eleganţă. Să bem pentru altceva... Poate pentru femeie, pentru frumuseţea ei...

— N-am nimic împotrivă. Pentru femeie, aşadar!

Locotenentul începuse să-l cerceteze mai insistent. Ajuta şi coniacul, desigur, încât întrebările lui nu mai aveau atâtea ocolişuri, ci mergeau drept.

— Femeia pe care am văzut-o în fotografia de pe bufet a fost soţia dumneavoastră?

Girdot încuviinţă tăcut din cap.

— Unde se află acum? De ce sunteţi singur?

— A murit, locotenente!

— Atât de tânără!...

— Nu doar războiul mănâncă tinereţea. Uneori însăşi viaţa devine canibală şi-şi devorează copiii. De altfel, chiar dumneavoastră spuneţi că la Berlin, de ani de zile, viaţa e oricum un război. Sanne a murit doborâtă de un cancer al sângelui.

— Îmi pare rău, credeţi-mă...

Îşi aprinse o ţigară, una dintre cele pe care le găseai doar la speculanţii din port; majoritatea celor de la muncă fumau tutun adunat de pe câmpuri şi mărunţit cu cuţitul.

— Cred că acum pot explica această tristeţe demnă care vă învăluie.

Girdot nu-l privea, doar zâmbi usor, scuturând scrumul ţigării.

— Speram că pot s-o ascund, îi răspunse.

— Nu sunteţi un om complicat, domnule Girdot, căci nu vă puteţi ascunde. Pe chipul dumneavoastră se citeşte totul, fie că vreţi, fie că nu.

Când îsi termină ţigara, era sigur că locotenentul era doar un copil înalt cu cizme lustruite. Era bine că locuia în casa lui, fiindcă, pe lângă proviziile pe care părea că le va aduce, avea să-i amintească din nou de inocenţa tinereţii şi de ochii ei plini de viaţă, care văd lumea cu claritatea pe care o oferă iluziile. Propria lui claritate însă îi confirma că putea să-l aibă pe Rainer la degetul mic. În plus, se asigurase că, de mâine, vila lui Alperen Bey va avea uşa deschisă doar pentru el. Poate că, dacă-i mai vedea o dată pianul într-un colţ, s-ar elibera. Dar de ce anume? De teama confruntării cu certitudinea pierderii eterne, căci pianul ar fi dovada palpabilă că ceea ce rămâne în urmă nu sunt oamenii. Aceştia se consumă devreme, ca un coniac bun într-o noapte ploioasă.

În zilele următoare izbuti, după multă vreme, să-l prindă pe unul dintre fraţii Sklavoiannis la telefon, în Kalamata. Aceeaşi poveste, ba chiar mai rău – sărăcie şi frică. Foamea nu era, desigur, atât de cruntă ca în oraşe, însă trupele de ocupaţie erau ca muştele de măslin care le devastau livezile. Îşi împărtăşiră noutăţile, toate dezamăgitoare; şi ei trăiau din ce mai aveau. Unul dintre fraţi se amestecase în specula din Atena, dar fusese înlăturat de nişte oameni din lumea interlopă, aşa că se speriase şi renunţase.

— Numai tu o duci bine, îi spuse la un moment dat.

— Ce vrei să spui? îl întrebă Girdot. Nu ţi-am zis că funcţionează doar două maşini, şi nici acelea în fiecare zi?

— Nu mă refer la fabrică, ci la Salonic. Acolo aveţi posibilităţi...

— Nu te înţeleg, sincer...

— Nu face pe prostul! Se aud multe despre evreii voştri. Se spune că-i adună pentru Polonia, aşa că vor rămâne case, prăvălii... Am impresia că dormi, Girdot!

— Ce vrei să fac?! Totuşi, nu te încrede prea mult în asta. Există documente de stat, garanţii.

— Aiureli, Girdot! E treaba ta, bineînţeles, dar uită-te puţin în jur, cunoşti piaţa şi n-ai nicio scuză, iar mai târziu o să-ţi dai cu pumnii în cap!

Lefteris schimbă subiectul, spunându-i şi alte veşti despre fabrică. Avea răbdare, căci n-avea niciun chef să-l asculte pe Sklavoiannis la telefon. Dacă ar fi trăit Junkermann, totul ar fi fost altfel; ar fi găsit modul s-o scoată la capăt, iar fabricile ar fi funcţionat. Dacă nu, le-ar fi vândut de mult, iar acum ar fi

fost fiecare la casa lui.

După ce închise telefonul, îşi turnă un pahar de uzo şi se apucă să privească de la fereastră în depărtare, spre macaralele din port. De câteva zile, nemţii împrejmuiseră o suprafaţă mare în jurul gării. Se auzeau, într- adevăr, multe despre evrei, că li s-ar da pământuri să meargă şi să trăiască în Polonia. Suferinţele lor, începute în sâmbăta aceea din Piaţa Eleftherias, când îi privise de la fereastra înaltă a Palatului Stein, nu se opriseră. Începuse să-i simpatizeze oarecum; la urma urmei, nu găsea niciun motiv serios şi niciun folos pentru toate astea. Una era, după cum îi spunea şefului său de personal, concurenţa în afaceri, care exista de decenii, iar alta să pui bătrânii şi copiii să umble cu stele la rever. Ştia că Sklavoiannis aduna informaţii, aşa că nu vorbea fără rost, căci se auzeau multe în piaţă despre averi; într-adevăr, se deschiseseră afaceri nemaivăzute, cu contracte semnate într-o singură noapte şi cu garanţii pecetluite. Evreii aveau să plece şi voiau să-şi asigure averile prin orice mijloace.

„Nu te vârî în treburile astea, băiete”, îşi spuse în gând, sorbind restul de uzo din pahar. „La un moment dat războiul se va sfârşi, iar tu te vei îmbogăţi din nou, în alt chip, fără să-ţi fie ruşine de asta.”

Îl ardea gâtul, fiindcă-l băuse nediluat, dar simţea deja amorţeala râvnită în picioare şi în braţe. Avea nevoie de liniştea aceea pe care i-o procura uzo, căci Rainer îi spusese dimineaţă, la plecare, că era de serviciu până seara şi că era posibil să rămână acolo până în zori. Când se va ivi prilejul, avea să-l trimită pe sergentul lui să-l aducă la vilă şi să-l treacă de poartă fără probleme.

Se simţea agitat încă de la prânz. Era luna decembrie şi se înnopta devreme, aşa că plecă pe jos de la fabrică pe la trei, luând drumul spre casă. Tramvaiul circula, dar prefera să meargă pe jos. Plimbările lungi erau precum paharul de uzo, îi amorţeau picioarele şi îl calmau.

Era răcoare şi nu se vedea niciun nor, aşa că se simţea liniştit că ploaia n-o să-i strice drumul către casă. Trecu pe lângă Turnul Alb, care, de teama bombardamentelor, fusese pictat drept camuflaj, apoi intră pe Bulevardul Exohes. Afară era încă lumină. În răstimpuri, camioane militare treceau pe lângă el, îndreptându-se spre centru, iar de acolo, către fabrica de gheaţă sau către „Fix”, unde erau cazate mai multe unităţi. Dar poate că porniseră de la vechea şcoală Konstantinidis, vila ocupată acum de Gestapo; puteau, totuşi, să vină de oriunde, căci Wehrmachtul se afla întotdeauna

peste tot.

Încă mergea când începu să se întunece. Înainta pe trotuar încet, fără grabă şi cu paltonul descheiat, căci paharele de uzo de la fabrică îl încălziseră. Se opri în dreptul turnurilor roşii de lângă Biserica Înălţarea Domnului. Aruncă o privire înspre cele două clădiri de cărămidă ce aminteau de nişte metereze medievale sau de un castel veneţian. Îşi aminti că, pe vremea când era copil şi împărţea gazetele, obişnuia să stea mai mult aici, căscând gura la castelul din poveşti şi citind inscripţia de la poartă: *Château mon Bonheur,* „Turnul Fericirii mele”. Acum, acele vechi certitudini puteau doar să-i stârnească zâmbete.

Îşi continuă drumul, dorind să-şi prelungească plimbarea; depăşi cartierul unde locuia, îndreptându-se către Depou. Trecu prin faţa Casei Bianca, unde locuiau de mulţi ani Aline Fernandez şi Spyros Alibertis. Se întrebă de ce, în tot acest răstimp, nu găsise curajul să le bată la uşă şi săi întrebe cum izbutiseră să trăiască împreună atâţia ani, în vreme ce el încă rătăcea de unul singur, cu răsuflarea mirosind a uzo şi aşteptând ca un străin să vină pentru a-l conduce să vadă camere goale şi pereţi proaspăt văruiţi.

Cum încă era devreme, nu exista riscul ca patrulele să-i ceară actele şi să-l ia la întrebări. Ajuns în dreptul Vilei Allatini, se opri s-o contemple sub ultimele raze de lumină. Copacii erau acolo, înconjurând-o; cărămizile roşii, treptele de marmură, ferestrele înalte, un adevărat palat ce trăia acum în obscuritate. În urmă cu ceva vreme, îi fuseseră adăugate două aripi în lateral, două corpuri voluminoase acoperite cu aceeaşi cărămidă; părea că palatul se îngrăşase odată cu trecerea anilor, îşi mărise volumul, aşa cum se întâmplă cu oamenii bogaţi atunci când îmbătrânesc. Îşi întoarse capul şi privi dincolo de grilaj, căutând dudul în care se căţăra pe-atunci ca să-l spioneze pe sultan la etajul al doilea. Oare mai trăia acel dud? Câţi ani trăiesc duzii? Uitase tot ce ştia despre grădini.

Văzuse cu propriii ochi cum se preschimbase vila în spital în timpul războiului greco-italian. Îşi amintea limpede bărbaţi în floarea vârstei plimbându-se printre pinii bătrâni şi mesteceni, sprijiniţi în cârje. Acolo unde odinioară el sădea trandafiri, acum se stingeau mucuri de ţigară, strivite sub picioare învelite în ghips. Zilele războiului cu italienii trecuseră şi ele, iar acum clădirea părea închisă şi pustie. Auzise că iarna asta găzduia nişte servicii militare obscure. Zări un paznic german plimbându-se prin faţa porţii mari de fier, care era încuiată cu un lacăt şi un lanţ.

La întoarcere, simţi când şi când faruri de camioane în spate – lumina lor îi provoca mâncărimi. Erau mai ales vehicule ce veneau dinspre Sedes şi cărau rutina zilnică a Wehrmachtului, uneori în saci, alteori în lăzi, iar câteodată în trupuri împachetate. Un camion cu soldaţi îl depăşi dezolant de încet, încât, pentru o clipă, se temu că aveau să-l oprească mai în faţă pentru control. Prin deschizătura prelatei, zări soldaţi cu căşti lucioase şi uniforme verde-cenuşii, de culoarea măslinelor. Îl priveau cu indiferenţă, de parcă ar fi fost un iepure pe câmp, orbit de farurile camionului şi rămas nemişcat din cauza năucelii.

Descuie uşa şi intră grăbit în casa rece – avea nevoie să urineze. Pe când stătea deasupra găurii, privind lichidul auriu revărsându-se din el şi scoţând aburi în ger, se gândi că nu mai era atât de tânăr şi că vezica avea să-l deranjeze tot mai des. Probabil nu era departe vremea când avea să meargă şi el, cu o expresie vinovată pe chip, în colţuri retrase sau în parcuri, pentru a face ce fac de obicei bătrânii.

„Nu spune prostii, mai e mult până atunci!”, rosti cu voce tare, fiindcă avea nevoie să-şi audă vigoarea din glas.

Îşi mai turnă un pahar de uzo, se aşeză la birou şi încercă să-şi alunge gândurile neplăcute. Puţin mai târziu, îşi aminti că nu aprinsese focul. Se ridică aşa cum era, îmbrăcat încă în hainele de dimineaţă, şi merse în spatele casei, unde avea stivuite lemnele. Se simţea mireasma mării, iar dincolo, în port, reflectoare mari scrutau cerul, de teama unui raid aerian al aliaţilor. Luă un braţ de buşteni şi intră în casă. Cum Rainer era la serviciu, se afla acasă absolut singur, iar asta era o adevărată alinare.

De mic copil îi plăcea să contemple flăcările, mai ales în clipa în care se înălţau, devenind atotputernice. Se întindea pe jos dinaintea sobei din casa părintească şi îşi ţinea chipul aproape de uşiţă. Aplecată spre el, mama îi spunea în răstimpuri să deschidă uşiţa, ca să hrănească flăcările cu oxigen. Îndrăgea foarte mult focul. În şemineul mare al vilei, în mangalul din tranşeele de pe Struma, în grota Sfintei Bătrâne din Ucraina, îl venerase ca un mergător pe jar pătruns de divinitate, care prindea viaţă din arşiţa lui, iar sângele-i clocotea plin de vigoare. Se apucă să citească, luând când un volum, când altul dintr-un teanc de cărţi cumpărate cu două zile înainte dintr-un bazar. Cineva vindea stive de cărţi, implorând, în acea zi, se nimerise să economisească puţină benzină, astfel încât coborâse cu Chevroletul în centru. I le cumpărase pe toate pe o oca de făină. Acum răsfoia paginile la întâmplare, aşteptând ca sergentul german să-l

cheme. La un moment dat, luă o carte cu coperţi moi, care fuseseră cândva albe. O ţinu în mâini, apropiindu-se de lampa biroului, ca să vadă mai bine: losif Eliyia, *Poezii,* Salonic, 1938. Deschise la prima pagină şi citi în partea de sus: „Biblioteca «Bene Berith», nr. 2. Adunate de I.K. Zografakis”.

Se apropie de sobă şi aranjă puţin lemnele. Aduse din bucătărie un vas de tablă cu câteva boabe de năut şi-l aşeză pe fierul încins. Făcea des asta când nu putea să doarmă, ca să aibă ce ronţăi în miez de noapte.

Turnă restul de uzo în pahar şi se aşeză la birou cu poeziile lui Eliyia. Citi mai întâi introducerea. Poetul murise cu unsprezece ani în urmă; pierise tânăr, foarte tânăr, răpus de tifos. Începu să răsfoiască paginile, citind la întâmplare:

Muză, soră
Cu pasărea pustiului ce noaptea veghează şi plânge Semeni, suflet al meu. Trecu, se duse râsul de aprilie; Aud un cântec trist şi lacrima-ţi ce pe obraz se scurge, Iar soarta-ti, într-un ungher, îngână aceeaşi melodie.
[...]
Blestem asupra celui ce va spune, Viaţă, că nu te-am iubit,
Apă de roze-a Plăcerii, al desfătărilor izvor!
Blestemat fie cel ce va spune că înfocat n-am tânjit
Dulceaţa să-ţi privesc şi mana sânului să-mi fie dor!

În răstimpuri, auzea camioane trecând pe drum. În unele seri, nemţii păreau agitaţi, poate pentru că armata avea exerciţii nocturne sau poate că pregăteau ceva grandios, despre care locuitorii Salonicului aveau să afle din ziarul *Noua Europă,* plătind doar o sută de drahme.

Era trecut de miezul nopţii când, copleşit de tristeţea pătrunzătoare a lui Eliyia, Girdot auzi paşi în dreptul uşii. Se ridică fără să aştepte sunetul soneriei şi privi pe fereastră către intrarea din faţă. Sergentul locotenentului Krause era afară şi se pregătea să sune. Deschise fereastra şi-l întrebă în franceză dacă era gata să-l primească. Sergentul, drept răspuns, îi arătă vila. Girdot înţelese că putea să se ducă.

În trei minute fu afară. Îi era puţin frig, ca şi cum urma să se îmbolnăvească. Casa ei se afla la o sută de metri de-a lui; unele odăi erau luminate, altele nu, la fel ca atunci. Pământul dintre copaci era tare, bătătorit, iar acolo unde cădea lumina încă se mai distingeau crestăturile lăsate de dinţii buldozerului. În urma lor rămăsese un loc gol, acolo unde se aflau odinioară căsuţa şi fântâna secată, acum împrejmuită cu pietre, ca să iasă în evidenţă. Venea o adiere dinspre golf, mişcând frunzele copacilor de parcă ar fi spus ceva în

acordurile brizei, voind cu tot dinadinsul să risipească negurile nopţii. Era, într-adevăr, ceasul acela când vântul sufla de obicei dinspre ţărm şi făcea frunzele să se clatine – la fel ca atunci.

La intrare, acum era arborat steagul roşu cu svastică. Se opri în loc, aşteptând instrucţiuni de la sergentul care mergea înaintea lui. Acesta îi făcu semn să aştepte în prag. Cât stătu în picioare, începu să cerceteze cu privirea relieful uşii de lemn. Rama avea aceeaşi culoare; meşterii germani, se pare, schimbaseră doar geamurile sparte.

Îşi întinse puţin gâtul, încercând să descopere mirosul din casă, din măruntaiele ei – era curios dacă avea să fie la fel. Într-o după-amiază din anii aceia, în timpul uneia dintre plimbările lor lungi la Marele Karabournou, îi spusese că fiecare casă are propriul miros, iar acesta era întotdeauna diferit. Nu-i uşor să descrii în cuvinte cum anume miroase în fiecare casă. Îi recunoşti mirosul între altele; dacă-ţi este familiar, desigur, dacă-l ai înmagazinat în memorie. „Casa ta, îi spusese atunci, „miroase a piersici japoneze ce aşteaptă să se coacă în fructieră şi a dantelă proaspăt netezită, care încă păstrează căldura fierului de călcat”. Mirza izbucnise în râs şi, strângându-i braţul, se aplecase deasupra lui.

Sergentul apăru în uşă şi îi făcu semn să-l urmeze. Lefteris intră cu speranţa de a regăsi acel miros, însă întâlni doar un iz de terebentină şi de parchet. Casa ei avea mirosurile obişnuite de după orice jaf sau viol: vopsea, tencuială şi lac. Nu mai era casa ei, era un serviciu al armatei. În fiece birou în care intrai, puteai simţi mirosul păturilor de lână şi al detergenţilor folosiţi pentru uniformele spălate şi călcate ale ofiţerilor.

Simţea toate aceste mirosuri fiindcă, după cum avea să afle puţin mai târziu, colonelul Meisner era un opozant fanatic al fumatului şi-l interzicea în orice spaţiu al vilei. Dacă nemţii şi-ar fi aprins ţigările înăuntru, casa ei ar fi mirosit altfel, ca biroul lui Alperen Bey de atunci sau ca răsuflarea vizitiului care sforăia lângă el în fiecare seară.

— Dragă domnule Girdot, cât mă bucur să vă văd!

Locotenentul Krause stătea la capătul coridorului de la parter, în faţa ferestrei care acum era închisă cu obloane bine ferecate. Era în picioare acolo unde, pe vremuri, în zilele însorite, camerista scotea mâna afară ca să scuture venele pămătufului de praful care dansa nebuneşte în lumină.

— Domnule locotenent Krause, iată-mă, aşadar! Părea voios, binedispus şi, mai ales, lipsit de griji.

— Vă rog să-mi permiteţi, domnule Girdot, să-ncep de

îndată turul!
— Mă întreb de ce nu l-am început deja, îi răspunse el zâmbind.
În acelaşi timp, îl cuprindeau gânduri negre şi se tânguia pe dinăuntru, căci, împins de o soartă întunecată, îşi lăsase deoparte nu doar adevăratul nume, originile şi ţara, ci şi un noian de amintiri. Era obligat să se arate surprins şi entuziasmat chiar în clipa în care un străin încerca să-i prezinte propriul trecut.
— Să începem mai bine de sus, îi spuse, îndreptându-se către scara de lemn în spirală, care scârţâi îndată sub cizmele lui.
Urcă şi el la etaj, unde trăise mult mai puţin, e adevărat, căci majoritatea întâlnirilor aveau loc jos, în biroul beiului şi în bucătărie. Etajul de sus era înconjurat de o reţea dificilă, de care nu era uşor să treci. Era situat în ecoul religiei lor, în murmurul tradiţiei musulmane care se întorcea aidoma valului ce-l născuse. Sus era gineceul – un loc inaccesibil. Era etajul cu odaia în care murise mama ei, micul apartament cu terasă din turnuleţul care făcea vila să fie deosebită. Era compus din odaia cameristei, o altă odaie de serviciu şi, cu vedere la căsuţă, odaia ei mare, în care se afla pianul, un obiect original pe care-l avea doar conacul lui Alperen Bey.
— Cele mai multe uşi sunt încuiate. După cum vă puteţi da seama, nu putem intra, fiindcă sunt pline cu dosare şi documente. Nu uitaţi că de aici coordonăm o mare parte a rutelor feroviare din Balcani. Uitaţi-vă, totuşi, prin acele două uşi deschise şi, mai ales, ridicaţi privirea să vedeţi tavanele pictate.
Îşi înălţă capul şi-şi compuse pe chip întreaga expresie a unei uimiri prefăcute şi a unei admiraţii spontane faţă de ceea ce vedea. În realitate, era copleşit de emoţie, căci reîntâlnea acea frumuseţe pierdută în urmă cu douăzeci şi cinci de ani.
— Vă mărturisesc că nu mi-aş fi putut închipui aşa ceva, domnule locotenent. Imaginaţia mea se dovedeşte a fi cu mult mai prejos faţă de realitate.
Înaintă spre locul unde era sigur că se afla odaia ei; uşa era întredeschisă, iar înăuntru lumina era aprinsă. Intră cu privirea plină de dorinţa de a-i vedea din nou pianul; înapoia lui simţea răsuflarea locotenentului Krause.
— Daţi-mi voie, îi spuse locotenentul, împingându-l uşor într-o parte. Aici trebuie să aprind toate luminile. E cea mai bună cameră de la acest etaj, atât ca orientare, cât şi în ce priveşte picturile de deasupra capetelor noastre. Vă rog doar să nu atingeţi nimic. Este biroul comandantului nostru,

colonelul Meisner.

Îl văzu aşezat în acelaşi colţ unde şi-l amintea, între cele două ferestre mari. Avea lemnul în culoarea mierii, ca atunci, iar scăunelul lui era acoperit cu aceeaşi piele; doar că acum pe el, pe un şervet alb, trona un vultur de bronz, de prost gust, al Reichului.

— Comandantul dumneavoastră cântă la pian, domnule locotenent?

Krause se apropie şi, aplecându-se conspirativ la urechea lui, şopti:

— E un necioplit. Ştie doar să se impună, iar singura lui calitate e relaţia directă cu Cancelaria. E austriac, originar din regiunea unde s-a născut Führerul, şi, spre norocul lui, a crezut devreme în el, fiindu-i alături încă din primii ani, când mergeau şi ţineau discursuri prin berăriile din München. De multe ori s-a umflat în pene că Führerul l-a lăudat public pentru că e unul dintre puţinii ofiţeri care detestă ţigările. Din acest motiv, după cum aţi observat, nu se simte niciun iz de tutun în toată clădirea, iar eu v-aş ruga să nu uitaţi asta câtă vreme vom savura coniacul pe care vi l-am promis.

Începu să coboare primul pe scara în spirală, iar Girdot îl urmă, putând să-i vadă doar ceafa tunsă scurt, înroşită de soarele toamnei în timpul lucrărilor în aer liber.

Din întâmplare, Krause lucra în încăperea unde fusese biroul lui Alperen Bey, acolo unde discutase cu Lefteris ani buni, unde plănuiseră afaceri şi tranzacţii.

— Am găsit şi nişte piese de mobilier, pe care le-am păstrat: biroul, acele două fotolii şi dulapul cu vitrină pe care-l vedeţi vizavi. N-am găsit deloc corpuri de iluminat, piese mici de mobilier sau articole de birou – nimic de genul acesta. E limpede c-au luat cât au putut duce şi încărca pe vapoare. Însă, din câte am citit în nişte documente mai vechi, Turcia impusese o limită de greutate pentru repatriaţi. Apropo, unde s-au dus cei mai mulţi dintre ei, domnule Girdot?

— De unde să ştiu eu, locotenente? Poate la Smirna, după incendierea cartierelor greceşti şi armeneşti, poate la Constantinopol sau la Ankara… mulţi musulmani au mers în împrejurimile ei. De ce răscoliţi trecutul, locotenente? Sunt poveşti triste.

Lefteris se aşeză într-un fotoliu, iar Krause, la birou, în faţa lui. Locotenentul n-avea barbă, era tânăr şi, spre deosebire de bătrânul Alperen, vorbea fără ocolişuri, iar ochii săi albaştri aveau o limpezime teutonică. Celălalt, fostul locatar, avea o minte complicată, plină de galerii şi ascunzişuri. Trăise în lumea bună, cunoştea descendenţi ai caselor regale, însă

purta în el şi o violenţă tainică, subterană, care ştia să-şi schimbe culorile precum spinarea unei şopârle, ascunzându-se.

Turnând coniacul în paharele de cristal, Krause îi povesti despre cât de multă treabă aveau la serviciul lor, despre marea importanţă a sectorului transporturilor într-un război, dar şi despre faptul că, din păcate, la Berlin nu înţelegeau pe deplin problema. Făcu o referire şi la Frontul de Est, unde, în opinia lui, aveau să se vadă clar deficienţele în organizarea transportului pe câmpiile vaste. Deodată se opri, dându-şi seama probabil că vorbise destul despre chestiuni militare, preferând, de aceea, să audă de la Girdot impresiile despre vilă.

— Aţi scos-o la capăt cu acel schelet, locotenente?

— Vă informez că nu, dar să nu credeţi c-am avut timp să ne ocupăm serios. Niciunul dintre vecini nu părea să ştie ceva, aşa că dosarul a fost clasat. Când aştepţi misiuni importante în următoarele săptămâni, venite direct din inima Reichului, nu mai ai timp să te ocupi de-un sac de oase. Nu ştiu ce religie avea decedatul – sau, mai degrabă, victima, căci semnele de pe craniu dovedesc crima fără îndoială. Noi am avut grijă să chemăm preotul ortodox de la Biserica Înălţarea Domnului, ca să citească două rugăciuni înainte de a preda osemintele.

— Sunteţi exemplari, dragul meu Rainer! Chiar cred asta!

În vreme cei vorbea, îşi aminti că Alperen Bey stătea pe scaunul acela când el, Lefteris Zevgos, intrase în odaie istovit, purtând pe el semnele marelui incendiu. Beiul îl îngrijise, cerând slujnicei să-i aducă haine şi mâncare. Oare ce mersese prost, încât beiul nu devenise niciodată socrul lui afectuos, aşa cum îşi dorise să se fi întâmplat?

— Vă spuneam că, deşi suntem copleşiţi de muncă şi, de multe ori, e necesar să rămânem peste noapte, ca astăzi, avem şi alte belele pe cap.

— Cum ar fi?

— Colonelul, pentru a le face pe plac superiorilor, uită adesea de nevoile serviciului. Acum câteva zile m-a însărcinat cu un caz despre care nu ştiu nimic, cu toate c-a fost programată o întâlnire. Unii de la Comandament, evident cu funcţii importante, i-au telefonat, cerându-i să acordăm atenţia cuvenită solicitărilor unei doamne, care vrea să ne ocupăm de chestiuni care cer o abordare delicată. Vă obosesc cumva cu problemele mele?

— Dar vă rog, continuaţi!

— O doamnă, care, se spune, are legături cu nişte

diplomaţi, revendică vila în care ne aflăm, iar noi trebuie s-o ascultăm cu atenţie, fiindcă nu vrem să dăm impresia autorităţilor din ţările neutre că luăm averi cu japca. Sunetul unei maşini de scris era singurul sunet care răzbătea din biroul alăturat. Îl vedea pe locotenent deschizând şi închizând gura, dar nu-l mai auzea. Simţea cum îl cuprinde ameţeala; izbuti, totuşi, să articuleze câteva cuvinte:

— Spuneţi-mi despre această doamnă!

— Nu vreau să vă obosesc cu problemele mele. În fine, respectiva doamnă susţine că s-a născut şi a crescut în această casă. Rămasă orfană de mamă, trăia aici doar cu tatăl ei, care nu era un om oarecare, ci consilier al sultanului. A sosit acum câteva zile de la Constantinopol, împreună cu doi avocaţi, şi are convorbiri telefonice directe cu ambasada lor de la Atena. Cere autorităţilor să i se cedeze casa; spune că am rechiziţionat-o ilegal şi arbitrar.

— Aveţi o întâlnire programată cu ea?

— Da, poimâine, în acest birou. Ştiţi, domnule Girdot, chestiunile juridice sunt un coşmar pentru mine. Va trebui să aranjez cu doi-trei colegi mai bine informaţi să stea lângă mine, ca să putem ajunge undeva cu discuţia.

— La ce oră aveţi întâlnirea?

— La şapte seara. De ce întrebaţi?

Zâmbi şi ridică paharul, sorbind restul de coniac.

— Ca să fiu acasă, peste drum, dragul meu, şi să vă trimit gânduri de încurajare. Ce-i Wehrmachtul în faţa unei femei? Asta-i doar o bagatelă, adăugă şi râse din nou cu dezinvoltură.

— De-aş avea şi eu puţin din prospeţimea dumneavoastră, dragă Girdot! spuse locotenentul Krause, scoţând un oftat.

Puţin mai târziu, acasă, învelit cu două pături pe canapeaua din birou, vorbea singur, încercând să-şi interogheze destinul.

Apartamentul de la ultimul etaj

Al şaselea stasimon

Se opri din nou ca să-şi recapete ritmul respiraţiei, când, pentru o clipă, în liniştea nopţii, i se păru că aude liftul. Bău o gură de apă şi îşi ciuli urechile. Ceasul de la mână, cu brăţara udă de sudoare, arăta patru şi zece. Girdot, dinaintea lui, se afla undeva între somn şi veghe. Din bucătărie se auzea un robinet picurând; stropii cădeau pe o tavă sau pe nişte farfurii stivuite.

Avea să le spele pe toate dimineaţă Korina, care între timp se dusese la culcare. Orestis o privise o clipă pe furiş, când se ridicase să meargă la baie. Cearceaful ei, împânzit cu flori

colorate, îi alunecase de pe trup, dezvăluindu-i formele ispititoare în penumbra dormitorului. Aerul mirosea a săpun, dar şi a fum de la spirala împotriva ţânţarilor, care ardea afară, în dreptul uşii de la terasă. Se opri puţin şi o cercetă cu jind – un fruct al verii ce se cocea zi după zi în fructiera acestei case mari, aşteptându-l. La una dintre următoarele lui vizite avea s— O invite să iasă împreună. Poate vor merge chiar să înoate, într-o zi când Korina avea liber.

Liftul se opri la etajul lor, facându-l pe Girdot să-şi schimbe

expresia de pe chip. Auziră cheia în broască, iar apoi plasticul izolator al uşii de la intrare târându-se pe mozaic.

— Îl ţineţi treaz la ora asta! Aţi înnebunit?

Girdot se ridică în capul oaselor pe canapea.

— Înainte să vă aud vocea, v-am recunoscut parfumul, doamna Jeni, îi spuse el cu emfază.

— Nu-i vreme de glume! Ce oră mai e şi asta?!

Îi aruncă o privire aprigă lui Orestis, de parcă el era vinovatul.

— Bună seara, doamna Jeni, îi răspunse el, înclinând uşor capul.

— Ce mă tot iei cu bună seara, Orestis? De ce nu doarme? Crede că mai are douăzeci de ani?

Adevărul e că nimeni nu înţelesese până atunci de ce Girdot angajase o franţuzoaică pe post de intendentă – întâi de toate, nimeni nu dăduse, desigur, o justificare satisfăcătoare pentru necesitatea unei intendente. Doamna Jeni trăia de ani buni în Grecia, însă accentul ei o trăda.

— Sunteţi nervoasă, draga mea Jeni, comentă Girdot.

— De ceva vreme am văzut lumină de peste drum şi am tot aşteptat să se stingă...

— Ce mai face nepotul dumneavoastră?

Nu-i răspunse, ci doar se apropie să-i îndrepte pernele de la spate.

— Unde-i Korina?

— A adormit, răspunse Orestis, care nu voia să pară o statuie mută.

— Cum să n-adoarmă biata fată?! Stă-n picioare de azi-dimineaţă! Voi de ce nu mergeţi la culcare?

— Dragă Jeni, Grecia s-a eliberat de dictatură acum mulţi ani. De ce insistaţi să ne-o amintiţi?

— La inteligenţă staţi bine, Eugène, în rest nimic! Câte ţigări aţi fumat? Miroase îngrozitor aici!

— Fumez din 1914, mi-e imposibil să mă las.

— Orestis, ce-i citeşti?

— De data asta, cartea mea, cea pe care chiar el mi-a comandat s-o scriu în urmă cu multe luni. Ştiţi la ce mă refer, căci ne-aţi mai auzit vorbind despre asta.

— Ai scris-o, în cele din urmă? Viaţa lui preschimbată în roman... Nu ştiu cum să-i spun în greacă, un *roman d'aventures,* aşa ceva... Aşadar, a sosit vremea? Dar de ce n-ai venit dimineaţă, pe lumină?

— A insistat mult să fie după-amiază încolo, îi răspunse, făcându-i în acelaşi timp semne de scuze pentru că nu izbutise să evite situaţia.

— De ce-ai insistat, Eugène, să vină băiatul seara?

Girdot scoase tabachera pe care o ţinea ascunsă între cele două perne ale canapelei. Extrase pe pipăite o ţigară şi o aprinse iute-iute, înainte ca cineva să apuce să-l dojenească.

— Pentru că..., răspunse el sudând fumul afară, pentru că mă temeam că-n seara asta o să mor, de-aia!... Acum două zile mi-a spus la telefon ca terminat cartea, iar apoi a plecat în Halkidiki, de parcă plajele nu puteau să existe fără mutra lui! Azi la prânz s-a întors, fiul risipitor...

— Cum ţi-a venit ideea c-o să mori? îl întrebă în timp ce-i punea încă o pernă la spate.

Girdot, după ce se lăsă din nou pe spate, ridică din umeri şi sorbi din nou fumul atât de râvnit.

— Pur şi simplu aşa am simţit, scumpa mea!

— Încetează, e şi Orestis de faţă!

— Parc-aş fi auzit o voce care-mi spunea: „Lefteris, în seara asta, gata, îi predai arhanghelului cartea de identitate şi apoi zbori!”

— Prostii! Îi răspunse, ridicându-i picioarele cu mişcări hotărâte şi aşezându-i-le pe un scăunel.

— Jeni, scumpa mea, eram nerăbdător s-aud ce fel de carte ieşea din curva mea de viaţă.

— Mi-ai spus că vrei să ascult şi eu.

— Îmi amintesc asta, dar nu mai rezistam, nu mai puteam să te-aştept. Trebuia să se întâmple în seara asta, iar tu aveai de mers la fiul şi la nepotul tău. Eu doar la arhanghel am de mers...

— Nu-ncepe iar, Eugène, te rog!

Orestis o privea, adâncit în fotoliul său. Doamna Jeni era un fenomen în orice avea legătură cu corpul şi cu mişcările ei. Din nişte discuţii mai vechi, calculase că avea cam aceeaşi vârstă cu Girdot, însă, dacă o vedeai mergând pe jos către casă sau trebăluind, cu greu îi dădeai mai mult de şaizeci şi cinci de ani. Era limpede că avea în spate o viaţă sănătoasă; de altfel, asta se vedea clar: o siluetă subţire, un pas măsurat

şi o forţă musculară remarcabilă. Era ultima intendentă de pe Bulevardul Exohes şi prima şi singura de pe Vasilissis Olgas, într-un apartament de la ultimul etaj, de pe a cărui terasă se vedea în fiecare dimineaţă marea.

Doamna Jeni avea un apartament în aceeaşi clădire şi petrecea multe nopţi acasă la Girdot, atunci când era nevoie să ajute personalul. În această casă imensă, cu zeci de glastre şi butoaie cu copaci pitici, îşi petrecea cele mai multe ceasuri ale zilei, pe restul dedicându-le nepotului de peste drum. Nora ei era asistentă medicală şi avea gărzi de noapte de mai multe ori pe lună. Doamna Jeni era o bunică exemplară, intendentă şi gospodină, însă cel mai mult semăna cu o replică a doamnei Girdot, cu efigia unei femei imaginare, cu năluca unei soţii care nu existase niciodată. Era mai mult decât sigur că, atunci când arhanghelul tot mai des aşteptat de Girdot avea să ia în mână cartea de identitate a acestuia, pe ea avea să scrie „necăsătorită

— Aveţi de gând să staţi până-n zori, Eugène? îl întrebă sever.

— De ce nu, dragă Jeni? De altfel, de mulţi ani nu mai fac diferenţa între zi şi noapte.

— Nu deveni melodramatic, *mon chéri,* nu ţi se potriveşte!

— Femeie neînduplecată, de ce nu te aşezi şi tu să asculţi? Asta-i noaptea pe care-o aşteptam! O s-o poţi simţi vreodată? Nu vrei să afli ce vorbeşte Girdot cu nemţii şi cum îi bate inima pe măsură ce se apropie sfârşitul acelui an? Intrăm în 1943. Orice-ar fi, *ma chérie,* aşază-te! Asta-i noaptea, crede-mă! Îi cer eu lui Orestis să te lase să stai. Unde erai în anul acela, Jeni? Trebuie să-mi reaminteşti la un moment dat, căci am început să uit.

Nopţi la „Gortys

„Mâinile ei... oare cum arată acum mâinile ei?”, se întreba Lefteris. Auzise că pe măsură ce oamenii îmbătrânesc, li se măreşte nasul. Să se întâmple oare la fel şi cu degetele? însă ale ei erau deja lungi şi subţiri! Le priveai şi te întrebai oare ce făceau, cum trăiau, unde-şi aveau cuibul în ceasurile când nu cântau la pian? Cum arătau degetele Mirzei după douăzeci şi cinci de ani? Mai coseau, mai brodau? Făcuseră oare pui, nişte degeţele pe care să le ţină strâns pe străzile vuitoare sau să le încleşteze cu nelinişte înainte de a le da drumul pentru întâia oară la şcoală, acolo, în celălalt loc numit Turcia?

Oare cum îi erau chipul, capul? Picioarele ei de bună seamă că scăpaseră de botinele din vremea aceea; purta, probabil,

pantofi cu toc sau balerini cu barete pe sub fuste lungi. Ochii îi erau, fără îndoială, aceiaşi, căci ochii nu se schimbă niciodată. Rămăseseră pesemne aidoma măslinelor, ochi ai lui Hristos, cochilii întunecate, obsidian modelat ca nişte picături, lacrimi negre, abanos umezit – ochii ei, mereu aceiaşi. Gâtul poate avea riduri acum, era acoperit până sus ca şi altădată şi de necucerit, cu un nasture drept strajă. Urechile îi erau, probabil, ascunse sub păr sau poate chiar sub iaşmac. Vocea ei...

După-amiază avea să păşească din nou pe treptele vilei. Răsăreau zorii zilei ei. Deja de două zile Lefteris nu se gândea la nimic altceva şi poate că de aceea şi izbucni în lacrimi la un moment dat, profitând de luxul pe care-l oferă singurătatea şi odăile cu uşile închise.

În ziua dinainte nu merse la fabrică, ci doar se plimbă prin locuri pustii, ca să nu-l vadă cineva. Umblă ceasuri în şir pe drumurile de pământ, dincolo de Allatini, şi prin cartierele de refugiaţi. Pantofii i se umplură de noroi, ajungând să semene cu nişte purceluşi fătaţi de curând – aşa i se părea –, încât mârâi furios împotriva războiului care-l chinuia şi a propriei ursite, ghicitoarea în cărţi.

Spre după-amiază, cum începu să picure, merse acasă şi îşi schimbă hainele. În Chevrolet mai păstrase nişte benzină, avea să-l pornească după multe zile de ne folosinţă. Preferă s-o ia pe strada Nosokomeion, ca să evite privirile germanilor din parcurile de lângă Turnul Alb. Apropiindu- se de Piaţa Sindrivaniou, observă că-n dreapta drumului se făceau lucrări. Văzu nişte camioane şi nişte excavatoare săpând locul şi ridicând ici-colo munţi de pământ. Dincolo, până unde-i ajungea privirea, tot locul era presărat cu plăci groase de marmură. Îşi dădu repede seama că începuse demolarea Cimitirului Evreiesc. Îşi făcu semnul crucii fără să stea prea mult pe gânduri.

Ani mai târziu, avea să-şi amintească acel amurg profan şi să se cutremure sub povara amintirii. Îi apăreau în faţa ochilor mii de oseminte mici şi mari ieşind din nou la lumină, prinse în dinţii unui excavator. Vedea şi oasele crimei sale, readuse la suprafaţă din pântecele fântânii. Ce-i apucase pe morţi în acea iarnă, de urcau cu toţii pe scara Lumii de jos? Ce anume tulburase sufletele, făcându-le să urce?

Parcă maşina aproape de Sfânta Sofia şi se strecură pe străduţele din centru şi de la malul mării. Căuta hotelurile scumpe, „Excelsior”, „Majestic”, „Luxembourg”... Stătea pe sub streşini, căci afară burniţa, fumând şi urmărind oamenii care intrau şi ieşeau.

La „Méditerranée” avu curajul să meargă la recepţie şi să întrebe. Împinse bacşişuri cerând să vadă lista clienţilor din acele zile. Numele ei nu apărea nicăieri, iar descrierea făcută de el nu le amintea de nicio femeie cu acele semnalmente. Rugă doi angajaţi pe care-i cunoştea de mulţi ani să-l anunţe dacă au vreo veste.

Era târziu, iar interdicţia de circulaţie îl găsi departe de casă. Avea asupra lui toate documentele oficiale, aşa că nu-şi făcea griji. Înfăţişarea lui era de-aşa natură încât patrulele aveau să-l bănuiască cu greu de activităţi subversive. La nevoie, putea să-i telefoneze lui Krause.

Conduse pe Bulevardul Exohes până acasă, fără ca cineva să-l oprească. Nici de data asta n-o găsise; nu ştia unde locuieşte. Singurul lucru de care- şi dădea seama, în vreme ce străbătea bulevardul, era că acum avea răsuflarea diferită, sacadată, încât, în unele clipe, părea că avea să se prefacă într-un norişor şi o să-l părăsească, o să se înalţe, lăsându-l „ţărânii povara”[88], un om nefolositor, un leş cu capul aplecat pe volanul unei maşini şi privind strâmb către beznele din Hades.

Aşa îşi petrecu ziua dinainte, cutreierând singur, urmat de gânduri ca de un roi negru de albine. Astăzi Krause avea s-o întâlnească pentru chestiunea vilei. Îşi dădu seama că locotenentul se trezise cu noaptea în cap. Mai întâi, auzi sunetele scoase de pântecele lui, apoi apa curgând vreme îndelungată – casa fu inundată de un miros îmbătător de săpun parfumat. De când Krause se instalase în casa lui, etajera băii, cea din faţa oglinzii, se umpluse cu preparate cosmetice şi cu săpunuri.

Girdot lăsă impresia că dormea încă şi nu ieşi în salon ca să-l salute. Deschise uşa biroului abia după ce, din spatele draperiei, îl văzu traversând strada şi intrând în vilă. Părea foarte grăbit; ziua se anunţa pentru el plină de semnături şi de hârţogărie: itinerare de tren, întreţinerea liniilor şi a vagoanelor, camioane, aprovizionare, întreţinerea staţiilor – o lume întreagă, iar deasupra cupolei acestui univers, colonelul Meisner, cel care folosea vechiul ei pian drept suport pentru farfurii cu resturi de mâncare.

Luă Chevroletul şi merse în centru, ca să-şi petreacă cumva timpul şi să nu se mai gândească. Unele vitrine, în vederea Crăciunului, încercau să ascundă lipsa de bunuri recurgând la stocuri anoste şi la ornamente de sărbătoare vechi, din vremurile fără război. În încercarea disperată de a crea o atmosferă festivă, aprinseseră câteva lumini în plus şi atârnaseră îngeri decupaţi din carton colorat, iar alături de ei

agăţaseră crengi împodobite cu ghirlande şi funde. Lefteris se plimba leneş, căscând gura la ele; nu se grăbea să ajungă a fabrică. De altfel, nici acolo nu era de lucru; maşinile stăteau mute de săptămâni întregi.

Era a doua iarnă în care se vedea svastica fluturând pe Turnul Alb. Măcar vremea părea că n-avea de gând să aducă atâta ger ca anul trecut, când oraşul fusese blocat în gheţuri până în martie. Chiar şi foamea parcă se mai potolise puţin, căci în zori nu se mai vedeau cadavre pe străzi.

Se opri în faţa unui magazin de pe Ermou şi zări un ceas mare cu cuc, aşezat la loc vizibil în vitrină. N-avea preţ pe el, semn că totul era negociabil. Căsuţa aceea cu ţigla roşie şi cu acoperişul înclinat îi aminti de zilele petrecute în Europa, la Paris şi la Anvers. Într-un colţ al vitrinei zări lipită steaua galbenă a lui David. Împinse uşa, auzind clopoţelul care-i anunţa sosirea. În faţa lui apăru un negustor palid, cu barbă albă şi cu cămaşă de aceeaşi culoare. Avea mijlocul prins într-o vestă neagră şi groasă. În magazin nu exista încălzire; îţi dădeai seama de asta imediat, după umezeala groasă care-ţi pătrundea în nări – aceeaşi care înverzise pereţii.

Intră în vorbă ca să-şi omoare vremea. La început, bătrânul părea cam lipsit de chef, însă, având în sânge tradiţia mai multor secole de comerţ, îi făcu în cele din urmă hatârul. Vorbiră despre multe, dar şi despre ceasul cu cuc din vitrină, care fusese adus în urmă cu cinci ani din Bavaria şi stătuse agăţat într-un conac de pe chei. Fusese vândut iarna trecută pentru o căldare de porumb. Ajunsese în mâinile lui chiar de la speculant, căruia îi plătise pe loc cinci lire de aur.

— O mişcare greşită, domnule, dar aşa-i în negustorie, iar acum îl am aici şi se umple de praf. Cine mai vrea s-audă ora bătând mereu? Aici încercăm cu toţii să fim uitaţi. Pe noi ne alungă-n Polonia şi numai unul Dumnezeu ştie dacă o să ne mai întoarcem. Vi-l dau pentru o liră, altfel o să-l macine subsolul şi umezeala. Gândacii nu ştiu cât e ceasul, domnule, iar ceasornicul va amuţi în cele din urmă.

Girdot zâmbi trist. Moşul evreu era resemnat, copleşit de dezamăgire. Îl întrebă şi despre mormintele evreieşti.

— Aş vrea să ştiu, pe noi, cei care mai suntem în viaţă, unde o să ne- ngroape? Mă tem, nobile domn! Când ne va sosi timpul, vântul care-o să împrăştie frunzele de pe mormântul nostru o să fie cel al Poloniei? S-a dus pe apa sâmbetei Salonicul! Acum dărâmă cimitirul de parc-ar fi grajduri, şi-l răscolesc. Secole de rugăciuni şi de învăţătură, sculpturi şi inscripţii, întregul Talmud scris verset cu verset pe marmură! Astăzi, nobile domn, excavatoarele şi camioanele sunt cele

care sărbătoresc.

— Împachetează-l, îi spuse vârându-şi mâna în sân şi scoţând o liră din punguţa atârnată de gât.

Ieşi cu ceasul împachetat în hârtie groasă şi legat cu sfoară. Dacă ar fi fost alte vremuri, ar fi râs, căci înainte de război în astfel de hârtie se înfăşurau alimentele care lăsau urme de grăsime. Aruncă ceasul pe bancheta din spate a maşinii şi porni către fabrică.

Poarta era încuiată şi, deşi avea propria cheie, bătu de două ori cu putere în lemnul noduros, ca să vadă dacă paznicul era la locul său. Trecu un minut până să-i deschidă, după ce mai întâi întrebă de două ori cine e. Paznicul era un refugiat bătrân din Cappadocia, care, atunci când pusese pentru prima oară piciorul în Salonic, ştia foarte puţină greacă. Fără copii şi rămas văduv de mulţi ani, trăia la fabrică, în căsuţa din curte, având grijă de ţesătorie zi şi noapte pentru o bucată de pâine cu brânză şi o sticlă de rachiu. „Gortys” şi el deveniseră una. Muncitorii îl luau peste picior, spunându-i că era timpul să înceteze să vorbească pe limba lui osmanlâie şi să înceapă să latre.

— Ce mai e nou, Iordanis?

— Nimic, şefule.

— Ne-am ruinat de tot.

— *Yazik,* şefule.

— Ce vrea să-nsemne asta, măi?

— De păcat, sau cum se zice...

— *Yazik,* ce păcat, că bine zici! Îi răspunse. Ai grijă de maşină, mă duc în birou.

Toată curtea mare a fabricii „Gortys”, care fremăta de viaţă odinioară, acum era un ogor pustiu, acoperit cu buruieni arse de chiciura iernii. Asfaltul care ducea spre şopronul larg, rămas nefolosit multe luni, începuse puţin câte puţin să se subţieze, preschimbându-se, din cauza ploilor, într-un drum de pământ. Alese o cheie din mănunchiul pe care-l purta în buzunar şi descuie lacătul cel mare.

Când intră, auzi un fâlfâit de aripi. Paşii îi răsunară pe ciment şi speriară câteva păsări, făcându-le să zboare până la lucarne. Trecu pe lângă maşinile mute; unele dintre ele încă mai emanau mirosul greu al ultimei ungeri. Peste tot mirosea a fire de aţă umede şi a fier. Merse mai departe. Răsuflarea i se distingea în lumina ce venea dinspre lucarnele mari ale acoperişului înalt. Urcă scările cu pas lent, ascultându-şi ecoul pantofilor.

În acea după-amiază, îşi dădea seama mai bine ca oricând că, dacă nu se hotăra, dacă nu făcea o mişcare, chiar şi

riscantă, era rândul lui, după Junkermann, să devină strigoiul fabricii „Gortys”. În ambianţa fabricii şi-l amintea mai des; acolo îl vedea şi mai clar pe Vasia cum se opreşte în dreptul fiecărei maşini şi le vorbeşte muncitoarelor cu acea privire diabolică plină de dorinţa amorului.

Intră în biroul său cu un simţământ ciudat, cu un vuiet în urechi şi cu o uşoară ameţeală, în vreme ce în nări îi pătrundea mirosul acela greu de colonie şi de ţigări egiptene. Se opri lângă geamul mare ce dădea înspre câmpuri, când i se păru că îi aude vocea. Vorbele lui miroseau a coniac... Vasia venise din Lumea de jos ca să-i spună ceva.

— Tu nu eşti evreu, Vasia! strigă. Ei urcă aici zilele astea fiindcă le sunt distruse mormintele. Auzi, Vasia? Evreii! Şi mortul meu, fiindcă i-au răscolit mormântul, i-au tulburat fântâna. Tu ce motiv ai?

Atunci parcă mai auzi un murmur; un târşâit de sunete prinse ca într-o horă dintr-un capăt în celălalt al biroului îngheţat. Vocea mortului era acum mai clară şi-i spunea că şi el ucisese cândva un evreu, în Herson – pentru bani...

— Ce cauţi aici, Vasia? Nu-i locul tău aici! Totul se destramă. De ce-ai venit?

Vorbea singur, tare, cercetând totodată cu privirea neliniştită fiecare scobitură şi ungher al biroului. Nu voia să-i vadă pe undeva craniul vorbindu-i, deschizând şi închizând gura fără gingii, fără buze. Voia să şi- l amintească cu pielea roşie de la băutură, fierbinte de la flăcările amorului cu Hrysanna...

— Fugi, Girdot!

Se opri în loc, nefiind sigur că auzise bine.

— Fugi, Girdot! Fugi! Fugi!

Se înfioră, însă fără teamă, căci ţinea la Junkermann. Tremură ca de la un frig banal şi inofensiv – un simplu fior în faţa necunoscutului, a vieţii de apoi.

Îşi luă pălăria în mână şi, livid, închise uşa biroului în urma lui. Coborî scările grăbit, îndreptându-se spre ieşire. Acum i se păru că aude maşinile în funcţiune. Răsuflarea îi deveni greoaie, ca şi cum nasul şi gura i se umpluseră cu scame de bumbac. Păsările continuau să bată din aripi sus, lângă lucarne.

— Fugi, Girdot!

Ieşi în curte răsuflând greu şi se îndreptă către poarta de la intrare. Iordanis îl privea cum vine spre el încruntat. Brusc, directorul fabricii „Gortys” îi aruncă toate cheile fabricii, pe care până atunci le ţinuse strânse în pumn. Portarul le prinse în aer şi se luă după el, îngrijorat. Girdot deschise portiera

Chevroletului şi intră.

— Unde să las astea, şefule? îl întrebă, aplecându-se spre geam.

— Dă-le liliecilor! Îi răspunse şi acceleră maşina prin noroi.

Conducea prin oraş simţindu-şi sudoarea pe piele. Un capitol al vieţii sale se încheia, iar altul avea să înceapă odată cu apariţia cucului ce vestea ceasul acela al serii: şapte!

Intră în casă cu pachetul de la magazinul evreului. Se gândi că ar putea fi un cadou pentru ea şi, totodată, un simbol, o amintire a timpului lor pierdut. Cucul e o pasăre solitară şi nu oboseşte să-şi trimită trilurile în pustietate. El însuşi era un cuc, un singuratic al exilului, căruia vechiul său vis îi dicta să iasă în răstimpuri şi să strige – că întotdeauna plănuise să se îmbogăţească, să devină proprietar în cartierul Exohes şi să îmbătrânească alături de ea, printre flori uscate, dantele şi romane franţuzeşti.

Intră în baie şi se spălă cu apă rece ca să-şi revină. Apoi deschise uşa micului dormitor, unde mai dormea uneori, când îşi părăsea canapeaua din birou. Scoase aşternuturile şi întinse unele curate din dulap. După care despachetă ceasul cu cuc şi-l sprijini pe două perne înfăţate într-o pânză albă, călcată. Ştia că era absurd, însă voia ca acea odaie să fie pregătită să primească musafir, dacă va fi nevoie, dacă ea îl va accepta vreodată. Făcu focul în soba din birou şi lăsă uşa deschisă pentru ca, sub efectul căldurii, dormitorul alăturat, marele salon şi chiar crăpătura aceea neagră de sub uşa închisă a locotenentului să se dezmorţească.

La şase şi jumătate îşi aprinse o ţigară şi se postă la fereastra bucătăriei ce dădea înspre vila de peste drum. O lumină galbenă scălda ghereta de pază, făcând casca soldatului să strălucească. Se lăsa ceaţa, galbenă şi ea din pricina lămpii atârnate în primul pin din curte. Stinse luminile, ca să nu se vadă de afară, şi îşi trase un scaun lângă fereastră. Afară era lumea lămpii şi a încremenirii santinelei de la poarta înaltă de fier, iar înăuntru era el, aşezat, un străjer solitar al propriului destin. Din când în când, câte o maşină spărgea în trecere liniştea străzii, în jurul orei şapte, un taxi opri în faţa grilajului de fier, iar şoferul coborî ţinând o hârtie în mână. Paznicul o luă, apoi ridică receptorul şi începu să învârtă manivela mică. Aşezat cum era, Girdot putea să vadă pe bancheta din spate a taxiului un singur pasager – era femeie, purta batic. Aşteptând ca paznicul să-şi termine convorbirea telefonică, taximetristul îi făcu acesteia un semn ca s-o liniştească. Apoi luă hârtia înapoi şi se întoarse la locul său, la volan. Bariera se ridică, iar taxiul

dispăru printre pini.

Îşi stinse ţigara în chiuvetă şi se ridică. Simţea doar o urmă de nelinişte străbătându-i trupul – restul se măcinase odată cu anii.

Ieşi pe poarta din faţă şi se îndreptă spre paznic. Avu grijă să-i facă semn cu mâna de departe, ca să-i arate de unde venea şi să-i amintească din nou că era el, cel pe care-l vedea în răstimpuri, vecinul, tovarăşul de cameră al lui Krause, unul de-al lor. Când ajunse aproape de el, îi zâmbi şi ceru să-l vadă pe locotenent. Paznicul, un băiat înalt de la ţară, clătină din cap în semn de refuz. Atunci rosti numele sergentului şi-i arătă santinelei telefonul, ca să-l sune. Paznicul oftă plictisit şi ridică receptorul. Girdot îl auzi vorbind jumătate de minut, timp în care menţionă o dată sau de două ori numele lui Krause. Era convins că sergentul, mâna dreaptă a locotenentului, avea să regleze chestiunea. După ce lăsă jos telefonul, santinela îi făcu semn să treacă prin lateral, ca să nu mai ridice bariera.

Lăsând poarta în urmă, se trezi în întunericul străveziu al curţii celei mari. Mergea acum pe sub copacii pe care odinioară îi cunoscuse unul câte unul, amintindu-şi care dintre ei avea trunchiul uşor strâmb, care scosese rădăcini deasupra pământului, care oferea umbra cea mai deasă vara şi care era cel mai îndrăgit de păsări, întinse mâna şi mângâie unul la întâmplare; era un pin, iar acele lui îi înţepară palma – o ciudă, o cochetărie ca o răzbunare tandră, fiindcă nu-i mai îngrijea. Prietenele sale, acele de pin, umezite de iarnă, îi dădură o strângere grăbită de mână şi-l lăsară să treacă.

Când se apropie de intrare, văzu taxiul oprit şi, înăuntru, pe şoferul care aştepta. Trecu pe lângă el fără să-l privească şi se apropie de uşa ascunsă pe jumătate de steagul nazist. Urcă scările în tăcere şi ajunse în coridorul de la parter. Lumina era slabă; majoritatea birourilor erau închise la ceasul acela, încuiate cu cheia. Pe culoar era aprins un singur bec, vlăguit şi el – austeritate de război. Din capăt se auzeau voci, cineva discuta. Prin crăpătura biroului de unde veneau glasurile răzbătea lumină.

Merse pe covorul lung şi îngust ce fusese întins pe întregul coridor. Păşea fără să se audă nici cel mai mic sunet, aşa cum se întâmplă adesea în vise. Sunetul paşilor era absorbit de firele dese ale covorului, pe când el se afunda cu totul în nodurile acestuia şi în propria nelinişte.

Se opri în dreptul uşii şi trase cu urechea. Vocile, care se opriseră pentru o clipă, începură din nou. Cei care vorbeau erau bărbaţi, întrerupţi în răstimpuri de un glas feminin.

Conversaţia avea loc în franceză – aşa-i spunea urechea, pe care o lipise de lemnul uşii ca să audă mai bine. Acea voce, vocea feminină, era vocea ei...

Îl auzi pe Krause spunând ceva pe un ton autoritar, mai întâi în germană, apoi în franceză. După aceea, îi ajunse la urechi un scârţâit de lemn – cineva mergea pe podea –, urmat de un răsfoit nervos de hârtii – apoi, linişte. Dacă n-ar fi plâns singur în dimineaţa dinainte, acum poate că ar fi lăcrimat. Era vocea ei! Ar fi recunoscut-o dintre mii de alte voci, dincolo de toate uşile închise.

Nu plănuise asta, însă o făcu de parcă ar fi fost în 1909, de parcă s-ar fi cocoşat din nou dinapoia acelor uşi enorme ale Vilei Allatini. În decembrie 1942, Lefteris Zevgos se aplecă din nou şi o căută cu înfrigurare, privind pe furiş prin gaura cheii. Avea patruzeci şi cinci de ani, genunchii îl dureau uneori iarna, iar trupul îi devenise rigid. Aplecându-se, îi zări spatele şi ceafa acoperită de batic. Încercă să-i găsească mâinile, măcar una... În cele din urmă, izbuti să zărească ceva. Era palma ei strângând braţul fotoliului, era Mirza, care simţea nelinişte, care se lupta pentru acea casă, pentru vechea ei viaţă şi pentru amintiri. Îşi propusese să-şi salveze arca, luptând împotriva valurilor naziste.

Se ridică fiindcă-l dureau genunchii şi se trase într-o parte, lipindu-şi spatele de zid. Vocea locotenentului se auzea acum plină de furie; îl auzea limpede cum o ameninţă. Vorbea despre îndrăzneala ei de a deranja Wehrmachtul pentru o chestiune ce fusese clasată şi despre tulburarea pe care o provocase prin intermediul ambasadei Turciei. Ea nu părea speriată, ci îi răspundea pe acelaşi ton. Când locotenentul făcu referire la originea ei evreiască, se auziră scaune trase pe podea. Inima începu să-i bată puternic la gândul că poate unii dintre germani, enervaţi, aveau să iasă pe coridor sau în curte ca să fumeze.

Hotărî să nu rişte mai mult de atât şi părăsi vila tiptil, aşa cum intrase. Se opri la poartă şi-i spuse paznicului, pe jumătate în franceză, pe jumătate în germană, că locotenentul era prins cu treabă şi că avea să treacă altă dată. Paznicul clătină din cap făcându-i semn să plece. Traversă fără să se arate grăbit sau tulburat, ştiind că germanul îl privea din ghereta lui. Jucându-se leneş cu cheile din mână, descuie uşa din faţă. Din bucătărie trecu în salon, iar de acolo merse la uşa din spate, unde odată se aflase grădina lui Sanne, iar acum se hârjoneau pisicile din cartier.

Urcă în Chevrolet şi porni motorul. Conduse încet, fără lumini, pe drumul de pământ din spatele casei şi merse să

stea la pândă la ceva distanţă de vilă. Socotea că, dacă nu apărea vreo încurcătură, taxiul avea să se îndrepte către centru. Opri motorul şi se puse să iscodească din strada laterală. În răstimpuri, treceau camioane sau Mercedesuri negre cu steguleţe roşii, care, fiind proaspăt spălate, străluceau sub luminile bulevardului. Aprinse o ţigară şi îşi aduse aminte de vocea pe care o auzise la prânz în fabrică: „Fugi, Girdot!” Oare venea dinlăuntrul său sau era cu adevărat ecoul unui suflet care-l ocrotea şi îl sfătuia de acolo, din lăcaşurile Lumii de jos? Şi ce erau acele păsări captive din fabrică, care, cuprinse de panică, se izbeau de ferestre şi de lucarne?

Gândurile i se curmară brusc când văzu taxiul coborând dinspre vilă. Porni motorul şi aşteptă. Nu exista vreun motiv de grabă, căci taxiul mergea încet, iar şoferul stătea de vorbă cu clienta aşezată pe bancheta din spate, îi lăsă să treacă şi se luă după ei, în vreme ce Bulevardul Exohes era tot mai prins în îmbrăţişarea ceţii odată cu trecerea orelor.

Centrul, ca de obicei, era mai populat; magazinele care deschiseseră dimineaţa începuseră acum să-şi coboare grilajele. Taxiul se opri la Palatul Stein. Girdot trase pe marginea drumului şi opri motorul. Ieşi fără s-o scape din ochi. Purta un palton cafeniu şi un batic crem. În mână ţinea o poşetă în aceleaşi nuanţe, în strânsă armonie cu pantofii care acum stăteau nemişcaţi pe trotuar, aliniaţi unul lângă celălalt ca o pereche de ochi. Avea un aer pierdut şi arăta de parcă n-ar fi ştiut precis unde voia să meargă. O urmărea cum îşi ţine strâns geanta, neliniştită. O doamnă din lumea bună, singură într-un oraş necunoscut, într-o piaţă cu pete roşii pe acoperişuri şi la balcoane, steagurile naziste.

Îşi strânse trendul şi îşi coborî pălăria. Voia s-o observe puţin în tihnă, s-o urmărească aşa cum făcuse şi ea, cu ani în urmă, pe vaporul ce se îndrepta spre Anvers. Voia să devină măcar pentru o clipă umbra ei în ceaţă, să-i urmărească paşii sau capul când privea la jalnicele vitrine, poşeta pe care o deschidea şi o închidea împărţind bani zdrenţăroşilor care se apropiau. Cândva, aici fusese oraşul ei, iar bărbatul cu trenci care o urmărea acum îi fusese tovarăş în vise.

Ieşi pe faleză, înaintând pe trotuar. Trecu prin faţa restaurantului „Olympos Naousa” şi coti pe străduţa din stânga, iar în scurtă vreme se opri la intrarea hotelului „Luxembourg”, gata să intre. Atunci mări pasul şi, ajungând în spatele ei, o apucă de braţ.

— Vreţi să ne plimbăm puţin împreună? o întrebă politicos, scoţându- şi pălăria.

La început, femeia îşi trase mâna brusc, căci se temuse că probabil cineva încerca să-i smulgă poşeta.

— Mirza, sunt eu, Lefteris...

Îl privi cu ochi speriaţi. Fardul gros din obraji nu izbutea să-i ascundă paloarea ce i se răspândise dintr-odată pe chip. Acum nu mai făcea nicio încercare să-şi tragă braţul, ci doar îl privea. Buzele ei, încă vopsite cu rujul de după-amiază, începură să tremure încet, iar ochii ei îl cercetau încontinuu – ochii ei...

— Hai să nu stăm în mijlocul drumului!

O prinse de braţ şi o împinse uşor. În acea clipă, drumul le fu tăiat de o familie încărcată cu valize şi boccele, cu steaua galbenă vizibilă pe haine. Se dădură deoparte cu ochii plecaţi şi aşteptară puţin. Apoi, începură să meargă împreună, păşind foarte încet. Se vedea că pe ea n-o mai ţineau picioarele.

— Îmi permiţi să-ţi ofer un ceai?

Încuviinţă din cap în tăcere. Acum putea s-o ducă oriunde voia, s-o răsucească, s-o pună să alerge, s-o pună să se aşeze pe jos sau să se întindă pe pat. O împinse delicat pe pantă în jos, către intrarea laterală a hotelului „Méditerranée” ştiind că în el restricţiile de oră nu se aplicau. Însă trebuia să găsească cât mai iute sala cea mai liniştită, ca să nu-i compromită onoarea, fiindcă pe mâna ei tremurândă se vedea clar verigheta.

Urcară la primul etaj şi se aşezară într-un salon retras de lângă fereastră. O ajută să-şi scoată paltonul şi să-şi aranjeze poşeta, mănuşile şi baticul. Era mai mult decât vizibil că-i tremurau picioarele; la fel şi mâinile, pe care i le simţi reci când i le prinse ca s-o ajute să se aşeze.

Un alt lucru pe care-l remarcă de la bun început la ea fură cele câteva fire albe deasupra frunţii. Calendarul trupului, care nu greşeşte niciodată, mărturisea că Mirza avea acum patruzeci şi unu de ani.

— Eşti bine? o întrebă tandru.

Tonul vocii lui, privirea, atenţia cu care o ajutase să se aşeze, toate arătau la el o grijă studiată, o linişte echilibrată. Adevărul însă era că un cântec de jale îl sfâşia vers cu vers pe dinăuntru.

— Mai am nevoie de un răgaz, înţelegi...

— Da, înţeleg... Ceai?

Dădu din cap că da şi se aşeză mai confortabil.

— Cum ai ajuns aici, Lefteris? îl întrebă după o scurtă vreme.

— Aici locuiesc, dar întrebarea asta-i mai degrabă potrivită pentru tine. Tu cum ai ajuns aici? Sau cred că ştiu, casa...

Vezi, încă mai ascult pe furiş...

Îşi ridică privirea spre ea, zâmbind cu tristeţe.

— Încă asculţi pe furiş? Dar sultanul a murit, dragostea mea.

O spuse prematur, fără ca el să se aştepte la asta. Un cuvânt cutremurător, cuvântul adorat, se grăbise să iasă de pe buzele ei. Voi să-i apuce mâna, să înceapă să i-o sărute, s-o muşte tandru, să şi-o strecoare pe sub cămaşă, pe pieptul lui.

— Mi-ai spus „dragostea mea”?

— Din nostalgie, scumpul meu, am vrut să-mi aud din nou vocea rostind-o. Însă...

— Însă...?

— Au trecut atâţia ani, dar încă-mi amintesc cum era să te iubesc fără motiv – din instinct. Îmi era foame de tine... acum, toţi anii aceia de demult se întorc...

— Greşit, dragostea mea!

Îl privi, căznindu-se să zâmbească.

— Ce vrei să spui?

— Anii de demult n-au plecat niciodată, au rămas aici şi ne-aşteaptă. În Exohes există un ceas care s-a oprit şi aşteaptă ca cineva să-l întoarcă.

— Am soţ şi copil, Lefteris...

Ospătarul se opri lângă masa lor, aşteptând comanda. El îi ceru să-i toarne coniac în ceai. Dacă n-aveau, orice altă băutură se găsea la îndemână.

— Înainte să vorbim despre vremurile de altădată, vreau să te întreb ceva ce nu suportă amânare. Ce ţi-a spus locotenentul? Am ajuns să-l cunosc. Vocea lui te ameninţa.

— A lovit în punctul slab, asta a făcut! Maminii[89] sunt israeliţi vechi, care-au devenit musulmani.

— Dar asta s-a petrecut acum trei secole!

— Asta i-am spus şi eu, însă mi-a răspuns că o astfel de pată nu se şterge niciodată. A mai spus şi că, potrivit legilor de la Nürnberg, sunt impură şi suspectă, aşa că...

— Totul se rezumă la denunţ, Mirza. Mai simplu, la trădare. Să ţi-o spun altfel: dacă cineva te trădează că ai rădăcini evreieşti şi le-ascunzi, greu o să scapi. Preferă să încolţească câţiva nevinovaţi decât să le scape câţiva evrei – ura lor e fără margini. Câţiva creştini de-ai noştri s-au dus şi s-au dezbrăcat în faţa lor ca să le-arate că nu sunt circumcişi şi că au căzut victime calomniei. Să nu crezi c-au scăpat... mai ales dacă e şi avere la mijloc.

— De aceea, mi-a spus locotenentul, şi a subliniat asta, să fac bine să nu mai insist pentru casa mea, altfel...

— Altfel?

Văzu că îşi scosese batista din geantă şi o ţinea în mână.
— Altfel... Aşa a zis şi a scos din sertar o stea galbenă să mi-o arate.
— Ei ştiu unde locuieşti?
— Desigur. Până azi după-amiază nu aveam niciun motiv să mă ascund.

Lefteris îşi aprinse o ţigară şi încercă să analizeze situaţia. Evenimentele luaseră o întorsătură neaşteptată.

— Nu ştii ce se petrece în ţările supuse Reichului! Turcia e-n afara războiului, însă noi vedem şi trăim toate astea în fiecare zi.

— Ce-o să facă, adică?

— O să-i trimită pe toţi în Polonia, aşa se spune. Mirza, eşti în pericol!

— Nu sunt evreică, Lefteris, iar pe deasupra, am cetăţenie turcă. Despre ce vorbeşti?

— Când o să izbucnească furtuna, crezi c-o să stea cineva să se uite la asta? Mai e ceva...
— Ce anume?

— Locotenentul care-ţi vorbea – sunt în măsură să ştiu asta – vrea să-i bage beţe-n roate lui Meisner, superiorul lui. Dacă te-nfundă cu legile rasiale, Meisner iese prost în ochii lui Merten[90] însuşi, fiindcă a încercat să susţină cererea unei evreice ascunse. Toate astea par o nebunie, dar nu poţi să-ţi închipui cât de reale sunt! Ai văzut evreii de-afară, cu steaua în piept. Spune-mi, are asta vreo logică? Ai fi putut vreodată să-ţi închipui aşa ceva?

— O să-i telefonez soţului meu, are cunoştinţe printre autorităţile de la Constantinopol...

— Trebuie să te fereşti, Mirza! Încă n-ai înţeles, dar în oraş, în anii ăştia, umbrele conduc totul.

— Şi casa mea?

— Casa ta... uită de ea! Oricum, cererea ta n-avea prea multe şanse încă de la început.

— Dar rechiziţionarea e ilegală!

— Ascultă-mă, Mirza, te rog! Acum, în acest oraş, dreptatea şi logica sunt în afara legii. În clipa asta, în vreme ce noi vorbim, s-a dat frâu liber la vânzări, cumpărări şi abuzuri, iar în fiecare dimineaţă, în faţa închisorilor au loc execuţii. Ce naiba ţi-a venit să vii? Mă topesc văzându- te după atâţia ani, dar e greşit că eşti aici!

Îl văzu că îşi pipăie buzunarele costumului, voind poate să aibă la îndemână o batistă, pentru orice eventualitate.
— Am venit să salvez ce eram noi odată.
— De ce n-ai vrut să vii după război?

— Fiindcă atunci ar fi fost prea târziu pentru casă... pentru că nu există întotdeauna un motiv clar pentru toate. Tu de ce te-ai dus la Anvers? De ce te-ai întors din nou aici? Soarta, *mon amour,* ea e cea care hotărăşte totul. Am impresia că doar musulmanii îi acordă importanţa pe care o merită.

— Ce spune soţul tău musulman despre soartă?

— E grec din Constantinopol, dragul meu. Am devenit creştină şi acum trăiesc lângă franco-levantini şi romei. Vezi, sângele vostru mă atrăgea încă de pe atunci...

— Şi cum poţi citi soarta, aşa cum spui, dacă-i scrisă într-o limbă necunoscută?

— N-o citeşti niciodată, Lefteris, n-ai cum. Pleci capul şi o accepţi.

— Nu pot accepta că soarta ta e Krause! Ascultă-mă, dac-o să vrea să încheie chestiunea referitoare la tine în seara asta, o să aibă o singură opţiune şi o s-o îndeplinească iute: o să te denunţe la autoritatea competentă drept evreică, informând totodată Comandamentul despre gafa lui Meisner. Atunci o să te-aresteze, iar tu o să începi să protestezi că n-au dreptul, fiindcă eşti cetăţean al Republicii Turce, şi vei continua să protestezi, iar eu voi alerga, în zadar poate, să bat pe la uşi şi să implor. Bărbatul tău o să facă presiuni pentru ca ambasada să facă vreun demers şi, până să fie analizat cazul tău de către birocraţia militară, tu vei fi probabil deja în Polonia. Sunt aduse mai multe vagoane, înţelegi ce-ţi spun? E totul organizat de-acolo, de unde-ai fost după-amiază, la Transport Kommandantur. Stă-n puterea lui Krause să fii urcată printre primii în vagon, crede-mă!

Luă ceaşca de ceai aburindă şi-l ascultă mai departe cu atenţie.

— Din câte-mi spui, chiar e grav! Îi răspunse ea după scurtă vreme.

— După părerea mea, da! Din câte îl cunosc pe Krause, îşi rezolvă treburile de obicei fără să piardă vremea.

Cazul tău o să-l preocupe cât un bărbierit matinal.

— Tu cum de-l cunoşti atât de bine?

— Pot să-ţi confirm toate astea şi, pe deasupra, faptul că sforăie în somn.

— Te rog, Lefteris, fără glume la ora asta...

— Nu glumesc deloc. Krause locuieşte în casa mea. Nu rechiziţionează doar vile, ci şi odăi de prisos. Am petrecut câteva seri împreună cu locotenentul, şi poate chiar l-aş fi plăcut, dacă n-ar fi fost nazist. Ne-au unit limba franceză şi coniacul pe care-l aduce acasă.

O clipă i se păru că nu-l mai asculta; se gândea. În câteva

ore, programul i se dusese pe apa sâmbetei, iar viaţa lua o turnură periculoasă şi fără ieşire.

— La ce te gândeşti?

— Nu mă pot gândi la nimic, mi s-a făcut frică...

— Ţi-aş sugera să pleci de la hotel. Mai precis, să stai departe de orice hotel, măcar până-l trag de limbă pe Krause. Ai multe bagaje?

— Două valize mari. Totuşi, vreau să te mai întreb o dată, dar nu vreau să te supăr.

— Ce e? Spune-mi!

— Eşti sigur că nu exagerăm? Poate-ar trebui să merg la hotel să dorm şi vorbim din nou mâine, pe lumină?

— Dacă te-am tulburat fără motiv, îţi cer iertare dinainte, dar nu pot să-ţi ascund faptul că sunt îngrijorat. Nu putem fi siguri de nimic până nu vorbesc cu Krause. Sper doar să nu-l prind într-o dispoziţie strict oficială. Atunci îşi închide gura şi nu mai scoate o vorbă, iar eu ştiu că a venit momentul pentru coniac. O să am grijă să-mi procur o sticlă de pe piaţa neagră, să fie. Acum însă va trebui să merg jos la recepţie şi să caut un angajat pe care-l ştiu de mulţi ani. O să-l întreb dacă ne poate găsi vreo odaie într-o pensiune uitată.

— În afara hotelurilor ştiute?

— Într-un loc nedeclarat, ca să te poţi ascunde acolo câteva zile, dacă va fi nevoie. Toate hotelurile sunt verificate, de-asta să fii sigură. Se ştie precis cine intră şi cine iese.

— Fă cum crezi, îi răspunse scoţând un oftat.

— Aşteaptă-mă aici. Nu te mişca, n-o să întârzii! Îi zise atenţionând-o cu degetul şi se ridică.

Coborî cu paşi lenţi treptele primului etaj şi se îndreptă spre recepţie.

— Stelios nu lucrează-n seara asta? îl întrebă pe bărbatul care aranja nişte chei în casete.

— E pe-aici, domnule. Vedeţi la ieşirea din spate, cred că ajută pe cineva acolo.

îi mulţumi printr-o înclinare a capului şi se îndreptă către ieşirea din spate, care da în strada laterală dinspre mare. Deschise

usa de lemn cu vitraliu şi-l văzu stând afară şi fumând.

— Nu ţi-e frig, mă pehlivane?

— Bine-aţi venit, domnule Eugène, îi răspunse un bărbat scund, cu papion şi vestă.

— Unde ţi-e, mă, paltonul?

— L-am lăsat înăuntru. Mi-au spus c-au nevoie de mine doar două minute, să car nişte valize. Încă aştept. Cum i-ai văzut dumneata, aşa i-am văzut şi eu.

Brusc, Lefteris încremeni. De la această ieşire a hotelului „Méditerranée” putea să vadă cea mai mare parte a hotelului „Luxembourg”. Chiar la colţ era parcat unul dintre vehiculele militare obişnuite ale Wehrmachtului, iar doi ofiţeri ai Gestapoului discutau la intrare, ţinându-şi în mâini mănuşile de piele.

— Ce se petrece acolo, măi Stelios?

— Caută pe cineva. Au venit şi la mine şi mi-a pus întrebarea interpretul. O femeie, cică, din lumea bună, care stă-n hotel. E evreică şi au ordin s-o ducă la Gestapo, iar de-acolo, Dumnezeu cu mila...

— Diavolul, vrei să spui...

— Ei, bineînţeles, diavolul, domnule Eugène. Ce treabă are Dumnezeu cu ăştia? Dar spune-mi, voiai ceva?

Girdot îşi urmări puţin răsuflarea ieşindu-i ca un abur în umezeala nopţii. Era important să nu pară deloc îngrijorat.

— O odaie vreau, măi, departe de văzul lumii. Poţi să-mi găseşti?

Stelios zâmbi şi trase un ultim fum din ţigară, înainte s-o arunce pe stradă.

— E măritată, domnule Eugène?

Fu rândul lui Girdot să zâmbească.

— Nimic nu-ţi scapă, vulpoiule! Stai liniştit, că nu te las aşa, o să ai un bacşiş gras.

— O să vă dezamăgesc, domnule Eugène. Pentru următoarele zile nu mai e nimic.

— Aici la hotel? Poate la cele nedeclarate?

— Nici să nu te gândeşti! Aici şi pereţii au urechi!

— Eu cred că poţi găsi ceva.

— Nu mă necăji, domnule Eugène, ai milă! Chiar n-am. Peste câteva zile, poate... Dar te poţi descurca dac-o duci într-una din alea evreieşti.

— Ce vrei să spui?

— Au golit atâtea case. Spargi într-o seară lacătul şi intri. Pe multe le- au lăsat aşa cum erau, cu mobilă şi aşternuturi. Mi-am notat câteva, dacă vrei...

— Nu merge aşa, măi Stelios, vorbim de-o doamnă, nu pot s-o târăsc oriunde.

— Atunci stăpâneşte-ţi focul câteva zile, iar când găsesc un loc, ţi-l păstrez. Ce spui?

— Poate că da, îi răspunse şi intră.

Jos, la bar, comandă ceva de băut – orice se putea găsi –, apoi începu să urce încet scările. O găsi privind marea pe fereastră. Ţinea încă ceaşca de ceai în mână; poate că încă-i ţinea palma caldă şi de aceea nu se grăbea so aşeze pe masă.

Purta o cămaşă albă simplă, chiar sobră. Fusta, dintr-un postav gros cafeniu, atârna în jos ca o umbrelă, acoperindu-i pe jumătate pantofii.

— Pari tulburat, s-a întâmplat ceva...

Se aşeză dinaintea ei şi îşi descheie haina.

— Mulţi ani mi-am imaginat întâlnirea noastră. Îmi spuneam mereu că ne-am fi adus aminte la tot pasul ba de una, ba de alta, că ne-am fi lămurit neînţelegerile, c-am fi încercat să descoperim acele furtuni care ne-au despărţit. Dar timpul zboară, iar eu încă n-am apucat să te întreb lucrul cel mai important...

— Întreabă-mă.

— Ai fost fericită până acum?

— Să vorbim mai întâi despre tine. Eu cred că tu n-ai fost.

— Cum ai ajuns la concluzia asta?

— Niciun om fericit nu-şi schimbă numele, îşi dădu seama că-i zâmbea defensiv.

— E greu să accepţi asta, Lefteris, e vorba de orgoliul nostru. Şi eu, în locul tău, tot aşa m-aş simţi.

— Însă acum, *ma chérie,* trebuie să te aduc în prezent.

— Ai dreptate, există şi prezentul, mai ales el. Ai venit tulburat să-mi spui ceva, iar eu, în loc să te ascult, trăncănesc.

— Încă n-am izbutit să-ţi găsesc odaie pentru diseară. Gestapoul se află- n faţa hotelului „Luxembourg” şi te caută!

Se mişcă în fotoliu şi lăsă ceaşca pe masă. Expresia i se schimbase.

— I-ai văzut chiar tu?

— Cu ochii mei! Chiar am întrebat şi mi s-a spus că sunt în căutarea unei evreice înstărite. Încep cu lucrul cel mai important: unde sunt documentele tale de călătorie?

— Le am la mine, în poşetă.

— Asta-i prima veste bună pe ziua de azi! Va trebui, desigur, să uiţi de lucrurile tale. În clipa asta, probabil ca sunt sus, în odaia ta, şi deja au întors totul pe dos! Te caută ca să te aresteze, Mirza, iar tu n-ai unde să dormi diseară. Nu te pot duce la mine, fiindcă m-am procopsit cu un nazist, care umple toată casa cu săpunuri şi spume parfumate. Vezi, dragostea mea, sunt din nou în afara visului, de vreme ce nici măcar în casa mea nu te pot invita. Cum îţi pare asta?

Ea izbucni brusc în râs, în vreme ce el o privea uluit.

— Scuze, *mon amour,* dar viaţa-i atât de amuzantă, iar tu o descrii atât de fascinant!

— Dacă-mi spui „dragostea mea”, să ştii că nu mă mai tem de nimic! Îi şopti, luându-i mâna.

— Iartă-mă, îi spuse ea, retrăgându-se. În ciuda tuturor necazurilor mele, uit mereu că nu mai am şaptesprezece ani. Îţi spun aşa ca să fac clipa mai uşoară, crede-mă! Acum suntem amândoi într-un balon cu aer cald şi trebuie să aruncăm toţi bolovanii ca să ne înălţăm, poate izbutim să ne salvăm. Înţelegi de ce-ţi spun *mon amour*? Ca să arunc greutăţi şi să luăm înălţime.

— La vorbe ai fost întotdeauna cea mai iscusită. Eu săpam, iar tu îmi citeai poezii franţuzeşti, eu tăiam crengi, iar tu scriai pagini întregi în jurnal. Ai învăţat să îndrumi cuvintele cu biciul, la fel ca Theodoros, vizitiul – ţi-l aminteşti pe Theodoros? Iei cuvintele şi le întorci pe dos ca pe cauciucul de la bicicletă. Ca acum, când îmi spui că „dragostea mea" înseamnă baloane cu aer cald... Părea enervat, şi încă nu încheiase.

— Dar am învăţat şi eu să vorbesc frumos, *ma chérie,* chiar dacă nu sunt educat. Am învăţat şi eu să farmec cu vorbele...

— Femei frumoase, ca cele din Anvers, să zicem...

O privi plin de dragoste şi de ranchiună.

— Erai acolo, în cele din urmă? Spune-mi, erai în spatele meu, lângă mine? Da, eram cu Sanne, cu dulcea mea Sanne, care tot ce a izbutit să facă pentru mine cât a trăit a fost să devină o micuţă Mirza...

— Te rog, nu vorbi asa!

Chelnerul se opri lângă masa lor cu o sticlă de vin şi o aseză între ei.

— Lasă două pahare!

— Unul! sări ea.

— Două, Nikos, ascultă-mă pe mine! Lasă două!

Mirza se întoarse către fereastră, prefăcându-se că priveste marea – nazuri copilăresti, tertipuri şi jocuri. Fiica lui Alperen Bey se purta ca o fetiscană, de parcă nu se săturase de amor.

— Nu mai esti musulmană, poţi să bei. Va trebui să rămânem multe ceasuri în ungherul ăsta, până să plece Gestapoul de la „Luxembourg[44]. Mi-ar plăcea să te invit la masă, însă jos la restaurant e mereu plin de nemţi. Asadar, o să stăm aici şi o să asteptăm.

— Să asteptăm ce?

— Ca noaptea să devină mai linistită şi mai întunecată.

— Şi-apoi, Lefteris? Ce-o să se întâmple apoi?

— Am făcut un jurământ atunci, în tinereţe. Ştii, lucruri din copilărie, adică profunde şi de nesters. I-am promis lui Abdul-Hamid c-o să te protejez mereu. Nopţile poate c-au devenit mai dure şi mai periculoase, *ma chérie,* dar sunt întotdeauna magice. Ridică-ţi paharul, căci te-am regăsit!

Farurile Chevroletului luminară poarta dublă. Trase frâna de mână şi o privi.

— Puţină răbdare, îi sopti.

Iesi în ger, strângându-şi trendul cu cordonul. În depărtare se auzeau câini lătrând. Burniţa atât de mărunt, încât s-ar fi zis că noaptea avea o sită sub nori, lăsând să cadă doar acele picături mici cât vârful acului, înaintă pe noroiul îngheţat ce-i jupuia tălpile pantofilor. Tot pământul de jur împrejur era zbârcit de ploi şi împietrit de vânturile câmpiei ce coborau dinspre Nord, serpuind prin albiile formate de Axios şi Gallikos şi spulberând tot ce întâlneau în cale – de la câmpurile de cartofi ale sesului până la docurile portului.

Ridică pumnul şi începu să lovească în usă cu toată puterea. După câteva bătăi, se opri ca să-şi tragă răsuflarea şi să audă ce se petrecea dincolo de împrejmuirea curţii. Inscripţia „Gortys S.A.” era aproape ştearsă, căci se afla acolo încă din vremea când fabrica lucra în trei schimburi, iar camioanele începeau să încarce aşternuturi şi lenjerii albe încă dinainte de crăpatul zorilor. Un liliac, deranjat de farurile automobilului, zbură deasupra capului său şi dispăru dincolo de zidul înalt.

— lordanis! Unde eşti, mă? lordanis, eu sunt, deschide! Întoarse capul încercând s-o vadă, însă fu orbit de lumina farurilor. Încă nu putea să creadă că-i fusese alături câtă vreme condusese. Stând în faţa porţii încuiate, simţi că i se taie picioarele, fiindcă-i trecu prin minte că situaţia avea să-i scape din mâini, iar el avea să ţină, în loc de volan, doar nişte hăţuri, pierzându-le apoi şi pe acestea, căci avea să i le smulgă o umbră, năluca unui vizitiu învăţat s-o plimbe pe fata beiului încă de când era mică.

— Şefu', dumneata eşti? se auzi vocea paznicului de dincolo de poartă.

— Eu, naiba să te ia! Deschide înainte să ne audă toţi vecinii!

Se întoarse la maşină cu pas nervos. De îndată ce poarta se deschise, conduse Chevroletul până la fabrică şi, cu geamul coborât, îi strigă paznicului să încuie bine în urma lui şi să nu mai deschidă nimănui.

— Parcă-i bântuită, Lefteris, îi auzi vocea.

— Nu parcă, *este* bântuită!

Se întoarse şi o văzu privind neliniştită în jur, ca şi cum ar fi aşteptat săi încercuiască primele suflete damnate.

— Glumesc. E o fabrică de textile pe care a închis-o războiul, nici mai mult, nici mai puţin. N-avem altă soluţie, Mirza, ăsta o să fie palatul tău, câtă vreme va fi nevoie.

Iordanis e un om bun şi-i credincios ca un câine. „Gortys” e însăşi viaţa lui, pâinea şi traiul lui de toate zilele. Fiul pe care nu l-a avut niciodată sunt eu, înţelegi?

Clătină din cap că înţelege. Nu prea vorbea, încerca doar să cuprindă cu privirea cât de multe putea.

— În seara asta pot să rămân până-n zori, ca să te-ajut să te instalezi, să nu să te sperie pustietatea. Krause e de serviciu până dimineaţă şi n-o să fie acasă, aşa că n-o să se mire dacă lipsesc. Până mâine la prânz o să-ţi aduc haine şi orice altceva o să ai nevoie.

Făcură doi-trei paşi prin semiîntuneric, apoi ridică o mică manetă, aprinzând un şir întreg de lumini, până la ultimele maşinării din capăt.

— E frig aici, spuse ea şi-l apucă de braţ.

— Aici da, dar sus, în birou, o să fie bine, o să aprindem soba.

Mergeau ascultându-şi ecoul paşilor pe ciment. Ea îl ţinea de braţ, asemenea perechilor de vârstă mijlocie de ?e faleză din după-amiezile de duminică. Aminteau de locuitorii Salonicului care mergeau să-şi facă o fotografie la Turnul Alb, aşezându-se dinaintea bărbaţilor cu şorţuri albe şi trepieduri galbene. Lefteris ţinea în mână o lanternă. Când ieşiră de pe culoarul larg care trecea printre maşini, întâlniră întunericul ce-i aştepta pe trepte, dar şi pe coridoarele de la etaj.

— Iordanis, stinge toate luminile! strigă de răsună toată tesătoria.

— Le-am aprins doar ca să vezi pe unde calci, îi explică acesta.

— Nu trebuie să se vadă lumini în fabrică! Avem interdicţie, s-a dat stingerea de frica bombardamentelor. Se treziră în întuneric, ghidaţi doar de bagheta luminoasă care ieşea din lanternă.

— Aici sunt trepte, ai grijă! o ghidă el, împingând-o cu blândeţe să urce înaintea lui, în vreme ce-i lumina treptele una câte una.

— Nu te teme, vin în urma ta. Mergi înainte!

— Unde-a plecat Iordanis? îl întrebă.

— La căsuţa lui, care e lângă poarta de la intrare. O să fie la dispoziţia noastră în caz că avem nevoie de ceva.

— Nu te-a întrebat despre mine?

— E un refugiat, *ma chérie,* şi e bătrân. Ochii lui au văzut multe şi nu-l mai surprinde nimic.

— Nu-mi spune că sunt şoareci aici! exclamă ea la un moment dat cu o voce stridentă, păşind pe ultima treaptă.

— Nu, *ma chérie,* i-am mâncat pe toţi iarna trecută.

Râsul ei în mijlocul întunericului, ca naşterea zorilor. O strânse uşor de mână, sub pretextul că erau obstacole în fată.

— Văd, măi, nu te teme! Îi spuse.

Lipsa ei de griji în mijlocul întunericului... Venirea ei, care preschimba tinereţea într-o maree, făcându-te să crezi că-i doar un pârâiaş ce curge şi se pierde, însă deodată, de dragul ei, această tinereţe se preface într-un flux şi revine.

Pipăi încuietoarea biroului şi vârî cheia.

— Avem lumină, însă n-o putem lăsa aprinsă multă vreme. Suntem în turnul clădirii şi se vede de peste tot. Răsuci cu două degete întrerupătorul negru de os, iar becul agăţat de un cablu murdar îşi răspândi lumina slabă.

— Dacă am fi într-un aeroport, aici ar fi turnul de control. Vei înţelege totul mai bine mâine-dimineaţă.

— Miroase a aer închis şi a ţigări.

— Aşa sunt ascunzătorile, *ma chérie. În* curând o să miroasă şi a parafină.

Scoase o lumânare groasă din birou şi o aprinse.

— Stinge lumina!

— Regizezi o noapte magică, comentă ea, dându-i ascultare şi închizând întrerupătorul.

— Dă-mi mâna! Îi ceru el cu gingăşie.

Ţinându-i palma amorţită, o conduse dinaintea celor două geamuri mari. Unul dădea înspre hala uriaşă cu maşinile de ţesut, iar celălalt, către întinderea vastă cu depozitele, tăbăcăriile, frigiderele şi atelierele mecanice care ajungeau până jos, în port.

— Ce sunt alea? îl întrebă arătând spre nişte bastoane lungi care zgâriau stelele.

— Reflectoarele nemţilor din port. Aşa brăzdează cerul în fiecare noapte, căci se tem şi ei de întuneric. Ăsta-i războiul, Mirza, să-i fie frică fiecăruia de celălalt şi amândurora de întuneric.

— Eu, care nu mă tem de întuneric, unde o să mă instalez, mai precis?

— Uite, domniţa mea, asta va fi de acum odaia ta. Mâine vei avea aşternuturi şi pături. Acum vom aprinde soba şi ne vom aşeza lângă ea, pe scaune. E aproape ora trei, iar eu voi pleca înainte să se crape de ziuă. Ai două ore ca să-mi povesteşti viaţa ta, din clipa-n care m-au luat la război şi până acum. Dacă mă refuzi, atunci o voi completa cu propria-mi fantezie, fumând în curte până dimineaţă.

De îndată ce-şi scoase hainele, aprinse soba şi aşeză pe ea ceainicul plin cu apă şi cu o mână de tei. Apoi îşi târî

picioarele până la bucătărie, turnă puţin ulei şi nişte oregano pe o bucată de pâine uscată şi se aşeză la masă ca să ia micul-dejun. Afară era o zi rece; bătea vântul de Nord, zguduind în răstimpuri obloanele. Se ridică şi, pe când deschidea fereastra ca s-o prindă în cârlig, îl văzu trecând strada şi venind spre casă cu un pas obosit. Se uită la ceas; locotenentul era punctual ca un tren german. Tura de noapte i se încheiase la ora prestabilită, iar acum se întorcea. Între timp, apa din ceainic începuse să fiarbă, iar aroma florilor uscate de tei se răspândi în toată casa.

Se aşeză din nou la masă şi începu să mestece încet şi lipsit de expresie. Îl auzi intrând, apoi descuindu-şi odaia. Krause încuia uşa întotdeauna, de parcă ar fi păstrat acolo toate relicvele glorioase ale dinastiei de Hohenzollern. Lefteris se ridică şi merse la el în birou ca să verifice soba. Ceainicul şuiera ca un tren vechi, împrăştiind pretutindeni aroma de tei. Îl auzi apropiindu-se şi întoarse capul.

— *Bonjour,* locotenente!

— *Bonjour, monsieur* Girdot!

— Cum a fost tura dumneavoastră, dragul meu? Doriţi să bem împreună un ceai de tei? Vă asigur că e una dintre cele mai gustoase băuturi. O să vă ofere un somn liniştit.

— Ar fi minunat, dragă Girdot, însă va trebui să mă spăl, să-mi schimb uniforma şi să mă întorc la birou. De fapt, socotesc că eu şi patul meu ne vom întâlni abia diseară, târziu.

— Ce păcat!

— Totuşi, n-ar fi o idee rea să beau ceva cald înainte să plec. În câteva clipe, dacă nu vă deranjează…

— Când îmi spuneţi, vi-l şi fac. Îl vom bea cu miere, e o combinaţie de neegalat.

Se aşeză din nou la masă, continuând să-şi mănânce încet micul-dejun frugal. Sunetele din baie ajungeau până la bucătărie. Aştepta să simtă din
clipă-n clipă mirosul săpunurilor lui. Se ridică şi închise uşa, aşezându-se din nou. Mintea lui încerca să pună în ordine toate treburile pe care le avea de făcut în acea zi. Oboseala şi neliniştea din timpul nopţii îl împiedicau să descopere ce simţea cu adevărat după întâlnirea cu femeia vieţii sale, o întâlnire care întârziase douăzeci şi cinci de ani. O mai iubea oare după atâta vreme? Putea să iubească la fel o femeie trecută de floarea tinereţii, căreia-i apăruseră deja primele fire de păr alb?

Da, o iubea, îşi dădu seama după scurtă vreme. Simţea, desigur, oboseala unei bucurii care întârziase mult, atât de mult, încât genunchii nu-i mai erau atât de zvelţi, încât să

sară în sus, sărbătorindu-i venirea. Dar ce altceva, dacă nu iubire, putea fi acea tresărire şi, mai ales, dorinţa nemărturisită de a-i săruta cicatricile de neşters de pe spate? Se vindecă oare astfel de răni sau semnele lor rămân pentru totdeauna? Dacă rămân, ar fi vrut să se închine la ele cu un sărut. Da, îi iubea vocea în întuneric, eschivările inocente, ochii plecându-i-se din când în când, erotismul încă necopt, râsul ei.

În tot acest răstimp, aştepta în bucătărie clipa în care Krause avea să-şi ia tălpăşiţa, ca să poată începe. Mai întâi, avea să deschidă cufărul din camera încuiată, scoţând afară toate hainele lui Sanne, pe care, dintr-un capriciu, nu le dăduse până acum săracilor. Din câte putea să-şi dea seama, se potriveau trupului Mirzei, pe care, desigur, nu-l cunoscuse cu adevărat, căci era la fel de inaccesibil ca vila ei, iar el se învârtea, de amar de ani, împrejurul gardului. Avea să strângă şi orice altceva mai rămăsese de la Sanne – parfumuri, lenjerie, o pudră, un pieptene de os, pătura îndrăgită de ea. Avea să fie o contopire între viaţă şi moarte, veşminte de la un trup la altul, o trecere stranie de la o piele prefăcută deja în pulbere de stele la alta, căreia îi era frig; nevoia, coincidenţele, arhetipul ironiei, tot ceea ce Mirza numea, în răstimpuri, „soarta”. Apoi, avea să meargă în magazie şi să aleagă ceva de-ale gurii, iar după aceea avea să deschidă cele două dulapuri mari, cufundându-şi faţa în naftalină, ca să aleagă aşternuturi şi perne.

Toate astea va trebui să le încarce treptat în Chevrolet, fără să prindă de veste vecinii şi setea de pradă a locotenentului, beţele sale de vânătoare unse cu clei atârnate în toţi copacii oraşului spre a prinde în capcană neamul lui Israel. Acum îl auzea cântând în timp ce se îmbrăca. Oare Krause stătuse vreodată în compania unui evreu? La naiba, la ce oră o fi sunat la Gestapo? Dacă l-ar întreba ce crede el cu adevărat că este civilizaţia europeană, ce i-ar răspunde? Săpunuri parfumate?

Curând, cizmele i se auziră pe duşumelele din salon, făcându-le să scârţâie, să geamă sub tocurile lui, gata şi ele să-şi mărturisească păcatele.

— Dragă Girdot, a sosit vremea pentru ceai.

— Poftiţi în biroul meu, locotenente, e mai cald acolo.

Se aşeză într-unul dintre cele două fotolii de lângă sobă. Obrajii săi proaspăt bărbieriţi aveau culoarea porcului spălat; mirosea din cap până- n picioare ca poliţa din baie, ba chiar mai mult. L-ai fi numit mai degrabă „mirosul Krause”, un fel de aromă de trandafir asortată cu mirosul pătrunzător de lac

al cizmelor lui.

Turnă o lingură de miere în ceaşcă şi i-o oferi.

— Nu cunosc numele plantei în franceză, cel pe care mi l-aţi spus. Se folosesc doar florile ei pentru ceai?

— Şi frunzuliţele ei. Întrucât mi-am dat seama că v-aţi mirat auzindu-i numele, v-am lăsat o enciclopedie grecească deschisă pe biroul meu, ca să vedeţi un desen al copacului. Cred că aşa o să-l recunoaşteţi. Dar întâi beţi. Ţin să adaug, de asemenea, că trunchiul acestui copac e foarte uşor de gravat, de aceea lemnul lui se foloseşte în sculptură.

O sorbitură îi fu de ajuns lui Krause ca să-şi dea seama.

— *Linde!* Desigur, teiul! Acest copac e foarte iubit în Germania. Dragul meu Girdot, cu dumneavoastră nu se plictiseşte omul niciodată! Tot ce- mi spuneţi e întotdeauna interesant. Aşadar, în sănătatea dumneavoastră!

— În sănătatea dumneavoastră, locotenente!

În sinea lui enumera tot ce avea să care cu Chevroletul imediat după plecarea neamţului: mai întâi haine, apoi cu siguranţă două pături, merinde...

— Excelentă băutura, însă mi-aş fi dorit să n-o bem chiar aşa în grabă. Din păcate, acum va trebui să vă părăsesc.

— Înainte să plecaţi, aş vrea să vă cer ceva, dacă nu vă pun într-o situaţie dificilă...

— Dar ce spuneţi?! Vă ascult. Locuim sub acelaşi acoperiş de săptămâni bune şi nu mi-aţi cerut niciodată nici cel mai mic lucru.

— Aş vrea nişte benzină, locotenente! Fabrica, după cum ştiţi, e departe. Nu mă mai pot deplasa cu tramvaiul, iar picioarele au început să mă doară...

— Vă rog, niciun cuvânt în plus! Un domn ca dumneavoastră e îndreptăţit la ceea ce-mi cereţi. Sunteţi un prieten al administraţiei germane, un om al producţiei, aşa că nici nu se discută!

— În plus, avem intenţia de a impulsiona puţin vânzările, aşadar va trebui să merg şi în provincie...

— Consideraţi problema ca şi rezolvată. După cum ştiţi, Wehrmachtul are intenţii bune şi înţelegere. Chiar astăzi, până la prânz, îi voi lăsa paznicului de la poartă cupoane de benzină pentru dumneavoastră, şi cred că v-ar fi util şi un permis de circulaţie valabil pentru toate regiunile de sub administraţia germană. Un asemenea document o să vă fie de folos în caz de control. Doar dacă va fi nevoie să vă deplasaţi spre Est – mă refer la regiunea Kavalei şi dincolo de ea, acolo unde începe statul bulgar –, sar putea să întâmpinaţi dificultăţi. Acolo, jurisdicţia noastră se împotmoleşte puţin în

judecata fiecărui ofiţer bulgar. Însă în zonele aflate sub controlul nostru nu veţi avea nicio problemă.

— Locotenente, mă copleşiţi!

— E lucrul cel mai mic pe care-l pot face pentru ospitalitatea dumneavoastră. Cred că vă puteţi face o idee despre convieţuirea pe care Reichul visează să o instaureze pentru toate popoarele de rasă superioară şi mă simt dator să vă subliniez că grecii Spartei antice şi ai Partenonului se află, în mod oficial, printre acestea.

Se ridicase deja în picioare, ţinându-şi cascheta în mână.

— Vă mulţumesc încă o dată, locotenente!

— Ne vedem diseară...

— Sunt invitat la o serată şi e posibil să întârzii. Ştiţi, există interes pentru persoana mea din partea unei familii cu vechime din oraş. O domnişoară mai în vârstă... poate trebuie să iau o hotărâre, înţelegeţi...

— Felicitările mele, Girdot! comentă zâmbind şi, cu mantaua aruncată pe braţul stâng, ieşi din casă şi traversă strada.

Luna de miere din lumea de jos

În mijlocul primei pagini se afla schiţa unei mâini ţinând un pahar, iar dedesubt, cu litere mari, „UN AN NOU FERICIT, 1943” în stânga, o coloană cu titlul „An de luptă”. Articolul principal, din centrul paginii, scria: „Bilanţul unui an de război – se înalţă victorios steagurile Axei”. În dreapta sus, data: „Vineri, 1 ianuarie 1943, drahme 100” Jos, în stânga, era publicată poezia lui loannis Polemis, Vasilopita[91], iar la sfârşitul paginii, o fotografie de pe front.

Ţinea în mâini ediţia de Anul Nou a ziarului local *Noua Europă.* Se prefăcea că-l citeşte concentrat, însă de fapt îl ţinea doar ca să-l poată vedea pe Krause în salonul unde stătea aşezat, cu pantalonii de la uniformă descheiaţi. Deşi se înnoptase, indigestia care-l chinuia încă de la începutul după-amiezii persista. Cauza era masa de Anul Nou de la „Clubul Ofiţerilor Wehrmachtului”. Girdot se prefăcea că studiază ziarul, aşezat într-un fotoliu din birou, aruncând în timpul ăsta, prin uşa întredeschisă, priviri furişe către locotenentul care, din cauza disconfortului, pufnea din când în când.

— Pot să fac ceva pentru dumneavoastră, locotenente? îl întrebă, fără a izbuti să elimine din tonul vocii o uşoară ironie.

Răspunsul lui Krause fu întrerupt de cucul ceasului care atârna de câteva zile pe peretele cel mare din salon, amintindu-le că acum era a şaptea oră a după-amiezii acelei prime zile a anului. Cântatul cucului întărea tabloul ridicol al celor doi bărbaţi aşezaţi în camere separate, unul prefăcându-se că citeşte, iar celălalt suferind de indigestie din cauza propriei lăcomii. Toate astea, în prima zi a anului, într-un oraş biciuit de cea mai cruntă lipsă de hrană sau, mai bine zis, de foamete.

— O să vă pregătesc un ceai de mentă, locotenente, e foarte bun pentru digestie. Dacă-l beţi, o să mă pomeniţi!

— Mai întâi v-aş ruga să scoateţi această nenorocită de pasăre din casă. Vreau să vă cer asta de zile întregi, dar mă codesc. În unele nopţi, acest „cucu” pătrunzător mă trezeşte, iar apoi mă chinui s-adorm la loc. Nu înţeleg, sincer, ce v-a venit să cumpăraţi ceasornicul...

— Din motive simbolice, locotenente, însă mi-e greu să vă explic, îi răspunse el din bucătărie, deschizând dulapul şi căutând planta care avea să-i liniştească lui Krause stomacul.

— Să lăsăm pe altă dată, *monsieur* Girdot, chestiile astea

despre simbolurile dumneavoastră. Acum prioritară e digestia, credeţi-mă!

Găsi doar puţin măghiran într-o cutie de metal, uitat din anii de dinaintea războiului. Pe atunci avea zilnic în serviciul său o femeie care-i făcea curăţenie în casă şi îi gătea, iar aceasta îi umplea mereu dulapurile, din proprie iniţiativă, cu toate ierburile tămăduitoare ce creşteau pe povârnişurile satului ei.

Pe când presăra măghiranul uscat în apa clocotită, îl privea stând descheiat la nasturi şi cu privirea în gol.

— Nu doar greutatea de la stomac vă strică buna dispoziţie, dragă Krause. Permiteţi-mi să fiu puţin indiscret, dar numai din respect şi din simpatie, vă asigur.

Se întoarse şi-l privi. Chipul îi era încă roşu de la vinul de la prânz.

— Ce altceva ar mai fi? îl întrebă.

— Griji, locotenente, şi gânduri mai grele decât sosurile de la masa dumneavoastră de azi.

— Vă asigur c-aţi fost foarte norocos să rămâneţi singur acasă la prânz şi să mâncaţi lejer, comentă locotenentul, ţinându-se totodată de stomac.

— Şi încă şi mai norocos c-am trecut anul împreună ieri-seară.

— V-am auzit spunând că doar din plictiseală aveaţi de gând să mergeţi la fabrică şi să faceţi o inspecţie. Ce v-a apucat aşa, în toiul nopţii?

— Un gest disperat, locotenente, din acelea pe care obişnuiesc să le facă bărbaţii singuri de vârstă mijlocie. Din fericire, a venit propunerea dumneavoastră şi-am rămas în cele din urmă aici, în salon – coniac, cărţi de joc şi poveşti cu femei frumoase.

— Eram prea obosit aseară ca să particip la dansul de la clubul nostru, de aceea v-am rugat să nu plecaţi şi să stăm împreună.

— Cordialitatea noastră, precum şi respectabila diferenţă de vârstă dintre noi îmi dau curajul să remarc, Rainer, că pe lângă indigestie vă supără şi altceva. Nu mă puteţi păcăli. Să spunem că sunt tatăl dumneavoastră sau măcar fratele mai mare.

— Nu-i nevoie, *monsieur* Girdot, să vă repetaţi acreditările. Vă bucuraţi de încrederea mea.

— Aşadar? îl întrebă din nou, turnând măghiranul din ceainic într-o cană mare.

Krause îşi muşcă buzele nervos câteva clipe şi-şi mai descheie un nasture de la tunică.

— Alaltăieri am aflat, dintr-o sursă de încredere, că doi domni de la Berlin vor veni în curând la noi.

— Domni? Ce domni? îl întrebă, aşezând cana sub abajurul luminat care acum îi scotea în evidentă aburii.

— Aşteptăm doi membri ai Comisiei Rosenberg. N-are rost să vă obosesc cu detalii despre ce reprezintă exact această comisie. Le ştim şi numele: Alois Brunner şi Dieter Wisliceny[92]. Sunt trimişi la Salonic, fără îndoială, direct de Eichmann, cu împuterniciri şi atribuţii sporite. Vă închipuiţi, desigur, cum o să fie aceşti domni: nişte ofiţeri SS cu nasul pe sus, care-o să ne dea ordine scurte sau, în cel mai bun caz, sfaturi imperative despre cum să ne facem treaba.

— Nu izbutesc, totuşi, să înţeleg care e, de fapt, scopul misiunii...

— E vorba despre chestiunea evreiască, asta-i tot ce pot spune.

— Dar chestiunea evreilor n-a fost rezolvată? Nu vă pregătiţi să-i transferaţi în lagărele împrejmuite din oraş, spre a pleca de-acolo în Polonia? La fabrică, atunci când iau în mâini binoclul pe care mi l-a lăsat moştenire fostul director, zăresc desluşit împrejmuirea aceea mare de la gară. Acolo pregătiţi ceva...

— Chestiunea evreiască e încă-n desfăşurare.

— Totuşi, am impresia că-n vila de peste drum izbutiţi să vă rezolvaţi chiar foarte bine toate treburile, fără a avea nevoie de indicaţii.

— Aşa credem şi noi, însă, iată, vin doi deştepţi de la Berlin să ne stea pe cap, cu Dumnezeu ştie ce ordine noi! Fireşte, eu şi Meisner suntem obligaţi să-i primim cu căldură în birourile noastre de vizavi.

— Schimb puţin subiectul, desigur, însă acum, că veni vorba de vilă, chestiunea aceea despre care-mi spuneaţi, revendicarea fostei proprietare, cum s-a încheiat?

— Oh, dar femeia aia e nebună! A venit şi a întors lumea cu susul în jos, căutând ruine de demult. Nu recunoştea, cică, rechiziţionarea, şi să vezi telefoane primite de Meisner de la Ambasada turcă!

— Cum s-a rezolvat până la urmă?

— Când te duci pregătit la discuţii, *monsieur* Girdot, nu pierzi niciodată. Înainte să ne întâlnim cu ea, i-am cercetat familia cu ajutorul SD-ului – aşa se numesc contrainformaţiile noastre. Sediul lor e într-o vilă mult mai impresionantă decât a noastră, asta din Exohes, cum îi spuneţi voi.

— Ştiu, în vila lui Mehmet Kapanci.

— Ca să nu mai lungesc povestea, până la urmă ne-am

convins că doamna are, din moşi-strămoşi, picături de sânge evreiesc.

— Dar atunci e vorba de o obrăznicie din cale-afară! exclamă el.

— Da, *monsieur* Girdot, obrăznicie, cum spuneţi!

— Aţi arestat-o, presupun...

— Din păcate, norocul n-a fost de partea noastră.

— Adică?

— A fugit. Cineva probabil că a ajutat-o să scape. Cred că-i foarte dificil să se-ascundă în oraş. Oamenii noştri, desigur, au la îndemână descrierea ei exactă, pentru orice eventualitate. Cred că a evadat pe-acolo pe unde avem noi călcâiul lui Ahile.

— Adică unde?

— La graniţa de Est, căci statul bulgar, care, după cum ştiţi, începe înainte de Kavala, tot ce ştie să facă e să-i boteze pe greci „bulgari”. În rest, paza graniţelor e insuficientă şi, practic, accesul în Turcia e posibil pentru oricine pofteşte.

— Ce spuneţi?!

— Aceşti aliaţi ai noştri au o mentalitate balcanică, *monsieur* Girdot. Îmi cer scuze c-o spun aşa, dar sunt convins că dumneavoastră personal sunteţi un om al Europei de Vest...

— Cum să fi fugit pe-acolo?!

— Plătind, fireşte! Suntem informaţi că există o sumedenie de ofiţeri care primesc mită. De altfel, doamna cu pricina are cetăţenie turcă, asta face evadarea mai uşoară. Avem însă o dovadă solidă că încă n-a ajuns la Constantinopol. Poate că-i pe drum.

— Cum aţi ajuns la această concluzie?

— La recepţia hotelului au ajuns deja două scrisori de la soţul ei. Ne rămâne totuşi satisfacţia victoriei, iar asta-i tot ce contează – vila aparţine în totalitate jurisdicţiei germane. E bine ca autorităţile diplomatice turce să primească mesajul, pentru ca astfel de chestiuni să nu mai fie ridicate în viitor.

— Dragul meu Rainer, există însă şi altceva care vă-ntunecă privirea. Lăsaţi-mă să cred că nu-i cu putinţă să vă frământe atât de mult doar gândul la cei doi emisari care urmează să vină pe nepusă masă şi să vă încurce treburile...

— Sunteţi un om foarte inteligent, *monsieur* Girdot, dar ştiu că intenţionaţi să ieşiţi în seara asta

— Ba chiar ţin în mână permisul de circulaţie pe care dumneavoastră mi l-aţi procurat!

— Să nu vă mai reţin...

— Mă duc la logodnica mea, despre care v-am povestit. O vizită formală, cu ocazia Anului Nou. Nu mă grăbesc, spuneţi-mi!

— Dacă insistaţi..., spuse Krause cu voce joasă, aşezând cana pe măsuţă.

— Aşadar?

— Sunt îngrijorat...

Se făcu linişte. Girdot îl urmărea cum priveşte absent într-un colţ al salonului cel mare.

— Situaţia de pe Frontul de Est pare să nu evolueze chiar aşa cum ne aşteptam.

— N-am informaţii şi mi-e greu să vă urmăresc.

— Victoria noastră e sigură, dar se-aude că va fi nevoie de şi mai mulţi oameni. Azi la prânz, înainte să ne aşezăm la masa de Revelion, pe când stăteam în picioare şi luam un aperitiv, ăsta a fost singurul subiect al discuţiilor. Se spune că vor pleca mulţi, de la toate garnizoanele din Balcani, să întărească lupta pe Frontul de Est. Salonicul e unul dintre oraşele care va trimite, în principal, ofiţeri. La un moment dat s-a menţionat, neoficial desigur, şi numele meu...

Girdot îşi aprinse o ţigară şi-şi îndreptă privirea în altă parte. Îşi dăduse seama de mult că, în clipele de confesiune sau de slăbiciune, locotenentului nu-i prea plăcea să fie privit.

— Să sperăm, Rainer, că nu se va întâmpla...

— Să sperăm...

***

În tot oraşul plutea difuză stânjeneala unui An Nou ce nu fusese sărbătorit şi se strecurase printre lipsuri dispreţuit, uitat de lemnele puţine din case, de hainele vechi, de luminile slabe, de raţiile de la cantinele săracilor. Era un An Nou asemenea unui deget înmuiat în salivă, care doar întorsese pagina calendarului, nesărbătorit, plin de durere pentru anul ce trecuse şi de teamă pentru cel nou, abia sosit.

El era un bărbat singuratic, la volanul unei maşini, directorul de producţie al unei fabrici închise, având drept privilegii unice un permis de circulaţie şi câteva bidoane cu benzină. Nu colabora cu cei care deţineau puterea, ci doar supravieţuia cu permisiunea lor şi, mai ales, îi observa cu o curiozitate plină de apatie, căutând să găsească o explicaţie pentru dezastrul războiului, un răspuns. Nu-l găsise atunci, în zăpezile Ucrainei, fiindcă se luptase să rămână în viaţă; acum se lupta să înţeleagă şuvoaiele înspumate ce măturaseră totul în calea lor, iar asta i se părea şi mai greu, căci nu ştia încotro să fugă dacă avea să vină un astfel de ceas.

Era un bărbat care îşi avea secretele sale, riscând să fie pus

cu spatele la zid pentru o femeie. Dacă ceva nu mergea bine, mai întâi aveau să-l închidă, rămânând acolo precum un aventurier îndrăgostit alături de patrioţi, un bărbat interesat doar de propria fericire, alături de eroi altruişti. Pus la zid împreună cu ceilalţi, el n-ar fi strigat „Trăiască libertatea!”, ci ar fi tăcut, pentru a păstra neştirbit foşnetul vocii ei înainte de focul armei. Opri Chevroletul în curtea fabricii „Gortys” şi ieşi din maşină ţinând ceasul cu cuc şi câteva pachete. De zile întregi venea la fabrică cu pas uşor şi cu inima plutind ca o bărcuţă de hârtie. Apărea în faţa ei radios, în ciuda îndoielii, şi sigur pe sine dinaintea oricărei primejdii, totul de dragul ei. Era alt om din clipa în care ea se dezbrăcase în faţa lui, iar el îi privise spatele la lumina galbenă a lumânărilor.

În acea noapte îi venise să izbucnească în plâns, fiindcă semnele erau încă acolo – zgârieturi sinuoase, note muzicale, suflete ale şerpilor de demult, lovituri de bici care învinseseră timpul şi deveniseră una cu pielea ei. Theodoros, cel care-l şantajase şi pierise sub dalta lui furioasă, spusese adevărul atunci. În acea noapte, Alperen Bey uitase orice spoială de civilizaţie europeană pe care-o cunoscuse vreodată şi se preschimbase într-o căpetenie sălbatică a stepei, cu un bici în mână.

Lefteris îndrăznise s-o întrebe încă din prima noapte despre cele A . A 1. A • A 1 f T J • „ A* • J • A J întâmplate în ziua înrolării sale. „Vreau dovezi , ii spusese ridicând degetul, iar vocea îi răsunase în ţesătoria îngheţată. Ţinea o lumânare aprinsă în mână în clipa în care ea îşi dezgolise spatele. Rămăsese înmărmurit la vederea acestuia, apoi se cutremurase, ca şi cum s-ar fi aflat dinaintea unei picturi rupestre uitate de secole. Atunci simţise că, în adâncul sufletului, era doar un vierme dezgustător ce căuta dovezi, un animal speriat că va fi înşelat, o şopârlă cu coada tăiată din nou. Izbucnise în plâns şi se apucase să-i sărute mâinile.

Aceea fusese prima dintre nopţile petrecute la „Gortys”. Până atunci, în acea fabrică preţuise doar zilele, însă războiul preschimbase în întregime galaxia, iar luna devenise soare şi soarele, lună. Acum îşi trăia nopţile în ţesătorie, de parcă ar fi fost sufletul lui Junkermann ce cutreiera de colo- colo sau cucuveaua aceea care făcuse pui, primăvara trecută, în gaura din acoperiş.

Nu petrecură doar o singură noapte, ci mai multe, până când pruncul divin se născu în linişte şi anul se schimbă. Şi iată că acum venea din nou s-o viziteze, aducându-i în dar un ceas cu cuc pe care puţini îl plăceau, ascuns într-un ambalaj de hârtie, de parcă-l căuta şi pe el Irod odată cu pruncii. Iată

că venea să i se închine şi cu alte ofrande, o rochie albă călcată, o haină de blană şi un inel! Era, la urma urmei, un mag, iar inelul adus în dar, o extravaganţă a sufletului său. Era un bărbat ca un torent de iarnă, care o făcea să roşească, îndemnând-o să-l poarte pe deget. Ea, tulburată, dispăru din ochii lui pentru o vreme, evadând undeva printre maşinile reci şi magaziile goale. Dispăru sărutând inelul petrecut pe deget, mângâindu-l departe de ochii lui, retrasă în împărăţia ei pustie, fiind şi ea o ţesătoare, Ariadna vieţii lui.

Era prima zi a noului an, aşa că se hotărî să pună şi o a doua lumânare festivă pe masă, fiindcă era o zi specială. Ea, mişcată de darurile primite, dispăruse din faţa lui, iar acum rătăcea pe undeva prin fabrica pe care o cunoştea deja ca în palmă.

Lefteris îşi puse două degete de uzo din sticla pe care o avea păstrată printre dosarele de la „Gortys” şi se aşeză la masă, aşteptând-o. Nu-l mai mira nimic la ea, fiindcă în ultimele zece zile căpătase certitudinea că în cele din urmă era o femeie ciudată, care te putea surprinde oricând.

În răstimpuri, i se părea că-i aude paşii răsunând în sălile goale şi în coridoarele îngheţate. În aceste zece zile, Mirza izbutise să meargă noaptea prin ţesătorie fără a avea nevoie de lumină, căci învăţase încă din primele ceasuri să se mişte în semiîntuneric. În nopţile cu lună mai ales, nici nu mai lua cu ea lanterna pe care i-o dăduse Iordanis. Lumina argintie a lunii se revărsa prin lucarnele mari ale acoperişului, arătându-i drumul printre maşini.

Fiul grădinarului auzea acum paşi ba apropiindu-se de biroul lui, ba îndepărtându-se. Îi recunoscu pantofii pe când urca scările. Ajunse la uşa biroului; îi auzi chiar şi foşnetul rochiei. Stătea afară la uşă, nehotărâtă.

De cum veni în seara aceea, Lefteris înţelese că Mirza era din cale-afară de nervoasă, de vreme ce-l părăsi brusc şi pieri în întuneric, purtând inelul pe care tocmai i-l dăruise. Nu apucase să-i explice că, dintr-o încurcătură, nu putuse veni în seara precedentă şi că-i părea rău că trecuse în noul an singură, pe întuneric. Era conştient, de asemenea, că-i lipsea şi fiul, care era încă un prunc şi care, după cum îi spusese, era îngrijit la Constantinopol de soacra şi cumnata ei. Iar ea, în loc să stea liniştită cu familia, de ce se pornise la drum şi venise aici? Fiindcă se temuse pentru casa părintească, pe care Alperen Bey, cu atâtea şmecherii şi tertipuri legale, o scăpase în '23, scoţând-o de pe lista proprietăţilor supuse schimbului.

Stătea în continuare singur la masă, uitându-se lung la

flacăra lumânării şi trăgând cu urechea la nervozitatea ei. Încă din primele zile avusese grijă să astupe, ajutat de Iordanis, geamul cel mare al biroului cu nişte draperii improvizate. Căutaseră împreună prin magazii şi găsiseră nişte baloturi de pânză declarate necorespunzătoare cu ani în urmă, încât, aşa cum erau, pe jumătate mâncate de molii, le cusură şi făcură din ele draperii, pe care le agăţară de jur împrejur ca să nu li se vadă umbrele.

O văzu apărând tăcută şi aşezându-se pe scaunul dinaintea lui. Chiar şi la flacăra slabă a lumânării putu zări că avea ochii plânşi.

— Ţi-e foame? o întrebă.

Clătină din cap că nu.

— N-am putut veni aseară, iartă-mă! Neamţul m-a pus să-i ţin companie şi n-am găsit nicio scuză să plec.

Trebuie să fiu atent în privinţa asta...

— Te-am aşteptat.

Întinse o mână spre ea şi, prinzându-i degetele, i le simţi reci.

— Dar am venit azi... Mirza, trebuie să vorbim.

Văzu că nu-şi retrăsese mâna, după cum se aştepta, ci doar îl privea, scormonindu-l cu privirea. Părea că ceva dinlăuntrul ei o măcina, un vierme ce ieşea la suprafaţă şi se prefăcea într-o crisalidă neprimitoare, apoi într-o tânără posomorâtă, cu o privire rece, nepământeană.

— Ai ceva să-mi spui?

— Trebuie să pleci din fabrică, aici nu eşti în siguranţă.

— Unde-aş fi în siguranţă?

Întoarse capul înspre draperia trasă, temându-se că privirea avea să-i trădeze toată tristeţea.

— La Constantinopol, acasă la tine.

— Mă alungi?

— Ai înnebunit?!

— Să nu crezi că am cine ştie ce acolo. Doar un fiu, dar şi el prea mic şi aflat în grija altor mâini.

— Acolo ai o casă, pe când aici n-ai nimic. Vila voastră e acum un bârlog pentru Comandatură, şi aşa va rămâne. Azi după-amiază am aflat cum a uneltit totul Krause. Să ştii că pregătise capcana chiar dinainte să te- ntâlnească. Eşti mamin şi a avut grijă s-o afle la timp.

— Sunt ceea ce sunt, şi nimic mai mult.

Îşi întinse şi cealaltă mână, ţinându-i acum captive toate degetele.

— Nici eu n-am ceva care să mă ţină în oraşul ăsta. Dacă e să pleci, o să plecăm împreună. O să te duc până la uşa casei

tale şi apoi...

— Şi apoi?

— Dumnezeu ştie! De zile întregi mă gândesc la multe lucruri. Mai jos de Constantinopol voi găsi drumul către Palestina. Voi merge acolo împreună cu evreii care evadează în bărci.

— Ai un plan, vasăzică?

— Azi mi-am făcut primul plan în minte, însă de ieri îl tot trag de limbă pe Krause. Mă prefac că-i ascult fascinat poveştile despre femeile uşoare din Praga şi din Varşovia, iar între timp aflu şi altele.

Ceva păru să se schimbe în privirea ei.

— Spune-mi, aşadar, care-i planul, de vreme ce ai unul!

— O luăm într-o noapte înspre Est şi, până la un punct, mergem cu maşina. Înainte de Struma şi de ultimele posturi de pază germane, o abandonăm, iar călăuzele ne vor duce prin munţi în Bulgaria. Pregătim alte bacşişuri centru vameşi şi pentru cărăuşi, iar tu poţi să-ţi arăţi liniştită documentele de călătorie turceşti. Cred că e cu neputinţă ca germanii să fi dat numele tău autorităţilor bulgare. Nu mai eşti atât de importantă pentru ei, *ma chérie,* să mă ierţi!

Tachinând-o, voia să-i schimbe starea, voia ca ea să-l privească altfel. Privirea ei însă era la fel de îngheţată, tot aşa cum îi erau şi degetele. Părea să sufere din pricina unor gânduri cărora le crescuseră colţi şi gheare, făcând-o să sângereze.

— Mulţumesc pentru compliment, iubirea mea. Poţi să continui acum?

— Trecerea prin Tracia nu-i atât de dificilă. Am întrebat despre toate astea acum o săptămână, iar astăzi mi le-a confirmat naiv şi Krause. Râul, râul Mariţa vreau să spun, e de netrecut iarna, trebuie să uităm de el. Există insă...

— Ce?

— Există un port mic lângă Alexandroupoli, într-un golfuleţ numit Makri. De acolo pleacă adesea bărci în timpul nopţii – câţiva englezi şi, în mare parte, evrei. E drumul către Palestina. Dacă eram în Atena, am fi plecat din Evia, acolo-i poarta către libertate. Însă, dacă aş conduce Chevroletul de aici, am rămâne fără benzină pe drum. M-am gândit să luăm, poate, trenul spre Katerini şi apoi spre Larisa, însă-i riscant, fiindcă trecem mereu prin controale germane, iar nemţii au semnalmentele tale. Aşa am ajuns la concluzia că soluţia noastră e Makri. De-acolo o să ieşim în Turcia.

— Un plan întreg dedicat mie? îl întrebă ea, zâmbind.

— Aşa, bravo, îndulceşte-te puţin!

— Pentru evadare însă e nevoie de bani, de mită, de acte false…

— N-ai?

— Majoritatea erau la hotel – lire englezeşti.

Îşi retrase mâinile şi se ridică de la masă, oftând adânc.

— Ce ghinion, fir-ar să fie! Mi-au spus că bărcile iau până la trei sute de lire pe cap de om.

— Lefteris, îmi pare rău! Cum să-mi fi închipuit?! Am venit cu peste o mie de lire. Unele erau cusute în căptuşeala paltonului, însă cele mai multe se aflau în cele două valize. Tot ce-a mai rămas din bani e pus bine deoparte, de vreme ce acum tu mă hrăneşti şi mă îmbraci.

— Dacă iei hotărârea să plecăm, după ce o să cântăreşti riscul, o să pun eu lirele.

— Le vei primi pe toate înapoi, până la ultima. Prodromes nu se va zgârci.

— Chiar poţi să-ţi închipui una ca asta? Eu să stau drept în faţa bărbatului tău, iar el să scoată fişicuri din sertarul biroului ca să mă plătească?

Acum ea fu cea care întinse mâna şi-o prinse pe-a lui, mâna împodobită cu inelul de la el.

— Avem două chestiuni de rezolvat, *mon amour.* Prima este planificarea în amănunt a evadării: traseu, bani, documente de călătorie…

— Şi cealaltă? o întrebă, cercetându-i privirea la lumina slabă a lumânării.

— Noi!

Îşi simţi inima bătându-i cu putere.

— Înţelegi că mi-e teamă să vorbesc, că mi-e frică să nu crezi că încerc să profit de situaţie…

Simţi cum îi strânge mâna şi mai tare.

— Mi-aduc aminte, Lefteris, de acea femeie pe care o însoţeai la Anvers. Am trecut pe lângă voi fără să-ţi dai seama. Eram în grădina zoologică, pe o alee cu vegetaţie bogată, printre cuşti. Începuse să burniţeze şi toţi vizitatorii grăbiseră pasul ca să se adăpostească pe sub streşini, însă unii se distrau şi râdeau. În văzduh se auzeau ţipete de cimpanzei şi croncănit de păsări tropicale. Auzeam picături mari căzând cu putere pe umbrela mea. Prodromos mă ţinea strâns să nu alunec. Tu îţi trăseseşi pălăria pe ochi şi râdeai de ploaia venită pe neaşteptate. Ea era tânără, frumoasă şi avea ceva feminin ce eu n-am izbutit să dobândesc niciodată.

Îi strânse şi mai puternic mâna.

— Nu fi nedreaptă cu tine, te rog!

— Iar eu te rog să mă asculţi. Am trecut pe lângă ea şi,

dacă vrei să mă crezi, încă-i simt parfumul în nări. Spune-i gelozie, spune-i vanitate feminină, mai ales că şi tu erai atât de bine îmbrăcat, atât de monden! În aceeaşi seară, m-am încuiat în toaleta hotelului şi m-am apucat să-mi cercetez semnele de pe spate, cele căpătate de dragul iubirii pentru tine. Cu ani în urmă, aveam speranţa că Prodromos le va iubi. M-am înşelat.

— Mi-e martor Dumnezeu că la Anvers îţi simţeam fără încetare prezenţa.

— La ce bun, *mon amour?* Am trecut ca doi străini unul pe lângă altul în vreme ce maimuţele râdeau de noi. Din acea seară petrecută în hotelul din Anvers, am început să mă dăruiesc lui Prodromos doar din când în când. Sunt unele momente când nu putem suporta nici măcar propriile noastre minciuni. A fost nedrept faţă de el, ştiu, dar nu puteam altfel. Am redevenit un cuplu normal câţiva ani mai târziu, însă copilul l-am făcut târziu, am avut dificultăţi. Dacă era altul, poate m-ar fi părăsit...

— Cum de te-a lăsat să vii aici? Din câte-mi închipui, e om de lume şi ştie ce se petrece.

— Nu i-am spus nimic, doar am luat trenul pe ascuns într-o dimineaţă, din gara Sirke^i. Înainte să cobor, i-am trimis o scrisoare prin poştă, în care-i lămuream totul – unde merg şi de ce, unde-o să stau şi, bineînţeles, îndrumări pentru îngrijirea copilului.

— A fost o nebunie, ţi-am mai spus asta!

— A fost o nebunie de care aveam nevoie.

— Şi te-ai trezit cu mine dinaintea ta...

— Nu m-am aşteptat nici la persecuţia din partea nemţilor şi nici la tine, desigur!

— Nici să fii regina solitară a unei fabrici întregi!

— Nu exagera, *mon amour,* mai e şi lordanis.

Lefteris zâmbi.

— lordanis se culcă devreme. Ai văzut că ieri ai sărbătorit singură trecerea în noul an. Ca să nu mai spun că locuieşte în căsuţa de la poartă, care-i departe. În fabrică, de fapt, suntem doar tu şi eu.

— Să mă tem de tine, care eşti fiu de grădinar? Te supără că-ţi spun aşa? „Girdot” îmi cade greu la stomac, e ca o bucată de carne prost digerată.

— Ai redevenit fetiţă şi mă tachinezi, la fel ca atunci. Te rog să râzi, căci trebuie să ne înfrumuseţezi noaptea, care va fi lungă.

— O să rămâi aici în noaptea asta?

— Până se crapă de ziuă, până cântă cocoşul.

— Oraşul ăsta n-are cocoşi, *mon amour,* i-aţi mâncat pe toţi...

Îi apucă mâinile şi le duse la buze ca să le sărute.

— Oare ce vrei să-mi spui cu acest cuc pe care mi l-ai adus, neam de grădinar?

— Să-ţi amintesc că timpul trece cu fiecare ceas şi că trebuie să ne grăbim, Mirza. Viaţa însăşi trece, fie că ne-o aminteşte cucul, fie că nu.

Ea îi prinse mâinile şi i le sărută.

— Vreau ca peste puţină vreme să uiţi semnele de pe spatele meu, să uiţi pricina din care-au fost făcute. Nu mai sunt atât de urâte, după cum ai văzut, însă nu le vreau între noi, ca să ne amintească de datorii. Vreau să-mi promiţi c-o să le uiţi!

— Ce-o să se întâmple peste puţină vreme, de vrei să le uit?

Se ridică de pe scaun şi îşi apropie chipul de flacăra lumânării. Apoi îşi umflă obrajii, iar întunericul se aşternu peste tot.

Se încheiaseră deja patruzeci de zile de când dormeau împreună – tot atât cât aşteaptă sufletele morţilor înainte să treacă dincolo, ca să asculte troparele prohodului, iar ceilalţi, cei vii, să mănânce colivă. Morţii care pluteau în jurul lor nu erau doar cei coborâţi de mult în Lumea de jos, precum Alperen Bey, Theodoros vizitiul, Vasili Karlovic Junkermann, ci şi ceilalţi, morţii viitori, cei însemnaţi cu miile, pe care-i vedeau adunându- se în marea împrejmuire a lagărului Hirsch de lângă gară[93]. Aceştia nu muriseră încă, dar ţineau în mână biletul de călătorie, galben ca o liră de aur şi având forma stelei lui David – steaua destinului lor.

Bărbatul şi femeia trăiseră deja patruzeci de zile cu răsuflările unite, sorbindu-şi oxigenul unul celuilalt, schimbând cuvinte tandre şi papuci de casă, împărtăşind fluide calde, lacrimi şi făgăduieli timide. Trăiră patruzeci de zile ce le erau datorate de anii de prospeţime, zile înscrise cu litere citeţe în caietul ursitei, cel pierdut atâţia ani, dar acum regăsit.

El pleca înainte de răsărit şi ajungea acasă prefăcându-se uneori beat, ca să-l vadă Krause şi să-i zâmbească plin de subînţeles, căci şi el ştia câte ceva despre beţii şi femei uşoare. Alteori se furişa ca un hoţ, strecurându- se iute sub pătură, ca şi cum s-ar fi întors, chipurile, devreme, iar acum dormea. În acele zile făcu mai multe astfel de fapte ridicole, de parcă era căsătorit cu blestematul de neamţ şi trebuia să-i dea raportul în fiecare zi.

Ea îşi pieptăna părul în fiecare dimineaţă la lumina zorilor, apoi strângea aşternuturile, ce încă le mai păstrau căldura trupurilor. Aprindea soba şi gătea ceva într-o doară, mai mult ca să miroasă frumos în biroul directorului de la „Gortys” şi să le amintească, pentru o clipă, de un cămin.

Mai târziu cobora la căsuţa lui lordanis, ca să bea cu el o cafea de năut. Greaca ei fusese întotdeauna modestă, însă refugiatul avea chipul unui mamifer liniştit, aşa că nu era nevoie de multe vorbe.

Bătrânul, stând lângă sobă, îi mângâia adesea mâna, iar uneori, înălţându-şi capul către bolta joasă a colibei sale, îi cânta psalmi cu o voce care putea să ţină piept şi celor mai pretenţioase isonuri bizantine. Alteori, o privea cu un aer şiret şi îi cânta acel cântec de neuitat din patria sa: „Bekledim de gelmedin”[94]. Adesea o trata cu roşcove şi compoturi acrişoare, fiindcă zahărul era greu de găsit, în primele zile, Mirza doar îl privea, cu suspiciune chiar, precum o vulpe captivă, fiindcă ştia că uneori bătrânii iau dintr-odată biciul în mână şi încep să lovească. Încet-încet însă, o îmblânzi, iar ea începu să-şi ia de împletit lângă sobă. Îi plăcea săi audă râsul – chiar dacă nu-i ştia motivul – printre trosnetele scoase de buştenii aprinşi din sobă. După câteva zile, căpătă curaj şi începu să-l pieptene şi să-i tundă barba şi mustaţa. În unele zile, îl punea să stea în faţa ei cu braţele îndoite, ca să-i ţină sculul de lână în vreme ce ea înfăşură ghemul.

Pe la amiază, ea urca din nou în birou, lua binoclul şi privea peste drum, spre lagărul Hirsch de lângă gară. Ştia că, dacă n-ar fi fost Lefteris, acum ar fi fost printre ei, cu o stea galbenă la rever, ascultând o limbă pe care no înţelegea. Ar fi fost acolo, la Hirsch, ţinând de mână un băiat slăbuţ spre a ajuta o mamă necunoscută care trăgea după ea un cârd de copii, având în priviri întrebarea dacă în fermele din Polonia avea să fie destul lapte ca să-i crească pe toţi.

În unele zile, la prânz, el se întorcea la fabrică. Şi-o dorea mult, dar îi şi convenea să fie văzut de cei din curţile vecine; le amintea astfel că „Gortys” încă există, că are paznic şi director şi să nu le treacă prin minte să intre vreodată seara să jefuiască.

între timp, în discuţiile dintre ei, noi planuri le înlocuiau pe cele vechi. Hărţi detaliate, care arătau chiar şi trecătorile pentru catâri prin Nestos şi Struma, fraze în bulgară copiate într-un caiet, pentru o primă comunicare, haine groase şi provizii pe care să le ia cu ei fără teamă că o să se strice, precum pesmeţi, smochine uscate şi stafide. Studiară din nou planul de evadare prin sud, de pe coastele pustii ale Eviei,

însă îl respinseră încă o dată. Se auzea că în trenurile către Larisa şi Atena se făceau încontinuu controale, căci mulţi voiau să scape din capcana Salonicului. Makri, portul de lângă Alexandroupoli, părea să fie cea mai bună soluţie. Totuşi, trebuiau să aştepte să mai treacă puţin iarna, fiindcă gheţurile de pe munte puteau chiar să-i ucidă.

Lefteris nu-şi făcea iluzii că nimeni din împrejurimi nu-şi dăduse seama că la „Gortys”, în afară de bătrânul paznic, trăia şi o femeie. Speranţa lui însă era ca ea să fie privită doar ca o femeie întreţinută, o amantă a plăcerilor, ascunsă departe de ochii lumii, doar pentru hatârul domnului Girdot. Între timp, cuprins de nelinişte, îi ceruse să nu mai aprindă lumânări seara, iar draperiile să rămână mereu trase, căci mulţimea de la Hirsch creştea şi mii de priviri scrutau orizontul dinapoia sârmei ghimpate. Când conducea maşina noaptea, ajungea întotdeauna cu farurile stinse. lordanis, de îndată ce auzea zgomotul motorului, deschidea iute poarta şi o închidea în urma lui.

În ceasurile plictisitoare petrecute departe de ea, când rămânea acasă, lua în mână nişte creioane colorate, ca să-şi omoare timpul, şi desena. Se zugrăvea întotdeauna pe el însuşi, după cum simţea. Desena o caricatură a chipului său pe trupul pirpiriu al unui fluture cu aripi de culori diferite; o aripă pentru zi şi alta pentru noapte, una pentru Girdot şi alta pentru Lefteris.

La mijlocul lui februarie însă, ceva veni să schimbe rutina. Într-o după- amiază, pe când răsfoia un volum din *Marea Enciclopedie Greacă Pyrsos,* aşteptând să se însereze ca s-o întâlnească, auzi o bătaie în uşa biroului, îl văzu pe Krause intrând încruntat, cu ţigara aprinsă în mână. Se crispă, întrucât neamţul nu obişnuia să intre în felul acesta. Avea faţa roşie, părând că băuse.

— Nu sta-n picioare, Rainer, îi spuse, arătându-i fotoliul în care acesta obişnuia să se aşeze.

Îi aşeză o scrumieră dinainte şi încercă să pară calm. De multe ori se gândise că binefacerea cea mai mare pe care ţi-o dă crima e faptul că, în preajma oricărui pericol întâlnit în cale, chipul celui care a simţit răsuflarea însuşi a diavolului rareori mai arată vreo tulburare. După ce izbutise să ascundă un cadavru, iar apoi, ani mai târziu, îi dispreţuise până şi oasele, nimic n-ar mai fi putut să-i tulbure calmul de la suprafaţă. Aşa credea de mulţi ani, însă acum era altfel: acum se temea pentru trupul ei, pentru sufletul ei, pentru râsul ei, pentru semnele de pe spatele ei, nu cumva să le vadă cineva şi s-o batjocorească.

— Rainer, ai ceva să-mi spui? îl întrebă, prefăcându-se absorbit de enciclopedia deschisă.
— Dragă Girdot, până la urmă toţi suntem nişte pioni într-un joc de şah. Nişte degete ne ridică din locul unde ne aflăm şi ne aşază în cel mai îndepărtat colţ al tablei, departe, foarte departe.
— Tu, Rainer, în jocul de şah al vieţii eşti rege.
— Rege e doar jucătorul care mută pionii.
— Asta-i o alegorie cu privire la Dumnezeu, locotenente?
— În lumea nouă pe care o clădim, Dumnezeu nu prea-şi bate capul cu noi, nici noi cu el. La voi, grecii, exista ceva mai puternic chiar şi decât zeii: soarta.
Îşi ridică ochii din enciclopedie şi-l privi.
— Unora, în marele joc de şah, locotenente, soarta le-a scris că următoarele pătrate vor fi în Polonia. Aş vrea să mă lămuriţi dacă vorbiţi exclusiv despre soarta dumneavoastră sau să încep să-mi închipui că şi a mea e pe tablă.
— Vorbesc doar despre soarta mea. Ofiţerul, cunoscut şi sub numele de fou[95], a fost ridicat de pe pătrăţelul său şi mutat. Plec mâine-dimineaţă înspre Frontul de Est.
— Asta-i ceva sigur?
— Mi-a fost comunicat în scris.
— Nu ştiu ce să spun, locotenente, îmi pare sincer rău...
— Şi mie, Eugène, căci am locuit împreună cu demnitate.
— Ba chiar mai mult, Rainer, chiar mai mult...
— Înainte să plec spre frontul rusesc, aş vrea să-ţi ofer un dar.
Nu te gândi la vreun suvenir sau la merinde. Am în minte pur şi simplu să-ţi dăruiesc liniştea.
— Nu-nţeleg.
— Îţi pot oferi în dar o linie trasată cu creionul, o ştergere a unei fraze de pe o bucată de hârtie.
Lefteris se foi în scaunul său.
— Tot nu...
— Pot interveni pe lista caselor pe care urmează să le folosească Wehrmachtul, ştergând-o pe-a ta sub o justificare oarecare. Nimeni nu cercetează lucrurile astea.
Ceea ce auzea în acea clipă era, într-adevăr, un dar neaşteptat. Îi lua o povară de pe suflet.
— Locotenente, îţi mulţumesc din toată inima!
— Toarnă să bem un ultim coniac, Girdot, ca să-mi urezi noroc.
— Cu plăcere, Rainer, cu plăcere!
În timp ce turna coniacul în pahare, mâna parcă-i tremura. Nu era un tremur de frică, ci de visare. Poate că acum va

putea... poate va izbuti... Mersul lucrurilor îl luase prin surprindere şi-l umpluse de tulburare; şi totuşi, cu ani în urmă, ucisese un om fără să simtă nici măcar jumătate din neliniştea clipei de-acum. Îşi făcea planuri, gândindu-se că poate zilele fabricii se apropiau de sfârşit.

Locotenentul dădu pe gât coniacul din două înghiţituri mari, iar acum îl privea cu ochii injectaţi. Se aplecă înspre el şi începu sa-i vorbească în şoaptăa:

— Girdot, mie-mi plac femeile. Închipuie-ţi, pe toate le-am iubit! Pe mama, pe surorile mele, pe învăţătoarea mea de la şcoală, pe fetele respectabile pe care mi le peţeau cândva la Berlin, pe prostituate... Deasta nu voi ajunge niciodată ofiţer de carieră. Le iubesc şi-mi pasă de ele, mă topesc ca untul – o greşeală de neiertat. Viitorul Reichului le aparţine unor tipi ca Alois Brunner, dacă mă-nţelegi...

Îl asculta agitând nervos paharul din mână.

— Unde vrei s-ajungi?

— În casa asta, după cum ţi-am spus, n-o să vină nimeni, am aranjat deja. Adu-o aici, Girdot, ascunde-o în subsol! În câteva zile, trenurile o să- nceapă să plece spre Polonia. Adu-o aici, căci probabil o iubeşti sau îţi pasă de ea – uneori e acelaşi lucru. N-o lăsa în fabrică, or fi şoareci acolo şi e aproape de Hirsch...

De ani întregi nu mai fusese atât de livid.

— Despre cine vorbeşti? îngăimă el.

— Despre evreica pe care o căutăm, Girdot, despre ea vorbesc.

— Ştiai, Rainer?

— Mi-am dat seama de asta acum câteva zile, iar într-o seară te-am urmărit.

— De ce-ai vânat-o cu atâta furie încă din prima clipă?

— Insistenţa ei cu cererea aia a insultat onoarea Wehrmachtului. Ne-a provocat.

— Şi acum ce-ai de gând să faci?

Locotenentul îşi duse degetul gros la buze, făcând gestul cunoscut care, pentru toate popoarele, înseamnă să implori tăcerea. Trase aer adânc în piept şi aşeză paharul gol pe birou.

— Am auzit că acolo în Nord, în stepă, e o altă lume. Se spune că iarna asta soldaţilor noştri, când urinau afară, în zăpadă, pişatul le îngheţa înainte s-apuce să atingă pământul. Girdot, soldaţii noştri se pişă cristale la marginea Stalingradului.

În ce loc dinlăuntrul ei ţinuse ascunse, atâţia ani, aceste

strigăte? în ce cută a rochiei stătuse cuibărită această dorinţă? Oare pricina acestui paroxism erotic fusese absenţa lui lordanis, care plecase în oraş eliberând- o de lanţurile decentei şi făcând-o să i se dăruiască într-un mod sălbatic? Pe lângă gemetele de plăcere, ţipetele ei semănau chiar cu nişte strigăte de triumf, fiindcă neamţul plecase, iar ea, regina castelului bântuit, avea să-şi adune lucrurile în seara aceea şi să se mute în cartierul natal, în Exohes.

După o vreme, scoase din geantă un prosop curat şi i-l înmână ca să-şi şteargă mai întâi sudoarea de pe frunte, iar apoi nectarul pe care grădinarul i-l lăsase pe pântece cu atâta galanterie. Trecuseră zile bune de când nu mai făcuseră dragoste, iar asta se întâmpla mereu în întuneric, pe tăcute, atunci când mirosul devine simţul cardinal, iar mângâierile dau greş câteodată. După aceea, îi dădu un sărut fugar, ca o mulţumire tandră pentru pasiunea sălbatică pe care abia o împărtăşiseră. Adevărul era că o privea discret, puţin intrigat, căci încă nu se obişnuise cu faptul că această femeie dădea naştere surprizelor cu o uşurinţă neaşteptată.

— De ce mă priveşti aşa? îl întrebă ea pe un ton sever.

— Vrei să-ţi spun ce amintiri mi-au stârnit cele trăite puţin mai devreme?

— Depinde...

— E doar o constatare. Şi, odată cu ea, o amintire.

— Hai s-o aud!

— Toate astea mi-au amintit de o zi petrecută în grădina din Anvers, când mă plimbam singur şi căscam gura primprejur. S-a nimerit să dau peste două veveriţe care se împerecheau. Ţipetele femelei mi-au rămas întipărite în minte. Un animăluţ atât de mic şi să cheme aşa toţi zeii fertilităţii!

Observă că acum se înroşise.

— Eu ştiu, *mon amour,* că asta-i dorinţă şi, fireşte, libertate! În seara asta îmi părăsesc închisoarea şi pot să-mi strig bucuria precum veveriţa. Ce prilej mai bun aş avea s-o fac decât clipa când te simt înăuntrul meu?

— În visurile din ultimii douăzeci şi cinci de ani aşa mi-am închipuit că va fi...

— Dac-aş fi trăit asta cu Prodromos, probabil că a doua zi m-aş fi trezit cu lucrurile în stradă. Ştii ce lucru aprig e morala? însă acum te gândeşti la ceva. Mintea ta rătăceşte, s-a îndepărtat. Eşti mereu distrat, ştiai asta?

— Mă gândesc cum să ne păzim spatele, asta fac. Afară-i o lume perfidă, plină de capcane. Ar trebui ca diseară, când ne suim în Chevrolet, toate străzile să fie goale.

— Ce te frământă? Spune-mi!
— Ascultă... De ieri mă urmăreşte cineva.
Se opri din îmbrăcat şi-l privi.
— Trebuie să mă îngrijorez?
— Nu te pot linişti, căci încă nu ştiu.
— Cum arată?
— Un amărât la vreo patruzeci de ani, prost îmbrăcat, cu un palton pe care-l ţine tot timpul închis până la gât cu o mână.
— Bănuiesti că are o armă?
— Asta a fost primul lucru la care m-am gândit, dar parcă am distins altceva înăuntru, nu sunt sigur. Însă cel mai îngrijorător e că, după ce ma urmărit prin centru şi în port, m-a oprit pe faleză, înainte să ajung la *Soldatenheim.*
— La ce?
— E chioşcul de băuturi răcoritoare al armatei, acolo unde se întretaie strada 4 August cu cea de lângă mare, în sfârşit...
— Ce ţi-a spus?
— Foarte puţine, fiindcă l-am lăsat acolo şi am plecat.
— Ai plecat?
— Da, m-a lovit frica şi am apucat-o pe străduţe.
— Ce ţi-a spus? Te-a ameninţat?
Lefteris zâmbi şi se apucă să-şi încheie cămaşa.
— Zi odată!
— Mi-a spus: „Domnule Lefteris, vreau să vă vorbesc, este urgent.” Nam mai fost numit aşa în oraş de când am plecat, din '17. La început am încremenit şi m-am oprit să-l privesc – un chip chinuit, care-mi părea familiar, dar n-aş putea să jur. „Vreau să vă vorbesc”, mi-a repetat, atingându-mi mâna. Atunci nu ştiu ce m-a apucat, probabil a fost panica.
— De ce aşa de tare?
— M-am retras brusc şi am dispărut pe prima străduţă care mi-a ieşit în cale. M-am oprit după vreo sută de metri şi m-am întors să văd dacă mă urmăreşte. Eram scăldat tot într-o sudoare rece. O reacţie exagerată, nu crezi?
— Probabil.
— Au văzut atâtea ochii mei în ultimii doi ani – şantaje şi înjunghieri, denunţuri la nemţi... Mă tem pentru tine... Din fericire, ieri după-amiază a venit Krause şi m-a salvat – ce ţi-am povestit mai devreme. Cine şi-ar fi închipuit?! Ştia totul şi, cu toate astea, şi-a ţinut gura.
— Totuşi, ieri de ce n-ai venit? îl întrebă, întorcându-se cu spatele ca să-i încheie nasturii.
Tustrei, el, ea şi spatele ei, trăiseră bine împreună în ultima lună. Cicatricile ei abia se mai distingeau, semănând mai degrabă cu vechea inscripţie a lui „Gortys” de la poartă, pe

care timpul şi rafalele sale o făceau să dispară. La început, Mirza nu acceptase să-şi expună spatele ca să-şi dovedească iubirea. Dacă şi-ar fi dat seama că Lefteris, la un moment dat, ar fi luat-o ca pe o dovadă a devotamentului ei, ar fi fost neînduplecată.

— Ieri am dereticat în subsol toată după-amiaza, la fel şi azi-dimineaţă. Krause, din fericire, m-a lăsat să-mi văd de treabă fără griji sau teamă. Am aruncat vechituri, am măturat, am spălat, ba chiar am văruit în unele locuri. Ştii, sub nivelul pământului există aproape încă o casă, subsolul. E uscat şi primeşte lumină prin patru ferestre mici. Două dau în spate, către grădină, iar celelalte două în faţă, către drum şi vila voastră. Toate ferestrele au gratii, aşa le-am găsit cu ani în urmă, când am închiriat noi casa.

— „Noi”?

— Am locuit în casa asta cu Sanne încă din prima clipă, de când am venit împreună de la Anvers.

Îşi pusese şi pantofii, iar acum strângea nervoasă aşternuturile de pe podea.

— Mie-mi plac strigoii, *mon amour.* Dacă n-aş fi fost fiica unui bei şi soţia unui farmacist, aş fi fost o Mary Shelley otomană şi aş fi scris povestiri bizare.

— Sanne nu-i un strigoi, e o amintire blândă!

Se întoarse şi-l văzu stând în faţa ei cu un aer fioros.

— Dacă a mai rămas ceva din parfumul pe care-l purta atunci, în grădina zoologică, o să-i fur un pic. Şi asta-i o amintire, iubitule, însă-i doar amintirea mea!

— Prefer să discutăm despre necunoscutul care a venit să-mi vorbească.

— Cred că exagerezi! Probabil e cineva care te ştia de mult. Să nu spui că nu se poate, căci pe atunci cutreierai tot oraşul. Sunt sigură că-i vreun sărman care te-a recunoscut. Te-a văzut bine îmbrăcat şi a venit să-ţi ceară ajutorul. Fireşte, tu te-ai speriat şi-ai rupt-o la fugă, fiindcă ţi-ai renegat vechiul nume!

— Ştii, l-am văzut din nou două ore mai târziu.

Se opri din împăturitul cuverturii.

— În aceeaşi zi?

— Da, ieri la prânz. Mă aştepta lângă Chevrolet, ştia că-i maşina mea. Mirza, sunt sigur că omul ăsta mă urmăreşte!

Scoase un oftat şi continuă să împăturească.

— Nu te mai gândi la asta. Mai bine spune-mi ce lucruri o să încapă-n maşină. Vreau totuşi să te întreb un lucru. Subsolul are curent electric?

— Nu te grăbi, e încă devreme. Va trebui să ajungem acolo

târziu, cartierul are ochi şi urechi.

— Nu mi-ai spus, subsolul are curent electric?

— Are şi curent, şi chiuvetă, şi o scară interioară de fier care duce în casă, pe care poţi urca şi coborî fără să fii văzută de-afară.

Se apropie de el, îşi desfăcu braţele şi-l îmbrăţişă.

— Vom trăi împreună sub acelaşi acoperiş. Ciudată mai e viaţa!

— Doar că va fi pentru o perioadă scurtă, *ma chérie,* până se vor topi zăpezile din munţii de dincolo de Struma. Va fi un rezumat al vieţii, o schiţă a ei. Întrucât o să petreci multe ore în subsol, va fi o viaţă în Lumea de jos, dar fără ereb.

— O să cobori să mă vezi? îl întrebă, mângâindu-i părul.

— Aşa cum ţi-am spus, neamţul a plecat şi nu mai am cui să dau socoteală. Azi-dimineaţă ne-am salutat ca doi buni cunoscuţi, aproape ca nişte prieteni. Da, o să vin să te văd. Iar noaptea, când o să sting luminile şi o să trag draperiile, o să urci ca să dormim împreună. Poţi să mai zici o dată „ciudată mai e viaţa”!

***

Conducea foarte încet, fără faruri, iar în răstimpuri câte o groapă nevăzută în întuneric zgâlţâia Chevroletul. De îndată ce cotiră spre răsărit, luminile oraşului deveniră mai clare. Erau nopţi în care se dădeau ordine de stingere totală, însă în seara asta viaţa părea să se scurgă în ritmurile sale obişnuite. Cele mai multe lumini erau concentrate în centru, acolo unde câteva cafenele şi cluburi erau încă deschise.

Mirza privea tăcută afară pe geam. Pe bancheta din spate erau îngrămădite lucrurile vieţii lor comune în fabrică din ultimele două luni: două valize cu haine, aşternuturi, un coşuleţ cu mărunţişuri şi un teanc de cărţi. În dreapta lor, apărură gara şi gardul lung de sârmă ghimpată ridicat de germani în ultimele săptămâni. Lumină se vedea doar de-a lungul împrejmuirii ghimpate, în vreme ce înăuntru casele de lemn, identice şi semănând cu nişte magazii, se pierdeau în întuneric.

— Până la urmă, cât timp ai stat închisă la „Gortys”?

— Din 15 decembrie, iar azi e 19 februarie, nu-i aşa?

— De-asta priveşti cu sete afară?

— Ia spune, de ce m-ai pus cu de-a sila să mă sulemenesc în felul ăsta şi să arăt ca o cocotă de noapte?

— Tocmai pentru asta, *ma chérie,* ca să semeni cu o cocotă.

— Dar nu mi-ai spus de ce!

Tonul vocii ei avea un aer iritat.

— Ţi-am explicat, însă erai cu mintea-n altă parte. Strângeai

lucrurile şi-ţi era teamă să nu uiţi ceva, îi răspunse el şi, apăsând butonul, aprinse farurile.

Drumul se lumină şi un şobolan fugi într-o parte la trecerea lor.

— Iar acum de ce-ai făcut asta? Se presupune că vrem să trecem fără să fim văzuţi.

— Asta-i drumul principal şi trebuie să-l străbatem, n-avem de ales. Dacă ne opresc, mi-ar fi greu să le explic de ce conduceam în miez de noapte fără lumini.

— Şi de ce m-ai pus să mă boiesc aşa?

— Fiindcă eu am permis de circulaţie ştampilat de Krause.

Tu ai putea evita întrebările incomode doar ca prostituată.

— Şi jumătatea de gospodărie pe care o cărăm în spate?

— Ţi s-a inundat casa şi mergem în Exohes, unde-ţi ofer găzduire la noapte.

— Vasăzică, în vreme ce mi se inunda casa, eu mă sulemeneam?

— Mirza, încetează să fii atât de încăpăţânată! O curvă-i întotdeauna curvă şi aşa trebuie s-arate când umblă pe-afară! Ai înţeles? Dar vorbeşti de lup...

Se apropiau de fabrica „Fix” când văzură pe marginea drumului lumini venind de la două motociclete şi, înfăşurat într-o manta verzuie, un soldat care le făcea semn fluturând o lanternă în mijlocul drumului. Lefteris încetini şi trase pe dreapta; numaidecât se apropie de ei o patrulă întreagă, cu mitralierele atârnate în faţă, pe pântece. Coborî geamul şi scoase mâna afară, ca să le dea permisul de circulaţie. Două lanterne mari se lipiră de geamurile Chevroletului, iar soldaţii se apucară să-i cerceteze interiorul. Lefteris se arătă calm, ba chiar mai mult de-atât: era un om al regimului, oarecum plictisit de controalele repetate. Sergentul aflat la comandă îi înapoie hârtia şi aruncă o privire şireată spre Mirza, apoi se aplecă şi îi şopti ceva la ureche. Zâmbind, Lefteris îi răspunse ceva şi îi făcu cu ochiul. Şeful patrulei le făcu semn cu lanterna să treacă.

— Ce ţi-a spus? îl întrebă ea pe când lăsau în urmă patrula.

— N-are importanţă.

— Ba nu, insist să-mi spui! Şi-n primul rând, tu unde-ai învăţat germana?

— Am învăţat flamanda cu ani în urmă. Se aseamănă destul de mult, aşa că acum pot înţelege ce-mi spun – cuvintele de bază, adică.

— Aşadar, ce ţi-a spus?

Începu să râdă şi se scotoci prin buzunarul de la haină după o ţigară.

— Ţi-a spus ceva despre mine…
— A întrebat dacă eşti bună la pat.
Se întoarse şi-l privi cu fulgere în ochi.
— Nu-mi vine să cred, porcul! Şi tu ce i-ai răspuns?
— Adevărul, bineînţeles!
— Şi care-ar fi acela? ţipă ea.
— Că eşti cea mai bună.
— Şi tu eşti un porc! Îi strigă ea, începând să-l lovească în umărul drept.
— Opreşte-te, *ma chérie,* o să murim!
— Porcule! Ah, porcule!
Încetini din nou, apoi opri pe marginea drumului şi stinse farurile. O luă în braţe şi îi astupă gura cu un sărut pătimaş. Din partea opusă a drumului apăru o coloană. În timp ce vehiculele treceau pe lângă ei, lumina farurilor le trăda capetele unite.
— Au plecat? îl întrebă după ce se dezlipi de el ca să tragă aer în piept.
— Au plecat.
— Acum ce facem? îl întrebă cu o nelinişte nouă în privire.
— Acum mergem acasă, îi răspunse.
Aprinse din nou farurile şi o luă înspre Turnul Alb. După ce trecură de Cartierul General şi intrară în Exohes, zări cu coada ochiului cât de lacom privea pe fereastră.
— Bulevardul, îi spuse, nu s-a schimbat prea mult, însă multe vile au fost rechiziţionate de nemţi. Casele evreieşti, desigur, cad în paragină, căci intră oricine noaptea şi pune mâna pe tot ce găseşte. Pe ce-a mai rămas, adică, fiindcă nemţii, de obicei, încarcă în camioane, împreună cu locatarii, şi mobila. Acum e perioada cea mai bună să cumperi un pian, draga mea!
— Nu fi cinic, te rog!
— E şi ăsta un mod de-a supravieţui.
— Eşti un bărbat tandru, iar chestiile astea nu ţi se potrivesc.
— Iar mă pui la punct, stăpână!
— Doar mă plâng.
— Ştii ce spune Iordanis despre asta? Nevasta, când nu se plânge, înseamnă că-ţi pune coarne.
— Nu-s nevasta ta, *mon chéri!*
— Ba da, în oraşul ăsta eşti! Când vom pleca de-aici, atunci o să fii a lui…
— Doar a mea, neam de grădinar!
— Îmi aminteşti de sufragete.
— O sufragetă biciuită…, comentă ea.

— N-am spus că uităm de spate?

— Pentru prima oară-n în seara asta ai zis o vorbă cu cap.

— În seara asta o să fim în casa noastră, singuri, înţelegi? Nu-i răspunse, continuă doar să privească afară pe fereastră dinozaurii cartierului adormit, vilele impunătoare ale Estherei de Boton, Hadzhimishev, Telci- Bey, Osman Ali-Bey, Giako Modiano, Periklis Hatzilazarou... După *Château mon Bonheur* şi vila lui Seifullah Paşa, încetiniră. Coti cu multă grijă pe un drum neasfaltat, aruncându-şi privirea în dreapta şi-n stânga, înspre ferestrele caselor. Văzu că-şi aplecase capul, iar acum îşi ştergea ochii cu batista.

— Plângi pentru Exohes? o întrebă. Cred că plângi pentru case, pentru grădini, pentru tot, nu-i aşa?

Clătină din cap în tăcere.

— Când ai venit cu taxiul să-l întâlneşti pe Krause, tot aşa te-ai emoţionat?

— Atunci aveam în minte doar să obţin ce voiam, acum e altfel, îi răspunse, apucându-l de mână.

— Te-am adus înapoi în Exohes, mi-am împlinit visul. Vizavi se află vila în care te-ai născut, iar aici e casa mea. Cea mai mare parte a timpului o vei petrece la subsol, însă de la ferestrele din faţă, care se află la nivelul străzii, vei putea vedea puţin din casa şi din grădina voastră. Atât am putut să fac, să mă ierţi!

Se lăsă în braţele lui, dar îşi dădu seama că trupul lui era încordat – ca şi cum ceva îl ameninţa.

— Să nu ieşi din maşină! Îi ceru el cu voce joasă.

— Ce se petrece?

— Priveşte afară, la scări, îi răspunse la fel de încet.

— Cineva stă jos. Dar cine poate fi, în miez de noapte?

— E cel despre care-ţi spuneam, cel care m-a abordat ieri la prânz, pe faleză. Să nu ieşi! Îi spuse scurt.

— Unde te duci? Nu ţi-e frică?

— Nu mă pot ascunde, treaba asta trebuie lămurită acum. Tu să rămâi aici!

Stătu în picioare lângă maşină, având grijă să arate că nu se grăbea. Îşi încheie nasturii paltonului cu mişcări lente. Prin minte îi trecu mai întâi regretul că neglijase să-şi cumpere o armă de pe piaţa neagră; poate că acum avea să plătească scump pentru asta. Îşi aranjă fularul în jurul gâtului şi-şi puse pe cap pălăria cu boruri înguste, îşi aprinse tacticos o ţigară, urmărindu-l totodată pe celălalt cu coada ochiului. Bărbatul stătea şi el în picioare şi-l privea. În lumina stâlpului, hainele i se vedeau bine. Erau aceleaşi pe care le purtase şi în ajun, când îl abordase.

Girdot inspiră adânc şi, cu un pas sigur, porni către el. Înainte să facă primul pas, aruncă o privire la ceas: era ora două şi jumătate.

Necunoscutul se dădu doi paşi într-o parte şi îşi sprijini spatele de stâlpul de pe drum. Asta-l linişti întrucâtva, căci era limpede că voia să-i vorbească la lumină – poate ca să nu-l sperie. Cu mersul sigur şi fumând, ajunse şi el la stâlp. Se priviră unul pe celălalt fără a se saluta.

— Te ştiu de undeva, vorbi primul Girdot, ca să preia controlul.

De altfel, el era cel înstărit, în vreme ce străinul era doar unul dintre miile de sărmani care se perindau prin oraş.

— Da, domnule Lefteris, dar au trecut mulţi ani.

[77] >

— Cine eşti?

— Sunteti un om bun, domnule Lefteris, aşa vă tin minte.

— Numele meu este Eugène Girdot, domnule, şi nu cunosc niciun Lefteris!

— Iar al meu e Saul Modiano[96], îi răspunse el şi zâmbi, dezvelind o gură cu doar câţiva dinţi.

— Asta devine ridicol! Ca să nu mai spun că e şi o provocare, iar eu nu voi lăsa lucrurile aşa! Îi răspunse. Spune ce vrei şi de ce te ţii după mine!

— N-am vrut să vă jignesc, domnule Lefteris, era doar o glumă, nu vă supărati pe mine! Am vrut doar să aşez o punte peste distanta care ne desparte. N-am vrut să vă jignesc. Dimpotrivă, am venit să vă cad la picioare!

— Cine eşti, măi frate? Figura asta... Îmi bat capul de ieri de la prânz.

— Sunt Ferdinand Tiano, domnule Lefteris. Pe vremea când eram copil, lucram la agentia dumneavoastră de ziare, pe care o aveati înainte de incendiu acolo, aproape de Banca Otomană. Împărţeam gazete în tot oraşul. Nu vă amintiti de mine?

Lefteris simţi cum se destinde pe dinăuntru. Bărbatul din faţa lui spunea adevărul. Îşi amintea de el acum că îşi dezvăluise numele. Ferdinand era pe atunci cel mai mic dintre vânzătorii lui şi străbătea pe jos întregul cartier Exohes, la fel cum făcuse şi el cu câţiva ani înainte, trâmbiţând ştirile despre război şi despre aliaţi.

Îi zâmbi cu o uşurare pe care nu şi-o putu ascunde.

— Cum să te recunosc, drăcuşorule, după atâţia ani? Dar ce oră-i asta? E ceva la mijloc aici...

— Vreau să vorbim, domnule Lefteris.

— Nu-i momentul potrivit.

— Mâine o să fie prea târziu.

Îl privi din nou. Avea chipul livid de nelinişte.

— Dac-o să te prindă fără stea, o să te pună la zid, dar bineînţeles că ştii asta...

Ferdinand îşi desfăcu paltonul dintr-o mişcare, lăsând să se vadă steaua prinsă la piept.

— De-asta te caut, domnule Lefteris. Spune-i, te rog, soţiei dumitale să intre-n casă şi stai puţin să mă asculţi.

— Vorbim mâine, Ferdinand.

Întinse mâna şi-l strânse de braţ.

— Mâine o să fie prea târziu, şefule!

— Să ştii că ai mers prea departe! Îi răspunse tăios, trăgându-şi braţul.

— O să-ţi cad la picioare, dacă vrei! Mâine o să fie prea târziu. Spune-i doamnei tale să intre-n casă, iar eu o s-aştept aici. Te rog, domnule Lefteris, n-am altă speranţă în afară de dumneata!

Lumina stâlpului îl ajută să-l observe mai bine. Era limpede că nu se spălase şi nu se bărbierise de zile întregi. Vestonul şi cămaşa murdară arătau că purta aceleaşi haine de multă vreme. Fără îndoială că se ascundea.

— Te caută?

— Mă urmăresc de câteva zile. Au numele meu şi-al fetei mele, pricepi? Dacă poţi să crezi, chiar rabinul le-a dat toate numele.

— Aici ne poate vedea cineva din cartier, Ferdinand.

— Mergem unde vrei dumneata, şefule, unde vrei!

— Aşteaptă-mă aici!

Îi întoarse spatele şi se îndreptă către maşină. Mirza urmărise întreaga scenă de la fereastra coborâtă, însă vocile lor nu ajungeau până la ea.

— Ce se petrece?

— Se ţine scai de mine, aşteaptă-mă cinci minute.

— Eşti în primejdie?

— Nu. Chiar dac-ar avea o armă, n-ar avea curaj să apese pe trăgaci. Unde mai pui că-l ştiu de mult, de când era copil. Pare liniştit.

— Să te-aştept aici?

— Până aflu ce vrea de la mine. N-o să dureze mult. O să-l duc jos în subsol, să nu ne ia careva la ochi. Mai e şi evreu pe deasupra, Mirza, de data asta unul adevărat, nu ca tine. Răsuflarea lui, din pricina foamei, miroase ca trenul care-o să-l ia.

— Să nu întârzii!

— Închide uşa şi ridică geamul! Mă-ntorc degrabă.

Merse până la treptele care duceau în subsol şi-i făcu semn

să-l urmeze. Din fericire, se găseau în partea din spate a casei şi cel puţin nu puteau fi văzuţi de santinela de la Comandatură, care stătea în stradă. Coborî treptele şi descuie uşa exterioară. Îi făcu din nou semn să-l urmeze şi aprinse lumina slabă din prima încăpere, cea de lângă apometru. Mirosea a aer stătut şi a var proaspăt.

Îl auzi pe Ferdinand cum coboară scările în urma sa. Înaintă şi se opri în mijlocul subsolului gol, apoi îşi încrucişă braţele, pregătit să-l asculte. Ferdinand, în loc să-nceapă să vorbească, îl surprinse, căci, îndată ce se apropie, i se aruncă la picioare încercând să i le sărute.

— Ce te-a apucat, mă? îi strigă.

— Trebuie să mă ajuţi! Eşti singura mea speranţă, are opt ani, domnule Lefteris! Trebuie să mă ajuţi, nu mai am pe nimeni pe lume afară de ea...

Lefteris îl prinse cu mâna sa încă viguroasă şi-l ridică cu forţa. Acum se priveau faţă-n faţă.

— Lămureşte-mă, Ferdinand, n-am vreme, înţelege!

— E nevoie de curaj să vin să cad la picioarele dumitale după atâţia ani.

— Vorbeşte!

— Ne suie în trenuri.

— Ştiu asta.

— Ne suie cu forţa. Se vorbeşte de nişte ferme în Polonia.

Fata mea-i slăbită, doctorul mi-a spus-o clar: dacă nu stă-n pat, n-are nicio şansă, o să moară în tren. Vreau s-o iei dumneata, domnule Lefteris, dacă crezi în Dumnezeu, dacă ai suflet!

— Şi te dezbari aşa, pur şi simplu, de propriu-ţi copil?

— Nu mă dezbar, nu-mi spune asta, te rog din suflet! Doar dacă-l ţii dumneata, pot să-l salvez. Dacă n-accepţi, în cel mai bun caz o să-l îngrop în Polonia. Căci se poate întâmpla ceva şi mai rău: să mi-l azvârle din tren şi să-l mănânce dihorii!

— E ilegal ce-mi ceri.

— Hai să nu ne amăgim, domnule Lefteris, dumneata poţi! Eşti bogat, eşti creştin, n-o să te deranjeze nimeni. Am văzut că ai şi o femeie alături – a mea a murit. Poate să te ajute şi ea cu fetiţa. Dumneata ai bani, poţi săi iei lapte, poţi să-i aduci un doctor. Dacă crezi în Dumnezeu...

— Şi dacă nu cred, Ferdinand?

Rămas fără argumente, evreul îşi coborî capul.

— Unde-i acum?

— De zece zile e la o familie de creştini, însă mâine pleacă. Flămânzesc şi ei, aşa că o pornesc prin sate, nu mai pot s-o ţină.

Brusc, se simţi prins în capcană, căci îşi dădu seama că toate ferestrele luminoase pe care le visase vreodată aveau acum nişte dungi verticale întunecate – zăbrele.

— La un moment dat o să plecăm şi noi, Ferdinand. Nu putem s-o luăm.

— Din câte văd, o să moară în braţele mele în tren. Lefteris îşi aprinse înfuriat încă o ţigară.

— Vino-n zori să-ţi dau un răspuns, nu pot hotărî acum, singur. Însă vreau să-mi spui ceva înainte să pleci.

— Ce anume? îl întrebă, ridicându-şi capul, pe care şi-l ţinuse multă vreme plecat.

— Cum m-ai găsit?

— Am muncit ani de zile în hoteluri – „Majestic”, „Méditerranée” şi-n altele de felul ăsta. Doar cu ziua, să nu-ţi închipui altceva. Spălat de vase, cărat bagaje, tot ce mi se cerea. Acolo am auzit, cu ani în urmă, de unul Lefteris, care a devenit francez dintr-odată şi şi-a schimbat numele. Mi sa spus că are o fabrică a lui, filatură şi ţesătorie la un loc. Adevărul e c-am stat la pândă de câteva ori şi te-am recunoscut, căci întotdeauna am vrut o slujbă mai bună. În fabrica dumitale, din câte se zvonea, se plătea bine. Dar mi-a fost ruşine să mă apropii de dumneata. Ce să-ţi fi spus? Dumneata de la gazete ai ajuns la fabrici, în vreme ce eu am ajuns la spălatul vaselor şi la cărat.

— Bine, Ferdinand, am înţeles. Vino înainte să se crape de ziuă, la uşa subsolului. Voi fi acolo să-ţi dau răspunsul. Dar să vii înainte să se lumineze, fiindcă mă tem de vecini.

Sărmanul evreu îşi plecă din nou capul şi îi întoarse spatele fără să mai scoată o vorbă. Pe când urca scările, Girdot îi strigă:

— Unde e copilul?

— Familia aia locuieşte dincolo de Depou, şefule.

— Bine, Ferdinand, du-te!

Privi în jurul lui subsolul gol. Simţea cum îi amorţesc picioarele, dar n- avea nici măcar un scăunel pe care să se aşeze. Viaţa dulce ca mierea împreună cu ea era ameninţată de o invazie neaşteptată.

Începu să urce lent treptele, ca să meargă la maşină şi să care lucrurile. Umbra ei i-o luă înainte; stătea în capul scărilor. Avea paltonul încheiat până la gât şi se pregătea să coboare.

— Opreşte-te! Îi strigă el, ridicând mâna. Opreşte-te, nu singură!

— Ce joc e ăsta, domnule Girdot?

Ajunse la jumătatea scărilor.

— Am aşteptat clipa asta douăzeci şi cinci de ani, îi răspunse el, făcând imediat un gest neaşteptat.

La început, Mirza scoase un ţipăt înspăimântat, apoi izbucni în râs.

— Nu mi-ai spus ce voia omul acela, dragostea mea? îl întrebă ea fără să atingă pământul.

— Douăzeci şi cinci de ani, mă crezi?

O ţinea strâns în braţe, în vreme ce unul dintre pantofi aproape îi ieşise din picior, gata să cadă.

— Doar că scara, *mon amour,* o visam mai largă şi cu un covor roşu.

Începu să coboare purtând-o în braţe. Pe a treia treaptă, pantoful îi căzu, iar degetele ei începură să danseze în aer nepăsătoare, ca şi cum ar fi fost din nou o copilă, de parcă ar fi aşteptat-o din nou vizitiul lor afară în stradă, ca s-o ducă la bătrânul sultan, iar ea să asculte poveştile vieţii acestuia, rupte parcă din basme.

Apartamentul de la ultimul etaj

Al şaptelea stasimon

— Doarme? întrebă el, coborându-şi vocea.

Doamna Jeni ridică din umeri – nu ştia. Adevărul era că părea să doarmă, dar cum poţi fi sigur cu orbii? Pleoapele lor, mereu lăsate, poate că ascund gânduri, însă poate că sunt doar vălurile lui Morfeu. În întuneric, conştiinţa de sine nu-i aceeaşi ca-n lumină; se lasă să alunece pe lemnul lăcuit al viselor, acolo unde sunt cântate valsuri fără încetare, iar dansul se întrerupe doar la auzul dopurilor de plută ale sticlelor ce-au îmbătrânit în pivniţe lipsite de soare.

— Domnule Eugène, mă auziţi?

Doamna Jeni, care în tot acest răstimp şezuse pe canapea alături de el, îşi întinse mâna şi-i mângâie fruntea.

— Ce vrei, şerpoaico, de mă tulburi? se auzi vocea lui, cu răguşeala bine cunoscută.

Ea zâmbi şi-l sărută tandru pe obraz. Orestis avea din nou în faţa ochilor sceneta aceea bizară a celor doi bătrâni, relaţia neclară dintre ei, pe care, deşi frecventa acea casă de doi ani, n-o putea înţelege. Doamna Jeni, pe lângă intendentă, semăna şi cu multe altele. Ar fi putut să fie, de pildă, sora nevestei lui, care murise de curând, lăsându-l văduv. Ar fi putut să fie o doctoriţă pricepută sau o asistentă. Ori, poate, o fostă soţie, căreia divorţul nu izbutise să-i şteargă sentimentele. Ar fi putut să fie şi o ibovnică de demult, necununată de multe decenii, întrucât caracterul lui dificil n-o ridicase niciodată la rangul de soţie.

— Vezi ce fel de om e, Orestis? E capabil să te chinuie din zori şi până- n seară! Vrea să se ocupe toată lumea de el.

— Domnule Eugène, să continui?

— Îl asculţi sau nu pe băiat când îţi citeşte? Despre viaţa ta spune. Dacă ştiai că nu eşti în stare să stai de veghe, trebuia să-l chemi dimineaţa, nu în toiul nopţii!

— Cel mai bun lucru pe care l-ai scris, tinere, e ăla despre ceasul cu cuc, spuse şi întoarse capul spre locul unde se afla Orestis. Timpul nu ajunge niciodată, viaţa-i scurtă! Pe de altă parte, dragă doamnă Jeni – aici îşi întoarse capul spre ea –, mă temeam că n-o să apuc dimineaţa. E rău că mă temeam? E rău că voiam să-mi ascult viaţa sau măcar ce-a plăsmuit fantezia bolnavă a unui condeier?

Se întoarse din nou spre locul în care şedea Orestis şi de unde auzise toată noaptea citindu-i-se despre zilele şi nopţile lui Lefteris Zevgos.

— Nu cumva ar trebui să-ţi spun scriitor în loc de condeier?

Deja sunt scriitor, domnule Eugène. Graţie dumneavoastră, o mărturisesc.

— Graţie mistificării propriei mele vieţi. Recunoşti asta, nu-i aşa?

— Recunosc, însă altfel nu s-ar fi putut.

— Şi adevărata viaţă a lui Eugène Girdot, aşa cum a fost ea, unde se va duce când voi muri? Pe hârtie va rămâne Girdot al tău, el învinge mereu, nu aşa mi-ai spus?

— Aşa e, domnule Eugène. Cel de pe hârtie învinge mereu.

Pe măsură ce se apropiau zorile, mintea bătrânului lăsa impresia că îşi recapătă limpezimea care, în alte ceasuri, părea în întregime pierdută. Înţelegea tot şi răspundea înapoi, nelăsând nimic să-i scape. Pe lângă judecăţile sale cuprinzătoare, prinse la un moment dat mâna doamnei Jeni şi începu s-o mângâie. Orestis zări gestul şi nu se putu abţine; trebuia să- l comenteze. După ce aruncă o privire familiară către intendentă, una care părea să-i ceară permisiunea, hotărî să nu-l cruţe pe Girdot. Doamna Jeni îl simpatiza, asta era sigur, iar acum, cu un zâmbet complice, îl îndemna să nu mai plece capul dinaintea capriciilor lui.

— Aş prefera, la ultimele capitole, să am toată atenţia dumneavoastră. Dacă văd că aţi adormit, domnule Eugène, sau că mă ascultaţi din obligaţie, să ştiţi că mă voi opri!

— Ce mai e şi asta, o altă faţă a narcisismului scriitorilor?

— Oricât aş simpatiza-o pe doamna Jeni, pe care o şi respect, doresc să va subliniez că nu-i momentul potrivit pentru o relaţie mai apropiată cu intendenta dumneavoastră.

— Eşti un golan, asta eşti!

Doamna Jeni era gata să izbucnească în râs, dar se abţinu.

— Eugène, are dreptate băiatul. Ţine-ţi urechile concentrate acolo! Îi spuse ea pe un ton sever, retrăgându-şi mâna din palma lui.

— Aşa-zisul „băiat” e un netrebnic şi jumătate, un bastard înfumurat care crede că până-n zori va deveni din condeier scriitor! Ce legătură ai tu, mă, cu Mauriac, cu Dumas, cu Rolland?

— Pot continua îndată ce veţi isprăvi cu toate aceste caracterizări.

— Jeni, spune-mi, te rog, mai e mult până se crapă de ziuă?

— Se luminează încet-încet, însă te rog să te linişteşti. Mai ai mult, Orestis?

— Cred că n-o să-mi ia mai mult de jumătate de oră.

— Ai auzit, Eugène? De cum se crapă de ziuă, cartea se va isprăvi. Apoi te poţi duce la culcare.

— Să termine bastardul mai devreme, să-ncheie conţopistul! Ce-a trăit cu adevărat Girdot nu va afla nimeni niciodată!

— Pot să continui? întrebă Orestis, aruncând încă o privire complice către doamna Jeni.

— Continuă, băiete dragă, el aşteaptă să te-asculte, nu-l lua-n seamă că se plânge.

— Doamna Jeni, înainte să-ncep să citesc şi acest capitol, aş vrea să vă amintiţi că vă simpatizez în mod deosebit. Aş vrea să vă mai spun şi că, în aceşti doi ani de când vin aici, numai graţie dumneavoastră îmi păstrez echilibrul emoţional.

Rivka

Exohes, mai 1945

Dragul meu Vasia,

Uneori mă gândesc la asta şi râd. Oare morţii îmbătrânesc? Dacă te-ai hotărî să vii acasă în seara asta, ca să vorbim, oare ai avea părul complet alb şi guşă? Oare cele spuse de cărţile de consolare, cărora unii le zic „teologice”, şi anume că doar la Judecata de Apoi oamenii vor căpăta forma tinereţii veşnice, să aibă ele vreun sâmbure de adevăr? Dar, o să-mi zici tu, Judecata de Apoi n-a venit încă, nu l-am văzut din nou pe Mântuitor coborând în toată slava, suntem încă în staţie şi aşteptăm – în picioare.

Dacă ai veni acasă la mine în seara asta, cel mai probabil ai fi un sac de oase. Măcar şi-aşa, decât să stau singur şi să scriu o scrisoare pe care n-o vei primi niciodată. Cu toate astea, târăsc stiloul pe hârtie, chiar dacă cucul ceasornicului mi-a amintit că-i unu dimineaţa, chiar dacă fereastra biroului e încă deschisă şi aduce miresme de la grădinile din jur.

Primăvară târzie, Vasia, atât de târzie, încât cenuşa grătarelor făcute de 1 Mai s-a risipit şi ea de pe pajişti. Calendarul arată 12 mai şi deja am mâncat primele căpşuni, pe care le-a adus unul din Edessa ca să le vândă, bătând tot cartierul cu şareta.

Din capul locului îmi pot închipui nemulţumirea ta. Vrei să mă cerţi, să mă întrebi, plin de furie şi de indignare, de ce îmi amintesc de tine doar în cea mai aprigă singurătate. Plângerea ta se concentrează pe întrebarea de ce te uit atunci când trăiesc activ şi fericit, când clădesc afaceri şi fac parale, când dorm în fiecare noapte lângă trupurile calde pe care le-am iubit. Aşa e făcut omul, Vasia! Să creadă că el e nemuritor şi fericirea lui, veşnică, iar atunci când certitudinea asta se năruieşte, să cerşească afecţiune şi să se plângă de propria pustietate. Am rămas singur, frate, în casa asta nu se mai aud glasurile lor, nu mai sunt rochii aruncate peste tot, nici şosete albe subţiri, împachetate ca nişte pumnişori. Desigur, n-ai fost niciodată nostalgic după căldura unui cămin, îmi amintesc asta, însă trupurile, Vasia, le-ai iubit mult. În seara asta îţi voi spune despre trupurile pe care le-am îmbrăţişat şi care acum nu mai sunt aici.

Fireşte, acum eşti doar suflet şi poate ai uitat mireasma pielii curate, însă poţi să-ţi imaginezi trei trupuri care se iubesc trăind într-o casă, poţi să ghiceşti îmbrăţişările, râsetele. Poţi fără doar şi poate să călătoreşti înainte şi înapoi în timp, în sus şi în jos în spaţiu, încoace şi încolo, înăuntrul şi în afara mea; cu alte cuvinte, poţi veni şi tu în casa noastră de jos şi vei înţelege.

La început, a fost un subsol neîncălzit, cu patru ferestre. O scară în spirală unea lumea de sus, a legii naziste, cu cea de jos, unde mirosul de var proaspăt îţi intra în nări, iar din când în când ţevile

care treceau pe deasupra capului bolboroseau, evacuând apele uzate ale lumii de deasupra. Împreună cu Mirza, am acoperit de la bun început toată podeaua rece cu aşternuturi:

velinte, covoare, chilimuri, zdrenţe, ţesături, orice putea să tină de cald şi să împiedice umezeala să ajungă la oase. Ar fi fost ceva să fi văzut, Vasia: culori nepotrivite, modele peste modele, pufuri şi franjuri, un mare petic pestriţ peste care călcau şi se frecau două perechi de picioare încălţate cu sosete groase.

Înainte să se crape bine de ziuă, Ferdinand Tiano şi-a adus fata, pe Rivka, Şi mi-a lăsat-o în faţa usii de la subsol. Fostul meu ajutor de la gazete a mizat totul pe o singură carte. A adus copilul în faţa mea înainte să apuc să-i comunic hotărârea pe care o luasem împreună cu Mirza, înainte chiar să audă c-o asteptam pe fata lui, că putea pleca linistit, fiindcă trenurile n- aveau să-i ia niciodată trupusorul şi să i-l ducă în ceţurile Poloniei.

Când, puţin mai târziu, a venit ceasul să-şi ia rămas-bun de la ea, eu şi Mirza ne-am retras în subsol şi-am asteptat. Copila era dăscălită bine, şi-a salutat ascultătoare tatăl, fără ţipete sau plânsete. El a plecat la sfârsitul nopţii cu acelasi palton ponosit, încheiat până la gât, şi cu luceafărul dimineţii luminându-i drumul. Noi sedeam pe valizele aduse de la fabrică; nu apucasem încă să le deschidem. În vreme ce asteptam unul lângă altul, în mijlocul unui subsol gol care era gata să nască din clipă-n clipă cel mai tunător ecou, am auzit pasii micuţei pe scară. Rivka Tiano, cu cele două codiţe negre ale ei pe piept, stătea acolo ţinând în mână o păpusă de cârpă. Ce păcat, Vasia, că micuţa avea deja nume, căci am fi vrut tare mult s-o strigăm Cosette[97].

Poveste, povestire, ia un bob şi un năut, dă-le un ghiont să se-nvârtească şi povestea să pornească... Nu stiu cum încep povestile finlandeze, dar într- ale noastre avem încă de la început o senzaţie de vârtej, un carusel colorat legănându-se în paginile lor şi strecurându-se în vorbele bunicilor care le deapănă lângă vatră. După Mirza, Rivka a fost a doua dintre povestile cele mai dulci din viaţa mea. Acum, când povestea s-a încheiat, văd că bătrâna Soartă, cea care o spunea, s-a prăpădit, iar căminul unde sedea şi torcea e deja îngheţat. Însă am luat-o înainte, să mă ierţi.

Am trăit cu două aripi de fluture aproape doi ani, între parter şi subsol. Lumea de sus şi cea de jos; cea de sus era formală şi searbădă, menită doar să-mi asigure existenţa, cea de jos a devenit laptele şi mierea celor două povesti ale vieţii mele. Povestea mea cea mare a început cu un sultan vorbăreţ, într-o seară din primii ani ai acestui veac, iar cea mică, ani mai târziu, cu un om prigonit, gata să pupe încălţări pline de noroi ca s-o ţină pe Rivka în viaţă.

Cred că-i de prisos să te lămuresc că planurile noastre de a fugi în Turcia şi cosmarul meu de a mă despărţi de ea în faţa casei din Constantinopol, pentru a lua apoi calea Palestinei, se încheiaseră. Rivka era, probabil, pretextul ei de a-şi părăsi bărbatul şi copilul şi de a rămâne cu mine, până să treacă răul, cum spunea. Chiar şi astăzi, după doi ani, vreau să cred că dragostea a făcut-o să petreacă acele zile alături de mine. Lăsase în urmă un bărbat şi un

copil şi, cu o miscare ingenioasă, îi înlocuise cu alte două chipuri, în alt oras.

Când am început să ne orânduim traiul jos, în subsol, doar Dumnezeu stie cât mă temeam de vecini! Prima noastră grijă era copilul, să aibă măcar căldură, dar în subsol puteam avea doar un mangal. Dacă am fi montat o sobă, ar fi fost ca şi cum le-am fi spus totul, negru pe alb, binevoitorilor din vecinătate şi Comandaturi! de peste drum. În multe seri friguroase, de cum se înnopta, o luam pe Rivka în braţe şi o duceam sus, la soba de porţelan din salon, pe care în sfârşit o aprinsesem după mulţi ani. Micuţa îşi petrecea majoritatea nopţilor ascultându-şi tuşea acompaniată de trosnetul lemnelor. Pe măsură ce săptămânile treceau, tuşea aceea, care în primele nopţi din subsol semăna cu un bubuit şi nu ne lăsa să dormim, a dispărut. Boala i-a trecut acum doi ani, pe vremea asta, iar de atunci obrajii micuţei au căpătat culoarea rodiilor de octombrie.

Am continuat să merg la fabrică în fiecare dimineaţă, fiindcă voiam ca vecinii să mă vadă trăind după rutina cu care se obişnuiseră. Acestea erau cele mai grele ceasuri pentru Mirza şi Rivka, fiindcă în timpul ăsta casa trebuia să pară nelocuită. I-am interzis micuţei să se apropie de ferestrele subsolului, să alerge, să vorbească tare şi să râdă. Cel mai greu a fost în primele săptămâni, când Rivka tuşea multe ore pe zi, însă, din fericire, era un copil înţelegător şi a învăţat repede să înăbuşe zgomotul cu o batistă.

Aveam grijă să mă întorc devreme. De altfel, prezenţa mea în fabrica pustie se justifica doar prin dorinţa de a vedea dacă lordanis era încă în viaţă şi dacă uşile fuseseră forţate în timpul nopţii. Aprindeam în fiecare dimineaţă soba din birou, ca să vadă vecinii un pic de fum negru ieşind din fabrică, firav şi fără vlagă, cât puteau scoate doi-trei buşteni umezi.

Întreaga împrejurime însă, mai ales în acele luni, era sătulă de fum negru, căci trenurile plecau în fiecare zi din gară şi zeci de vagoane sigilate luau drumul Cracoviei. Luam binoclul lui Karamanos şi stăteam dimineaţa la geam, privind gara. Prizonierii evrei erau cu miile – atât de multe stele adunate la un loc probabil că erau invidiate şi de cele mai senine nopţi. Unul dintre acele trenuri l-o fi luat cu el şi pe Ferdinand, care, pun pariu, purta acelaşi palton. Însă, până la urmă, plecase cu trenul? Am aflat-o doi ani mai târziu, când, într-o zi, cineva mi-a bătut la uşă... Dar iarăşi mă grăbesc.

Îţi scriam mai sus că mă întorceam acasă înainte de prânz. Puneam nişte discuri la gramofon, ca să poată cumva şi Rivka să râdă sau, dacă încă-i venea, chiar să plângă. Acum mă apucă râsul când mă gândesc câţi vecini or fi ascultat în toiul amiezii, cu chipurile pline de uimire, muzica dată la maximum, cu tangourile lui Eduardo Bianco[98] şi vocile lui Kakia Mendri[99] şi Danai Stratigopoulou[100]. Cum de-o fi ajuns morocănosul director de la „Gortys” petrecăreţul cartierului, s-or fi întrebat ei.

La prânz mâncam în subsol ceea ce gătisem cu o seară înainte. În mijlocul ţoalelor pestriţe aşezasem o sofra[101] şi perne de jur împrejur. Mirza avea părul prins în creştet şi purta vreo rochie

veche de-a lui Sanne, pe când Rivka era îmbrăcată în vreo haină cumpărată de mine de la câte un magazin de pe Egnatia sau de pe Venizelou. Adevărul este că de multe ori greşeam mărimea, iar Mirza se plângea şi-mi însemna mereu pe- o bucată de hârtie măsurătorile pe care le făcuse cu centimetrul. Ştii, în acele dimineţi tăcute ale lor, când ceasurile stăteau în loc, măsura iar şi iar înălţimea şi talia micuţei, ca să mi le dea scrise şi să le arăt în magazine, îţi spuneam, aşadar, că-n timpul prânzului vorbeam foarte puţin, fiindcă ecoul subsolului era încă o primejdie ce-ar fi putut să ne trădeze. Rivka învăţase repede să spună în şoaptă ce dorea, însă nu şi femeia mea. După primele zile, mă aliasem deja cu micuţa şi, cu destulă tandreţe, o dojeneam pe stăpână atunci când, fără să vrea, ridica vocea.

Serile noastre însă erau o sărbătoare. De cum se lăsa întunericul, fetele mele, cea mare şi cea mică, prindeau curaj ca nişte păsări nocturne şi urcau scara în spirală către lumea de sus. Obişnuite, pe durata zilei, să meargă aplecate atunci când urcau la toaletă, acum se plimbau mândre dinapoia draperiilor trase şi se răspândeau prin salon, prin biroul meu, prin micul dormitor şi prin camera de altădată a locotenentului Krause. Gramofonul cânta din nou tare, ca la prânz, *Cavalleria rusticana,* dansurile ungare ale lui Brahms şi altele de care nu-mi mai amintesc, fiindcă mândra mea şi fiica mea adoptivă se dezlănţuiau în penumbră, fugărindu-se cu râsete şi aruncând cu perne, în vreme ce eu tot schimbam discurile. *Mon Dieu,* câtă nelinişte simţeam, totuşi, chiar şi în ceasurile bucuriei noastre!

Când a venit vara, Vasia, situaţia s-a îngreunat. Poţi, desigur, să ţi-o închipui – ferestre deschise, vecini care stăteau la taclale în grădini până târziu, iar noi petrecând ceasuri întregi în tăcere forţată, de parcă nu mă săturasem de asemenea ceasuri apatice în adăposturile Primului Război Mondial.

În vara următoare, adică anul trecut, am luat marea hotărâre, căci viaţa noastră de zi cu zi devenise un coşmar. Am scos din ascunzătoare câteva lire, care chiar că erau ultimele, şi-am condus până sus la Arsakli, ca să găsesc de închiriat o casă, o cocioabă, orice care să fie departe de lume. Am găsit o casă din piatră în pustietate, având vecini doar o stână şi pe Dumnezeu. Fusese clădită cu ani în urmă de un pictor evreu împreună cu nevasta lui şi se făcea un an de când rămăsese pustie. Am închiriat-o de la un localnic care se înstăpânise asupra ei cu de la sine putere. După ce mi-a înşirat verzi şi uscate despre cum ajunsese cheia în mâinile lui, neam tocmit şi-am bătut palma. La minciuni eram mai priceput decât el, aşa că i-am povestit că fiica noastră, bolnavă de oftică, avea nevoie de soare şi de aer curat. Apoi i-am plătit arvuna pentru cele două luni în care aveam să locuim acolo, sperând că n-o să-l mai văd în faţa ochilor până la primele ploi.

Am plecat la ţară în miez de noapte. De luni întregi economisisem cu stricteţe benzina, păstrând fiecare picătură ca pe agheasmă. Pe povârnişurile de la Arsakli m-am putut juca pentru prima oară de-a v-aţi ascunse-lea cu fiica mea...

Iartă-mă, aici trebuie să închei...

Exohes, iunie 1945

Dragul meu Vasia,

Să mă străduiesc să nu-ţi scriu, fiindcă pare smintit şi inutil, îmi e la fel de dificil ca lăsatul de fumat. Au trecut mai bine de trei săptămâni din seara aceea când, aplecat asupra hârtiei, îţi spuneam povestea familiei mele din ultimii doi ani de război. Nu ştiu dacă toate veştile ajung în lumea cealaltă, dar să ştii că Germania, acum câteva zile, a capitulat – războiul din Europa s-a sfârşit. La noi s-a încheiat cu opt luni mai devreme, în octombrie trecut, când oraşele şi satele s-au umplut de mulţimi ce fluturau steaguri şi sărbătoreau. S-a dovedit însă că noi, cei trei din casă, anevoie puteam să ne

bucurăm din tot sufletul şi să luăm parte la sărbătoare.

Vasia, aşa cum stai acolo, în hamacul veşniciei, ai vreme să-ţi povestesc ce s-a petrecut?

Am fost şi noi acolo, împreună cu mulţimea, noi trei pentru prima oară afară, în lume. Am fost în Piaţa Sfânta Sofia şi în port şi i-am văzut pe partizanii cu bărbi lungi şi banduliere trecând prin faţa noastră pe caii lor înalţi. Oamenii arătau către un colonel pe care-l numeau Bakirtzis şi comentau. De peste tot se auzeau lozinci, strigăte, râsete, ca şi cum călcâiul de fier fusese zdrobit o dată pentru totdeauna, iar dreptatea socială era gata să-şi înalţe stindardul pe cea mai centrală clădire a oraşului.

Ne-am întors cu vaporaşul, care în acele zile îşi reluase cursele. Rivka se afla în faţa mea şi îmi sprijineam ambele mâini pe umerii ei. Era o zi însorită, iar calendarul arăta 30 octombrie 1944. Vaporaşul făcea destule opriri, descărcând oameni chiar şi pe acele debarcadere de lemn care erau cam nesigure, întrucât nu mai fuseseră întreţinute de ani buni.

Conacele din Exohes, văzute dinspre mare, sunt la fel de fermecătoare, chiar dacă ştiu că nu-mi dai dreptate, întrucât, în timpul plimbărilor noastre pe malul mării, atunci când erai în viaţă şi veneai cu treburi la fabrică, mereu te plângeai de arhitecţii noştri, care încurcau un stil cu altul. Spuneai că vilele de aici nici măcar nu se pot compara cu cele din Atena; sunt construcţii eteroclite, spuneai, creole. Mi-a luat ceva timp până să uit aceste vorbe ale tale şi să te iert.

Am coborât, aşadar, pe unul dintre pontoanele cu vedere spre spatele marilor conace de pe bulevard. Neam întors acasă cu paşi înceţi, înaintând greu din cauza oboselii şi a emoţiei prelungite; nu uita că fusese o zi pe care istoria, cândva, se va opri s-o consemneze. Rivka privea în continuare fără să se sature la tot ce era în jurul ei. I-am cumpărat un zmeu de hârtie de la un vânzător ambulant care împingea spre centru un cărucior de lemn plin cu marfa, ca s-ajungă în vălmăşeala de-acolo şi s-o vândă pe toată în mijlocul bucuriei oamenilor. Cu toţii voiau să devină vulturi şi să se înalţe, părăsind jos, în ţărână, anii negri.

Am ajuns în faţa uşii; ţineam cheile în mână, nu mă grăbeam. Unii vecini stăteau la ferestrele deschise, pe când alţii udau

grădinile. Am intrat împreună toţi trei în casă, în plină zi şi pe uşa din faţă. Niciunul dintre noi nu şi-a plecat capul de teamă să nu fie văzut; eram liberi! Era prima şi ultima oară când ne aflam toţi trei împreună şi liberi.

Încă din dimineaţa zilei în care am pornit către centru, am observat că- mi evita privirea. La un moment dat, în vreme ce ne plimbam pe străzile principale, ne-a părăsit pentru scurtă vreme. Ştiam de ce – sau mai degrabă puteam să-mi închipui. Voia să meargă la telegraf. Toate acele adunări şi serbări din jurul nostru picau la ţanc, până la urmă, oferindu-ne o scuză pentru a ne feri ochii unul de celălalt. Apoi, era şi marea, care atrăgea privirile ca un magnet, dar şi întrebările fetiţei, venind una după alta – ce-i acolo, de ce e aşa, cine-i ăla...

Acasă, copila a adormit devreme în braţele ei, căci era obosită. Am luat-o în braţe şi am dus-o cu grijă în patul în care odinioară se cuibărea şi visa trupul săpunit al locotenentului Krause. Puţin mai târziu, noi doi în salon, în ţinutul marelui cuc pe care-l aşezasem la loc pe perete, am împărţit din nou cărţile. „Nu-i nevoie să-mi spui”, i-am luat-o eu înainte. „îţi mulţumesc”, mi-a răspuns. „Mă despovărezi şi mă linişteşti mai mult decât poţi să-ţi închipui.

Un singur lucru am întrebat-o, Vasia, înainte ca ea să înceapă să-şi pregătească lucrurile. Am întrebat-o dacă pleca mânată de simţul datoriei materne sau dacă mergea să-şi regăsească fericirea. Ştiam că am puterea să aud orice răspuns, însă n-am fost învrednicit cu nici-unul. Pentru că eram amărât, voiam să-i spun vorbe care să-i fie ca un al doilea bici pe spate – din fericire, n-am făcut-o. Tăcerea nu e doar de aur, ci şi cea mai profitabilă eschivă.

Peste trei zile a luat trenul spre Komotini. Acolo avea s-o aştepte, alături de fiul lor, Prodromos Mysiroglou, copleşit de fericire pentru că ea, mama copilului lui, scăpase din ghearele morţii.

În săptămânile următoare ne-au acaparat evenimentele din Atena; războiul în ţară încă nu se încheiase. Pentru mine însă, care aveam deja patruzeci şi şapte de ani, părea ceva foarte îndepărtat – înfiorător, desigur, dar mai mult o problemă a englezilor şi a tineretului cu sângele în clocot. Războiul meu se numea „Gortys” sau, ca să nu m-ascund după deget, se chema pur şi simplu „supravieţuire^ Lirele care ne întreţinuseră în acei ani se terminaseră. Cu un an în urmă, singura mea speranţă, ţinând seama de dezastrul economic, fusese ca războiul să se încheie rapid şi-n restul Europei, pentru a putea face o retragere din Elveţia, asta desigur dacă mai rămăsese ceva din banii depuşi la bancă după ce-mi lichidasem în grabă bunurile din Marsilia. Adu-ţi aminte că o mare parte din bani îi adusesem cu mine în Grecia într-un moment în care nimeni nu se gândea la război.

Odată cu sfârşitul războiului, am tot sperat că „Gortys” va învia din morţi dacă viaţa avea să intre pe făgaşul normal – dacă între timp nu se înteţea vrajba începută în decembrie la Atena. Cine crede cu adevărat că a fost învins călcâiul de fier? De data asta, comuniştii par pregătiţi să nu se mai lase căleaţi în picioare.

Noul an m-a găsit făcând încercări disperate de a pune în funcţiune câteva dintre maşinile fabricii, de a lua câteva avansuri şi

de a începe să dau primele simbrii muncitorilor textilişti. Cu fraţii Sklavoiannis n-am reuşit s-o scot la

» » »

capăt. La telefon mi-au vorbit despre nişte capitaluri noi de la compatrioţi din Alexandria – vorbe goale, fireşte, fiindcă niciun transfer n-a bătut la poarta lui „Gortys”. Singura sumă care a sosit a fost din Constantinopol, împreună cu o telegramă: „Aceşti bani nu sunt pentru tine, aşa că nu te grăbi să mi-i trimiţi înapoi. Sunt pentru Rivka, pentru ca ea să studieze cum se cuvine şi să devină o domnişoară a cartierului Exohes. Repet, să nu te gândeşti să mi-i trimiţi înapoi. De fapt, te implor.”

Cu acei bani m-am dus şi am înscris-o pe Rivka la Şcoala Shinas, plătind chiar şi pentru lecţii suplimentare, în particular. Rivka nu vorbea greaca la fel de bine ca ceilalţi copii din clasa ei, nu ştia deloc franceză şi nu atinsese în viaţa ei clapele unui pian. Banii de la doamna Mysiroglou din Constantinopol au acoperit toate aceste nevoi.

În rest, viaţa noastră se scurgea fără prea multe contacte sociale. Eu începusem să mă ocup şi de grădină, amintindu-mi de îndemânarea mea, ca şi cum eram un alt Jean Valjean din vremea când trăia la mănăstire cu Fantine; de altfel, şi el a purtat mai multe nume de-a lungul vieţii: domnul Madeleine, domnul Fauchelevent, la fel cum spunem domnul Girdot. Un Jean Valjean care visa ca orfana lui să devină Cosette din Exohes, cultă, manierată şi cu o zestre însemnată, ceva de care trebuia să mă îngrijesc cu orice preţ în următorii ani.

În dimineţile de duminică, când nu se ducea la şcoală, o luam la „Gortys” ca să mănânce halva de griş preparată de Iordanis, care-i făcea toate poftele, în vreme ce grija mea era să n-o răsfeţe prea mult. În majoritatea serilor făceam împreună temele pentru şcoală – îi ţineam cartea, îi corectam greşelile din caiet, îi vorbeam şi-n în greacă, şi-n franceză. Singurul subiect pentru care nu aveam răspunsuri îi privea pe toţi aceia care plecaseră din viaţa ei. Pe maică-sa nu şi-o amintea prea bine, iar ?e taică-său îl căuta uneori în cântecele ei sau îl desena a şcoală cu creioane colorate – nişte schiţe stângace cu un bărbat într-un palton lung. Însă cele mai multe dintre lacrimile ei erau pentru Mirza. Plângeam şi eu câteodată, Vasia, când eram singur în birou sau când străbăteam coridoarele fabricii cu maşinile ce rămâneau tăcute.

În urmă cu câteva săptămâni am fost la ea la şcoală pentru serbarea de sfârşit de an, înainte de vacanţa de vară. M-am aşezat în primul rând, îmbrăcat într-un costum alb mai vechi. Începusem să mă îngraş şi, din fericire, mâna unei modiste mă scosese din impasul vestimentar. Aşteptând să înceapă festivitatea, fumam şi mă gândeam la ceea ce se petrecuse chiar în acea dimineaţă. La început, sunase telefonul – da, „Gortys” avea din nou telefon –, iar puţin mai târziu veniseră două telegrame una după alta, confirmând evenimentele.

La telefon era Sawas Sklavoiannis. Se bâlbâia şi nu se auzea foarte clar – liniile erau încă într-o stare jalnică. Dintre fraţii Sklavoiannis, el fusese, aşadar, însărcinat să-mi anunţe sfârşitul.

„Gortys S.A.” fusese vândută pe de- a-ntregul unei familii de greci din Alexandria, care de ani buni se numărau printre puţinii experţi în bumbac din Mediterană, cunoscându-l nu doar ca materie primă, ci şi ştiindu-i potenţialul economic. El şi familia, mi-a spus, îi mulţumesc domnului Eugène Girdot pentru că a păstrat în bună funcţiune instalaţiile în vremuri dificile şi-l eliberează de îndatoririle sale, trimiţându- i o recompensă pentru toate serviciile de până acum.

Pe durata serbării de la scoală mi-am dat seama că trebuie să-mi iau din nou viaţa de la capăt. În aceeaşi zi, la amiază, retrăsesem deja suma depusă de noii proprietari şi, după ce l-am sărutat pe lordanis pe amândoi obrajii şi i-am făgăduit c-o să mai vin să-l văd, m-am urcat în Chevroletul meu, acest monument megalitic al unei epoci apuse, şi m-am întors la casa mea din Exohes.

După-amiază, îmbrăcat în costumul vechi ce-mi fusese lărgit în schimbul doar a câtorva drahme, şedeam în primul rând la evenimentul de la Şcoala Shinas, aşteptând ca Rivka mea să iasă pe scenă şi să danseze într-o rochie albă, cu o cunună de flori pe cap. Dacă aş fi ştiut atunci ce urma să se petreacă în săptămâna următoare, n-aş mai fi fost atât de mâhnit de situaţia mea profesională şi de întârzierea răspunsului scris al băncii elveţiene. Dacă as fi ştiut ce avea să vină în săptămâna următoare, nu mi-aş mai fi măcinat sufletul cu planurile de investiţii pe care le puneam la cale. Motivul pentru care mă cuprinsese frenezia afacerilor în acele zile era că trebuia să trasez viitorul acestei fetite care avea să iasă curând pe scenă cu o cunună în păr – viitorul lui Cosette a mea, a lui Fantine din Exohes.

Înainte să-ţi povestesc despre acea bătaie în uşă la ceasul însorit al amiezii, vreau să-ţi spun, Vasia, că-n vremea aceea oraşul începuse încet- încet să-şi dea seama că trenurile ticsite cu evrei nu călătoreau ca să-i preschimbe pe concitadinii noştri în agricultori, ci într-un fum negru ce ieşea din coşurile înalte pentru a pluti în nori. Însuşi Ferdinand Tiano a ajuns cărbune şi apoi fum, a devenit un suflet negru care s-a ridicat să întâlnească norii Cracoviei, pentru ca apoi, împreună cu ei, să se preschimbe în ploaie şi să spele fărădelegile a mii de-alde Krause care doar executau ordine.

Să mă întorc însă la acea după-amiază scăldată în lumină, când s-au auzit bătăi în uşa din faţă, cea care dă spre stradă. Vizita lor m-a găsit făcând socoteli la masa din bucătărie. Rivka se juca în spate, în grădină; spălase din nou rochiţele păpuşii şi le pusese la uscat pe crengile gutuiului, sădit acolo cu ani în urmă de o femeie tristă din Anvers.

În pragul uşii întredeschise am văzut stând un bărbat şi o femeie. Aş spune că erau destul de bine îmbrăcaţi; amândoi ţineau în mâini serviete. Mi s-au prezentat ca fiind reprezentanţii Fundaţiei pentru Salvarea Copiilor şi a Tinerilor[102], cu sediul în Palestina. Femeia, singura care vorbea greceşte, a avut grijă să-mi sublinieze de la bun început că vizita lor acasă la mine era cunoscută atât de UNRRA[103], cât şi de reprezentantul ei, Arie Grünstein. Bărbatul care o însoţea mi-a vorbit în franceză şi mi s-a prezentat drept Czernowitz sau ceva asemănător. I-am condus în salon, iar ei au

văzut-o pe Rivka prin fereastra din spate, în timp ce ea continua să întindă hăinuţele păpuşii pe crengile gutuiului. Am băgat de seamă cum acest Czernowitz i-a dat un ghiont discret femeii, arătându-i copilul.

Ştiau totul! De unde naiba aflaseră toate astea? Habar n-am. Ferdinand era oficial declarat mort în lagărul Bergen-Belsen. Bărbatul şi femeia aveau toate documentele oficiale care îi împuterniceau s-o conducă pe fiica lui în Palestina, ca să înceapă acolo o viaţă nouă. Fireşte, mulţumirile faţă de persoana mea n-aveau să fie doar verbale, ci aveau să fie însoţite şi de o scrisoare oficială semnată de oameni cu o anumită poziţie.

La început am crezut că visez, că eram cufundat într-un somn pătruns de frica despărţirii, în vreme ce o rază de soare sâcâitoare mă făcea să-mi încrunt sprâncenele în răstimpuri, ca să scap de lumină. Însă realitatea era cea care-mi spunea că fiica mea avea să plece o dată pentru totdeauna în Palestina.

Stau astăzi, două săptămâni mai târziu, şi-mi plâng sufletul; mai degrabă- l aşez pe un scăunel şi-l învinovăţesc pentru inerţia de care a dat dovadă. Mam purtat ca şi cum n-aş fi fost omul care, odinioară, dezertase dintr-un război murdar, când singurul lucru curat din jurul său era zăpada, ca şi cum n-aş fi fost ani buni omul celui mai mare negustor de arme, făcând alişverişuri cu mafioţii din Marsilia, ca şi cum...

De ce n-am luat copilul şi n-am fugit departe? De ce nu mi-am schimbat din nou numele ca s-o am alături de mine, de ce? Acum, dragul meu Vasia, când mă gândesc la toate astea, îmi găsesc o scuză şi mă apuc să-mi redactez verdictul de achitare. Sunt prea bătrân acum ca să mai fug, prea chibzuit ca să târăsc după mine un copil, cu aranjamente ilegale, în locuri străine. Până la urmă, am fost potrivit să fiu doar un tată de vârstă mijlocie, convenţional, pe care comuniştii îl numesc batjocoritor „mic-burghez”, cel care stă în primul rând la spectacolele de gimnastică ale şcolii, fălindu-se zâmbitor cu fiica lui. Nu pot fi nimic altceva decât un Girdot, ceva mai rotofei, care a obosit şi nu mai poate schimba nume şi ţări ca pe nişte cămăşi.

Rivka a plecat de lângă mine o săptămână mai târziu, după ce a trecut prin toate controalele medicale cerute de acel birou evreiesc pentru emigrare. Ştiu că a rămas câteva zile într-o vilă din Kifisia, împreună cu alţi orfani de război, învăţând jocuri şi cântece evreieşti. S-a îmbarcat pe vaporul închiriat de UNRRA, *Empire Petrol, şi* a ajuns câteva zile mai târziu la Tel Aviv. Pe soba de porţelan, acum stinsă, se află prima ei scrisoare, pe care am primit-o în această dimineaţă.

E timpul să te las, Vasili Karlovic Junkermann. Stau acum în salon, cu două muşte de vară bâzâind în jurul meu, şi privesc în spate, în grădină. Când a plecat, a uitat să strângă rochiţele spălate ale păpuşii, de aceea stau căzute-n ţărână de zile bune. N-o să răsară, Vasia, nimic din ele; cel mult, poate, o coţofană o să înşface vreuna din ele ca să-şi împodobească cuibul.

Prietenul tău,

Lefteris

***

La începutul noului deceniu, toţi locuitorii caselor din susul şi din josul Bulevardului Exohes se convinseseră că peisajul cotidian care avea să-i înconjoare şi în viitor va fi mereu acelaşi. De pildă, credeau că vila care găzduise Transport Kommandantur în vremea Ocupaţiei avea să rămână închisă pentru totdeauna.

Într-o dimineaţă, un bărbat de vârstă mijlocie bătuse în cuie scânduri la uşile şi la ferestrele ei, ca să împiedice haimanalele şi tot felul de pungaşi să intre şi să pună mâna pe orice s-ar fi putut vinde pe terenurile cu materiale de construcţii de la Sedes. Vecinii mai vechi îl recunoscură numaidecât pe vecinul taciturn care trăia alături de ei de aproape douăzeci de ani. Ştiau că, în trecut, fusese director al fabricii „Gortys” şi că acum, după cum se spunea, era antreprenor de construcţii noi şi importator de vehicule la mâna a doua. Aşadar, el era, greco-francezul antisocial, cel care, pe lângă scânduri, pusese şi două lacăte noi pe poarta de fier a vilei, fără să dea socoteală nimănui.

Nimeni din cartier nu ştia exact a cui era acum această casă mare. Cei mai mulţi vorbeau despre o bogătaşă din Constantinopol, care se născuse aici încă dinainte să plece turcii. Bătrânii din cartier povesteau că nu ştiu care bei donmeh, un oficial al administraţiei de atunci, o clădise dintr-o mare iubire pentru soţia sa, pe care o pierduse în mod tragic înainte de vreme. Însă nimeni nu izbutea să găsească o legătură între acei foşti proprietari şi directorul posomorât care se zgârcea până şi să zică „bună ziua”. De multe ori, întâlnindu-l pe stradă, chiar şi copiii se fereau de el, mai mult de frică decât din respect, continuând să-l iscodească cu privirea până când se făcea nevăzut.

Domnul Girdot conducea un Chevrolet vechi de dinainte de război şi purta costume albastru-închis sau gri, iarna, şi albe sau crem-deschis, vara. Nu era foarte în vârstă, însă îi era cu neputinţă să ascundă o povară ce nu venea atât de la kilograme, cât de la anii şi amintirile triste pe care, desi nevăzute, era limpede că le trăgea după el, ca pe o ghiulea de fier într- o ocnă.

Dimineţile, după ce pleca la treburile lui, femeia care îl ajuta în casă scotea asternuturile la aerisit şi se prindea la taifas cu cei de prin curţile vecine, dar şi cu vânzătorii ambulanţi care vindeau zarzavaturi de la primele ceasuri, târând după ei un măgar sau un cal mic şi îndesat încărcat de cosuri şi lădiţe. Slujnica lui era şi singura sursă de informaţii despre viaţa becherului de vârstă mijlocie, însă şi ea, desigur,

părea că fusese dăscălită într-ale tăcerii. Uneori, având ca sef omul cel mai posac cu putinţă, simţea că turbează de la atâta liniste. Femeia pleca după-amiaza târziu şi se întorcea dimineaţa. Girdot, odată ce apunea soarele, părea că nu doreste să-şi împartă aerul cu nimeni. Asculta doar discuri la gramofon, foarte tare, ce-i drept, un obicei pe care, după cum se stia în vecinătate, îl avea încă din vremea Ocupaţiei.

Casa în care locuia îmbătrânea odată cu el. Într-o zi, după război, venise un belgian foarte curios s-o vadă şi să stea de vorbă cu oamenii din cartier. Era proprietarul, om de-al locului, fiul unui inginer care lucrase pentru Compania de Tramvaie înainte de primul război. Trecuseră ani buni de când Girdot îi plătea o chirie anuală prin bancă. Prin vecini, această vizită fu comentată, căci belgianul lăsase impresia că ar vrea s-o vândă. Uneori, să-ţi vinzi trecutul poate fi o mare usurare.

Se duseră să-l vadă un judecător militar care locuia în apropiere şi încă un vecin nou, despre care se soptea că era omul pieţei negre şi că aşa ajunsese, un ţărănoi ca el, în Exohes. Belgianul însă îi dezamăgi, informându-i că locuinţa tatălui său fusese deja vândută domnului Girdot şi că vizita sa la Salonic, pe lângă un caracter nostalgic, avea de-a face şi cu o vizită la un notar.

Din ziua aceea, în cartier pricepură că aveau să trăiască împreună cu el până la sfârsit. Francezul care le înnegrea sufletul în fiecare zi cu tăcerea lui avea să trăiască printre ei până la adânci bătrâneţi, înnegurat, un vesnic magnet pentru zvonuri şi bârfe. Că niciunul dintre ei nu va putea să-l placă vreodată era un fapt definitiv, întrucât întorsese din drum trei rânduri de peţitori şi avea grădina cea mai frumoasă, muncită cu propriile mâini, fără să ceară ajutorul altor grădinari. Poate cel mai mult îi deranja obiceiul lui de-a sta în partea din faţă a casei, cea cu vedere la stradă şi la vila de peste drum a beiului. Toate sindrofiile, paharele cu uzo, râsetele, cafelele, brodatul la gherghef aveau loc în partea din dos, acolo unde grădina lui se învecina cu alte grădini, iar de la ferestrele deschise puteai auzi radioul din casa vecină. În zilele frumoase, Girdot şedea mereu în faţă şi fuma, ţinând în mână ba un ziar, ba o carte şi citind sub viţa bogată care acoperea precum o blană marele cerdac.

Aveau să trăiască împreună cu el până la sfârşit, aveau să-l cheme la logodnele copiilor, iar el n-avea să se ducă. Aveau să-i dea „bună ziua”, iar el doar va clătina din cap. Aveau să-i invidieze grădina trecând prin faţa ei, iar el n-o să rostească nicicând un „poftiţi”, el, francezul, îngâmfatul, sălbaticul.

Aveau să trăiască împreună, iar posomorârea lui o să le întunece zilele chiar într-o epocă plină doar de bucurii, căci războiul cu haimanalele din munţi se încheiase şi toţi bandiţii comunişti erau acum în pământ sau pe insule, în vreme ce an de an, de ziua Bunei Vestiri, regele urmărea, călare, marea paradă de pe Egnatia. Aveau să trăiască alături de el fără să se încredinţeze vreodată dacă este sau nu unul dintre „aceia", fiindcă şi asta se şoptea; altminteri, de ce să-i fi ignorat pe peţitorii care îi propuseseră cele mai înstărite fete bătrâne din cartier?

În acea dimineaţă, căldura începuse devreme. O trădau aerul fierbinte care pătrundea printre lamele obloanelor închise, precum şi subsuoara udă a poştaşului, atunci când întinse mâna şi aruncă un plic în cutia poştală, întorcându-se acasă după-amiază, Girdot era asudat şi plin de praf, fiindcă-şi petrecuse ziua târguindu-se prin curţi şi prin şantiere. Vârî două degete în crăpătura cutiei şi scoase plicul care ieşea puţin în afară. Când zări timbrele Republicii Franceze lipite pe el, inima începu să-i bată puternic. Intră în casă şi, lăsând plicul pe birou, se duse să se spele.

Puţin mai târziu, tăie cu grijă plicul pe margine cu foarfecă, simţind cum sudoarea persistă, deşi ventilatorul din tavan era pornit. Numele expeditorului era de-ajuns pentru a-l face să-şi tot şteargă fruntea cu batista: Catherine Gaillard. Marsilia, după eforturile lui repetate, părea că începe să reacţioneze.

> Domnule Girdot,
>
> Înainte de-a lua creionul în mână ca să-ţi scriu, m-am apucat să fac nişte calcule aritmetice, ajungând în urma lor la concluzia că sunt aproape douăzeci de ani de când ai dispărut, ca acum să renaşti brusc, ieşind din vizuina ta din nou la lumină. Unde ai fost, Eugène, toţi aceşti douăzeci de ani şi de ce ţi-ai amintit de mine acum? Te-ai întrebat vreodată dacă mai sunt în viaţă sau dacă am murit, dacă bombele au distrus biroul tatălui meu atunci când jumătate de oraş a fost prefăcut în ruine de bombardamentele naziste? Au trecut peste noi vremuri care ne-au luat multe – de pildă, mătasea, pe care ne-a confiscat-o în întregime armata, ca să facă din ea paraşute. Din fericire, n-ai fost aici să vezi femeile senzuale din Marsilia fără dresuri de mătase, pictându-şi picioarele ca să înşele bărbaţii. Am trăit şi astfel de momente caraghioase, Eugène, însă cred că tu ai fost mereu un bărbat pe care niciuna dintre noi n-ar fi izbutit să-l păcălească.
>
> Dar s-o luăm cu începutul. Au trecut câteva săptămâni de când am primit un telefon de la biroul de avocatură „Hubert Gaillard & Asociaţii". După cum îţi aminteşti, aceasta era una dintre firmele renumite ce ofereau servicii juridice în Marsilia. Hubert Gaillard, pe care-l cunoşteai foarte bine, omul cu care ai colaborat ani de zile, cel care ne-a oferit prilejul să ne cunoaştem, adică tatăl meu,

nu mai trăieşte. Din „& Asociaţii” n-au mai rămas decât foştii săi asistenţi; pe unii dintre ei poate i-ai apucat înainte să pleci valvârtej într-o direcţie necunoscută. Cu puţin timp în urmă le-ai trimis două sau trei scrisori, dacă nu mă-nşel, încât s-au hotărât, după multă vreme, să ia legătura cu mine. „Te caută un vechi prieten din Grecia”, mi-au spus. Vezi, *mon chéri,* ce limbaj catifelat au avocaţii?

Cred că pot să-mi închipui motivul pentru care mă cauţi. Sunt încredinţată de asta, cunoscându-ţi sufletul atât de bine – cel puţin la fel de bine ca trupul –, aşa că pot să-ţi adulmec neliniştea.

Omul nu se schimbă, Eugène. Să ştii că trăim şi ne ghidăm acţiunile după pecetea de neşters a caracterului nostru. Aşadar, ceva în viaţa ta trebuie să fi mers prost, de vreme ce te-ai apucat să cauţi în trecut rămăşiţe, doar-doar vei găsi dinţi de aur în cranii dezgolite.

Te înspăimânt, Girdot? îmi spuneai mereu că te speriau izbucnirile mele, febra sentimentelor mele, vocabularul meu care nu se potrivea cu mediul în care m-am născut şi am crescut. Pot să ghicesc, Girdot, de ce mă cauţi. Pun rămăşag că te-ai izolat şi că, în ceasurile tale pustii, te-ai gândit: „Poate atunci Catherine n-o fi lepădat copilul? Poate că, deşi am fugit ca un hoţ, la păstrat? Crezi, zeiţă Fortuna, că există acolo, în Marsilia, un tânăr sau o tânără care să-mi semene şi care să ardă de dorinţa de-a mă cunoaşte?”

» » »

Poate altul e motivul pentru care m-ai căutat? O nostalgie sinceră, să zicem? Sau poate ai de gând să te întorci la Marsilia şi ai nevoie de o fostă metresă, fiindcă într-un pat bun contează să-l cunoşti pe celălalt şi să nu iei totul de la început? Spune-mi, Girdot, de ce mă cauţi? Nu-ţi cauţi trecutul, mă cauţi pe mine, dar să ştii că nu mă simt deloc măgulită de asta. Dacă o să-ţi confirm că într-adevăr l-am lepădat pe pruncul nostru atunci, aşa cum ai vrut, o să te linişteşti? O să aluneci, la fel ca atunci, printr-o crăpătură şi o să dispari pentru totdeauna?

Cât de mult mă încearcă ispita să te chinui, nici nu-ţi poţi închipui! Să-ţi scriu o poveste verosimilă despre copilul nostru, care, chipurile, trăieşte şi o duce bine, iar într-o zi va veni să-ţi bată la uşă. Din păcate, vechea şi tragica mea iubire, în afară de o femeie grasă care trăieşte zilnic cu Veronal[104] şi care-şi cheltuieşte venitul lunar încă din prima săptămână, nu există niciun copil; mai precis, nu există nimeni altcineva lângă mine. Un avort, un divorţ şi un certificat de depresie nervoasă, astea sunt singurele medalii de onoare din viaţa mea.

Încă eşti sigur că vrei să mă întâlneşti? Mai vrei să trimiţi şi-o altă scrisoare la „Hubert Gaillard & Asociaţii”, căutând vreo Catherine Gaillard, fiica unui cunoscut avocat, odinioară frumoasă, mondenă şi iubitoare de artă? Am luat hotărârea, scumpul meu Eugène, să nu te mai chinui şi să nu-ţi pun în cârcă eşecul vieţii mele. Te asigur, fără nicio urmă de-ndoială, că pruncul nostru a fost luat de apele canalizării, aşa cum ţi-a fost atunci dorinţa. De asemenea, te anunţ, fără să mă simt vinovată, că n-am nici cea mai mică intenţie să te întâlnesc. Lasă-mă, te rog, să-ncep treptat să

cobor în mormântul meu, fără alte supărări.

Catherine Gaillard sau, altfel, Catherine Veronal

Următorul popas... Bezna

Salonic, septembrie 1955

Frecventa o anumită cafenea din Faliro, mai ales vara, fiindcă avea o curte mare cu acoperiş, iar briza adia mai tot timpul, alungând arşiţa. În această cafenea, în afară de cafeaua şi paharul de uzo cu peşte sărat, îi plăcea să-şi aşeze toată palma pe marmura de deasupra meselor, ca să se răcorească. De multe ori, avea senzaţia că răceala marmurei îi limpezea mintea, iar alteori, că îi provoca o stare jucăuşă, nepotrivită cu firea şi cu vârsta sa.

Între timp, înţelesese că unii dintre clienţi erau deosebit de temători, iar când îl întrebau despre această obsesie a lui de a mângâia bucăţi de marmură, le răspundea că-i aminteau de morminte, de răceala lor, dar şi de albul Paradisului care urmează, şi alte lucruri de felul ăsta. Cei mai mulţi se arătau indignaţi şi se încruntau. Cine voia să-şi amintească de morminte la masa unei cafenele? Ce legătură avea fiorul cimitirelor cu cafeaua fierbinte şi cu aromatul uzo care vindeca toate tristeţile? Dacă cineva i-ar fi întrebat pe fiecare în parte ce părere aveau până la urmă despre domnul Girdot, răspunsul ar fi fost, mai mult sau mai puţin, acelaşi: domnul Eugène, antreprenorul, era un om imprevizibil şi ciudat.

Ospătarii de la cafenea, cunoscându-i obsesia de a pipăi întruna marmura fiecărei mese la care stătea, se grăbeau să le cureţe frenetic de îndată ce-l vedeau. El părea să se bucure şi de sunetele slabe pe care le scoteau lucrurile sale când le punea pe masă: o tabacheră de metal şi o brichetă, ochelarii, un rozariu de chihlimbar cu mărgele galben-închis ce semănau cu gălbenuşul de ou. Nu uita să pună şi un portofel mic, doar cu monede, greu ca un mâner de bronz. Pe acesta îl ţinea dinaintea lui, deschizându-l când şi când spre a le face hatârul micilor vânzători ambulanţi care luau la rând toate cafenelele oraşului, vânzând lozuri, ţigări, ziare sau covrigi...

De cele mai multe ori, citea singur ziarul, bând cafea şi fumând. Înspre prânz, comanda uzo, unul sau două de cincizeci de la frigider. De obicei, prefera una dintre mesele cu vedere la bulevard şi, în răstimpuri, îşi ridica privirea deasupra ziarului deschis, căscând gura la maşinile care treceau una după alta, fiecare diferită de cealaltă, asemenea valurilor. Cartierul Exohes se umpluse de ele, iar dacă Chevroletul lui n-ar fi fost atât de bătrân, l-ar fi parcat înadins

lângă acele Forduri noi sau lângă scarabeii Volkswagen, ca să aibă companie. Când se gândea la astfel de lucruri, zâmbea singur, fără să-i pese dacă era văzut; gândurile poate că şi le ţinea ascunse, însă zâmbetul îi apărea nestingherit.

Uneori, obişnuiţii cafenelei veneau să-l întrebe dacă pot să stea puţin la masa lui. Cu toată faima lui de om imprevizibil şi dificil, mulţi îi cereau sfatul cu privire la o sumedenie de chestiuni. Cele mai multe întrebări erau despre construcţiile de apartamente şi despre tranzacţiile cu terenuri. Era deja cunoscut faptul că Girdot ridicase o clădire cu şase etaje aproape de Egnatia, în colaborare cu un tânăr inginer despre care se zvonea că este cel mai răbdător om de pe pământ. Comenzile pe care le împărţea Girdot încoace şi încolo semănau mai mult cu nişte ordine de stat-major. Zidarii tremurau când îl vedeau, maiştrii la fel, iar doamnele interesate de apartamentele pe care le vindea aveau grijă să-l măgulească în vreun fel sau altul şi să-i asculte fiecare vorbă cu băgare de seamă.

Patronul cafenelei pe care o frecventa, care-l cunoştea de ani buni, ar fi spus, dacă l-ar fi întrebat cineva, că Girdot izbutise să-i facă pe toţi oamenii din jurul lui să simtă că au nevoie de el, că, dacă ar fi plecat din preajma lui, ar fi întâlnit o piaţă plină de escroci aşteptând doar un prilej să toace banii credulilor. Dacă ar fi fost un pic mai sociabil, susţinea cafegiul, omul ăsta ar fi putut deveni milionar.

În zilele acelea de septembrie, titlurile mari din ziare semănau între ele prin groaza şi panica pe care le răspândeau.

O *ceată de turci îi atacă pe greci. – „Neutralitate” vinovată a autorităţilor turce.*[105]

Declaraţii de o violenţă fără precedent la Constantinopol şi la Smirna. – Furioasă şi dezlănţuită, ceata de turci incendiază şi jefuieşte tot ce este grecesc.[106]

Turcii au distrus sute de prăvălii greceşti din oraş. – Inamici ai Eladei au aruncat în aer Consulatul Turc.[107]

Întrucât căldurile de august încă nu-i părăsiseră, puteai vedea în curţile cafenelelor şi la ferestrele lor deschise bărbaţi trecându-şi ziarele din mână-n mână, făcându-şi vânt cu ele, ca mai apoi să se aşeze în număr mare la aceeaşi masă şi să discute. În cartierele refugiaţilor, îngrijorarea era şi mai mare, fiindcă acei oameni simţiseră pe pielea lor ce înseamnă

sabia turcească scoasă din teacă.

Grecii din Constantinopol treceau prin ceasuri grele. Pe neaşteptate, o gloată furioasă năvălise în casele şi-n prăvăliile lor, iar acum spărgea, distrugea, rănea şi viola. Urmărind zilnic ştirile cu atenţie, Girdot făcuse numaidecât legătura dintre aceste evenimente şi chestiunea cipriotă revenită în actualitate, pe de o parte, şi, pe de alta, acel incident straniu al exploziei unei bombe în curtea Consulatului Turc de pe strada Agiou Dimitriou.

În acele zile, hotărî să schimbe mai multe localuri, fiindcă voia să afle ce se spunea în întregul oraş. Ţinând în mână două-trei ziare, intra numaidecât în vorbă cu oricine pe unde mergea, încercând să audă totul, chiar dacă erau doar zvonuri sau vorbe goale. Toată această agitaţie îi amintea de una dintre numeroasele slujbe pe care le avusese în viaţă: aceea de informator al lui Vasili Zaharoff în Pireu şi în Atena, pe vremea când cutreiera local după local culegând opinii şi informaţii despre viitoarele alegeri şi despre Asia Mică. Pe atunci, asta era meseria lui, în vreme ce acum trăia această nelinişte de bunăvoie, fiindcă întreaga lui viaţă se scursese în felul ăsta – să aibă mereu grijă de ea şi mai degrabă so poarte în gând de departe, decât să trăiască alături de ea. Încercă să afle de la foşti locuitori ai Constantinopolului dacă ştiau ceva despre numele Mysiroglou, despre farmacistul Prodromos Mysiroglou, cel care avea o farmacie mare în Pera. Când începură să apară una după alta mărturiile victimelor şi îşi dădu seama de amploarea dezastrului, luă hotărârea să trimită o telegramă la adresa pe care i-o lăsase Mirza înaintea plecării. Nu conta dacă nu-i pica bine lui Mysiroglou, ba chiar putea să-i facă o scenă, era de-ajuns să-i răspundă că ea şi copilul sunt bine!

În zilele următoare, în ziare se scrisese că guvernul grec făcuse demersuri oficiale de protest.

— E bătrân şi bolnav Papagos. Doar nu te-aştepţi la o reacţie fermă din partea lui?! comentă un vechi politician care frecventa aceeaşi cafenea.

— Lumea vrea chipuri noi, îi răspunse Girdot.

— Da, domnule Eugène, chipuri noi, înainte să ne-ncalece vecinii. Şi să ştii, ăştia sunt odihniţi şi sătui, fiindcă n-au trăit un război cu nemţii. Vai de neamul romeilor!

Nu-i stătea în fire să asculte bocete, nu-i plăceau, însă adevărul ăsta era, că peste Cetate se abătuse un mare rău, iar Papagos stătea cu mâinile încrucişate.

În acele zile, începu din nou să meargă pe jos, un obicei pe care-l neglijase în ultimii ani din cauza treburilor. Când

simţea că nu mai are stare din cauza celor auzite şi citite, pleca din biroul de pe Tsimiski, iar dacă vremea îi făcea cu ochiul, mergea pe jos până acasă, în Exohes. Uneori, când părăsea biroul, lua maşina şi mergea în direcţia opusă, spre vestul oraşului, ca şi cum trecutul îl trăgea de mânecă, ca şi cum „Gortys” ar fi avut gură şi-l striga: „Vino să mă vezi cum am renăscut! “

Mergea şi dincolo de vechea fabrică, până la staţia de tren, aşezându-se într-una din sălile de aşteptare de parcă şi-ar fi dat întâlnire cu cineva acolo. Se zgâia la mulţimea care urca şi cobora din accelerate, unele de Didymoteiho, altele de Atena. Mai erau şi trenurile cu muncitori care mergeau chiar mai departe, la München. Alte garnituri veneau dinspre Est, din locul martiriului. Familii întregi părăseau în pripă Cetatea. Bărbaţii adesea întârziau să vină, căci mai rămâneau câteva zile, încercând să salveze ce mai puteau. În gară vedeai mai ales femei şi copii, cu buzele încă palide şi nedormiţi de zile întregi.

Într-o seară, când gara era liniştită, intră în vorbă cu un lucrător feroviar care stătea aşezat pe o bancă de lemn de pe peron, ţinând în mână stânjenit nasturele ce tocmai i se desprinsese de pe uniforma proaspăt călcată. Era ceasul acalmiei, iar Girdot era prea bine îmbrăcat ca să nu fie remarcat.

— Văd că sunt refugiaţi.

— Vin mulţi în fiecare zi de la Constantinopol, înfricoşaţi. Ce vrei, într- o singură noapte au pierdut totul.

— Cu lucrurile lor ce se-ntâmplă? îl întrebă doar aşa, ca să continue discuţia.

— Pe multe le cară în mâini, iar pe restul le trimit. De miercurea trecută, trenurile vin pline din Cetate şi descarcă în gara cea nouă.

Girdot clătină din cap şi, după ce-i ură noapte bună, se îndepărtă de peron şi ieşi în piaţa gării. Înainte de război, la ceasuri de seară ca acesta, întreaga zonă din jur, scăldată în lumină, era ticsită de taverne şi de localuri cu muzică. Era un întreg du-te-vino, cupluri, perechi căsătorite, grupuri de prieteni vorbind şi râzând zgomotos până în zori. În vremea Ocupaţiei, locul se schimbase. Evreii fuseseră încărcaţi de-a valma, cu miile, în vagoane, iar zona din jur devenise pustie. În primii ani după Eliberare fusese limpede că pieţele îşi schimbaseră înfăţişarea. Beş Qnar, aflată mai jos de gară, lângă mare, căzuse în dizgraţie; i se tăiaseră copacii, iar în locul lor se construiseră noi depozite şi rezervoare pentru petrol. Portul creştea, înghiţind tot ce se afla în jur. În zona

gării, umbrele miilor de deportaţi de la Hirsch stinseseră o mare parte din lumini, încuiaseră uşile şi trăseseră obloanele. Inima oraşului bătea acum în altă parte; chiar şi gara devenise o parte din trecut, căci una nouă se afla deja în funcţiune.

Urcă în bătrânul Chevrolet şi o luă înspre răsărit, aruncând o ultimă privire către intrarea luminată a fabricii. O altă „Gortys” se născuse din păienjenişurile celei vechi, cu alt nume de data asta, ascunzându-şi trecutul precum Lefteris Zevgos, cu maşini noi, cu alţi muncitori şi alţi paznici. Căsuţa în care lordanis îşi petrecuse ultimii ani nu mai exista, fusese dărâmată ca să se lărgească poarta şi să încapă camioane mai mari. Căută cu privirea turnul cu geamul cel mare, cel care fusese, vreme de cinci săptămâni, căminul lui şi al Mirzei. Era beznă, cu toate că jos, la parter, maşinile funcţionau.

Străbătu Bulevardul Tsimiski şi, lăsând în urmă Palatul Valaouri şi clădirea Moskof, ajunse la Turnul Alb, de unde porni către Exohes. Simţea că în seara aceea somnul n-avea să-l prindă prea curând. Poate era şi o ocazie să facă ceva ce plănuise de mult, însă, ca să se hotărască, avea nevoie de viitura unei nopţi şi de un pahar de coniac.

Frate şi prietene de suflet Naton,

Am petrecut multe dimineţi în secretariatul Consulatului Francez punând întrebări şi răsfoind cataloage incredibile. Pe cât de uşor te lepezi de tinereţe, pe atât de greu o recapeţi. Iar tinereţea mea eşti tu, cel puţin o parte însemnată din ea.

Ca să nu mă lungesc prea mult, Consulatul m-a ajutat s-o scot la capăt; mai precis, ţi-am dat de urmă. Locuieşti în Vaison la Romaine, acel orăşel idilic în care te-ai născut. Consulatul de aici m-a înştiinţat că la ultimele alegeri ai ajuns chiar consilier local. Cum ai reuşit să te întorci la adevăratul tău nume, poţi să-mi spui? E important că nu te mai ascunzi, că eşti tu însuţi, Naton, şi, după cum îmi închipui, tot un socialist convins şi un susţinător al vieţii paşnice de familie. Oare eşti grădinar? Probabil că nu, căci, de vreme ce te-ai întors la adevăratul tău nume, îmi închipui că lucrezi undeva ca arheolog. În documentele Consulatului de aici apari ca funcţionar public. Să presupun că lucrezi la muzeul local?

Ştii, am trăit mulţi ani în patria ta; mai precis, în Sud, la Marsilia, de unde am plecat în 1933. Până la urmă, n-am trăit atât de departe unul de celălalt în toţi aceşti ani, însă inimile noastre s-au aflat la distanţă, şi poate pentru asta e de vină Zaharoff. Când tu ai plecat să lucrezi în grădinile nesfârşite ale castelului de la Balincourt, eu porneam către Grecia; afaceri obscure, nume şi acte false, războaie şi distrugeri noi, iar eu, în fiecare nouă zi ce răsărea, eram mereu un dezertor din toate cele. Ucraina a fost o şcoală bună pentru a învăţa cum să pleci fără să laşi urme în zăpadă, cum să nu te legi de nimic şi de nimeni, cum să-ţi schimbi obiceiurile, să înduri singurătatea şi să nu te încrezi în vorbe mari.

Aşa am trăit, frate Naton, până în ziua de azi, dezertând de fiecare dată când un cerc de oameni venea să se statornicească în viaţa mea. Robit de visul meu de îmbogăţire, deghizat în multe versiuni ale propriului sine, am fost când un aventurier rece, când un laş, un om prea speriat ca să înainteze în cele ce altora le păreau uşoare.

Ia spune-mi, ai copii? Eu n-am, căci şi de asta mi-a fost teamă. Mi s-a întâmplat ca în anii războiului să-mi fie lăsată, pentru a o ascunde, o fetiţă evreică orfană. Am spus atunci că asta era ultima mea şansă. Am păstrat copilul doi ani şi l-am iubit, însă în vara lui ’45 mi l-au luat chiar din braţe. Sună melodramatic şi lacrimogen, dar exact aşa s-a întâmplat.

Înainte de orice altceva, vreau să-mi spui sincer dacă îţi doreşti să corespondăm. Întrucât nu am adresa ta, îţi trimit această scrisoare la Primărie, socotind că mai degrabă acolo e cu putinţă să te ştie cineva şi să ţi- o înmâneze. O clipă m-am gândit să trimit o copie şi la Episcopia locală, însă apoi am cumpănit că probabil eşti încă de partea Roşiilor şi că n-ai avea cine ştie ce de împărţit cu purtătorii de sutană.

Aici, în Grecia, cum poate ai aflat, ne-am măcelărit între noi ani de zile. Dacă mă întrebi ce părere am despre cele petrecute, o să-ţi răspund sincer că nici rea, nici bună, îmbătrânesc, Naton, iar asta vrea să însemne că, pe zi ce trece, devin tot mai nepăsător. Ştii bine că nu-i simpatizez pe Roşii, dar nici pe regi, desigur. Fir-ar să fie, nu se poate să nu existe o cale de mijloc! Însă ceea ce are o importanţă covârşitoare e că îmbătrânesc. Această distanţare a mea de ideologii şi conflicte, acest „nici rău, nici bine” vine din faptul că m-
am săturat de oameni şi de fixaţiile lor.

Acum mă preocupă mai mult să înfrunt degradarea fizică pe care o trăiesc zi de zi. Să luăm, de pildă, ochii mei, care-n ultima vreme îmi joacă tot felul de feste. De zile întregi văd liniile strâmbându-se, poţi să-ţi închipui aşa ceva? Privesc, de pildă, o fereastră, iar liniile ei verticale îmi par strâmbe. Şi asta nu-i tot. Aş putea să-ţi mărturisesc că, de câtăva vreme, îmi pierd claritatea vederii centrale şi percep lucrurile mai mult cu cea periferică.

Nu-ţi voi scrie mai multe, întâi de toate fiindcă nu ştiu dacă ai cu adevărat dispoziţie să mă asculţi. Acum ceva vreme am primit o scrisoare de la Marsilia, trimisă de o veche iubire de-a mea, care nu vrea să mă mai vadă niciodată. Oare tu de ce ai vrea, mă-ntreb. Nu-mi eşti dator cu nimic. Dacă o să te hotărăşti să-mi scrii vreodată, te rog să ai asta în minte. Iar dacă, în cele din urmă, o să-mi răspunzi cu vreo scrisoare, ai grijă să-mi dezvălui intenţiile tale.

Te îmbrăţişez,

Lefteris, fostul tău tovarăş din vizuina bătrânei, sau, altfel spus, Eugène
Girdot, aşa cum vei vedea scris pe plic.

***

I se părea că zilele şi nopţile acelui septembrie abia se târau din pricina evenimentelor de la Constantinopol. Nu

primise niciun răspuns la telegramă, dar continua să citească ziarele zilnic – de fapt, le devora. Acestea erau şi singurele ceasuri ale zilei în care nu se ocupa de construcţii. La el acasă angajase o slujnică, pe Stamatia, o fată de prin părţile muntoase din Halkidiki. Era destul de tăcută, la început cel puţin, iar asta-i fu de-ajuns ca s-o placă şi să-i ofere numaidecât camera locuită odinioară de Krause. În prima duminică a fiecărei luni, Stamatia pleca în satul ei pentru două zile, întorcându-se bucuroasă, căci, datorită salariului, îşi scotea familia din sărăcie, iar pe deasupra se molipsise de virusul marelui oraş şi satul i se părea acum mic şi plictisitor.

Lefteris îşi amintea uneori poveştile prietenului său Junkermann despre slujnica din casa lui din Pireu, cea pe care, încă din prima lună, o băgase în pat. Îşi amintea de toate năravuri e răposatului şi zâmbea mereu de unul singur, un obicei care nu-l părăsea nici măcar atunci când stătea singur în cafenea, urmărit de zeci de priviri. Nimeni nu putea jura că ştia de ce zâmbeşte domnul Girdot. Unii spuneau că-şi bătea joc în gând de clienţii săi, pe care-i uşurase cu atâta măiestrie de lirele de aur, în vreme ce alţii considerau că nu era vorba de aşa ceva şi că doar se autoironiza.

Din când în când, se ducea pe la casele cu felinare roşii, la cele care erau mai degrabă pentru moşnegi ramoliţi – ofiţeri cu părul alb păşind încă ţanţoş, foşti speculanţi şi câţiva politicieni decrepiţi, care turnau pe ei colonie cu nemiluita spre a izbuti să-şi consume sticluţele înainte să moară. La aceste case obişnuiau să vină şi unii dintre ultimii aristocraţi, cheltuind tot ce le mai rămăsese din marile lor averi şi având sentimentul că sunt depăşiţi de vremuri şi că viitorul ţării le aparţinea acum unor provinciali descurcăreţi.

Acolo, Lefteris se simţea mai tânăr decât toţi ceilalţi. De altfel, *madame* îl simpatiza în mod deosebit, la fel şi fetele, care primeau mereu daruri de la el. Vizitele sale nu erau foarte dese, căci în majoritatea zilelor lucra până târziu. Mai era însă şi faptul că torentul de odinioară se pierduse, prefăcându-se într-un râu secat.

Îşi petrecea majoritatea serilor citind, iar pe la zece închidea radioul, ştiind că o deranjează pe Stamatia, care era în picioare încă de când se lumina de ziuă. Adevărul este că aştepta cu nerăbdare, pe lângă vreo telegramă de la Mirza, şi o scrisoare de la Naton, dar nu recunoştea asta nici măcar faţă de sine. Încerca să se convingă că n-are nevoie de trecut, că nu-i foloseau amintirile sau validarea lor. Voia să creadă că îşi duce viaţa mai liber ca niciodată, un bărbat care îşi câştigă banii din învârtelile fiecărei zile, dur, aşa cum i se spunea – şi,

să nu uităm, alesul lui Vasili Zaharoff odinioară.

Uneori îşi dorea să se simtă ca un dirijor care armonizează toate instrumentele vieţii sale – de percuţie şi cu coarde: bani, prietenii, iubiri, o singurătate respectabilă, ceasuri de sudoare petrecute în bordeluri. O dorea pe Mirza să fie mezzosoprana operei lui, timbrul de mijloc al destinului său liric. Îl voia pe Naton printre primele viori ale orchestrei sale. De aceea voia scrisoarea lui, ca să-l aibă la repetiţii, căci, în melodrama vieţii sale, începuse să întrezărească, în depărtare, ultima reprezentaţie.

***

Pe 14 septembrie 1955, în ajunul înălţării Sfintei Cruci, Stamatia se întoarse de la biserică ţinând în mână anafură pentru stăpânul ei, kir- Eugène cel nespovedit, care stătea nopţile treaz, citind într-un nor de fum, şi care, chipurile, nu putea să se trezească dimineaţa ca să meargă la Biserica Sfântul Elefterie sau la Biserica înălţarea Domnului, să asculte vorbe sfinte, să-şi întredeschidă puţin buzişoarele şi să se descarce de bolovanii pe care-i purta în suflet. Asta credea despre Girdot Stamatia, o femeie tânără de vârsta măritişului, originară din satul Galatista din Halkidiki, care pe vremea Ocupaţiei era copil şi, din pricina războiului, nu învăţase decât silabisitul, iar acum făcea pe slujnica în casa unui moş tăcut, undeva pe Bulevardul Vasilissis Olgas.

Observă că uşa camerei lui era întredeschisă, iar obloanele erau coborâte. Ceasul cu cuc din salon arăta că era aproape ora unsprezece.

— Hristoase! şopti ea şi, pentru o clipă, gândul îi zbură la ceva rău. Încă doarme!

Nu era atât din pricina orei târzii, nici pentru că anafura aştepta pe o farfurie pe masa din bucătărie, ci pentru că voia să fie ea prima care să-i dea vestea. În micul univers al cartierului, ceea ce îi văzuseră ochii dimineaţa, pe când se întorcea de la biserică, era un fapt de cea mai mare importanţă. În câteva ore, avea să fie singurul subiect discutat pe la ferestre.

— Domnule! Domnule!

Aşa obişnuia să-l trezească ori de câte ori socotea că domnul trebuia să lase patul şi să se ocupe de treburile zilei. Ştia, după doi ani de când se afla în slujba lui, că în multe nopţi îl chinuiau insomniile. Ea însă, cu vitalitatea zilnică a celor douăzeci şi cinci de ani ai ei, a trezitului în zori şi a oboselii fizice de la treburile casei, privea insomnia mai degrabă ca pe un pretext, dacă nu chiar ca pe un basm auzit din gura unei bătrâne aşezate pe scăunel lângă cămin. Ei i se

închideau pleoapele de îndată ce se aşeza în pat.
— Domnule, treziţi-vă odată, e miezul zilei!

Deschise ochii şi o văzu stând aplecată deasupra capului, îmbrăcată în noul ei taior cu steguleţ pe reverul stâng, cel pe care i-l puneau în fiecare duminică la biserică. Lângă steguleţ strălucea broşa de argint pe care i-o dăruise anul trecut de Sfinţii Arhangheli.

— Stamatia, ce te-a apucat aşa de dimineaţă?

— Treziţi-vă, bunule domn, se întâmplă tot felul de lucruri, treziţi-vă!

Aruncă cearceaful de pe el şi, în pijamale, se aşeză pe marginea patului. În ciuda înceţoşării de la trezitul matinal, îşi zări din nou unghiile de la degetele mari ale picioarelor – cu anii, începuseră să semene cu nişte pietre. Cică de la ciuperci, aşa auzise. Pe când se pregătea să tragă aer în piept ca să se ridice din pat, îl apucă tusea matinală.

— Mă duc să vă aduc un pahar cu apă, îi spuse fata şi se îndepărtă, făcând să răsune sub tocuri podeaua de lemn şi fără să aibă de gând a se opri din vorbit.

— Puf-puf toată ziua, şi-apoi te plângi de tuse! La ce te-aştepţi cu ţigara aia-n gură toată ziua?!

Era obişnuit cu bombăneala ei. Poate că-n adâncul sufletului îi şi plăcea, fiindcă îşi dădea seama că fata asta simplă ţinea la el şi îi purta de grijă.

Luă în mână paharul pe care i-l aduse şi bău câteva înghiţituri.

— Sunteţi mai bine acum, domnule?

Încuviinţă din cap şi-i înapoie paharul.

— Spune-mi acum, ce-i aşa de important? Pentru ce atâta tam-tam?

— Au venit cei de peste drum, domnule!

Îşi înălţă capul şi o privi. Mai ales dimineaţa, nu vedea foarte clar chipurile celor care-i vorbeau.

— Cine de peste drum? Ce vrei să spui?

— Eu nu-i cunosc, domnule, prima dată-i văd! A apucat să-mi zică Lemona, slujnica domnului Demertzis de alături. Biata fată, domnule, nici măcar la biserică n-o lasă să meargă! Chiar şi duminicile vor s-o vadă cu cârpa-n mână...

— Stamatia, pentru Dumnezeu, rămâi la subiect! La cine te referi când spui „cei de peste drum”?

— La ăia cu vila, domnule, aia cu ferestrele bătute-n cuie! Şoferul lor a scos o cogeamite foarfecă şi a tăiat lanţurile cu lacătele de la usi.

Se ridică, îsi puse papucii şi merse la fereastra bucătăriei. Trase laoparte perdeaua şi văzu un camion şi o limuzină

parcate în faţa porţii de fier, care acum era deschisă. Niste oameni stăteau afară şi discutau, în vreme ce doi hamali cu sepci, flanele de lână şi brâie groase, stăteau pe barele de protecţie ale camionului şi asteptau ordine.

De mulţi ani nu-i mai bătuse inima atât de puternic, doar că acum nu era atât de sigur de rezistenţa ei la asemenea bătăi de clopot. O recunoscu pe Mirza după postura corpului. Era una dintre cele două femei care coborâseră din limuzina impunătoare ce venise în urma camionului. Purta un taior închis la culoare şi o pălărie şi ţinea un băiat de umăr.

— Ce altceva ţi-a mai spus Lemona? o întrebă, în vreme ce o auzea cum, la câţiva metri de el, îi pregătea cafeaua de dimineaţă.

— Cică au venit de la Constantinopol, fiindcă-s tulburări mari acolo, asa mi-a spus. Nu-s chiriasi, zice, sunt stăpânii casei. O să locuiască aici, atât a apucat să afle Lemona. Dumneavoastră, domnule, îi cunoasteţi?

— Stamatia, nu întârzia cu cafeaua, trebuie să plec!

— Acusica, domnule! Gata e, are şi caimac, dar mai asteptaţi un pic, să nu vă opăriţi!

Continuă să-i urmărească, ţinând într-o parte una dintre perdele. Nu putea distinge clar chipurile celor din mijlocul cadrului mare unde stăteau cu toţii. Trebuia să meargă de îndată la oftalmolog, iar mai încolo, după ce nou-veniţii se vor fi instalat, să cumpere o tavă cu dulciuri şi să-i viziteze, ca să le ureze bun-venit şi să-i povestească despre suferinţele care îi loviseră, alungându-i din casa lor. Trebuia, dar probabil că n-avea s-o facă. Cu o miscare nervoasă, trase perdeaua şi luă ceasca de cafea.

Îsi petrecu zilele următoare într-o stare de agitaţie. Mai întâi, oftalmologul, care purta o coroană de fier pe cap şi avea o lumină fixată pe frunte. Doctorul rămase aplecat deasupra lui vreme îndelungată, ca săi examineze ochii larg deschisi, mai stingheriţi ca niciodată de lumina care-i străbătea şi supunându-se comenzilor scurte: deschide, sus, jos, nemiscat...

Şi totusi, erau aceiasi ochi care nu clipiseră nici măcar o secundă dinaintea fulgilor de zăpadă ai furtunii din stepa Ucrainei, nici dinaintea obuzelor ei. Aceia care lăcrimaseră într-o noapte în braţele Hrysannei sau care se aplecaseră curiosi deasupra discurilor de tăiat diamante din Anvers. Aceiasi ochi rămasi uscaţi şi lipsiţi de emoţie atunci când, cu ani în urmă, târâse cadavrul vizitiului prin iarba crudă. Aceia care învăţaseră, încă de la începutul vieţii lor, să privească pe

furis, să pătrundă prin gaura cheii şi să frământe aluatul visului.

— Aşadar? întrebă el după multă vreme.

— Ne aflăm la debutul unei probleme, îi răspunse doctorul, eliberându- şi capul din coroana ce ţinea lampa de examinare.

— Care este diagnosticul dumneavoastră, doctore?

Vocea îi suna mai rece chiar şi decât marmura meselor din cafenea.

— Degenerescenţă maculară, ceea ce înseamnă degenerarea maculei. Mi-aţi spus-o chiar dumneavoastră, când aţi venit: vă scapă detaliile din centru, vedeţi liniile distorsionate, iar când citiţi, literele dansează. Acestea sunt câteva dintre principalele simptome ale bolii.

— Urmează să-mi pierd vederea la un moment dat?

— Un asemenea pericol există doar dacă veţi trăi mult. Desigur, după cum vă daţi seama, orice prognoză e relativă. Evoluţia bolii nu este previzibilă în totalitate.

— Care vor fi următoarele dificultăţi?

— Mai mult la citit, dar senzaţia se va generaliza. Veţi pierde treptat vederea centrală şi veţi învăţa să vă descurcaţi cu cea periferică...

Îl asculta pe doctor în timp ce acesta monologa. Vocea lui era tânără, plină de vigoare, ieşind dintr-un piept larg şi sunând netulburată de alte necazuri ale vieţii. Părea la fel de devotată medicinei precum un suflet pur dedicat mănăstirii. Se întrebă cum de se petrecuse una ca asta, cum de se încrezuse într-un doctor tânăr. Când eşti bolnav, ai psihologia unui copil mic: ai nevoie să te sprijini pe cineva mai în vârstă decât tine, ca să te simţi în siguranţă. Cum de se lăsase astfel pe mâna unui copilandru, chiar dacă primise cele mai bune recomandări?

— Domnule Girdot, aveţi, după cum mi-aţi spus, cincizeci şi şapte de ani. Corect?

— Corect.

— Va trebui să rămâneţi sub observaţie, cred că înţelegeţi asta. Aţi întârziat, totuşi. Ar fi trebuit să vă văd mai demult. Aş spune că aţi tratat problema mai degrabă superficial. Dacă veţi continua cu aceeaşi abordare, n-o să vă fie de niciun folos, credeţi-mă! Ştiinţa...

— Mai dă-o naibii de ştiinţă, doctore!

În ciuda problemelor de vedere, Girdot percepu clar cum sprâncenele doctorului se încruntă a nemulţumire, poate şi cu o doză de furie. Carevasăzică avea sânge în el, nu era doar un halat alb!

— Nu vă faceţi un bine în felul ăsta, domnule Girdot.

— N-am făcut-o niciodată, credeţi-mă! De obicei, mă lăsam în voia sorţii. Cât vă datorez, vă rog?

— Afară, la asistenta mea. Totuşi, vă repet...

La revedere, doctore, şi salutări metresei dumneavoastră, ştiinţa!

***

Mergea acum pe Tsimiski, prin mulţimea de oameni. Nu-i prea păsa de chipurile lor, pe care nu le putea distinge în toate detaliile; îi păsa de vila de vizavi, pe care n-avea s-o mai poată privi, aşa cum făcea de ani de zile. Era abătut şi pentru cărţile lui, pe care le citea seara, dar, mai ales, pentru chipul ei, pe care deteriorarea maculei avea să-l înghită încet-încet, făcându-l să semene cu o lună plină roasă atunci când o s-o întâlnească întâmplător prin cartier şi o să schimbe saluturi grăbite.

Mergea pe Tsimiski, îndreptându-se către birou. Ar fi trebuit să-şi programeze o vizită şi la un alt doctor, ca să mai ceară o părere şi câteva sfaturi care să-i facă viaţa de zi cu zi mai uşoară. Ar fi trebuit să cumpere şi mai multe discuri, ca să asculte mai multă muzică, fiindcă dragostea lui pentru note avea să crească inevitabil în următorii ani. Aşa trebuia să facă: să asculte multă muzică spre a învăţa să aprecieze cele mai fine nuanţe ale sunetelor, căci detaliile vizuale ale lumii exterioare aveau să se stingă încet-încet, iar toate chipurile, din cauza înceţoşării, urmau să arate la fel. Ştia că în următorii ani o să se confrunte mai mult cu siluete vorbitoare decât cu figuri; avea să le recunoască mai degrabă după voce şi să fie sigur de ele când le va simţi mirosul de-aproape. Avea să fie un animal inteligent, prizonier al nevoii de a atinge şi de a mirosi, dar avea să fie o minte care galopează prin tuneluri întunecate şi ale cărei copite le auzea acum răsunând puternic, foarte puternic...

Se lăsă în genunchi în mijlocul Bulevardului Tsimiski, acoperindu-şi urechile. Doi cercetaşi mici se opriră în loc şi îl priviră curioşi. După scurtă vreme, îşi înălţă capul şi îşi coborî palmele. Îi zări pe cei doi copii zgâindu- se la el şi îşi dădu seama că devenise un spectacol. Îşi luă inima în dinţi şi se ridică – de altfel, galopul din tunel nu se mai auzea. Putea să-şi continue drumul, cu paşi înceţi, până la birou – nu era departe.

La intrarea în clădire, într-un loc vizibil, se afla inscripţia companiei cu numele arhitectului, însă al său nu apărea pe nicio plăcuţă, nici sus la uşa biroului, nici jos. Fusese o condiţie inviolabilă atunci când dăduse mâna cu Alkis, cu ani în urmă, şi începuseră colaborarea. Altceva era pe documente

şi în contracte. Acolo totul era detaliat şi conform legii. Pe panouri însă, chiar şi pe cel mare de la balconul lor, susţinuse că nu voia să-i fie scris numele. „Dar de ce, domnule Eugène?”, stăruise atunci Alkis, întrebându-l de câteva ori.

Fiul grădinarului nu putea să-i explice cât de respingătoare sunt acele minciuni scrise cu litere mari şi – mai mult! – afişate. „Cazul Girdot” era în întregime o minciună, însă nu-i putea explica în amănunt. „Un capriciu personal, insă vă informez că nu va fi singurul. Trebuie să fiţi pregătit! , ii răspunsese atunci.

Aşa se înţeleseseră încă de la început: Alkis şi doi asistenţi întocmeau planurile şi supravegheau construcţia pe şantier, iar Girdot vindea apartamentele, tocmea meşteşugarii şi materialele şi veghea vigilent asupra fiecărui muncitor de pe şantier. Când Alkis mergea acolo, împărţea mai mult zâmbete şi sfaturi tehnice, întrucât, ca de obicei, asociatul său io luase înainte şi înăbuşise toate cererile şi plângerile.

Se împliniseră deja trei ani de când erau asociaţi. Afacerile mergeau cum nu se putea mai bine, iar numele companiei lor era auzit tot mai des în majoritatea caselor. Alkis se obişnuise de-acum cu manierele repezite ale lui Girdot, precum şi cu ochii lui de culoarea mierii, care, în clipele de linişte, răspândeau melancolie. La începutul colaborării, când Alkis îi propuse drept secretară o verişoară de-a lui, care, după cum îi spusese, era orfană, Girdot, înainte să-i răspundă, ridicase din umeri. „Să ţii minte, totuşi, că s-ar putea să fii tras la răspundere pentru neglijenţele altora. Nu sunt tatăl muncitorilor, şi ştii asta. Şi nici n-am de gând să fac concesii cuiva. Aş vrea ca acest lucru să fie clar de la bun început.”

Foarte repede, Alkis mai întâi, iar mai târziu Xenia, îşi dădură seama că Girdot nu era atât de agresiv pe cât se temeau ceilalţi din jurul său. Semăna cu acele paltoane care ascundeau pe dinăuntru o căptuşeală deosebită, fină şi caldă precum pielea umană, o latură nevăzută a sufletului, care străluceşte fără s-o arate, făcându-te să te simţi altfel în prezenţa ei. Foarte repede, Alkis înţelese şi altceva: că „moşul” nu se lăsase prea uşor convins de povestea cu domnişoara Xenia, care, chipurile, i-ar fi fost verişoară.

— De ce te ascunzi, mă, dacă o iubeşti? îl încolţi Girdot într-o seară, pe când plecau împreună de la birou.

— Avem nevoie de timp ca să depăşim diferenţa socială dintre noi. Ai mei, în principiu...

— Dă-i în mă-sa, mă! Şi asta ţi-o spune elegant un francez şi un aristocrat! Îi spusese el râzând şi-l ciupise afectuos de obraz înainte să deschidă uşa ascensorului.

— Dumneavoastră vă place de ea, domnule Eugène? îl întrebase.

Îi aruncase o ultimă privire.

— Eşti neliniştit, aşa-i? S-o iei înainte să ţi-o fure peţitorii pentru vreun moş ramolit, ai înţeles?

Închisese uşa liftului şi îşi privise în oglindă chipul şi ochii care acum îi provocau doar confuzie. Când le dădea sfaturi tinerilor în chestiuni de amor, nu putea să nu-şi amintească propriile iubiri, devenite acum trecut. Singurul său prezent era bordelul; şi asta până când?

În acea după-amiază, îngenunchind în mijlocul Bulevardului Tsimiski, izbuti să lase în urmă gândurile legate de cabinetul oftalmologului şi intră în birou. Xenia stătea pe scaunul ei şi scria la maşină, în vreme ce în salon îl aştepta cineva. Stia să cântărească clienţii de la prima vedere, chiar dacă, în ultima vreme, vederea lui cenzura detaliile. Clientul de pe canapea părea înstărit, iar Girdot presupusese deja, ţinând cont şi de vârsta acestuia, că era în căutarea unui apartament pentru fiica sa. Avea să-i spună adevărul: că, încă înainte ca Alkis să înceapă construcţia pe terenul de lângă Administraţia publică, toate apartamentele fuseseră deja vândute.

— Domnule Girdot, vă aşteaptă un domn, rosti Xenia după ce se ridicase mai întâi în picioare.

Cu un zâmbet profesional, Eugène Girdot îi arătă necunoscutului uşa dublă a biroului şi îi făcu semn Xeniei să aducă băuturi răcoritoare.

Era trecut de şaizeci de ani, purta un costum lejer de toamnă, avea mustaţă căruntă, frunte lată şi păr puţin. Pe marginea obrazului trona o aluniţă care semăna cu un punct gros, ca un semn de punctuaţie la final de faţă. Arăta obosit. Cearcănele negre de sub ochi erau atât de pronunţate, încât puteau fi zărite chiar şi de Girdot. Necunoscutul părea să-l cerceteze cu mare curiozitate. Nu părea nerăbdător să-l asculte, ca şi cum nu se aştepta la ceva interesant de la vocea lui, ca şi cum îi plăcea doar să-l observe, voind să afle ceva de la el.

— Sper că n-aţi aşteptat mult.

— Nu vă faceţi griji. Aş putea spune că m-am odihnit pe canapeaua dumneavoastră.

— Veniţi de departe?

— Mai departe decât vă închipuiţi.

— Adică clin afara oraşului?

— Mai precis, din afara ţării.

Simţi cum o parte din el intră instinctiv în alertă – un mecanism de apărare pe care-l avea încă de copil.

— Sunteţi interesat de un apartament? Mic sau mare? Ca să începem cu elementele de bază.

— Am la dispoziţie atât de mult spaţiu, încât nici nu vă puteţi imagina.

— Nici terenuri nu vă interesează?

— Mă interesaţi dumneavoastră, îi spuse, afişând primul său zâmbet.

— Nu sunt de vânzare, dragă domnule, îi răspunse, mobilizându-şi şi el un zâmbet stângaci, de moment.

— Am uitat că dumneavoastră doar vă dăruiţi.

Ar fi vrut să aibă vederea de altădată ca să poată sonda pupilele ochilor celui din faţa sa, strânsoarea imperceptibilă a buzelor, zvâcnirea venei de la tâmplă, să poată să-i vadă pliurile veşmintelor, forma pietrei de la inelul gros.

— Aveţi umor, domnule... domnule...

— Îmi cer scuze, greşeala mea! Mysiroglou, Prodromos Mysiroglou din Constantinopol.

Zâmbi fără să se tulbure, fără să-i tresară vreo cută de pe chip sau de pe gât – din instinct. Îl ajutaseră alarma dată de premoniţie şi toată experienţa dobândită în ocna vieţii.

— Noul nostru vecin, din câte am auzit de la personalul meu de serviciu.

— Da, într-adevăr, vecinul sosit de câteva zile şi soţul doamnei pe care o cunoaşteţi din copilărie!

— Încântat, domnule Mysiroglou, spuse şi se ridică în picioare.

Considera că degetele groase şi transpirate erau un semn rău în viaţa lui

- cazul lui Mysirogolou o confirma. Stătură puţin în picioare, foarte aproape, faţă în faţă; răsuflarea lui mirosea a cafea.

Apariţia Xeniei, care aducea o tavă cu suc de portocale, pică la momentul potrivit. Antreprenorul se întoarse în fotoliul său, iar Mysiroglou se aşeză din nou în faţa acestuia, ridicându-şi uşor pantalonii

- gest al unui om de lume preocupat să nu strice dunga pantalonilor perfect călcaţi.

— Cărui fapt îi datorez onoarea vizitei dumneavoastră, domnule Mysiroglou? îl întrebă după un moment, după ce îl lăsase mai întâi să-şi slăbească nodul cravatei şi să ia o înghiţitură din sucul de portocale proaspăt.

— Am venit să vă cunosc şi să-mi exprim gratitudinea.

— Foarte bine aţi făcut. Dar pentru ce anume?

— Întâi de toate, pentru că aţi ajutat-o pe soţia mea în această aventură incredibilă pe care a trăit-o aici în timpul războiului.

— Am fost angajatul tatălui ei, fostul meu binefăcător. Eram un om deal casei. Ştiţi, tatăl meu a fost grădinar la ei, iar eu îl ajutam...

— Ştiu toate astea, domnule Girdot, mi le-a povestit soţia de multe ori, şi chiar cu emoţie. Însă doresc să vă mulţumesc şi pentru grija pe care aţi purtat-o casei. Am aflat de prin vecini că, după ce au plecat nemţii, dumneavoastră aţi bătut scânduri pe la uşi şi ferestre, ba chiar aţi pus lacăte la poartă, să nu intre vreun vagabond.

— Într-adevăr, eu am făcut toate astea.

— Sunteţi un om minunat, domnule Girdot!

Lefteris îl privi încercând să descopere vreo urmă de ironie, un pretext pentru a dărâma toată această scenă plină de linguşiri a presupusei simpatii dintre ei. Dar poate că farmacistul nu bănuise niciodată nimic? E cu putinţă?

— O parte din copilăria mea am trăit-o în acea casă. Nu înăuntru, desigur, ci afară, în grădină.

— Totuşi, acest cartier, Exohes, este minunat şi, din câte-mi pot da seama, a cunoscut şi vremuri mult mai bune.

Acum pare să decadă, comentă el şi se ridică.

— Mă tem că aveţi dreptate. Dar să nu-mi spuneţi că plecaţi deja! Am atâtea să vă întreb despre cele pătimite a Constantinopol. În cele din urmă, vă veţi stabili aici, în vilă?

— Nu vreau ca familia mea să mai trăiască vreodată asemenea vremuri. Am venit împreună cu sora mea – fiul meu o vede ca pe o a doua mamă. Ştiţi, am venit mii de greci de-acolo. Aici va fi de-acum patria noastră. Din păcate, lumea greacă se împuţinează. Dar poate că drepturile grecilor nu vă interesează prea mult? Sunteţi francez, nu-i aşa? Sau mă înşel?

„Scârnăvie!”, îşi spuse în gând.

— De ce spuneţi asta? îl întrebă cu o prefăcută curiozitate.

— Păi aveţi un nume de familie franţuzesc, Lefteris Girdot, continuă el pe acelaşi ton provocator, încheind şi de data asta cu un zâmbet rece.

La despărţire, Lefteris îi strânse mâna rotofeie cu toată puterea. Ar fi vrut din toată inima să aibă, mai ales în acea clipă, vederea de altădată, ca să vadă în ochii lui Mysiroglou o durere adevărată, ba chiar şi panică.

— V-aşteptăm pe la noi, spuse el, retrăgându-şi cu iscusinţă mâna din palma lui Lefteris.

— Întâi instalaţi-vă şi-apoi ne auzim!

Mysiroglou îşi luă pălăria în mână şi se îndreptă către biroul Xeniei, care, văzându-i, se ridicase din nou.

— Un ultim lucru, domnule Lefteris: aveţi cumva vreun

grădinar pe care să ni-l recomandaţi? Mă aşteaptă o puzderie de treburi. *Je suis vraiment débordé!*[108]

— În ziare, domnule, găsiţi anunţuri pentru orice! Îi răspunse bătându- l uşor pe spate, ca să-i grăbească plecarea.

Liftul era la acelaşi etaj. Deschise uşa şi intră. Cât de mult ar fi vrut Lefteris ca liftul ăsta să-l coboare direct în Iad!

— Fiu de căţea! exclamă el puţin mai târziu.

Xenia îl privi înspăimântată.

— La treabă, domnişoară! Îi spuse cu severitate şi intră în birou, trântind uşa în urma sa.

În anii următori, antreprenorii făcură avere. Blocurile înalte începură să umbrească toate străzile oraşului. Chiar şi vilele aristocratice şi palatele din timpul primului război erau împuşcate în ceafă, căzând precum nişte cai loviţi şi nechezând pentru o clipă înainte să dispară în colbul şi în vuietul zidurilor care se prăbuşeau. Case cu două etaje, cu streşini din fier forjat şi cu frontoane din ghips, clădiri cu cupole şi cu turnuleţe în vârf, case turceşti cu grădini şi muşcate, toate cădeau la pământ, zvârcolindu- se într-o baltă de sânge.

După dispariţia lor, se născură monştri. Şase etaje, şapte, opt, balcoane cu grilaje, din nou balcoane cu grilaje, balcoane... Acolo sus, în nori, unde se terminau blocurile, se construiră mici spălătorii; terase, vedere la mare, unii se fotografiau cu muntele Hortiatis pe fundal, rufe întinse pe sârme – cearceafuri albe fluturate de vânt, giulgiurile vechilor case, care fuseseră executate şi se prefăcuseră în ţărână la marginea unor drumuri netrasate.

Lefteris nu mai era antreprenor. Nu se ştie dacă-şi mai dorea asta, însă cu siguranţă nu mai putea. Înainte de întâiul zbor al lui Gagarin în spaţiu, Lefteris fu cât pe ce să ajungă el primul pe Lună, iar de acolo, printre stele. Din pricină că nu vedea bine, căzuse de pe casa scării unui bloc construit de curând şi îşi rupsese două coaste. Până atunci câştigase mulţi bani, dar se alesese şi cu prima beznă. Ultimul său doctor avusese grijă să-l avertizeze:

— Sunteţi ghinionist, dragă domnule, acum aveţi două afecţiuni. Pe lângă degenerescenţa maculară de care ştim de şase ani, aţi dezvoltat şi glaucom. Ultimele măsurători ale ochilor dumneavoastră ne arată o tensiune oculară anormal de mare. Acest lucru nu se întâmplă des şi cred că nu putem să-l tratăm. Îmi pare rău.

— Fiţi mai clar, doctore!

— Prin degenerarea maculei, după cum ştiţi deja, se pierde

o mare parte din vederea centrală, de aceea funcţionaţi mai mult cu periferia câmpului vizual. Glaucomul însă are particularitatea de a mânca la propriu vederea periferică. Este tragic, dacă ne gândim bine, fiindcă orice rămăşiţă de vedere pe care prima afecţiune o lasă drept consolare este devorată de cealaltă. Această coincidentă nu e ceva obişnuit în analele medicale. Îmi pare sincer rău. Dar vom lupta până la capăt, cu toate armele pe care ni le oferă ştiinţa, până la cea mai mică rază de lumină.

„E un om bun doctorul ăsta”, fu primul său gând.

Coastele încă-l dureau, chiar şi după două luni de repaus la pat şi un corset toracic. Cum stătea acum în lumina difuză a cabinetului oftalmologie, asculta o Pythia masculină cu halat alb, care, în schimbul unei recompense, îi descria viitorul, adică bezna şi un ghid de supravieţuire.

Ieşi în oraş şi începu să meargă fără ţintă. Se însera şi o briză plăcută venea dinspre mare; era mai, 1961. Mergea încet, căci nu era sigur de paşii săi. Din când în când, îşi auzea vârfurile pantofilor lovind fără voie pietrişul. Străzile erau în construcţie, oraşul se schimba.

Se apropie de mare cu o uşoară teamă, întrucât culoarea roşie a asfinţitului tulbura oarecum spaţiul din jurul său. În ultimii ani avusese grijă să privească obiectele din faţa lui cu vederea periferică, întorcându- şi puţin capul la dreapta şi la stânga, astfel încât să le aducă acolo unde putea să le vadă mai clar şi să le recunoască. Însă, de câteva săptămâni, simţea că şi această parte a vederii îl trăda. Era de la glaucom, care-i măcina nervul optic şi-l făcea să vadă ca prin gaura cheii. Iar degenerescenţa maculară, de care suferea de ani de zile, era cheia care pătrundea încet în ea şi care avea să-i ascundă pe de-a-ntregul lumina.

Ajunse cu paşi foarte lenţi la marginea cheiului şi apucă timid balustrada. Cunoştea bine acel loc; rămăsese acelaşi, neschimbat. Simţi metalul rece în palmă, iar mirosul mării, care an după an era tot mai murdară, îi ajunse în nări. În timpul plimbării, îşi dădu seama că de-acum era periculos să iasă noaptea fără însoţitor. Coastele încă îl dureau din pricina căzăturii, mai ales când inspira adânc sau când se schimba vremea.

Asculta valurile ce ajungeau până la betonul cheiului şi apoi se retrăgeau. Gândul îi stăruia în minte de ceva vreme, doar că decizia se lăsa aşteptată; de altfel, în viaţă făcuse lucruri mult mai îndrăzneţe decât să se lase pur şi simplu să cadă în apă cu gura deschisă şi să întâmpine acel alt întuneric, cel care avea un înalt simţ al dreptăţii şi nu făcea diferenţe,

întrucât, la un moment dat, avea să-i cuprindă pe toţi.

Mintea îi fugi la Rivka, cea care, într-adevăr, nu-l uitase în toţi aceşti ani. Îi trimisese chiar şi fotografii cu bărbatul şi cu copiii ei, fără a-i bănui greutăţile pricinuite de ochi. Şi-ar fi dorit mult ca, în loc de fotografii, săi fi trimis o bobină pe care să-şi fi înregistrat vocea, dar îi era ruşine să i-o ceară; şi mai ales ezita să-i explice motivul, căci Rivka nu ştia nimic despre victoria întunericului asupra lui.

Îşi încheie nasturele de la haină şi rămase pe gânduri acolo, în picioare şi înconjurat de roşul nedefinit al amurgului. Nu era departe de macaralele mari din port, pe care nu prea le distingea, însă ştia că se aflau acolo, simboluri ale noii epoci, la fel ca acele cutii de ciment pe care le construia împreună cu Alkis şi care aveau mare succes. Nu-şi închipuise niciodată că în aceşti ani banii aveau să-i pice în mâini fără prea multă osteneală. Chiar îi trecuse prin minte că această uşurinţă era o compensaţie a sorţii pentru bezna nejustificată ce-l învăluise. Avea depozite în două mari bănci din oraş şi în altele din străinătate, în valută, şi, bineînţeles, lire sterline într-un seif bancar. Totuşi, lumina era foarte scumpă, şi toate astea nu-i erau de-ajuns ca s-o cumpere.

Până la urmă, ar fi fost o idee foarte bună să se lase măturat chiar acum de apa murdară a portului, să meargă să-i găsească pe toţi şi să-i privească din nou în ochi: pe Alperen Bey, pe Mihalis, a cărui nevastă o iubise, pe Sanne, cu grădina ei nouă din cer, pe Theodoros vizitiul...

De multe ori, pentru a-şi explica orbirea, îşi amintea de crima pe care o săvârşise. Poate că orbirea era pedeapsa lui pe pământ, fără speranţă de iertare sau de purificare. Cel mai rău era că, pe măsură ce lumina avea să se micşoreze, pe măsură ce lumea de afară avea să tragă cortina şi să-l uite, chipul lui Theodoros vizitiul avea să troneze în cadru, mohorât, privindu- l încă ameţit de băuturile pe care i le oferise în acea noapte.

Îşi aprinse o ţigară. În ultima vreme îl fascina flacăra, scânteia aprinsă dinaintea ochilor. Era ca şi cum în acea clipă prindea viaţă o minune şi întreaga creaţie îşi recăpăta lumina de altădată. Când chibritul se stingea, rămâneau capătul aprins al ţigării şi fumul, singura lui consolare în penumbră.

Fuma şi se gândea la ea. Trecuseră deja şase ani întregi de când locuiau faţă în faţă ca doi străini. Fusese un noroc că ferestrele lor erau departe una de cealaltă, iar un noroc şi mai mare era că el nu mai privea afară pe fereastră, căci n-avea niciun rost. Ştia că Mirza aflase abia de curând despre declinul lui; i-o mărturisise chiar ea într-o duminică

dimineaţa, în curtea Bisericii înălţarea Domnului. „N-am ştiut, Lefteris, că te chinui de atâta timp. Îmi pare atât de rău, să ştii!” îi spusese. El îi răspunsese că-i datora o vizită acasă, dar o tot amânase ani la rând. O întrebase şi despre altele, despre vilă, dacă tencuiala mai rezista, despre sora soţului ei, care, după cum se spunea prin cartier, se măritase prin peţit, despre fiul ei, care mergea la Colegiul „De La Salle”, şi despre situaţia lor financiară – dacă izbutiseră să se redreseze după dezastrul din '55. Atunci auzise pentru întâia oară că Prodromos nu mai avea mult de trăit. Era probabil unul dintre bărbaţii pentru care un dezastru economic este fatal, unul dintre cei care se simt secătuiţi până la os atunci când se întâmplă să li se împuţineze paralele.

Prodromos Mysiroglou murise pe când Lefteris era la pat, cu coastele rupte. Detaliile înmormântării i le povestise Stamatia, în timp ce el stătea întins pe canapeaua din salon şi asculta radioul.

Mai trase un fum din ţigară şi îşi întoarse capul în direcţia opusă mării, către oraş. Vedea lumini împrăştiate în jurul unui miez întunecat. Ştia că mai târziu, dacă avea să stea din nou în acelaşi loc, luminile de la margine, pe care acum le distingea, ar fi fost înghiţite de un cenuşiu nedefinit. Doctorul îl asigurase că apogeul şi triumful absolut al întunericului vor mai întârzia câţiva ani.

În acea seară de mai a anului 1961, Lefteris Zevgos nu-şi luă viaţa până la urmă prin înec. Era foarte aproape de ideea morţii, însă ceva îl împinse înapoi. Ştia ce era acel „ceva” şi îl repeta de multe ori în sinea lui, zâmbind singur în felul acela extrovertit al lui. Nu-şi luă viaţa fiindcă n-avea niciun chef să-l întâlnească pe Mysiroglou pe lumea cealaltă! Lefteris era un bătrân încă gelos, care, în dimineaţa următoare, îşi cumpără un baston, o trimise pe Stamatia la o cofetărie bună şi, cu o tavă de dulciuri în mână, traversă cu băgare de seamă grădina vilei de peste drum şi apăsă insistent soneria de la uşa văduvei.

Om de lume şi protocolar, trimisese încă din ajun un bilet prin slujnică. Avea totul calculat, toate urmau atât datinile, cât şi eticheta socială, pe care locuitorii din Exohes le respectau dintotdeauna. Cele patruzeci de zile trecuseră, iar doliul fusese lăsat deoparte în favoarea vieţii, care începuse să înainteze neabătută.

Viaţa este suma simţurilor sau, mai degrabă, acea mamă cu cei cinci copii. De când vederea îl părăsise, mirosul devenise întâiul său născut. Lefteris păşea acum agale şi adulmeca pinul încălzit de soare întreaga zi, roiniţa, susaiul năpădind ici

şi colo, trifoiul mărunt. Se îmbăta şi cu mireasma pământului sfredelit de furnici, care, până la vară, avea să arate ca un burete.

Auzul era al doilea născut. Pantofii săi cei noi călcau pe pământ, iar el auzea cum acesta le dă bineţe. Aşa a fost dintotdeauna: pantofii vorbesc cu pământul, trebuie doar să ai urechi şi să asculţi. De când îşi pierduse vederea, putea auzi totul – cum trosneşte tulpina florii-soarelui când se răsuceşte după soare sau cum cască şoarecii în vizuinile lor. Străbătea grădina pe care odinioară o sădea cu mâinile lui şi care acum era neîngrijită, plină de buruieni, iar viaţa mai palpita doar în bâzâitul insectelor şi în ciripitul puilor de păsări.

Prin delicateţea lui, pipăitul seamănă cu mirosul. Întinse mâna pe furiş şi mângâie trunchiurile copacilor, zbârcite de bătrâneţe; le atinse rănile. Tăieturile cu briceagul rămăseseră ani de zile după ce nişte soldaţi din Wehrmacht scrijeliseră în scoarţă numele unei Lotte, al unei Helga... Îşi întinse mâna şi, înainte să apese soneria, mângâie uşa, crăpăturile din ea, vopseaua scorojită, toate urmele brăzdate de ghearele timpului.

Stătea în faţa uşii ţinând în mână câteva zambile abia

înmugurite, culese din grădina sa. Era acelaşi bărbat, fiul grădinarului, cel care îşi întorsese numele precum o monedă ce cade pe pământ cu o altă faţă. Fusese şi el grădinar odată, iar acum ducea la gură o zambilă din buchetul pe care îl ţinea în mâini – o savura. Era simţul gustului, frate cu pipăitul. Înghiţi saliva parfumată şi plescăi. Apoi îşi puse în gură o bomboană mentolată, ca să facă să dispară mirosul neplăcut de ţigară, şi îi aprecie iuţeala – jocurile simţurilor.

Sună la sonerie – din nou, auzul. Uşa se deschise; în centru, un cerc negru. Casa ei însă mirosea ca altădată. Simţi cum casa l-a recunoscut, dând bucuroasă din coadă. Intră lovind uşor podeaua cu bastonul, cât să alunge spiritele şi ghinionul.

— Bine-ai venit, *mon amour!* Te aşteptam.

Ochii i se înroşiră – revărsarea nestăpânită a lacrimilor, şi ea un simptom al bătrâneţii ce se apropia. Simţi ghearele timpului pe coridor, în perdele, pretutindeni.

— Bine v-am găsit! Anii au trecut, iar noi am întârziat mult, *ma chérie.* Aşază-mă, te rog, lângă pian, să-ţi încălzesc mâinile înainte să începi să cânţi. Bucata aceea de-atunci, când am plecat, n-am apucat s-o ascult până la capăt.

Încă o noapte

Aşeză ultima pagină deasupra celorlalte care se aflau pe măsuţa din salon. Mâinile îi erau goale, la fel şi privirea. Dacă Girdot ar fi putut vedea, ar fi recunoscut numaidecât stânjeneala din privirea scriitorului, acel mic fior de teamă dinaintea aplauzelor, înainte să cadă cortina şi să încheie spectacolul. Doamna Jeni însă vedea foarte bine şi, după cum credea Orestis, avea o minte ascuţită. Încă ţinea mâna bătrânului Girdot când privirea i se desprinse de Orestis şi se pierdu afară, pe terasă. Se gândea.

— Se crapă de ziuă, Orestis, îi spuse, fără a-şi lua privirea de la terasă. Încă o noapte din viaţa noastră a trecut, dar am auzit atât de multe... Îţi mulţumim din suflet!

— Eugène, nu spui nimic?

— Nu aşa se termină cărţile, tinere! Are goluri, nu vezi?

— Ce vreţi să spuneţi?

— S-au mai întâmplat atâtea în viaţa mea până în clipa de faţă... Poate că am orbit, dar anii care au trecut din '61 încoace ascund fapte, nu poţi so închei aşa!

— Poate că aveţi dreptate, însă mă declar neputincios, cel puţin deocamdată. În viitor, poate voi reuşi să mă aşez din nou la maşina de scris şi să continui. Ştiţi...

— Ce să ştiu? Spune-mi, de ce te-ai oprit?

— Lumea nevăzătorilor abundă în imagini, sunt sigur de asta, dar...

— Dar ce?

— Eu nu pot pătrunde acolo, ezit, mă tem... Cred că ceea ce aş scrie ar fi total nepotrivit. Ce poţi spune despre această lume cufundată în întuneric? Ştiţi, cu puţin timp în urmă am făcut un experiment...

Girdot se ridică în capul oaselor pe canapea. Luă o ţigară şi i-o întinse doamnei Jeni.

— Ultima, bine? îi şopti ea.

Orestis aşteptă să se încheie înţelegerea dintre ei. O văzu pe intendentă ducându-şi ţigara la buze şi aprinzând-o. Apoi o ţinu în mână şi i-o dădu împreună cu paharul, în care mai era puţin coniac.

— Ziceai ceva de un experiment..., spuse din nou Girdot.

— Da, vorbeam despre ceva ce am încercat. Scriitorii sunt datori să experimenteze noi modalităţi şi tehnici. Trebuie, de asemenea, să caute experienţe, înţelegeţi...

— Încă nu eşti scriitor, iartă-mă că ţi-o spun! i-o tăie din nou.

— Dar voi deveni, domnule Eugène, să ţineţi minte asta! Doamna Jeni
îi făcu semn lui Orestis să nu dea prea mare importanţă la ce-i spusese şi să continue.

— Vorbeam, aşadar, despre experiment. Mi-am legat o pânză neagră la ochi şi am încercat să trăiesc aşa douăzeci şi patru de ore. Dacă voiam să scriu despre cealaltă parte a vieţii dumneavoastră, trebuia să am această minimă experienţă, să simt, fie şi pentru puţină vreme, ce înseamnă să-ţi petreci ceasurile pe fundul întunecat al unei fântâni.

Pentru o clipă, Girdot păru emoţionat. Fu unul dintre rarele momente ale acelei nopţi în care lăsă să străbată în afară sentimentele dinlăuntrul său.

— Ai făcut asta? Spune-mi sincer, chiar ai făcut-o?

— Am făcut-o, vă jur! Am rezistat până după-amiaza. Am apucat să prind soarele, care începuse să coboare spre apus. Sincer să fiu, la un moment dat am plâns. Din fericire, mă îngrijisem să fiu singur acasă de dimineaţă, aşa că mama nu m-a văzut în halul ăla, ca s-o apuce panica. Atunci mi-am dat seama că, dacă nu puteam trăi asta, nu puteam nici s-o scriu. Scrisul meu se opreşte aici, domnule Eugène, acestea sunt limitele mele şi o declar deschis aici, în faţa dumneavoastră. Dacă chiar trebuie să mai existe un capitol în carte, să-l scrie fantezia cititorului.

Girdot trase adânc aer în piept şi căută mâna doamnei Jeni. Părea că vrea să-i vorbească, că are să-i spună ceva.

— Există însă întâmplări, Orestis, pe care ţi le-am povestit şi pe care ai putea să le menţionezi. Vila ei, de pildă, pe care am demolat-o împreună cu Alkis şi cu echipa noastră, în '63. Explicaţia e simplă: familia bărbatului ei era complet ruinată, iar ea rămăsese fără niciun ban, aşa că asocierea în participaţie[109] a fost o modalitate de a o pune pe ea la adăpost. Pentru că mă ruga chiar ea de multă vreme, ne-am ocupat noi de lucrare. Am acceptat, fiindcă mă gândeam că, dacă o făceam eu, vila n-ar fi suferit, sar fi stins fără durere, dacă mă-nţelegi... Îmi amintesc acele două zile în care buldozerele demolau, iar fierăstraiele tăiau copacii. M-am dus doar de două-trei ori să-i dau indicaţii lui Alkis, apoi m-am închis în casă şi am băut fără măsură, ca să nu aud excavatoarele. Vezi, aşa a fost scris, ca vila să cadă sub semnătura noastră. Dumnezeu mi-e martor cât am încercat so conving să se răzgândească! Avea totuşi dreptate, căci întreţinerea vilei costa mult, iar bărbatul ei, înainte să moară,

plătise cu ultimele economii nunta surorii sale. Copilul urma să meargă la şcoală şi amândoi trebuiau să aibă din ce trăi. Am încheiat înţelegerea cu ea la treizeci la sută, aşa cum se obişnuia pe atunci. În anii următori, e drept, a crescut aproape la cincizeci. În fine. Am păstrat întregul apartament de la ultimul etaj, cel în care suntem acum, dar i-am cedat ei prăvăliile de jos, ca să aibă mereu un venit, precum şi un apartament la etajul al treilea, unde să locuiască împreună cu fiul ei. Alkis s-a plâns că am fost prea galant.

— Îmi amintesc toate astea, domnule Eugène, mi le-aţi povestit mai demult. Totuşi, în niciun caz nu cred că e ceva ce l-ar interesa pe cititor. Ceea ce rămâne e scena finală, acolo unde eroul – nu dumneavoastră, ci celălalt, Girdot din carte – bate la uşă ţinând în mână un buchet de zambile culese din propria grădină.

— Doi ani mai târziu am demolat şi casa în care locuisem cu Sanne din '33, ridicând şi acolo un bloc de apartamente. Când m-am mutat aici, unde suntem acum, echipele noastre au început să lucreze vizavi. Dar să uităm vechile repere. Ceea ce odinioară numeam „vizavi” acum e altceva. Cartierul Exohes nu mai e decât o amintire. Vechile străzi au dispărut, altele noi s-au construit, iar casele vechi au fost dărâmate. Cu alte cuvinte, dragă Orestis, ne-am pişat pe toate!

— Lefteris, te rog! Îl întrerupse doamna Jeni, deranjată.

— Ăsta-i adevărul, *ma chérie,* de ce te revolţi? Asta am făcut! Asta ne cereau toţi atunci şi asta am făcut: am betonat tot universul. Nu mai există Exohes, ci doar un bulevard deasupra altuia care trece pe lângă mare. Bine c-a rămas în picioare Şcoala pentru Nevăzători, ca să ne reamintească cine suntem cu adevărat! Nu doar eu sunt orb, Orestis. Cu toţii am fost orbi ca nişte cârtiţe. Vei vedea, vor veni vremuri în care ne va lovi blestemul întregii lumi...

Acum ridicase glasul şi gesticula nervos.

— Fă-mi hatârul şi mai scrie un capitol despre noi toţi, orbii!

— Lefteris, te rog, nu ţipa şi lasă-mă şi pe mine să spun ceva.

La auzul vocii ei, se rezemă cu spatele de canapea şi rămase impasibil, încercând să-şi recapete răsuflarea. Doamna Jeni era singura care reuşea uneori să-l îmblânzească.

— Orestis, ascultă-l, dar să nu faci nimic din ce-ţi spune. Vrea el să încheie cartea. Ascultă-l, chiar dacă n-o să scrii niciodată ce-ţi spune.

— Îl ascult cu interes, doamna Jeni, credeţi-mă!

— Alkis, reîncepu Girdot, s-a însurat cu una care i-a luat minţile cât ai zice peşte. Vezi tu, se omora cu munca şi avea nevoie să se destindă câteva zile pe lună, să creadă că-şi trăieşte tinereţea şi că nu şi-o ruinează pe şantiere. Xenia a făcut greşeala de a fi exagerat de rezervată şi de modestă. Voia ca el să strângă banii pentru vremuri grele şi pentru nunta lor, aşa fusese învăţată la ea acasă. El voia petreceri şi nebunii, aşa că s-au despărţit, iar biata fată a plâns zile şi nopţi la rând. L-am şi somat pe nenorocit să-şi schimbe hotărârea, deşi n-aveam dreptul, dar s-a încăpăţânat. Ce să mai zici?! Când am întrerupt colaborarea, avea copil mic şi se despărţise deja de risipitoarea aia. Cea care i-a luat locul Xeniei era o leneşă, o închipuită, nepoata unui deputat. Nu era bună să faci casă cu ea. Mă tem că nu era bună de nimic! Stamatia, pe care o pomeneşti în carte cu numele ei adevărat, şi-a dat ultima suflare chiar în această casă, însă tu n-ai prins-o. A lucrat aici înaintea Korinei şi a locuit în camera asta, care dă spre curtea interioară şi e cea mai liniştită. Nimeni nu ştie de ce nu s-a măritat niciodată. Doamna Jeni, aici de faţă, e de părere că nu putea trăi departe de mine. Încet-încet o să-ncep să cred şi eu asta, fiindcă mă flatează. Vezi ce porcărie e viaţa? Stamatia e moartă, iar eu, moşul, sunt încă în viaţă.

— Aţi primit vreodată scrisoare de la Naton? Mărturisesc că lucrul ăsta m-a preocupat mult. Am hotărât să nu scriu nimic, am lăsat doar să plutească pentru totdeauna aşteptarea. Vreau ca Girdot din carte să nu primească niciodată o confirmare a prieteniei lui.

Girdot zâmbi.

— N-am primit nicio scrisoare, fiindcă nici n-am trimis vreuna. Astea sunt doar închipuirile tale!

— Dacă aţi fi trimis, aţi fi recunoscut sau v-ar fi fost teamă de respingere?

— În întuneric înveţi să nu te temi de nimic. Ai priceput, deşteptule?

Fu rândul lui Orestis să zâmbească, căci angajatorul său devenise din nou plin de viaţă şi bătăios, de parcă n-ar fi pierdut toată noaptea stând treaz.

— Am însă de semnalat o scăpare.

— Mai întâi să menţionez eu ce v-a scăpat dumneavoastră, apoi îmi spuneţi tot ce doriţi. E important ce am acum de spus.

— Fiţi dumneavoastră primul atunci, domnule Orestis!

— Nu mi-aţi spus niciodată cum s-a sfârşit povestea cu Mirza. Presupun că a murit într-un fel care vă doare numai gândindu-vă la asta. Aţi avut o dragoste imensă care a durat o

jumătate de secol şi nu ştim nimic despre sfârşitul ei. Unde e îngropată Mirza, domnule Eugène? Cred că a sosit clipa să-mi spuneţi. Numai de dragul ei aş putea să adaug un ultim capitol în carte. Pentru ea merită s-o fac.

— Îţi voi răspunde curând. Până să se crape de ziuă, îţi jur că n-o să mai rămână niciun loc întunecat în poveste. Dar lasă-mă să-ţi spun mai întâi despre scăparea ta. Scrii că Mirza a devenit creştină, că s-a resemnat în faţa sorţii şi s-a măritat cu un romeu, prin peţit. Însă nu scrii nicăieri care era noul ei nume, cel creştin.

Orestis îl privi nedumerit. Singurul lucru la care nu se aştepta în zori de zi era ca bătrânul să se oprească asupra unui asemenea detaliu. „Unde a găsit-o şi pe-asta, diavolul ăsta de om?”, se întrebă pentru o clipă.

— Asta-i adevărat, însă consider că-i ceva secundar. Nici nu mi-a trecut prin cap. Dar de ce mi-o spuneţi acum?

— Ei, ţi-o spun acum ca să ştii! A fost botezată Eugenia! Orestis ridică privirea şi îi cercetă mai atent pe Girdot şi pe intendenta lui. Doamna Jeni avea capul plecat şi-şi frământa mâinile, poate de stânjeneală.

— Femininul de la „Eugène”. A luat, ca şi mine, un al doilea nume. A cerut chiar ea la Patriarhie, acolo unde a fost botezată, să fie numită Eugenia.

— Foarte interesant, recunosc, şi ciudat..., murmură Orestis, în vreme ce capul începuse să i se învârtă.

— A vrut să fim împreună în spirit, în minciuna noastră comună, în propria noastră incapacitate de a rămâne cei care ne-am născut să fim.

— Mărturisesc că sună impresionant şi nu pot, în acest moment, să...

— Şi bineînţeles, Orestis, ca să închei...

— Lefteris, te rog! spuse intendenta, apucându-i mâna. Te rog!

— Şi, bineînţeles, diminutivul de la Eugenia este Jeni!

Orestis simţi că i se taie respiraţia.

— Lefteris, hai să sfârsim cu toate astea! Ridică-te şi mergi la culcare, te rog!

— Să nu creadă tânărul ăsta, *ma chérie,* că scriitorul e mai breaz! Află, mă, o dată pentru totdeauna, că viaţa-i mai presus de cărţi!

— Doamna Jeni, nu stiu ce să spun..., îngăimă Orestis, vizibil tulburat.

— Nu spune nimic, Orestis! Îmi pare rău că n-am stiut dinainte că-n seara asta o să-i citesti cartea, altfel as fi ajuns

din timp. Dar o să mi-o lasi s-o citesc de la început, nu-i asa?

— Fireste, e pentru amândoi. Iertaţi-mi tulburarea. Când am ţesut povesti despre dumneavoastră în roman, vă credeam moartă. Niciodată nu mi-as fi putut închipui că aveam să vorbesc vreodată cu adevărata fiică a lui Alperen Bey!

— Tata nu era asa de rău precum ţi l-a descris Lefteris. Vezi tu, bărbatul vieţii meîe n-a fost niciodată tată şi nu se poate pune în locul unui părinte, care dă tot ce-i mai bun pentru copilul său şi îsi face griji în fiecare zi.

— Ridicaţi-mă, vă rog!

Vocea lui Lefteris Zevgos îi întrerupse, căci îsi întinsese mâinile, asteptând să fie ajutat.

— N-o s-o trezim pe Korina cu noaptea-n cap!

— Pe voi doi vă vreau, îi răspunse, continuând să ţină mâinile întinse.

Orestis se ridică din fotoliu şi plecă să aducă scaunul cu rotile, care fusese lăsat într-un colţ al salonului. Lumina dimineţii mângâia acum toate usile terasei. Doamna Jeni stinse luminile şi trase draperiile. Era duminică dimineaţa.

— Lăsaţi-mă pe mine, o rugă el, apoi îl prinse de mijloc. O mai făcuse şi în alte dăţi de-a lungul celor doi ani de când venea în casă. Lefteris Zevgos era usor, căci trupul i se împuţinase odată cu anii, iar singurul său viciu, ţigările, pe lângă zile din viaţă, îi luaseră şi o bună parte din greutate.

— Să mergem pe terasă? propuse doamna Jeni.

— De ce nu?! Afară trebuie să fie plăcut, încuviinţă Orestis şi începu să împingă căruciorul.

Deasupra capetelor lor se întindea cerul senin de vară.

— Căutaţi, spuse Lefteris, undeva ar trebui să se vadă Venus. Luminează până-n ultima clipă.

Imobilizară căruciorul în mijlocul terasei şi ridicară capetele spre cer.

— Uite-o pe Venus, *mon amour,* am găsit-o! spuse Mirza entuziasmată, împletindu-şi mâinile în jurul gâtului său. În vreme ce admira luceafărul dimineţii, Orestis îl privea cu nesaţ pe Girdot, căci îşi ridicase şi el capul spre cer – fără motiv, desigur – şi le zâmbea zorilor. Încă nu-i venea să creadă că această femeie în vârstă de lângă el era Mirza, cea pentru care, spre a o readuce la viaţă şi a o zugrăvi cu fantezia lui, îşi petrecuse atâtea nopţi scriind. Acest diavol împieliţat de Girdot îl abandonase deliberat beznei, îl lăsase s-o zămislească într-un roman plecând de la nimic! Florile de pe terasa uriaşă răspândeau o mireasmă îmbătătoare. Dedesubtul lor, Bulevardul Vasilissis Olgas era liniştit, doar din când în când se auzea câte o maşină sfâşiind tăcerea.

— *Ma chérie,* vreau să mă ducă scriitorul la o plimbare. Ne laşi?

Orestis îl asculta atent când îi vorbea, căci, deşi trecuseră atâţia ani, tandreţea dintre ei îl emoţiona.

— Nu aşa, să-i pui o jachetă! Orestis, în jumătate de oră să fiţi înapoi, niciun minut mai mult! Noaptea asta a fost într-adevăr încă una de poveste, dar nu vreau să fie ultima. Ne-am înţeles?

— Aveţi cuvântul meu, doamna Jeni.

Ascensor. Orestis, în picioare şi cu spatele la uşă, prinse cu ambele mâini scaunul cu rotile. Girdot părea binedispus şi proaspăt, de parcă tocmai se trezise dintr-un somn odihnitor.

— Tare mi-a mai plăcut ce-ai scris despre Mysiroglou, despre cum îi uram să coboare direct în Iad, în vreme ce el lua liftul!

— Care era numele real al lui Mysiroglou, domnule Eugène?

— Andreadis, şi nu era gras, ci mai degrabă uscat, aş zice. Cred ca era chiar mai respingător decât l-ai descris tu.

— Scriitorii, până la urmă, nu vor să ştie adevărul martorului ocular. Nu-mi mai spuneţi nimic altceva, domnule Eugène. Unde vreţi să mergem?

— S-o luăm pe Vasilissis Olgas. Înspre răsărit, spre Allatini.

— Nu e o idee rea, fiindcă nu-i zgomot şi nici gaze de eşapament. Vedeţi, e iulie şi duminică dimineaţa, n-am fi putut găsi un moment mai bun.

Împinse uşa ascensorului cu spatele şi trase afară căruciorul. Holul blocului era aproape grandios: o oglindă mare, o cabină de portar, mozaicuri lustruite, glastre cu ficuşi.

Ieşiră pe trotuar. Afară se luminase de-a binelea, iar în aer se simţeau mirosul asfaltului şi o uşoară adiere a mării, care nu era departe.

— Poate vreţi să ieşim pe faleză?

— Nu, prefer aici, pe Vasilissis Olgas. Îmi amintesc că pe-atunci marea era inaccesibilă. Nu exista drum, ci doar stânci şi pontoane de lemn. Noi ştiam doar bulevardul şi casele care dădeau în el. Făceam câte un popas la fiecare poartă de fier. Ai vândut vreodată ziare, Orestis?

— De mult nu se mai vând pe stradă, domnule Eugène, doar la chioşcuri.

— Ai dreptate, băiete, aşa e.

— Mergem bine aşa sau vă zdruncină dalele de pe jos?

— Sunt bine, nu-ţi face griji, îmi place drumul. Dar opreşte-te lângă un copac, oricare!

Orestis apropie căruciorul de primul copac. Girdot întinse mâna şi, după ce-l cercetă cu palma, prinse să-l mângâie.

— E şubred.

— Toţi sunt aşa, slăbiţi de la gazele de eşapament.

Girdot nu mai comentă nimic. Îşi încrucişă mâinile pe pântece şi îşi ţinu capul îndreptat înainte. Dacă l-ar fi văzut cineva, ar fi crezut că ochii lui încă vedeau lumina, însă nu era adevărat.

— Acum trecem pe lângă ceva vechi, căci îi simt mirosul puternic.

— E IKA[110], la intersecţia cu Martiou.

— Vila pe care a construit-o Seifullah Paşa. Mai târziu au luat-o fraţii Solomon. Aveau trei slujnice. Luau gazete franţuzeşti şi evreieşti, îmi amintesc bine asta.

— Poate vă amintiţi şi ce urmează?

— Casa Bianca, nu-i aşa?

— Corect. Doar că acum e abandonată.

— Am auzit că Alibertis şi Fernandez au murit acum câţiva ani.

— Asta nu ştiu, dar mai încolo văd casa lui Lichovnik.

— Orestis, am ceva să-ţi spun...

— Vă ascult.

— Puţin mai devreme, Jeni a spus că, întrucât n-am copii, unele lucruri nu le pot înţelege. E greşit! Te am pe tine, Orestis. Ce copil al meu ar fi ştiut povestea mea mai bine decât tine?

— Vă mulţumesc mult!

— Nu-mi mulţumi, dă-mi doar mâna să ţi-o strâng.

— Mai am ceva să vă întreb.

— Întreabă-mă ce vrei.

— Cu doamna Jeni, cu Mirza adică, de ce nu v-aţi căsătorit după '61?

— Nu-i o întrebare pe care s-o pui, mai ales tu.

— De ce spuneţi asta?

— Ce-ar fi adăugat o căsătorie? Doar bănuiala fiului ei că vreau să pun mâna pe ce a primit din asociere. De altfel, m-am obişnuit să trăiesc singur, doar cu slujnice. Să nu uiţi şi că, în vremea aceea, orbeam tot mai mult pe zi ce trecea. O căsătorie ar fi obligat-o, pe când aşa, vine lângă mine fiindcă asta-şi doreşte. Eu să-ţi spun toate astea? Ce fel de scriitor eşti atunci?

Orestis zâmbi fără să se supere, fiindcă ştia că aşa fusese mereu bătrânul: unde te mângâia, te şi muşca.

— Nu spui nimic. Atunci o să-ţi spun eu: mergi spre Allatini şi plimbă- mă, rogu-te, pe stradă. Nu aud maşini, e pustiu, nu

te teme! Pe stradă, te rog!

N-avea de ce să mai stea pe gânduri. Orestis coborî căruciorul în strada, iar bătrânul îi strânse mana cu entuziasm.

— Alergam foarte repede pe atunci, să ştii! Îmi flutura părul în vânt de la viteză. Hai, nu-ţi fie frică, mă ţin!

— Cred că e o nebunie ce-mi cereţi, domnule Eugène! Să-ncepem să alergăm aşa, din senin!

— Este, dar de ce să mi-o refuzi? Ţi-am spus că mă ţin! Dacă o să te vadă cineva alergând aşa cu un bătrân în cărucior, n-o să-şi creadă ochilor! N-ar fi amuzant? Vreau să simt vântul pe faţă. Dar nu totu-i glumă, am şi îndatoriri: trebuie să vând gazetele până în prânz. Ai auzit?

Orestis simţi un fior la fel ca în timpul nopţii. Mintea lui Girdot aluneca din nou în prăpastie.

— Trebuie să ne grăbim, m-auzi? Tata a săpat gropi la Allatini şi aşteaptă seminţele. O să punem lalele, aşa i-a cerut padişahul.

Nu mai stătu pe gânduri. Asfaltul era mult mai neted decât trotuarul, iar pe stradă nu era nici ţipenie de om. La început, doar mări pasul, ca să se asigure că roţile rezistă.

— Mai repede, m-aşteaptă tata! Îl auzi spunând.

Mari şi mai mult pasul şi începu să simtă şi el vântul pe faţă. Bătrânul ăsta neputincios îl învăţa ceva la care trebuia să ia aminte.

— Mai tare, băiete, tata aşteaptă! Mai repede! În faţa vilei o să vezi lume, fotografi, curioşi – să nu te opreşti! Dacă te întreabă la poartă, spune-le că sunt fiul grădinarului, mă ştiu!

Girdot ţipa acum de bucurie cu toată puterea, cu tot ce-i mai lăsase din plămâni tutunul, după atâtea decenii de fumat. Orestis, în spatele lui, alerga şi împingea cât îl ţineau puterile.

— Mai tare, băiete! Să spui că-s fiul grădinarului, mă ştiu! Împingea căruciorul din răsputeri, alergând de parcă-l urmărea cineva. Plămânii îi ardeau, asuda, iar vântul străzii îi răvăşea părul. Eliberare! Bătrânul era un iniţiat, un maestru al libertăţii.

— Nu ţine seama de nimeni, băiete, aleargă!

După scurtă vreme încetini, fiindcă răsuflarea îi ardea pieptul. Trecură de Vila Allatini şi se opriră. Orestis imobiliză scaunul cu rotile şi se aşeză în faţa lui Girdot. Îngenunche şi îi prinse mâinile. El reacţionă imediat, mângâindu-l în felul acela al orbilor – palma sa i se plimba pe chip, pe gât.

— Băiete, ai asudat?

— Lefteris, sultanul a plecat, nu mai e acolo. E vremea să

ne întoarcem acasă.

— Ştiu, băiete, să nu crezi că...

— Lefteris, îţi mulţumesc pentru tot...

Bătrânul Girdot continuă să-i mângâie faţa.

— Pentru ce? Voi, scriitorii, vă găsiţi cuvintele cu uşurinţă. Dar iată, am s-o spun şi eu.

— Ce anume, Lefteris?

— Că încă o iubesc! Şi pe tine te iubesc!

— Şi eu, Lefteris.

Salonic, aprilie-decembrie 2016

[1] Gară din partea europeană a Constantinopolului, construită în stil *Art Nouveau* şi inaugurată în 1890 (notele care nu au altă menţiune îi aparţin autorului).

[2] Deşi, la nivel internaţional, denumirea oficială a oraşului este Istanbul începând cu 1930, aceasta a fost păstrată de-a lungul întregului roman atât pentru uniformitate, cât şi pentru că este utilizată încă şi astăzi de vorbitorii de limba greacă. *(N. trad.)*

[3] Rezervor de tablă.

[4] În original, *Faros tis Thessalonikis. (N. trad.)*

[5] În original, *Aletheia. (N. trad.)*

[6] Vitaliano Poselli (1838-1918), arhitect italian care a proiectat o serie dintre cele mai cunoscute clădiri publice şi private din Salonic.

[7] Ziarul *Farul Salonicului,* 23 martie 1909.

[8] Instituţie de învăţământ otomană din Salonic, echivalentă cu liceul. Absolvenţii ei ocupau funcţii publice şi militare.

[9] Bara, Kilkis Mahalé: cartiere foarte sărace din vestul oraşului; mai ales primul avea o reputaţie proastă din cauza caselor de toleranţă aflate acolo.

[10] Ziarul *Farul Salonicului* din acele zile.

[11] Ziarul *Farul Salonicului* din acea perioadă.

[12] Dönmeh: evreii din Salonic convertiţi la Islam; mărturiile despre existenţa lor datează încă din secolul al XVII-lea, din vremea ereziei rabinului Şabbatai Ţevi.

[13] Adică din pătura socială superioară a evreilor dönmeh din oraş.

[14] Deşi, la nivel internaţional, denumirea oficială a oraşului este Izmir începând cu 1930, numele Smirna a fost păstrat de-a lungul întregului roman atât pentru uniformitate, cât şi pentru că este utilizat încă şi astăzi de vorbitorii de limba greacă. *(N. trad.)*

[15] *Haremlik,* loc special destinat femeilor în casele musulmane, gineceu (pentru bărbaţi, termenul corespondent este *selamlik).*

[16] Ziarul *Atena/Athenai,* 18 mai 1909.

[17] *O mie şi una de nopţi.*

[18] *O mie şi una de nopţi.*

[19] Midhat Paşa (1822-1884), om politic liberal care deţinea titlul de „Mare Vizir”.

[20] În folclorul sud-est european şi în cel din Anatolia, *kallikantzaros* este un spiriduş răuvoitor care locuieşte sub pământ şi care, în perioada celor douăsprezece zile dintre Crăciun şi Bobotează, iese la suprafaţă pentru a-i hărţui pe oameni. (N. *trad.)*

[21] *Deprofundis* (lat.): din adâncul sufletului.

---

[22] Maurice Sarrail (1856-1929), general francez în Armata Orientului.

[23] Lycée: liceul francez din Salonic; astăzi, cunoscutul Institut Francez.

[24] Tommy: poreclă obişnuită dată de localnici soldaţilor englezi.

[25] Corp al armatei franceze din Primul Război Mondial. Soldaţii proveneau din rândul berberilor din nordul Africii, la vest de Valea Nilului.

[26] Anamiţi: corp al armatei franceze, originar din Indochina.

[27] Aluzie la prenumele lui Venizelos – Eleftherios –, care a fost prim-ministru al Greciei în perioadele 1910-1920 şi 1928^932. În plus, numele Lefteris provine de la acelaşi substantiv. *(N. trad.)*

[28] Georges Benjamin Clemenceau (1841-1929), om politic francez, comandant în Primul Război Mondial, cunoscut şi datorită remarcilor sale inteligente.

[29] Tigrul: poreclă a lui Georges Clemenceau.

[30] Este vorba despre campania de la Gallipoli (sau campania din Dardanele), desfăşurată în Primul Război Mondial, în perioada 19 februarie 1915-9 ianuarie 1916, când Regatul Unit şi Franţa, aliaţii Rusiei, au lansat un atac naval urmat de o debarcare pe peninsulă, cu scopul de a captura capitala otomană. *(N. trad.)*

[31] Nea Leshi, club creat în 1901 de cetăţeni de vază ai oraşului Salonic, ca loc de întâlnire pentru negustori şi oameni de afaceri greci. *(N. trad.)*

[32] Avraam Benaroya (1887-1979), fruntaş al Mişcării Muncitorilor din Grecia.

[33] Josef Yona: tovarăş de luptă al lui Benaroya; ca urmare a activităţii sale, a fost exilat pe insula Naxos de către guvernul Venizelos în timp de doi ani şi jumătate.

[34] Dulăpior tradiţional din tablă galvanizată şi sită, care stătea agăţat de tavan şi era folosit pentru păstrat alimentele.

[35] George Milne (1866-1948), locotenent general şi conducător al armatei britanice de pe Frontul din Macedonia, începând din mai 1916.

[36] Importantă organizaţie muncitorească multietnică din Salonic, fondată şi condusă de Avraam Benaroya.

[37] Alliance Israélite Universelle. A fost fondată la Paris în 1860, cu scopul de a le oferi evreilor din Orient educaţie ca în Occident. A înfiinţat în Salonic una dintre primele sale şcoli în anul 1873 şi a continuat să aibă, timp de decenii, o bogată activitate educaţională.

[38] Vinerea are loc rugăciunea comună săptămânală. În multe ţări musulmane este zi liberă. *(N. trad.)*

[39] *Poli,* în greacă; se referă la Constantinopol (astăzi, Istanbul), cetatea – sau oraşul – prin excelenţă pentru greci. *(N. trad.)*

[40] Povestea de dragoste dintre Aline Fernandez şi Spyros Alibertis este reală. A avut loc imediat după Războaiele Balcanice şi i-a preocupat pe locuitorii oraşului, fiind cea mai romantică poveste din cartierul Exohes. Cuplul a trăit până la mijlocul anilor ’60 în Casa Bianca, vila-monument a familiei Fernandez, care adăposteşte astăzi Pinacoteca Municipală din Salonic.

[41] Pălăriile panama sunt confecţionate din paie în America Latină. Fiind uşoare şi suple, au devenit renumite la începutul secolului al XX-lea în toată lumea.

[42] Partea din centrul Salonicului distrusă de marele incendiu din 1917, care a fost refăcută la scurtă vreme după aceea.

[43] Federaţia Socialistă a Muncitorilor din Salonic. *(N. trad.)*

[44] Ţările Noi (Nees Hores), teritoriile anexate de Grecia în urma Războaielor Balcanice (19121913), prin Tratatul de la Bucureşti din 1913. Acestea cuprindeau Macedonia de Sud, Salonicul şi câteva insule din Marea Egee. *(N. trad.)*

---

[45] Aşezare de refugiaţi în vestul Salonicului, astăzi Stavroupoli.

[46] Aceste numere erau alocate poziţiilor de pe hărţile militare. *(N. trad.)*

[47] Ziarul *Macedonia/Makedonia,* 18 mai 1918.

[48] Ziarul *Înainte/Embros,* 18 mai 1918.

[49] Ziarul *Radicalistul/Rizospastis,* 18 mai 1918.

[50] Ernest Hébrard (1875-1933), arhitect şi urbanist francez; a elaborat planurile de reconstrucţie ale oraşului Salonic după incendiul din 1917.

[51] „O, îmbătătoarea mea iubită!” (în franceză, în original). (N. *trad.)*

[52] Atamanul Nikifor Grigoriev (1886-1919), conducător paramilitar care a sprijinit la început puterea sovietică, dar mai apoi s-a întors împotriva ei.

[53] Nestor Ivanovici Mahno (1888-1934), conducător anarhist ucrainean cu o importantă activitate în Războiul Civil rus.

[54] Anton Ivanovici Denikin (1872-1947), general al Albilor contrarevoluţionari şi protagonist în Războiul Civil rus.

[55] Simon Petliura (1879-1926), om politic şi luptător ucrainean, personalitate contestată care a luptat pentru independenţa Ucrainei.

[56] A treia uniune internaţională a partidelor naţionale comuniste.

[57] Psalmul 140 – 4, traducere de Bartolomeu Anania, BOR, 2001. *(N. trad.)*

[58] Semn insultător cu palma larg deschisă. *(N. trad.)*

[59] Jean Jaurès (1859-1914), om politic francez, socialist şi pacifist, care a fost ucis în ajunul

Primului Război Mondial.

[60] Stefanos Skouloudis (1838-1928), politician şi bancher, a deţinut funcţia de prim-ministru în perioada 1915-1916.

[61] Gustav Krupp (1870-1950), conducătorul concernului „Friedrich Krupp AG” din 1909 până în 1941.

[62] Cartier rău famat din Atena. *(N. trad.)*

[63] *Anadan babadan* (în turcă, în original): „de la mamă şi tată, din moşi-strămoşi”. (N. *trad.)*

[64] Aluzie la poemul lui Hesiod intitulat *Munci şi zile. (N. trad.)*

[65] Reţină *(retsina,* în greacă), vin tradiţional grecesc. *(N. trad.)*

[66] Numele personajului principal al romanului lui M. Karagatsis *Junkermann,* publicat în foileton în anul 1938. *(N. trad.)*

[67] Prima ecranizare a romanului *Junkermann* de M. Karagatsis, cu Alekos Alexandrakis în rolul principal, a început să fie difuzată pe canalul YENED în luna martie a anului 1976 şi s-a încheiat în august 1977.

[68] Charles „Lucky” Luciano (1897-1962), mafiot sicilian socotit înaintaşul crimei organizate moderne.

[69] Autoturism de lux nedecapotabil fabricat în SUA.

[70] Este vorba de Nikolaos Plastiras şi de mişcarea eşuată din 6 martie 1933.

[71] Sfârşitul Războiului Greco-Turc (1919- 1922), când majoritatea grecilor creştini din Asia Mică au fost ucişi sau au fugit. Cei care au rămas au fost transferaţi în Grecia în condiţiile ultimului schimb de populaţie între Grecia şi Turcia din 1923.

[72] Paul Carbone (1894-1943), corsican, unul dintre conducătorii crimei organizate din Marsilia, amestecat în comerţul clandestin, case de toleranţă, narcotice.

[73] François Spirito (1900-1967), prieten şi colaborator al lui Carbone în crima organizată.

[74] Johnny Weissmüller (1904-1984), campion olimpic la înot şi actor de cinema american.

[75] Léon Degrelle (1906-1994), ziarist şi om politic belgian, colaborator al naziştilor şi membru al Waffen-SS.

[76] *Tarzan, omul-maimuţă,* producţie a MGM din 1932.

[77] „Îmi cer scuze, doamnă, m-am înşelat!" (în franceză, în original). (N. *trad.)*

[78] Este vorba despre schimbul de populaţii între greci şi turci care a urmat conflictelor din 1921-1922. *(N. trad.)*

[79] La Kampel, mahala evreiască din Salonic, au avut loc, pe 29 iunie 1931, acte de violenţă ale elementelor naţionaliste extremiste.

[80] 3E sau Uniunea Naţională „Hellas", cea mai importantă organizaţie antisemită şi parafascistă din Grecia de Nord în perioada interbelică.

[81] Librăria istorică Molho s-a deschis în 1888 şi s-a închis în 2008. Funcţionarea ei a fost strâns legată de istoria oraşului Salonic în secolul al XX-lea.

[82] Din această plantă se obţine o fibră foarte dură.

[83] Sau otuzbir, joc de origine turcească, în care cel care totalizează treizeci şi unu de puncte câştigă partida. *(N. trad.)*

[84] În trecut, trăsură elegantă, deschisă, cu patru roţi şi fără uşi, trasă de unul sau doi cai. *(N. trad.)*

[85] Comandamentul Mijloacelor de Transport.

[86] Hitlerjugend („Tineretul hitlerist"), organizaţie nazistă de tineret a Partidului Muncitoresc German Naţional-Socialist, care a fost activă între 1922 şi 1945. *(N. trad.)*

[87] *Noua Europă* şi *Ziarul de după-amiază (Nea Evropi* şi *Apogevmatini,* în greacă – *n. trad.)* erau cele două ziare care circulau în perioada Ocupaţiei germane în Salonic.

[88] Homer, *Iliada,* XVIII, v. 104, traducere de George Murnu. *(N trad.)*

[89] Altă denumire pentru evreii donmeh.

[90] Max Merten (1911-1971), consilier juridic superior al administraţiei germane, responsabil cu deportarea evreilor din Macedonia; cazul Merten a fost de actualitate la sfârşitul anilor '50.

[91] Fel de mâncare grecesc (de obicei, o plăcintă) preparat cu prilejul trecerii în noul an, în care este ascunsă o monedă purtătoare de noroc. *(N trad.)*

[92] Alois Brunner (1912-2001) şi Dieter Wisliceny (1911-1948), executanţii şi coordonatorii principali ai deportării evreilor din Salonic în timpul Holocaustului.

[93] Ghetoul sau lagărul Baron-Hirsch a servit drept loc de concentrare şi de pregătire pentru deportarea evreilor greci în lagărul de exterminare Auschwitz-Birkenau; a fost înfiinţat la ordinul lui Alois Brunner şi Dieter Wisliceny, care, sub comanda lui Adolf Eichmann, au pus în aplicare „Soluţia finală a problemei evreieşti" în Salonic. *(N trad.)*

[94] „Te-am aşteptat, dar n-ai venit", un cunoscut cântec de dragoste turcesc despre patria pierdută.

[95] „Nebunul" (în franceză, în original). *(N. trad.)*

[96] Saul Modiano (m. 1924), membru al vestitei familii Modiano, care a prosperat în Salonic vreme de multe decenii.

[97] Personaj feminin din cunoscutul roman al lui Victor Hugo, *Mizerabilii.*

[98] Eduardo Vicente Bianco (1892-1959), celebru dirijor argentinian al orchestrei tradiţionale de tango; compozitor, violonist, revizor, orchestrant,

versificator şi cântăreţ.

[99] Kakia Mendri (1912-1994), cântăreaţă renumită din perioada interbelică.

[100] Danai Stratigopoulou (1913-2009), cântăreaţă, muziciană, scriitoare, traducătoare şi profesoară de folclor grecesc la Universitatea Santiago de Chile, precum şi de canto, în mai multe conservatoare.

[101] Măsuţă circulară şi foarte joasă, specifică lumii otomane, la care se mănâncă stând pe podea. *(N. trad.)*

[102] Aliyah Hanoar, organizaţie evreiască înfiinţată de Recha Freier la Berlin, în 1933. În timpul terorii naziste, a salvat vieţile a mii de copii evrei trimiţându-i în Palestina. *(N. trad.)*

[103] Acronim pentru United Nations Relief and Rehabilitation Administration, organizaţie internaţională fondată în 1943 de Naţiunile Unite, cu scopul de a oferi ajutor umanitar şi sprijin pentru reabilitarea ţărilor afectate de Al Doilea Război Mondial. *(N. trad.)*

[104] Primul medicament psihotrop, precursorul calmantelor de astăzi, foarte popular vreme de cincizeci de ani.

[105] Ziarul *Libertatea/Eleftheria* , 7 septembrie 1955.

[106] Ziarul *Macedonia,* 8 septembrie 1955.

[107] Ziarul *Nordul grecesc/Ellinikos Vorras,* 7 septembrie 1955.

[108] „Sunt pur şi simplu copleşit!” (în franceză, în original). (N. *trad.)*

[109] Contract prin care proprietarul unui teren îi cedează unui antreprenor dreptul de a ridica pe terenul său o clădire cu mai multe etaje, primind în schimb unul sau mai multe apartamente în acel imobil. *(N. trad.)*

[110] Casa de Asigurări Sociale. *(N. trad.)*